August BEBEL

KADIN
VE
SOSYALİZM

tam metin

inter
yayınları

AUGUST BEBEL

KADIN VE SOSYALİZM

Bu kitap 1985 yılında Verlag J. H. W. Dietz Nachf Gmbh, Berlin-Bonn tarafından yayınlanan, August Bebel, "Die Frau und der Sozialismus" adlı Almanca orijinalinden çevrilmiştir.

Birinci Basım	Kasım 1991
İkinci Basım	Nisan 1996
Dizgi	Dönüşüm (0212) 244 29 97
Baskı	Yaylacık Matbaası
Kapak	İnter Grafik-Tasarım
Kapak Baskı	Yaylacık Matbaası

ISBN 975 - 7349 - 39 - 9

İNTER YAYINLARI
Ankara Cd. 31
Fahrettin Kerim Gökay Vakfı İşhanı
No:31 Kat: 4 Daire:51
Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: (0212) 519 16 16

August BEBEL

KADIN VE SOSYALİZM

Çeviren: **S. N. KAYA**

Red: **İ. YARKIN**

YAYINCININ NOTU

Değerli okuyucu,

Elinizdeki bu kitap, daha önce Toplum Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Türkçeye "kazandıran" Sabiha Zekeriya Sertel önsözünde, İngilizce'den, ellinci baskıdan çevirdiğini söylemektedir. Sertel'in kitabı, A. Bebel'in "Kadın ve Sosyalizm"inin bir çevirisi değil, olsa olsa bir özetidir: Orijinalde 564 sayfa olan kitap, S. Sertel'in çevirisinde 271 sayfaya düşmüştür.

Sertel'in çevirisinde, hemen hemen tüm bölümlerde kısaltma, özetleme ve atlamalar mevcuttur. 90 civarında istatistik tablonun tümüne yakını hiçbir açıklama yapılmaksızın çeviriye alınmamıştır. Onbirinci Bölüm — "Evlenme Şansı" tümüyle atlanmıştır. S. Sertel, bir sonraki bölümü onbirinci bölüm olarak vermiş, dolayısıyla 30 bölümden oluşan kitap çeviride 29 bölüme inmiştir. Diğer bölümlerde de özetleme ve kısaltmaların yanısıra, bazı altbaşlıklar tümüyle atlanmıştır. Bunların hangi nedenlerle atlanmış olduğunu, çevirmenin hangi ölçütü temel aldığını bilemiyoruz. Fakat, atlanan bölümlerin önemli bir bölümünün geçmişteki ve günümüzdeki cinsler arasındaki ilişkiler ve ahlâk anlayışı ile uğraştığı olgusu, bu bölümlerin atlanmasının hiç de tesadüfi olmadığı, bunun altında ideolojik nedenlerin yattığı kanısını uyandırmaktadır. Çeviride atlanan bölüm ve altbaşlıklarının dökümü şöyledir:

İkinci Bölüm'ün (Analık Hukuku ile Babalık Hukuku Arasında Mücadele) aşağıdaki alt bölümleri:

2 — Yunan Mitlerinde ve Dramlarında Analık Hukukuna İlişkin Anımsamalar.
3— Atina'da Meşru Kadınlar ve Hetereler.
4 — Çeşitli Halkların Âdetlerinde Analık Hukukunun Kalıntıları.

Onbirinci Bölüm (Evlenme Şansı) tümüyle atlanmıştır.

1 — Cinslerin Sayısal Oranısı.
2 — Evlilik Engelleri. Kadın Fazlası.

Onikinci Bölüm'ün (Burjuva Dünyasının Zorunlu Bir Sosyal Kurumu — Fuhuş) aşağıdaki alt bölümleri:

3 — Kadın Ticareti.
4 — Fuhuşun Gelişimi. Evli Olmayan Anneler.
5 — Ahlâka Karşı İşlenen Suçlar ve Cinsel Hastalıklar.

Yirmiikinci Bölüm'ün (Sosyalizm ve Tarım) aşağıdaki alt bölümü:

5 — Gelecekte Bağcılık.

Yirmiyedinci Bölüm'ün (Kişiliğin Özgür Gelişimi) aşağıdaki alt bölümü:

2 — Beslenmenin Değişmesi.

Bu eksikliklerin yanısıra, kitap çeviri yanlışı ile doludur. Bunlara bazı örnekleri ekte okuyucunun bilgisine sunuyoruz. Çeviri yanlışlarının önemli bir bölümü Bebel'in eserindeki düşüncelerin kavranmamasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki, geçmişteki kadın-erkek ilişkilerine bugünün egemen ahlâk anlayışıyla yaklaşıldığını sergileyen çeviri hataları yapılmıştır. Buna en çarpıcı örnek, insanlığın geçmişte yaşamış olduğu "kuralsız cinsel ilişkiler dönemi"nin, "cinslerin genel karışıklığı durumu"nun Sertel'in çevirisinde "fuhuş" ile eşitlenmesidir:

"Morgan'ın incelemelerine göre, ***bu genel fuhuş şeklinden*** (abç) sonra, cinsel ilişkilerin daha yüksek, daha gelişmiş şekli olan kandaş aile şekli meydana gelmiştir." (Sertel'den, s. 25.)

Bu bize, Engels'in "Ailenin Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökeni" adlı eserinde karşıtlarına verdiği yanıtı hatırlatıyor:

"Westermarck, şu görüşten hareket ediyor: 'Kuralların yokluğu, bireysel eğilimler üzerindeki baskının yokluğu demektir'; öyle ki, 'fuhuş, bu durumun en doğal ilişki biçimidir.' *Bana öyle geliyor ki, bütün bu işlere ahlâk zabıtası gözüyle baktıkça, ilkel koşulları anlamak olanaksız bir şey olarak kalır.*" (abç.) (age. s. 55, Sol Yayınları, 5. baskı.)

Geçmişte, işçi ve emekçi kadınların "el kitabı" olarak haklı bir üne ve yaygınlığa erişmiş olan August Bebel'in "Kadın ve Sosyalizm"ini şimdi tam kapsamıyla Türkçeye kazandırmış olmaktan gurur duyuyoruz.

Toplum Yayınevi tarafından yayınlanan **Sabiha Zekeriya Sertel**'in çevirisindeki çeviri yanlışlarına örnekler:

S. Z. Sertel'in Çevirisi	**Bizim Çevirimiz**
(Orijinal s. 39)	
Avrupa'da kadınlar çoğunlukta oldukları için, bu sorun herkesi düşündürmektedir. Kadının toplumsal ilerleyişi, tarihin değişik devirlerinde o kadar yanlış anlaşılmıştır ki, bu konuyu aydınlatmak zorunluluğu doğmuştur. (Toplum Yay. s. 8)	Bununla beraber, kadın sorununu özel olarak ele almak gereklidir. Birincisi, kadının konumunun eskiden ve şu anda nasıl olduğu ve gelecekte nasıl olacağı sorusu, en azından Avrupa'da, toplumun yarısından fazlasını ilgilendiriyor, çünkü kadın cinsi nüfusun yarıdan fazlasını oluşturuyor. Ayrıca binlerce yıl sürecinde kadının toplumsal konumunun geçirdiği gelişme üzerine düşünceler, gerçeğe o kadar az uyuyor ki, bu konuda aydınlatma bir zorunluluktur. (İnter Yay. s. 37)
(Orijinal s. 52)	
Morgan'ın incelemelerine göre, bu genel fuhuş şeklinden sonra, cinsel ilişkilerin daha yüksek, daha ge-	Morgan, kısa sürede cinslerin genel karışıklığı durumundan, ***kandaş aile*** diye tanımladığı, cinsel

lişmiş şekli olan kandaş aile şekli meydana gelmiştir. (Toplum Yay. s. 25)

ilişkinin daha üst bir biçiminin geliştiğini varsayıyor. (İnter Yay. s. 53)

(Orijinal s. 78)

Temeli, çarpışan çıkarlar üzerine kurulan toplumsal düzenin ürünü olarak devlet meydana geldi. (Toplum Yay. s. 39)

Yeni toplum düzeninde ortaya çıkan birbirine zıt çıkarların zorunlu ürünü olarak devlet ortaya çıktı. (İnter Yay. s. 82)

(Orijinal s. 93)

Bu ilk gece hakkının kökü babaerkildedir. (Toplum Yay. s. 50)

Bu ilk gece hakkının başlangıçta analık hukuku dönemiyle bağlantılı bir âdet olduğuna daha önce işaret edildi. (İnter Yay. s. 97)

(Orijinal s. 118)

İspanya emperyalist siyasetiyle nüfusunu arttırdı. (Toplum Yay. s. 61)

Emperyalist politikası nedeniyle insan gücünü erkenden yitiren İspanya bu nedenle daha 1623'de, 18-25 yaş arasında evlenen herkesi uzun yıllar tüm rüsum ve vergilerden muaf tutan bir yasa çıkarmak zorunda kaldı. (İnter Yay. s. 119)

(Orijinal s. 141)

Bu nedenledir ki, anaerkil zamanında mirasa giren kızlar, babaerkil zamanında mirasa girmek hakkını yitirdiler. (Toplum Yay. s. 73-74)

Evlenmek isteyen erkek, kadınla birlikte mülk de edinmeyi arzular. Baba soy zinciri belirleyici olduğunda, önceleri miras dışında tutulan kızların miras hakkını yeniden kazanmasının en önemli nedeni buydu. (İnter Yay. s. 140)

(Orijinal s. 174)

Emekçi ailesinde kadınla erkek arasındaki ilişki daha iyidir. Çünkü her ikisi de aynı yolu izlerler... (Toplum Yay. s. 89)

İpin aynı ucunu çektikleri ve insana yaraşır bir gelecek için yalnızca tek bir çarenin: herkesi özgür insan yapan, temelden bir toplumsal değişim olduğunu ikisi de anladıkları oranda erkek ve kadın proleterler arasında daha iyi bir ilişki oluşur. (İnter Yay. s. 171)

(Orijinal s. 243)

Burjuvazi, sanayii en yüksek gelişme derecesine çıkarmak için, erkek işçiden kurtulmak, erkek işçi yerine kadın işçi kullanmak ister. Makinelerin en iyi duruma gelmesi, iş bölümü, üretim süresinde eskisinden çok daha az kuvvete ve bilgiye ihtiyaç gösterir. Yalnızca tüccarlar arasında değil, bütün devletler arasında sürüp giden rekabet, kadın emeğine daha çok önem vermeye sebep olur. (Toplum Yay. s. 101)

Burjuvazi üretimi en yüksek derecede geliştirebilmek için erkek ve kadın işgücünün tümüyle özgürleştirilmesine gereksinim duyar. Makinelerin ve tekniğin mükemmelleştiği, çalışma süreci gittikçe daha fazla parça işlere bölündüğü ve daha az teknik eğitim ve güç istediği, öte yandan sanayicilerin kendi aralarında rekabeti ve tüm üretim alanlarının —ülke ülkeye karşı, kıta kıtaya karşı— rekabet mücadelesinin arttığı ölçüde, kadının işgücü daha fazla aranmaktadır. (İnter Yay. s. 233)

(Orijinal s. 271)

Kadınlar doğuştan muhafazakâr oldukları halde onlar bile anaerkil zamana dönmek istemezler. (Toplum Yay. s. 110)

Şimdiye dek genel itibarı ile o kadar tutucu olmuş olsalar da kadınların bile, geçmiş zamanların eski, dar patriyarkal ilişkilerine geri dönmeye hiç eğilimleri yoktur. (İnter Yay. s. 260)

(Orijinal s. 310)

Evli kadın vasi, tanık olabilir... (Toplum Yay. s. 126)

Buna göre evli olmayan kadın sınırsız vesayet hakkını kazandı... (İnter Yay. s. 295)

(Orijinal s. 347)

Bir partinin teklif ettiği bir tedbir, kitle tarafından hoşnutsuzlukla karşılanıyor. Bir başka parti de bunu bağışlanmaz bir kusur olarak gösteriyor, kendisi iktidara gelirse daha büyük fedakârlıklar yapacağını söylüyor. (Toplum Yay. s. 143-144)

Hoşnutsuzlukları gittikçe artan kitleleri bir ölçüde sakinleştirmek ve uzlaştırmak için, partilerden birine gerekli görünen, diğerine fazla geliyor; bunu yalnızca, daha büyük taviz hevesleri uyandıran sorumsuzca bir zaaf ve yumuşaklık olarak değerlendiriyor. (İnter Yay. s. 325)

(Orijinal s. 349)

Ama yeni türeyen burjuva sınıfı, iktidara gelir gelmez, eski çıkarları aleyhine eski düşmanlarıyla birleşir ve az zaman sonra sınıf kavgası yeniden başlar. Yeni yönetici sınıf, toplumsal bünyeye kendini kabul ettirecek bir nitelik vermek ister. Ama tutunabilmek için de, sömürücü egemen sınıfa dayanmak zorunluluğunu duyar. Böylelikle yönetici güç, devlet bu yeni türeyen sınıfın yeteneğini arttırır. Bu iki güç, devletle burjuvazi birleşince, sömürülen sınıfa kendini yıkacak olan silahı kendisi vermiş olur. (Toplum Yay. s. 146)

Ancak yeni sınıf iktidara ve egemenliğe ortak olur olmaz, eski müttefiklerine karşı eski düşmanlarıyla birleşir ve bir süre sonra yeniden sınıf mücadeleleri başlar. Fakat bu arada kendi varolma koşullarının karakterini tüm topluma zorla kabul ettirmiş olan yeni egemen sınıf, iktidarını ve mülkünü yalnızca, uygarlık kazanımlarının bir bölümünü ezdiği ve sömürdüğü sınıfa uzlaştırarak genişletebildiğinden dolayı, onun [ezdiği ve sömürdüğü sınıfın —ÇN] yeteneğini ve bilgisini yükseltir. Ama böylece, kendi imhasının silahlarını ona bizzat vermiş olur. (İnter Yay. s. 327)

İÇİNDEKİLER

Yirmibeşinci Baskıya Önsöz 15
Otuzdördüncü Baskıya Önsöz 31
Ellinci Baskıya Önsöz 33
Giriş 37

BİRİNCİ KISIM
GEÇMİŞTE KADIN

Birinci Bölüm. İlkel Toplumda Kadının Konumu 45
1 — İlkçağların Ana Dönemleri 45
2 — Ailenin Biçimleri 49
3 — Analık Hukuku 55
İkinci Bölüm. Analık Hukuku ile Babalık Hukuku Arasında Mücadele 61
1 — Babalık Hukukunun Doğuşu 61
2 —Yunan Mitlerinde ve Dramlarında Analık Hukukuna İlişkin Anımsamalar 66
3 — Atina'da Meşru Kadınlar ve Hetereler 69
4 — Çeşitli Halkların Âdetlerinde Analık Hukukunun Kalıntıları 76
5 — Devlet Düzeninin Doğuşu. Roma'da Gensin Dağılışı 81
Üçüncü Bölüm. Hıristiyanlık 87
Dördüncü Bölüm. Ortaçağda Kadın 93
1 — Cermenlerde Kadının Durumu 93
2 — Feodalizm İle İlk Gece Hakkı 96
3 — Kentlerin Gelişimi. Manastırlar ve Fuhuş 99
4 — Şövalyelik ve Kadına Saygı 104
Beşinci Bölüm. Reformasyon 107
1 — Luther 107
2 — Reformasyonun Sonuçları. Otuz Yıl Savaşları 112

Altıncı Bölüm. Onsekizinci Yüzyıl 116
1 — Almanya'da Saray Yaşamı 116
2 — Merkantilizm ve Yeni Evlilik Yasaması 118
3 — Fransız Devrimi ve Büyük Sanayi 121

İKİNCİ KISIM
GÜNÜMÜZDE KADIN

Yedinci Bölüm. Cinsel Yaratık Olarak Kadın 125
1 — Cinsel Güdü 125
2 — Bekârlık ve İntihar Sıklığı 129
Sekizinci Bölüm. Modern Evlilik 133
1 — Meslek Olarak Evlilik 133
2 — Doğumların Gerilemesi 135
3 — Para Evliliği ve Evlilik Borsası 139
Dokuzuncu Bölüm. Ailenin Yıkımı 145
1 — Boşanmaların Artışı 145
2 — Burjuva ve Proleter Evlilik 153
Onuncu Bölüm. Geçim Kurumu Olarak Evlilik 160
1 — Evlenmelerde Düşüş 160
2 — Çocuk Katli ve Kürtaj 164
3 — Evlilik İçin Eğitim 169
4 — Bugünkü Evlilik Yaşamının Sefaleti 175
Onbirinci Bölüm. Evlenme Şansı 181
1 — Cinslerin Sayısal Orantısı 181
2 — Evlilik Engelleri. Kadın Fazlası 191
Onikinci Bölüm. Burjuva Dünyasının Zorunlu Bir Sosyal Kurumu — Fuhuş 201
1 — Fuhuş ve Toplum 201
2 — Fuhuş ve Devlet 205
3 — Kadın Ticareti 213
4 — Fuhuşun Gelişimi. Evli Olmayan Anneler 218
5 — Ahlâka Karşı İşlenen Suçlar ve Cinsel Hastalıklar 228
Onüçüncü Bölüm. Kadının Mesleki Konumu 233
1 — Kadının Çalışmasının Gelişimi ve Yaygınlaşması 233
2 — Evli Kadınların Fabrikada Çalışması. Ev Sanayii ve Sağlığa Zararlı Sanayiler 247

Ondördüncü Bölüm. Kadının Eğitim İçin Mücadelesi 258
1 — Ev Yaşamında Devrim 258
2 — Kadının Düşünsel Yetenekleri 263
3 — Erkek ve Kadının Bedensel ve Düşünsel Karakterinde Farklılıklar 269
4 — Darwinizm ve Toplumun Durumu 276
5 — Kadın ve Serbest Meslekler 281
Onbeşinci Bölüm. Kadının Hukuki Konumu 294
1 — Medeni Kanunda Eşitlik İçin Mücadele 294
2 — Siyasi Eşitlik İçin Mücadele 300

ÜÇÜNCÜ KISIM
DEVLET VE TOPLUM

Onaltıncı Bölüm. Sınıf Devleti ve Modern Proletarya 325
1 — Kamu Yaşamımız 325
2 — Sınıf Çelişkilerinin Keskinleşmesi 332
Onyedinci Bölüm. Kapitalist Sanayide Yoğunlaşma Süreci 335
1 — Tarımın Sanayi Tarafından Yerinden Edilmesi 335
2 — Artan Proleterleşme. Büyük İşletmenin Egemenliği 339
3 — Servetin Yoğunlaşması 349
Onsekizinci Bölüm. Krizler ve Rekabet 353
1 — Krizlerin Nedenleri ve Etkileri 353
2 — Aracı Ticaret ve Gıda Maddelerinin Pahalanması 357
Ondokuzuncu Bölüm. Tarımda Devrim 361
1 — Okyanus Ötesi Rekabet ve Köyden Kente Göç 361
2 — Köylüler ve Büyük Toprak Sahipleri 363
3 — Kent ile Kır Arasındaki Çelişki 371

DÖRDÜNCÜ KISIM
TOPLUMUN SOSYALİZASYONU

Yirminci Bölüm. Sosyal Devrim 377
1 — Toplumun Yeniden Biçimlendirilmesi 377
2 — Mülksüzleştirenlerin Mülksüzleştirilmesi 379
Yirmibirinci Bölüm. Sosyalist Toplumun Temel Yasaları 383
1 — Çalışabilir Durumda Olan Herkesin Çalışmaya Çekilmesi 383
2 — Çıkarların Uyumu 387
3 — Çalışmanın Organizasyonu 391

4 — Emek Verimliliğinin Artırılması 394
5 — Kafa Emeği ile Kol Emeği Arasındaki Karşıtlığın Ortadan Kaldırılması 402
6 — Tüketim Gücünün Artırılması 405
7 — Herkes İçin Eşit Çalışma Zorunluluğu 408
8 — Ticaretin Ortadan Kaldırılması. Ulaşımın Yeniden Biçimlendirilmesi 413
Yirmiikinci Bölüm. Sosyalizm ve Tarım 416
1 — Toprak ve Arazi Üzerindeki Özel Mülkiyetin Kaldırılması 416
2 — Toprağın Islahı 418
3 — Toprağın İşlenmesinin Yeniden Biçimlendirilmesi 421
4 — Büyük İşletme ve Küçük İşletme. Elektrokültürün Gelişimi 423
5 — Gelecekte Bağcılık 431
6 — Toprağın Yorulmasına Karşı Önlemler 434
7 — Kent İle Kır Arasındaki Karşıtlığın Ortadan Kaldırılması 438
Yirmiüçüncü Bölüm. Devletin Ortadan Kaldırılması 441
Yirmidördüncü Bölüm. Dinin Geleceği 444
Yirmibeşinci Bölüm. Sosyalist Eğitim Sistemi 447
Yirmialtıncı Bölüm. Sosyalist Toplumda Sanat ve Edebiyat 457
Yirmiyedinci Bölüm. Kişiliğin Özgür Gelişimi 461
1 — Kaygısız Yaşam 461
2 — Beslenmenin Değişmesi 463
3 — Komünist Mutfak 466
4 — Ev Yaşamının Değişimi 468
Yirmisekizinci Bölüm. Gelecekte Kadın 471
Yirmidokuzuncu Bölüm. Enternasyonallik 478
Otuzuncu Bölüm. Nüfus Sorunu ve Sosyalizm 483
1 — Fazla Nüfus Korkusu 483
2 — Fazla Nüfusun Üretimi 486
3 — Yoksulluk ve Doğurganlık 488
4 — İnsan Yetersizliği ve Gıda Maddeleri Bolluğu 490
5 — Sosyal Koşullar ve Üreme Yeteneği 497
SONUÇ 502
EK 509

KADIN VE SOSYALİZM

YİRMİ BEŞİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

H. Herkner'e[1] göre adı "Kadın" olan, "baştan sona gayribilimsel kitab"ın Alman literatüründe son derece ender rastlanan bir şekilde yirmibeşinci baskısı böylece yapılmış oluyor ve buna yenilerinin eklenceğini umarım. Kitabın Alman okuyuculardaki bulduğu son derece olumlu yankı, yayınlandığından beri çeşitli yabancı dillere çevirisi ile de uyumludur. İki kez İngilizceye çevrilmiş olmasının yanısıra (Londra ve New York), Fransız, Rus, İtalyan, İsveç, Danimarka, Polonya, Flaman, Yunan, Bulgar, Romanya, Macaristan ve Çekoslovakya dillerine de çevrildi. Demek ki, "Baştan sona gayribilimsel" kitabımın bu başarısıyla gurur duyabilirim.

Çeşitli toplumsal çevrelerin kadınlarından aldığım sayısız mektuplar da bana, kitabın özellikle kadın dünyasını nasıl etkilediğini ve orada nasıl *sıcak* bir kabul gördüğünü gösterdi.

Burada, materyal göndererek olsun ya da ileri sürülen olguları düzelterek ve ekleme yaparak olsun bana destek verenlere ve böylece kitabı daha kusursuz hale getirmeme katkıda bulunanlara en içten teşekkürlerimi ifade etmeliyim.

Ancak bir yandaki sıcak yandaşlığın karşısında öte yanda şiddetli bir karşıtlık bulunuyor. Bir taraf bu kitabı, son zamanlarda yayınlanmış olan en

[1] İşçi Sorunu. Bir Giriş. Dr. H. Herkner, Berlin 1894.

yararsız ve en tehlikeli kitap olarak tanımlarken (Berlin'de yayınlanan bir anti-semit gazete bu yönde tavır aldı), başkaları —bunlar arasında iki protestan papaz da var— kitabın var olan en ahlâki ve en yararlı kitaplardan biri olduğunu açıklıyor. İki yargıdan da eşit derecede hoşnutum. Kamuoyunu ilgilendiren şeyler üzerine yazılmış bir kitap, kamuoyu meseleleri üzerine yapılan bir konuşma gibi, insanları tarafgirliğe ***zorlamalıdır***. "Ancak o zaman amacına ulaşmış olur."

Eldeki kitabın, geçen yıllar içinde yol açtığı sayısız karşı çıkma ve çürütme çabaları arasında iki tanesi, yazarlarının bilimsel karakteri nedeniyle özel bir dikkati gerektiriyor. Bunlardan biri Baden eyaletindeki Freiburg Üniversitesi'nde Zooloji Ordinaryus Profesörü Dr. H. E. Ziegler'in "Doğa Bilimi ve Sosyal-Demokrat Teori Arasındaki İlişkinin Darwin ve Bebel'in Eserleri Temelinde Ortaya Konuşu"[1] başlıklı kitabıdır. Diğeri ise Baden eyaletindeki, Freiburg Üniversitesi'ndeki Jinekoloji Profesörü Dr. Alfred Hegar'ın, bunu izleyen "Cinsel Güdü"[2] adlı araştırmasıdır.

Bu iki kitap, yazarlarının sözleşmesi üzerine, kitabımın "bilimsel imhası" için yazılmışlar izlenimini uyandırıyor. İki yazarın aynı üniversitede çalışıyor olması, ikisinin de kitaplarını aynı yayınevinde yayınlatmaları ve bu yayınlamayı kitabımın "yanlış" ve "gayribilimsel teorileri"yle ulaştığı şaşırtıcı yaygınlığın, kendilerini onun yanlışlığını kanıtlamaya itmesiyle gerekçelendirmeleri bunu gösteriyor. Karşılıklı sözleşmeyi, ayrıca, iki yazarın (öyle görünüyor ki) anlaşarak yaptıkları işbölümü de gösteriyor. Ziegler, kültür tarihsel ve doğabilimsel görüşlerimi çürütmeye çalışırken, Hegar esas olarak, yanlış ve hatalı olduğunu kanıtlamak için, kitabımda verdiğim biçimde kadının fiziksel ve psikolojik karakterizasyonu üzerinde duruyor. Sonra her ikisi de, kendi açılarından hareketle, ekonomik ve sosyo-politik temel görüşlerimi (çürütme) çabasına geçiyorlar; ikisinin de, konunun yabancısı olduklarını ve uzmanca bir çürütme bekleyebilecek olduğum [onların —ÇN] uzmanlık alanından daha da az başarı topladıkları bir alana geçtiklerini gösteren bir teşebbüs bu.

Her iki kitabın bir diğer ortak yanı kısmen benim ele aldıklarımla uzaktan yakından hiç ilgisi olmayan alanlarla ilgilenmeleri, ya da özellikle Hegar gibi, benim karşı çıkmak için bir nedenimin olmadığı alanlarda derin tartış-

[1] Stuttgart 1894, Ferdinand Enke Yayınevi.
[2] Stuttgart 1894, Ferdinand Enke Yayınevi.

malara dalmalarıdır. Ayrıca iki yazı da, ne doğa biliminin ne de antropolojinin, sosyalizmin gerekliliği ve yararlılığı için herhangi bir materyal sunmadığını ne pahasına olursa olsun kanıtlamak isteyen ***polemik yazıları***dır. İki yazar da, polemiklerde sıkça rastlandığı gibi, çalışmamda birçok kez işlerine gelen yerleri bağıntısından koparmış ve hoşlarına gitmeyen yerleri ise atlamışlardır. Öyle ki bazen söylediklerimi yeniden tanımakta güçlük çektim.

İki kitabın eleştirisinde önce, ilk yayınlanan Ziegler'in araştırmasına geçiyorum.

Ziegler daha kitabının adında günah işliyor. Eğer sosyal-demokrat teorilerin Darwin'le ilişkili bir eleştirisini yazmak istiyorduysa, o zaman benim kitabımı eleştirisinin objesi haline getirmemeliydi, çünkü kendimi sosyalist teorisyenlerden biri olarak görmeye kalkışmam eşsiz bir küstahlık olurdu; öylcyse, bunun için —bizim omuzlarında yükseldiğimiz— Marx ve Engels'in eserlerini seçmeliydi. Akıllı davranıp bunu yapmadı. Ama aslında benim kitabımı da, içinde, girişinde, parti yoldaşlarımın kitabımı onaylayacaklarına ne kadar güvenebileceğimi kesinlikle açıkladığım için, bir tür parti dogmaları yazısı olarak göremezdi. Ziegler bunu gözardı etmiş olamazdı. Buna rağmen, o başlığı koyarken, herhalde doğruyu yapmaktan çok, etkileyici olmak onu ilgilendiriyordu.

Burada önce, Ziegler'in Engels'e karşı, "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" eserinde, Morgan'ın tüm teorilerini ***eleştirisiz*** devraldığını iddia ederek savurduğu ağır bir hakareti geri çevirmek zorundayım. Gerçi Engels bilim dünyasında, Ziegler'in suçlamasının herhangi bir etki uyandırmayacağı kadar yüksek bir saygınlığa sahiptir. Engels'in eserinin objektif olarak incelenmesi, uzman olmayan kişilere dahi, —ve bu örnekte Ziegler bunlara dahil değildir—, onun ve Marx'ın bu alanda yapmış oldukları değerlendirme ve incelemelerle uygun düştüğü için, Morgan'ın değerlendirmelerini benimsediğini kanıtlar. Ve Engels bunları benimserken kendi kanıtlarıyla temellendirerek geliştirmiş ve böylece karşıtlarının, bunlara karşı başarı şansıyla mücadele yürütmesini olanaksız kılmıştır. Ziegler'in, temel olarak Westermarck ve Starcke'ye dayanarak, Morgan ve Engels'in ve Morgan ve Engels'le esasen aynı şeyleri savunan tüm diğerlerinin değerlendirmelerine karşı öne sürdükleri, yanlış ve tutarsızdır ve düşüncenin yüzeyselliğini kanıtlar, bu da benim, Ziegler ayarındaki bilim adamlarına saygımı pek artırmıyor.

Ziegler, bugünkü bilginlerin büyük bir bölümüne attığım iddia edilen iftiraların, kendisine karşı da yöneltilebileceğinden korkuyor (eserinin 15. sayfası). Herhangi bir kimseye iftira attığıma itiraz ediyorum. Anlaşılan iftira atıldığı suçlaması profesörlerimizin kaleminden kolayca dökülüyor, bu Häckel'in bana karşı saldırısından da anlaşılıyor (bkz. bu kitap s. 280). Bu kitapta yazdıklarım, kendi görüşlerimi ifade ettiğim ölçüde, tümüyle inandığım şeylerdir. ***Hatalı*** olabilir ama hiçbir yerde ***bilgim hilafına*** —ve yalnızca bu iftira olurdu— ifade edilmemişlerdir. Yani, bilginlerimizin büyük bölümüne ilişkin söylediğim şeye yalnızca inanmıyorum, bunu sayısız olgularla kanıtlayabilirdim de. Ama Buckle gibi bir adamın yargısının (bu kitapta s. 277-278) yanısıra, "İşçi Sorunu" adlı kitabının ikinci baskısının 15. sayfasında, kapitalistlerin emrine amade bekleyen bir ***sahte bilim***den söz eden Friedrich Albert Lange diye birinin yargısını eklemekle yetiniyorum. Lange devlet bilimlerini ve istatistik üzerine hakim olan görüşleri inceliyor ve şöyle diyor: "Bu tür (Monarşların sahip olduğu tür) görüşlerin bilim adamlarının sırtında da yük olması, düşünsel alandaki işbölümüyle kolayca açıklanabilir. Tüm bilimlerin sonuçlarını bir odakta toplayan özgür bir felsefenin ender bulunduğu koşulda, en bilgin ve başarılı araştırmacılarımız bile, belli bir dereceye kadar, ***kendi dar alanlarında çok iyi gören, ama onun dışında hiçbir şey görmeyen,*** genel önyargının çocuklarıdırlar. ***Buna, maaşı devlet tarafından ödenen ve mesleki olarak icra edilen, var olanı mantıki ilan etmeye sürekli hazır 'bir felsefe' şanssızlığı da eklenince, aynı varoluş için rekabet yasasında olduğu gibi, bilimsel sorunların kendiliğinden ve doğrudan gelecekteki dünya devrimi unsurlarına yönelttiği noktalarda kendini gösteren çekingenlik için yeterince neden bulunabilecektir.***"

F. A. Lange'nin bu açıklamaları yeterince nettir, ilave yapmak gerekmiyor. Ziegler, konuya ilişkin ayrıntıyı Lange'nin kitabının birinci ve ikinci bölümünde bulabilir. Ziegler devamla, kendisine bana karşı yazmaktan vazgeçmesi ve bunun yerine embriyoloji üzerine çok önceden başladığı kitabı bitirmesinin öğütlendiğini söylüyor, "bu kariyeri için daha yararlı" imiş. Ben de, bu daha akıllıca olurdu, diye düşünüyorum, yalnızca kariyeri açısından değil, bilakis bana karşı yazdığı kitapla hiç de kazançlı çıkmayan bilimsel ünü açısından da. — Bu noktada, Bachofen ve Morgan'dan beri gittikçe daha fazla bilimsel araştırmaya tabi tutulan, insan gelişiminin alt basamaklarında bulunan kabilelerin cinsiyet ilişkilerine karşı Ziegler'in itirazlarına ayrıntılı olarak değinmeden geçemeyeceğim. Bachofen-Morgan görüşleri doğrultu-

sunda yeni kanıt gücüne sahip yeni olguların çıkmadığı neredeyse tek bir gün geçmiyor ve ben de bu kitabın ilk bölümünde, geniş çevreler için yeni olan bazı olguları gösteriyorum, kanımca bunlar bu görüşlerin doğruluğunu aynı şekilde çürütülmez biçimde kanıtlıyor. Bu arada Cunow tarafından yayınlanan, bu kitabın birinci bölümünde değindiğim, "Avustralya Zencilerinin Akrabalık Örgütleri" araştırması, yalnızca aynı doğrultuda bir sürü yeni olgu sunmakla kalmıyor —Ziegler garantörleri— Westermarck ve Starcke'nin görüşleriyle de ayrıntılarıyla ilgileniyor ve titizlikle çürütüyor. Uzatmamak için Ziegler'in dikkatini çekmekle yetiniyorum.

Ziegler, erkek ile kadın arasında monogam ilişkinin "doğaya dayanan bir âdet" olduğunu kendi olanaklarıyla kanıtlamaya çalıştığı (kitabının 88. sayfası) noktada, kanıtlamayı olağanüstü basitleştiriyor. Bir yandan ona göre monogam ilişki salt psikolojik nedenlerden ortaya çıkmıştır: "Sevgi, karşılıklı özlem, kıskançlık", öte yandan evlilik gereklidir, "çünkü resmi evlilikle erkek, toplum karşısında, karısına sadık kalma, çocuklarının bakımını sağlama ve onları eğitme yükümlülüğünü alır" Yani monogami önce "doğaya dayanan bir âdet", "salt psikolojik nedenler"den ortaya çıkan bir ilişki, yani deyim yerindeyse doğa yasalarına bağlı bir doğallıktır, ama birkaç sayfa sonra Ziegler evliliği, erkek kadına sadık kalsın, ona baksın ve çocuklarını eğitsin diye toplumun kurduğu yasal açıdan zorunlu bir kurum olarak tanımlıyor. "Doğanın bu çelişkisini bana açıklayınız Kont Örindur!"* Ziegler'de iyi yurttaşla doğa bilimcisi birbirine karışıyor.

Resmi evlilik ***erkek*** için, karısına sadık kalmak, ona bakmak ve çocuklarını eğitmek nedenleriyle gerekliyse, o zaman Ziegler, kadının aynı yükümlülüğünden neden tek sözcükle söz etmiyor? O, erkekten ancak özel törensel bir yeminle elde edilebilecek olan ama sayısız örnekte elde edilemeyen şeylerin bugünkü evlilikte kadına zorla dayatıldığını, kadının bir zaruret içinde olduğunu ister istemez seziyor. Ziegler, örneğin daha Tevrât'ta patriyarkal ailenin temelinin poligami olduğunu, "doğaya dayanan âdet" tarafından engellenmeksizin ya da "monogami için psikolojik nedenler"in etkisi altında kalmaksızın ulu atalardan** Kral Süleyman'a*** dek herkesin buna tabi olduğunu bilmeyecek denli darkafalı ve cahil değildir. Tarihsel zamanda binlerce yıldır var olan poligami ve poliandri ve birincisinin bugün hâlâ doğu'da yüzlerce milyon insan tarafından toplumsal kurum olarak tanınması, Zieg-

* "Erkläret mir, Graf Örindur, diesen Zwiespalt der Natur!"
** Erzväter: İlk insanların aile reisleri. —ÇN.
*** Salomo: Yahudilerin hükümdarı. — ÇN.

ler'in öne sürdüğü "doğabilimsel" nedenlerle kesin olarak çelişiyor ve onları abesleştiriyor. İşte darkafalı burjuva önyargılarla yabancı âdetler ve toplumsal kurumlar yargılanıp yalnızca ve yalnızca ***toplumsal nedenlerin*** esas olduğu yerde doğabilimsel nedenler arandığında varılacak yer bu oluyor.

Ziegler, monogaminin bir tür doğa zorunluluğu olduğunu kanıtlamak için verdiği antropoid maymunların cinsel yaşamından örnekleri de, maymunlar, düşünce ve davranışlarına egemen olan insanlar gibi toplumsal bir örgütlenmeye —bu örgütlenme ne kadar ilkel de olsa— sahip olmadıklarına göre kendine saklayabilirdi. Bana karşı kendisine dayanak yaptığı Darwin, yargısında çok daha dikkatliydi. Gerçi bir "ortaklaşa evlilik"in (Geme inschaftsche) varlığı ve aynı şekilde ondan önceki promişküite [karmaşık cinsel ilişkiler —ÇN] durumu Darwin'e inandırıcı görünmüyordu, ama konuyu en titiz biçimde incelemiş olan herkesin kendisinden farklı görüşte olduğunu ve "ortaklaşa evlilik"in (Bu özgül ifade bize aittir. —Yazar), tüm yeryüzünde, kardeşler arası evlilik dahil, cinsel ilişkinin en eski ve genel biçimi olduğunu söyleyecek kadar da objektifti[1]. Ancak Darwin'den bu yana toplumun ilkel halinin araştırılması büyük ilerlemeler kaydetti; o zaman kuşku duyulabilecek birçok şey, bugün artık açık ve eğer hâlâ yaşasaydı Darwin'in kendisi olasılıkla eski kuşkularından vazgeçerdi. Ziegler, Darwin'in kazanılmış özelliklerin kalıtım yoluyla geçebileceği öğretisinden kuşku duyuyor ve bu düşünceye karşı ısrarla mücadele ediyor; fakat bizzat Darwin tarafından kuşkuda bırakılmış olan, monogaminin insanlararası cinsiyet ilişkilerinin ilk biçimi olduğu görüşü, ekanim-iselâse* dogmasına ya da katolik olarak Meryem Ana'nın bâkir gebeliğine inanmazsa ruhunun kurtuluşunu tehlikede gören dindar bir hıristiyanın ateşiyle, yanılmaz kabul ediyor. Eğer Ziegler kanıtlanmış olguların doğruluğundan duyduğu çok dogmatik ama tarihsel ve doğabilimsel açıdan temelden yanlış kuşkusu ile, insanlığın çeşitli kültür aşamalarındaki cinsel ilişkinin gelişme safhalarını yok sayabileceğine inanmıyorsa, ağır biçimde kendi kendisini kandırıyor demektir.

Ziegler ve fikirdaşları, Morgan'm anladığı anlamda çeşitli toplumsal aşamalarda cinsel ilişkinin gelişmesi karşısında, bilginlerimizin büyük çoğunluğunun materyalist tarih anlayışı karşısında davrandıkları gibi davranıyorlar. Başka zaman o kadar çelişkili ve anlaşılmaz görünen olayları açık

[1] İnsanın Kökeni ve Cinsel Ayıklanma (Zuchtwahl). Charles Darwin, 20. Bölüm. İnsanların İkincil Cinsel Karakterleri. Halle, Otto Hendel.

Hıristiyan inancında Eb, İbn, Ruhulkudüs (Baba, Oğul, Kutsal ruh) inancı. —ÇN.

ve anlaşılır kılan [materyalist tarih —ÇN] anlayışının basitliğini ve doğallığım kavrayamıyorlar; çünkü o çok basittir ve spekülasyonlara yer bırakmaz. Bunun dışında —genellikle bilincinde olmaksızın— bu anlayışın, mevcut devlet ve toplum düzeninin devamı açısından doğuracağı sonuçlardan korkuyorlar; çünkü eğer gelişme yasaları toplum için de geçerliyse, o zaman burjuva toplumu, kendisini aşan daha iyi bir toplum düzeninin olamayacağını nasıl iddia edebilir?

Ziegler, Darwin'in öğretilerinin sosyalist dünya görüşüyle bağıntısını kavramıyor; kendisine tekrar F.A. Lange'nin "İşçi Sorunu"ndan, "Varolma Mücadelesi" ve "Ayrıcalıklı Konum Mücadelesi" başlıklı ilk iki bölümü okumasını öğütlüyorum; belki bende anlayamadığını oradan anlar. Ayrıca, eğer Ziegler, Virchow'un, sosyalizme yol açan Darwinizm üzerine görüşünü bana karşı kullanabileceğini sanıyorsa, bunda haksız olduğunu bu kitabın 277. sayfası ve devamında kanıtladım.

Darwin'in doğabilimsel öğretilerini sosyalist dünya görüşüyle içsel bir ilişki içinde değerlendirdiğimden, Ziegler bu anlayışı, Darwin'in savaşlar üzerine yargısına ve Maltusçu görüşlerine dayanarak çürütebileceğini sanıyor. Öncelikle, eğer benden alıntı yapılacaksa doğru alıntı yapılmasını talep etmek zorundayım. Ziegler'in eserinin 186. sayfasında, ebedi barış üzerine benim düşüncem olarak alıntıladığı şey tamamen yanlıştır ve kendisinin bir sosyalistin düşünce dünyasına girebilme yönündeki beceriksizliğini gösterir. Bazı savaşların, kültürü ilerletici etki yaptığı tereddütsüz kabul edilebilir, ama tüm savaşların bu karaktere sahip olduğunu yalnızca tarih konusunda bir kara cahil iddia edebilir. Ve hatta savaşların, en güçlü erkeklerin, uygar ulusların gençliğinin kitle halinde öldürüldüğü ve savaşlar nedeniyle kültür araçlarının kitlesel olarak yok edildiği bugün, savaşın insanlığın ilerlemesine yardımcı olacağına ancak bir barbar inanabilir. Ziegler ve yoldaşlarının anlayışına göre, her uzunca barış, insanlığa karşı bir suç olurdu. Ziegler'in kitabında bu bölüm üzerine söyledikleri en densiz darkafalılığın ötesine geçmiyor. Darwin'e dayanarak Maltusçuluk üzerine söylediklerinin düzeyi de daha yüksek değil. Darwin'in sosyo-ekonomik bilgide bütünüyle yetersizliği, onu sosyal konular sözkonusu olduğunda en cesur iddialara sürüklüyordu; ama Darwin'den bu yana sosyal alanda öyle muazzam ilerlemeler oldu ki, Darwin için affedilebilir olan, havarilerinden biri için olamaz, özellikle bu, Ziegler gibi, bu alanda yetkin bir yargıya sahip olma gibi bir iddia ile ortaya çıkıyorsa. Bu konuda ona karşı söyleyeceklerimi, bu kitabın "Nüfus ve Aşırı Nüfus" bölümünde söyledim, burada oraya atıfta bulunuyorum.

Ziegler'in bana karşı kullandığı başlıca kozlardan biri, insanın, özellikle de kadının, makul ve doğaya uygun toplumsal ilişkiler altında, eğitim ve kalıtım yoluyla gelişme yeteneği üzerine görüşümle ilgilidir. Ziegler burada, kazanılmış özelliklerin kalıtım yoluyla geçmesinin olanaksız ya da sonsuz uzun sürelerde olanaklı olduğu —bu konuda Weismann'a dayanmaktadır— şeklindeki kendi farklı düşüncesine öylesine bir önem biçiyor ki, sosyalist düşüncenin uygulanmasını buna bağlı kılıyor. Şöyle diyor: "İnsanlar yeni toplumsal örgütlenmeye uyum sağlayana dek, yeni örgütlenme çoktan yıkılacaktır" (s. 19). Bu cümle Ziegler'in, oluşum halindeki toplumsal düzenler üzerine sahip olduğu tuhaf, saf bir kavrayışı gösteriyor. Yeni toplumsal düzenleri üretenin toplumsal gereksinimler olduğunu, yani toplumsal düzenin insanlarla ve insanların onunla birlikte geliştiğini ve birinin diğerinin içinden ve ikisinin birbiriyle birlikte oluştuğunu idrak edemiyor.

Yeni bir toplum düzeni, onu isteyen ve onu hayatta tutma ve gelişmesini sürdürme becerisine sahip insanlar olmadan olanaksızdır. Eğer herhangi bir yerde uyumdan söz edilebilirse burada edilebilir. Her yeni toplum düzeninin eskisine göre içerdiği daha uygun koşullar, bireylere de geçer ve onları sürekli mükemmelleştirir.

Ziegler'e göre, kazanılmış özelliklerin kalıtım yoluyla geçmesi görüşü artık öylesine demodedir ki, ona yalnızca geri kalmışlar inanabilir. Uzman olmayan ve burada ele alman konudan uzak çeşitli türde işlerle uğraşan biri olarak kendi deneyimlerime ve gözlemlerime dayanmaya cesaret edemem, ama, dikkatli bir gözlem bana Ziegler tarafından bu kadar çürütülmesi olanaksız bir güvenle ele alınan bu konunun, çok tartışmalı olduğunu ve böylece Darwinizmin en saygın temsilcilerini karşısında bulduğunu gösterdi. Böylece Dr. Ludwig Büchner, 13 Mart 1894'te "Allgemeine Zeitung Eki"nde, Ziegler'in eserini eleştirdiği "Doğabilimi ve Sosyal-Demokrasi" başlıklı bir makale yayınladı. Büchner yalnızca Weismann-Ziegler anlayışına karşı çıkmakla kalmıyor, aynı zamanda Häckel'ın yanısıra Huxley, Gegenbauer, Fürbringer, Eimer, Claus, Cope, Lester Ward ve Herbert Spencer'in Darwinci anlayıştan yana olduklarına da dikkat çekiyor. Ayrıca Hake, uzmanlar tarafından çok değer verilen polemik yazısı "Oluşum ve Kalıtım. Organizmaların Bir Gelişim Mekaniği"[1]nde Weismann'a karşı tavır aldı. Hegar da bana karşı yönelmiş olan araştırmasında Weismann'a karşı çıkıyor (s. 130). Ka-

[1] Leipzig 1893.

zanılmış özelliklerin kalıtım yoluyla geçmesi teorisine tümüyle dayanan Profesör Dr. Dodel "Musa ya da Darwin. Bir Sınav Sorusu"[1] adlı eserinde, s. 99'da kelimesi kelimesine şöyle diyor: "Ama şimdi progresif ya da ilerleyen kalıtımın gerçekleri çok büyük öneme sahiptir. Bunun özü, kişisel özelliklerin de, yani yeni ortaya çıkmış özelliklerin, yakın tarihli niteliklerin sonraki nesillere kalıtım yoluyla geçirilebileceğinden ibarettir." Ve Häckel 3 Mart 1894 tarihli bir mektupta L. Büchner'e aynı sorun üzerine şunları yazıyor —yukarıda adı geçen, Büchner'in, Ziegler'in kitabını eleştirisinden almıtılanmıştır—: "Aşağıdaki yazıdan bu temel sorunda bakış açımın değişmez biçimde aynı katı monist* (ve aynı zamanda Lamarckçı) bakış açısı olduğunu görüyorsunuz. Weismann'inki ve benzeri teoriler her zaman düalistik ve teleolojik düşüncelere yol açıyor, bunlar sonuçta tamamen mistikleşiyor. Ontojenide doğrudan, eski önoluş (preformation) dogmasına yol açıyorlar" vs.

Lombroso ve Ferrero, s. 140'da kadının uyum yoluyla edindiği boyun eğme ve fedakârlık içgüdülerinden söz ettikleri "Suçlu ve Fahişe Olarak Kadın"[2] adlı eserlerinde aynı zeminde duruyorlar. Aynı şekilde Tarnovsky[3] de, belirli koşullar altında kazanılmış cinsel duygu sapıklığının kalıtım yoluyla geçtiğini söyler ve Krafft-Ebing[4], sayısız nesiller üzerinden belirli bir yöne doğru biçimlenmiş olan kadın karakterinden söz eder.

Bu veriler, kazanılmış özelliklerin kalıtım yoluyla geçmesi üzerine görüşümle, hatırı sayılır bir topluluğun içinde bulunduğumu, Ziegler'in ise kanıtlayabileceğinden fazlasını iddia ettiğini gösteriyor.

Ziegler meslekten doğabilimcidir, ancak —Aristoteles'in [Aristo —ÇN] deyişiyle söylemek gerekirse— Zoon Politikon** olarak büyük olasılıkla ulusal-liberaldir. Kanıtlamalarında sıkıntıya düştüğünde ifade tarzının sık sık belirsizleşmesi; ayrıca, tüm insanlığın gelişimini mevcut burjuva durumla uyumlu hale getirmek için sosyal ve siyasal kurumların evlilik, aile, devlet vs. açısından her zaman bugünküne benzediklerini göstermek için olağanüstü

---

[1] Stuttgart 1895. Beşinci, çoğaltılmış baskı.

[2] Leipzig 1894.

[3] Cinsel Duygunun Hastalıklı Görünüşleri. Berlin 1886.

[4] Psikiyatri Ders Kitabı, 1. Cilt, 2. Baskı.

* Evrenin yalnız bir esas üzerine kurulduğunu kabul eden. —ÇN.

** Zoon Politikon: Politik yaratık. —ÇN.

çabaları da bunu gösteriyor; böylece darkafalı kişilerin, yirminci yüzyılın kendilerine neler getireceğini ondokuzuncu yüzyılın sonunda düşünmesi gerekmediği kanıtlanmış olacaktır.

Hegar'a geçiyorum. Kendisi kitabını sosyal-tıbbi bir inceleme olarak tanımlıyor. "Sosyal"in üstünü çizsek ve araştırmasının bu bölümünü çıkarsa, çalışmasının kazancı önemsiz olmazdı. Çünkü sosyal bölümü son derece yetersiz ve sosyal ilişki ve koşullarımız ile ilgili bilgisinin çok eksik olduğunu gösteriyor. Hegar burada tek bir cümleyle bile burjuva ortalamasının üstüne çıkmıyor ve Ziegler gibi, en dar burjuva anlayışların ötesine geçen tek bir düşünceyi bile kavramaktan tümüyle aciz. Bu nedenle Hegar, tüm kadın sorununu incelemeye girişmek yönündeki ilk planından (kitabındaki önsöze bakınız), kendi kendini bilgece tanıyarak, vazgeçmekle akıllılık etti; "böylece özellikle Bebel'in 'Kadın ve Sosyalizm'i tarafından, geniş kitleler arasında yayılan yanlış ve son derece zararlı görüş ve öğretilere karşı çıkmak için" sınırlı bir konu seçti. Ve devamla şunu ekliyor: Ribbing'in "Seksüel Hijyen"i gibi gerçekten bilimsel temele dayanan çalışmalar ise nispeten az yankı buluyormuş.

Son kitabı tanıyorum, yazar, katı dini zeminde bulunan bir baydır. Kitap ise oldukça düşük değerde, ve tutucu eğilimi çok açık öne çıkıyor. Ne var ki, Hegar'ın, benim eserimi çürütmesi de çok belirgin bir eğilim taşıyor. Çürütme gayreti içinde, uzman olarak kanıtlayabileceğinden fazlasını kanıtlıyor. Bunu yaparken, her yerde, ahlâkilik örneği olarak gösterdiği seçkin sınıfları koruyor; buna karşılık işçilerin üzerine bir biri ardından taş atıyor, öyle ki insan çoğu zaman bir bilim adamıyla değil de sınıf bilinçli bir burjuva ile karşı karşıya olduğunu sanıyor. Oysa Hegar, bilim adamı olarak açıklamalarında gerçekten objektif olduğu ölçüde, eseri, yaygınlaşmasından yalnızca hoşnutluk duyulabilecek bir dizi öğretici bilgiler içeriyor. Buna karşılık insan türünü en ileri bilimsel bilgi temelinde eğitmek için, gerekliliği bir kez kabul edilir edilmez, yalnızca devlet ya da toplum tarafından uygulanabilecek olan büyük, genel sosyal hijyen bakış açısı ve önlemler eserinde boş yere aranıyor.

Burjuva toplumda, proletaryaya dahil olmayan, ama kendilerini dar burjuva anlayış tarzlarından kurtarabilseler, büyük bir sevinçle sosyalizmi onaylayacak olan iki sınıf vardır: Bunlar öğretmenler ve tıp dalındakilerdir. (Hijyenciler, jinekologlar, doktorlar). Yani özellikle Hegar ve benzerleri gibi, mesleki konumları dolayısıyla, insanların büyük çoğunluğunun ve özellikle

kadınların, esas olarak sosyal ilişkilerimizin sonucu olarak acı çekmelerine yolaçan sayısız kötülüğü tanıyan adamlardan, gerçekten yardımcı olabilecek büyük ölçekte iyileştirici ve dönüştürücü önemleri ifade etmeleri beklenirdi. Ama bu olmuyor. Daha ziyade doğa yasasına aykırı koşulları savunuyorlar ve gittikçe artan fiziki ve ahlâki karakterde kötülükler karşısında ne kadar çaresiz kaldığını her gün kanıtlayan bir toplumun kokuşmuş, çürük toplum düzenini, otoriteleriyle maskeliyorlar. İçinde yaşadıkları toplumsal çevre ve onun aracılığıyla ikinci karakterleri haline gelmiş olan önyargıların, onun ötesinde düşünmelerini olanaksız kılması gibi kısmen özürleyici tek nedene sahip olan birçok bilim adamının tutumunda insanı kızdıran şey budur; bunlar tüm bilimselliğe rağmen, "düşünce yoksulu" kalırlar.

Hegar da Ziegler gibi, tuhaf bir alıntı tarzına sahip; o da önemsiz şeyleri seçiyor ve önemlileri bırakıyor ve ondan sonra yanlışı kanıtlamaya girişiyor. Temel olarak, olgun insanlar için cinsel güdünün ***normal*** doyumuna verdiğim büyük önem, onun bana karşı polemik yürütmesine neden oluyor, bunu yaparken sanki ben ölçüsüzlüğü savunuyormuşum gibi davranıyor. Benim Buda'ya ve Schopenhauer'e dayandığımı vurguluyor ve Hegewisch'le Busch'un ifadelerini eskimiş olarak tanımlıyor, fakat adı geçenlerden çok daha ayrıntılı ifadeleri olan Xlencke, Plob ve Krafft-Ebing gibi otoritelerin benim yanımda olduğunu gizliyor. Eldeki baskıda, istatistiki incelemeleri temelinde benimkilerle çok benzer sonuçlara varan tutucu ahlâk istatistikçisi V Öttingen'den alıntı yapıyorum (s. 130 ve devamı). Bütün bunlara karşılık Hegar'ın elinden Decarpieux'ye göre Fransa'da 1685'ten 1745'e (!!!) dek bekârların ve Bauer'e göre 1776'dan 1834'e dek evlilerin ölümlülüğü üzerine istatistikleri göstermekten daha iyi bir şey yapmak gelmiyor. İki istatistik de, istatistiklerin henüz çok kötü olduğu bir zamanda yapıldı ve kanıt gücüne sahip olarak değerlendirilemez.

Ama Hegar ağır çelişkilere de düşüyor. Eserinin 9. sayfasında, yetişkin insanların cinsel perhizinin tehlikesizliği için kanıt olarak katolik papazları ve gönüllü olarak evlenme yasağına uyan erkek ve kadın tarikat üyelerini gösteriyor. Bu kişilerin perhizkâr yaşamadıkları itirazına karşı çıkıyor; onları buna, görev duygusunun dışında, hatalı her adımın genel söylentiye ve hemen amirin kulağına gitmesine yol açan kamusal konumları zorluyormuş. Ama kitabının 37. ve 38. sayfalarında aynen şöyle diyor: "Druruy tarafından saptanmış (Bertillon'dan alıntı) bir olgu; ***baskılanan cinsel güdünün, aynı kategoride suçların*** (ırza geçme, çocuklara karşı suikast vs.) ***oluşması üze-***

rinde doğrudan olumsuz bir etkide bulunduğunu kesin olarak gösteriyor. Druruy otuz ay boyunca ruhbandan olmayan ve papazlar tarafından yönetilen okullarda ahlâka aykırı girişilen tecavüzleri karşılaştırdı. 34 873 ruhban olmayan okulda 19 suç ve 8 yasalara aykırı hareket, 3581 katolik kilisesine bağlı okulda 23 suç ve 32 yasaya aykırı hareket kaydedildi. ***Dini birlikler tarafından yönetilen kurumlar bu nedenle çok daha fazla yasaya aykırı ahlâk dışı hareket ve on iki kez daha fazla aynı nitelikte suç sayıyorlar!***" Kendi kendisini böylesine çürüten birini, çürütmem gerekmediğini düşünüyorum.

Hegar'ın eseri bu türden çok çelişki içeriyor. 18. ve 19. sayfada Fransa, Paris, Belçika, Hollanda, Prusya, Bavyera üzerine, çeşitli yaş gruplarından her 1000 evli veya bekârın ölüm oranı hakkında bilgi sunan, ölümlülük tabelaları veriyor. Bu tabelaların hemen hepsi benim görüşümden yana, çünkü, en genç yaş grubu 15-20 arası hariç, bekârların ölümlülüğünün ortalama olarak evlilerden yüksek olduğu sonucunu gösteriyor. Fakat evli kadınların önemli bir bölümü 20-40 yaşları arasında loğusalıktan ya da loğusalığın sonuçlarından ölüyor ve Hegar bu olgudan ve birçok kadında doğum sonrasında ortaya çıkan çeşitli hastalıklardan, aşk gereksiniminin doyurulmasının kadın ölümlülüğünü önemli ölçüde artırdığı sonucuna varıyor. Ama onların cinsel ilişkiden değil, bunun sonuçlarından öldüklerini ve bunda da kadınların büyük çoğunluğunu doğum eylemini atlatmayı o kadar zorlaştıran ***fiziki*** bünyelerinin suçlu olduğunu gözardı ediyor. Ve bu fiziksel zayıflık ise sefil ***sosyal*** koşullarımızın: kötü beslenme, ev, yaşam biçimi, çalışma şartları, düşünsel ve fiziksel eğitim, giyim (korse) vs. tarzının etkisidir. Hegar'ın uzman olarak, loğusaların şiddetli acılarında, yetersiz ya da yanlış ebeliğin ya da kadının kocasından bulaşıcı hastalık kapmasının, ne kadar çok örnekte suçlu olduğunu bilmesi gerekir. Bütün bu hatalar akılcı sosyal kurumlar ve eğitim yöntemleriyle ortadan kaldırılabilir ve böylece bugün görülen sonuçlar yok olabilir. Hegar beni, doyurulmamış cinsel güdünün zararlı etkilerini çok abarunakla suçlarken, başka bir aşırılığa düşüyor; kadında doyurulmuş cinsel güdünün zararlarını öyle anlatıyor ki , bilindiği gibi: evlenmek iyidir, evlenmemek daha iyi, diyen Havari Paulus'u haklı çıkarıyor.

Hegar, evlenmemişlerde cinsel güdünün doyurulmamış olmasının intiharlar oranında da etkili olduğu yönündeki görüşümün doğruluğuna da karşı çıkıyor. Burada önce kitabımın 129-130. sayfalarındaki istatistiki verilere gönderme yapıyorum. Ama Hegar'ın kendisi de kabul etmek zorunda kalıyor

(s. 23): ***"Genel olarak bekârların intihar frekansı daha yüksek."*** O halde neyi tartışıyoruz?

Hegar devamla, cinsel güdünün baskılanmasının kadınlarda sık sık ruh hastalıklarına, satyriasis* ve nemfomaniye** yol açtığı görüşüne karşı çıkıyor. Ama görüşümü çürütme [doğrultusundaki bu çabası da —ÇN] tümüyle başarısız kalıyor. 80. sayfada şöyle diyor: "Kadın cinsi deliliğe genel olarak erkekten daha fazla düşmektedir; ancak fark önemli değildir. Buna karşılık ***bekârlarla evliler arasında çok büyük bir fark görülüyor, birincilerde*** sayı yaklaşık ***iki katına*** çıkıyor. Ruhsal hastalıkların çok ender görüldüğü çocuklar gözönüne alınmadan, yalnızca on beş yaşından itibaren bekârlar hesaba katıldığında ***oran çok daha çarpıcı ortaya çıkıyor. Bu durumda evliler karşısında bekârlar için neredeyse dört kat fazla bir delilik*** oranı elde ediliyor." Gerçi Hegar, bekârlar lehine bu büyük farkı, çeşitli nedenlerle açıklamaya çalışıyor, ve ben, bekârlarda hastalıklı durumların ***tek*** nedeninin baskılanmış cinsel güdü olduğunu hiçbir yerde iddia etmediğim için bu nedenlerin bir kısmını kolayca kabullenebilirim; ama buna rağmen Hegar sonuçta itiraf etmek zorunda kalıyor (s. 31): "***Ancak bekârlarla evliler arasındaki fark yalnızca bununla*** (kendisinin öne sürdüğü nedenlerle) ***açıklanabilmek için fazla büyüktür.***" Tekrar soruyorum: O zaman neyi tartışıyoruz?

Sayfa 23'de devamla şöyle diyor: "Nemfomani ve satyriasis zaman zaman cinsel mekanizmada ya da merkezi sinir sistemindeki çok önemli anatomik değişikliklerde oluşuyor." Ama bu bozuklukların nereden geldiği konusunda hiç doyurucu olmayan bir açıklama yapıyor. Doyumsuzluğun, hastalığın oluşumuna katkıda bulunduğunu ***kabul ediyor***. "Ancak birinci ve başlıca mesele yalnızca yapay ve zorlama biçimde uyandırılan heyecandır." (!) Ama bu heyecanın temeli insanın cinsel doğasında yatar, yoksa bu olanaksız olurdu. Ayrıca isteri oluşumunun, daha eski zamanlarda, baskılanmış cinsel güdüye mal edildiğini de Hegar kabul ediyor, ama bu nedeni geçerli saymak istemiyor; buna rağmen s. 35'de şöyle diyor: "Eski zamanlarda ve ender de olsa günümüzde, artan isteri, isterik psikoz, raks illeti (Veitstanz)*** hastalıkları, ***rahibe manastırları,*** kız pansiyonları gibi kapalı kurumlarda gözlem-

---

* Erkeklerde hastalıklı derecede artmış cinsel güdü. —ÇN.

** Kadınlarda hastalıklı derecede artmış cinsel güdü. —ÇN.

*** Veitstanz: Kore hastalığı da deniyor. —ÇN.

lendi, ve çoğu kez baskılanmış cinsel güdüye mal edildi." Hegar buna karşı çıkmıyor, yalnızca nedenleri açıklamaya çalışıyor; bunlara karşı koymam gerekmiyor, çünkü bir kısmını bizzat ben de kullandım. "Hastalık özellikle kadında kolayca seksüel bir görünüm kazanıyor" diyor Hegar devamla, bu bir tavizdir, ve ben bu tavizi kabul ediyorum. Ayrıca şöyle diyor: "Bu tür seksüel görünümle seyreden sinir hastalıklarının ve ruhsal bozuklukların oluşumunda, ilgililerin gücüne ve yaşına uygun cinsel güdülerin zorla bastırılmasının halen ne ölçüde etkili olduğuna karar vermek zordur." Bu taviz de bana yeter.

Escrinin altıncı bölümünde Hegar, kadın için üreme faaliyetinden kaynaklanan kötülükleri ele alıyor. Daha önce gösterildiği gibi, Hegar, doyumsuzluğun olumsuz yanını tümüyle inkar etmek istemese de, evli kadın için, evli olmayandan daha büyük tehlikeler ve kötülükler görüyor. Ancak yaşlı bakireler denen yaşlanan kızların görüntüsü, uzman olmayanlara bile evli olmamanın kötülüğünü öğretiyor. Bunu Hegar da tam gizleyemiyor, bu nedenle 30. sayfada şöyle diyor: "Ama, tümüyle sağlıklı olan ya da en azından bedensel gelişimlerinde herhangi önemli bir bozukluk göstermeyen ve yaşı evlenmeden yavaş yavaş ilerleyen bir başka kızlar sınıfı vardır. Bunlar sıkça az çok belirgin bir biçimde, kansızlıkla bazı ortak yanları olan bir görüntü oluştururlar; zayıflık ve halsizlik duygusu, çalışma isteksizliği, keyifsizlik, aşırı duyarlılık, solgun görüntü, kilo kaybı, jenital fonksiyonlarda bozukluk vb." Bu cümleler de yine aynı şekilde değerli bir taviz içeriyor. Buna rağmen, yalnızca ben ondan daha az ihtiyatlı davranarak, şeylerin adını koyduğum için yoğun saldırıya uğruyorum.

Hegar'ın araştırmasının yedinci bölümündeki cinsel zevkte aşırılık ve serbest aşk denen şeyin sonuçları ile ilgili söyledikleri üzerine tek sözcük harcamıyorum. Her şeyden önce, bu konuda bana karşı polemik yürütürken —bilerek ya da bilmeyerek— beni yanlış anladığı için, ya da benim açıklamalarımla hiç ilgisi olmayan açıklamalar söz konusu olduğu için.

Bunun dışında, tüm burjuva ideologların başına gelen Hegar'ın başına da geliyor, sonucu sebebin yerine koyuyor, örneğin alkolizmin sosyal nedenler yerine "etik bozukluk"tan kaynaklandırılması gibi. Bu kitapta sosyal koşulların insanların tüm yaşam ilişkilerine etkisi üzerinde o kadar ayrıntılı durdum ki, bu noktada konuya ilişkin tek bir sözcük daha harcamak istemiyorum.

Halktan kızların "varlıklı ve kültürlü sınıf"ın üyeleri tarafından ne kadar sık baştan çıkarıldığını açıklamam Hegar'ı çok kızdırıyor. Bu gerçek dışıymış, suçlular neredeyse istisnasız, askerler, işçiler, kalfalar, hizmetçilermiş, ender olarak, belki de tek başına işlemediği bu hatasını ağır biçimde ödemek zorunda kalan, daha üst düzeydekilerin bir üyesi de boy gösterirmiş. Bundan daha küstahça bir iddia herhalde olası değildir. Elbette Almanya'da yılda ortalama 170.000 gayrimeşru çocuğun babalarının yalnızca bir bölümü "varlıklı ve kültürlü sınıflar"ın üyesidir, ama ***yüzde hesabıyla olağanüstü büyük bir kontenjan*** oluştururlar. Kibar evlerde kölelerin, işçilerin ve özellikle hizmetçilerin, efendilerinin günahlarını üstlenmeye hazır oluşlarına ne yazık ki çok sık rastlanıyor. Hegar yalnızca bir kez Freiburg Doğum Kliniği'nde gerekli incelemeleri yapsın ve eğer bu noktada öğrenmeye açıksa, aklı başına gelecektir.

Leipzig'den genç meslektaşı, Dr. Max Taube'nin "Gayri Meşru Çocukların Korunması"[1] adlı eserini okumasını öğütlerim, [Max Taube —ÇN] bu konuyu incelerken Hegar'ın tam ***karşısında*** yargılara varıyor. Özellikle sosyal momentlerin değerlendirilmesinde, Hegar'ın yüreğinden gelen sesin sahibi, burjuva toplumun kör, önyargılı savunucusudur. Fransa'da egemen olan, ona göre bir tür ideal durum olarak görülmesi gereken, iki çocukluluk sistemi için tam anlamıyla bir övgüye kalkışırken de öyle.

Bu sistemin nedenleri ve etkileri üzerine bu kitabın ikinci bölümünde yeterince eğildim. Hegar, bu sistemin savunuculuğuna soyunurken, öte yandan bunun Fransız halkının ***ahlâki durumu*** üzerindeki sonuçlarını gözden kaçırıyor. Bununla kitlesel çocuk düşürmenin, çocuk cinayetlerinin, çocukların suistimali ve doğal olmayan fuhuşun önemli ölçüde teşvik edildiğini, o, bir jinekolog olarak, bilmiyor.

Benim ilgili açıklamalarıma karşı ileri sürdüğü diğer sosyal ve politik bakış açıları da aynı fikir düzeyindedir. Örneğin, çalışma hakkı üzerine —bilindiği gibi Alman Sosyal-Demokrasisi bunu hiçbir zaman program talebi olarak kabul etmedi— uluslararası ilişkiler, çalışma birlikleri ve paranın karakteri üzerine söyledikleri böyledir. Tarım sorunları üzerine ekonomik görüşleri gerçekten eşsiz bir yüzeyselliğe tanıklık ediyor. Buna göre, İngiliz tarımının yıkılışının nedeni, İngiltere'de tahıl gümrüklerinin kaldırılmasıdır! — bilindiği gibi 1847'de kaldırılmıştır. Kitabımda, bugün verimli topra-

[1] Leipzig 1893, Keil & Co.

ğm, çoğunlukla, kibar ve varlıklı baylar av düşkünlüklerini tatmin edebilsinler diye, geyik ve karacalarla doldurulan orman ekimi için kullanıldığını sık sık vurgulayışım, onu şu yanıtı vermeye (s. 94) itiyor: "Bizde, Almanya'da, başka amaçlar için daha yararlı topraklara av hatırı için orman dikilmemiş ya da mutlaka çok az dikilmiş ve toprak doğru olan esas gayesinden uzaklaştırılmamışur. Geyik, yaban domuzu gibi kimi hayvan türlerinin tümüyle yok olmaktan korunması zor başarılıyor; elbette tek yanlı faydacılık prensibinin (Utilitätsprinzip) yandaşı olan biri için önemsizdir, onun, son tavşanın ve son karacanın vurulup öldürülmesine hiçbir itirazı yoktur. Ama o zaman kırlar ve ormanlar neye benzer!"

Yalnızca gerçekte neler olup bittiğinden hiç haberi olmayan bir adam böyle yazabilir, yoksa kuzeyde ve güneyde, doğuda ve batıda tüm köylülerimizin, Almanya'nın her yerinde av hayvanları mevcudunun titizlikle korunmasının yol açtığı zararın, yavaş yavaş bir felaket olarak adlandırılması gereken bir düzeye vardığında anlaştıklarını bilmesi gerekirdi. Almanya'nın birçok yerindeki koşullar, feodal dönemde bundan daha kötü olamazdı.

Esas tarım sorununu da Hegar, harika bir biçimde basitçe çözüyor. Şöyle yazıyor (s. 106): "Ticaret politikası, vergilendirme tarzı, yasama ve ***latifundiya sahiplerinin iyi niyeti, küçük ve orta köylülüğün kalkınması için en fazla şeyi yapmak zorundadır...***" Yani kurttan koyunları kurtarmasını umuyor. Burada polemiği sürdürme becerim ve hevesim artık tükeniyor.

Alman profesörleri, sosyalizm ejderhasına karşı Hegar ve Ziegler'den daha becerikli şövalyeler çıkaramıyorsa, o zaman bu modern "canavar" [sosyalizm —ÇN] burjuva toplumuna egemen olur. Bu tür şövalyeler uykumuzu kaçırmaktan uzaktır.

Paskalya 1895 **A. BEBEL**

OTUZDÖRDÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

Bu eserin yirmibeşinci baskısından beri, eklemeler ya da kısmi değişiklikler yapmıyordum. Fakat kitaba talebin sürmesi, içeriğinin yeniden gözden geçirilmesinin iyi olacağına götürdü beni.

Kitapta şimdiye dek ifadesini bulan temel görüşlerde değiştirilecek bir şey bulamadım. Ancak yirmibeşinci baskının yayınlanışından bu yana ortaya çıkan bir dizi yeni olguyu dikkate aldım ve yine dikkate değer görüşler içeren bir dizi yeni edebi yayını değerlendirdim. Öte yandan okur çevrelerinden bana ulaşan bir dizi bilgi ve notlar da gözönünde bulunduruldu, bunun için burada ilgililere teşekkürlerimi ifade ediyorum.

Kitabın kapsamını daha fazla şişirmemek için, akın akın gelen materyal arasından sınırlı bir seçim yapmak zorundaydım. Eldeki malzeme yoğunluğunda, kitabın içeriğini iki katına çıkarmak kolay olurdu. Ancak böyle bir genişlemeye karşı çeşitli nedenler vardı.

Kitap, söylememe izin verilirse, büyük ölçüde ulaştığı amacına — kadının tam eşitliğinin karşısındaki önyargılara karşı mücadele ve gerçekleştirilmesi, kadının sosyal kurtuluşunun tek garantisi olan sosyalist düşünceler için propaganda—, eldeki biçimiyle de, ve umuyorum ki daha yüksek derecede ulaşacaktır. Gün geçmiyor ki, devletin ve toplumumuzun gittikçe büyüyen sarsıntısına yalnızca bir devlet ve toplum değişiminin son verebileceğini, düşünen kişiye gösteren yeni kanıtlar ortaya çıkmasın.

Böyle bir değişimin gerekliliğinin kavranması, yalnızca proleter kadın dünyasının gittikçe daha geniş çevresini kapsamakla kalmadı, burjuva kadın hareketi de çabalarında daha fazla ilerledi ve eskiden yalnızca en ileri unsur-

ların cesaret edebildiği talepler öne sürüyor. Kadın hareketi hemen tüm uygar ülkelerde yıldan yıla daha fazla kökleşti ve bu hareket içinde henüz çok fazla belirsizlik ve eksiklikler bulunsa da, bu yetersizlikler onun içinde çalışan unsurlardan uzun vadede gizli kalamaz; istcseler de istemeseler de ileriye doğru itiliyorlar.

Hareketin ilerleyişi için çok özel bir işaret, kadın sorunu üzerine, tam olarak izlenmesi tek tek kişilerin gücünü aşan muazzam kabarık literatürdür. Gerçi burada da nitelik niceliğe ender olarak ayak uydurabiliyor, ama bu zihinsel uyanıklığın bir işaretidir ve ne de olsa düşünsel faaliyetin diğer alanlarında bu fark daha az büyük değildir. Önemli olan, hareketin yürümesidir ve tck tek kişilerin kavrayışının yanlışlığını, bir kez harekete geçti mi yolunu şaşırmayan kitlenin içgüdüsü düzeltir.

Berlin-Schöneberg, 15 Kasım 1902. **A. BEBEL**

ELLİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Bu yılın başında, bu kitabın ilk baskısının yayınlanmasının üzerinden otuz yıl geçti. Dokuzuncu baskıya önsözde açıklamış olduğum gibi, kitap olağanüstü koşullarda yayınlandı. Birkaç ay öncesinde sosyalistler yasası ilan edilmişti, buna dayanarak tüm sosyalist literatür baskı altında tutuluyordu. Bir kimse buna rağmen yasak bir eseri yaymaya cesaret ederse ya da böyle bir eseri yeniden basarken yakalanırsa, ödülü altı aya kadar hapis cezasıydı. Yine de her ikisine de cesaret ediliyordu.

Birinci baskı Leipzig'de hazırlandı, ama sahte bandıra altında yayınlandı. Yayınevi olarak, Almanya'da yasaklanmış olan "Sosyal-Demokrat"ın da yayınlandığı Volksbuchhandlung Yayınevi, Zürich-Hottingen verilmişti. İkinci baskı aksadı; kişisel engeller daha önce olmasına olanak vermediği için, ancak 1883'de yayınlayabildim. İkinci baskı Verlagsmagazin (J. Schabelitz) tarafından Zürich'te yayınlandı. O zamandan 1890 yılına dek her biri 2500'er nüsha altı baskı daha yapıldı. Kitabın dağıtımı önündeki engeller aşıldı. Ancak arada bir gönderiler polisin eline düşüyor ve ev aramalarında bazı nüshalara polis el koyuyordu. Fakat bu kitaplar yitirilmiş olmuyordu, yalnızca başka ellere geçiyor —ancak parasız— ve polis memurları, onların yakınları ve arkadaşları tarafından, belki de partili yoldaşlarımdan daha büyük bir şevkle okunuyordu.

1890'da sosyalistler yasası nihayet kalktığında kitabı bütünüyle değiştirdim ve önemli eklemeler yaptım, bu 1891 yılında dokuzuncu baskı olarak şimdiki yayınevinde çıktı. Şimdi elde bulunan ellinci baskının içeriği önemli ölçüde yenilendi. Bölümlerin artırılması ve alt bölümlere ayrılmasıyla içerik daha anlaşılır oldu.

Kitap bugüne dek, birçok ülkede yeni baskılarla da olmak üzere, örneğin İtalya ve Birleşik Devletler'de, ondört değişik dilde yayınlandı. Şimdi Sırpçaya çevrilmesiyle on beş dilde yayınlanmış oluyor.

Yani kitap epey yol katetti ve burnu büyüklük etmeden söyleyebilirim ki *çığır açıcı* bir etkisi oldu. Yaygınlaşmasında karşıtlarının istek dışı katkıları az değildir.

Ama birçok kez onay da buldu! Profesör August Forel "Seksüel Sorun"[1] adlı eserinde belirli kayıtlarla "esas itibariyle mutlaka onaylanması, anlamlı ve fevkalade bir iş olarak tanımlanması gereken, önemli ve dikkate değer bir kitap" olarak adlandırıyor.Ve başka bir yerde, onun görüşüne göre haksız olduğum bir dizi noktada bana karşı yönelmesine rağmen, "önemli bir çalışma olarak kitabıma yüksek değer biçtiğini" söylüyor.

Bu yargı 1883 yılındaki ikinci baskıya ilişkindir. Öyle anlaşılıyor ki Profesör Forel, daha sonraki, önemli ölçüde değiştirilmiş ve genişletilmiş baskıları tanımıyor. Bu nedenle, 1883 baskısına yaptığı eleştirileri ele almaktan vazgeçmek zorundayım.

Ve bir İngiliz yazar, G. S. Howard, "A History of Matrimonial Institution" eserinin, (Londra 1904) 234. ve 235. sayfalarında şu yargıda bulunuyor: "August Bebel 'Kadın ve Sosyalizm' üzerine mükemmel kitabında, bugünkü evlilik ilişkilerine karşı şiddetli bir suçlama yöneltiyor." Sonra içeriğin kısa bir özetini veriyor ve şöyle bitiriyor: "Sosyalist yazarların önerdiği çareler hakkında ne düşünülürse düşünülsün, tek umudumuzun kooperatif bir cumhuriyetin kurulmasına bağlı olduğu bize ne kadar kuşkulu görünürse görünsün, şu kesin: Sosyalistler gerçekleri dürüstçe inceleyip korkusuzca ortaya sermeleriyle topluma değerli bir hizmet sundular. Bugünkü devlette ailemizin mustarip olduğu sakatlıkları acımasızca açığa çıkardılar. Evlilik ve aile sorununun yalnızca bugünkü ekonomik sistemle bağıntılı çözülebileceğini açıkça kanıtladılar. Yalnızca kadının tam kurtuluşu ve cinslerin mutlak eşitliğiyle evlilikte bir ilerlemenin olanaklı olduğunu gösterdiler. ***Bütün bunlarla, bugün artık halkın, evlilik yaşamına ilişkin çok daha yüksek bir ideal oluşturmasını sağladılar.***"

Kadın hareketi —hem burjuva hem de proleter—, kitabımın yayınlanmasından bu yana geçen otuz yılda, çok şey elde etti, hem de dünyanın tüm uygar ülkelerinde. Bu kadar kısa zamanda bu kadar elverişli sonuçlar elde

[1] Basımevi M. Müller & Sohn, Münih, 4. ve 5. Baskı. s. 578 ve 589.

eden ikinci bir hareket yoktur herhalde. Kadının siyasi ve medeni eşit haklarının tanınması ve kadına yüksek okullarda öğrenim ve eskiden kendisine kapalı olan mesleklere giriş sağlanması konusunda büyük ilerlemeler kaydedildi. Eskiden ilkesel görüşleri dolayısıyla modern kadın hareketine karşı olan katolik Merkez ve protestan Hıristiyan-Sosyal partiler bile kendilerine yakın kadın çevreleri üzerindeki etkilerini tümüyle yitirmeme gibi basit bir nedenle, frenleyici konumlarını, teşvik edici hale getirmeyi gerekli gördüler.

Ama, "Bu fenomen nasıl açıklanabilir?" diye sorulursa, yanıt şudur: "Tüm ilişkilerimizdeki büyük sosyal ve ekonomik altüst oluşlar buna yol açtı. Örneğin bir zamanların varlıksız Prusyalı bir Eğitim Bakanı gibi, yedi kızını saygın bir toplumsal konuma getirmek zorunda olunca, acımasız gerçekler insanın kafasına mantık ve anlayış sokuyor. Ve yüksek toplumsal çevreler denen yerde, her seferinde, uygun bir toplumsal konum kazanmak zorunda bulunan, tam da ***yedi*** kız evladı sözkonusu olmasa da, yaklaşık aynı durumda sayısız kişi var.

Önde gelen kadınların ajitasyonunun, bu gelişmeye önemli bir katkıda bulunduğu kendiliğinden anlaşılır. Ama başarıları, toplumsal ve ekonomik gelişimimiz, tıpkı sosyal-demokrasiye olduğu gibi, ***onlara yardımcı olduğu için*** mümkün olabildi. Tatlı dil bile, vaat ettiği şey için yanıkı zemini mevcutsa başarı sağlayabilir. Hiç kuşku yok, bu yanıkı zemini gittikçe elverişli hale geliyor ve bu başarıların devamını garanti ediyor. Artık sosyal devrimin ortasında yaşıyoruz, ama çoğunluk bunun farkında değil. Budala bakireler hâlâ yok olmadı.

Son olarak burada parti yoldaşım N. Ryasanoff'a ellinci baskının hazırlanışında bana sunduğu kapsamlı yardım için en sıcak teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum. İşin büyük bölümünü o yaptı. Onun yardımı olmaksızın kitabı büyük ölçüde düzeltilmiş şekliyle şimdiden yayınlatabilmem mümkün değildi, çünkü son iki yılda hastalık, çalışma gücümü önemli ölçüde azalttı, ayrıca zamanımı ve gücümü başka büyük bir çalışmaya harcıyordum.

A. BEBEL

Schöneberg-Berlin, 31 Ekim 1909.

GİRİŞ

Her gün yeni gelişmeler kaydeden büyük bir sosyal altüst oluş çağında yaşıyoruz. Durmadan güçlenen bir hareket ve zihin huzursuzluğu, toplumun tüm kesimlerinde kendini gösteriyor ve köklü değişimleri zorluyor. Herkes üzerinde durduğu toprağın sallandığını hissediyor. Çözümleri üzerine lehte ve aleyhte tartışılan, gittikçe daha fazla çevreyi uğraştıran bir sürü sorun ortaya çıktı. Bu sorunların en önemlilerinden biri, gittikçe daha çok önplana çıkan ***Kadın Sorunu***'dur.

Burada sözkonusu olan, kadının, insan toplumunun tam, eşit haklara sahip ve olabildiğince yararlı etkinlikte bulunan bir organı olabilmesi için, sosyal organizmamızda hangi konumu alması gerektiği, güçlerini ve becerilerini her yönde nasıl geliştirebileceğidir. Bizim bakış açımıza göre bu sorun, baskı, sömürü, yoksulluk ve sefaletin yerine, bireylerin ve toplumun sağlığının geçmesi için, insan toplumunun hangi biçimi ve örgütlenmeyi alması gerektiği sorunuyla denk düşmektedir. Demek ki kadın sorunu bizim için, şu anda tüm düşünen kafaları uğraştıran ve tüm düşünceleri harekete geçiren genel sosyal sorunun yalnızca bir yanıdır; bu nedenle nihai çözümünü yalnızca, toplumsal çelişkilerin ortadan kaldırılmasıyla ve bunun yol açtığı kötülüklerin yok edilmesiyle bulabilir.

Bununla beraber kadın sorununu özel olarak ele almak gereklidir. Birincisi, kadının konumunun eskiden ve şu anda nasıl olduğu ve gelecekte nasıl olacağı sorusu, en azından Avrupa'da, toplumun yarıdan fazlasını ilgilendiriyor, çünkü kadın cinsi nüfusun yarıdan fazlasını oluşturuyor. Ayrıca binlerce yıl sürecinde kadının toplumsal konumunun geçirdiği gelişme üzerine dü-

şünceler, gerçeğe o kadar az uyuyor ki, bu konuda aydınlatma bir zorunluluktur.

Çeşitli çevrelerde —ve hiç de az olmamak üzere kadın çevrelerinde— gittikçe güçlenen hareketin değerlendirilişindeki önyargıların büyük bölümü, kadının durumunun bilinmemesi ve anlaşılmaması üzerinde yükseliyor. Hatta birçok kişi kadın sorunu olmadığını iddia eder, çünkü şimdiye dek kadının işgal ettiği ve gelecekte de işgal etmesi gereken konum, onu eş ve anne olarak belirleyen ve yuvayla sınırlayan "doğa mesleği"yle verilmiştir. Dört duvar dışında olup bitenler ya da ev içi görevleriyle yakın bağıntıda olmayan şeyler kadını ilgilendirmez.

Demek ki kadın sorununda; aynen, toplumda işçi sınıfının konumunun başrol oynadığı genel toplumsal sorunda olduğu gibi, çeşitli taraflar birbirinin karşısında bulunuyor. Her şeyin eskisi gibi kalmasını isteyenler, yanıtı çabuk buluyor ve kadının "doğa mesleği"ne gönderme yaparak meseleyi hallettiğine inanıyor. Milyonlarca kadının, ev sahibesi, çocuk doğurucu ve çocuk eğiticisi olarak kendi paylarına ayrılmış "doğa mesleği"ni —nedenlerini ayrıntılı olarak anlatacağız— hiç de yerine getirecek durumda olmadıklarını, evlilik onlar için bir boyunduruk ve kölelik haline geldiği ve yaşamlarını sefalet ve yoksulluk içinde sürdürmek zorunda oldukları için, milyonlarcasının bu meslekte büyük ölçüde başarısız kaldıklarını göremiyorlar. Bu, o "bilgeleri" ilgilendirmiyor tabii. Aynı şekilde, milyonlarca kadının, çıplak yaşamı sürdürebilmek için çeşitli mesleklerde, çoğunlukla doğal olmayan biçimde ve güçlerinin çok üstünde kendilerini tüketmek zorunda olmaları da onları ilgilendirmiyor. Bu nahoş olgu önünde, aynen proletaryanın sefaleti önünde, "ezelden beri" böyleydi ve "ebediyen" böyle kalacak diye kendilerini ve başkalarını avutarak yaptıkları gibi gözlerini ve kulaklarını kapatıyorlar. Kadının, zamanımızın kültürel kazanımlarından tam pay almaya, durumunu kolaylaştırmak ve düzeltmek ve tüm düşünsel ve fiziksel yeteneklerini geliştirmek ve erkekler gibi en iyi şekilde uygulamak için bu kazanımları kullanmaya hakkı olduğunu bilmek istemiyorlar. Ve bunun dışında, kadının bedensel ve ruhsal açıdan bağımsız olması için ve böylelikle diğer cinsin lütfuna ve merhametine bağımlı olmaması için ekonomik açıdan da bağımsız olması gerektiği söylendiğinde, sabırları taşıyor, öfkeleri kabarıyor ve ardından "zamanın çılgınlığı" ve "delice hak eşitliği çabaları" üzerine şiddetli bir suçlama seli geliyor.

Bunlar, dar önyargı çemberlerinin dışına çıkamayan erkek ve kadın cinsinden darkafalılardır. Bunlar, karanlığın egemen olduğu her yerde bulunan ve kendileri için rahatlatıcı karanlığa, bir ışık huzmesi düşer düşmez korkuyla haykıran baykuş cinsidir.

Ancak hareketin karşıtlarının diğer bir kısmı, açık gerçekler karşısında gözlerini kapayamıyor; daha önceki çağların hiç birinde; tüm kültürel gelişimle kıyaslandığında, kadınların büyük bölümünün bugünkünden daha hoşnutsuz bir durum içinde bulunmadığını ve bu nedenle kendi başlarına kaldıkları sürece durumlarının nasıl yükseltilebileceğinin incelenmesi gerektiğini kabul ediyor. Buna karşılık muhaliflerin bu bölümü, evlilik limanına girmiş kadınlar için sosyal sorunun çözülmüş olduğunu düşünüyor.

Bu nedenle bu bölüm, erkekle rekabete girebilmeleri için, evli olmayan kadınlara, güç ve yeteneklerinin uygun olduğu iş alanlarının açılmasını talep ediyorlar. Bazıları daha ileri gidip, rekabetin aşağı iş ve meslek türleriyle sınırlı kalmamasını, daha yüksek meslekleri, sanat ve bilim alanını da kapsamasını talep ediyorlar; kadınların tüm yüksek öğrenim kurumlarına, özellikle de üniversitelere kabulünü istiyorlar. Ayrıca, özellikle Birleşik Devletler'de kadınlar tarafından elde edilen sonuçlara dikkat çekerek, devlet hizmetlerinde (Posta, telgraf, demiryolu hizmetleri) görev almalarının kabulünden yanalar. Kimileri, kadının politik haklarının tanınması talebini de koyuyor. Bunlara göre, kadın aynı erkek gibi bir insan ve yurttaştır ve şimdiye dek yürütme ve yasamanın yalnızca erkeğin elinde olması, onun bu ayrıcalığı salt kendi yararına sömürdüğünü ve kadına her açıdan vasilik ettiğini kanıtlamıştır, buna engel olunmalıdır.

Burada kısaca tanımlanan çabalarda dikkat çekici nokta, bugünkü toplum düzeninin çerçevesinden öteye geçememesidir. Bununla genel olarak kadının durumunda, esasen ve kesin olarak bir şey elde edilip edilmeyeceği sorusu ortaya atılmıyor. Burjuva, yani kapitalist toplum düzeni zemininde, erkek ile kadının burjuva eşitliği, sorunun kesin çözümü olarak değerlendiriliyor. Kadının küçük zanaat ve sanayi mesleklerine engelsiz kabulü sözkonusu olduğunda, gerçekte bu hedefe ulaşıldığının ve egemen sınıflar tarafından kendi yararlarına en güçlü teşviki gördüğünün bilincine varılamıyor ya da [insanlar —ÇN] kendi kendini kandırıyor. Ancak mevcut koşullar altında kadınların tüm sanayi ve küçük zanaat mesleklerine kabulü, işgücünün rekabet mücadelesinin gittikçe keskinleşmesine etkide bulunacaktır ve sonuç: ka-

dın ve erkek işgücü için, ücret ya da maaş biçiminde olsun, gelirin aşağı çekilmesi olacaktır.

Bu çözümün doğru olamayacağı açık. Kadının tam burjuva eşitliği yalnızca, kadınların bugünkü toplum düzeni zeminindeki bu çabasına dostça bakan erkeklerin son hedefi değildir, aynı zamanda hareket içinde çalışan burjuva kadınlar tarafından da [son hedef olarak —ÇN] kabul ediliyor. Yani onlar ve onlarla aynı düşüncedeki erkekler talepleriyle, küçük-burjuva darkafalılık yüzünden ve kadınların yüksek öğrenime ve daha iyi ücretli resmi görevlere kabulü sözkonusu olduğunda, daha az kişisel çıkar sağlama ve rekabet korkusundan, harekete karşı düşmanca duygular besleyen erkekler dünyası ile çelişirler, ancak aralarında işçilerle - kapitalistler arasındaki gibi bir sınıf çelişmesi mevcut değildir.

Burjuva kadın hareketinin, erkeklerle eşitlik için tüm taleplerini kabul ettirdiği varsayılsa bile, böylece ne sayısız kadın için bugünkü evliliğin teşkil ettiği kölelik, ne fahişelik ne de evli kadınların büyük çoğunluğunun kocalarına bağımlılığı ortadan kaldırılmış olmaz. Kadınların çoğunluğu için, toplumun daha elverişli tabakalarında konumlanmış birkaç bin cinsiyet yoldaşlarının yüksek öğrenime, doktorluğa ya da herhangi bir bilimsel ya da memuriyet kariyerine ulaşıp ulaşmaması önemli değildir. Bununla cinsin ***genel durumunda hiçbir şey değişmez.***

Kadın cinsi kitlesi çifte baskı altında eziliyor: Birincisi, erkek dünyasına sosyal ve toplumsal bağımlılık altında - gerçi bu yasalar önünde ve haklar açısından biçimsel eşitlikle hafifletiliyor, ama ortadan kaldırılmıyor— ve ikincisi, genelde kadınların, özelde de proleter kadınların —proleter erkek dünyası gibi— içinde bulunduğu ekonomik bağımlılık altında.

Bundan, sosyal konumları farketmeksizin tüm kadınların, kültür gelişimimiz dolayısıyla erkek dünyası tarafından egemenlik altına alınmış ve ihmal edilmiş cins olarak, mevcut devlet ve toplumun yasalarında ve kurumlarında değişikliklerle bu durumu mümkün olduğunca ortadan kaldırmakta çıkar sahibi olduğu sonucu çıkar. Fakat kadınların muazzam çoğunluğunun, gerek kadın proleterlerin altında en çok ezildiği ücret köleliğini, gerekse mülkiyet ve geçimini sağlama koşullarımızla çok içten bağıntılı olan cinsiyet köleliğini ortadan kaldırmak için mevcut devlet ve toplum düzeninin ***temelden*** dönüştürülmesinde en derin çıkarı vardır.

Burjuva kadın hareketi içindeki kadınlar böylesi radikal bir değişimin gerekliliğini kavramıyor. Ayrıcalıklı konumlarının etkisi altında, kendilerinden daha ileri giden proleter kadın hareketinin çabalarını, karşısında mücadele vermeleri gereken tehlikeli ve onaylanamaz çabalar olarak görüyorlar. Yani kapitalistlerle işçi sınıfı arasındaki, içinde bulunduğumuz koşulların sivrilmesiyle gittikçe sertleşen sınıf çelişkisi kadın hareketi içinde de mevcuttur.

Buna rağmen, düşman kızkardeşler, sınıf savaşı içinde bölünmüş erkek dünyasından çok daha fazla ayrı yürüyüp, birlikte [darbe —ÇN] vurarak mücadeleyi sürdürebilecekleri temas noktalarına sahiptirler. Bu, mevcut devlet ve toplum düzeni zemininde, kadınların erkeklerle eşitliğinin, yani kadının gücünün ve yeteneklerinin yettiği tüm alanlarda faaliyetinin ve erkekle medeni hukuksal ve politik açıdan tam eşitliğinin söz konusu olduğu tüm alanlar için geçerlidir. Bunlar çok önemli ve görüleceği gibi çok kapsamlı alanlardır. Bunun yanısıra proleter kadın dünyası, proleter erkek dünyasıyla el ele, çalışan kadını fiziki ve ahlâki dejenerasyondan koruyan ve anne ve çocukların eğiticisi olarak yeteneklerini güvenceye alan tüm önlem ve kurumlar uğruna mücadele etme özel çıkarına sahiptir. Ayrıca proleter kadınlar erkek sınıf ve kader yoldaşları ile birlikte, iki cinsin de tam ekonomik ve düşünsel bağımsızlığını uygun sosyal kurumlar aracılığıyla olanaklı kılan bir durum yaratmak için, toplumun temelden değişimi için mücadeleyle yükümlüdür.

Yani, sözkonusu olan yalnızca burjuva kadın hareketinin hedefi olan kadının erkekle eşitliğini mevcut devlet ve toplum düzeninde gerçekleştirmek değil, bunun ötesinde, insanı insana, yani aynı zamanda bir cinsi diğerine bağımlı kılan tüm engelleri ortadan kaldırmaktır. Kadın sorununun ***bu*** çözümü, sosyal sorunun çözümüyle denk düşer. Bu nedenle, kadın sorununu tüm kapsamıyla çözmeyi amaçlayanlar, sosyal sorunun çözümünü, tüm insanlık için kültür sorunu olarak bayraklarına yazmış olanlarla —yani sosyalistlerle— el ele yürümelidir.

Bütün partiler içinde sosyal-demokrat parti, kadının tam eşitliğini, her türlü bağımlılıktan ve baskıdan kurtuluşunu, ajitatif nedenlerle değil, gereklilikten programına almış olan tek partidir. ***Cinslerin sosyal bağımsızlığı ve eşitliği olmaksızın insanlığın kurtuluşu olmaz.***

Burada açıklanan temel görüşleri herhalde tüm sosyalistler bizimle birlikte kabul eder. Ama nihai hedeflerin gerçekleştirilme ***tarzını*** nasıl düşün-

düğümüz, yani özlenen, herkesin bağımsızlık ve eşitliğinin esasını teşkil eden önlemlerin ve tek tek kurumların hangi nitelikte olacağı konusunda aynı şey söylenemez.

Gerçeklik zemininden ayrılır ayrılmaz ve gelecek oluşumlarına ilişkin tasvirlere dalar dalmaz spekülasyona çok geniş bir alan açılmış olur. ***Neyin*** olası olduğu ya da olmadığı üzerine düşünce çatışması başlar. Bu nedenle bu kitapta, bu yönde ifade edilenler, yalnızca yazarın ***kişisel*** görüşü olarak değerlendirilmelidir ve o yüzden olası saldırılar da yalnızca ***onun kişiliğine*** yönelmelidir; söylenenlerin sorumluluğunu tek başına o taşıyor.

Objektif ve dürüst niyetli saldırıları memnunlukla karşılayacağız, bu kitabın içeriğini gerçeğe aykırı biçimde gösteren ya da iftiralara dayanan saldırıları suskunlukla geçiştireceğiz. Ayrıca aşağıdaki açıklamalarda olguların incelenmesi sonucunda çıkarılması gereken ***tüm*** sonuçlar çıkarılacaktır. Gerçeğin görülmesi için en iyi koşul önyargısızlıktır, ve yalnızca olanın ve olması gerekenin çekinmeksizin ifade edilmesi hedefe götürür.

Birinci Kısım

GEÇMİŞTE KADIN

Birinci Bölüm

İLKEL TOPLUMDA KADININ KONUMU

1 — İlkçağların Ana Dönemleri:

Kadının ve işçinin ortak yanı ezilen olmalarıdır. Bu baskının biçimleri zaman içinde ve çeşitli ülkelerde değişti, ama baskı kaldı. Ezilen olma kavrayışı, tarihsel gelişim sürecinde de sık sık ezilenlerin bilincine çıktı ve durumlarının değişmesine ve iyileşmesine yol açtı, ama bu baskının esas karakterini nedenleri ile birlikte kavrayan bir anlayış, kadında olduğu kadar işçide de, günümüzün bir sonucudur. Haksız görünen koşulların ortadan kaldırılması için başarı şansına sahip bir hareket kendine yer açmadan önce, toplumun gerçek karakteri ve onun gelişiminin temelinde yatan yasalar kavranmalıydı. Ancak böyle bir hareketin kapsamı ve derinliği, mağdur tabakalarda yaygınlaşmış olan kavrayışın ve [bu tabakaların —ÇN] sahip olduğu hareket özgürlüğünün ölçüsüne bağlıdır. İki bakımdan da kadın, gerek gelenek ve eğitim yüzünden ve gerekse ona tanınan özgürlük bakımından işçinin gerisindedir. Bir başka nokta şudur: kuşaklardan beri süregelen koşullar, sonuçta alışkanlık halini alır ve katılım ile eğitim bunun her iki taraf açısından "doğal" gibi görünmesine yol açar. Bu nedenle özellikle, kadın, bugün hâlâ aşağı konumunu doğal bir şey olarak kabulleniyor ve ona bunun onursuzluk olduğunu ve erkekle eşit, toplumun her açıdan aynı değere sahip bir üyesi olmaya çalışması gerektiğini kavratmak kolay değildir.

Kadının ve işçinin konumunda ne kadar çok benzerlikler bulunsa da, kadın, işçiden bir noktada ileridedir: ***Kadın, köleleşen ilk insani yaratıktır.*** Kadın, köle var olmadan önce köle olmuştur.

Her türlü sosyal bağımlılık ve baskı, ezilenin ezene ***ekonomik bağımlılığından*** kaynaklanır. Kadın ilk zamanlardan beri bu durumdadır, bunu bize insan toplumunun gelişim tarihi gösteriyor.

Ne var ki bu gelişimin bilinmesi, nispeten yenidir. Coğrafya-, doğa-ve tarih bilgisinin reddedilmez ve sayısız olgulara dayanan araştırmaları karşısında, İncil'in öğrettiği dünyanın yaratılışı efsanesi nasıl ayakta tutulamadıysa, insanların yaratılışı ve gelişimi ile ilgili efsanenin de aynı şekilde savunulamaz olduğu kanıtlandı. Gerçi bu gelişim tarihinde henüz tüm dönemler aydınlatılmadı ve aydınlatılmış olan bazı dönemler ile ilgili araştırmacılar arasında şu ya da bu olgunun önemi ve bağıntısı üzerine hâlâ düşünce farklılıkları vardır, ama genel olarak açıklık ve uyum mevcuttur. İncil'deki ilk insan çifti için iddia edildiği gibi, insanın uygar insan olarak dünyaya gelmediği kesindir, bilakis o kendisini tam anlamıyla hayvanlık durumundan yavaş yavaş kurtardığı sonsuz uzunlukta sürelerde, gerek sosyal ilişkilerinin gerekse kadın ile erkek arası ilişkilerinin çok çeşitli değişimlere uğradığı gelişme dönemlerinden geçti.

Bilgisizler ya da hilekârlar tarafından her gün kulağımızın içine sokulan, gerek kadın ile erkek, gerekse yoksul ile zengin arasındaki ilişki için, "bu ezelden beri böyledir" ve "ebediyen böyle kalacaktır" iddiası, ***her açıdan yanlış, yüzeysel ve uydurmadır.***

Elinizdeki eserin amaçları için, cinslerarası ilişkilerin ilkçağdan beri izlediği yolun ardışık tasviri özel bir öneme sahiptir, çünkü eğer insanlığın gelişiminin şimdiye kadarki seyri içinde bu ilişkiler, bir yanda üretim ve öte yanda üretilenin paylaşım tarzının gerçekleşiş biçimi ölçüsünde değişiyorsa, üretim ve paylaşım tarzındaki başka değişimlerle ***cinslerin ilişkilerinin de defalarca değişecek olması kendiliğinden anlaşılırdır.*** Ne doğada ne de insan yaşamında hiçbir şey "sonsuz" değildir, sonsuz olan tek şey değişimdir, başkalaşımdır.

İnsan toplumunun gelişiminde geriye doğru bakılabildiği kadarıyla, ilk insan topluluğu sürüdür.[1]

---

[1] "Doğa hukukunun (ve *contrat social* öğretisinin), insan gelişiminin başlangıcına koyduğu soyutlanmış insan, hiçbir gerçekliği olmayan bir uydurmadır ve bu nedenle insansal yaşam

Nüfusun çoğalması ve başlangıçta kökler ve meyvelerden oluşan geçimin sağlanmasının zorlaşması, sürülerin bölünmesine ya da ayrılmasına ve yerleşmek için yeni yerler aranmasına yol açtı.

Belgesel kanıtlara sahip olmadığımız bu neredeyse hayvan benzeri durum, tarihsel dönemde bilinen çeşitli uygarlık basamakları ya da hâlâ yaşayan vahşi kabileler üzerine öğrendiklerimize göre, kuşkusuz var olmuştur. İnsan bir yaratıcının buyruğuyla uygarlıkta yüksek bir varlık olarak yaşama adım atmadı, bilakis sonsuz uzun ve yavaş bir gelişim sürecinde çok çeşitli aşamalardan geçti ve dünyanın her yerinde, tüm bölgelerde, inişli-çıkışlı uygarlık devirleri içinde ve benzerleriyle sürekli farklılaşarak bugünkü uygarlık düzeyine erişti.

Ve yeryüzünün bir bölümünde büyük halklar en ileri uygarlık aşamalarına gelmişken dünyanın çeşitli bölgelerinde başka kabileler uygarlık gelişiminin çeşitli kademelerinde bulunuyorlar. Bunlar bize kendi geçmişimiz üzerine bir fikir verir ve insanlığın uzun gelişim seyrinde hangi yollardan geçtiğini gösterir. Uygarlık araştırmalarının ona göre yapılacağı, ortak, genel kabul görmüş bakış açılarını koyma bir kez başarılabilirse, böylece insanların geçmişteki ve bugünkü ilişkilerine yepyeni bir ışık tutan bir sürü olgu ortaya çıkacaktır. Ondan sonra, bugün anlayamadığımız ve yüzeysel değerlendirenler tarafından mantıksız ve sıkça "ahlâk dışı" olarak saldırılan olaylar bize açıklanabilir ve doğal görüneceklir. Türümüzün ilk gelişim tarihi üzerine örtülmüş olan örtü, Bachofen'den bu yana, Tylor, MacLennan, Lubbock vb. gibi önemli sayıda bilgin tarafından yapılan incelemelerle aralanmıştır.

Bunlara en temel eseriyle Morgan katıldı, [Morgan —ÇN] Friedrich Engels tarafından bir dizi ekonomik ve politik karakterde tarihsel olguyla tamamlandı ve yenilerde Cunow tarafından kısmen onaylandı, kısmen düzeltildi.[1]

---

biçimlerinin teorik analizi için olduğu kadar tarihsel anlayış için de değersiz ve yanıltıcıdır. İnsan daha çok sürü hayvanlarına yani tek tek bireyleri sürekli sabit birliklerde yaşayan hayvan türlerine dahildir." (Ed. Meyer, Devletin Başlangıcı, Soy Birlikleri ve Uluslarla İlişkisi. 1907).

[1] Bachofen'in kitabı 1861'de "Analık Hukuku. Eski Dünyadaki Kadın Egemenliğinin Dinsel ve Hukuksal Karakteri Üzerine Bir İnceleme" adıyla, Stuttgart'ta, Krais & Hoffmann Yayınevi tarafından yayınlandı. — Morgan'ın en temel eserinin Almanca çevirisi "İlkel Toplum. İnsanlığın Vahşilikten ve Barbarlık Aşamasından Geçerek Uygarlığa Doğru Gelişimi

Fr. Engels'in mükemmel eserinde, Morgan'a ilaveten verdiği açık ve mantıki anlatımları ile, üst ve alt uygarlık gelişimlerindeki kabilelerin yaşamında kısmen saçma görünen, bir yığın anlaşılmaz olayların üzerine bolca ışık tutuluyor. İnsan toplumunun zamanın akışı içinde aldığı yapısını ancak şimdi kavrayabiliyoruz.

Buna göre, evlilik, aile ve devlet üzerine bugüne kadarki anlayışlarımızın gerçeklik için hiçbir temelin bulunmadığı fantezi bir tablo oluşturan, tamamen yanlış görüşler üzerinde yükseldiği sonucu çıkıyor.

Evlilik, aile ve devlet için kanıtlananlar, özellikle, kadının rolü için de geçerlidir ve kendisine "ezelden beri böyle" denen şeyden gelişmenin çeşitli dönemlerinde önemli ölçüde ayrılmaktadır.

Engels'in katıldığı Morgan, insanlığın bugüne kadarki tarihini üç ana döneme ayırır: Vahşilik, Barbarlık, Uygarlık. İlk iki dönemin her birini yeni Alt-, Orta- ve Üst basamak olarak üçe ayırır, çünkü bunlar, yaşam ve geçim araçlarının kazanılmasına yönelik belirli temel iyileştirmeler dolayısıyla birbirinden ayrılırlar. Morgan, tıpkı Karl Marx ve Friedrich Engels'in temellendirdiği gibi materyalist tarih anlayışı doğrultusunda, üretim sürecindeki ilerleme ile —yani geçimin sağlanmasındaki ilerleme ile— halkların yaşamlarını biçimlendirmelerinin belli dönemlerde uğradığı dönüşümlerde kültürel gelişmenin esas belirtisini görür. Böylece vahşilik döneminin altbasamağı, insanın kısmen ağaçların üzerinde yaşadığı, esas olarak meyve ve köklerle beslendiği, fakat aynı zamanda konuşma dilinin de başladığı, insan türünün çocukluk dönemidir. Vahşiliğin orta basamağı, beslenme için küçük hayvanların (balıklar, yengeçler vs.) değerlendirilmesi ve ateşin kullanımıyla başlar Silah yapımı ortaya çıkar, önce tahtadan ve taştan topuz ve kargı yapılır ve bununla av ve beslenme kaynakları ve yerleşim ve av bölgeleri için komşu sürülerle savaş da başlar. Bugün hâlâ Afrika'nın, Avustralya'nın ve Polinezya'nın kimi kabilelerinde ve halklarında var olan yamyamlık da bu basamakta görülür. Vahşiliğin üst basamağı silahların ok-yay şeklinde mükemmelleştirilmesiyle karakterizedir; el dokumacılığı, kenevir ya da sazdan sepet örme ve cilalı taş aletlerinin yapımı ortaya çıkar. Bununla kayık ve ku-

Üzerine İnceleme" adıyla J. H. W. Dietz Yayınevi tarafından, Stuttgart'da 1891'de yayınlandı. Aynı yayınevinde, Friedrich Engels'in, Lewis H. Morgan'ın Araştırmalarına Bağlı Olarak, "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" yayınlandı. Dördüncü, genişletilmiş baskı, 1892. Ayrıca: "Avustralya Zencilerinin Akrabalık Örgütleri. Ailenin Gelişim Tarihine Bir Katkı." Heinrich Cunow, 1894'de yayınlandı.

lübe yapımı için ağacın işlenmesi mümkün olur. Yani yaşamın biçimlendirilişi artık daha çok yönlüdür. Mevcut aletler ve yardımcı araçlar, daha büyük insan toplulukları için daha fazla gıda sağlanmasını olanaklı kılar.

Barbarlığın alt basamağını Morgan, çömlekçiliğe geçişle başlatır. Hayvanların evcilleştirilmesi ve yetiştirilmesi ve böylece et ve süt üretimi, çeşitli kullanım amaçları için deri, boynuz, kıl sağlanması; bununla birlikte bitki ekimi başlar. Batıda mısır, Doğuda ise mısır hariç, neredeyse bütün bilinen tahıl türleri ekilir. Barbarlığın orta basamağı bize Doğuda ev hayvanlarının evcilleştirilmesini, Batı'da da yapay sulama aracılığıyla gıda bitkileri ekiminin gittikçe yaygınlaştırılmasını gösterir. Güneşte kurutulmuş tuğlanın ve taşın yapılarda kullanılması da bu dönemde başlar. Hayvanların evcilleştirilmesi ve yetiştirilmesi, sürü oluşumunu teşvik eder ve çobanlık yaşamına yol açar. İnsanlar ve hayvanlar için daha büyük gıda maddesi gereksinimi tahıl tarımına yol açar. Bu, daha büyük yerleşiklik, gıda maddelerinin artması ve çeşitlenmesi anlamına gelir ve yamyamlık yavaş yavaş kaybolur.

Barbarlığın üst basamağı, demir cevherinin eritilmesi ve harf yazısının bulunmasıyla başlar. Daha yoğun tarımı olanaklı kılan demirden saban bulunur, orman açmayı kolaylaştıran demirden balta ve demirden kürek kullanıma sokulur. Demirin işlenmesiyle, yaşama başka bir biçim veren bir dizi faaliyet başlar. Demir aletler ev, gemi ve araba yapımını kolaylaştırır; metalin işlenmesiyle ayrıca el sanatları, mükemmelleştirilmiş silah tekniği, çevresi duvarla örülmüş kentlerin inşası ortaya çıkar. Sanat olarak mimarlık doğar, mitoloji, şairlik, tarih, harf yazısının bulunmasıyla kalıcılık ve yaygınlık kazanır.

Zaman içinde Avrupa'nın ve tüm dünyanın uygarlık gelişimine etkide bulunan sosyal değişimlerin temelini atan bu yaşam tarzının geliştiği yer öncelikle Şark'tır ve Akdeniz çevresindeki ülkelerdir: Mısır, Yunanistan, İtalya.

2 — Ailenin Biçimleri

Vahşilik ve Barbarlık dönemleri, daha sonraki dönemlerdekilerden önemli ölçüde ayrılan kendine özgü cinsel ve toplumsal ilişkilere sahipti.

Bachofen ve Morgan titiz araştırmalarla bu ilişkilerin izini sürdüler. Bachofen, mitolojilerde, efsanelerde, tarihsel bilgilerde bize tamamen tuhaf gelen ama aslında eski zamanların görünüm ve olaylarından kimi bulanık anımsamaları günümüze dek taşıyan görünümlerin karakterini kavramak için eski yazıları ayrıntısıyla inceledi. Morgan, New York eyaletinde yerleşik İrokeze'lerin arasında onlarca yıl kaldı ve bu arada adı geçen kızılderili kabilelerin yaşam, aile ve akrabalık ilişkilerine ilişkin yepyeni ve beklenmedik bilgiler kazandığı gözlemler yaptı. Bunlar temelinde, başka yerlerde yapılmış gözlemler de doğru anlatıma ve aydınlığa kavuştu.

Bachofen ve Morgan, ilkçağ kabilelerinde cinslerarası ilişkinin, bilinen tarihsel dönemdekinden ve modern uygar halklardakinden çok başka olduğunu, her biri kendi tarzında keşfetti. Özellikle Morgan, Kuzey Amerika'nın İrokeze'leri arasında uzun yıllar kalışı ve orada gözlemledikleri dolayısıyla teşvik edildiği karşılaştırmalı incelemeleri temelinde, uygarlıkta henüz önemli ölçüde geri kabilelerin, bizimkinden temelde farklı, ama en eski uygarlık basamaklarında tüm kabilelerde bir zamanlar aynı olmuş olması gereken aile ve akrabalık sistemlerinin bulunduğunu keşfetti.

Morgan, İrokeze'lerin arasında yaşadığı dönemde, çift taraflı kolayca çözülebilen ve "iki başlı aile" (Paarungsfamilie) olarak adlandırdığı bir tekeşliliğin (Einzelehe) varolduğunu buldu. Ayrıca, baba, anne, oğul, kız, erkek kardeş, kız kardeş gibi akrabalık dereceleri tanımlarının kullanıldığına her ne kadar bize göre hiçbir kuşku yoksa da, bunların bambaşka ilişkiler için kullanıldıklarını buldu. Bir İrokeze erkeği, yalnızca kendi çocuklarını oğulları ve kızları olarak tanımlamaz, bilakis tüm erkek kardeşlerinin çocukları ve onların çocukları da kendisine baba der. Diğer taraftan bir İrokeze kadını yalnızca kendi oğullarını ve kızlarını kendi çocukları saymaz, bilakis tüm kızkardeşlerinin çocuklarını da sayar ve yine sonuncuların [kızkardeşlerinin —ÇN] çocukları kendisine anne der. Buna karşılık ***erkek kardeşlerinin*** çocuklarını yeğen olarak adlandırır, ve bunlar ona hala der. Erkek kardeşlerin çocukları birbirlerine kardeş derler ve kızkardeşlerin çocukları da böyledir. Buna karşılık bir kadının çocuklarıyla onun erkek kardeşinin çocukları birbirlerine karşılıklı kuzen derler. Yani akrabalık tanımının, bizde olduğu gibi, akrabalık derecesine göre değil, akrabanın ***cinsiyetine*** göre belirlenmesi gibi bir tuhaflık ortaya çıkar.

Bu akrabalık sistemi yalnızca tüm Amerikalı kızılderililerde ve Hindistan'ın yerlileri olan Dekhan'daki Dravidi aşiretleri ve Urdu'daki [Kuzey Hin-

distan —ÇNJ Gaura aşiretlerinde tümüyle geçerli olmakla kalmaz, bilakis Bachofen'dan bu yana gerçekleştirilmiş olan incelemelere göre, ilk çağda her yerde benzer koşullar var olmuş olmalıdır. Bir kez bu saptamalar temelinde, hâlâ yaşayan vahşi ya da barbar kabilelerin cinsel ve aile ilişkileri üzerine her yerde incelemelere başlansa, o zaman Bachofen'm eski dünyanın sayısız kabilelerinde, Morgan'ın İrokeze'lerde, Cunow'un Avustralya zencilerinde ve başkalarının başka kabilelerde buldukları şeyin, ***dünyanın tüm halklarının gelişiminin temelini oluşturmuş olan*** sosyal ve cinsel formasyonlar olduğu görülecektir.

Morgan'ın incelemelerinde başka ilginç olgular da ortaya çıkıyor. İrokeze'lerin iki başlı ailesi, kullandıkları akrabalık tanımlarıyla çözümü olanaksız bir çelişki içindeyken, buna karşılık, daha bu yüzyılın ilk yarısında Sandwich Adaları'nda (Hawaii), İrokezc'lerde artık yalnızca lafta süren akrabalık sistemine uyan bir aile oluşumunun mevcut olduğu ortaya çıktı. Fakat öte yandan Hawaii'de geçerli olan akrabalık sistemi, orada gerçekten varolan aile biçimine uymuyor, aksine daha eski, daha ilkel, ama artık var olmayan bir aile biçimine işaret ediyordu. Orada ayrımsız tüm kardeş çocukları kardeş sayılıyordu, yalnızca annelerinin ve onun kızkardeşlerinin ya da babalarının ve onun erkek kardeşlerinin ortak çocukları değil, ebeveynlerinin ayrımsız tüm kardeşleri için de bu geçerliydi.

Demek ki, Hawaii'deki akrabalık sistemi, gerçekten var olan aile biçiminden daha alt bir gelişim basamağına uygundur. Hawaii'de, Kuzey Amerika kızılderililerindeki gibi, gerçek duruma artık uymayan, daha yüksek bir biçim tarafından aşılmış olan iki farklı akrabalık sisteminin işlemesi gibi bir tuhaflık kendini gösteriyordu. Bunun üzerine Morgan şunları söylüyor: "Aile aktif öğedir, ***asla*** durgun değildir; ***toplum aşağı bir basamaktan daha yüksek bir basamağa geliştiği ölçüde, aile de aşağı bir biçimden daha yukarı bir biçime geçer.*** Buna karşılık akrabalık sistemleri pasiftir; ailenin zaman içinde gösterdiği ilerlemeleri uzun zaman dilimlerinde kaydederler ve ancak aile köklü bir dönüşüm gösterdiği zaman, köklü bir dönüşüme uğrarlar."

Mevcut durumun temsilcileri tarafından ısrarla doğru ve sarsılmaz olarak savunulan, bugün var olan aile biçiminin en eski zamandan beri varolduğu ve eğer tüm uygarlık tehlikeye atılmak istenmiyorsa, sonsuza dek sürmek zorunda olduğuna dair halen genel geçerli görüşün, bilginlerin bu buluşlarından sonra tamamen yanlış ve savunulamaz olduğu anlaşılıyor. İlkel tari-

hin incelenmesi artık, insanlığın en alt gelişim basamaklarında cinslerin ilişkisinin, daha sonraki dönemdekinden tamamen farklı olduğu ve zamanımızın gözüyle değerlendirildiğinde korkunç ve ahlâksızlık batağı olarak görünen durumlar ortaya çıktığı konusunda kuşku bırakmıyor. Ancak nasıl insanlığın her sosyal gelişim basamağı kendi üretim koşullarına sahipse, aynı şekilde herbirinin, ***yalnızca kendi sosyal durumunun yansıması olan*** ahlâk yasaları vardır. Âdet olan ahlâkidir ve âdet ise, yalnızca onun doğasına, yani belirli bir dönemin sosyal gereksinimlerine uygun olandır.

Morgan, vahşiliğin alt basamağında cinsel birlikler içerisinde, her kadının her erkeğe ve her erkeğin her kadına ait olduğu, yani genel bir karışıklığın (Promisküite) bulunduğu bir cinsel ilişkinin egemen olduğu sonucuna vardı. Tüm erkekler çok karılılık ve tüm kadınlar çok erkeklilik içinde yaşar. Genel kadın ve erkek ortaklığı mevcuttur; ama çocuk ortaklığı da mevcuttur. Strabo (Milattan Önce 66) Araplar'da erkek kardeşlerin kızkardeşlerle ve kendi anneleriyle cinsel ilişki kurduğunu anlatır. İlk başlangıçta insanın çoğalması İnsest yolu dışında hiçbir biçimde olası değil, özellikle İncil'de olduğu gibi, ***bir*** insan çiftinden türeme kabul edilirse bu böyle. İncil bu nazik konuda kendi kendisiyle çelişkiye düşüyor; İncil, Kabil'in erkek kardeşi Habil'i öldürdükten sonra, tanrıyla yüzleşmekten kaçıp Nod ülkesinde yaşamaya başladığını anlatır. Orada, hamile olan ve ona bir oğul doğuran karısını tanır. Ama karısı nereden türemiştir? Kabil'in ebeveynleri ilk insanlardı. Yahudi geleneğine göre Kabil'le Habil'e iki tane de kızkardeş doğurulmuş ve onlar bunlarla insest içinde çocuklar döllemişlerdir. Hıristiyan İncil çevirmenleri kendileri için bu tatsız gerçeği örtbas etmiş görünüyor. İlkel çağdaki promisküiteyi, yani sürünün endogam*, sürünün içindeki cinsel ilişkilerin de ayırımsız olduğunu, Hint efsanesine göre Brahma'nın kendi kızı Saravasti ile evlenmesi de gösteriyor. Aynı efsane Mısırlılarda ve Nordik Edda'da yine ortaya çıkıyor. Mısır Tanrısı Ammon, annesinin kocasıydı ve bununla övünüyordu. Odin ise Edda'dan sonra kendi kızı Frigga[1]nın

---

* Endogam: İç evlenme. —ÇN.

[1] Ziegler önsözde adı geçen eserinde, uygarlık tarihi ile ilgili olarak mitlere herhangi bir önem biçmeyle alay ediyor. Doğa bilimcisinin tüm tekyanlılığı bu düşüncede görülüyor. Mitlerde derin bir anlam vardır, "halkın yüreği"nden çıkmışlardır, temelinde yavaş yavaş yitmiş, ama dinsel saygınlıkla çevrelenmiş olarak mitlerde yaşamaya devam eden çok eski halk âdetleri ve gelenekleri yatar. Miti açıklayan bir olguya rastlandığında, onun tarihsel önemi için çok önemli bir neden bulunmuş demektir.

kocası oldu. Ve Dr. Adolf Bastian şunları anlatıyor: "Svaganvara'da Raca'nın kızlarına eşlerini özgürce seçme ayrıcalığı tanınıyordu. Kapilapur'a yerleşen dört erkek kardeş, beş kızkardeşten en büyüğü Priya'yı ana kraliçeliğe yükselttiler ***ve diğerleriyle evlendiler.***"[1]

Morgan, kısa sürede cinslerin genel karışıklığı durumundan, ***kandaş aile*** diye tanımladığı, cinsel ilişkinin daha üst bir biçiminin geliştiğini varsayıyor. Şimdi cinsel ilişkide bulunan gruplar ***kuşaklara*** ayrılmışır, yani bir cinsel birlik içinde büyük babalar ve büyük anneler birbirlerinin karıları ve kocalarıdırlar. Aynı şekilde onların çocukları da bir ortak karı-koca çevresi oluştururlar ve uygun yaşa gelir gelmez aynı şekilde onların çocukları da. Yani cinsel ilişkinin ayrımsız varolduğu, en alt basamaktaki cinsel birliğin aksine, ***bir kuşağın diğeriyle cinsel ilişkisi olanaksız kılınmıştır.*** Buna karşılık o şimdi erkek kardeşler ve kızkardeşler arasında, birinci, ikinci ve daha uzak derecede kuzenler arasında vardır. Bunlar hepsi birbirleriyle kardeştir, ama aynı zamanda karı-kocadırlar. Bu aile biçimi, geçen yüzyılın ilk yarısında Hawaii'de artık pratikte varolmayan, ama lafta hâlâ süren akrabalık ilişkisine uygundur. Buna karşılık Amerikan kızılderililerinin akrabalık sistemine göre, erkek ve kız kardeşler hiçbir zaman aynı çocuğun anne ve babası olamaz, ama Hawaii aile sistemine göre olabilirler. Kandaş aile, Herodot zamanında Massaget'lerde de varolan bir durumdu, [Herodot —ÇN] şöyle anlatıyor: "Herkes bir kadınla evlenir, ama onu kullanmak herkese serbesttir... Erkek ne zaman bir kadını arzularsa okluğunu arabanın önüne asar ve kadınla kaygısızca çiftleşir... Bu arada, eyleminin bir sembolü olarak sırığını toprağa saplar... Cinsel birleşme açıkça yapılır."[2] Bachofen benzer durumların Likyalılar, Etrüskler, Giritliler, Atinalılar, Midillililer, Mısırlılar arasında da varolduğunu kanıtladı.

Morgan'a göre kandaş aileyi, Punalua aile diye adlandırdığı, aile birliğinin üçüncü, daha yüksek biçimi izler. Punalua: Sevgili yoldaş.

Morgan'ın, kuşaklara göre oluşan evlilik sınıfları örgütlenmesi üzerinde yükselen kandaş ailenin, Punalua ailesinden önce gelen ilkel örgütlenme ol-

---

[1] Dr. Adolf Bastian, Takımadanın İçlerine, Singapur, Batavya, Manila ve Japonya'ya Geziler. s. 12. Jena 1869.

[2] Bachofen, Analık Hukuku.

duğu görüşüne Cunow daha önce adı geçen kitabında karşı çıkıyor. Onu, cinsel ilişkinin şimdiye dek keşfedilmiş biçimlerinin en ilkeli olarak değil, bilakis cinsel birlikle beraber ortaya çıkmış bir ara biçim, totem birliklerine[1] ayrılmanın yanısıra, kandaş aileye ait yaş sınıflarına ayrılmanın daha bir süre değişik biçimde varlığını sürdürdüğü, katışıksız centil örgütlenmeye bir geçiş basamağı olarak görüyor. Cunow açıklamaya devam ediyor: "Sınıflara ayırma —herkes, erkek ya da kadın, sınıfının ve cinsel birliğinin (toteminin) adını taşır—, civar akrabalarla cinsel ilişkiyi dışlamaya değil, akrabalar arasında, ebeveynler ve çocuklar, teyze-halalar ve yeğenler, amca-dayılar ve yeğenler arasında ilişkiyi önlemeye hizmet eder. Teyze-hala, amca-dayı vs. gibi ifadeler, zümre adlarıdır."

Cunow, tek tek noktalarda Morgan'dan ayrılan görüşlerinin doğruluğu için kanıtlar öne sürüyor. Ama tek tek noktalarda Morgan'dan ne kadar ayrılırsa ayrılsın, Westermarck'm ve diğerlerinin saldırıları karşısında onu ısrarla koruyor. Şöyle diyor:

"Morgan'ın bazı hipotezleri yanlış ve diğer bazıları yalnızca sınırlı bir geçerliliğe sahip olsa da, birincisi Kuzey Amerikan totem birliklerinin, Romalıların centil örgütü ile aynılığını saptayan ve ikincisi, bugünkü akrabalık sistemlerimizi ve aile biçimlerimizi uzun bir gelişim sürecinin sonuçları olarak kanıtlayan ilk kişi olma onurunu kimse reddedemez. Bununla, belli ölçülerde daha yeni araştırmaları olanaklı kılmış, üzerinde inşaya devam edilebilecek temeli yaratmıştır." Yine, kitabının önsözünde açıkça yazısının kısmen Morgan'ın İlkel Toplum Üzerine kitabını tümlediğini belirtiyor.

Ziegler'in esas olarak dayandığı Westermarck ve Starcke, ailenin ortaya çıkışının ve gelişiminin, onların burjuva önyargılarına göre şekillenmediğine ister istemez alışmak zorundalar. Cunow'un, Ziegler'in garantörlerinin yanlışını kanıtlaması, Morgan'a karşı öne sürülen itirazların değeri hakkında bunların fanatik yandaşlarının gözlerini açmaya yetmelidir.

---

[1] Totem birliği bir cinsel birliktir. Her birliğin, örneğin iguana kertenkelesi, oposum [Kuzey Amerika'nın keseli hayvanlarından —ÇN], emo [Avustralya'nın bir tür deve kuşu —ÇN], kurt, ayı vs., gibi, birliğin adını taşıdığı bir totem hayvanı vardır. Totem hayvanı özel saygı görür, birlik onu kutsal sayar ve birlik üyeleri hayvanı ne öldürebilir ne de etini yiyebilir. Totem hayvanının ortaçağda loncayı himaye eden azize benzer bir önemi vardır.

3 — Analık Hukuku

Morgan'a göre Punalua evliliği, ana tarafından öz kardeşlerin dışta tutulmasıyla başlar. Bir kadının çeşitli erkeklere sahip olduğu yerde, babalığın kanıtlanması olanaksızdır. Bu durumda babalık kuramdır. Babalık, monogam evliliğin egemen olduğu bugün bile, Göthe'nin daha önce "Çıraklık Yılları"nda Friedrich'e söylettiği gibi "yalnızca iyi niyete" dayanır. Tek kişilik evlilikte bile babalık çoğu zaman kuşkuluysa, çok kişili evlilikte kanıtlanması olanaksızdır, yalnızca anne soyu kuşkusuz ve yadsınmazdır, analık hukukunda çocuklara Spurii, tohumlar, denmesi bundandır.

İnsanların sosyal ilişkilerinde tüm radikal değişimlerin daha ilkel uygarlık basamaklarında yavaş yavaş gerçekleşmesine uygun olarak, kandaş ailenin Punalua aileye dönüşmesi de kuşkusuz uzun bir zaman diliminde oldu ve çok sonraları hâlâ farkedilen bazı geri tepmelerle karşılaştı. Punalua ailenin gelişimi için ikinci dış etken otlak ya da tarın amacıyla yeni toprak bulunabilmesi için, iyice artan kişi sayısını bölme zorunluluğu olabilir. Ancak, daha üst uygarlık basamağında kardeşler ve yakın akrabalar arasında cinsel ilişkinin zararlılığı ve uygunsuzluğu üzerine, kavramların yavaş yavaş geçerli hale gelmiş ve başka bir evlilik düzenini talep etmiş olması da olasıdır. Bunun böyle olduğunu, Cunow'un söylediğine göre, Gason'un Güney Avustralya'lı aşiretlerden biri olan Dieyerilerde, Murdu'nun (cinsel birlik) oluşumu üzerine bulduğu güzel bir gelenek gösterir. Gelenek şöyle der:

"Yaratılıştan sonra babalar, anneler, kızkardeşler, erkek kardeşler ve diğer yakın akrabalar, bu tür ilişkilerin kötü etkileri açıkça görülene dek, birbirleriyle ayrımsız evleniyorlardı. Bir liderler toplantısı yapıldı ve bundan kaçınmanın yolları tartışıldı. Toplantıların sonucunda Muramura'ya (büyük ruh) başvuruldu ve [Muramura —ÇN] yanıtında, aşiretin çeşitli dallara ayrılması ve ayrım için, örneğin Dingo, fare, emu, yağmur, iguana kertenkelesi, vs. gibi canlı veya cansız objelerle adlandırılması buyruğunu verdi. Aynı grubun üyeleri birbirleriyle evlenemeyecek, ama bir grup diğeriyle evlenebilecekti. Örneğin bir Dingo oğlu bir Dingo kızıyla evlenemeyecekti, ama ikisi de fare, emu, sıçan ya da başka bir aileyle ilişkiye girebilecekti."

Bu gelenek İncil'in geleneğinden daha akla yatkın; en basit biçimde cinsel birliklerin oluşumunu gösteriyor. Ayrıca Paul Lafargue "Neue Zeit"[1]da,

[1] 9. Yıl, 1891, s. 225 ve devamı.

bizce tamamen başarılı bir biçimde, Adem ve Havva gibi isimlerin tek tek kişilerin değil, tarih öncesinde Yahudilerin bir arada bulunduğu genslerin isimleri olduğunu kanıtlıyor. Lafargue, Musa'nın 1. Kitabı'nda karanlık ve çelişkili kalmış bir dizi yeri kanıtlarıyla aydınlatıyor. Ayrıca M. Beer de "Neue Zeit"[1]da, bugün bile Yahudiler arasındaki evlilik adetine göre, damadın annesiyle gelinin ***asla aynı isme sahip olmaması gerektiğine***, aksi halde ailede bir uğursuzluk olacağına, hastalık ya da ölümün geleceğine [inanıldığına —ÇN] dikkat çekiyor. Bu, Lafargue'ın anlayışının doğruluğu için bir başka kanıttır. Centil örgütlenme, aynı gensten kişiler arasında evliliği yasaklıyordu. Ama aynı adı taşıyan gelin ile damadın annesi arasında, centil kavramlara göre, böyle bir ortak köken varsayılıyordu. Tabii ki bugünkü Yahudilerin, bu tür akraba evliliklerini yasaklayan eski centil örgüt ile kendi önyargıları arasındaki bağlantıdan hiç haberleri yoktur. [Bu yasağın —ÇN] amacı, yakın akrabalar arası evliliğin dejenere edici sonuçlarını önlemekti ve centil örgüt Yahudilerde binlerce yıldan beri yok olmasına rağmen, gördüğümüz gibi, gelenek önyargılarda yaşamaktadır.

Hayvan yetiştirmede önceden edinilen deneyimler de, yakın akraba evliliğinin zararlılığını gözler önüne sermiş olabilir. Bu deneyimlerin vardığı nokta, Musa'nın 1. Kitabı'ndan (Bölüm 30, 32. mısra ve devamı) anlaşılıyor. Buna göre Yakup, Laba'nın verdiği söze göre kendisine ait olacak olan benekli kuzu ve keçiler üretmeyi becererek, kayınpederi Laba'yı dolandırmayı bilmiştir. Demek ki eski İsrailliler, Darwin'den çok önce Darwinizmi pratikte öğrenmişlerdir.

Eski Yahudilerin koşullarına değindiğimize göre, ilkçağda bunlarda gerçekten ana soy zincirinin geçerli olduğunu gösteren başka bazı ***olgular*** da anılmalı. Gerçi Musa'nın 1. Kitabı 3,16'da, kadına ilişkin şöyle deniyor: "Ve iraden erkeğine tabi olmalı ve o, senin efendin olmalı". Bu mısra şöyle de değiştiriliyor: "Kadın ana ve babasını bırakıp kocasının peşinden gitmelidir," fakat 1. Musa 2,24'te şöyle deniyor: "***Bu yüzden bir erkek babasını ve annesini terk edecek ve karısını takip edecektir*** ve ikisi bir ten olacaklardır." Aynı metin, Matthöi 19,5, Markus 10,7 ve Efes'lilere mektup 5,31'de yineleniyor. Yani burada, İncil yorumcularının ne yapacaklarını bilemedikleri ve bu nedenle tamamen yanlış yansıttıkları, gerçekten ***ana soy zincirinden*** kaynaklanan bir buyruk söz konusu.

---

[1] 1893/94, Yıl 12, s. 119.

Ana soy zinciri, 4. Musa 32,41'den de anlaşılıyor. Orada, Jair'in Yuda aşiretinden bir babasının olduğu, annesinin ise Manasse aşiretine bağlı bulunduğu ve Jair'e kesinlikle ***Manasseoğlu*** dendiği ve bu aşiretten miras aldığı anlatılıyor. Eski Yahudilerdeki ana soy zinciri için bir başka örnek Nehemia 7,63'de bulunuyor. Burada, Barsillai —bir Yahudi klanı— kızlarından birini karılığa alan bir rahibin çocukları, Barsillai çocukları diye anılıyor, yani babaya göre değil, anneye göre adlandırılıyorlar.

Morgan'a göre, Punalua ailede, bir aile birliğinin bir ya da bir dizi kızkardeşleri, ***başka*** bir aile birliğinin bir ya da bir dizi erkek kardeşleriyle evlenirler. Öz kızkardeşler ya da birinci, ikinci ve daha ileri dereceden kuzenler, erkek kardeşleri olmaması gereken, ortak kocalarının, ortak karılarıydılar. Öz erkek kardeşler ya da çeşitli derecelerde kuzenler, kızkardeşleri olmaması gereken, ortak karılarının ortak kocalarıydılar. Yakın akrabalar arası evliliğin böylece kalkmasıyla, yeni aile biçimi, aşiretlerin daha hızlı ve daha güçlü gelişimine kuşkusuz katkıda bulundu ve aile ilişkisinin bu biçimine yönelmiş olanlara, halen eski ilişki biçimini koruyanlar üzerinde bir avantaj sağladı.

Punalua ailenin ortaya çıkardığı akrabalık ilişkisi şöyleydi: Annemin kızkardeşlerinin çocukları, annemin çocuklarıdır ve babamın erkek kardeşlerinin çocukları babamın çocuklarıdır ve hepsi birden benim kardeşimdir. Buna karşılık annemin ***erkek kardeşlerinin*** çocukları annemin yeğenleridir ve babamın kızkardeşlerinin çocukları babamın yeğenleridir ve hepsi birden benim kuzenimdir. Devamla: Annemin kızkardeşlerinin kocaları, onun da kocalarıdır ve babamın erkek kardeşlerinin karıları, onun da karılarıdır, fakat babamın kızkardeşleri ve annemin erkek kardeşleri aile birliğinin dışındadır ve bunların çocukları benim kuzenlerimdir.[1]

Uygarlığın ilerlemesiyle, tüm kardeşler arasında cinsel ilişkinin yasa dışı kılınması gelişiyor ve yavaş yavaş anne tarafından en uzak civar akrabalıklara kadar genişliyor. İlk biçiminde, çocuklarıyla beraber bir dizi öz ve daha uzak kızkardeş ve bunların anne tarafından ya da daha uzak erkek kardeşleri tarafından oluşan yeni bir kandaş grup, gens, ortaya çıkıyor. Gens, yeni dişi kuşakların türediği bir aşiret anasına sahiptir. Kadınların kocaları kandaş gruba, karılarının gensine değil, kızkardeşlerinin gensine dahildir. Buna karşılık bu erkeklerin çocukları, köken anneye göre belirlendi-

[1] Fr. Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni.

ğinden, annelerinin aile grubuna aittir. Ailenin başı annedir ve böylece uzun süre aile ve miras ilişkileri için temeli oluşturan "Analık Hukuku" ortaya çıkar. Buna uygun olarak kadınlar da —köken anne tarafından kabul edildiği sürece— gens kurulunda yere ve oya sahiplerdi, Sachem'leri (Barış başkanları) ve savaş başkanlarını birlikte seçiyor ve görevden alıyorlardı. Annibal, Gallilerle Roma'ya karşı ittifak yaptığında, müttefikler arası anlaşmazlık durumunda yargıçlık Galli matronlara verilecekti. Annibal'in, onların tarafsızlığına güveni o kadar büyüktü.

Analık hukukunu tanıyan Likyalılar için Herodot şöyle diyordu: "Âdetleri kısmen Giritli kısmen Karyalıdır. Ancak bir gelenekleriyle, dünyanın bütün uluslarından ayrılırlar. Bir Likyalıya kim olduğunu sorduğunuzda, yanıt olarak kendi adını, annesinin adını verir ve ana soyundan diğer kadınları sayarak böyle devam eder. Bundan da öte, özgür doğmuş bir kadın bir köleyle evlendiğinde, çocukları özgür vatandaş olur, fakat özgür bir erkek yabancı bir kadınla evlense veya metres tutsa, o zaman çocuklar, —erkek, devletin en yüksek kişisi dahi olsa— tüm vatandaşlık haklarından yoksun kalır."

O dönemde patrimonya yerine matrimonyadan, pater ailesi yerine mader ailesinden söz edilir ve yurdun adı sevgili anayurttur. Önceki aile biçimleri gibi, gens de mülkiyet ortaklığı üzerinde, yani komünist ekonomi biçimi üzerinde yükselir. Kadın bu aile kooperatifinin yöneticisi ve lideridir, bu nedenle gerek evde gerekse aşiretle ilgili aile işlerinde büyük bir saygı görür. Arabulucu ve yargıçtır ve rahibe olarak kültürel gerekleri yerine getirir. Eskiden kraliçe ve prenseslerin o kadar sık görülmesi ve örneğin Mısır'daki gibi, oğulları yönetirken de belirleyici etkileri, analık hukukunun sonucudur. O dönemde mitoloji ağırlıkla kadın karakteri aldı; Astarte, Demeter, Ceres, Latona, İsis, Frigga, Freia, Gerda, vs. Kadın incitilmez, ana katli en ağır suçtur, bu bütün erkekleri misillemeye çağırır. Kan davası aşiret erkeklerinin ortak davasıdır, aile birliği üyelerinden birine başka bir aşiretin üyeleri tarafından yapılan haksızlığın öcünü almak herbirinin görevidir. Kadınları savunma, erkekleri en büyük yiğitliğe tahrik eder. Eski halkların, Babilonyalıların, Asurluların, Mısırlıların, kahramanlık zamanından önce Yunanlıların, Roma'nın kuruluşundan önce İtalyan kavimlerin, Sityalıların, Gallilerin, İberlilerin ve Kantabriyalıların, Cermenlerin vs. tüm yaşam ilişkilerinde analık hukukunun etkileri görülür. Kadın o zamanlar, o zamandan bu yana bir daha ulaşamadığı bir konumdadır. Tacitus "Germania"sında şöyle der: "Almanlar, kadının kutsal, peygamberce bir şeye sahip olduğuna inanırlar, bu nedenle

kadının öğütlerine değer verir ve sözlerini dinlerler." Sezar zamanında yaşamış Diodor, Mısır'da yaşlanan ebeveynlerini oğulların değil, kızların beslediğini öğrendiğinde, kadının Mısır'daki konumu onu son derece kızdırır. Bu nedenle, zayıf cinse ev ve kamu yaşamında, bir Yunanlıya ya da Romalıya inanılmaz gelmesi gereken hak ve özgürlükler tanıyan Nil kıyısındaki kılıbıkları hor görerek omuz silker.

Analık hukuku altında genel olarak göreli bir barış durumu egemendi. İlişkiler dar ve küçük, yaşam standardı ilkeldi. Tek tek aşiretler kendilerini birbirinden soyutluyor, ama birbirlerinin bölgelerine karşılıklı saygı gösteriyorlardı. Bir aşiret saldırıya uğradığında, erkekler karşı koymakla yükümlüydü ve kadınlar tarafından güçlü bir biçimde destekleniyorlardı. Herodot'a göre Sityalılarda kadınlar çarpışmaya katılıyordu; onun iddiasına göre genç kızlar ancak bir düşman öldürdükten sonra evlenebiliyordu. İlkçağda genel olarak kadın ile erkek arasındaki fiziksel ve ruhsal farklılıklar, bizim toplumumuzda olduğundan çok daha azdı. Vahşilik ve barbarlık döneminde yaşayan hemen hemen tüm halklarda, beynin ağırlığı ve büyüklüğü arasındaki farklar uygarlık dönemindeki halklardan azdır. Bu kavimlerde kadınlar bedensel güç ve çeviklikte de erkeklerden hiç geri değildi. Bunu yalnızca, analık hukukuna bağlı halklar üzerine eski yazarların tanıklığı göstermiyor; Güney Afrika'daki Aşanti'lerin ve Kral Dahome'nin cesaret ve yırtıcılıkta öne çıkan kadın orduları da bunu kanıtlıyor. Tacitus'un eski Cermen kadınları üzerine yargısı ve Sezar'ın İberlilerin ve İskoçların kadınları üzerine ifadeleri de bunu onaylıyor. Kolumbus Santa Cruz önlerinde, içinde erkekler kadar cesurca savaşan kadınların bulunduğu bir kızılderili şalupasıyla* çarpışmak zorunda kalmıştı. Bu görüşü ayrıca Havelock Ellis'in de onayladığını görüyoruz: "H. H. Johnstone'a göre Kongo'da Andobieler arasında kadınlar ağır işte çalışmak ve ağır yük taşımak zorundalar, ancak çok mutlu bir yaşam sürüyorlar. Çoğunlukla erkeklerden daha güçlüler, daha iyi gelişmişler ve genellikle neredeyse harika denebilecek bir endama sahipler. Aynı bölgedeki Arruwimi'nin Manynema'ları hakkında Parke şöyle diyordu: 'Bunlar güzel yaratıklar, özellikle kadınlar çok şirin ve erkekler kadar ağır yükler taşıyabiliyorlar' Kuzey Amerika'da bir Kızılderili reisi, Hearne'e şöyle demişti: 'Kadınlar çalışmak için yaratılmıştır, bir tanesi iki erkek kadar yük taşıyabilir ya da kaldırabilir.' Yeni Gine'nin Alman himayesi altındaki bölgesinde Papu-

* Schaluppe: Büyük sandal; filika, barka. —Ç.N.

alıları antropolojik bakımdan titizlikle incelemiş olan Schellong, kadınların yapısının erkeklerden daha güçlü olduğunu buldu. Merkezi Avustralya'da erkeklerin karılarını kıskançlık yüzünden dövdüklerine arasıra rastlanabiliyor, ama bu tür durumlarda, kadınların öçlerini almaları ve başkalarından yardım görmeksizin erkeğe iyi bir dayak atmaları ender değil. Küba'da kadınlar erkeğin yanında savaştılar ve büyük bir bağımsızlık kazandılar. Bazı Hintli ırklarda ve Kuzey Amerika'nın Pueblo'larında ve Patagonyalılarda kadınların boyu erkeklerinki kadardır ve Ruslarda da boy uzunluğu söz konusu olduğunda, cinsler arasında, İngilizler ya da Fransızlardaki gibi büyük bir fark yoktur."[1]

Ama genslerde de kadınlar katı bir yönetim sürdürebiliyorlardı ve genel geçim için payına düşen katkıyı yapmada gevşek davranan ya da beceriksizlik gösteren erkeğin hali yamandı. Kendisine kapı gösteriliyordu veya pek dostça karşılanmadığı kendi gensine geri dönüyor, ya da daha hoşgörülü olan başka bir gense geçiyordu.

Merkezi Afrika'daki yerlilerin evlilik yaşamının bugün bile bu karaktere sahip olduğunu Livingstone, "Missionary travels and researches in southern Afrika"*, Londra 1857, adlı kitabında anlattığı gibi, şaşkınlıkla görmüştür. Zambezi'de, başlangıçta inanılmaz bulduğu, kadınların imtiyazlı bir konuma sahip oldukları yolunda Portekizlilerin anlattıklarını doğrulayan, tanımla uğraşan güzel ve güçlü bir zenci aşiretine, Balonda'ya rastladı. Kadınların Kurulda yeri vardır; evlenen genç bir adam, kendi köyünden kadının köyüne göç eder; bu arada karısının annesine, ömür boyu yakacak odun sağlama yükümlülüğü altına girer, fakat ayrılık sözkonusu olduğu zaman, çocuklar annenin mülkiyetinde kalır. Buna karşılık kadın erkeğin beslenmesiyle ilgilenmek zorundadır. Livingstone zaman zaman erkeklerle kadınlar arasında küçük kavgalar olmasına rağmen, erkeklerin buna karşı isyan etmediğini gördü, buna karşılık karılarına hakaret etmiş olan erkeklerin en etkili biçimde —yani mideye yönelik— cezalandırıldıklarını gördü. Erkek yemek yemek için eve gelir, diye anlatıyor Livingstone, ama bir kadın onu diğerine yollar ve kendisine hiçbir şey verilmez. Yorgun ve aç bir halde köyün en kalabalık yerinde bir ağaca tırmanır ve perişan bir sesle ilan eder: "Dinleyin! Dinleyin! Kadınlarla evlendiğimi sanıyordum, meğer hepsi cadıymış! Artık bekârım, tek bir karım yok! Benim gibi bir adama bu yapılır mı!"

---

[1] Havelock Ellis, Erkek ve Kadın, s. 3-4, Leipzig, 1894.

* Güney Afrika'da misyoner seyahatleri ve araştırmaları. —ÇN.

İkinci Bölüm

ANALIK HUKUKU İLE BABALIK HUKUKU ARASINDA MÜCADELE

1 — Babalık Hukukunun Doğuşu:

Artan nüfusla birlikte bir dizi kardeş gensler ortaya çıktı, bunlar da yine yeni [kız ---ÇN] genslere (Tochter gentes) yaşam verdi. Bunların karşısında ana gens fratriya konumundadır. Bir dizi fratriya, aşireti oluşturur. Bu sosyal örgütlenme centil örgütün parçalanmasından sonra bile, eski devletlerdeki askeri örgütlenme için temel oluşturacak kadar sağlamdı. Aşiret, hepsi aynı örgütlenmeye sahip olan ve içinde eski genslerin herbirinin bulunduğu çok sayıda aşiretlere bölünüyor. Fakat centil örgüt kardeşlerle ve anne tarafından çok uzak akrabalara kadar evlenmeyi yasaklandığından, kendi kendinin altını oyuyor. Sosyal ve ekonomik gelişme dolayısıyla, tek tek genslerin birbirleriyle gittikçe karmaşıklaşan ilişkisinde, çeşitli gensler arasında evlenme yasağı gitgide uygulanamaz oluyor, kendi içinde çöküyor ve parçalanıyor. Gıda maddeleri üretiminin henüz en alt aşamalarında bulunduğu ve yalnızca çok basit talepleri doyurduğu dönemde, erkekle kadının faaliyeti esas olarak aynıydı. Ancak artan işbölümüyle yalnızca görevlerin ayrılması değil, kazancın ayrılması da ortaya çıktı. Balık tutma, av, hayvan yetiştirme, tarım, özel bilgiyi ve bundan da önemlisi alet-edavatın yapımını gerekli kılar ki

bunlar bilhassa erkeklerin mülkiyeti oldular. Bu gelişmede önplanda bulunan erkek, bu zenginlik kaynaklarının esas efendisi ve sahibi oldu.

Artan nüfus ve daha geniş otlak ve tarla elde etme çabası nedeniyle, yalnızca en iyi toprağın mülkiyeti için sürtüşme ve çatışmalar ortaya çıkmakla kalmadı, işgücü gereksinimi de kendini gösterdi. İşgücü ne kadar çoksa ürün ve sürü bolluğu o kadar büyüktü. Bu önce kadın kaçırmaya, sonraları, önceden öldürülen yenilmiş erkeklerin köleleştirilmesine yol açtı. Böylece eski centil örgütlenmeye, uzun vadede onunla uyuşmayan iki unsur girdi.

Buna bir başkası daha eklendi. Faaliyetlerin daha fazla farklılaştığı koşullarda, alet, edavat, silah vs. gereksiniminin artması nedeniyle, bağımsız bir gelişme gösteren, yavaş yavaş tarımdan kopan zanaat ortaya çıktı. Zanaatla uğraşan, gerek mülkiyet, gerekse bu mülkiyetin mirasıyla ilgili tamamen ayrı çıkarlara sahip özel bir nüfus oluştu.

Köken, kadın soy zinciriyle belirlendiği sürece, centil akrabalar, ana tarafından centil yoldaşlarının mirasına konuyordu. Servet gens içinde kalıyordu. Babanın mülk sahibi, yani sürülerin ve kölelerin, silahların ve stokların sahibi, zanaatkâr ya da tüccar olduğu bu yeni durumda, kendisi hâlâ annenin gensinden sayıldığı sürece, ölümünden sonra mal varlığı kendi çocuklarına değil, erkek ve kızkardeşlerine ve kızkardeşlerinin çocuklarına ya da kızkardeşlerinin zürriyetine kalıyordu. Kendi çocukları bir şey alamıyordu. Yani, bu durumu değiştirme arzusu çok büyüktü ve değiştirildi. Önce çok evliliğin yerini iki başlı aile aldı. Belirli bir erkek belirli bir kadınla yaşıyordu ve bu ilişkiden ortaya çıkan çocuklar onların kendi çocuklarıydı. Bu iki başlı aileler, centil örgütlenmeden kaynaklanan evlenme yasaklarının evliliği zorlaştırdığı ve anlatılan ekonomik nedenlerin aile yaşamının yeni biçimlenişini istenir hale getirdiği ölçüde çoğalıyordu. Ortak ekonomi üzerinde yükselen eski durum, özel mülkiyet ile bağdaşmıyordu. Oturulacak yeri seçme zorunluluğu için ***sınıf*** ve ***meslek*** belirleyici oldu. Yeni oluşan mal üretiminden, komşu ve yabancı halklar arasında ticaret ortaya çıktı, bu da para ekonomisini zorunlu kıldı. Bu gelişimi yöneten ve ona egemen olan erkekti. Yani erkeğin özel çıkarları artık eski centil örgüt ile herhangi bir temas noktasına sahip değildi, aksine, hatta çoğunlukla onun çıkarları kendisininkinin karşısındaydı. Böylece [centil örgütün —ÇN] önemi gittikçe azaldı. Sonuçta gensten geriye, aile birliği için dinsel fonksiyonun yönetiminden öte bir şey kalmadı; ekonomik önemi gitti ve centil örgütlenmenin tümüyle çözülmesi yalnızca bir zaman sorunu haline geldi.

Eski centil düzenden bu kopuşla, kadının etkisi ve konumu hızla düştü. Analık hukuku gitti, yerini babalık hukuku aldı. Özel mülkiyet sahibi olarak erkek, *yasal* sayabileceği ve mülkiyetinin varisi yapabileceği çocuklara ihtiyaç duyuyordu. ***Bu nedenle kadına başka erkeklerle ilişki yasağı koydu.***

Buna karşılık, kendi karısının ya da karılarının yanısıra, olanakları elverdiğince metres tutma hakkını kendisine tanıyordu. Ve bu metreslerin çocukları, yasal çocuklar gibi muamele görüyordu. Buna ilişkin iki önemli kanıtı İncil'de görüyoruz. Musa'nın 1. Kitabı, Bölüm .16, Mısra 1 ve 2'de şöyle deniyor: "İbrahim'in karısı Sarai ona çocuk doğurmadı. Ama Hagar adında Mısırlı bir hizmetçi kızı vardı. Ve Sarai İbrahim'e dedi ki: Bak, Tanrı beni kilitledi, çocuk doğuramıyorum. En iyisi sen hizmetçi kızımla yat, belki ona dayanarak kendimi oluşturabilirim. İbrahim Sarai'nin öğüdünü tuttu." İkinci dikkate değer anlatım, Musa'nın 1. Kitabı 30, 1 ve devamındadır. Orada şöyle deniyor: "Rahel, Yakup'a çocuk doğuramadığını gördüğünde kızkardeşini kıskandı ve Yakup'a dedi ki: Bana çocuk yapmazsan ölürüm. Ama Yakup Rahel'e çok kızdı ve dedi ki: Bedeninin meyvesini sana vermek istemeyen Tanrı, ben değilim. Ama Rahel: Bak, hizmetçi kızım Bilha var, onunla yat ki kucağıma doğursun ve onun yardımı ile yüksek duygulara ulaşayım dedi. Ve hizmetçi kız Bilha'yı Yakup'a karı olarak verdi ve Yakup onunla yattı."

Yani Laban'ın kızları, iki kızkardeş, aynı zamanda Yakup'un karısı olmakla kalmıyor, ikisi de hizmetçi kızlarını ona veriyorlardı, zamanın geleneğine göre bu tamamen "ahlâki" görünüyordu. Yakup, iki esas karısını, bilindiği gibi, herbiri için babaları Laban'a yedi yıl hizmet ederek satın almıştı. O zamanlar Yahudilerde kadının satılması genel bir adetti, ama kadının satılmasının yanısıra, yendikleri halklardan, yaygın olarak kadın kaçırıyorlardı; örneğin Benjaminitler Silo'nun[1] kızlarını kaçırmışlardı. Tutsak kadın köle, metres oluyordu. Ancak şu kuralları yerine getirdiğinde yasal karılığa yükselebiliyordu: Saçlarını ve tırnaklarını kestirmek, yakalandığında üstünde olan giysisini çıkarmak ve kendisine verilen bir başka giysiyle değiştirmek zorundaydı; bundan sonra bir ay boyunca ana ve babası için ağlamalıydı; bununla kendi halkı için ölmüş olacak, onlara yabancılaşacaktı, artık evlilik yatağına girebilirdi. Bilindiği gibi en fazla kadın sayısına Kral Süleyman sahipti, Krallar 1, 11'e göre, en az 700 karısı ve 300 metresi vardı.

Fakat Yahudi centil örgütlenmesinde babalık hukuku, yani erkek soy zinciri egemen olur olmaz kız evlatlar miras dışı bırakıldı. Ancak daha sonra

[1] Yargıçlar Kitabı 21, 20 ve devamı.

bu, en azından, bir babanın geride oğul bırakamadığı durumlar için değiştirildi. Musa'nın 4. Kitabı 27,2-8'de Zelaphehad geride oğul bırakmadan öldüğünde ve kızlar Yusuf aşiretine kalacak olan mirasının dışında tutuldukları için acıyla yakındıklarında, Musa'nın, bu durumda, kızların mirası almasına karar verdiği anlatılır. Ama kızlar eski geleneğe uygun olarak başka aşiretten biriyle evlenmeye niyetlendiklerinde, Yusuf aşireti, bu yoldan mirası yitirdiği için şikayetçi oldu. Bunun üzerine Musa (4,36), kız mirasçıların gerçi özgürce seçim yapabileceklerine, ama babalarının aşireti içinden evlenmekle yükümlü olduklarına karar verdi. Yani mülkiyet nedeniyle eski evlilik düzeni yıkıldı. Ayrıca daha Tevrat'ta, yani tarihsel zamanda, Yahudilerde babalık hukuku egemendi. Ve klan ve aşiret örgütlenmesi Romalılardaki gibi erkek soyunu izliyordu. Buna uygun olarak, Musa'nın 1. Kitabı 31,14 ve 15'de de okunabileceği gibi kız evlatlar miras dışında tutuluyordu. [Musa'nın kitabında —ÇN] Laban'ın kızları Lea ve Rahel şöyle şikâyet ediyor: "Artık baba evimizden pay ve miras sahibi değiliz. Babamız bizi yabancı yerine koydu, çünkü bizi sattı ve aldığı parayı yiyip bitirdi."

Ana soyu yerine baba soyunun geçtiği tüm halklardaki gibi, Yahudilerde de kadın bütünüyle haktan yoksundu. Evlilik satın alınmış bir evlilikti. Kadına en katı iffetlilik zorla kabul ettirilmişti, buna karşılık erkek bu yasaya bağlı değildi ve bunun ötesinde çok sayıda kadına sahip olma hakkı vardı. Erkek, gerdek gecesinde, kadının bekaretini evlilikten önce yitirdiğine inanırsa, yalnızca onu kovma hakkına sahip olmakla kalmıyordu, kadın taşlanmalıydı da. Aynı ceza, zina yapan kadına da veriliyordu, erkek için ise bu yalnızca, evli Yahudi bir kadınla zina yaparsa geçerliydi. Musa'nın 5. Kitabı 24, 1-4'e göre, erkek eğer kadın onun merhametini kazanamamışsa, daha yeni evlendiği kadını, sadece keyfi öyle istediği için kovma hakkına sahipti. Sonra boşanma mektubunu yazar, kadını elinden tutup evden dışarı çıkarır. Kadının Yahudilerde daha sonra aldığı düşük konumun bir başka göstergesi, kadınların bugün bile sinagogta, erkeklerden ayrı bir yerde ibadete katılmalarıdır, duaya dahil de edilmezler.[1] Eski Yahudi görüşüne göre kadın ce-

[1] Prag'ın en eski semtinde, altıncı yüzyıldan kalma ve Almanya'nın en eski sinagogu olduğu söylenen küçük bir sinagog vardır. Ziyaretçi yedi basamak inerek yarı karanlık bir yere girdiğinde karşı duvarda, tamamen karanlık bir odaya açılan ufak delikler görür. Bu deliklerin nereye açıldığı şeklindeki sorumuzu rehber şöyle açıkladı: Kadınların ibadete katıldıkları yere. Modern sinagoglar daha hoş yapılmıştır, ama kadınların erkeklerden ayrılması korunur.

maate dahil değildir, o, dini ve siyasi bakımdan bir sıfırdır. On erkek bir araya geldiğinde, beraber ibadet yapabilirler. Sayıları ne kadar olursa olsun kadınlar bunu yapamaz.

Atina'da Solon, bir kadının, ikisi aynı gense ait olsalar da ve böyle bir evlilik eski hukuka göre yasak sayılsa da, baba tarafından en yakın erkek akrabayla evlenmek zorunda olduğu buyruğunu verdi. Solon, bir mülk sahibinin eğer çocuksuz ölürse, o zamana dek olduğu gibi mirasını kendi gensine bırakmak zorunda olmadığını, vasiyetname ile herhangi bir kimseyi mirasçı gösterebileceğini de buyurdu. Görüyoruz ki: İnsan mülke değil, mülk insana egemendir ve mülk insanın efendisi olmuştur.

Özel mülkiyetin egemenliğiyle, kadının erkeğin boyunduruğuna girişi mühürlendi. Bunun ardından kadının küçümsendiği ve hor görüldüğü dönem geldi.

Analık hukukunun geçerliliği, komünizm anlamına, herkesin eşitliği anlamına geliyordu; babalık hukukunun doğuşu özel mülkiyetin egemenliği ve aynı zamanda kadının ezilmesi ve köleleştirilmesi anlamına geliyordu. Devleti kadınların eline geçirtip, komünizmi uygulattığı "Kadınlar Meclisi" komedisinde, kadınları küçük düşürmek için onları fena halde karikatürize eden tutucu Aristofanes bile bunu görüyordu.

Bu değişimin ayrıntıda hangi biçimde gerçekleştiğini kanıtlamak zordur. İnsanlığın bağrında cereyan eden bu ***ilk büyük devrim*** eski uygarlıklarda eşzamanlı olmadı ve herhalde her yerde de aynı biçimde gerçekleşmedi. Yunanistan kabileleri arasında, yeni düzenin geçerlilik kazandığı ilk yer Atina'ydı.

Fr. Engels bu büyük değişimin tamamen barışçıl gerçekleştiğine ve yeni hukuk için tüm koşullar oluştuktan sonra, analık hukuku yerine babalık hukukunu koymak için, genslerde yalnızca basit bir oylamanın gerekli olduğuna inanıyor. Buna karşılık Bachofen, eski yazarlara dayanarak, kadınların bu sosyal değişime şiddetli direnişle karşı koyduklarını düşünüyor. Özellikle Asya ve Doğu tarihinde görülen ve Güney Amerika ve Çin'de de ortaya çıkmış olan, Amazon İmparatorluklarına dair efsaneleri, kadınların yeni düzene karşı mücadele ve direnişinin kanıtı olarak görüyor.

Erkek egemenliğiyle kadınlar, kamu kurumlarında da konumlarını yitirdiler, kurul toplantılarından ve her türlü yönetici etkinlikten dışlandılar. Erkek kadını, kendisinin [erkeğin —ÇN] kabullenmediği evlilik sadakatine zorlar; kadın sadakate uymadığında, yeni yurttaşın başına gelebilecek en ağır

hile yapılmış olur; erkeğin evine, mülkiyetinin mirasçısı olarak yabancı çocuklar getirilmiş olur, bu nedenle eski halkların tümünde, kadın tarafından evliliğe sadakatsizlik, ölüm ya da kölelikle cezalandırılırdı.

2 — Yunan Mitlerinde ve Dramlarında Analık Hukukuna İlişkin Anımsamalar:

Böylece kadınlar eski yönetici konumlarından uzaklaşsa da, eski âdetlerle bağıntılı tapınma gelenekleri, bunların derin anlamları halklar tarafından yavaş yavaş unutulmuş da olsa, kafalardaki egemenliğini yüzyıllarca sürdürdü. Ancak şimdi bu eski geleneklerin anlamı yeniden araştırılmaya çalışılıyor. Yunanistan'da kadınları, öğüt ve yardım [dilemek —ÇN] için yalnızca tanrıçalara yakarmaları dinsel bir âdet olarak kalmıştır. Her yıl yeniden yapılan ***Thesmophorien*** kutlaması da çıkışını ***analık hukuku*** dönemine borçludur. Çok sonraları bile Yunanistan'da, kadınlar bu beş günlük bayramı, onunla hiçbir erkeğin cinsel ilişkide bulunmasına izin olmayan Demeter'in onuruna kutlarlardı. Benzer bir şey eski Roma'da Ceres'in onuruna yapılırdı. Demeter ve Ceres bereket tanrıçalarıydılar. Almanya'da da hıristiyanlık ortaçağının sonlarına dek, eski Almanlarda bereket tanrıçası sayılan Frigga için bu tür bayramlar yapılıyordu ve burada da erkeklerin bayrama katılması yasaktı.

Analık hukukunun babalık hukukuna en erken, ama öyle anlaşılıyor ki kadınların şiddetli direnişi altında yer açtığı Atina'da bu değişimin trajedisi, Aşil'in (Aschylos) "Eumeniden"inde [İntikam İlaheleri —ÇN] etkileyici biçimde ifadesini buluyor. Olay şudur: Klytamnestra'nın kocası Mykene Kralı, Agamemnon, Truva seferi sırasında, Orakel'in buyruğu üzerine kızı İphigenia'yı kurban eder. Anne, analık hukukuna göre kocasına ait olmayan çocuğunun kurban edilişine öfkelenir ve Agamemnon'un yokluğunda Aigisthus'u kocalığa alır, bununla eski hukuka göre ayıp bir şey yapmamıştır. Agamemnon uzun yıllar sonra Mykene'ye geri döndüğünde, Klytamnestra'nın kışkırtmasıyla Aigisthus tarafından öldürülür. Agamemnon ve Klytamnestra'nın oğulları Orest ise, Apollo'nun ve Athene'nin teşvikiyle annesini ve Aigisthus'u öldürerek babasının öcünü alır. Erinnysler [İntikam İlaheleri —ÇN] anne katli nedeniyle Orest'in peşine düşerler, onlar eski hukuku temsil etmektedir. Apollon ve efsaneye göre ***annesiz*** olan Athene —çünkü o zırhlanmış

olarak Zeus'un başından dışarı fırladı— Orest'i savunurlar, bunlar yeni babalık hukukunu temsil etmektedirler. Karar, birbirine düşman iki görüş arasında aşağıdaki tartışmanın geçtiği Areopag önünde verilecektir:

Erinnys: Anneni öldürmeye Apollon mu kışkırttı seni?
Orestes: Şimdiye dek, yaptığımı anlatmadım kimseye.
Erinnys: Ama mecbursun, yakında başka türlü konuşacaksın.
Orestes: İnanıyorum buna; fakat babam mezarından yardım sunacak bana.
Erinnys: Anneni öldüren sen, umut bağlıyorsun şimdi ölülere.
Orestes: Sorumlusuydu o çifte günahın.
Erinnys: Nasıl? Anlat da öğrensin yargıçların.
Orestes: Kocasıydı öldürdüğü ve benim de babam.
Erinnys: Ama o ödedi cezasını cinayetinin, oysa sen yaşıyorsun hâlâ.
Orestes: Kendisi hayattayken henüz, sen peşine neden düşmedin ki?
Erinnys: ***Kan bağı yoktu çünkü öldürdüğü erkekle.***
Orestes: ***Oysa ben, sana göre, kanını taşıyorum annemin.***
Erinnys: ***Sen ey eli kanlı, taşıyan seni o değil miydi altında yüreğinin Kanını annenin red mi ediyorsun yoksa?***

Demek ki Erinnysler babalık ve kocalık hukuku tanımıyorlar, onlar için analık hukuku geçerli. Klytamnestra'nın kocasını öldürtmesi, onları ilgilendirmiyor, çünkü o bir yabancıydı; buna karşılık anne katilinin cezalandırılmasını talep ediyorlar, çünkü Orest annesini öldürerek, eski centil düzende işlenebilecek en ağır suçu işlemiştir. Apollon ise karşıt görüştedir, Zeus'un buyruğuyla, Orest'in, babasının öcünü almak için kendi annesini öldürmesini sağlamışur ve onun eylemini yargıçlar önünde şöyle savunur:

Adil sözümü söylüyorum şimdi dinle:
Anne değildir hayat veren çocuğuna,
O yaşamı korur ve taşır yalnızca;
Üreten babadır, sadece gözetir ve taşır emaneti anne
Eğer ona bir Tanrı zarar vermezse.
Bunu kanıtlamak isterim kesinlikle.

Anne olmadan da baba olunabilir çünkü; Kanıt
İşte orada kendi kızı (Athene) Olymposlu Zeus'un
Anne karnının karanlığı onu hiç korumadı,
Ama daha asil bir çocuğu hiçbir tanrıça doğurmadı.

Yani Apollon'a göre, dölleme, babaya ilk hakkı veriyor, buna karşılık o zamana dek geçerli olan görüşe göre, çocuğa kan ve can veren anne çocuğun tek sahibidir ve çocuğunun babası onun için bir ***yabancı*** kalır. Bu nedenle Erinnysler Apollon'un görüşünü şöyle yanıtlıyorlar:

Yerle bir ediyorsun eski zaman güçlerini...
Sen ey genç tanrı, biz yaşlıları çiğnemek mi istiyorsun?

Yargıçlar karara hazırlanıyor, yarısı eski, yarısı yeni hukuktan yana, oyların eşit çıkma tehlikesi sözkonusu. O anda Athene Altar'ın* üzerinden oy taşını alır ve oy sandığına atarak şöyle konuşur:

Bana düşüyor son sözü söylemek,
Ve oyumu Orestes lehine veriyorum;
Beni doğuran ***bir anne yok*** çünkü,
Hayır, ***erkek olan her şeyi*** tüm yüreğimle övüyorum,
Evlilik hariç, çünkü tümüyle babama aitim ben.
Bu yüzden şimdi, kocasını, ***evin koruyucusunu*** öldüren kadının
Öldürülmesini ***daha az cezaya*** değer görüyorum.
Oylar eşit çıksa da Orestes kazanmalı.

Bir başka efsane Atina'da analık hukukunun yokoluşunu şu biçimde anlatıyor: "Kekrops'un yönetimi altında çifte mucize oldu. Toprağın bir yerinden zeytin ağacı, bir başka yerinden ise su aynı anda fışkırdı. Korkan Kral, bu olayların anlamını kâhinler yurdundan (Orakel) öğrenmek için Delf kenti-

* Altar: Hıristiyan kiliselerindeki masa. —Ç.N.

ne birini yolladı. Gelen yanıt şöyleydi: Zeytin ağacı Minerva, su Neptun demekti ve bu iki tanrıdan hangisinin adını kentlerine verecekleri kent halkına bağlıydı. Kekrops, erkek ve kadınların oy hakkına sahip olduğu kamutayı topladı. Erkekler Neptun'dan, kadınlar Minerva'dan yana oy kullandı ve kadınların bir oyu fazla olduğundan, Minerva kazandı. Neptun buna çok kızdı ve Atinalıların arazilerini sel altında bıraktı. Tanrının öfkesini yatıştırmak için Atinalılar kadınlarına şu üç cezayı verdi: ***Kadınlar oy haklarını yitirecekler, çocukları artık bundan sonra ana adını taşımayacak, kendilerine artık Atinalı denmeyecekti.***"[1]

Böylece yeni hukuk zafer kazandı. Babayı ailenin başı yapan evlilik, babalık hukuku, analık hukukunu yendi.[2]

3 — Atina'da Meşru Kadınlar ve Hetereler:

Atina'dakine benzer kültürel gelişmeye ulaşılır ulaşılmaz, analık hukukundan babalık hukukuna geçiş, her yerde gerçekleşti. Kadın eve geri itilir, soyutlanır ve ona içinde yaşadığı özel yerler —Gynäkonitis (haremlik)— ayrılır. Eve ziyarete gelen erkeklerle ilişkiden bile dışlanır. Tecridin esas amacı da budur.

Âdetlerdeki bu değişim Odyssee'de bile ifadesini bulur. Telemachos annesi Penolepeia'yı taliplerinin yanından uzaklaştırır, şöyle der:

Haydi evine git, bak işine gücüne,
Git dokuma tezgâhına, ipliğine bak,
Buyur hizmetçilerine, işe gözkulak olsunlar
Konuşmak erkeklere vergi, ***en başta bana,***
Benim bu evin tek efendisi![3]

---

[1] Bachofen, Analık Hukuku.

[2] 1899-1900'ün kışında, Berlin, Viyana vs.'de Eşil'in Orestie'si Bay von Wilamowitz-Möllendorf tarafından yeni bir yorumla sahnelendiğinde, izleyiciler ve eleştirmenler, bu tragedyanın derin anlamını kavrama yeteneğinden yoksundu, onu yabansıdılar.

[3] Homer'in Odyssee'si — J. H. Voss. İlk Parça. Türkçesi: Azra Erhat, ODYSSEİA s. 43, 355. dize.

O zamanlar Yunanistan'da genel anlayış artık buydu. Dahası kadın, dul da olsa en yakın erkek akrabasının egemenliği altındadır, artık eşini bile seçemez. Kurnaz Penolepeia'nın uzun oyalamalarından yorulan talipler Antinoos'un ağzından Telemachos'a başvururlar ve şunu talep ederler:

Taliplerin de bir lafı var, iyi dinle.
Duysun öğrensin tekmil Akhalar da.
Gönder anamı babasının evine, buyur ona,
Kendisinin ve babasının beğendiği adama varsın.[1]

Kadının özgürlüğü artık son bulmuştur. Evden dışarı çıktığında, başka bir erkeğin arzusunu uyandırmamak için örtünmek zorundadır. Sıcak iklim dolayısıyla cinsel tutkuların en canlı olduğu Doğu'da bugün bile tecrit yöntemleri en aşırı biçimiyle uygulanır. Atina eski halklar arasında yeni düzen için örnek olmuştur. Kadın gerçi erkeğin yatağını paylaşır, ama masasını paylaşmaz; ona ismiyle hitap etmez, "Bey" der, onun hizmetçisidir. Resmi olarak hiçbir yerde görünemez, sokakta her zaman örtülü ve son derece basit giysili dolaşır. Zina yaptığında Solon yasasına göre suçunun cezasını yaşamıyla ya da özgürlüğüyle ödemek zorundadır. Erkek onu köle olarak satabilir.

Yunanlı kadının o zamanki konumu Euripides'in "Medea"[2]sında canlı bir biçimde ifadesini buluyor. [Medea —ÇN] şöyle şikayet ediyor:

Ruh ve bedene sahip olanlar arasında, ah,
Biz kadınlar en zavallı yaratıklarız!
Zorunluyuz drahomayla kocamızı
Satın almaya — bundan da kötüsü ama:
Bedenimiz onundur artık tamamen.
Ve korkunç tehlike: nasıl biri olacak,
İyi mi kötü mü? — Çünkü kadın için boşanmak

[1] Age. İkinci Parça. Türkçesi: Azra Erhat, ODYSSEİA s. 50, 110. dize.
[2] A. Willbrandt'ın çevirisi. Euripides zamanımızdan 480 yıl önce Salamis'te doğdu.

Bir lekedir her zaman, nişanlısını da
Hor göremez asla.
Yeni adetler ve alışılmadık geleneklerle karşılaşırsa eğer
Kendisi keşfetmek zorundadır — kimse öğretmez,
Nedir tarzı ve karakteri kocasının.
Ve eğer başarırsak bütün bunları
Ve sevdiğimiz bizimle isteyerek, mutlu yaşarsa
Evet, işte o zaman yaşamımız imrenmeye değerdir—
Aksi halde —daha iyidir ölüm!— Erkek,
Evinde ağzının tadı bozulmuşsa eğer, ***dışarıda*** bulur,
Ruhunun kederini dindiren şeyi,
Yanında bir dostun ya da akrabalarının;—
Oysa biz, sadece o ***tek*** yüze bakmak zorundayız.
Onlar çarpışırken savaşlarda, evde rahat
Tehlikeden uzak yaşadığımız söylenir!
Budalaca bir düş: ***Bir kez doğurmaktansa***
Üç kez savaşmayı isterim ben!

Erkeklerin durumu tamamen farklıydı. Erkek kadına, yasal mirasçıların üretilmesini gözeterek, başka erkeklerle cinsel ilişkiyi kesinlikle yasaklarken, yabancı kadınlara karşı aynı yasağı kendine koyma eğiliminde değildir. Böylece heterelik ortaya çıktı. Güzellikleri ve zekâlarıyla kendilerini gösteren kadınlar, —kural olarak yabancılardı bunlar— erkek dünyasıyla çok yakın ilişkide serbest bir yaşamı, evlilik köleliğine yeğliyorlardı. Bunda tiksinti verecek bir şey de bulunmuyordu. Yunanistan'ın önde gelen erkekleriyle intim ilişkide bulunan ve onların bilge sohbetlerine ve içki alemlerine katılan heterelerin adı ve ünü günümüze dek gelmiştir, buna karşılık yasal eşlerin adları çoğunlukla unutulmuş ve yitmiştir. Örneğin güzel Aspasia, onu daha sonra eşi yapan ünlü Perikles'in intim arkadaşıydı; hetere Phryne'nin adı gelecekte, parayla kendilerini satan kadınlar için tür adı oldu. Phryne'nin Hyperides ile intim ilişkisi vardı ve Yunanistan'ın önde gelen heykeltraşlarından Praxiteles'e, Afrodit için modellik yaptı. Danae, Epikür'ün sevgilisiydi, Arschacanassa ise Plato'nun. Başka ünlü hetereler, Korent'li Lais, Gnathanea vs.dir. Heterelerle ilişkisi olmayan ünlü Yunanlı yoktur. Bu onların yaşam tarzına dahildi. Büyük hatip Demosthenes, Neara'ya karşı konuşma-

smda, Atina'nın erkek dünyasının cinsel yaşamına şöyle açıklık getiriyor: *"Evlilikten doğan çocuklara sahip olmak ve evde sadık bir bekçi bulundurmak için karıyla evleniriz; hizmetimiz ve günlük bakımımız için odalıklarımız vardır, aşkın tadını çıkarmak için de heterelerimiz."* Evli kadınlar yalnızca çocuk doğurma makinesi, evi kollayan sadık bir köpekti. Buna karşılık evin efendisi kendi bon plaisir'ine, kendi keyfine göre yaşıyordu. Bugün de bu çoğunlukla böyledir.

Özellikle genç erkek dünyasının satılık kadınlara olan isteğini doyurabilmek için ana soyluluk egemenliği altında *bilinmeyen* fahişelik ortaya çıktı. Fahişeliğin özgür cinsel ilişkiden farkı, kadının bedenini, *bir* erkeğe olsun, bir dizi erkeğe olsun maddi avantajlar karşılığında satmasıdır. Kadın albenisinin satışından kazanç sağlamaya başladığı an, fahişelik sözkonusudur. Atina için yeni hukuku formüle eden ve yeni hukuksal durumun kurucusu olarak kutlanan Solon, resmi kadın evlerini, Deikterion'u (Devlet Genelevi) kurmuştur, burada fiyat tüm ziyaretçiler için eşittir. Philemon'a göre fiyat, bir Obolus'tur, bizim paramızla yaklaşık yirmi beş fenik. Deikterion, Yunanlılarla Romalılarda tapınak ve ortaçağda hıristiyan kiliseleri gibi dokunulmazlığa sahipti, kamu yönetiminin koruması altındaydı. Bizim zaman hesabımızdan yaklaşık yüzelli yıl önce, Kudüs tapınağı fahişelerin mutad buluşma yeriydi.

Solon'un Deikterionları kurarak Atina'nın erkek dünyasına yaptığı iyilik, çağdaşlarından biri tarafından şu sözlerle göklere çıkarılıyor: "Solon, şükürler sana! Çünkü kentin selameti için, senin bilge kurumun olmadığında, daha iyi kadın dünyasının peşine rahatsız edici biçimde düşmeye yönelecek güçlü genç erkeklerle dolu bir kentin adetlerinin selameti için, genel kadınlar satın aldın." Zamanımızda da fuhuşun ve genelev olgusunun gerekliliğinin devlet açısından aynı nedenlerle gerekçelendirildiğini göreceğiz. Böylece, kadınlar tarafından işlendiğinde hor görülen ve ağır bir suç sayılan eylemler, erkek dünyası için devlet yasalarıyla doğal hak olarak tanınmıştı. Bilindiği gibi bugün de güzel bir günahkârın yakınlığını karısının yakınlığına yeğleyen ve çoğu kez "devletin dayanakları", "düzenin destekleri" arasında bulunan ve "evliliğin ve ailenin kutsallığının bekçileri" olan erkekler az değildir.

Ne var ki, Yunanlı kadınlar kendilerine uygulanan baskı için kocalarından sıkça öç almış görünüyorlar. Monogam evliliğin bir yandaki tamamlayıcısı fuhuşsa, kadınların zina yapması ve erkeklerin boynuzlanması da öte yandaki tamamlayıcısıdır. Yunanlı dram yazarları arasında Euripides, dram-

larında kadınları saldırılarının objesi yapmayı sevdiği için, kadın düşmanı sayılır. Onlara neler isnat ettiği, en iyi biçimde Aristophanes'in "Thesmophorien Kutlaması"nda, Yunanlı bir kadının Euripides'e karşı bir saldırı konuşmasından anlaşılıyor.[1] Kadın şöyle diyor:

Onun (Euripides'in) bize çalmadığı kara mı kaldı?
Dili ne zaman susmuş ki iftiracının! Kısaca:
Nerede izleyiciler, tragedyalar ve korolar varsa,
Orada kuşkulu yaratıklar, erkek düşkünleri diye anılırız,
Kancık ve boşboğazız kadeh severlere göre,
İler tutar yanımız kalmaz, erkeklerin başbelasıyız.
Bu yüzden, sıralardan yanımıza döndüğünde erkek,[2]
İşkilli gözlerle süzüp bizi etrafı kolaçan eder,
Acaba gizleniyor mu diye aşığımız bir yerde.
Bundan böyle önce yaptıklarımızdan hiçbiri
Serbest değildir bize, O, hakkımızda kötü şeyler sokuyor
Kafasına erkeklerin, bir kadın, diyor
Küçük bir çelenk ördüğünde âşık sayılır, ya da
Uğraşırken evde, bir şey düşerse elinden,
Bu kırıklar kimin için? diye sorar, erkek hemen
Korent'li konuk arkadaş içindir, bu açık.

Konuşma yeteneğine sahip Yunanlı kadının bu biçimde cinsinin suçlayıcısına hizmet ettiği anlaşılıyor, ama erkekler bu suçlamaların haklı olduğunu pekâlâ bilmese, Euripides bu suçlamaları zor yapardı ve erkekler de ona inanmazdı. Suçlama konuşmasının son cümlelerine bakılırsa, eskiden Almanya'da ve birçok başka ülkede var olan, ev sahibinin konuk dostuna, gece için kendi karısını ya da kızını sunma âdeti Yunanistan'da yok. Daha onbeşinci yüzyılda Hollanda'da geçerli olan bu âdetten Murner şu sözlerle bahse-

[1] Aristophanes Komedileri, çeviren Hieronymus Müller. 3. cild: Thesmophorien Kutlaması, 385. mısra vd. Leipzig 1846, F. A. Brockhaus.

[2] Yunanlı kadınların girmesi yasak olan tiyatrodan dönüş kastediliyor.

diyor: "Hollanda'da ev sahibinin sevdiği bir konuğa iyi niyetle karısını sunması âdettir."[1]

Yunan devletlerinde artan sınıf çatışmaları ve bu küçük devletlerin çoğunluğundaki üzücü durum, Plato'yu en iyi anayasa ve devletin düzenlenmesi üzerine incelemelere yöneltti. İdeal olarak koyduğu "Devlet"inde, birinci sınıf yurttaşlar, bekçiler için, kadınların tam eşitliğini talep eder. Aynı erkekler gibi silah talimine katılacak ve onlarla aynı görevleri yerine getirecekler, yalnızca "cinsin zayıflığı nedeniyle" daha kolay olanları yapacaklardır. [Plato —ÇN] iki cinste doğal yeteneklerin eşit paylaştırılmış olduğunu, yalnızca kadının her şeyde erkekten zayıf olduğunu iddia ediyor. Ayrıca kadınlar ortak olmalıydı, aynı şekilde çocuklar da, öyle ki ne bir baba çocuğunu, ne de çocuk babasını tanımalıydı.[2]

Aristoteles daha burjuvaca düşünüyor. "Politika"sında, kadın, eş seçiminde özgürdür, ama [eşine —ÇN] tabi olmalı, fakat ona "iyi bir öğüt verme" hakkı bulunmalıdır. Thukydides, tüm dar kafalıların alkışını toplayan bir görüş ifade ediyor. Evin dışında, hakkında ne iyi ne kötü hiçbir şey duyulmayan evli kadının, en büyük övgüyü hakettiğini söylüyor.

Bu tür anlayışlarla kadına saygı gittikçe azalmak zorundaydı. Nüfus artışından korku, kadınla cinsel ilişkiden kaçınılmasına dahi yol açtı. Cinsel güdünün doğal olmayan biçimde doyurulmasına yönelindi. Yunan devletleri, mevcut nüfustan fazlası için alışılmış beslenmeye olanak tanımayan, çok az arazili şehirlerdi. Nüfus fazlalığından bu korku, Aristoteles'in, erkeklere, kadınlarından uzak durmalarını ve buna karşı oğlancılığı öğütlemesine yol açtı. Ondan önce de Sokrates oğlancılığı, yüksek kültürün bir işareti olarak övmüştü. Sonuçta bu doğaya aykırı tutkuyu Yunanistan'ın en önemli erkekleri kabullendi. Kadına saygı en alt noktaya düştü. Kadın fahişelerin olduğu gibi, erkek fahişelerin bulunduğu evler vardı. Böyle bir toplumsal atmosfer içinde Thukydides, kadının fırtınanın kamçıladığı deniz dalgasından, kızgın ateşten ve dağdan şiddetle akıp gelen dizginsiz suyun düşüşünden daha kötü olduğunu söyleyebiliyordu. "Eğer kadını bulan bir tanrıysa, nerede olursa olsun, en büyük kötülüğün uğursuz faili olduğunu bilmeli."

---

[1] Alman Kültür ve Âdet Tarihi, John Scherr. 9. Baskı, Leipzig 1887, Otto Wigand. Bilindiği gibi Sudermann "Onur" adlı oyununda aynı konuyu ele alır.

[2] Plato, Devlet. Çeviren Friedr. Schleier Macher, açıklayan J. H. V. Kirchmann. 5. Kitap. Bölüm 17. Berlin 1870.

Yunanistan'ın erkek dünyası oğlancılığı kabullendiğinde, kadın dünyası diğer aşırılığa düştü, kendi cinsinin üyeleriyle aşka yöneldi. Bu özellikle Lesbos adasının sakinleri arasında sözkonusuydu, bu nedenle bu sapma lezbiyen aşk olarak adlandırıldı ve hâlâ da öyle adlandırılıyor, çünkü yok olmadı, aramızda varlığını sürdürüyor. Bu aşkın baş temsilcisi olarak, bizim zaman hesabımızdan 600 yıl önce yaşamış olan ünlü kadın ozan, "lezbiyen bülbül" Sappho sayılıyor. Afrodit'e [yazdığı —ÇN] lirik şiirinde, tutkusu ateşli bir şekilde ifadesini buluyor; ona şöyle yakarıyor:

Çiçeklere taht kurmuş sen ey her şeyin egemeni,
Ey, köpükten doğan, Zeus'un kurnaz kızı,
Haykırışımı duy,
Keder ve büyük acılar içinde, ey tanrıça,
Yenik düşürme beni! -

Ve güzel Atthis için yazdığı lirik şiiri, daha tutkulu bir şehveti tanıtlıyor.

Atina'da ve Yunanistan'ın diğer kesiminde artık babalık hukuku egemenken, iktidar için Atina'yla rekabet içinde bulunan İsparta hâlâ Yunanlıların çoğu için artik tamamen yabancılaşmış olan analık hukuku koşulları içindeydi. Rivayete göre: Günün birinde bir Yunanlı bir İspartalıya, İsparta'da zina yapana ne ceza verildiğini sordu. Bunun üzerine şu yanıtı aldı: "Yabancı, bizde zina yapan yoktur!" Yabancı: "Ama ya olsaydı?" "O zaman," diye alay etti İspartalı, "kafasını Taygetus üzerinden uzatıp Eurotas'dan su içebilecek kadar büyük bir öküzü vermesi gerekirdi." Yabancının, "Bir öküz nasıl bu kadar büyük olabilir?" diye soran şaşkın yanıtı üzerine İspartalı gülerek: "İsparta'da zinacı nasıl mümkün olabilirse!" diye karşılık verdi. İspartalı kadının özgüveni, Leonidas'ın karısının, kendisine: "Siz Lakedemonyalılar, erkekleri üzerinde egemen olan tek kadınlarsınız!" diyen bir yabancıya verdiği gururlu yanıtta ifadesini bulur: "Bizler, erkekleri dünyaya getiren biricik kadınlarız da aynı zamanda."

Kadının analık hukukundaki özgür durumu, onun güzelliğini teşvik ediyor ve gururunu, onurunu ve bağımsızlığını yükseltiyordu. Tüm eski yazarların yargısı, bu özelliklerin ana soy zinciri çağında yüksek derecede geliş-

miş olduğu yönündedir. Sonra ortaya çıkan, özgür olmayan durum, zorunlu olarak zarar verici etkide bulundu; değişim, iki dönemin giysilerindeki farklılıkta bile ifadesini buluyor. Doryalı kadınların giysisi, özgür ve hafif, omuzda bağlanıyor, kolları ve baldırları açıkta bırakıyordu; bu, müzelerimizde, özgür ve gözüpekçe temsil edilen Diana'nın taşıdığı giysidir. Buna karşılık İyonya giysisi bedeni örtüyor ve hareketi engelliyordu. Kadının nasıl giyindiği, genelde sanıldığından çok daha önemlidir ve günümüze dek bağımlılığının bir işareti ve çaresizliğinin nedeni olmuştur. Kadın giysisinin türü bugüne dek kadını biçare yapıyor ve ona zorla zayıflık duygusunu veriyor, bu da sonuçta onun tutum ve karakterinde ifadesini buluyor. İspartalıların, kızları evlenecek yaşa kadar çıplak dolaştırma alışkanlığı —ülke ikliminin izin verdiği bir durum—, eski bir yazarın düşüncesine göre, dış görünüşte sadelik ve zerafet zevkini edinmelerine önemli ölçüde katkıda bulunuyordu ve o zamanın anlayışına göre, namus zedeleyici ya da şehvet uyandırıcı bir yanı asla yoktu. Kızlar aynı oğlanlar gibi her türlü beden eğitimine de katılıyordu. Böylece, Leonidas'ın karısının yabancıya yanıtının kanıtladığı gibi, kendi değerinin bilincinde olan, güçlü, özgüvene sahip bir cins yetiştiriliyordu.

4 — Çeşitli Halkların Âdetlerinde Analık Hukukunun Kalıntıları:

Modern yazarların anlamlarını hiç teşhis edemeyerek "fuhuş" olarak tanımladıkları belirli gelenekler, yok olmuş analık hukukuyla yakın ilişki içindeydi. Örneğin Babilon'da, evlenme çağına gelmiş genç kızın, kendisini bir erkeğe vererek, bakireliğini kurban etmek için Mylitta tapınağına bir kez gitmesi ***dinsel*** bir görevdi. Memphis'teki* Serapeum'da,** Ermenistan'da tanrıça Anaitis onuruna, Kıbrıs'da, Tyrus'ta ve Sydon'da*** Astarte ya da Afrodit onuruna benzer şeyler oluyordu. Mısır'da İzis**** şenlikleri benzer âdetlere hizmet ediyordu. Bekâretin bu biçimde kurban edilişi, evlilikte bir erkeğe sadakâtin ayrıcalığı için tanrıçaya kefaretti. "Çünkü kadın, sahip ol-

* Memphis: Eski Mısır'da bir şehir. —ÇN.
** Eski Mısır'da yeraltı tanrısı Serapis'in tapınağı. —ÇN.
*** Tyrus ve Sydon: Fenikelilerin şehirleri. —ÇN.
**** İzis: Eski Mısırlıların gök tanrıçası. —ÇN.

duğu tüm çekiciliklerle, tek kişinin kollarında sararıp solsun diye donatılmıyor doğa tarafından. Maddenin yasası tüm kısıtlamaları reddeder, tüm zincirlerden nefret eder ve her türlü tekelciliği tanrısallığına karşı günah olarak değerlendirir.[1]

Tanrıçanın hayırhahlığının devamı, bekâretin bir yabancıya kurban edilişiyle satın alınmak zorundaydı — Libyalı kızların kendi vücutlarını sunarak drahomalarını kazanmaları da eski anlayışa uygundu. Analık hukukuna göre, evlilik dışı konumları sırasında cinsel olarak özgürlerdi ve erkekler bu kazanç [yolunda —ÇN] bir yakışıksızlık bulmuyorlardı, öyle ki en çok istenen kadını karıları olarak tercih ediyorlardı. Herodot zamanında Trakyalılarda da durum benzerdi: "Genç kızları gözetim altında tutmuyorlar, bilakis onları istedikleriyle çiftleşmede özgür bırakıyorlar. Buna karşılık kadınları çok sıkı gözlüyorlar; onları ebeveynlerinden büyük servet karşılığında satın alıyorlar." Yunan erkek dünyası için esaslı bir çekim merkezi oluşturan, binin üzerinde kızın bir arada bulunduğu Korent'deki Afrodit tapınağındaki Hieroduller ünlüydü. Ve efsaneye göre, Mısır Kralı Keops'un kızı, albenisinin satışından kazandıklarıyla bir piramit inşa ettirmiştir.

Benzer durumlar bugün bile Maryan Adaları'nda, Filipinler'de ve Polinezya Adaları'nda, ayrıca Waitz'e göre çeşitli Afrika kabilelerinde mevcuttur. Balear Adaları'nda yakın zamana kadar var olan bir âdet de, kadın üzerinde tüm erkeklerin hakkını ifade eden, gerdek gecesinde kandaş tüm erkeklerin yaş sırasına göre geline yanaşmalarına izin verilmesi âdetiydi. Sıra en son damada geliyordu. Bu âdet başka halklarda, erkeklerin temsilcisi olarak kabilenin rahiplerinin ya da kabile reislerinin (krallar) bu ayrıcalığı kullanması şekline dönüştü. Örneğin Malabar'da Caimar'lar, karılarının bekâretini bozdurmak için Patamarlar (rahipler) kiralıyor... Baş rahip (Namburi) kral (Zamorin) evlenirken ona bu hizmette bulunmakla yükümlüdür, kral ise bu hizmeti elli altınla öder.[2] Hindi Çin'de ve Büyük Okyanus'un çeşitli adalarında bu görevi bazen rahipler, bazen kabile reisleri (krallar) yerine getirir.[3] Kabile reisinin genç kızın kızlığını bozmayı görev olarak yaptığı ve karşılığında armağan aldığı Senegambiya'da da durum böyledir. Başka halklarda kızlığın, hatta bazen dişi cinse mensup birkaç aylık çocuğun kızlı-

[1] Bachofen, Analık Hukuku.

[2] K. Kautsky, Evliliğin ve Ailenin Ortaya Çıkışı. Kosmos 1883.

[3] Mantegazza, L'amour dans l'Humanite.

ğının dahi bozulması, bu amaçla yapılmış putlar kullanılarak yapılıyordu. Ortaçağın ta sonlarına dek bizde Almanya'da ve Avrupa'da kullanılan Jus primae noctis'in de (ilk gece hakkı) aynı gelenekten çıktığı kabul edilebilir. Kendisini kullarının ya da serflerinin hükümdarı olarak gören toprak sahibi, kabile reisinden kendisine geçen hakkı kullanıyordu. İleride bu konuya tekrar döneceğiz.

Ayrıca Güney Amerikalı kabilelerin —çok eski âdet ve geleneklere sahip olan Basklarda da korunmuş olan—, erkeğin loğusa yatağına yatması, doğum sancısı çekiyormuş gibi davranması ve kendini loğusa kadına baktırması gibi garip bir âdette de analık hukukunu anımsatır şeyler vardır. Bu âdet, babanın yeni doğanı kendi çocuğu olarak kabullendiği anlamına gelir. Bu âdetin, Çin'in çeşitli dağ aşiretlerinde hâlâ var olduğu söyleniyor ve kısa süre önceye kadar Korsika'da da vardı.

Almanya'nın sömürgeleri üzerine Reich hükümetinin Reichstag'a (1894/95 dönemi) sunduğu tezkereler arasında, Güneybatı Afrika bölgesi üzerine tezkerenin 239. sayfasında şöyle deniyor: "En yaşlılar ve en varlıklılardan oluşan kurulu olmaksızın, o (bir Herero köyündeki kabile reisi)'en küçük bir karar bile alamaz, ve yalnızca erkekler değil, ***sık sık kadınlar da*** ve hatta hizmetçiler dahi ***oylarını verirler***." Ve Marşal Adaları üzerine raporun 254. sayfasında şöyle deniyor: "Tüm Marşal Adaları üzerinde egemenlik hiçbir zaman tek bir şefin elinde bulunmamıştır... ***Ama artık bu sınıfın (Irody) hiçbir kadın üyesi hayatta olmadığından ve çocuğa yalnızca annesi soyluluk ve rütbe verdiğinden, Irody'ler kabile şefleriyle birlikte yok olurlar.***" Raportörün ifade ve anlatım tarzı, sözünü ettikleri ilişkilere ne kadar yabancı olduklarını gösteriyor, bu ilişkiler içinde yönlerini bulamıyorlar.[1]

---

[1] Benzer koşullar sömürge Kamerun'da ve diğer Batı Afrika'da hâlâ mevcut. Ülkeyi ve insanları kendi anlayışı doğrultusunda inceleyen bir Alman gemi doktoru şöyle yazıyor: "Kabilelerin birçoğunda miras hakkı analık temelindedir. Babalık önemsizdir; kardeşler yalnızca bir annenin çocuklarıdır. Erkek mal varlığını çocuklarına değil, kızkardeşlerinin çocuklarına, yani kanıtlanabilir en yakın kandaşları olarak, yeğenlerine miras bırakır. Bir Way-şefi bana korkunç bir İngilizceyle şunları anlattı: 'Kızkardeşim ve ben kesinlikle kandaşız, çünkü aynı annenin çocuklarıyız; kızkardeşim ise kendi oğluyla kesin kandaş, o halde onun oğlu benim mirasçımdır ve ben öldüğümde kentimin (town) kralı olacaktır.' 'Ya babanız?' diye sordum. 'Babam dediğiniz şeyin ne demek olduğunu bilmiyorum' diye yanıtladı. ***Kendisinin*** çocukları olup olmadığını sorduğumda, gülmekten kırılarak, onlarda erkeklerin değil, sadece kadınların çocuk sahibi olduğunu söyledi."
"Kamerun'da King (Kral) Bell'in bile mirasçılarının, ***oğullarından biri değil, yeğeni olduğuna*** sizi temin edebilirim" diye devam ediyor garantörümüz. Çeşitli Alman kentlerinde eğiti-

Yıllarca Transilvanya'lı çingeneler arasında yaşamış ve sonuçta kabilelerden biri tarafından evlatlığa kabul edilmiş olan Dr. Heinrich v. Wlislocki, aralarında yaşadığı dönemde eski örgütlenmelerini koruyan dört çingene kabilesinden ikisinde —Aşani ve Çale—, ana soy zincirinin egemen olduğunu anlatıyor.[1] Göçebe çingene evlendiğinde, evin tüm teçhizatının sahibi olan karısının soyuna girer. Mevcut servet kadınındır ya da kadının soyunundur, erkek yabancıdır. Ve ana soy zinciri hukukuna göre çocuklar da ananın soyunda kalır. Bugünkü Almanya'da bile hâlâ analık hukuku vardır. "Westdeutsche Rundschau"un 10 Haziran 1902 tarihli ikinci sayfasında, Haltern (Westfalya) belediyesinde, yurttaşların servetinin mirası için hâlâ genslerin çok eski analık hukukunun geçerli olduğunu yazıyor. ***Çocuklar anadan miras alıyorlardı.*** Bu "eski geri kafalılığı" ortadan kaldırmak için şimdiye dek boşuna uğraşılmıştı.

Bugün varolan aile biçiminin ve tek evliliğin hiç de kadim ve ezeli kurumlar sayılamayacağını ayrıca, satın alınan evlilik ve kaçırma yoluyla yapılan evliliğin, poligami ve poliandrinin yaygınlığı da kanıtlıyor.

Yunanistan'da da kadın, satınalma nesnesi oldu. Kocasının evine adım atar atmaz, kendi ailesi için varlığı sona eriyordu. Bu, onu kocasının evine getiren güzelce süslenmiş arabanın, kapı önünde oracıkta yakılmasıyla sembolik olarak ifade ediliyordu. Sibirya'da Ostiyaklarda, baba kızını bugün hâlâ satar; damadın elçisiyle, ödenecek fiyatın pazarlığını yapar. Aynı şekilde çeşitli Afrikalı kabilelerde, Yakup zamanında olduğu gibi, bir kıza talip olan erkeğin müstakbel kaynanasının hizmetine girmesi âdeti hâlâ sürüyor. Bilindiği gibi, satın alınan evlilik bizde de yok olmuş değil, hatta burjuva toplumda her zamankinden daha fazla egemen. Varlıklı sınıflarımız arasında neredeyse genel geçerli olan para evliliği, satın alınan evlilikten başka bir şey değildir. Mevcut âdete göre damadın geline verdiği gelin armağanı da kadının mülk edinilmesinin sembolü olarak görülmelidir.

---

len Bell'in çocukları denen çocuklar yalnızca Bell'in karılarının, ***babaları belirsiz*** çocuklarıdır; bir tanesi üzerinde belki ben de hak iddia edebilirim."

Ana soy zincirini reddedenler, yakın zamana ilişkin bu anlatıma ne diyorlar? Muhabirimiz meselelerin temeline inen gözü açık bir adam; ama bu yarı yabanıl kabileler arasında yaşayanlardan kaçı bunu yapıyor? Yerlilerin "ahlâksızlığı" üzerine ters anlatıların nedeni budur.

[1] H. v. Wlislocki, Transilvanya Çingenelerinin Yaşamından Manzaralar. Tarih, Etnoloji, Dil ve Şiir. Hamburg 1890.

Satın alınan evliliğin yanısıra kaçırma yoluyla yapılan evlilik vardı. Kadın kaçırma yalnızca eski Yahudiler tarafından değil, eski zamanlarda her yerde uygulanıyordu, buna hemen tüm halklarda rastlanıyor. Bunun için en ünlü tarihi örnek Sabinli* kadınların Romalılar tarafından kaçırılmasıdır. Kadın kaçırma, kadınların az sayıda olduğu ya da Doğu'da genelde âdet olduğu gibi, çok karılılığın bulunduğu yerlerde, anlaşılması kolay bir elde ediş şekliydi. Özellikle Arap İmparatorluğu süresince bizim zamanımızla, yedinci yüzyıldan onikinci yüzyıla dek, çok büyük boyutlara ulaşmıştı.

Kadın kaçırma bugün hâlâ, örneğin Güney Şili'de, Arokaryalılarda sembolik olarak görülüyor. Damadın arkadaşları gelinin babasıyla pazarlık yaparken, damat evin yakınına sokuluyor ve gelini kapmaya çalışıyor, onu yakaladığı gibi hazır bekleyen atın üzerine atıp onunla birlikte yakındaki ormana doğru kaçıyor. Bunun üzerine kadınlar, erkekler ve çocuklar büyük bir yaygara koparıyor ve kaçışı önlemeye çalışıyorlar. Fakat damat geliniyle birlikte ormanın fundalığına ulaşır ulaşmaz, evliliğe olmuş gözüyle bakılıyor. Ebeveynlerin isteğine karşı yapılmış olsa da, bu böyle. Benzer âdetler Avustralyalı kabilelerde de var.

Bizdeki balayı gezisi, kadın kaçırma âdetini anımsatıyor; gelin ev ocağından kaçırılıyor. Buna karşılık yüzük değişimi kadının erkeğe boyun eğişini ve bağlılığını anımsatıyor. Bu âdet, ilk olarak Roma'da ortaya çıktı. Geline, erkeğe bağlanışının işareti olarak, erkek tarafından demir bir yüzük verilirdi. Sonra bu yüzük altından yapıldı ve çok sonraları, çift taraflı bağlılığın işareti olarak karşılıklı yüzük değişimi yerleşti.

Doğu halklarından tanıdığımız, ve bunlarda bugün hâlâ var olan, ama kadınların sayısı ve onların geçim masrafları gözönünde bulundurulduğunda, yalnızca ayrıcalıklılar ve varlıklılar tarafından uygulanabilen çok karılılık (poligami) karşısında çok erkeklilik (poliandri) vardır. Bu esas olarak Tibet'te dağ halklarında, Hindistan-Çin sınırında Garra'larda, Godwana'da Baiga'larda, Hindistan'ın güney ucunda Nair'lerde mevcuttur ve Eskimolarda ve Aleutlarda bulunduğu söyleniyor. Köken, başka türlüsü olamayacakmış gibi, anaya göre belirleniyor, çocuklar ona ait. Kadının erkekleri kural olarak kardeştir. En büyük erkek kardeş evlendiğinde, diğer erkek kardeşler de kadının kocası olur, ancak kadının başka erkekler alma hakkı da vardır. Buna karşılık erkekler de çok sayıda kadına sahip olabilir. Poliandrinin ortaya çı-

* Orta İtalya'da eski bir kabile. —ÇN.

kışını hangi koşullara borçlu olduğu açıklanamamıştır. Poliandrik kabileler istisnasız ya yüksek dağlık bölgelerde ya da soğuk kuşakta yaşadığından, poliandri için olasılıkla Tarnowsky'nin sözünü ettiği olgu belirleyicidir.[1] Tarnowsky, güvenilir gezginlerden, önemli yüksekliklerde uzun süre kalındığında, cinsel güdünün azaldığını ve aşağı inildiğinde, yeni güçle tekrar yerine geldiğini öğrendi. Tarkowsky cinsel faaliyetin bu azalışının dağlık bölgelerde nüfusun nisbeten az artışı için açıklayıcı olabileceğine ve kalıtım yoluyla geçtiği için, cinsel duyunun sapkınlığına etkide bulunan dejenerasyon anlarından biri olabileceğine inanıyor.

Çok yüksek ve soğuk bölgelerde sürekli ikamet etme ve yaşam tarzı, çok kocalılığın bir kadına aşırı talep yüklememesine neden olur. Bizzat kadınların doğası buna uygun etkilenmiştir. Eskimo kızlarında menstruasyonun genel olarak on dokuz yaşlarında başlaması olgusu da bunu gösterir, oysa sıcak kuşakta henüz dokuz ya da on yaşlarında, ılımlı kuşakta ise ondört ile onaltı yaşları arasında başlar. Genel olarak bilindiği gibi sıcak ülkeler, cinsel güdüye çok uyarıcı bir etkide bulunuyorsa ve tam da bu nedenle sıcak ülkelerde çok karılılık esas yaygınlığa sahipse, soğuk bölgeler, ve buna yüksek dağlık bölgeler dahildir, cinsel güdü üzerinde büyük ölçüde azaltıcı etkiye sahip olmalıdır. Birçok erkekle cinsel ilişkide bulunan kadınlarda gebe kalmanın ender görüldüğü de deneyimle sabittir. Bu nedenle poliandride nüfus artışı azdır ve soğuk ülkelerle yüksek dağlık bölgelerde var olan, geçimin sağlanmasındaki zorluğa uyum gösterir. Böylece, böylesine garip görünen poliandri koşullarında da, üretim biçimi türünün, cinsiyetler arasındaki ilişkiler üzerinde belirleyici etkisi kanıtlanmış oluyor. Bunun dışında, yüksek dağlarda ya da soğuk kuşakta yaşayan bu halklarda Çin'in yüksek dağlarındaki Moğol kabileleri için söylendiği gibi, kız çocuklarının öldürülüp öldürülmediğini saptamak gerekiyor.

5 — Devlet Düzeninin Doğuşu. Roma'da Gensin Dağılışı:

Analık hukukuna bağlı gensin ortadan kalkışından sonra onun yerine önemli ölçüde zayıflamış fonksiyonlarla, babalık hukukuna bağlı gens geçti. Onun temel görevi ortak dini işlerin ve gömü işlerinin yapılması, koruma ve

[1] Tarnowsky, Cinsel Duyunun Hastalıklı Görünümleri. Berlin 1886.

yardım için karşılıklı yükümlülük; özellikle varlıklı kadın mirasçılar ya da yetim kızlar sözkonusu olduğunda gens içinde evlenme hakkı ve belirli durumlarda göreviydi. Gens hâlâ var olan ortak mülkü de idare ediyordu.

Özel mülkiyetle ve bununla bağıntılı miras hakkıyla birlikte, sınıf farklılıkları ve sınıf çelişkileri de ortaya çıktı. Zamanla varlıklıların varlıksızlara karşı birliği gerçekleşti. Birinciler yeni kamu kurumlarının yönetimini ele geçirmeyi ve miras yoluyla devretmeyi istediler. Gerekli hale gelen para ekonomisi, eskiden bilinmeyen borçlanma ilişkileri yarattı. Dış düşmanlara karşı çatışmalar, içte çıkar çelişkileri ve tarım, zanaat, ticaret arasındaki farklı çıkarlar ve ilişkiler karmaşık hukuk kurallarını zorunlu kılıyor ve toplumsal mekanizmanın düzenli gidişini denetleyen ve anlaşmazlıkları karara bağlayan organlar gerektiriyordu. Aynı şey efendilerle köleler, borçlularla alacaklılar arası ilişkiler için de geçerliydi. Böylece tüm bu ilişkileri kavrayan, yöneten, düzenleyen, dengeleyen, koruyucu ve cezalandırıcı müdahalede bulunan bir güce gereksinim vardı. ***Yeni toplum düzeninde ortaya çıkan birbirine zıt çıkarların zorunlu ürünü olarak devlet ortaya çıktı.*** Bunun yönetimi doğal olarak kurulmasında en fazla çıkarı bulunan ve sosyal güçleri sayesinde en büyük etkinliğe sahip olanların eline, ***varlıklıların eline*** geçti. Yani mülk aristokrasisi ile demokrasi, siyasal hakların tam eşitliğinin egemen olduğu yerde de karşı karşıyaydı.

Eski analık hukuku ilişkilerinde yazılı hukuk yoktu. İlişkiler daha basitti ve gelenek kutsaldı. Çok daha karmaşık yeni düzende, yazılı hukuk, en önemli gerekliliklerden biriydi ve onu uygulayacak özel organlar gerekliydi. Fakat hukuk ilişkileri daha karışık hale geldikçe, hukuk kurallarını öğrenmeyi görev edinen ve sonuçta onu daha fazla karmaşıklaştırmada özel bir çıkarı olan özel bir insan sınıfı oluştu. Yaratılan hukukun tüm toplum için sahip olduğu önem dolayısıyla en etkin sınıf haline gelen hukuk bilginleri, hukukçular ortaya çıktı. Yeni hukuk düzeni, zaman içinde Roma devletinde en klasik ifadesini buldu. Roma hukukunun bugüne dek sahip olduğu etkinin nedeni budur.

Demek ki devlet düzeni, işbölümünün daha yüksek bir basamağında, çoğunlukla birbirinin karşısında bulunan ve çatışan farklı çıkarlara sahip çok sayıda mesleklere bölünmüş bir toplumun zorunlu sonucudur. Daha zayıf olanın baskı altında tutulması bu nedenle gerekliydi. Bir Arap aşireti olan Nabateler de bunu gördüler, Diodor'a göre: ekip-biçmeme, şarap içmeme ve ev inşa etmeme, çadırlarda oturma yasası çıkardılar, çünkü bu tür şeyler ya-

parlarsa ***bir üst güç*** (devlet iktidarı) ***tarafından kolaylıkla itaat etmeye zorlanabilirlerdi.*** Musa'nın kayınpederinin zürriyeti Rahebit'lerde de benzer kurallar vardı. [1] Musa'nın yasaları bir bütün olarak, ***Yahudilerin, tarımla uğraşan bir toplumun ötesine geçmesine izin vermemeye yönelikti, çünkü aksi halde, yasa koyucular, onun demokratik-komünist kamu düzeni yok olacaktır, diye korkuyorlardı.*** "Kutsal ülke"nin, bir yanda zor geçilir Lübnan dağları öte yanda ise özellikle doğu ve güneyde verimsiz bölgeler ve kısmen çöllerle sınırlı olması, yani soyutlanmayı olanaklı kılan bir yerde seçilmiş olması bundandır. Yahudilerin ticareti, kolonizasyonu ve servet birikimini teşvik eden denizden uzak tutulması da bundandır; ayrıca diğer kavimlere karşı kapanma üzerine katı yasalar, dışa karşı katı evlenme yasağı, yoksullarla ilgili yasalar, tarım yasaları, her 50 yılda bir kutlanması gereken yıldönümü bundandır; tüm bunlar, büyük servetlerin tek tek kişilerde toplanmasını engellemek için düşünülmüştü. Yahudilerin ***devlet kuran*** halk olması engellenmeliydi. Bu yüzden, centil düzene dayanan aşiret örgütlenmesi tamamen çözülene dek korundu ve bugün bile kısmen etkisini sürdürüyor.

Roma'nın kuruluşuna, analık hukukunu besbelli aşmış olan latin kabilelerin katıldığı anlaşılıyor. Kendilerine gereken kadınları, daha önce belirtildiği gibi, Sabin kabilesinden kaçırıyorlar ve kendilerine bunlara izafeten Kiritler diyorlardı. Daha ileriki dönemlerde bile Roma vatandaşlarına mecliste Kiritler diye hitap ediliyordu. Populus romanus, genel olarak, Roma'nın özgür halkı anlamına geliyordu, ama populus romanus quiritium, Roma vatandaşı olarak kökeni ve niteliği ifade ediyordu. Roma gensi babalık hukukuna dayanıyordu. Çocuklar, öz çocuklar olarak miras alıyordu; çocuk yoksa, miras erkek soy zincirinden akrabalara kalıyordu, o da yoksa, bu durumda miras gense kalıyordu. Kadın evlendiğinde, babasının ve onun erkek kardeşlerinin servetinde miras hakkını yitiriyor, kendi gensinden çıkıyordu, ve ne kendisi ne de çocukları babasının ya da onun erkek kardeşlerinin mirasçısı olamazdı. Aksi halde onun miras payı, babanın gensi için yitirilmiş demekti. Genslere ve fratyalara bölünme Roma'da daha yüzyıllar boyunca askeri örgütlenmenin ve yurttaşlık haklarının işletilmesinin temelini oluşturdu. Fakat babalık hukukuna dayanan gensin çöküşü ve öneminin azalmasıyla, koşullar, Romalı kadınlar için daha iyileşti; sonraları yalnızca miras almakla kalmadılar, onlara servetlerini yönetme hakkı da tanındı, yani Yunanlı kız-

[1] Musa Hukuku, Joh. David Michaelis. 1. cilt, 2. baskı, Reutlingen 1793.

kardeşlerinden çok daha iyi durumdaydılar. Kadınların yavaş yavaş elde ettiği bu daha özgür konum, bizim zaman hesabımızdan 234 yıl önce doğmuş yaşlı Cato*nun şöyle şikayetlenmesine neden oluyordu: "Her evin babası, atalarının örneğine uyup karısını layık olduğu üzere boyun eğdirmeye çalışmış olsaydı, o zaman tüm [kadın —ÇN] cinsiyle resmen bu kadar uğraşılmak zorunda kalınmazdı." İsa'dan önce 195 yılında halk tribününde, kadının giyim ve mücevherat lüksüne karşı önceden çıkarılmış yasanın kaldırılması önerildiğinde Cato şöyle kükrüyordu: "İçimizden her biri kendi karısında erkeğin hak ve üstünlüğünü özenle korumuş olsaydı, o zaman burada tüm kadınlarla ilgili olarak daha az zorlukla karşılaşırdık: Şimdi yuvada aşılmış olan özgürlüğümüz, burada, Forum'da da kadınların azgınlığı tarafından kırılıyor ve ayaklar altına alınıyor, onlara karşı teke tek direnemediğimiz için toplu olarak da onlardan korkuyoruz... Atalarımız, kadınların özel işleri bile vasisiz yapmamalarını, babalarının, erkek kardeşlerinin, erkeklerin elinde olmalarını istiyordu: Biz ise artık cumhuriyeti ele geçirmelerine ve hatta halk meclislerine karışmalarına izin veriyoruz... Azgın yaratığın ihtiraslı doğasının dizginlerini gevşet, ve sonra da onun başına buyrukluğunu kendi kendine sınırlayacağını umut et. Kadınların, gelenekler ya da yasalarca kendilerine zorla kabul ettirilenlerden istemeye istemeye tahammül gösterdikleri şeylerin çok küçük bir bölümüdür bu. Gerçeği söylemek gerekirse her şeyde özgürlük, hayır, dizginsizlik istiyorlar... Ve bir kez bizimle eşit olmaya başladıklarında, derhal bize üstün geleceklerdir."

Cato'nun üstteki konuşmada sözünü ettiği dönemde, baba, yaşadığı sürece, kızı üzerinde vasiliğe sahipti, kız evli de olsa bu sürüyordu, ya da baba bir vasi tayin ediyordu. Baba öldüğünde, baba tarafından akraba olmasa da en yakın erkek akraba vasi oluyordu. Vasi, vasiliği her an bir üçüncü kişiye devretme hakkına sahipti. Yani Romalı kadın başlangıçta yasa önünde kendi iradesine sahip değildi.

Nikâh biçimleri çeşitliydi ve yüzyıllar boyunca çeşitli değişikliklere uğradı. En törensel nikâh, başrahip tarafından, en az on tanık önünde kıyılıyordu, burada gelinle güvey, bağlanmanın işareti olarak, un, tuz ve sudan yapılmış bir pastayı birlikte yiyiyorlardı. Burada Hıristiyanların Kuddas töreni sırasında papazlar tarafından dağıtılan hamursuz fodla ile büyük benzerliğe sahip bir törenin söz konusu olduğu görülüyor. Nikâhın ikinci bir biçimi, bir

* Cato: Eski Roma'da sansür.—ÇN.

kadının seçtiği kişiyle babasının veya vasisinin onayıyla bir yıl aynı çatı altında birlikte yaşadığında nikâhın gerçekleşmiş sayıldığı elkoyma biçimiydi. Üçüncü bir biçim tarafların birbirlerine karşılıklı madeni para ve karı-koca olmak istedikleri sözünü verdikleri, bir tür karşılıklı satın almadır. Çiçero[1] zamanında genel olarak iki taraf için de artık özgür boşanma yürürlüğe konmuştu ve hatta, boşanmanın bildirilmesinin gerekli olduğuna bile karşı çıkılıyordu. Fakat lex Julia de adulteriis daha sonra, boşanmanın resmen bildirilmesi gerektiği kuralını koydu, çünkü zina yapmış olan ve kendilerinden hesap sorulacak kadınlar sık sık kocalarından boşanmış olduklarını ileri sürüyorlardı. Justinian (Hıristiyan)[2], tarafların ikisinin de manastıra gitmek istemesi hali dışında boşanmayı yasakladı. Fakat halefi II. Justinus buna tekrar izin vermek zorunda kaldı.

Roma'nın gelişen gücü ve artan zenginliğiyle birlikte eski katı ahlâkçılığın yerini, en kötü türde ahlâksızlık ve sefahat aldı. Roma, fuhuşun, sefahatin ve kösnül dekadanlığın —oradan zamanın tüm uygar dünyasına yayılan— merkezi haline geldi. Sefahat özellikle imparatorluk zamanında, çoğunlukla imparator tarafından teşvik edilen, çılgınca biçimler aldı. Erkeklerle kadınlar ahlâksızlıkta yarışıyordu. Genel kadın evlerinin sayısı gittikçe artıyor, bunun yanısıra erkek dünyasında Yunan aşkı (oğlancılık) gittikçe daha fazla kabul buluyordu. Zaman zaman Roma'da fuhuş yapan genç erkeklerin sayısı fuhuş yapan kadınların sayısından fazla oldu.[3]

Hetereler, caddelerde, gezinti yerinde, sirkte ve tiyatroda hayranlarıyla çevrelenmiş olarak debdebeyle görünürlerdi, genellikle zencilerin taşıdığı bir tahtırevanda, mücevher ve değerli taşlarla parıldayan ellerinde bir ayna, gayet çıplak biçimde yatarlar, yanlarında yelpaze sallayan köleler bulunur, çevrelerini bir sürü oğlan, harcmağası, flütçü sarardı; alayın sonunda tuhaf cüceler olurdu.

Bu sefahat Roma imparatorluğunda, imparatorluğun varlığı için tehlike haline gelen bir boyuta ulaştı. Erkeklerin örneğini kadınlar izledi; Sene-

---

[1] Bizim zaman hesabımızdan 106 yıl önce doğdu.

[2] Milattan önce 527'den 565'e dek yaşadı.

[3] St. Paul'ün Romalılara hitabı 1,26 ve 27: Bu nedenle tanrı da onları rezil zevklere terketti. Çünkü onların kanları, doğal kullanımı doğal olmayana dönüştürdü. Aynı şekilde erkekler de kadının doğal kullanımını bıraktılar ve zevk için birbirleri için kızıştılar ve erkek erkeğe rezilliği sürdürdüler.

ca'nın[1] anlattığına göre yılları, alışıldığı gibi Konsüllere göre değil, kocalarının sayısına göre sayan kadınlar vardı. Zina yaygındı, ve kadınlar zinaya verilen ağır cezalardan kurtulmak için kendilerini fahişe olarak kaydettiriyorlardı, bunların arasında Roma'nın en seçkin bayanları da vardı.

Bu sefahatların yanısıra iç savaşlar ve latifundiya sistemi, nikâhsızlığı ve çocuksuzluğu öylesine arttırdı ki, Roma yurttaşlarının ve patrisyenlerinin* sayısı önemli ölçüde azaldı. Bu nedenle milattan önce 16. yüzyılda Augustus Jül Yasası[2] denilen yasayı çıkardı, yasa çocuk yapmaya ödül ve Roma yurttaşlarının ve patrisyenlerinin nikâhsızlığına ceza öngörüyordu. Çocuk sahibi olan, çocuğu ve nikâhı olmayanlardan kıdemli olacaktı. Evli olmayanlar, en yakın akrabaları dışındakilerden miras kabul edemezlerdi. Çocuksuzlar mirasın sadece yarısını alabilirlerdi. Gerisi devlete kalıyordu. Zinayla suçlanabilen kadınlar, drahomalarının bir bölümünü aldatılmış kocalarına vermek zorundaydı. Bu bakımdan, karılarının zina yapması üzerine spekülasyon kurarak evlenen erkekler oldu. Bu, Plutarch'ın şu ifadeyi kullanmasına neden oldu: Romalılar varis sahibi olmak için değil, mirasa konmak için evleniyorlar.

Sonraları Jül Yasası daha da keskinleştirildi. Tiberius, eskiden ya da şimdi, büyük babası, babası veya kocası Romalı şövalye olan hiçbir kadının kendisini parayla satamayacağını buyurdu. Kendilerini fahişeler listesine kaydettiren evli kadınlar, zinacı olarak İtalya dışına sürülecekti. Erkekler için benzer cezalar tabii ki yoktu. Ayrıca, Juvenal'in anlattığına göre, onun zamanında (Milattan önce birinci yüzyılın birinci yarısında) Roma'da, zehirleme yoluyla koca cinayetine sıkça rastlanıyordu.

---

[1] Milattan sonra 2-65 arasında yaşadı.

[2] Jül Yasası: Sezar'ın manevi oğlu Augustus, tebenni (Adoption) yoluyla Julia gensine alındı, Jül Yasası tanımı oradan geliyor.
Asilzade. —ÇN.

Üçüncü Bölüm

HIRİSTİYANLIK

Yahudiler, imparatorluk dönemlerinde Romalıların evlenmeme ve çocuk sahibi olmamayı gittikçe daha fazla yaygınlaştırma alışkanlıklarının tam tersine davranıyorlardı. Gerçi Yahudi kadının seçme hakkı yoktu, kocasını babası seçiyordu, fakat evlilik onun sadakatle yerine getirdiği bir görevdi. Talmud şu öğüdü verir: "Kızın evlenme çağına geldiğinde, kölelerinden birine özgürlüğünü ver ve kızını onunla nişanla." Yahudiler tanrılarının "Doğurgan olun ve çoğalın" buyruğunu da aynı şekilde, sadakatle yerine getiriyorlardı. Buna uygun olarak tüm takiplere ve baskılara inat, özenle çoğaldılar; onlar Malthusçuluğun amansız düşmanıdır.

Tacitus onlar için şöyle diyor: "Onlar arasında, birbirine inatçı bir bağlılık ve gönüllü bir cömertlik, ama başka herkese karşı düşmanca bir kin egemendir. Düşmanlarla hiçbir zaman birlikte yemek yemez, hiçbir zaman birarada uyumazlar ve şehvete son derece eğilimli olmalarına rağmen, yabancı kadınlarla cinsel ilişkiye girmezler... Ancak halkın çoğalmasını amaçlarlar. Bir çocuğun öldürülmesi günahtır; ve savaşta ya da idamla ölenlerin ruhunu ölümsüz sayarlar. Ölümün küçümsenmesinin yanısıra üremeye duyulan sevgi bu yüzdendir." Tacitus, atalarının dinini hiçe sayarak servet biriktirdikleri için Yahudilerden nefret ediyordu. Onları "en kötü insanlar", "çirkin bir halk" olarak tanımlıyordu.[1]

[1] Tacitus, Tarih, 5. Kitap.

Yahudiler, Romalıların egemenliği altında gittikçe daha fazla birbirlerine bağlandılar. Ve o zamandan başlayarak, neredeyse tüm Hıristiyan ortaçağı boyunca katlanmak zorunda kaldıkları uzun ıstırap döneminde, bugünkü burjuva dünyasında bir tür örnek sayılan, o candan aile yaşamı gelişti. Buna karşılık Roma toplumunda, imparatorluğun çöküşüne yol açan parçalanma ve dağılma süreci gelişti. Çılgınlık sınırına varan sefahatın karşısında, bir başka aşırı uç olarak, katı perhizkârlık çıktı. Eskiden sefahat gibi, şimdi de keşişlik dinsel biçimler alıyordu. Coşkulu bir fanatizmle bunun propagandası yapılıyordu. Egemen sınıfların tüm sınırları yıkan sefahati ve lüksü, istilaçı Roma'nın, o zaman bilinen dünyanın tüm ülkelerinden İtalya'ya kölelik için taşıdığı milyonların yoksulluğu ve sefaleti ile göze batıcı bir zıtlık içindeydi. Bunlar arasında, evinden, anne-babasından ve kocasından ayırılmış, çocuklarından koparılmış, sefaleti en derinden duyan ve kurtarılmayı özleyen sayısız kadın da vardı. Çevrelerinde olup bitenden tiksinmiş büyük bir bölüm Romalı kadın da benzer bir ruh hali içindeydi. Durumlarında olacak her türlü değişiklik, onlarca memnuniyetle karşılanacaktı. Değişiklik özlemi, kurtuluş özlemi geniş tabakaları sardı ve kurtarıcı yaklaşıyor gibi görünüyordu. Yahudi imparatorluğunun ve Kudüs'ün Romalılarca ele geçirilişi, ulusal bağımsızlığın yok olmasına yol açtı ve o ülkenin keşişlik mezhepleri arasında, herkese özgürlük ve mutluluk getirecek olan yeni bir imparatorluğun oluşumunu haber veren hayalperestler üretti.

İsa geldi ve Hıristiyanlık ortaya çıktı. O, Roma İmparatorluğu'nun büyükleri ve varlıklıları arasında egemen olan hayvanca materyalizme karşı muhalefeti cisimleştiriyor, kitlelerin küçümsenmesine ve ezilmesine karşı başkaldırıyı temsil ediyordu. Ama kökü, yalnızca kadının haklardan yoksunluğunu tanıyan ve İncil'deki düşünceye saplanmış kalmış, kadını tüm kötülüklerin asli faili olarak gören Yahudiliğe dayandığı için, kadının horlanmasını, perhizkârlığı ve o dönemde çok ağır günahlar işleyen tenin yok edilmesini vaaz ediyor ve çift anlamlı tabirleriyle, birilerinin uhrevi, diğerlerinin dünyevi olarak yorumladığı, herkese özgürlük ve adalet getirecek olan gelecekteki bir âleme atıfta bulunuyordu. Bu öğretileriyle, Roma İmparatorluğu'nun bataklık toprağında verimli bir zemin buldu. Tüm sefiller gibi kadınlar da, içinde bulundukları durumdan kurtulmayı umarak, gayretle ve gönüllü olarak ona katıldılar. Bugüne dek dünyada, içinde kadınların da savaşçı ve kahraman olarak öne çıkmadığı hiçbir büyük önemli hareket gerçekleşmemiştir. Hıristiyanlığı büyük bir uygarlık kazanımı olarak övenler,

başarılarının büyük bölümünü, tam da kadınlara borçlu olduğunu unutmamalıdırlar. Kadının, Hıristiyan inancın yaygınlaşması için gösterdiği çaba, gerek Roma İmparatorluğu'nda gerekse ortaçağın barbar halkları arasında önemli bir rol oynadı. Onlar aracılığıyla genellikle en güçlü kişiler Hıristiyan oldu. Örneğin Frankonya kralı Chlodwig'i Hıristiyanlığı kabul etmeye yönelten Chlothilde'ydi. Kent kraliçesi Berta ve Macaristan kraliçesi Gisela, ülkelerine Hıristiyanlığı getirdiler. Birçok büyük insanın Hıristiyan inancına kazanılması kadınların etkisiyle olmuştur. Fakat Hıristiyanlık kadını kötü ödüllendirdi. Hıristiyanlık, öğretilerinde, tüm Doğu dinlerinin içerdiği, kadının aşağılanmasını aynen korur. Kadına erkeğin sadık hizmetçisi olmayı buyurur ve bugün bile kadın kilise mihrabı önünde, erkeğe itaatkârlık yemini etmek zorundadır.

İncil'in ve Hıristiyanlığın kadın ve evlilik üzerine neler dediğine bakalım.

Tevrat'taki on emir yalnızca erkeğe yöneliktir. Dokuzuncu emirde kadın, hizmetçiler ve ev hayvanlarıyla birlikte anılır. Erkek, bir başkasının ne karısına, ne kölesine, ne hizmetçisine, ne öküzüne, ne eşeğine, ne de başkasına ait herhangi bir şeye göz dikmemesi için uyarılır. Yani kadın, yabancı mülkiyette olduğunda, erkeğin istek duymaması gerektiği bir obje, bir maldır. Katı keşişlik (perhizkârlık) yükümlülüğü taşıyan[1] bir mezhebe dahil olan İsa, havarileri tarafından kendisine, evlenmenin iyi olup olmadığı sorulduğunda, şöyle yanıtlıyor: Bu söz herkes için değil, ilgili olanlar için geçerlidir. Çünkü kimileri hadımdır ki ana karnından öyle doğarlar, kimileri de hadımdır ki, ***cennet uğruna kendi kendilerini hadım etmişlerdir***.[2] Buna göre, hadım etme, tanrı buyruğuna uygun bir iştir ve aşkın ve evliliğin reddi iyi bir eylemdir.

Bizzat İsa'dan daha yüksek ölçüde, Hıristiyanlığın kurucusu olarak adlandırılabilecek olan Paulus, bu öğretiyle uluslararası karakterini vermiş ve onu dar Yahudi mezhepçiliğinden koparmış olan Paulus, Korentlilere şöyle yazıyor: "Bana yazdıklarınız üzerine şu yanıtı veriyorum: Kadına dokunmamak insan için iyidir. Ama fahişelik nedeniyle, her erkeğin bir kadını ve her kadının bir erkeği olmalıdır..." "Evlilik düşük bir konumdur; evlenmek iyidir, evlenmemek daha da iyi." "Ruhsal dönüşümü sağlayın ve tenin istekleri-

[1] Mantegazza, L'amour dans l'humanité.

[2] Matthäi, Bölüm 19, Satır 11 ve 12.

ne direnin. Ten ruhun düşmanıdır, ruh da tenin." "İsa'nın kazandığı insanlar, tenlerini, tutku ve istekleriyle birlikte çarmıha germişlerdir." Paulus öğretilerine kendisi de uydu ve evlenmedi. Tene karşı bu nefret, ***kadına karşı nefrettir, ama*** erkeğin baştan çıkarıcısı olarak gösterilen —bkz. cennet sahnesi— ***kadından korkudur da aynı zamanda.*** Havariler ve kilise papazları bu anlayışa uygun vaaz veriyordu, tüm ortaçağ boyunca kilise, manastırlar açarak ve rahiplere evlenme yasağı koyarak, bu anlayışa uygun etkinlik gösterdi ve bugün de hâlâ gösteriyor.

Hıristiyanlığa göre kadın, yeryüzüne günahı getiren ve erkeği mahveden, ***pis*** baştan çıkarıcıdır. Bu nedenle havariler ve kilise papazları evliliği her zaman, bugün fahişelik için söylendiği gibi, zorunlu bir kötülük olarak gördüler. Tertullian şöyle seslenıyor: "Kadın, sen sürekli paçavralar ve yas içinde dolaşmalısın, insan soyunu mahvettiğini unutturmak için, gözlerin yaşlarla dolu olmalı, bakışların pişmanlığını göstermelidir. Kadın! Sen cehennem kapısısın!" Ve: "İnsan soyu yok olsa da, evlenmeme yolu seçilmelidir." Hieronymus şöyle diyor: "Evlilik her zaman bir kötülüktür, yapılabilecek tek şey, onu affetmek ve kutsamaktır", bu nedenle evlilik kilisenin kutsama töreniyle yapılır. Origenes şu açıklamayı yapıyor: "Evlilik uğursuz ve pis bir şeydir, şehvani zevkin aracıdır", ve Origenes, şeytana uymamak için, kendi kendisini hadım etti. Augustin şöyle öğretiyor: "Evlenmemiş olanlar gökyüzünde pırıldayan yıldızlar gibi parlayacaklar, (onları doğuran) ebeveynleri ise karanlık yıldızlara benzeyecek." Eusebius ve Hieronymus, İncil'deki: "Doğurgan olun ve çoğalın" ifadesinin, artık zamana uygun olmadığı ve Hıristiyanları ilgilendirmediği konusunda uyuşuyorlar. Hepsi aynı doğrultuda öğreten en etkin kilise öğretmenlerinden, daha yüzlerce alıntı yapılabilir. Ve bunlar sürdürdükleri öğretileri ve vaazları ile, ***bir doğa buyruğu ve yerine getirilmesi yaşam amacının en önemli görevlerinden olan*** cinsler arası ilişki ve cinsellik üzerine o doğal olmayan görüşleri yaydılar. Bu öğretiler, bugünün toplumunu hâlâ ağır biçimde sakatlıyor ve toplum ancak çok yavaş iyileşebiliyor.

Petrus ısrarla şöyle seslenir: "Kadınlar, erkeklerinize itaat edin." Paulus Efeslilere şöyle yazar: "İsa nasıl kilisenin başıysa, erkek de kadının başıdır", ve Korentlilere: "Erkek, tanrının tasviri ve övüncüdür, kadın ise erkeğin övüncüdür" der. Buna göre, herhangi bir ahmak erkek, kendisini en mükemmel kadından daha iyi sanabilir ve bugüne dek de pratikte böyle olmuştur. Paulus, kadının yüksek eğitimine karşı da etkin sesini yükseltiyor, 1. Timot-

heum 2,11 vs.'de şöyle diyor: "Bir kadın, tam bir itaatkârlıkla sessizce öğrenmelidir. ***Fakat bir kadının öğreten olmasına ve erkeğin efendisi olmasına izin vermiyorum, bilakis kadın sükut etmelidir.***" Ve Korentliler 14, 34 ve 35'te: "Kadınlarınız topluluk içinde *sessiz* kalsın, ***çünkü onların konuşmasına izin verilmemelidir, onlar, yasanın da söylediği gibi kul olmalıdırlar.*** Fakat bir şeyler öğrenmek istiyorlarsa, ***bırakın evde erkeklere sorsunlar. Topluluk içinde konuşmak kadına yakışmaz.***" Aziz Aquino'lu Thomas (1227-1274) şöyle diyor: "Kadın çabuk büyüyen bir yabani ottur, o, daha değersiz olduğu için ve doğa kendisiyle daha az uğraştığı için bedeni daha çabuk tam gelişimine ulaşan, kusurlu bir insandır." "Kadınlar, doğanın her bakımdan erkeğe sağladığı üstünlükle egemenlik için belirlediği efendilerinin, ustalarının ebediyen boyunduruğu altında kalmak için doğarlar."

Bu tür öğretiler yalnızca Hıristiyanlığa özgü değildir. Hıristiyanlığın, Yahudilikle Yunan felsefesinin bir karışımı olması ve ikisinin birden köklerini Hindistanlıların, Babilonyalıların ve Mısırlıların eski kültürlerinden alması gibi, Hıristiyanlığın kadına tanıdığı aşağı konum, analık hukukunun sona ermesinden sonraki eski uygarlık dünyasıyla aynıdır. Manu'nun Hint yasaları kitabında şöyle deniyor: "Onursuzluğun nedeni kadındır, düşmanlığın nedeni kadındır, dünyevi varlığın nedeni kadındır; bu nedenle kadından kaçınılmalıdır. Kadının aşağılanmasının yanısıra ondan duyulan korku saf dilce sürekli ifade ediliyor: "Kadınlar karakter olarak erkekleri baştan çıkarmaya eğilimlidir: bu nedenle bir erkek, en yakın kadın akrabasıyla bile ıssız bir yerde birlikte oturmamalıdır." Demek ki kadın, Hint anlayışına, Tevrat'a ve Hıristiyan anlayışına göre baştan çıkarıcıdır. Her hakimiyet ilişkisi, hükmedilenin aşağılanmasını içerir. Ve kadının aşağı konumu bugüne dek Hıristiyan dünya görüşüne sahip halklardan çok, Doğunun geri kalmış uygarlık gelişiminde korunmuştur. Hıristiyan dünyası denen yerde kadının konumunu yavaş yavaş iyileştiren şey, Hıristiyanlık değil, aksine ***Hıristiyanca düşünceye karşı*** mücadelede ***kazanılmış olan Batı kültürüydü.***

Kadının konumunun bugün Hıristiyanlığın oluşum döneminden daha yüksek olmasının nedeni, Hıristiyanlık değildir. Hıristiyanlık kadına ilişkin gerçek özünü istemeye istemeye ve zorla yadsımıştır. Ancak, "Hıristiyanlığın insanlığı kurtarıcı misyonu"na hayran olanlar farklı düşünüyor. Onlar daha çok, Hıristiyanlığın kadını eski aşağı konumundan kurtardığını savunuyorlar ve bunu yaparken özellikle, sonraları Hıristiyanlıkta geçerli hale gelen, kadın cinsine saygının belirtisi olduğu söylenen, tanrının anası Mer-

yem'e ilişkin külte dayanıyorlar. Bu kültü besleyen katolik kilisesinin, bu düşünceyi pek paylaşmaması gerekiyor. Daha önce alıntılanan ve kolayca çoğaltılabilecek olan azizlere ve kilise papazlarına ait ifadeler, istisnasız olarak kadın ve evlilik düşmanıdır.

Altıncı yüzyılda, kadının ruha sahip olup olmadığını tartışan ve bir oy fazlalıkla, olduğuna karar veren Macon Papazlar Meclisi de, aynı şekilde, o kadın dostu düşünceye karşı tanıklık ediyor. VII. Gregor tarafından yürürlüğe konan papazlar için evlenme yasağı[1], yalnızca, kilisenin temelinde yatan, tensel isteklerin günahkârlığı üzerine düşüncelerle mümkündü; bu yasağın konma nedeni, aile işlerine dalarak kilise hizmetine yabancılaşmayacak bekâr papazlar gibi bir güce sahip olma isteğiydi. Çeşitli reformatörler, özellikle Calvin ve İskoçyalı papazlar da, "tensel zevkler"e karşı hiddetleriyle, Hıristiyanlığın kadın düşmanı düşüncesine ilişkin hiçbir kuşku bırakmadılar.[2]

Katolik kilisesi Meryem kültünü yerleştirirken, onu, akılcı bir hesapla, o zamanlar Hıristiyanlığın yaygınlaştığı ***tüm*** halklarda var olan dinsiz tanrıçalar kültünün yerine koydu. ***Meryem,*** güney halklarının Kybele'si, Mylitta'sı, Afrodit'i, Venüs'ü, Ceres'i vs., Cermen halklarının Freia'sı, Frigga'sı vs. yerine geçti, salt, Hıristiyan tinselciliğiyle idealize edildi.

---

[1] Başkalarının yanısıra Mainz Piskoposluğu papazlarının şikayetçi olduğu bir adım; bunlar şöyle diyorlardı: Siz piskoposlar ve manastır başpapazları büyük servetlere, kral sofralarına ve lüks av takımlarına sahipsiniz, biz zavallı sıradan rahiplerin ise avuntu için yalnızca bir kadını var. Cinsel perhiz güzel bir erdem olabilir, ama gerçekte "ağır ve katıdır". *Yves Guyot, Les theoriessociales du Christianisme.* 2. Baskı. Paris.

[2] Buckle, "İngiltere'de Uygarlık Tarihi" adlı eserinde buna ilişkin çok sayıda örnek veriyor. Almancaya çeviren Arnold Ruge. 4. baskı. Leipzig ve Heidelberg 1870.

Dördüncü Bölüm

ORTAÇAĞDA KADIN

1 — Cermenlerde Kadının Durumu

M.S. ilk yüzyıllarda, Doğudan ve Kuzey'den korkunç deniz dalgaları gibi akan ve Hıristiyanlığın artık yavaş yavaş egemen olduğu gevşemiş Roma imparatorluğunu istila eden, kendine özgü, fiziksel olarak sağlıklı ve kaba ama bozulmamış halklar, Hıristiyan vaizlerin keşişçe öğretilerine vargüçleriyle direndiler ve Hıristiyan vaizler ister istemez bu sağlıklı karakterleri hesaba katmak zorunda kaldılar. Romalılar, o halkların âdetlerinin, kendilerininkinden çok başka olduğunu şaşkınlıkla gördüler. Tacitus Almanlara ilişkin olarak bu olguya yönelik övgüsünü, şu sözcüklerle ifade ederek gösteriyor: "Evlilikleri çok katı ve en çok övgüyü hakeden âdetleri de bu, çünkü tek bir kadınla yetinen neredeyse tek barbarlar bunlardır; bu kalabalık halkta zinaya çok az rastlanır ve zina hemen anında cezalandırılır. Cezalandırma izni bizzat erkeğe verilmiştir. Erkek, zina yapan kadını akrabalarının önünde kesilmiş saçlarıyla çıplak olarak köyden kovalar, çünkü yaralanmış erdemlilik hoşgörüyle karşılanmaz. Ne güzellik, ne gençlik ne de zenginlik böyle bir kadının erkek bulmasını sağlayabilir. Orada kimse ahlâksızlığa gülmez; aynı şekilde orada baştan çıkarma ve baştan çıkarılma, yaşam biçimi olarak tanımlanmaz. Genç erkekler geç evlenir ve bu yüzden güçlerini korurlar; genç kızlar da alelacele evlendirilmez, onlarda da gençliğin en güzel çağı, aynı bedensel güç korunmuş olur. Aynı yaşta, aynı güçte evlenirler ve anne-babanın gücü çocuklara geçer."

Öyle anlaşılıyor ki Tacitus Romalılara bir örnek gösterebilmek için, eski Cermenlerin evlilik koşullarını biraz fazlaca pembe çiziyor. Kuşkusuz zina yapan kadın onlarda şiddetle cezalandırılıyordu, ama aynı şey zina yapan erkek için geçerli değildi. Tacitus zamanında, Cermenler arasında, gens hâlâ en parlak dönemini yaşıyordu. Roma'nın ileri ilişkileri altında, eski centil örgütlenme ve onun temelleri Tacitus için yabancı ve anlaşılmaz hale geldiği için, Cermenlerde, annenin erkek kardeşinin, yeğenini oğlu gibi gördüğünü hayretle anlatıyor. Hatta bazıları, dayı ile yeğen arasındaki kan bağını baba ile oğul arasındakinden daha kutsal ve yakın sayıyorlardı, öyle ki, rehin gerektiğinde, kızkardeşin oğlu kendi oğlundan daha büyük güvence yerine geçiyordu. Buna ilişkin Engels şöyle diyor: "Böyle bir gensin üyesi tarafından, bir yükümlülüğe karşılık rehin olarak kendi oğlu verildiğinde ve babanın anlaşmaya uymaması halinde oğul kurban edildiğinde, bu yalnızca babayı ilgilendirirdi. Ama kurban edilen kızkardeşin oğlu olduğunda, centil hukukun en kutsal yasası yaralanmış sayılırdı; oğlanın ya da delikanlının korunmasından öncelikle sorumlu en yakın centil akraba, onun ölümünden suçlu bulunurdu; ya onu rehin bırakmamalı ya da anlaşmaya uymalıydı."[1]

Ayrıca Tacitus zamanında, Engels'in kanıtladığı gibi, artık analık hukuku yerini babalık hukukuna bırakmıştı. Çocuklar babalarından miras alıyordu, çocuk yoksa, miras erkek kardeşlerle amca ve dayılara kalıyordu. Miras için ölçünün baba soyu olmasına rağmen, mirasçı olarak annenin erkek kardeşine izin verilmesi, eski hukukun henüz yeni kaybolmuş olmasıyla açıklanabilir. Tacitus'u o kadar şaşırtan, Almanların kadın cinsine saygısının nedeni de, eski hukukun anımsanmasıydı. Kadınlar Almanların cesaretini sonuna dek körüklüyordu. Kadınlarını tutsaklığa ya da köleliğe düşmüş görme düşüncesi, eski bir Alman için en korkunç şeydi ve bu onu sonuna dek direnmeye itiyordu. Ama kadınlar da Romalıları etkileyen bir ruhla doluydu. Marius Teuton'ların tutsak kadınlarına, onları, Vesta'ya (bakire iffet tanrıçası) rahibe olarak adamayı reddettiğinde, kadınlar kendilerini öldürdüler.

Tacitus zamanında Almanlar artık yerleşikti; toprak dağıtımı her yıl kur'a ile yapılıyordu, bunun yanısıra orman, su ve otlak ortak mülkiyetteydi. Yaşam tarzları henüz çok basitti, servetleri esas olarak davardı; giysileri kaba yün manto ya da hayvan kürkünden oluşuyordu. Kadınlar ve seçkinler ketenden iç giysiler giyiyorlardı. Madenin işlenmesi yalnızca, Roma sanayi

[1] Engels, Ailenin vs. Kökeni.

ürünlerinin ithalatı için epey uzakta oturan kabilelerde vardı. Daha az önemli meselelerde başkanlık kurulu, daha önemli meselelede halk meclisi karar verirdi. Başkanlar seçimle işbaşına geliyordu, genellikle aynı aileden olurlardı, fakat babalık hukukuna geçiş, mevkinin, miras yoluyla aktarılmasını kolaylaştırdı ve sonuçta, daha sonra krallığın kaynaklandığı kabile soyluluğunun oluşmasına yol açtı. Yunanistan ve Roma'da olduğu gibi Alman gensi de, özel mülkiyetin ortaya çıkışı, zanaat ve ticaretin gelişmesi ve yabancı kabile ve halklarla karışım yüzünden yok oldu. Gensin yerine, yüzyıllar boyunca soyluluğa, kiliseye ve prenslere karşı mücadelelerde sağlam bir burç oluşturan ve feodal devlet iktidarı ele geçirdikten ve eskiden özgür olan köylüler, topluca serfliğe ve bağımlılığa düşürüldükten sonra bile tümüyle yol olmayan, özgür köylülerin demokratik örgütlülüğü, mera ortaklığı geçti.

Mera ortaklığını aile başkanları temsil ediyordu. Karılar, kızlar, gelinler kurulun ve yönetimin dışındaydı. Bir kabilenin işlerinin yönetimine kadınların baktığı —Tacitus'un son derece yadırgadığı ve hakkında küçümseyici ifadeler kullandığı bir olgu— zamanlar geçmişti. Beşinci yüzyılda Sal* Yasası, kabilenin mülküne kadın cinsinin mirasçı olmasını ortadan kaldırdı.

Mera ortaklığına üye her erkek evlenir evlenmez ortak topraktan pay alma hakkına sahipti. Büyükanne-büyükbaba, anne-baba ve çocuklar genel olarak aynı çatı altında bir evde otururlardı ve yeni bir pay elde edebilmek için, daha reşit olmayan, cinsel olgunluğa erişmemiş oğulun, evlenme çağına gelmiş bir genç kızla babası tarafından evlendirilmesine sıkça rastlanıyordu ve kocalık görevlerini oğulun yerine baba yerine getiriyordu.[1] Genç evlilere, bir araba dolusu gürgen odunu ve kulübe için tahta veriliyordu. Evlilerin bir kızı doğarsa, kendilerine bir araba dolusu odun verilirdi; yeni doğan bebek bir erkek çocuğuysa, iki araba dolusu odun verilirdi.[2] Kadın cinsinin değeri erkeğin yarısı kadardı.[3]

---

* Sal'ler: Bir Alman hanedanı. —ÇN.

[1] Aynı şey Rusya'da Mir egemenliği altında da oluyordu. Bkz. de Laveleye, İlk Mülkiyet, çeviren Karl Bücher. Yetkili Almanca baskı. s. 35. Leipzig 1879.

[2] Loğusa yatağında yatan bir karısı olan adam, eğer çocuğu kızsa, ormandan bir araba odun kesip Cumartesi satsın. Eğer oğlansa, Salı ve Cumartesi günü ortalıkta duran odundan ya da ormandan odun kesip satsın ve kadınlar bununla şarap ve güzel ekmek alsınlar. *G. L. von Maurev, Almanya'da Mera Ortaklığının Tarihi.*

[3] Buna bugün de rastlanıyor. St. Blasien'deki Amrischwend'de, babanın, çocuğunun doğumunu öğrendiğinde kullandığı alışılmış selamlama bunu gösteriyor. Doğan bir kızsa baba şöy-

Evlenme basitti. Dinsel bir işlem bilinmiyordu, karşılıklı isteğin açıklanması yeterliydi ve çift, gerdeğe girer girmez evlilik yapılmış sayılıyordu. Evliliğin geçerli olması için bir kilise eyleminin gerekliliği, dokuzuncu yüzyılda çıkan bir âdetti ve onaltıncı yüzyılda Triente Papazlar Meclisi'nin kararıyla evlilik, katolik kilisesinin kutsama törenine bağlı kılındı.

2 — Feodalizm ve İlk Gece Hakkı

Feodal devletin ortaya çıkışıyla, ortaklık üyelerinin büyük bir bölümünün durumu kötüleşti. Muzaffer ordu komutanları güçlerini, büyük toprak parçalarını ele geçirmek için kullandılar; bunlar kendilerini ortak mülkün efendileri olarak görüyorlardı ve toprakları kendilerine sadık maiyetlerine: kölelere, serflere, genellikle yabancı kökenli azat edilmiş kişilere süreli olarak ya da miras bırakma hakkıyla birlikte dağıttılar. Böylelikle, her isteklerine boyun eğen bir saray ve hizmet aristokrasisi yarattılar. Büyük bir Frankonya İmparatorluğu'nun kuruluşu, eski centil örgütlenmenin son kalıntılarını da ortadan kaldırdı. Başkanlar kurulunun yerine ordunun ast komutanları ve yeni ortaya çıkmış olan soylular geçti.

Ortaklık üyelerinin büyük kitlesi, yükü onlar adına taşımak zorunda kaldıkları büyüklerin ardı arkası kesilmeyen fetih savaşları ve çekişmeleri yüzünden tükenme ve yoksullaşma durumuna düştüler. Orduya para ve asker toplama yükümlülüklerini daha fazla yerine getiremiyorlardı. Prensler ve aristokrasi, bunların yerini hizmetkârlar aldılar, köylüler ise karşılığında kira ve haraç ödeyerek, kendilerini ve servetlerini dünyevi ya da uhrevi —çünkü kilise birkaç yüzyıl içinde büyük bir güç haline gelmeyi bilmişti— bir efendinin koruması altına bıraktılar. Böylece o zamana dek özgür olan köylü çiftliği, zamanla durmadan yeni yükümlülükler altına sokulan kiralanan çiftliğe dönüştü. Bir kez bu bağımlı hale düştükten sonra, köylünün kişisel özgürlüğünü de yitirmesi uzun sürmedi. Bağımlılık ve kölelik gittikçe daha fazla yaygınlık kazandı.

---

le haykırıyor: Potz hundert Sappermost!* Oğlansa şöyle: Potz tusing Sappermost!** Ondokuzuncu Yüzyılda Bad'da Halk Yaşamı, Eduard Hugo Meier. Straßburg 1900.

* Hay aksi şeytan!

** Hay aksi iki şeytan!

Toprak ağası, serfleri ve kulları üzerinde neredeyse sınırsız tasarruf hakkına sahipti. 18 yaşına basmış her erkeği ve 14 yaşına basmış her kızı evlenmeye zorlamak onun hakkıydı. Erkek için kadını, kadın için erkeği seçebilirdi. Dul erkek ve kadınlar üzerinde de aynı hakka sahipti. Tebaalarının efendisi olarak kendisini, kadın serflerinin ve kullarının cinsel kullanımı üzerinde tasarruf sahibi olarak görüyordu. Bu, ***jus primae noctis***'te (ilk gece hakkında) ifadesini bulan bir erktir. Eğer bir vergi karşılığında bu hakkın kullanılmasından vazgeçilmemişse —bu verginin adı bile onun niteliğini gösterir: Yatak· vesayeti, bekâret vergisi, gömlek parası, önlük vergisi, gaz kuruşları vs.— toprak ağasının vekili de (Meyer) bu hakka sahipti.

Çoğunlukla, böyle bir ilk gece hakkının varolduğu reddedilir. Belli açılardan ahlâk ve dinibütünlük için örnek olarak gösterilmek istenen bir dönemde uygulandığından, bu, bazı kişileri bir hayli rahatsız ediyor. Bu ilk gece hakkının başlangıçta, analık hukuku dönemiyle bağıntılı bir âdet olduğuna daha önce işaret edildi. Eski aile örgütünün ortadan kaybolmasıyla birlikte, bu âdet öncoleri, gelinin gerdek gecesinde, ortaklığın erkeklerine sunulmasıyla sürdü. Fakat zamanla bu hak daraldı ve sonuçta kabile başkanına ya da rahibe geçti. Derebey bunu, kendi toprağına ait olan kişiler üzerinde erkinin sonucu olarak devralır ve bu hakkı ister kullanır, isterse de aynî ya da nakit vergi karşılığında vazgeçer. Bu ilk gece hakkının ne kadar gerçek olduğu Jakob Grimm'in "Weistümer" adlı eserinden anlaşılıyor: *"Aber sprechend die Hoflüt, weller hie zu der helgen see kumbt, der sol einen meyer (Gutsverwalter) laden ouch sin frowen, der sol der meyer lien einen dem brütgam ein haffen, da er wol mag ein schaff in geseyden, ouch sol der meyer bringen ein fuder holtz an das hochtzit, ouch sol der meyer und sin frow bringen ein viertenteyl eines schwynsbachen, und so die hochtzit vergat, so sol der brütgam den meyer by sim wib lassen ligen die ersten nacht, oder er sol sy lösen mit 5 schilling 4 pfenning."***

Sugenheim[1], toprak ağasının bir hakkı olarak ***jus primae noctis***'in, evliliğe izin verenin o olmasından kaynaklandığını düşünüyor. Béarn'de, ***jus primae noctis***'in uygulandığı evliliklerden doğan tüm ilk çocukların özgür olması, bu haktan ileri geliyordu. Daha sonraları bu hak genelde vergi

---

* Bu alıntı, eski —kullanılmayan— Almanca olduğu için tercüme edilememiştir. —ÇN.

[1] Avrupa'da Ondokuzuncu Yüzyıl Ortalarına Dek Serfliğin ve Kulluğun Ortadan Kaldırılış Tarihi. St. Petersburg 1861.

karşılığı çözülebilir oldu. Sugenheim'a göre bu vergide en çok ısrarlı olanlar Amiens piskoposlarıydı, bu vergiyi onbeşinci yüzyılın başlangıcına dek sürdürdüler. İskoçya'da ilk gece hakkı Kral III. Malcolm tarafından onbirinci yüzyıl sonlarında vergi karşılığı çözülebilir kılındı. Almanya'da ise çok daha uzun süre varoldu. Suebya'daki* Adelberg Manastırı'nın 1496 yılı ambar defterine göre, Brötlingen'de oturan serfler, damat bir tekerlek tuz, gelin ise 1 lira 7 şilin para ya da "kıçının sığabileceği" büyüklükte bir tava vererek bu hakkın bedelini ödemek zorundaydılar. Başka yerlerde gelinler toprak sahibine bedel vergisi olarak "kıçlarının büyüklüğünde ve ağırlığında" peynir ya da tereyağı vermekle yükümlüydüler. Yine bazı yerlerde gelinler "tam doldurabilecekleri" süslü bir maroken koltuk vermek zorundaydılar.[1] Bavyera yüksek istinaf mahkemesi müşaviri Welch'in[2] anlatımlarına göre, ***jus primae noctis*** için bedel ödeme yükümlülüğü Bavyera'da onsekizinci yüzyılda hâlâ mevcuttu. Ayrıca Engels, Gallilerde ve İskoçlarda ilk gece hakkının tüm ortaçağ boyunca sürdüğünü anlatıyor[3], yalnız burada cemil örgütlenmenin varlığını koruduğu şartlarda, toprak ağası, ya da onun vekilinin değil, tüm evli erkeklerin temsilcisi olarak klan başkanının bu hakkı —satın alınmadığı koşulda— kullanması sözkonusuydu.

Yani ilk gece hakkının yalnız ortaçağ boyunca değil, yeni çağa dek varolduğu ve feodal hukuk kodeksinde rol oynadığı konusunda hiçbir kuşku yoktur. Polonya'da soylular, beğendikleri her genç kızın ırzına geçme hakkını kendilerinde görüyorlardı ve şikayetçi olanı yüz değnek vurdurarak cezalandırıyorlardı. Bugün bile bâkirelik onurunun, toprak ağasına veya onun memuruna kurban edilmesinin doğal bir şey olarak görülmesi —sanıldığından çok daha sık— yalnızca Almanya'da olmuyor, ülkeyi ve insanları tanıyanların iddiasına göre, tüm Doğu ve Güneydoğu Avrupa'da da buna çok sık rastlanıyor.

Feodal dönemde evlilikler toprak ağasının çıkarınaydı, çünkü buradan doğan çocuklar, aynen ebeveynleri gibi onun kulları oluyorlardı; işgücü böylece artıyor ve onun gelirini yükseltiyordu. Bu nedenle ***uhrevi*** ve ***dünyevi***

---

* Suebya: Almanya'da Schwaben bölgesi. —ÇN.

[1] Memminger, Stälin ve başkaları, Württemberg Resmi Makamlarının Tasviri. Dosya 20. (Göppingen Valiliği.) Honnayr, Doğudaki Bavyera. Not s. 38. Bkz. Sugenheim, age, s. 360.

[2] Özellikle Bavyera, Württemberg, Baden, Hessen, Prusya ve Avusturya Gözönüne Alınarak Köylülerin Temel Yükümlülüklerinin Devamı ve Bedelin Ödenmesi Üzerine. Landshut 1848.

[3] Age., s. 97.

toprak ağaları kullarının evlenmesini teşvik ediyorlardı. Evliliği engelleyerek, vasiyet yoluyla kiliseye toprak kazandırma sözkonusu olduğunda kilise için durum değişiyordu. Ama bu genelde yalnızca, önceden değinilen koşullar dolayısıyla durumları gittikçe kötüleşen ve manastır duvarları arkasında korunma ve huzur arayan alt düzeydeki özgür kişiler için geçerliydi. Bazıları ise vergi ve hizmet karşılığında kilisenin koruması altına giriyorlardı. Ancak bu yoldan genellikle sonraki kuşaklar, atalarının kaçmak istediği kadere yakalanıp, yavaş yavaş kilisenin bağımlılığı altına giriyorlar ya da manastırlarda rahip adayı oluyorlardı.

3 — Kentlerin Gelişimi. Manastırlar ve Fuhuş

Onbirinci yüzyıldan beri gelişmekte olan kentler, nüfus artışını teşvik etmede büyük bir çıkara sahipti, bu nedenle yerleşimi ve evlenmeyi olabildiğince kolaylaştırdılar; dayanılmaz baskıdan kurtulmak isteyen kırsal nüfus, kaçak serfler ve kullar için, kentler sığınak haline geldi. Ama sonra bu koşullar yine değişti. kentler güç kazanır kazanmaz ve kendilerini rahat hisseden bir zanaatkârlar sınıfı oluşur oluşmaz, zanaatkâr olarak yerleşmek isteyen ve rahatsız edici rakipler olarak görülen yenilere karşı düşmanlık gelişti. Yeni yerleşenlere karşı engeller oluşturuldu. Yüksek yerleşim harçları, pahalı ustalık sınavları, zanaatın belli sayıda usta ve kalfayla sınırlandırılması, binlerce kişiyi bağımlılığa, evlilik dışı yaşama ve serseriliğe zorluyordu. Sonraları, ileride değinilecek nedenlerle, onaltıncı yüzyıl sürecinde, kentlerin iyi dönemi geçtiğinde ve çöküşleri başladığında, yerleşim ve bağımsızlaşma engellerinin daha da çoğalmasının nedenleri dönemin darkafalı düşüncelerinde yatmaktaydı. Bunun yanısıra başka nedenlerin de etkisi vardı.

Toprak ağalarının zalimliği onyıldan onyıla öylesine artıyordu ki, kullarının birçoğu bu sefil yaşamı sürdürmek yerine, dilencilik, serserilik ya da —büyük ormanlar ve ulaşım yollarının kötü durumu dolayısıyla kolaylaşan— haydutluk yapmayı yeğliyordu. Veyahutta dönemin bol savaşlı çatışmalarında, ücretin ve ganimetin en bol olduğu yerde paralı askerlik yapıyorlardı. Bir baş belası haline gelen, sayıca kabarık bir erkek ve kadın lümpen proletarya ortaya çıktı. Kilise de genel çürümeye adamakıllı katkıda bulun-

du. Kilise üyelerinin evlenme yasağı cinsel sapıklığı teşvik eden başlıca nedendi zaten. İtalya ve Roma ile sürekli ilişki bunu daha da kolaylaştırdı.

Roma, papalığın merkezi olarak, yalnızca Hıristiyanlığın merkezi olmakla kalmadı, aynı zamanda dinsiz krallık dönemindeki geçmişine sadık kalarak, yeni Babil oldu, Avrupa'nın ahlâksızlık yüksek okulu oldu, papalık sarayı da ahlâksızlığın en seçkin makamı. Roma imparatorluğu çökerken Hıristiyan Avrupa'ya tüm rezilliklerini miras bırakmıştı. Bunlar İtalya'da kültive edildi ve kilise üyelerinin Roma'yla ilişkisinin sağladığı olanakla oradan Almanya'ya girdi. Büyük bölümü, tembel ve lüks yaşamla cinsel gereksinimleri son derece artmış ve zorunlu bekârlık nedeniyle gayri-meşru doyuma ve doğal olmayan yollara itilmiş olan ve çoğu erkeklerden oluşan, olağanüstü kalabalık kilise üyeleri, ahlâksızlığı toplumun tüm çevrelerine taşıdılar; bu durum kentlerde ve köylerde kadın cinsinin ahlâkı için veba gibi bir tehlike haline geldi. Rahip ve rahibe manastırlarının —ve bunların sayısı çok fazlaydı— genelevlerden farkı yalnızca buralarda yaşamın çok daha dizginsiz ve sapıkça olmasıydı. Ve sayısız suç, özellikle çocuk cinayetleri oralarda daha kolay gizlenebiliyordu, çünkü hukuku uygulama hakkına sahip olanlar çoğunlukla bu çürümüşlüğün tepesinde bulunuyorlardı. Çoğu kez köylüler, karılarını ve kızlarını papazlar tarafından baştan çıkarılmaktan korumak için, odalık tutma yükümlülüğü altına girmeyen papaz kabul etmiyorlardı. Bu durum Konstanz'lı bir piskoposun papazlara odalık vergisi koymasına yol açtı. Romantiklerimiz tarafından öylesine masum ve ahlâklı gösterilen ortaçağda, örneğin 1414'lerde, Konstanz Papazlar Meclisi'nde en az 1500 sokak kadını bulunduğu tarihsel gerçeği, böylesi durumlardan anlaşılıyor.

Bu durumlar asla ortaçağın çöküşü sırasında ortaya çıkmamıştır, çok önceleri başlamış ve kesintisiz olarak şikayetlere ve kararnamelere yol açmıştır. Örneğin 802'de Şarlman şöyle bir kararname çıkardı: "Kadın manastırları katı bir biçimde denetlenmelidir, rahibeler avarelik yapmamalı, çok iyi biçimde muhafaza edilmeli, kendi aralarında kavga etmemeli ve hiçbir biçimde üstadlarına ya da başrahibelere itaatsizlik ya da karşı hareketle bulunmamalıdırlar. Manastır kuralları altına girdiklerinde, bu kurallara mutlaka uymalıdırlar. Orospuluğa, sarhoşluğa, açgözlülüğe düşmemeli, bilakis her bakımdan uygun ve perhizkâr yaşamalıdırlar. Manastırlarına, ayinlerin dışında hiçbir erkek girmemeli, onlar da ayinden hemen sonra gitmelidirler." Ve 869 yılından bir kararname şöyle diyordu: "Rahipler *çok sayıda* kadına sahip olursa ya da Hıristiyanların veya dinsizlerin kanını dökerse ya da kilise

kurallarını bozarsa, ruhban olmayanlardan daha kötü sayılacakları için, rahiplikleri ellerinden alınmalıdır!" O dönemde rahiplerin çok sayıda kadına sahip olması gerçeği, çok sayıda kadınla evliliklerin henüz dokuzuncu yüzyılda ender olmadığını gösteriyor. Gerçekten de bunu yasaklayan yasalar yoktu.

Evet, daha sonraları, onikinci ve onüçüncü yüzyılda trubadurlar (aşk ozanları) döneminde, çok sayıda kadına sahip olma hâlâ yakışıksız bulunmuyordu. "İlkbahar - Aşk şarkıları" derlemesinde[1], Albrecht von Johansdorf'un bir şiirinde şöyle deniyor örneğin:

Waere ez niht unstaete
der zwein wîben wolte sîn für eigen jehen,
bei diu tougenlîche? Sprechet, herre wurre ez iht?
*(man sol ez den man erlouben und den wrouwen nicht.)**

Onbinlerce erkeği yıllarca yurtlarından uzak tutan, onları o güne dek Batı Avrupa'da hiç bilinmeyen âdetlerle tanıştıran —bilhassa Doğu Roma İmparatorluğu'nda— haçlı seferleri de, dönemin ahlâki koşullarına özellikle kötü etkide bulundu.

Kadınların durumu, evlenmeyi ve yerleşmeyi gittikçe zorlaştıran engellerin yanısıra, sayılarının erkeklerinkini önemli ölçüde aşmasıyla da özellikle kötüleşiyordu. Bunun nedenleri arasında ilk plânda, sayısız savaşlar, çatışmalar, döğüşler ve dönemin tehlikelerle dolu ticaret gezileri sayılmalıdır. Bunun dışında, ölçüsüzlük ve oburluk sonucu, erkeklerin ölüm oranı daha yüksekti ve bu yaşam tarzının yol açtığı hastalık ve ölüme daha çok yatkınlık, ortaçağda çok sık ortalığı kasıp kavuran veba sırasında özellikle geçerli oluyordu. 1326'dan 1400'e dek otuziki, 1400'den 1500'e dek kırkbir ve 1500'den 1600'e dek otuz veba yılı yaşanmıştır.[2]

Kadın sürüleri, soytarı, şarkıcı, dansöz olarak, gezgin öğrencilerin ve kilise adamlarının tayfaları olarak yollarda dolaşır ve panayırlarla pazarları doldururlardı. Paralı asker ordularında kendi çığırtkanlarıyla özel bölüklerini

* Bu alıntı, eski —kullanılmayan— Almanca olduğu için tercüme edilememiştir. —ÇN.

[1] Karl Lachmann ve Moritz Haupt'un Derlemesi. Leipzig 1857, S. Hirzel.

[2] Dr. Karl Bücher, Ortaçağ'da Kadın Sorunu. s. 6-7. Tübingen 1882.

oluşturuyor, dönemin lonca karakterine uygun olarak loncasal örgütleniyor ve güzellik ve yaşlarına göre çeşitli amirlerin emrine veriliyorlardı. Kendilerini bu çevrenin dışındaki kişilere teslim etmeleri ağır bir şekilde cezalandırılırdı. Kamplarda, nakliye erleriyle birlikte kuru ot, saman ve odun taşımak, siper kazmak, küçük gölleri ve çukurları doldurmak, kampın temizliğini sağlamak zorundaydılar. Kuşatmalarda hücumu kolaylaştırmak için siperleri çalı çırpı ve destelerle doldurmaları gerekiyordu; topları pozisyonlarına yerleştirmeye yardım ederlerdi ve bunlar göçük yollarda saplanıp kaldıklarında, çıkarılmalarına yardımcı olmak zorundaydılar.[1]

Bu çok sayıdaki çaresiz kadının sefaletini bir ölçüde hafifletmek için, onüçüncü yüzyılın ortalarından itibaren birçok kentte, belediye yönetimi altında bulunan rahibe kurumları kuruluyordu. Buralarda barınanlardan, düzgün bir ahlâki yaşam sürdürmeleri bekleniyordu. Ama ne bu kurumlar ne de sayısız kadın manastırları, yardıma muhtaç tüm kadınları alabilecek durumda değildi.

Evliliğin zorlaştırılması, prenslerin seferleri, şövalye ve köle güruhlarıyla kentlere gelen dünyevi ve uhrevi sınıftan efendiler, bizzat kentlerdeki genç erkekler —hiç vicdan azabı duymaksızın değişik yaşam zevkleri arayan evli erkek dünyası da unutulmamalıdır—, ortaçağ kentlerinde de fahişelik gereksinimini yarattılar. Ve o dönemde nasıl her meslek örgütlenip düzenleniyorsa ve loncasız varolamazsa, fahişelik için de aynı şey geçerliydi. Tüm büyükçe kentlerde belediyeye, hükümdara ya da kiliseye bağlı kadın evleri vardı ve bunların geliri ilgili kasalara akıyordu. Bu evlerdeki kadınların, disiplin ve düzeni kollayan ve özellikle, ucuza çalışıp işi bozan, lonca dışı rakiplerin yasal işe zarar vermemelerini gözeten, kendi seçtikleri bir başkadınları vardı. Bu rakipler, yakalandıklarında resmi makamlar tarafından cezalandırılıyorlardı. Örneğin Nürnberg'de bir kadın evinin sakinleri, lonca dışı rakipleri hakkında belediye meclisine, "başka ev sahiplerinin de, geceleri sokaklara çıkan, evli erkekleri ve diğer erkekleri evlerinde barındıran kadınlar çalıştırdıkları, bunların işi, genel (loncasal) kızlar evinde olduğundan daha ucuza ve kabaca yaptıkları, bu övgüye değer kentte böyle bir şeye izin verilmesinin üzücü olduğu"[2] yolunda şikayette bulunuyorlardı. Kadın evleri özel koruma altındaydı; onların yakınında asayiş bozucu hare-

[1] Dr. Karl Bücher, age., s.35.

[2] Joh. Scherr, Alman Kadın Dünyasının Tarihi, 4. Baskı. Leipzig 1879.

ketler iki misli cezalandırılıyordu. Kadın lonca üyelerinin, loncaların her zaman katıldığı dini alaylarda ve şenliklerde yürüyüş alayına girme hakkı da vardı. Saray ya da belediye ziyafetlerine konuk olarak çağırılmaları da ender olmuyordu. Kadın evleri, "evliliğin ve bakirelerin namusunun daha iyi korunması için" yararlı görülüyordu. Bu gerekçe, Atina'da devlet genelevlerinin ve hâlâ bugün fahişeliğin savunulmasında kullanılan gerekçenin aynısıdır. Buna rağmen, talepleri ve paralarıyla fahişeliği besleyen aynı erkek dünyası tarafından, fahişelerin zorbaca takibe uğraması da eksik olmuyordu. Örneğin İmparator Şarlman, bir fahişenin çıplak olarak pazar yerinde sürüklenmesini ve kırbaçlanmasını buyurmuştu; ama kendisinin bu "Hıristiyanların en Hıristiyanı" kral ve imparatorun sahip olduğu kadın sayısı altıdan az değildi; ve besbelli babalarının izinden yürüyen kızları da erdem timsali sayılmazlardı. Yaşam tarzlarıyla, babalarına hoş olmayan saatler yaşatmış ve eve çok sayıda evlilik dışı çocuk getirmişlerdi. Şarlman'm dostu ve danışmanı Alkuin, öğrencilerine, "geceleri sarayda uçan taçlı güvercinlerden" sakınmalarını öğütlüyor ve bununla imparatorun kızlarını kastediyordu.

Genelevleri resmen örgütleyen ve koruma altına alan ve Venüs Rahibeleri'ne türlü ayrıcalıklar tanıyan aynı kamu kurumları, terkedilmiş zavallı bir düşküne en ağır ve acımasız cezaları veriyordu. Çaresizlikten karnındaki cenini öldürmüş olan, çocuk katili kadın, en acımasız ölüm cezasına çarptırılıyordu, vicdansız baştan çıkarıcıyı ise merak edip soran tek kul bile yoktu. Belki de, baştan çıkaran kişi, zavallı kurbana ölüm cezası veren mahkemede oy kullananların arasında bulunuyordu. Benzer şeyler bugün de oluyor.[1] Kadının zina yapması da çok ağır cezalandırılıyordu, en azından teşhir direğine bağlanması kesindi, ama erkeğin zina yapmasının üstüne Hıristiyan sevgisi örtüsü örtülüyordu.

Würzburg'da genelev sahibi, belediye meclisinde, "kente sadık kalacağı ve kadın çalıştıracağı" üzerine yemin ediyordu. Aynı şekilde Nürnberg, Ulm, Leipzig, Köln, Frankfurt vs.de de böyleydi. 1537'de kadınevlerinin yasaklandığı Ulm'da, loncalar 1551'de "daha büyük kötülüklerin önüne geçmek için!" evlerin yeniden açılmasını talep ettiler. Önemli yabancılara devlet kasasından fahişe sunuluyordu. 1452'de Kral Ladislaus Viyana'ya girdiğinde,

[1] Leon Richter, "La femme libre"de, Paris'te bir hizmetçi kızın çocuk cinayeti nedeniyle, jüride bulunan ***çocuğun babası*** saygın, ***dindar*** bir avukat tarafından mahkûm edildiğini anlatıyor. Bunun da ötesinde, mahkûmiyetinden ***sonra*** kadının mahkemede ikrar ettiği gibi, ***katil bizzat avukatın kendisiydi ve anne tamamen suçsuzdu.***

belediye meclisi, üzerlerindeki ince tülün altından güzel vücut hatları görünen orospulardan oluşan bir karşılama kurulu gönderdi. Ve İmparator V. Şarl da Anvers'e girişinde aynı şekilde çıplak kızlar tarafından selamlanmıştı, bu sahne Hans Makart tarafından, Hamburg Müzesi'nde bulunan büyük bir tabloyla yüceltilmiştir. Bu tür olaylar o dönemde neredeyse hiç tepki yaratmıyordu.

4 — Şövalyelik ve Kadına Saygı

Fantezileri geniş romantikler ve kurnaz hesapçı kişiler, ortaçağı özellikle ahlâki ve kadına gerçek saygıyla dolu olarak göstermeye çalışırlar. Bunun için özellikle trubadurlar (aşk şarkıları ozanları) dönemi —onikinci yüzyıldan ondördüncü yüzyıla dek— örnek verilir. Şövalyeliğin, —önce İspanya'da Morisco'larda öğrendiği— lütufkârlık (Liebesdienst) o dönemde kadının gördüğü büyük saygıya kanıt gösterilir. Burada bazı şeyleri anımsatmak gerekiyor. Birincisi, şövalyeler nüfusun çok küçük bir yüzdesini, buna uygun olarak şövalye karıları da kadınların küçük bir yüzdesini oluşturuyordu; ikincisi, şövalyelerin çok küçük bir bölümü, o yüceltilen lütufkârlığı uyguladı; üçüncüsü, bu lütufkârlığın gerçek karakteri büyük ölçüde görmezden gelinmiş veya çarpıtılmıştır. Bu lütufkârlığın gelişip serpildiği çağ, Almanya'da düzenin tüm bağlarının çözülmüş olduğu ve şövalyeliğin dizginsizce yolkesiciliğe, haydutluğa ve [insanları —ÇN] soyup soğana çevirmeye yönelduği, ***en berbat yumruk hakkı**** ***çağıydı.*** Böylesi vahşi bir zorbalık döneminde yumuşak ve şairane duygular egemen olamaz. Aksine. Bu dönem, kadın cinsine karşı belki de hâlâ var olan saygının yıkılmasına önemli ölçüde katkıda bulundu. Şövalyelerin büyük bölümü, —hem kırda hem kentte— en seçkin tutkuları olan savaş ve ölçüsüzce içmenin yanısıra, cinsel arzularını dizginsizce doyuran kaba ve vahşi adamlardı. O dönemin vakanüvisleri, soyluların gerek kırda, gerekse de onüçüncü yüzyıla dek ve kısmen ondördüncü ve onbeşinci yüzyıla dek yönetimi ellerinde tuttukları kentlerde, işledikleri ırza geçme ve zorbalık suçlarını anlata anlata bitiremiyorlar. Ve kötü muameleye uğrayanlar haklarını arama olanağını ender olarak bulabiliyorlardı

* Faustrecht: Ortaçağ'da re'sen ihkak-ı hak. —ÇN.

çünkü kentte jüri sıralarını Jünkerler işgal ediyordu, kırda ise cinayet yargıçlığı toprak ağasının elindeydi. Demek ki bu tür âdet ve alışkanlıkları olan soyluların ve efendilerin, kadınlara özel bir saygı duydukları ve onları bir tür yüksek yaratık olarak el üstünde tuttukları, kötü bir abartmadır.

Şövalyelerin çok küçük bir azınlığı kadın güzelliğine hayran görünüyordu, ama bu hayranlık asla platonik değildi, bilakis çok reel amaçlar güdüyordu. "Sevimli kadın" hayranı Harlekin, o gülünç eski Ulrich von Lichtenstein bile, yalnızca mecbur olduğu sürece platonikti. Aslında bu lütufkârlık, sevgilinin —yasal eşin sırtından— göklere çıkarılması, Perikles zamanında Yunanistan'da olduğu gibi, ***Ortaçağ Hıristiyanlığına aktarılmış bir heterizmdi.*** Birbirlerinin karılarını baştan çıkarma şövalyeler arasında da çok sık yapılan bir lütufkârlıktı. Bugün buna benzer şeyler burjuvazimizin belirli çevrelerinde de oluyor.

Kuşkusuz, o çağda cinsel zevkin ***açıkça*** yerine getirilmesi, her sağlıklı ve olgun insanın içindeki doğal güdünün doyurulmaya hakkı olduğunun kabulünde yatıyordu. Bu bakımdan bu, sağlıklı doğanın, Hıristiyanlığın keşişliği (askese) üzerindeki zaferiydi. Öte yandan bu kabulün yalnızca bir cins için söz konusu olduğu, diğer cinsin ise sanki aynı güdülere sahip olamazmış, olmaması gerekirmiş gibi muamele gördüğü sürekli vurgulanmak zorundadır. Erkek dünyası tarafından konulmuş olan ahlâk yasalarının kadınlar tarafından en ufak bir ihlâli, en ağır biçimde cezalandırılıyordu. Ve kadın cinsi, sürekli baskı ve aldığı tuhaf eğitim sonucu, efendisinin düşünce sistemini öylesine içselleştirmiştir ki, bu durumu hâlâ doğal bulmaktadır.

Köleliği de doğal bulan ve köleciler sınıfından kurtarıcıları çıkmamış olsa, hiçbir zaman kendini kurtaramayacak olan milyonlarca köle yok muydu? Stein Yasası sonucunda kölelikten kurtulacak olan Prusyalı köylüler, bundan vazgeçilmesi için dilekçe yazmamışlar mıydı, "Çünkü hastalandıklarında ya da yaşlandıklarında onlara kim bakacaktı?" Ve modern işçi hareketinde de durum benzer değil midir? Sömürücülerinin kendisini etkilemesine ve iradesi dışında yönlendirmesine hâlâ izin veren öyle çok işçi var ki!

Ezilenlerde inisiyatif gösterme bağımsızlığı eksik olduğu için, tahrik ve teşvikçiye gereksinim duyarlar. Bu modern proletarya hareketinde böyleydi, kadının kurtuluş mücadelesinde de böyledir. Kurtuluş mücadelesinde nispeten şanslı durumda olan burjuvaziyle bile yolu, soylulardan ve ruhban sınıfından liderler açtı.

Ortaçağın ne kadar eksiklikleri olsa da, Hıristiyanlığın basturamadığı, sağlam, yaşam sevincine sahip bir halk karakterinden fışkıran sağlıklı bir şevhet duygusu vardı. Zamanımızın, şeyleri adlı adınca anmaktan ve doğal şeyler üzerine doğal bir şekilde konuşmaktan sıkılan ve çekinen ikiyüzlü iffet taslayıcılığı ve gizli şehvet düşkünlüğü ona yabancıydı. Doğallıktan yoksunluktan ya da töre haline gelmiş iffet taslayıcılıktan açıkça adı konmak istenmeyen ve böylece, bu tür bir dil, tahrik edip doyurmadığı, yalnızca sezdirip açıkça ifade etmediği için, daha da tehlikeli hale getirilen şeylerin büründürüldüğü o dokunaklı çiftanlamlılığı da tanımıyordu. Toplumsal eğlence [araçlarımız —ÇN.], romanlarımız ve tiyatrolarımız bu dokunaklı çift anlamlılıklarla doludur ve bunun etkisi ortadadır. Dinsel spiritüalizm (tinselcilik) ardına gizlenen bu hovarda spiritüalizmi muazzam bir güce sahiptir.

Beşinci Bölüm

REFORMASYON

1 — Luther

Ortaçağın sağlıklı şehveti, klasik ifadesini Luther'de bulur. Burada, dinsel reformcudan çok insan olarak Luther'le ilgileniyoruz. İnsan olarak Luther'in güçlü, orijinal karakteri katıksız öne çıkıyor; bu onu açıktan açığa ve isabetle aşk ve zevk gereksinimini dile getirmeye zorluyordu. Eski Romalı bir papaz olarak konumu onun gözlerini açmıştı. Rahip ve rahibe yaşamının doğaya aykırılığını pratikte, deyim yerindeyse bizzat kendi bedeninde tanımıştı. Ruhani sınıfta ve manasturda uygulanan evlenme yasağına karşı mücadelede hararet bu yüzdendir. Onun sözleri, bugün bile doğaya karşı günah işleyebileceklerine inananlar ve resmi ve toplumsal kurumlar milyonlarca kişinin doğa amaçlarını yerine getirmesini engellerken, bunu moral ve ahlâk kavramlarıyla birleştirebileceklerini sananlar için geçerlidir. Luther şöyle diyor: "O yüksek, olağanüstü lütuf olmadıkça, bir kadın, yeme, içme, uyku ve diğer doğal gereksinimlerde olduğu gibi, bir erkekten vazgeçemez. Aynı şekilde bir erkek de kadından vazgeçemez. Nedeni şudur: çocuk üretmek doğanın içine, yeme ve içme kadar derin işlemiştir. Tanrı bedene bu yüzden uzuvları, damarları, akıntıları ve buna hizmet eden her şeyi vermiş ve yerleştirmiştir. Kim şimdi buna karşı koyar ve doğanın istediği gibi yol almasına izin vermek istemezse, doğanın doğa olmadığı, ateşin yanmadığı, suyun ıslatmadığı, insanın yemediği, içmediği ve uyumadığı gibi bir karşı

çıkıştan farklı bir şey yapmış olur mu?" Ve evlilik yaşamı üzerine vaazında şöyle diyor: "Erkek olmamak ne kadar benim elimde değilse, erkeksiz olmak da o kadar az senin elindedir, çünkü erkeğin bir kadına, kadının ise bir erkeğe sahip olma zorunluluğu, özgür bir irade ya da öğüt değil, gerekli, doğal bir şeydir." Luther evlilik ve cinsel ilişkinin gerekliliğinden yana böyle enerjik biçimde konuşmakla kalmıyor yalnızca, evlilik ile kilisenin herhangi bir ilişkisi olmasına da karşı çıkıyor. Bu konuda, evliliği, kiliseyi hiç ilgilendirmeyen, tarafların özgür bir eylemi olarak gören eski zamanla tümüyle aynı zeminde bulunuyor. Ve şöyle diyor: "Bu nedenle evliliğin başka bir dünyevi iş gibi dışsal bir şey olduğunu bil. Nasıl ki, bir dinsizle, Yahudiyle, Türkle, kâfirle, yemc, içme, uyuma, yürüme, ata binme, alışveriş, konuşma ve pazarlık gibi şeyler yapıyorsam, ***onunla evlenebilmeli ve evli kalabilmeliyim. Ve bunları yasaklayan deli yasalarını önemseme...*** Bir dinsiz de tanrı tarafından en az St. Peter, St. Paul ve St. Lukas kadar iyi ve sağlıklı yaratılmıştır —Gevşek, sahte Hıristiyanlarla hiç kıyaslamıyorum—." Ayrıca Luther, diğer reformatörler gibi, her türlü evlilik sınırlamasına karşı çıktı ve boşanmışların da evliliğine yeniden izin verilmesini istedi, ama kilise buna ısrarla direndi. Luther şöyle diyor: "Ama şimdi, evlilik ya da boşanmanın bizde nasıl yapılması gerektiğine ilişkin dedim ki, bu ***hukukçulara emanet edilsin ve dünyevi yönetime bırakılsın, çünkü evlilik bütünüyle dünyevi, dışsal bir şeydir.***" Bu anlayışa uygun olarak protestanlarda ancak onyedinci yüzyılın sonlarında, geçerli bir evlilik için kilise nikâhı önkoşul oldu. O zamana dek vicdani evlilik denen şey, yani birbirini karı koca olarak görme ve evli olarak birlikte yaşama isteği için, yalnızca karşılıklı yükümlülük geçerliydi. Bu tür bir evlilik Alman hukukuna göre yasal görülüyordu. Hatta Luther, evlilikte doyumsuz kalan tarafa —bu kadın da olsa— "karşı konulamayacak doğanın gereğini yerine getirmek için"[1], evlilik dışında doyum sağlama hakkını tanıyordu. Luther burada, sofuca gayretlerinde Luther'e dayanmayı pek seven, zamanımızın "saygıdeğer erkek ve kadınlarının" büyük bir bölümünde şiddetli öfkeye yol açacak ilkeler koyuyor. Dinsel broşürü "Evlilik Yaşamına Dair"de (II.146, Jena 1522) şöyle diyor: "Sağlıklı bir kadın iktidarsız bir erkekle evlenir ve resmen bir başkasını alamazsa ve namusuna aykırı bir davranış içine girmek de istemezse, kocasına şöyle demelidir: Bak kocacığım, sen benim için gerekeni yapamıyorsun, beni ve genç

[1] Dr. Karl Hagen, Reformasyon Çağında Almanya'nın Edebi ve Dini İlişkileri. Frankfurt a. M. 1888.

bedenimi aldattın, üstelik namusumu ve mutluluğumu tehlikeye soktun ve tanrı katında ikimiz arasında evlilik yoktur, erkek kardeşinle ya da en yakın arkadaşınla gizli bir evlilik yapmama izin ver, sen ise adını taşı, ***mülküne yabancı mirasçı gelmesin ve öte yandan beni istemeden aldattığın gibi, benim tarafımdan aldatılmana gönüllü izin ver.***" Luther erkeğin görevinin bunu onaylamak olduğunu söylüyor. "Erkek eğer istemezse, kadın ondan bir başka ülkeye kaçma ve başkasıyla evlenme hakkına sahiptir. Öte yandan bir kadın evlilik görevini yerine getirmek istemediğinde, erkek başka biriyle yatma hakkına sahiptir, yalnız önceden kadına söylemelidir."[1] Görüldüğü gibi, büyük reformatörün geliştirdiği bu görüşler çok radikal ve ikiyüzlülükle namusluluk taslanmasından yana çok zengin olan zamanımız açısından oldukça ahlâksız görüşlerdir.

Luther, o dönemde halk görüşü olan şeylcri dile getirmiştir yalnızca. Jakob Grimm şöyle anlatıyor:[2]

*"Da er ein Man were, der sinen echten wive ver frowelik recht niet gedoin konde, der sall si sachtelik op sinen ruggen setten und draegen sie over negen erstnine und setten sie sachtelik neder sonder stoeten, slaen und werpen und sonder enig quaed woerd of oevel sehen, und roipen dae sine naebur aen, dat sie inne sines wives lives noet helpen waren, und of sine naebur dat niet doen wolden of kunden, so sall he si senden updi neiste kermisse daerbi gelegen und dat sie sik süverlik toe make und verzere und hangen ör einen buidel wail mit golde bestickt up die side, dat sie selft wat gewerven kunde; kumpt sie dannoch wider ungeholpen, so help ör dar der duifel."***

Ortaçağ köylüsü, evlilik yoluyla ilk plânda varis sahibi olmak istiyordu ve eğer bunu üretmeyi kendisi başaramıyorsa, o zaman pratik bir adam olarak, bu eğlenceyi hiç kuruntuya kapılmaksızın bir başkasına bırakıyordu. Önemli olan amacına ulaşmasıydı. Tekrarlıyoruz: İnsan mülkiyete değil, mülkiyet insana egemendir.

Luther'in yazılarından ve konuşmalarından evlilik üzerine yapılan alıntılar, şundan dolayı özellikle önemlidir ki, orada dile getirilen görüşler, bugün kilisede egemen olanlarla çok keskin bir çelişki içindedir. Sosyaldemokrasi, papazlar sınıfıyla yürüteceği mücadelede haklı olarak, evlilik sorununda önyargıdan son derece uzak bir tavır sergileyen Luther'e dayanabilir.

---

[1] Dr. Karl Hagen, Age., s. 234.

[2] Almanya'nın eski Hukuki Kurumları. Blankenburg Makamından Bilgiler. s. 444.

* Bu alıntı, eski —kullanılmayan— Almanca olduğu için tercüme edilememiştir. —Ç.N.

Luther ve reformatörler evlilik sorununda daha da ileri gittiler, ne var ki, oportünist nedenlerle, güçlü desteklerini ya da sürekli hayırhahlıklarını kazanmaya veya korumaya çalışukları prenslere iyilik olsun diye. Hessen Landgraf'ı* reformasyon yanlısı I. Philipp'in, meşru karısının yanısıra, yalnızca evlendiği koşulda onunla olmak isteyen bir sevgilisi vardı. Bu güç bir durumdu. Eşinden köklü nedenler olmaksızın boşanması büyük skandala neden olurdu ve iki kadınla aynı anda evlilik ise, yeni zamanın Hıristiyan bir prensinde daha az skandala yol açmayacak, duyulmamış bir olaydı. Buna rağmen Philipp, o âşık haliyle son adımı atmaya karar verdi. Yalnız bu adımın İncil'le çelişmediğini ve reformatörlerin, özellikle de Luther ve Melanchthon'un onayını aldığını saptamak gerekiyordu. Landgraf'ın görüşmeleri önce, planı olumlayan ve Luther'le Melanchthon'u kazanmaya söz veren Butzer'le başladı. Butzer düşüncesini şöyle gerekçelendiriyordu: Aynı anda birçok kadına sahip olmak İncil'e aykırı değildi. Semavi alemin varisi olamayacaklarla ilgili birçok şey bildiren Paulus, iki karıya sahip olanlarla ilgili hiçbir şey bildirmiyordu; Paulus daha çok şöyle diyordu: "Bir karısı olan bir piskoposun, hizmetkârlarının da bir karısı olur. Herkesin bir kadına sahip olması zorunlu olsaydı, o zaman Paulus böyle buyururdu ve çok karılılığı yasaklardı." Luther'le Melanchthon bu gerekçelere katıldılar ve Landgraf'ın karısı da, "kocasının kendisine karşı evlilik görevlerini şimdiye kadar olduğundan daha fazla yerine getireceği"[1] koşulu altında, ikinci kadınla evliliği kabul ettikten sonra, çifte evliliği onayladılar. Bigamiye izin sorunu, daha önceden İngiltere'nin VIII. Henry'sinin çifte evliliğini onaylama sözkonusu olduğunda Luther'in başını ağrıtmıştı. Bu, Saksonya Başbakanı Brink'e yazdığı, Ocak 1524 tarihli mektuptan anlaşılıyor: "***İlke olarak ben, Luther, bigamiyi reddedemem,*** çünkü bu İncil'e aykırı değil[2] ama izinli şeylerden de kaçınmak zorunda olan Hıristiyanlar arasında rastlandığında bunu cansıkıcı buluyorum." Ve Landgraf'ın Mart 1540'da gerçekten yapılan nikâhından sonra, onun kabul mektubuna (10 Nisan) şöyle yazdı: "Hakkın inayeti verdiğimiz öğüt üzerinde olsun, ***bu öğüdün gizli kalmasını yeğleriz. Yoksa sonuçta kaba köylüler de*** (Landgraf'ın izinden gitmek isteyeceklerdir) ***belki ay-***

* Landgraf: Soyluluk sanı. —ÇN.

[1] Joh. Janssen, Alman Halkının Tarihi 1525-1555. Freiburg/Berlin.

[2] Bu tamamen doğru, ama açıklanabilir bir şeydir, çünkü İncil, Batı ve Doğu halkları arasında poligaminin çok yaygın olduğu bir zamanda çıktı, ama onaltıncı yüzyıldaki âdetlerle şiddetli bir çelişki içindeydi. —Yazar.

nı önemde ve hatta daha önemli nedenler öne sürecekler, bunlar da bizi epey uğraştıracaktır."

Landgraf'ın çifte evliliğini onaylamak Melanchthon'a daha kolay gelmiş olmalı, çünkü daha önceden VIII. Henry'ye "her prensin kendi bölgesinde poligamiyi yürürlüğe sokma hakkı olduğu"nu yazmıştı. Ama Landgraf'ın çifte evliliği ülkesinde o kadar büyük ve sevimsiz bir sansasyon yarattı ki, 1541'de, o, poligaminin İncil'e aykırı olmadığını savunan bir yazı dağıttırmak zorunda kaldı.[1] Çok karılılığa sorunsuzca katlanılan dokuzuncu ya da onikinci yüzyılda yaşanmıyordu artık. Ayrıca Hessen Landgraf'ının çifte evliliği, geniş çevrelerde büyük nefret uyandıran tek örnek değildi. Prenslerin bu tür çifte evliliği, daha sonra gösterileceği gibi, gerek onaltıncı gerekse onsekizinci yüzyılda sık sık tekrarlandı.

Luther cinsel güdünün doyumunu bir doğa buyruğu olarak açıklarken, çağdaşlarının düşüncesini, özellikle de erkekler dünyasının kendinde hak gördüğü şeyi dile getiriyordu yalnızca. Rahiplerin evlenme yasağının kaldırılmasını ve protestan ülkelerde manastırların kapatılmasını sağlayan reformasyon aracılığıyla, yüzbinlere, doğal güdülerini meşru biçimde yerine getirme olanağı verdi. Ama başka yüzbinler mevcut mülkiyet düzeni ve onun üzerinde yükselen yasalar nedeni ile, tabii ki bunun dışında kalmaya devam ettiler.

Reformasyon, oluşmakta olan büyük burjuvazinin, kilise, devlet ve toplumdaki feodal koşulların tutuculuğuna karşı protestosuydu. Bu oluşum halindeki büyük burjuvazi, lonca —saray— ve sürgün haklarının dar bağlarından kurtulmaya, devletin merkezileşmesine, kilisenin müsrifçe donanımının basitleştirilmesine, avare insanların çok sayıdaki mekânlarının, manastırların ortadan kaldırılmasına ve bunların pratik kazançta kullanılmasına çabalıyordu.

Luther, bu burjuva çabaların dinsel alandaki temsilcisiydi. Evlilik özgürlüğünü savunduğunda, burada ancak burjuva evliliği sözkonusu olabilirdi, çağımızda, medeni nikâh yasası ve bununla bağıntılı burjuva yasaması ile seyahat özgürlüğü, meslek ve yerleşme özgürlüğü ile gerçekleşen burjuva evliliği sözkonusu olabilirdi. Bununla kadının konumunda ne kadar değişik-

[1] Joh. Janssen, age., 3. cilt.

lik olduğunu inceleyeceğiz. Bir kere reformasyon döneminde her şey henüz bu kadar gelişmemişti. Reformasyonla birçoklarına evlenme olanağı sağlanırken, öte yandan özgür cinsel ilişki en katı takibe uğruyordu. Katolik ruhani sınıf cinsel taşkınlıklara karşı belirli bir gevşeklik ve hoşgörü içindeyken bu sefer protestan ruhani sınıf, kendi gereksinimini karşıladıktan sonra, buna karşı çok daha hiddetli bir gayretkeşlik gösteriyordu. Genel kadın evlerine karşı savaş ilan edildi, "şeytanın inleri" olarak kapatıldılar, fahişeler "şeytanın kızları" olarak takibe uğradı ve "yanlış adım" atan her kadın aynı eskiden olduğu gibi, tüm kötülüklerin timsali olarak teşhir ediliyordu.

Ortaçağın yaşayan ve yaşatan şen şakrak küçük burjuvası, sonraki büyük burjuva halefleri daha hoppa yaşayabilsinler ve daha fazla savurganlık yapabilsinler diye para biriktiren yobaz, katı ahlâkçı, karanlık bir darkafalı haline geldi. Sert kravatı, dar ufku, katı ama ikiyüzlü ahlâkı ile saygıdeğer vatandaş, toplumun prototipiydi. Katolik cephenin hoşgörü gösterdiği ortaçağ şehvetinden pek hoşlanmayan meşru eş [kadın —ÇN], protestantizmin püriten (katı ahlâkçı) ruhuyla gayetle hemfikirdi. Ama Almanya'da genel koşulları olumsuz yönde etkileyen başka durumlar, kadınlar için de olumsuz etkiye sahipti.

2 — Reformasyonun Sonuçları. Otuz Yıl Savaşları

Özellikle Amerika'nın ve Doğu Hindistan'a deniz yolunun keşfinin, Almanya için yol açtığı üretim, para ve sürüm ilişkilerindeki dönüşüm, sosyal alanda büyük bir reaksiyona neden oldu. Almanya artık, Avrupa trafiğinin ve ticaretinin odak noktası olmaktan çıktı. Alman zanaatkârlığı ve Alman ticareti çöktü. Aynı zamanda kilise reformasyonu ulusun siyasi birliğini bozmuştu. Reformasyon, Alman prenslerinin, kralın iktidarından sıyrılıp kurtulmak için kullandıkları bir maske oldu. Öte yandan bu prensler, soyluları boyunduruk altına alıyor ve amaçlarına daha kolay ulaşmak için kentleri teşvik ediyorlardı. Gittikçe bulanıklaşan gidişat karşısında, prenslerin egemenliği altına gönüllü olarak giren kent az değildi. Sonuçta, ekonomik gerileme nedeniyle kazancı tehlikeye giren burjuvazi, hoş olmayan rekabetten korunmak için gittikçe daha yüksek engeller kurmaya yöneldi ve prensler bu isteği severek yerine getirdi. Koşullar gittikçe daha fazla kemikleşiyor ve bununla beraber yoksullaşma da artıyordu.

Reformasyonun diğer sonuçları, —prensler tarafından politik ve ekonomik amaçları için maske olarak kullanılan—, Almanya'yı aralıklarla bir yüzyıldan fazla sarsan ve onu tümden tüketerek, otuz yıl savaşlarının sonunda biten, dinsel çatışma ve takiplerdi. Almanya korkunç bir ceset ve yıkıntı alanı haline gelmişti. Bazı eyalet ve iller bütünüyle çölleşmişti, binlerce köy kısmen ya da tamamen yanıp kül olmuştu, bunların birçoğu o zamandan beri yeryüzünden silindi. Birçok yerde nüfus üç, dört, beş, hatta sekiz, on kat azalmıştı. Bu, örneğin Nürnberg gibi kentler ve tüm Frankonya için geçerliydi. Bu son derece zor durumda, nüfusu azalmış kent ve köylerde insan sayısını olabildiğince çabuk çoğaltmak için, bazı yerlerde bir erkeğe istisnai olarak ***iki kadın alma hakkı verilmesi*** gibi etkin bir çareye başvuruldu. Savaşlar erkekleri yok etmişti, ama çok sayıda kadın vardı. Böylece 14 Şubat 1650'de, Nürnberg'deki Frankonya Kaza Meclisi, "60 yaşın altındaki erkeklerin manastırlara alınamayacağı" kararını çıkarıyordu; devamla, "tarikat üyesi ya da piskoposluktaki müşavir rahiplerin dışında rahip ve papazların evlenmesini" buyuruyordu. "Bunun için, her erkeğe iki kadınla evlenme izni verilmelidir: bu arada tüm erkeklere, iki kadın alma cesaretini gösteren bir koca olarak, iki karısına da yalnızca gerektiği gibi bakması değil, onlar arasında her türlü dargınlıktan da kaçınması için tam ve gereken bir özenle davranması ve buna dikkat etmesi anımsatılmalı ve ***kilise kürsüsünden*** de sık sık uyarı yapılmalıdır."

Demek ki, çifte evliliğin propagandasını yapmak ve evli erkeklere davranış kuralları koymak için kilise kürsüsü bile kullanılıyordu. Bu uzun dönemde ticaret ve zanaat da tıkandı, evet çoğunlukla tümden yok olmuşlardı ve ancak zamanla kendilerine gelebildiler. Halkın büyük bölümü bayağılaşmış ve demoralize olmuş ve her türlü düzenli faaliyetten uzaklaşmıştı. Savaş sırasında, Almanya'yı bir ucundan bir ucuna dolaşan ve aynı zamanda dostu düşmanı haraca kesen ve ezenler, çalan, yağmalayan, ırza geçen ve öldürenler paralı asker sürüleriyken, savaşlardan sonra halkı korku ve dehşete düşüren ve ticaretle ulaşımı engelleyen ya da yok edenler, sayısız haydut, dilenci ve serseri sürüleriydi. Özellikle dişi cins için çok acılı bir dönem başlamıştı. Bu dizginsizlik döneminde kadının aşağılanması en büyük ilerlemeyi gösterdi, genel işsizlik en fazla onun omuzlarına biniyordu. Binlerce kadın, aynı avare erkekler gibi, yolları ve ormanları, yoksul evlerini ve hapishaneleri dolduruyordu. Bütün bu acıların üstüne, çok sayıda köylü ailesinin, toprağa aç bir soyluluk tarafından zorla sürülmesi eklendi. Bu soylular reformas-

yondan beri gittikçe daha fazla, prenslerin egemenliği altına girmek zorunda kalmış ve saray makamlarıyla askeri makamlar aracılığıyla gittikçe daha fazla ona bağımlılaşmıştı, şimdi de prenslerin ona verdiği zararı, çiftlikleri yağmalayarak, iki, üç kat fazlasıyla geri almaya çalışıyorlardı. Buna karşılık reformasyon prenslere, kilisenin haddi hesabı bilinmeyen miktardaki zengin topraklarını ele geçirmek için özlenen bahaneyi sunuyordu. Örneğin Saksonya elektörü (Kurfürst) August, onaltıncı yüzyılın sonuna dek, üç yüzden daha az olmayan ruhani çiftliği, ilk amacına yabancılaştırmıştı.[1] Ve erkek kardeşleri ile kuzenleri, diğer protestan prensler, herkesten önce de Hohenzollern'ler* aynı şeyi yaptılar. Aristokrasi, hâlâ varolan köy topraklarını ya da sahipsiz kalmış çiftlikleri cebine atarak ve hem özgür köylüleri hem serfleri evden ve çiftlikten kovup onların mülküyle zenginleşerek bu örneği taklit etti. Onaltıncı yüzyılda başarısız kalan köylü ayaklanmaları, bunun için özlenen bahaneyi sunuyordu. Ve girişim bir kez başarı kazandıktan sonra, aynı zorbalıkla devam etmek için nedenler eksik değildi. Bu arada, aristokrasinin mülkünü çoğaltmak için genel olarak yerleşmiş olan Roma hukukunun rahatça uygulama olanağı sunduğu her türlü eziyet, şirretlik ve dolandırıcılığın yardımıyla, köylülerin mülkleri en düşük fiyatlara satın alınmış veya köylüler kendi özel mülklerinden kovulmuşlardır. Kimi köylerin tümü, kimi illerin yarısında çiftlikler bu biçimde bozguna uğratıldı. Yalnızca birkaç örnek vermek gerekirse, Mecklenburg'un, Otuz Yıl Savaşları sırasında sahip olduğu 12.543 aristokrat çiftliğinden 1848 yılında yalnızca 1213 tanesi mevcuttu. Pomeranya'da 1628'den beri 12.000 çiftlik lağvedildi. Onyedinci yüzyıl boyunca köylü ekonomisinde gerçekleşen dönüşüm, çiftliklerin istimlak edilmesi ve geriye kalmış son köy topraklarının soylu mülke dönüştürülmesi için bir başka teşvik unsuruydu. Belirli zaman aralıklarında toprak ekiminin değiştirilmesine izin veren, tarlaların üç senede bir terkedilmesi yöntemine geçilmişti. Ekin tarlası zaman zaman otlağa dönüştürülüyor, bu da hayvan yetiştirilmesini kolaylaştırıyor ve işgücü sayısını azaltmayı olanaklı kılıyordu.

Kentlerin durumu köylerden daha iyi değildi. Zamanında karşı konulmaksızın kadınlara da ustalık unvanını kazanma, kalfa ve çırak çalıştırma izni verilmişti, evet hatta aynı rekabet koşullarına zorlamak için loncalara

[1] Joh. Janssen, Almanya Halkının Tarihi. 3. Cilt.

* Hohenzollern: Almanya'da hükümdarlık hanedanı. —ÇN.

girmelerinde ısrar edilmişti. Böylece bez kumaş dokumacılığında, yün kumaş dokumacılığında, çuha yapımcılığında ve terzilikte, halıcılıkta bağımsız kadınlar vardı; kadın kuyumcular, altın işleyiciler, kemerciler, kayışçılar vs. vardı. Örneğin Frankfurt'ta ve Silezya kentlerinde kadın kürkçüler ve Orta Ren kentlerinde fırıncılar, Köln ve Straßburg'ta arma işlemecileri ve kemerciler, Bremen'de kayışçılar, Frankfurt'ta çuha kırkıcıları, Nürnberg'te tabak işçileri, Köln'de kuyumcu ve altın işleyicileri görüyoruz.[1] Ama zanaatçıların durumu kötüleştiği ölçüde, kadın rakiplere karşı hava özellikle kötüleşiyordu. Fransa'da kadınlar henüz ondördüncü yüzyılın sonunda, Almanya'da ise onyedinci yüzyılın sonlarına doğru zanaattan men edildi. Kendilerine önce usta olmak yasaklandı —dullar hariç—, sonra yardımcı olarak da dışta tutuldular. Görkemli katolik kültün protestanlaştırma dolayısıyla ortadan kaldırılması da, birçok mesleğe, özellikle uygulamalı sanatlara ağır biçimde zarar verdi ya da tamamen yoketti, ve tam da bu işlerde çok kadın çalışıyordu. Bunun dışında büyük kilise servetlerinin müsaderesi ve sekülarizasyonu (laikleştirilmesi), aralarında ilk planda dul ve yetimlerin bulunduğu yoksullara yardımın gerilemesine yol açtı.

Bütün bu sayılan nedenlerle, onaltıncı yüzyılda başlayan ve onyedinci yüzyıl boyunca süren genel ekonomik çöküş, gittikçe daha katı evlilik yasalarına neden oldu. Esnaf kalfalarına ve hizmetkârlara (uşaklar ve hizmetçi kızlara), ait oldukları topluluğa kuracakları aileyle yük olma tehlikesi bulunmadığını kanıtlayamadıkları durumda, evlilik tümüyle yasaklanmıştı. Yasal önkoşullar olmaksızın yapılan evlilikler çok sert, kısmen barbarca cezalara çarptırılıyordu, örneğin Bavyera yasalarına göre kırbaçlama ve hapse atmayla. Ama, evlenme iznini elde etme zorlaştıkça daha sık yapılan sözümona gayri meşru evlilikler (wilde Ehen) özellikle sert takibe uğruyordu. Yüreklerde, fazla nüfus korkusu egemendi ve dilencilerle serserilerin sayısını azaltmak için, biri diğerinden katı olan hükümdarlık kararnameleri birbirini izliyordu.

[1] Dr. Karl Bücher, Ortaçağ'da Kadın Sorunu.

Altıncı Bölüm

ONSEKİZİNCİ YÜZYIL

1 — Almanya'da Saray Yaşamı

O zamanlar son derece çok olan Alman prensleri, Fransa'nın XIV. Lui'sini örnek alarak, özellikle topraklarının büyüklüğü ve verimliliğiyle ters orantılı olan, metresler nüfusunun egemen olduğu devlet idaresiyle, her türlü pırıltı ve gösteriş içinde bir israf geliştirdiler. Onsekizinci yüzyılda prens saraylarının tarihi, tarihin en çirkin bölümlerindendir. Bir hükümdar diğerini, içi boş gurur, çılgınca israf tutkusu ve pahalı askeri oyunlarla geçmeye çalışıyordu. Ama öncelikle kadın konusunda en inanılmaz şeyler yapılıyordu. Bu israfçı, kamu yaşamının ahlâkını bozan yaşam tarzı içindeki çok sayıda Alman sarayından hangisinin ödülü hakettiğini söylemek zordur. Bugün biri, yarın öteki hakediyordu, hiçbir Alman devleti bu işleyişin dışında kalmıyordu. Prensleri aristokratlar ve aristokratları başkentlerdeki burjuvalar taklit ediyordu. Bir burjuva ailenin kızı, saraydan yüksek bir beyin ya da hükümdar hanedanından birinin hoşuna gitme şansına erdiyse, yirmi örnek arasında ondokuzunu bu lütuf çok memnun ediyordu ve aile, kızını, aristokrat ya da prens metresi olarak vermeye hazırdı. Aynı şey, kızları prensin beğenisini kazanan aristokrat ailelerin çoğu için de geçerliydi. Karaktersizlik ve utanmazlık çok geniş çevrelerde egemendi.

İki Alman başkenti, Viyana ve Berlin'de durum çok kötüydü. Gerçi Alman Capua'sı* Viyana'da, yüzyılın büyük bölümünde katı ahlâkçı Maria Theresia egemendi, ama dünyevi zevklere gömülmüş varlıklı aristokrasinin

* Capua: İtalya'da bir şehir. —ÇN.

ve onu taklit eden burjuva çevrelerin yaptıkları karşısında çaresiz kalıyordu. Kurduğu ve yaygın bir casusluk sisteminin örgütlenmesine yardımcı olan namus komisyonlarıyla kısmen öfkeye yol açıyor, kısmen kendisini gülünç duruma düşürüyordu. Başarı sıfırdı. Hafifmeşrep Viyana'da, onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında şu tür vecizeler dolaşıyordu: "İnsan en yakınını kendisi gibi sevmelidir, yani bir başkasının karısını kendisininki gibi sevmelidir." Ya da: "Kadın sağdan gidiyorsa, erkek soldan yürüyebilir. Kadın kendisine uşak alıyorsa, erkek bir sevgili arar." O dönemde, evlilik ve zina üzerine ne kadar hafifmeşrep düşünüldüğü, şair E. Chr. v. Kleist'ın 1751'de arkadaşı Gleim'e yazdığı bir mektubundan anlaşılıyor. Şöyle diyor: "Markgraf Heinrich'in serüvenini biliyorsunuzdur. Eşini çiftliğe gönderdi ve ondan ayrılmak istiyor, çünkü Holstein Prensi'ni onunla aynı yatakta yakaladı... Markgraf şimdi tüm Berlin'in ve dünyanın yarısının kendisi hakkında konuşmasına yol açacağına, meselenin üstünü örtseydi daha iyi ederdi herhalde. Bunun ötesinde, ***böylesine doğal bir şey, bu kadar kötü karşılanmamalı,*** hele de insan Markgraf'ın kendisi gibi imanı güçlü biri değilse. İğrenç olan şey kesinlikle evliliktedir, ***ve tüm erkeklerle kadınlar başka hoş kişiler üzerine düşünceleri yüzünden sadık olmamaya zorlanırlar. İnsanın zorlandığı şey nasıl cezalandırılabilir?***" Berlin'deki koşullar üzerine İngiliz elçisi Lord Malmesbury 1772'de şunları yazıyordu: "Her sınıftan iki cinste de topyekün bir ahlâki çürümüşlük egemendir, bunun üstüne zorunlu olarak kısmen şimdiki kralın koyduğu vergilerin, kısmen onun büyükbabasından öğrenilmiş olan lükse düşkünlüğün yolaçtığı yoksulluk ekleniyor. Erkekler sınırlı olanaklarla taşkın bir yaşam sürdürüyor, fakat kadınlar utanmaz birer canavar olmuşlar. En iyi parayı kim ödüyorsa ***onun*** oluyorlar, şefkat duygusu ve gerçek aşk onlara yabancıdır."

Berlin, 1786'dan 1797'ye dek yönetimde olan II. Friedrich Wilhelm döneminde en kötü durumdaydı. II. Friedrich Wilhelm en kötü örneklerle halka öncülük ediyordu. Saray rahibi Zöllner, metresi Julie v. Voss'u ikinci karısı olarak onunla nikâhlayacak kadar kendini alçaltı. Ve Julie v. Voss, kısa süre içinde ilk loğusalığı sırasında öldüğünde, Zöllner, onu, ikinci metresi Kontes Sophie v. Dönhoff ile evlendirmeyi yine kabullendi.

II. Friedrich Wilhelm'in yüzyılın sonunda verdiği kötü örneği, bazı kuzenleri yüzyılın başlangıcında ondan önce gerçekleştirmişlerdi. 1706 Temmuz sonunda Württemberg Dükü Eberhard Ludwig, bugün Württenberg'te hâlâ "ülke bozan" diye anılan metresi Grävenitz'i ikinci karısı olarak nikâhla-

dı. Bu nikâhı genç bir rahip, Mühlen a.N.'de papazlık yapan M. Pfähler kıydı. Eberhard Ludwig'in öz kuzeni Mömpelgard Dükü Leopold Eberhard daha vahim durumdaydı, çünkü aynı anda *üç* karısı vardı, üstelik bunların ikisi kızkardeşti. On üç çocuğundan ikisini birbiriyle evlendirdi. Bu hükümdarların tutumu gerçi tebaalarında büyük kızgınlığa yol açıyordu, ama o kadarla kalıyordu. Yalnızca Württemberg Dükü örneğinde, 1708 yılında Kral'ın müdahalesi, Grävenitz'le evliliğinin geçersiz kılınmasını sağladı. Ama Grävenitz bunun üzerine hemen, Würben Kontu diye düşkün biriyle görünürde bir evlilik yaptı ve bundan sonra yirmi yıl daha Dükün sevgilisi ve Suebyalıların "ülke bozanı" olarak kaldı.

2 — Merkantilizm ve Yeni Evlilik Yasaması

Onaltıncı yüzyıldan beri prenslik iktidarının gelişimi ve bununla başlayan daha büyük devletlerin oluşum çağı, sürekli ordıuların kurulmasına yol açtı, bunlar büyük vergi yükleri olmaksızın idame ettirilemezdi, bunun üstüne bir de sarayların çoğundaki olağanüstü meblağlar tutan israfçı yaşam ekleniyordu.

Bu talepler yalnızca kalabalık ve vergi verebilir bir nüfusla karşılanabilirdi ve böylece çeşitli hükümetler, özellikle büyük devletlerinki, onsekizinci yüzyıldan başlayarak, uygun önlemlerle nüfusu ve vergi ödeme gücünü olabildiğince artırmaya çalıştılar.

Bunun yolu, daha önce sözü edildiği gibi, Amerika'nın keşfi, Afrika'nın çevresinin gemi ile dolaşılması ve Doğu Hindistan'a deniz yolunun keşfinin yol açtığı ve dünyanın dolaşılmasının teşvik ettiği sosyal ve ekonomik altüst oluşla hazırlanmıştı. Bu altüst oluş önce Batı Avrupa'yı sardı, sonra da Almanya'yı. Yeni ulaşım yolları, o zamana dek bilinmeyen ve tahmin edilmeyen boyutta yeni ticaret ilişkileri yarattı. İlk planda Portekizliler, İspanyollar, Hollandalılar, İngilizler bu değişiklikten kâr etmeye çalıştılar. Ama Fransa ve son olarak Almanya da bundan kâr etti. Almanya dini savaşlar ve siyasal bölünmeler dolayısıyla en fazla zarara uğramış ve ekonomik açıdan en çok geri kalmış ülkeydi. Avrupa'nın zanaat ve sanayi ürünleri için sürekli yeni sürüm alanlarının açılmasının neden olduğu yeni dünya pazarı gereksinimle-

ri, yalnızca zanaatçı üretim biçimini değil, Avrupalı halkların ve onların hükümetlerinin görüş, duygu ve düşüncelerini de devrime uğrattı.

Bugüne kadar yalnızca bölgenin ve en yakın çevresinin günlük gereksinimleri için çalışan salt zanaatçı üretimin yerine manifaktür, yani olabildiğince gelişmiş işbölümüyle daha çok sayıda işçinin kullanılmasıyla seri halinde üretim geçti. Büyükçe maddi olanaklara ve ileri görüşe sahip tüccar, zanaatın kısmen yerine geçen, kısmen onu defeden, ama onun loncasal örgütlenmesini de parçalayan bu yeni üretim biçiminin yöneticisi oldu. Böylece, kadının da gücünü tekrar mesleki faaliyette kullanabileceği bir dönem başladı. Keten bezi üretiminde, yün iplik eğirme ve dokumasında, işlemecilikte, çuha kırkıcılığında, sırma yapımında vs. ev sanayii ya da fabrika biçimindeki işletme, kadına faaliyeti için büyük bir alan açıyordu. Onsekizinci yüzyılın sonlarına doğru, 100.000 kadın ve 80.000 çocuk, İngiltere ve İskoçya'nın iplik, dokuma ve basma bez fabrikalarında çalışıyorlardı, ne var ki çoğunlukla ücret ve çalışma süresi açısından tüyler ürpertici olarak tanımlanması gereken çalışma koşulları altındaydılar. Aynı dönemde onbinlerce kadının aynı şekilde sayısız fabrikalarda çalıştırıldığı Fransa'da da durum benzerdi.

Fakat bu ekonomik gelişme daha fazla insan gerektiriyordu ve insanlar onaltıncı, onyedinci ve onsekizinci yüzyılda Avrupa'da ve deniz ötesinde istila savaşları yüzünden çok azaldığı, onsekizinci yüzyılın başlangıcıyla beraber, deniz ötesi bölgelere göç de başladığı için, daha ileri hükümetler açısından, evliliği ve yerleşmeyi kolaylaştırma böylece çok gerekli hale geldi.

Büyük güç siyaseti nedeniyle insan gücünü erkenden yitiren İspanya, bu nedenle daha 1623'de, 18-25 yaş arasında evlenen herkesi uzun yıllar tüm rüsum ve vergilerden muaf tutan bir yasa çıkarmak zorunda kaldı. Hatta yoksul kişilere genel kasalardan drahoma verilmesi sağlandı. Ayrıca en az altı erkek çocuğa sahip olan ebeveynlere vergi ve rüsumdan tam muafiyet sözü verildi. İspanya göçmenliği ve sömürgeciliği de teşvik etti.

Fransa'da XIV. Lui savaşların neden olduğu insan azalması karşısında, tüm vergi yükümlülerine (Taillenpflichtige) —ve bunlara halkın büyük bir bölümü dahildi—, 21 veya 20 yaşlarında evlendiklerinde, dört ya da beş yıllık vergi muafiyetini onayladı. Vergiden tam muafiyet ayrıca, aralarında papaz, manastır rahibi ya da rahibesi olmamış, yaşayan on çocuğu bulunan

tüm vergi yükümlülerine de tanındı. Çocuklarının hiçbiri din adamı olmayan, aynı sayıda çocuğa sahip soylular yılda 1000-2000 Livre emekli maaşı alıyordu ve vergiye bağlı olmayan vatandaşlar aynı koşullar altında bu miktarın yarısını alıyordu. Hatta Saksonyalı Mareşal Moritz, XV. Lui'ye, evliliklere yalnızca beş yıllık sürelerle izin vermesini öğütlüyordu.

Prusya'da, 1688, 1721, 1726, 1736 yıllarında, kararname ve uygun devlet önlemleriyle göçmenlik kolaylaştırıldı, özellikle Fransa'da ve Avusturya'da dinleri nedeniyle takibe uğrayanların göçü teşvik edilmeye çalışıldı. Büyük Friedrich'in nüfus teorisi, 26 Ağustos 1741'de Voltaire'e gönderdiği bir mektupta çarpıcı ifadesini buluyor, şöyle yazıyor mektupta: "İnsanları, yüce bir efendinin av parkını (Wildpark) nüfuslandırmaktan (pöblieren) başka görevi olmayan geyik sürüleri olarak görüyorum." Ne var ki Büyük Friedrich savaşlarıyla av parkının nüfusunun yeniden oluşması zorunluluğunu yarattı. Avusturya, Württenberg ve Braunschweig'da da göçmenlik teşvik edildi ve bu devletlerde de Prusya'da olduğu gibi dışa göç yasaklandı. Ayrıca onsekizinci yüzyılda İngiltere ve Fransa tüm evlenme ve yerleşme engellerini kaldırdılar - bu örneği diğer devletler izledi. Onsekizinci yüzyılın ilk üç çeyreğinde ekonomistler ve hükümetler, yüksek nüfus oranını, devletlerin en büyük mutluluk nedeni olarak değerlendiriyorlardı. Ancak onsekizinci yüzyılın sonu ve ondokuzuncu yüzyılın başlangıcıyla birlikte yeniden bir değişim oldu, bunun nedeni, ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, özellikle Almanya'nın güneyinde ve Avusturya'da süren büyük ekonomik krizler, devrim ve savaş olaylarıydı. Bu kez yine, evliliğin yapılabileceği yaş yükseltildi ve evlenme için belirli bir servet ya da güvenli bir gelir ve belirli bir mevki aranır oldu. Yoksullar için evlenme olanaksız hale getirildi ve özellikle belediyelere, ikâmet ve evlenme koşullarının saptanmasında büyük yetki tanındı. Bazı yerlerde köylülere günlük işlerini yaptıkları evler yasaklandı ya da bugüne dek geri bir yasamaya sahip olan Bavyera'da olduğu gibi Kurfürst'ün rızası olmaksızın inşa edilen günlük iş evlerinin yıkılması talimatı verildi. Yalnızca Prusya ve Saksonya'da evlilik yasaması görece liberal kaldı. Bu evlilik sınırlamasının sonucu, —insan doğasının bastırılması mümkün olmadığından— her türlü engel ve zorluğa rağmen serbest birleşme ilişkilerinin artması ve Almanya'nın bazı küçük devletlerinde evlilik dışı çocuk sayısının evlilikten olanlarla neredeyse aynı olması oldu. Kendi ahlâkı ve Hıristiyanlığına hizmet etmekte olan ataerkil bir yönetimin etkileriydi bütün bunlar.

O dönemde burjuva sınıfın evli kadınları evde, katı bir inzivada yaşıyorlardı; kadının yerine getirmesi gereken iş ve görevler o kadar çoktu ki, özenli bir ev kadını olarak bunlara yetebilmek için sabahtan akşama dek çalışmak zorundaydı ve ancak kızlarının yardımıyla işin altından kalkabiliyordu. Yapılması gereken şeyler, bugün de küçük-burjuva ev kadınının yapmak zorunda olduğu günlük ev işleri değildi yalnızca, bugünün kadınının modern gelişme sayesinde kurtulduğu birçok başka işi vardı onun. İplik bükmek dokumak, [çamaşırları —ÇN] ağartmak, çamaşır ve giysileri bizzat dikmek, sabun kaynatmak, mum ve bira yapmak zorundaydı, kısacası, gerçek bir külkedisiydi ve tek dinlencesi Pazarları kiliseye gitmekti. Evlilik yalnızca aynı toplumsal çevre içinde olurdu, tüm ilişkilerde en katı ve en gülünç kast ruhu egemendi. Kızlar da aynı ruhla eğitiliyor ve katı biçimde evde kapalı tutuluyorlardı; düşünsel eğitimleri önemsizdi ve ufukları en dar ev ilişkilerinden öteye geçmezdi. Buna bir de, eğitim ve düşüncenin yerine geçen ve kadının yaşamını gerçek bir cehenneme çeviren boş ve kof bir biçimcilik ekleniyordu. Reformasyon ruhu, en berbat softalığa dönüştü, insanın içindeki en doğal güdüler ve yaşam sevinci, "saygıdeğer" olarak sunulan, ama ruh öldüren iğrenç yaşam koşulları altında boğuluyordu. Burjuvazide kofluk ve gerilik egemendi, onun altındakiler ise çok ağır bir baskı ve en sefil koşullar altında yaşıyorlardı.

Fransız devrimi, Fransa'da eski devlet ve toplum düzenini süpürüp attı, ama Almanya'ya da bu ruhun bir esintisini gönderdi, bunun karşısında eski, artık uzun süredc direnemezdi. Özellikle Fransız yaderkliği, Almanya için bir devrim etkisine sahipti; eskiyi, kocamışı devirdi, ya da Prusya'da olduğu gibi devrilmesini hızlandırdı. Ve 1815'den sonraki gericilik döneminde zamanın tekerleğini geri çevirmek için ne yapıldıysa da, yeni, çok güçlenmişti ve sonuçta kazanan o oldu.

Lonca ayrıcalıkları, kişisel bağımlılık, pazar kurma ve sürgün hakları, ilerlemiş devletlerde yavaş yavaş hırdavat odasına kalkıyordu. Yeni teknik iyileştirmeler ve buluşlar, özellikle buharlı makinenin bulunuşu ve iyileştirilmesi ve bunun devamı olan malların ucuzlaması, kitle halinde çalışma olanağı yarattı, özellikle de kadınlar için. Büyük sanayi, doğumunu kutluyordu. Fabrikalar, demiryolları ve buharlı gemiler yapıldı, maden işletmesi, dö-

kümhane, cam ve porselen manifaktürü, alet-edavat fabrikasyonu, inşaatçılık vs. hızla gelişti; üniversiteler ve teknik yüksek okullar, gelişmenin gereksindiği beyin gücünü sağlıyordu. Yeni doğmakta olan sınıf, gelişmeyi onaylayan herkesçe desteklenen kapitalist büyük burjuvazi, gittikçe daha çok savunulamaz olan koşulların ortadan kaldırılması için zorluyordu. 1848 ve 1849'daki hareket yıllarında devrimin alttan sarsığı şeyi, 1866 yılının yukarıdan devrimi ortadan kaldırdı. Hâlâ varolan ekonomik ve sosyal engelleri yok etmeyi amaçlayan burjuvazinin gönlüne göre bir politik birlik kuruldu. Zanaat ve sanayi serbestisi, istediği yerde oturma serbestisi, evlilik sınırlamalarının kaldırılması, yerleşme serbestisi, kısacası, kapitalizmin gelişme için gereksindiği tüm yasalar çıktı. Bu yeni gelişmeden kârlı çıkan, işçinin yanısıra, özellikle, kendisine daha özgür bir alan yaratan kadındı.

1866 yılında gelen yeni düzenden önce çeşitli Alman devletlerinde bir dizi engel kalkmış ve dargörüşlü gericilere, ahlâk ve moralin yok olduğu kehanetini yaptırmıştı. 1863'te Mainz Piskoposu Bay v. Ketteler, "mevcut evlilik sınırlamalarının kaldırılmasının, evliliğin çözülmesi anlamına geleceği, çünkü artık eşlerin istedikleri gibi ayrılabilecekleri" yönünde şikayette bulunuyordu, bu şikayet, bugünkü evlilikte maneviyat bağlarının, yalnızca güçlü bir zorlamayla eşleri bir arada tutacak kadar zayıf olduğu anlayışını istemeden içeriyor.

Eskiye göre çok sayıda yapılan evlilikler nüfusun hızla artmasına yol açtığından ve yeni çağ altında muazzam gelişen sanayi sistemi, eskiden bilinmeyen çok sayıda sosyal sorun yarattığından, önceki dönemlerdekine benzer biçimde yine fazla nüfustan korkuya neden oldu. Fazla nüfustan duyulan bu korkunun ne anlama geldiği görülecek, onu gerçek yerine oturtacağız.

İkinci Kısım

GÜNÜMÜZDE KADIN

Yedinci Bölüm

CİNSEL YARATIK OLARAK KADIN

1 — Cinsel Güdü

Burjuva dünyasında kadın ikinci sırada konumlanır. Önce erkek gelir sonra o. Yani, ana soy zinciri çağındaki ilişkinin neredeyse tam tersi sözkonusudur. İlkel komünizmden özel mülkiyet egemenliğine doğru gelişim ilk planda bu dönüşüme yol açmıştır.

Plato tanrılara, kendisine yaptıkları sekiz iyilik için teşekkür ediyordu. Birinci iyilik olarak, kendisini bir köle değil de özgür bir insan olarak doğurtmalarını görüyordu, ama ikinci iyilik, kadın olarak değil de erkek olarak doğurulmasıydı. Benzer bir düşünce Yahudi erkeklerin sabah duasında dile geliyor: Şöyle dua ediyorlar: "***Beni bir kadın olarak yaratmayan*** efendimiz ve tüm dünyanın efendisi, tanrım, sana şükürler olsun." Buna karşılık Yahudi kadınlar sözkonusu yerde: "... ***beni kendi isteğine göre yaratan***" diyorlar. Cinslerin konumlarındaki zıtlık, Plato'nun ifadesinde ve Yahudilerin duasında olduğundan daha keskin dile getirilemez.

İncil'deki sayısız ifadeye ve erkek ile insan için aynı sözcüğün bulunduğu İngiliz ve Fransız dillerine göre, erkek, esas insandır. Halktan sözettiğimiz zaman da kural olarak yalnızca erkekleri düşünürüz. Kadın ihmal edilmiş bir değerdir ve her durumda erkek onun efendisidir. Erkek dünyası için bu şekliyle her şey yolundadır, kadın dünyasının çoğunluğu ise bunu şimdiye dek kaçınılmaz kader olarak kabullenmiştir. Bu anlayış kadın cinsinin durumunu yansıtır.

Kadının, kadın proleter olarak baskı altında olup olmadığı sorusundan tümüyle bağımsız olarak, kadın, özel mülkiyet dünyasında cinsel yaratık olarak baskı altında tutulmaktadır. Erkeğin tanımadığı bir sürü engel ve zorluklar kadın için her adım başında mevcuttur. Erkeğe serbest olan birçok şey, kadına yasaktır; erkeğin tadını çıkardığı bir sürü toplumsal hak, kadın tarafından kullanıldığında hata ya da suç sayılır. Kadın, toplumsal ve cinsel yaratık olarak acı çeker. Bu iki ilişkiden hangisinde daha çok acı çektiğini söylemek zordur, bu nedenle birçok kadının, kadın olarak değil de erkek olarak doğurulmuş olma isteği anlaşılırdır.

İnsanın sahip olduğu tüm doğa güdüleri arasında, yaşamak için yeme güdüsünden sonra, en güçlüsü cinsel güdüdür. Soyu sürdürme güdüsü, "yaşama istencinin" en yoğun ifadesidir. Bu güdü, normal gelişmiş her insanda derinden köklcşmiştir ve olgunluğa ulaştıktan sonra doyurulması, kişinin fiziksel ve ruhsal sağlığı için önemli bir koşuldur. Luther şunu söylerken haklıdır: "Kim şimdi doğa güdüsüne karşı koymak ve doğanın istediği gibi yol almasına izin vermek istemezse, doğanın doğa olmadığı, ateşin yanmadığı, suyun ıslatmadığı, insanın yemediği, içmediği ve uyumadığı gibi bir karşı çıkıştan farklı bir şey yapmış olur mu?" Bu sözler, "günahkâr ten"e karşı gayretli vaazların verildiği kiliselerimizin kapılarının üstündeki taşlara oyulmalıdır. Hiçbir doktor ve psikolog, insanın içindeki aşk gereksiniminin doyurulma zorunluluğunu daha isabetli tanımlayamazdı.

Eğer insan, normal ve sağlıklı biçimde gelişmek istiyorsa, bedeninin hiçbir uzvunu ihmal etmemek ve hiçbir doğal güdünün normal doyumunu esirgememek, onun kendisine karşı yerine getirmek zorunda olduğu bir buyruktur. Her uzuv, doğa tarafından belirlenmiş olduğu fonksiyonu yerine getirmelidir, organizmanın zarara uğratılması, cezalandırmayı gerektirir. İnsanın fiziksel gelişim yasaları gibi, ruhsal gelişim yasaları da incelenmeli ve onlara uyulmalıdır. İnsanın ruhsal faaliyeti, onun organlarının fizyolojik niteliğine bağlıdır. İkisinin tam sağlıklılığı birbiriyle içiçedir. Birindeki arıza diğerini de arızalandırıcı etkide bulunmak zorundadır. Hayvansal gereksinimler denen şeyler, ruhsal denenlerden farklı bir basamakta değildir. İkisi de aynı organizmanın etkisidir ve biri diğerinden etkilenir. Bu erkek için olduğu kadar kadın için de geçerlidir.

Buradan, tıpkı, tüm diğer organlar gibi cinsel organların özelliklerinin bilinmesinin de gerekli olduğu ve insanın onların bakımı için aynı özeni göstermek zorunda olduğu sonucu çıkar. İnsan, her insanın içinde kökleşmiş ve

doğasının çok önemli bir bölümünü oluşturan, evet, yaşamın belirli periyodlarında ona ***bütünüyle*** egemen olan organ ve güdülerin, gizlilik, sahte utangaçlık ve kara cahillik konusu olmaması gerektiğini bilmelidir. Buradan, çeşitli organların fizyolojisinin ve anatomisinin ve bunların erkek ve kadınlarda fonksiyonlarının bilinmesinin, insan bilgisinin herhangi başka bir dalı kadar yaygınlaşmış olması gerektiği sonucu çıkar. Fiziksel doğası üzerine tam bir bilgiyle donanmış olarak insan, birçok yaşam ilişkilerini başka gözlerle görecektir. Bugün toplumun sessizce, kutsal ürkeklik içinde yan çizdiği, ama neredeyse her ailede dikkat çeken kötülüklerin ortadan kalkması, kendisini kendiliğinden dayatacaktır. Başka her türlü şeyde bilgi, insani açıdan en güzel, en değerli bir hedef, bir erdem sayılıyor, yalnızca kendi Ben'imizin karakteri ve sağlığı ve tüm toplumsal gelişimin temeliyle en yakın ilişkide bulunan ***şeylerle*** ilgili bilgide bu böyle değil.

Kant şöyle diyor: "Erkekle kadın ancak birlikte tam ve bütün insanı oluştururlar, bir cins diğerini tamamlar."

Schopenhauer: "Cinsel güdü, yaşam isteğinin en tam ifadesidir, yani bütün istemin yoğunlaşmasıdır... Yaşam isteğinin evetlenmesi, üreme eyleminde yoğunlaşır ve bu onun en kararlı ifadesidir," diyor. Ve onlardan çok önce ***Buddha*** şöyle diyordu: "Cinsel güdü, fillerin ehlileştirilmesinde kullanılan kancadan daha keskin; alevden daha sıcaktır, o, insanın ruhuna sokulan bir ok gibidir."

Cinsel güdünün böylesi yoğunluğunda, olgun yaşta cinsel perhizin, cinsin birinde olduğu gibi diğerinde de sinirsel yaşam ve tüm organizma üzerinde sıkça ağır arızalara ve hatalara, bazen cinnete ve intiharlara yol açacak kadar etkili olması şaşırtmamalıdır. Kuşkusuz cinsel güdü kendini tüm karakterlerde aynı şiddette göstermez: gemlenmesi için eğitim ve özdenetimle, özellikle konuşma, okuma, alkolizm ve benzeri şeyler yoluyla tahrik olmaktan kaçınarak yapılabilecek çok şey vardır. Genelde heyecanın kadınlarda erkeklerden daha az görüldüğü, evet hatta bazen kadınlarda cinsel eyleme karşı belirli bir isteksizlik olduğu [söylenir —ÇN]. Ama burda, fizyolojik ve psikolojik eğilimlerin bu duruma yol açtığı çok küçük bir azınlık söz konusudur.

Yani, cinslerde güdülerin ve yaşam ifadelerinin gerek organik gerekse ruhsal eğitim içinde kendini gösterdiği, biçim ve karakter olarak ifadesini bulduğu ölçüde, erkek ya da kadın olması farketmez, insanın daha mükem-

melleştiği söylenebilir. Her cins kendi kusursuzluğunun en yüksek noktasına gelmiştir. ***Klencke,*** "Eş Olarak Kadın" adlı eserinde şöyle diyor: "Ancak ahlâklı insanda cinsel yaşam baskısı, mantığın dikte ettiği ahlâk ilkelerinin yönetimi altına sokulur, fakat olası en yüksek özgürlüğün dahi, doğanın, iki cinsin normal organik ifadesine koyduğu, soyu sürdürme zorlayıcı uyarısını bütünüyle susturması ***mümkün olmazdı,*** sağlıklı erkek ve kadın bireylerin bu ***görevi*** doğaya rağmen ömür boyu yerine ***getirmedikleri*** yerde, sözkonusu olan —böyleymiş gibi gösterilse ya da kişi ***kendi kendini kandırarak*** böyle tanımlasa da— ***özgür direnme kararı değildi, bilakis doğa yasasını zayıflatan*** ve organları pörsüten, aynı zamanda tüm organizmaya, gerek görüntüde gerekse karakterde dumura uğrama tipinin, cinsel karşıt tipin damgasını basan ve sinir bozukluğu yüzünden ruhsal ve bedensel hastalıklı yönler ve durumlar ortaya çıkaran ***sosyal engellerin ve çıkarsamaların bir sonucudur.*** Cinsel karşıtlık doğa planında gerçekleşmeye ulaşmadığı, insan ***tek yanlı*** kaldığı ve ***kendisinin tamamlanmasına, varlığının bütünüyle en yüksek noktasına varamadığı*** için görüntü ve karakterde erkek kadınsı, kadın erkeksi olur. Ve Dr. Elisabeth ***Blackwell,*** "The moral education of the young in relation to sex"* adlı eserinde şöyle diyor: "Cinsel güdü yaşamın ve toplumun esasının zaruri bir koşulu olarak vardır. O insan doğasının en kuvvetli gücüdür... Gelişmemiş, düşüncelerin konusu değil, ama yine de ***yaşamın merkezi ateşidir,*** o, bu kaçınılmaz güdü, her türlü olası yokoluş karşısında doğal koruyucudur."[1] Pratik Luther, hemen pozitif öğütlerle geliyor. "Kim iffetli olmayı beceremezse, zamanında bir iş bulmaya ve çalışmaya bakmalıdır ve ondan sonra tanrı adına cesaretlenip, evlenmeye kalkışmalıdır. Oğlanlar en gecinden yirmisinde; kızlar on beş ya da on sekizinde, onlar bu yaşta henüz sağlıklı ve beceriklidir ve çocuklarıyla birlikte nasıl besleneceklerini tanrı düşünür. Tanrı çocuk yaptığına göre, herhalde onları besleyecektir de."[2] Luther'in iyi öğütlerine uyulması bizim sosyal koşullarımızda olanaksızdır, ve çocukların beslenmesini tanrıya emanet etme konusunda hem Hıristiyan devlet hem de Hıristiyan toplum kulağının üstüne yatar.

Demek ki bilim, filozofların görüşleri ve Luther'in sağduyusuyla aynı görüştedir, buradan, insanın, kendi benliğiyle içiçe bağlı olan, evet, varlığın

---

* "Gençlerin Cinsellikle ilgili Ahlâki Eğitimi" —ÇN.

[1] E. Blackwell, Essays in medical sociology., s. 177. Londra 1906.

[2] Luther'in Bütün Eserleri. 10. Cilt, s. 742. Halle a., s. 1744.

kendisi olan güdüleri normal biçimde doyurması gerektiği sonucu çıkıyor. Toplumsal kurumlar ya da önyargılar dolayısıyla bu olanaksız kılınırsa, o zaman insan, karakterinin gelişiminde engellenir. Bunun sonuçlarının neler olduğu konusunda, doktorlarımızın, hastaneler, tımarhaneler ve hapishanelerden anlatacakları çok şey var, binlerce yıkılmış aile yaşamından hiç söz etmiyorum. Leipzig'te yayınlanan bir eserde yazarı şöyle diyor: "Cinsel güdü ne ahlâkidir ne gayri ahlâki, yalnızca açlık ve susuzluk gibi doğaldır ve doğa ahlâktan anlamaz,[1] ama toplum bu cümlenin kabulünden henüz çok uzaktır.

2 — Bekârlık ve İntihar Sıklığı

Doktorlar ve fizyologlar arasında kötü bir evliliğin bile bekârlıktan daha iyi olduğu görüşü çok yaygındır ve deneyimler de bunu gösteriyor. "Evliler arasında ölümlülüğün (otuz yaşında 1000 bekâr ile otuz yaşında 1000 evli kıyaslandığında) daha az olduğu artık kesin gibi görünüyor ve bu görüntü oldukça çarpıcıdır. Özellikle erkeklerde büyük farklılıklar sözkonusudur. Bazı yaş gruplarında fark neredeyse iki katıdır. Çok erken dul kalan erkeklerin yüksek ölümlülük oranı da çok gariptir.[2]

Sağlıksız cinsel koşulların, özellikle intihar rakamlarını da artırdığı iddia ediliyor. Genel olarak tüm ülkelerde erkeklerin intihar oranı kadınlarınkinden çok yüksektir.

	Yıl	Yaşayan her 100000 kişiye düşen intiharcı sayısı erkek	kadın	Kadınların erkek intiharcılara oranı
Almanya	1899-1902	33,0	8,4	25,5
Avusturya	1898-1901	25,4	7,0	27,6
İsviçre	1896-1903	33,3	6,4	19,2
İtalya	1893-1901	9,8	2,4	24,5
Fransa	1888-1892	35,5	9,7	27,3
Hollanda	1901-1902	9,3	3,0	32,3
İngiltere	1891-1900	13,7	4,4	32,1
İskoçya	1891-1900	9,0	3,2	35,6
İrlanda	1901	2,3	1,2	52,2
Norveç	1891-1900	10,0	2,5	25
İsveç	1891-1900	21,1	8,6	40,8
Finlandiya	1891-1900	7,8	1,8	23,1
Avrupa Rusyası	1885-1894	4,9	1,6	32,7[3]

[1] Veritaş, Yasa Önünde Fahişelik. Leipzig 1893.

[2] Dr. G. Schnapper-Arndt, Sosyalistatistik., s. 196. Leipzig 1908.

[3] F. Prinzing, Tıp İstatistiği ElKitabı, s. 356. Jena 1906.

Alman İmparatorluğunda 1898 yılından 1907'ye dek intihar edenlerin sayısı:

Yıl	1898	1899	1900	1902	1904	1907
Erkek	8544	8460	8987	9765	9704	9753
Kadın	2291	2301	2406	2571	2764	3024
Toplam	10835	10761	11393	12336	12468	12777

İntihar eden her 100 erkeğe 1898'de 26,8; 1899'da 27,2; 1900'de 26,8; 1904'te 28,5; 1907'de 31 kadın düşüyordu. Ama 15 ve 30 yaşları arasında, genel olarak ***kadınların*** intihar yüzde oranı erkeklerden yüksektir. 15-20 ve 21-30 yaşları arasında intihar edenlerin yüzde oranı şöyleydi:

	Yıl	15-20 yaş arası erkek	15-20 yaş arası kadın	21-30 yaş arası erkek	21-30 yaş arası kadın
Prusya	1896-1900	5,3	10,7	16	20,2
Danimarka	1896-1900	4,6	8,3	12,4	14,8
İsviçre	1884-1899	3,3	6,7	16,1	21
Fransa	1887-1891	3,5	8,2	10,9	14[1]

Saksonya'da 21 ile 30 yaşları arasında intihar eden 1000 kişi arasında yıllık ortalamalar şöyledir:

	Erkek	Kadın
1854-1868	14,95	18,64
1868-1880	14,71	18,79
1881-1888	15,3	22, 3

[1] H. Krose, İntihar Sıklığının Nedenleri., s. 28. Freiburg 1906.

İntihar edenlerin ortalama rakamıyla kıyaslandığında, dul ve boşanmışlarda da yüksek intihar rakamı görülüyor. Erkek veya kadınlarda ortalama intihar rakamına göre Saksonya'da boşanmış erkeklerde ***yedi,*** boşanmış kadınlarda ***üç kat*** fazla intihar görülüyor. Boşanmış veya dul erkek ve kadınlarda, eğer çocukları yoksa intihar ***daha sıktır***. 21-30 yaş arasında intihara yönelen evlenmemiş kadınlar arasında aşk ihanetine uğrama veya bir "yanlış adım" atma sonucunda yaşamlarını sona erdirenler vardır. İstatistik, evlilik dışı doğum oranlarının yükselmesinin hemen her zaman intihar eden kadın sayısıyla uyum içinde olduğunu gösteriyor. Kadın intiharcılar arasında 16-21 yaşında olanların sayısı da olağanüstü büyüktür, bu da doyurulmamış cinsel güdü, aşk sorunları, gizli hamilelik ya da erkek dünyası tarafından aldatılmanın sözkonusu olduğunu kuvvetle düşündürüyor.

Kadınların cinsel yaratık olarak durumu üzerine Prof. ***v. Krafft-Ebing***[1]: "Buna karşılık kadında deliliğin küçümsenmemesi gereken bir kaynağı yine onun sosyal pozisyonunda yatmaktadır. Doğa tarafından, cinsel olarak, en azından ideal anlamda erkekten daha muhtaç yaratılmış kadın, bu gereksiniminin doyurulması için, evlilikten başka saygıdeğer [bir yol —ÇN] bilmez (Maudsley).

Bu onun tek çaresidir. Sayısız nesiller boyunca karakteri bu yönde oluşturulmuştur. Küçük kız bile bebeğiyle anneyi oynar. Modern yaşam daha yüksek talepleriyle, evlilik yoluyla doyum için gittikçe daha az şans sunuyor. Bu, evliliklerin daha geç ve daha ender yapıldığı yüksek sınıflar için özellikle geçerlidir.

Daha güçlü [cins —ÇN] olarak erkek, daha büyük entellektüel ve bedensel kuvveti ve özgür sosyal konumu dolayısıyla, cinsel doyumu zahmetsizce tadar ya da tüm gücünü alan mesleğinde kolayca, eşdeğerde bir şey bulabilirken, yüksek sınıftan bekâr kadınlar için bu yol kapalıdır. Bu önce bilinçli ya da bilinçsiz, kendi kendisiyle ve dünyayla hoşnutsuzluğa ve hastalıklı kuruntulara yol açar. Bir süre çoğunlukla dinle oyalanılmaya çalışılır, boşuna. Mastürbasyonlu veya mastürbasyonsuz dinsel tutku, aralarında isteri ve deliliğin ender olmadığı bir sürü sinirsel rahatsızlığa yol açar. Bekâr kadınlarda deliliğin en sık rastlandığı dönemin 25-35 yaş arasında, yani gençliğin ve onunla beraber yaşam umutlarının sararıp solduğu dönemde olması gerçeği,

[1] Psikiyatri Ders Kitabı. 1. Cilt, 2. baskı. Stuttgart 1883.

ancak böyle anlaşılabilir, öte yandan erkeklerde delilik en sık 35-50 yaş arasında, yani var olma mücadelesinde en büyük talepler döneminde ortaya çıkar.

Bekârlığın çoğalmasıyla beraber, kadının eşitliği sorununun gittikçe daha fazla gündeme gelmiş olması kesinlikle rastlantı değildir. Ben bunun, bekârlığın artmasıyla beraber, kadının modern toplumda gittikçe daha çekilmez hale gelen sosyal ilişkilerinin imdat işareti olarak değerlendirilmesini istiyorum, bu, kadının doğal olarak muhtaç olduğu ve modern sosyal koşulların vermeyi kısmen reddettiği şey karşılığında kadına eşdeğerde bir şey yaratılması için topluma yönelik bir haklı taleptir."

Ve ***Dr. H. Ploss,*** "Doğada ve Etnolojide Kadın[1] adlı eserinde, bekâr kadın için cinsel güdünün yetersiz doyumundan kaynaklanan sonuçların etkisini tartışarak şöyle diyor: "(Yaşlanan kızlarda) bu solma sürecinin yalnızca ilerlemesini durdurma değil, artık yitirilmiş tazeliğin, eski görkemliliğinde olmasa da küçümsenmeyecek derecede yeniden kazanılmasında etkin ve hiçbir zaman başarısızlığa uğramayan bir çarenin olması, yalnızca doktor için değil, bilakis antropolog için de son derece dikkate değerdir, sosyal koşullarımızın, bunun kullanımına çok ender durumlarda izin vermesi ve olanaklı kılması çok yazık. Bu çare, belli aralıklarla ve düzenli cinsel ilişkiden ibarettir. Artık solmuş ya da solmaya pek uzak olmayan bir kızda, eğer evlenme olanağı bulursa, evlendikten kısa bir süre sonra hatlarının yeniden yuvarlandığı, yanaklarına renk geldiği ve gözlerinin eski taze parlaklığı yeniden kazandığına ender rastlanmıyor. ***Yani evlilik kadın cinsi için gerçek gençlik kaynağıdır.*** Doğanın, sarsılmaz katılıkta, hakkını talep eden, saptanmış yasaları vardır ve her türlü ***vita praeter naturam,*** her türlü doğaya aykırı yaşam, türe uygun olmayan yaşam koşullarına her türlü uyum deneyi, gerek hayvan gerekse insan organizmasında dikkate değer dejenerasyon izleri bırakmadan geçip gitmez."

Şimdi ortaya şu soru çıkıyor: Toplum, özellikle kadın cinsinin makul bir yaşam tarzı talebini yerine getiriyor mu? Eğer bu soru 'hayır'lanıyorsa, şu soru ortaya çıkıyor: Toplum bunları yerine getirebilir mi? İki soru da 'hayır'lanmak zorundaysa, şu soru ortaya çıkıyor: Bunlar nasıl yerine getirilebilir?

---

[1] Sekizinci baskı, 2. Cilt, s. 606. Leipzig 1905.

Sekizinci Bölüm

MODERN EVLİLİK

1 — Meslek Olarak Evlilik

"Evlilik ve aile devletin temelidir; bu nedenle evlilik ve aileye saldıran, topluma ve devlete saldırır ve ikisinin de altını oyar", diye haykırıyor bugünkü düzenin savunucuları. Monogam evlilik, yeterince kanıtlanmış olduğu gibi, burjuva kazanç ve mülkiyet düzeninin ürünüdür, yani reddedilmez biçimde burjuva düzeninin en önemli temellerinden birini oluşturur, ama insan toplumunun doğal gereksinimlerine ve sağlıklı bir gelişimine uygun olup olmadığı ayrı bir sorudur. Bu, burjuva mülkiyet ilişkileri üzerinde yükselen evliliğin, çoğunlukla, birçok uygunsuzluk gösteren ve çoğu kez amacına yalnızca tam ulaşamayan ya da hiç ulaşamayan zorunlu bir evlilik olduğunu göstereceğiz. Ayrıca, onun milyonlar için ulaşılmaz bir toplumsal kurum olduğunu ve onu övenlerin iddia ettiği gibi, hiçbir biçimde, yalnızca doğal amacına uygun, özgür aşk seçimi üzerinde yükselen bir evlilik olmadığını göstereceğiz.

John Stuart Mill, bugünkü evliliğe ilişkin olarak şöyle diyor: "***Evlilik, yasanın tanıdığı tek gerçek köleliktir.***" Kant'ın görüşüne göre, ancak erkek ve kadın birlikte tam insanı oluştururlar. İnsan cinsinin sağlıklı gelişimi, cinslerin normal ilişkisi üzerinde yükselir. Cinsel güdünün doyumu erkeğin olduğu kadar kadının da sağlıklı fiziksel ve ruhsal gelişimi için bir zorunlu-

luktur. Ama insan hayvan değildir ve bu yüzden şiddetli güdüsünün daha yüksek doyumu için salt fiziksel doyum ona yetmez, ilişkiye girdiği yaratıkla ruhsal uyum ve çekim gücü de arar. Bunlar yoksa eğer, cinsel birleşme yalnızca mekanik olarak gerçekleşir ve o zaman bu ahlâk dışıdır. Yükselmiş insan, karşılıklı çekim gücünün, cinsel eylemin gerçekleşmesinin ötesinde sürmesini ***ve soylulaştırıcı etkisini karşılıklı ilişkiden filizlenen canlıya kadar yaymasını*** ister.[1] Bu tür taleplerin günümüz toplumunda çoğu evliliklere yöneltilemeyeceği gerçeği, ***Varnhagen v. Ense'***yi şöyle yazmaya itti: "Gerek gerçekleşmiş gerekse gerçekleşecek evlilikler arasında, böylesi bir ilişki üzerine iyi izlenim edinmemizi sağlayacak bir şey göremedik; tersine, yalnızca aşk ve saygıya dayanması gereken, ama örneklerde gördüğümüz gibi, bunların dışında her şeye dayanan tüm bu kurum, bize soysuz ve iğrenç geldi ve haykırarak, 'Athenäum'* fragmanlarında** okuduğumuz Friedrich Schlegel'in sözüne katıldık: "Hemen hemen tüm evlilikler metres yaşamıdır, tüm ruhani ve dünyevi yasalara göre esas karakteri, çeşitli kişilerin tek kişi olmasında yatan, gerçek bir evlilikten çok uzak, dengesiz, eğreti evliliklerdir."[2] Bu, tümüyle Kant doğrultusunda bir düşüncedir.

Zürriyet sevinci ve bunlara karşı yükümlülükler, iki insanın aşk ilişkisini uzun süreli kılar. Evlilik ilişkisi içine girmek isteyen bir çift, iki tarafın da özelliklerinin böyle bir bağ için uygun olup olmadığı konusunda netleşmelidir. Fakat yanıt, hiçbir etki altında kalınmadan verilebilmelidir. Ama bu yalnızca, bağın gerçek amacıyla, doğal güdünün doyumu ve ırkın sürdürülmesinde kendi özünün sürdürülmesi amacıyla hiç ilgisi olmayan ***tüm diğer çıkarları uzak tutan*** ve kör tutkuyu gemleyen bir ölçü anlayışıyla ***mümkündür.*** Ancak bu koşulların mevcut toplumda, fazla örneği bulunmadığından, günümüz evliliğinin çoğunlukla gerçek amacını yerine getirmekten uzak olduğu ve bu nedenle onu ideal bir kurum olarak görmenin haklı temeli bulunmadığı sonucu çıkar.

---

[1] "Eşlerin birbirine yaklaşırkenki ruh halleri ve duyguları kuşkusuz cinsel eylemin etkisine belirleyici bir etkide bulunur ve oluşmakta olan canlıya belirli karakter özelliklerini aktarır." Dr. Elisabeth Blanckwell, The moral education of the young in relation to sex. Ayrıca Göthe'nin, iki insanı intim ilişkiye yönelten duyguların hangi etkileri yarattığını açıkça anlattığı 'Wahlverwandtschaften'a ("Gönüllü Yakınlıklar") bkz.

[2] Olağanüstü Önemli Olaylar, 1. Clit, s. 239. Leipzig, F. A. Brockhaus.

* Athenäum: Athena tanrıçasının tapınağı. —ÇN.

** Fragman: Tamamlanmamış edebi eser. —ÇN.

Ne kadar çok evliliğin burada konulandan tümüyle farklı anlayışlarla yapıldığı kanıtlanamaz. Taraflar evliliklerini, çevreye gerçekte olduğundan farklı göstermeye çalışırlar. Burada, daha önceki hiçbir toplumsal dönemde benzeri olmayan bir ikiyüzlülük durumu sözkonusudur. Ve bu toplumun siyasal temsilcisi olan devletin toplumu vahim bir durumda gösteren araştırmalar yapmakta hiçbir çıkarı yoktur. Bizzat devletin kendi memur ve hizmetkârlarının evliliğinde aradığı ölçüler, ***evliliğin temelinde yatması gereken ölçüyle uyuşmaz.***

2 — Doğumların Gerilemesi

Evlilik, iki insanın doğa amaçlarına ulaşmak için karşılıklı sevgiden dolayı girdikleri bir bağ olmalıdır. Fakat bu gerekçe şu anda çok az örnekte ***katıksız*** mevcuttur. Kadınların büyük çoğunluğu evliliği ne pahasına olursa olsun girmeleri gereken koruyucu bir kurum olarak görüyorlar. Erkek dünyasının büyük bir bölümü ise evliliğe salt bir iş bakışıyla bakıyor, maddi açıdan avantajlarını dezavantajlarını tartıyor ve hesaplıyor. Aşağılık ve egoist motivlerin belirleyici olmadığı evliliklerde bile, kaba gerçeklik o kadar çok rahatsız edici ve yıkıcı şeyler taşıyor ki, evlenenlerin çoşku içindeyken bekledikleri umutlar, ender örneklerde gerçekleşebiliyor.

Bu doğaldır. Eğer evlilik iki eşe tatminkâr bir ortak yaşam sağlayacaksa, karşılıklı aşk ve saygının yanısıra, ***maddi varlığın güvencesini, kendileri ve çocukları için gerekli olduğuna inandıkları zorunlu ve hoş şeylerin varlığını da gerekli*** kılar. Ağır geçim kaygısı, zorlu geçim mücadelesi, evlilikte hoşnutluğun ve mutluluğun tabutuna çakılan ilk çivilerdir. Evlilik ortaklığı meyvesini ne kadar çok verirse, ***yani amacını ne kadar yüksek derecede yerine getirirse,*** kaygı da o ölçüde artar. Örneğin bir köylü, ineğinin ona verdiği her danadan keyif duyar, domuzunun yavrularını huzurla sayar ve sonucu komşularına hoşnutluk içinde anlatır; ama karısı, köylünün fazla sıkıntıya katlanmadan yetiştirebileceğini düşündüğü yumurcakların sayısına —ve bu sayı ***büyük olmamalı***— yeni bir katkıda bulunduğunda, köylünün bakışları karanlıklaşır, yeni doğan bebek hele bir de ***kız*** olma şanssızlığına düşmüşse, bakışı daha da kararır.

Yani denilebilir ki, gerek evliliklere gerekse doğumlara egemen olan ekonomik koşullardır. Bunun en klasik biçimi Fransa'da görülür. Orada tarımda parsel sistemi egemendir. Fakat belirli bir sınırın altında parçalanmış toprak artık hiçbir aileyi besleyemiyordu. Fransa'da sosyal kurum haline gelen ve hatta birçok ilde, devleti yönetenlerin korkusuna rağmen, nüfusu neredeyse olduğu yerde tutan, evet önemli ölçüde gerileten ünlü ve kötü ünlü iki çocukluluk sistemi, buradan kaynaklanır. Kırda mal üretimi ve para ekonomisi gelişiminin neden olduğu şeyi, kentlerdeki sanayi daha büyük ölçüde üretir. Burada evliliğin verimliliği daha hızla azalır.

Fransa'da evlenme sayısının artmasına rağmen doğum sayısı sürekli düşüyor, ama yalnızca Fransa'da değil, uygar ülkelerin çoğunda bu böyle. Burada, sosyal koşullarımızın sonucu olarak, egemen sınıfları düşündürmesi gereken bir gelişme görülüyor. Fransa'da 1881'de 937.057 çocuk doğdu, fakat 1906'da bu sayı yalnızca 806.847, 1907'de 773.969 idi. Yani doğumlar 1907 yılında, 1881 yılına göre 163.088 azalmıştır. Ama, evlilik dışı doğumların Fransa'da 1881 yılında 70.079 olması ve 1881-1890 arası dönemde, 1884 yılında 75.754 ile en yüksek noktaya ulaşması, 1906'da hâlâ 70.866 olması karakteristiktir, öyle ki doğumlardaki azalma yalnızca evlilikten olanlara düşmektedir. Doğumlardaki bu düşüş, tüm yüzyıl boyunca kendini hissettiren bir karakteristiktir. Fransa'da yılda her 10.000 kişiye düşen doğum sayısı şöyledir:

1801-1810	333	1841-1850	273	1891-1900	221
1811-1820	316	1851-1860	262	1905	206
1821-1830	308	1861-1870	261	1906	206
1831-1840	290	1881-1890	239	1907	197

Bu, 1801'le (333) karşılaştırıldığında, 1907 yılında her 10.000 kişide doğumların 136 azalması anlamına gelir. Bu sonucun Fransız devlet adamlarına ve sosyal politikacılarına büyük başağrısı yaratması anlaşılırdır. Ama Fransa bu açıdan yalnız değildir. Almanya, özellikle Saksonya, epeydir benzer bir görünüm sunuyor ve doğum oranları daha hızlı düşüyor. Almanya'da her 10.000 kişiye yılda düşen doğum oranı şöyledir:

1875	423	1890	370	1905	340
1880	391	1895	373	1906	341
1885	385	1900	368	1907	332

Diğer Avrupa devletlerinin çoğu da benzer bir tablo sunuyor. 1000 kişiye düşen doğum oranları ülkelere göre şöyledir:

	1871-1880	1881-1890	1891-1900	1901-1905	1907
İngiltere ve Galler	35,4	32,5	29,9	28,1	26,3
İskoçya	34,9	32,3	30,2	28,9	27
İrlanda	26,5	23,4	23	23,2	23,2
İtalya	36,9	37,8	34,9	32,6	31,5
İsveç	30,5	29,1	27,2	26,1	25,5
Avusturya	39	37,9	37,1	35,8	35 (1906)
Macaristan	44,3	44	40,6	37,2	36
Belçika	32,3	30,2	29	27,7	25,7 (1906)
İsviçre	30,8	28,1	28,1	28,1	26,8
Hollanda	36,2	34,2	32,5	31,5	30

Yani doğumlardaki düşüş geneldir ve Fransa ile İrlanda en düşük rakamları göstermelerine rağmen, doğum oranlarının azalışı en hızlı İngiltere, Almanya (Saksonya) ve İskoçya'da gerçekleşmektedir. Aynı görüngü ile Birleşik Devletler ve Avustralya'da da karşılaşıyoruz. Genel doğum rakamları yerine, sahih doğurganlığı, yani evlilikten doğanların, 15 ile 49 yaş arasındaki evli doğurgan kadınların ortalama sayısıyla ilişkisini gözönüne alırsak, bu eğilim kendini daha güçlü bir şekilde gösterir:

15-49 yaşlarında her 1000 evli kadına düşen evlilikten doğmuş canlı çocuk sayısı (Yıllık ortalama)

Onyıllar	1876-1885	1886-1895	1896-1905
İngiltere ve Galler	250	229	203
İskoçya	271	255	235

Onyıllar	1876-1885	1886-1895	1896-1905
İrlanda	250	245	264
Danimarka	244	235	217
Norveç	262	259	246
İsveç	240	231	219
Finlandiya	259	246	244
Avusturya	246	250	242
Macaristan (İmparatorluk)	234	225	216
İsviçre	239	230	225
Alman İmp.	268	258	243
Prusya	273	265	250
Bavyera	276	263	259
Saksonya	267	250	216
Württenberg	288	259	262
Baden	266	248	251
Hollanda	293	286	272
Belçika	264	236	213
Fransa	167	150	132
İtalya	248	249	232

Yukarıda saydığımız gerekçeler, bir insanın dindarların dediği gibi, "tanrının timsali"nin doğumuna, ortalama olarak yeni doğmuş bir ev hayvanından daha az değer biçildiğini gösteriyor, ve bu da, içinde bulunduğumuz nahoş durumu ifade ediyor. Bazı açılardan görüşlerimiz, barbar halkların görüşlerinden çok az farklıdır. Yeni doğan bebekler barbarlarda sıkça öldürülüyordu, özellikle kızların kaderi buydu ve bazı kabilelerde hâlâ böyledir. Biz artık kızları öldürmüyoruz, bunun için fazla uygarız, ama kızlara sık sık parya gibi davranılıyor. Daha güçlü olan erkek, varolma mücadelesinde kadını her yerde geri iter ve kadın buna rağmen mücadele ederse, güçlü cins tarafından sevimsiz rakibe olarak nefretle izlenmesi ender değildir. Kadın rekabetine karşı en acımasız olan ve onlara karşı şiddetle mücadele edenler, özellikle daha yüksek tabakaların erkekleridir. İşçilerin de kadın emeğinin dışlanmasını talep etmelerine istisnai olarak rastlanır. Örneğin böyle bir talep 1876 yılında bir Fransız işçi Kongresinde getirildiğinde, büyük çoğunluk buna karşı çıktı. Ama o zamandan bu yana, tam da tüm ülkelerin sınıf bilinçli işçileri arasında, kadın işçinin eşit bir yaratık olduğu anlayışı olağanüstü ilerleme kaydetmiştir, bunu da özellikle uluslararası işçi kongrelerinin

kararları gösterir. Sınıf bilinçli işçi, mevcut ekonomik gelişmenin, kadının kendisini erkeğin rakibi olarak payelendirmeye zorladığını biliyor, ama o, kadın emeğini yasaklamanın, makine kullanımını yasaklamak kadar saçma olduğunu da biliyor ve bu nedenle kadını, toplumdaki konumu üzerine bilinçlendirmeyi ***ve onu proletaryanın kapitalizme karşı kurtuluş mücadelesinde silah arkadaşı olarak eğitmeyi*** arzuluyor.

3 — Para Evliliği ve Evlilik Borsası

Bugünkü toplum kuşkusuz öncekilerden daha yüksektir, ama iki cins arasındaki ilişkilerle ilgili anlayış çoğunlukla aynı kalmıştır. Profesör L. v. Stein 1876'da, "Ulusal Ekonomi Alanında Kadın" adlı bir eser yayınladı, evliliğin çok şiirsel bir tablosunu çizdiği bu eser, adına pek uygun değildir. Ama bu tabloda, kadının, "aslan" erkek karşısındaki kul konumu görülür. Stein şöyle yazıyor: "Erkek, kendisini yalnızca seven değil, aynı zamanda anlayan bir yaratık ister. O, yalnızca yüreği kendisi için çarpmakla kalmayıp, aynı zamanda onun yüzünü güldüren görünümüyle barış, huzur, düzen, kendi kendisi üzerinde hakimiyet ve diğer binlerce şey yayan bir varlık ister; o, bütün bunlar üzerinde, dişiliğin o ifade edilemez güzel kokusunu yayan, ev yaşamı için canlandırıcı sıcaklığa sahip birini ister."

Kadın için güya övgü olan [bu metinde —ÇN] kadının alçaltılması ve erkeğin egoizmi gizlidir. Bay Profesör kadını, aynı zamanda pratik hesap uzmanlığıyla donanmış, ekonominin borç ve alacağını dengede tutmayı beceren ve ayrıca evin efendisinin, buyurucu aslanın tüm isteklerini gözlerinden okuyabilmek ve "evin efendisi"nin belki de kendi aptallıklarını düşünürken kırıştırdığı alnını yumuşak eliyle düzeltmek için, çevresinde hafif bir sabah rüzgârı gibi, sevimli bir ilkbahar gibi salınan, güzel kokulu bir yaratık olarak resmediyor. Kısacası, Bay Profesör öyle bir kadın ve öyle bir evlilik tarif ediyor ki, böylesi yüz örnek içinde ***bir*** tane bile yoktur ve olamaz da. Binlerce mutsuz evlilik ve hiçbir zaman evlenemeyen çok sayıda kadını ertesi günün bir parça ekmeğini kazanabilmek için sabahtan akşama dek kocasının yanında yük hayvanı olarak çalışan ve bitkin düşen milyonları hiç görmüyor ve bilmiyor. Bütün bunlar karşısında şiirsel rengin, acı ve sert gerçeklik tarafından silinip atılması, kelebek kanadındaki renk tozunun bir el hareke-

tiyle silkilmesinden daha kolaydır. Her şeye katlanan bu sayısız kadına bir bakış, Bay Profesörün şiirle renklendirilmiş tablosunu çok fena tahrip edecek ve planını bozacaktır. Onun gördüğü kadınlar çok küçük bir azınlığı oluşturuyor ve bunların da çağın gerisinde kalıp kalmadıkları kuşkuludur.

Sık sık kullanılan bir söz şöyle der: "Kadının sahip olduğu konum, bir halkın uygarlığını gösteren en iyi ölçüdür." Bunu doğru kabul ediyoruz, ama o zaman çok övülen uygarlığımızın pek o kadar ileri olmadığı görülecektir. "Kadının Köleliği" —kitabın ismi, yazarın kadının konumuna ilişkin sahip olduğu anlayışı karakterize ediyor— adlı eserinde John Stuart Mill şöyle diyor: "Erkeklerin yaşamı daha evcil oldu. İlerleyen uygarlık kadının karşısında erkeğe daha fazla zincir vuruyor." Erkekle kadın arasında dürüst bir evlilik ilişkisi varsa bu bir ölçüde doğrudur, ama bu sözün güçlü bir azınlık için kullanıldığı kuşku götürür. Akıllı erkek, kadının, evsel faaliyetin dar çerçevesinden çıkıp, yaşamın içine girmesini ve çağın akımlarıyla haşır neşir olmasını kendisi için avantaj sayar. Böylece kendine taktığı "zincirler" onu sıkmaz. Buna karşılık, modern yaşamın evlilik yaşamına, eskiden olduğundan daha yüksek ölçülerde yıkıcı faktörler sokup sokmadığı sorusu doğar.

Evlilik yüksek derecede maddi spekülasyonların konusu olmuştur. Evlenmek isteyen erkek, kadınla birlikte mülk de edinmeyi arzular. Baba soy zinciri belirleyici olduğundan, önceleri miras dışında tutulan kızların miras hakkını yeniden kazanmasının en önemli nedeni buydu. Ama eski dönemlerin hiçbirinde evlilik bugünkü gibi, bu kadar bayağı biçimde, deyim yerindeyse açık pazarda spekülasyon konusu ve salt para işi olmamıştı. Bugün evlilik bezirgânlığı öylesine bir utanmazlıkla sürdürülüyor ki, sürekli yinelenen, evliliğin "kutsallığı" safsatası tamamen bir alay gibi görünüyor. Her şey gibi, bu görüntünün de yeterince nedeni vardır. Eski dönemlerin hiçbirinde, insanların büyük çoğunluğu için belirli bir refah düzeyine yükselmek, şimdikinden daha zor değildi; ama hiçbir dönemde de insana yaraşır bir yaşam ve yaşam zevkine yönelik haklı çaba ***bu kadar genel*** değildi. Herkes ***aynı hakka*** sahip olduğuna inandığından, önüne koyduğu hedefe ulaşamayan, bunu daha ağır duyumsuyor. Resmi olarak zümre ve sınıf farkı ***yoktur***. Herkes konumuna göre, ulaşılmaya değer hedef olarak gördüğü şeyi elde etmek ister. Kendini ayrıcalıklı hisseden çoktur, ama içlerinden pek azı seçilir. Burjuva toplumunda bir kişinin rahat yaşayabilmesi için, yirmi kişi kıtlık çekmek zorundadır. Ve bir kişinin sefahat sürebilmesi için, yüzlerce ya da binlerce

kişinin sefalet içinde kalması gerekir. Fakat herkes, bu ayrıcalıklara dahil olmak ister ve, fazla tehlikeli olmaması önkoşuluyla kendisini hedefe götürüyor gibi görünen her türlü yola başvurur. Ayrıcalıklı bir sosyal konuma ulaşmanın en rahat ve kolay yollarından biri ***para evliliğidir.*** Bir yanda olabildiğince fazla para isteği, öte yanda ise rütbe, ünvan ve asalet özlemi, toplumun yüksek tabakalarında bu biçimde karşılıklı doyum bulur. Burada evlilik çoğunlukla bir ticari iş olarak değerlendirilir. İki tarafın da görünürde kabullendiği anlaşmalı bir bağdır evlilik, öte yandan her iki taraf da çoğunlukla kendi eğilimlerine göre davranır.[1]

Her büyükçe kentte, yüksek sınıfların esas olarak, evlilikleri teşvik etmek amacıyla bir araya geldikleri belirli yer ve günler vardır. Bu toplantılar bu nedenle, çok uygun bir tanımla "evlilik borsası" diye anılır. Çünkü aynı borsada olduğu gibi burada da başrolü spekülasyon ve bezirgân oynar ve hileyle yalan da eksik olmaz. Borca batmış, ama eski bir soyluluk ünvanı sunabilen subaylar, mahvolmuş sağlıklarını evlilik limanında düzeltmek isteyen ve bir bakıcıya gereksinim duyan sefahatin yıprattığı donjuanlar (Roués), bazen iflasın ve cezaevinin eşiğinde bulunan ve kurtarılmak isteyen fabrikatörler, tüccarlar, bankacılar ve nihayet, para ve servet kazanmak ya da çoğaltmak isteyen herkes, ilerleme şansı olan, ama şimdilik para sıkıntısı

---

[1] Eksik bırakmamak açısından, en yüksek çevrelerdeki politik nedenlerle evliliğe de değinmek gerek. Bu evliliklerde kural olarak, keyfe ve gereksinime göre, ***evlilik dışında*** zararını karşılama ayrıcalığı zımnen vardı ve bu kadın için olduğundan daha fazla erkek için geçerliydi. Bir prens için, hiç olmazsa ***bir*** metres tutmanın görgü kuralı sayıldığı zamanlar oldu; bu, deyim yerindeyse, prenslik alametlerindendi. Böylece, Scherr'e göre, aslında faziletli olarak tanınan Prusyalı I. Friedrich Wilhelm (1713-1740) hiç olmazsa görünürde bir general karısıyla ilişki sürdürüyordu. Buna karşılık, örneğin Polonya ve Saksonya Kralı Güçlü August'un 300 tane evlilik dışı çocuğa yaşam verdiği ve İtalyan Kralı, ré galantuomo Victor Emanuel'in geride 32 tane evlilik dışı çocuk bıraktığı genel olarak bilinir. Daha kısa zaman öncesye kadar, ilgili "hükümdar"ın, görevinden ayrılan metreslerinin dinlenme yeri olarak inşa ettirdiği yaklaşık bir düzine çok hoş villanın bulunduğu romantik bir küçük Alman kenti mevcuttu. Bu konu üzerine kalın kitaplar yazılabilir, bilindiği gibi, bu müstehcene kaçan olaylar üzerine kapsamlı bir kitaplık vardır. Avrupa'nın çoğu prens saraylarının ve aristokrat ailelerinin iç tarihi, bilenler için neredeyse kesintisiz bir Chronique scandaleuse'dür (rezillikler tarihi). Bu tür gerçekler karşısında, hikâyeler uyduran ajanların, birbirini izleyen "erkek ve kadın hükümdarların" "meşruluğu"nu sadece kuşkusuz göstermeleri yetmez, bilakis tümünü evcil erdemler timsali, sadık kocalar ve iyi anneler olarak göstermeleri de oldukça gereklidir. Kâhinlerin kökü henüz kazınmadı ve bunlar Roma'dakiler gibi bugün de kitlelerin cahilliğinden yararlanarak yaşıyorlar.

çeken memurların yanısıra, müşteri olarak ortaya çıkar ve evlilik pazarlığı yaparlar. Bu arada evlenilecek kadının genç ya da yaşlı, güzel ya da çirkin, düzgün ya da kambur, bilgili ya da cahil, sofu ya da uçarı, Hıristiyan ya da Yahudi olması genelde pek önemsenmez. Ünlü bir devlet adamının ifadesi şöyle değil midir: "Hıristiyan H. ile Yahudi St. arasında bir evlilik çok tavsiyeye değerdir."[1] Deneyimlerin gösterdiği gibi, ahırdan alınmış bir tablonun, toplumumuzun yüksek çevrelerinde canlı bir tezahürat buluyor olması dikkate değerdir. Para her türlü zararı karşılar ve tüm erdemsizlikleri dengeler. Alman ceza yasası (180 ve 181. maddeler) çöpçatanlığı ağır hapisle cezalandırıyor, ama ebeveynler, vasiler ve akrabalar çocuklarını, vesayetleri altındaki kişileri ya da akrabalarını onların sevmediği bir erkeğe ya da kadına para, kazanç, rütbe ya da başka bir çıkar karşılığında satarlarsa buna hiçbir savcı müdahale edemez, ama yine de burada bir suç sözkonusudur. Ganimet peşinde olan ve "kutsal evlilik" için adaylar arayan çok sayıda iyi örgütlenmiş evlendirme bürosu ve kadın-erkek her türde çöpçatanlar vardır. Bu tür işyerleri, özellikle yüksek sınıfın üyelerine "çalıştıklarında" çok kârlıdır. 1878'de Viyana'da, zehir imalatı nedeniyle bir kadın çöpçatana karşı dava açıldı, dava, kadının on beş yıl hapis cezasına çarptırılmasıyla sonuçlandı. Aynı davada başka şeylerin yanısıra, Fransa'nın eski Viyana elçisi Kont Banneville'in bu kadına, kendisine evlencceği kadını bulması için 22.000 Gulden çöpçatanlık ücreti ödediği saptandı. Bu davada yüksek aristokrasinin başka üyelcri de en ağır şekliyle rezil edildi. Bazı devlet organları kadının, karanlık ve suç teşkil eden faaliyetlerini yıllarca sürdürmesine izin vermişlerdi. Nedeni açıktır herhalde. Almanya'nın imparatorluk başkentinde benzer öyküler anlatılıyor, evlilik arayanların bulunduğu her yerde bunlar günlük olaylardır. Evlilik bezirgânının, paraya gereksinimi olan Avrupalı aristokratlar için son on yıllarda özel objesi, varlıklı Kuzey Amerika burjuvazisinin kızları ve kadın mirasçılarıdır, öte yandan bunların da, anayurtlarında bulunmayan rütbe ve asalet unvanına gereksinimleri vardır. 1889 güzünde, Alman basınının bir bölümünde bu faaliyet üzerine çıkan bir dizi yayında karakteristik açıklamalar bulunuyordu. Bunun ardından, Kaliforniya'daki soylu bir sanayi şövalyesi, Alman ve Avusturya gazetelerinde, kendisini evlendirme acentası olarak tavsiye etti. Aldığı teklifler, ilgili çevrelerde evliliğin "kutsallığı" ve "etik" yanı üzerine hangi anlayışların egemen olduğunu yeterince

[1] Bkz. Busch'un, "Prens Bismarck ve Adamları"

gösteriyordu. Prusya'nın en eski aristokrasisinden, muhafız alayı üyesi iki Prusyalı subay, açık yüreklilikle bildirdikleri gibi, 60.000 Mark borçları olduğu için, gelecek evlenme tekliflerini kabul etmeye hazırlardı. Çöpçatana yazdıkları mektupta sözcüğü sözcüğüne şöyle diyorlardı: "Doğal olarak önceden para ödeyemiyoruz. Ödülünüzü balayı gezisinden sonra alacaksınız. Bizi yalnızca ailesi temiz bayanlara tavsiye ediniz. Aynı şekilde, mümkün olduğunca çekici bir dış görünüşe sahip bayanlarla tanıştırılmayı ***tercih ederiz.*** İstenirse, bize daha ayrıntılı bilgi verecek ve fotoğraf vs. gösterecek temsilcinize salt saygın amaçlarla kullanılmak üzere fotoğraflarımızı verebiliriz. Bütün bu meseleyi tam bir mahremiyet içinde bir ***onur***(!) meselesi olarak değerlendiriyoruz ve tabii ki aynı şeyi sizden de istiyoruz. En kısa zamanda, eğer varsa, buradaki temcilciliğinizden yanıt bekliyoruz.

Berlin, Friedrichstrasse 107,
15 Aralık 1889.

Baron v. M.....

Artur v. M.....

Genç bir Alman aristokratı, Hans v. H., Londra'dan yazıyordu, boyu 5 ayak 10 inçti (175 cm.) eski bir aristokrat aileden geliyordu ve diplomatik hizmette bulunuyordu. At yarışlarında şanssız bahislerle servetininin çok eridiği ve bu nedenle açığı kapayabilmek için zengin bir gelin aramak zorunda kaldığını itiraf ediyordu. Ayrıca, Birleşik Devletler'e hemen gidebileceğini de bildiriyordu.

Adı geçen sanayi şövalyesi, birçok kont, baron vs. dışında, evlenmeye aday üç prens ve on altı dükün başvurduğunu iddia ediyordu. Ama yalnızca soylular değil, burjuvalar da zengin Amerikalı kadınlar için hevesleniyorlardı. Leipzig'ten Max W. adlı bir mühendis, yalnızca paraya değil, güzellik ve eğitime de sahip olması gereken bir gelin talep ediyordu. Kehl am Rhein'dan, Robert D. isimli genç bir fabrika sahibi, ancak 400.000 Mark'a sahip bir gelinle iktifa edeceğini yazıyor ve onu mutlu edeceğine peşinen söz veriyordu. Ama yanıbaşımızda iyi örnekler dururken uzağa gitmeye ne gerek var. Büyük burjuva gazetelerin sayısız evlenme ilanlarına sadece bir göz atıldığında, yalnızca tamamen sefihleşmiş anlayışlardan kaynaklanmış olabilecek evlenme taleplerine sıkça rastlanabilir. Çıplak sefaletin çalışmak zorunda bıraktığı sokak orospusu, evlilik peşindeki bu kişiler karşısında, bazen bir ter-

biye ve erdem timsalidir. Gazetesine böyle bir ilan alan sosyal-demokrat bir yönetici, partisinden atılırdı. Fakat burjuva basınını bu tür ilanlar utandırmıyor, bunlar para getiriyor ve İmparator Vespasian gibi düşünüyorlar: non olet (para kokmaz). Ama bu durum, basının, sosyal-demokrasinin evliliği yıkıcı eğilimlerine karşı sövüp saymasını da engellemiyor. Bizimkisinden daha ikiyüzlü bir çağ hiç olmamıştır.

Bugün çoğu gazetelerimizin ilan sayfaları, evlilik için reklam büroları-dır. Erkek ya da kadın, hangisi olursa olsun, elinin altında evlenmeye uygun biri yoksa, kalplerinin gereksinimini aynı anlayıştaki gönüllerin buluşmasını para karşılığında sağlayan katı muhafazakâr ya da ahlâkçı liberal gazetelere açıyorlar. Bir dizi büyük gazetenin bir günlük kazancıyla sayfalar dolardı. Arasıra ilan yoluyla, ***din adamlarının*** bile koca olarak kazanılmaya çalışılması ve tersine din adamlarının bir kadın avlamaya çalışması gibi ilginç olgulara da rastlanıyor. Bazen adaylar, aranan kadının varlıklı olması önkoşuluyla, ***atılmış bir yanlış adımı*** görmezden gelmeye hazır olduklarını bildiriyorlar. Kısacası, toplumumuzun belirli çevrelerinin ahlâki çürümüşlüğü bur tür evlilik müracaatlarıyla olduğundan daha iyi teşhir edilemezdi.

Dokuzuncu Bölüm

AİLENİN YIKIMI

1 — Boşanmaların Artışı

Böylesi bir "kutsal evlilik"te devlet ve kilise de asla sevimli bir rol oynamaz. Nikâh görevlisi olan devlet memuru ya da papaz, önünde duran çiftin, en kirli pratiklerden geçerek birbirine yöneldiğinden emin olsa da; ikisinin ne yaşça ne de bedensel ve ruhsal özellikler açısından birbirine uymadığı açık olsa da; örneğin gelin yirmi, damat yetmiş yaşında ya da tersine olsa da; gelin genç, güzel, canlı, damat yaşlı, hastalıklı, asık suratlı olsa da, bütün bunlar devlet ya da kilise temsilcisini ilgilendirmez. Evlilik "kutsanır" ve "kutsal icraat" için ödeme ne kadar fazla olursa, o ölçüde daha büyük törenle kutsanır.

Ama bir süre sonra, ***herkesin*** önceden tahmin edebileceği ve örneklerin çoğunda mutsuz kurban olan kadının bizzat tahmin ettiği gibi, böyle bir evlilik çok mutsuz bir evlilik olduğunda ve taraflardan biri ayrılmaya karar verdiğinde, bağı kuranın, aşk ve ahlâki güdüler mi yoksa çıplak, kirli egoizm mi olduğunu önceden sormamış olan devlet ve kilise en büyük zorlukları çıkarır. Şimdi ayrılmak için ahlâki nefret yeterli neden sayılmaz, şimdi, elle tutulur kanıtlar, taraflardan birini kamuoyu önünde onursuzlaştıran ya da aşağılayan kanıtlar istenir, aksi halde ayrılmaya izin verilmez. Katolik kilisesinin, çok zor elde edilen ve en fazla sofra ile yatağın ayrılmasına kadar gi-

den, Papa'nın özel izni dışında, boşanmaya hiç izin verilmemesi, tüm katolik halkın acı çektiği koşulları daha da kötüleştiriyor. Alman medeni kanunu da boşanmayı önemli ölçüde zorlaştırmıştır. Örneğin Prusya yasalarına göre geçerli olan, karşılıklı anlaşmayla boşanma kaldırıldı; boşanmaların önemli bir bölümü, bu yasaya dayanarak yapılmıştır, hatta sıkça çok daha ağırlaştırıcı nedenlerin bulunduğu, ama suçlu tarafın zarar görmesini önlemek için gizlendiği örneklerde de. Berlin'de 1886-1892 arasında görülen 5623 boşanma davasından 1400'ü, yuvarlak hesap yüzde 25'i, karşılıklı anlaşmayla olmuştur. Birçok örnekte boşanma yalnızca, davacı eş, boşanma nedenini öğrendikten sonra altı ay içinde başvurursa (Medeni Kanun 1565'den 1568. maddeye kadar) gerçekleşebiliyordu. Prusya yasalarına göre ise süre bir yıldı. Şöyle bir örneği ele alalım, genç bir kadın, evlendikten kısa süre sonra, koca olamayacak bir erkekle evlendiğini keşfediyor. Bu durumda ondan, altı ay içinde boşanma başvurusunu yapmasını beklemek fazla olurdu, çünkü bunun için belirli bir moral gücü gereklidir. Zorlaştırmanın nedeni olarak şu ileri sürülüyor: "Yalnızca boşanmayı olabildiğince zorlaştırarak, ailenin *ilerleyen* çözülüşüne karşı çıkılabilir ve aile yeniden sağlamlaştırılabilir." Bu, iç çelişki taşıyan bir gerekçelendirmedir. Bozulmuş bir evlilik, içsel yabancılaşma ve karşılıklı isteksizliğe rağmen, eşler bir arada kalmaya zorlanarak, yeniden katlanılır hale getirilemez. Yasa tarafından desteklenen böylesi bir durum son derece gayri ahlâkidir. Bunun sonucu olarak bilmem ne kadar örnekte, yargıcın dikkate almak *zorunda* olduğu zina nedeni yaratılır, bundan da ne devlet ne de toplum kazançlı çıkar. Eski burjuva hukukuna yabancı olan sofra ile yatağı ayırmanın devralınması da katolik kilisesine bir tavizdi. Bir tarafın hatası nedeniyle evliliğin çocuksuz kalması da artık boşanma nedeni sayılmıyordu. "Evlilik münasebetiyle kiliseye karşı yükümlülükler, (evlilik üzerine) bu bölümün kuralları tarafından etkilenmez", hükmünün medeni kanuna (1588. madde) alınması da kiliseye bir tavizdir; gerçi daha çok dekoratif bir anlamı vardır, ama yirminci yüzyılın başlangıcında Almanya'da egemen olan ruhu karakterize ediyor. Bize, boşanmanın ailenin ilerleyen çözülüşüne karşı koymak için zorlaştırıldığı itirafı yeter.

Yani insanlar, kendi isteklerine rağmen yaşamları boyunca birbirine zincirlenmiş kalır. Taraflardan biri diğerinin kölesi olur ve diğer tarafın, belki de hakaretlerden ve kötü muameleden daha çok nefret ettiği en mahrem kucaklamalarına, "evlilik görevi" olduğu için katlanmak zorunda kalır. Mantegazza haklı olarak şöyle diyor: "Bir insanı, sevmediği bir insanın okşamala

rına katlanmaya zorlamaktan daha büyük bir işkence yoktur herhalde..."[1] Böyle bir evlilik fahişelikten daha kötü değil midir? Fahişe, rezil mesleğinden bir dereceye kadar ayrılma özgürlüğüne sahiptir ve eğer bir genelevde yaşamıyorsa, herhangi bir nedenden dolayı kendisine hitap etmeyen birini geri çevirme hakkına sahiptir. Ama satılmış bir evli kadın, ondan nefret etmesi ve onu hor görmesi için yüzlerce nedene sahip olsa da, kocasının kucaklamalarına katlanmak zorundadır.

Eğer evlilik en baştan, iki tarafın da bilgisiyle, para ya da mevki evliliği olarak yapılmışsa, o zaman durum daha kolaydır. Taraflar birbirini uygun bulur ve bir modus vivendi* yaparlar. Skandal istenmez, özellikle varsa çocukların hatırına bundan kaçınmak zorunlu olur, oysa açıkça düşmanlık, hırgür ve kavgaya dönüşmese de, ebeveynlerin soğuk sevgisiz yaşamı en çok çocuklara acı verir. Daha çok da maddi zarardan korunmak için uyum sağlanır. Evlilikte ilk zedeleyici darbeyi vuran, kural olarak erkektir, onun tutumudur, bunu boşanma davaları gösteriyor. Erkek egemen konumundan aldığı güçle, eğer evlilik hoşuna gitmezse ve onda doyum bulamazsa, başka yerlerde zararını kapatmayı bilir. Kadın ise yan yollara daha zor sapabilir, birinci neden fizyolojiktir, çünkü hamile kalan taraf olarak bu onun için çok daha tehlikelidir, sonra, kadının evlilik sadakatine aykırı her davranışı toplumun da affetmediği bir suç sayılır. Kadın, —evli, dul ya da bekâr da olsa— "yanlış adım" atmış olur, aynı durumda erkek en fazla "doğru davranmamış" olur. Yani aynı davranış, erkek veya kadın tarafından yapılmış olmasına göre çok farklı değerlendirilir ve kural olarak, "düşmüş" bir kızkardeşleri hakkında en katı ve en acımasız yargılarda bulunanlar bizzat kadınlar olur.[2]

Kural olarak kadın, yalnızca, erkeğin çok ağır sadakatsizliği ya da kötü muamelesi karşısında boşanmak için başvuracaktır, çünkü çoğunlukla maddi bağımlılık içindedir ve evliliği geçimini sağlayan kurum olarak değerlendirmek zorundadır; sonra boşanmış bir kadın olarak toplumda hiç de kıskanılacak bir durumda olamaz. Boşanmış kadına, deyim yerindeyse üçüncü cins (Neutrum) olarak bakılır ve öyle davranılır. Buna rağmen boşanma da-

---

[1] Aşkın Psikolojisi.

[2] Alexander Dumas "Monsieur Alphonse"da çok doğru olarak şöyle diyor: "Erkek iki tür ahlâk yarattı: biri kendisi, diğeri kadın için; biri, kendisine tüm kadınlarla aşk yapma izni veren, diğeri kadına, tüm zamanlar için yitirilmiş özgürlüğü yerine, bir erkekle aşka izin veren ahlâk." Ayrıca bkz. Faust'da Gretchen'in kendi kendini suçlaması.

Modus vivendi: Geçici anlaşma, katlanabilinir bir ilişki. —ÇN.

valarının çoğunu kadınlar açıyorsa eğer, bu onların ne tür manevi işkenceler altında ezildiklerinin göstergesidir. Fransa'da yeni boşanma yasası (1884) henüz yürürlüğe girmeden önce, sofra ile yatağı ayırmak için başvuruların çoğu kadınlardan geliyordu. Erkeğe karşı boşanma davası yalnızca, eğer erkek cinsel ilişkide bulunduğu kadını, karısının iradesine karşı evlilik evine getirirse açabiliyorlardı. Sofra ile yatağı ayırma başvurusu yılda ortalama şu kadardı:

	1856-1861	1861-1866	1866-1871	1901-1905
Kadınlar	1729	2135	2591	2368
Erkekler	184	260	330	591

Fakat kadınlar başvuruların çoğunu yapmakla kalmıyor, rakamlar, başvuruların dönemden döneme artığını da gösteriyor.

Güvenilir kaynaklara ulaşabildiğimiz ölçüde, başka yerlerde de boşanma başvurularının çoğunlukla kadından geldiği görülür. Aşağıdaki tablo karşılaştırma yapmaya olanak tanıyor.[1]

	Yıl	Şikayetlerin yüzde payları erkeğin	kadının	Eşlerin ikisinin
		Boşanmalar		
Avusturya	1893-1897	4,4	5,0	90,6
Romanya	1891-1895	30,6	68,9	0,5
İsviçre	1895-1899	26,4	45,4	8,2
Fransa	1895-1899	40,0	59,1	—
Baden	1895-1899	36,0	59,1	4,9
İngiltere ve Galler	1895-1899	60,4	39,6	—
İskoçya	1898-1899	43,3	56,7	—

[1] Georg v. Mayr, İstatistik ve Toplumbilim, 3. Cilt, s. 253. Tübingen 1909.

	Yıl	Şikayetlerin yüzde payları erkeğin	kadının	Eşlerin ikisinin
		Ayrılmalar		
Avusturya	1897-1899	4,9	16,6	78,5
Fransa	1895-1899	15,9	84,1	—
İngiltere ve Galler	1895-1899	3,0	97,0	—
İskoçya	1898-1899	—	100	—

Kırk yıldan fazla bir dönemi kapsayan bir istatistiğe sahip olduğumuz Birleşik Devletler'de boşanma davalarının dağılımı şöyledir:

	1867-1886	Yüzde	1887-1906	Yüzde	1906	Yüzde
Erkeklerin	112 540	34,2	316 149	33,4	23 455	32,5
Kadınların	216 176	65,8	629 476	66,6	48 607	67,5
Toplam	328 716	100	445 625	100	72062	100

Yani, tüm boşanma başvurularının üçte ikisinden fazlasını kadınların yaptığını görüyoruz.[1] İtalya da benzer bir tablo sunuyor. Orada 1887 ve 1904 yıllarında 1221 ve 2103 boşanma davası sonuçlandırılmış. Bunlardan 593'ünü ve 1142'sini kadın, 214'ünü ve 454'ünü erkek, 414'ünü ve 507'sini eşlerin her ikisi açmış.

İstatistik bize yalnızca, boşanmak için en çok kadınların başvurduğunu değil, boşanma rakamlarının da hızla artmakta olduğunu gösteriyor. Fransa'da boşanma 1884'den beri yasal olarak yeniden düzenlenmiştir ve o zamandan bu yana boşanmalar yıldan yıla önemli ölçüde artmıştır. Yıllara göre boşanmalar şöyledir: 1884: 1657; 1885: 4123; 1890: 6557; 1895: 7700; 1900: 7820; 1905: 1001; 1906: 10 573; 1907: 10 938.

[1] Marriage and divorce. 1887-1906. Breau of the Census. Bulletin 96, s. 12. Washington 1908.

İsviçre'de de boşanmalar artıyor. 1886-1890 yıllık ortalamasında, yaklaşık 882 boşanma oldu, 1891-1895'de: 898; 1897'de: 1011; 1898'de: 1018; 1899'da: 1091; 1905'de: 1206; 1906'da: 1343.

Avusturya'da 1899 yılında 856 boşanma ve 133 ayrılık oldu, 1900'de: 1310 ve 163; 1905'de: 1885 ve 262. Yani on yıllık bir süreçte boşanma ve ayrılıklar iki katından fazla artmıştır. Viyana'da 1870-1871 arasında 148 boşanma olmuştur, bu sayı her yıl artmış ve 1878'den 1879'a 319'a çıkmıştır. Fakat ağırlıkla katolik bir kent olan Viyana'da boşanmaları kabul ettirmek zordur; bununla beraber seksenli yılların ortasında bir Viyanalı yargıç şöyle diyebiliyordu: "Parçalanmış evliliklerle ilgili davalar, kırılmış pencere camlarıyla ilgili davalar kadar sıktır."

Birleşik Devletler'de yıllara göre boşanma sayısı şöyledir: 1867'de 9937; 1886'da 25 535; 1895'de 40 387; 1902'de 61 480; 1906'da 72 062. 1905 yılında boşanma sayısıyla nüfusun oranı 1870 yılındaki gibi olsaydı, o zaman 1905 yılında kesin boşanma sayısı gerçekte olduğu gibi 67 791 değil de yalnızca 24 000 olurdu. Oradaki toplam boşanma sayısı 1867-1886 arasında 328 716; 1887-1906 arasında 945 625'tir. Esasen mutlak ve göreceli olarak en fazla boşanma Birleşik Devletler'de gerçekleşmektedir. Mevcut evliliklerden her 100 000'e düşen boşanma sayısı şöyledir: 1870'de 81; 1880'de 107; 1890'da 148; 1900'de 200.

Boşanmanın orada, bir başka ülkedekinden daha sık olmasının nedenleri, birincisi, özellikle tek tek eyaletlerde boşanmanın birçok başka ülkeden daha kolay olması ve ikincisi, ***kadınların diğer ülkelerden daha çok bağımsız bir konuma sahip olmaları ve bu yüzden kocalarının kendilerine eziyet etmesine daha az izin vermelerinde aranmalıdır.***

Almanya'da, 1891'den 1900'e dek kesinleşmiş boşanma kararları şöyledir:

1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900
6678	6513	6694	7502	8326	8601	9005	8143	9563	7928

1899'dan 1900'e boşanma sayısının 1635 düştüğünü görüyoruz, çünkü 1 Ocak 1900'de, zorlaştırıcı hükümleriyle medeni kanun yürürlüğe girdi.

Ama yaşam yasadan daha güçlüydü. Boşanma sayısı 1900 yılından 1902'ye dek gerilediktcn sonra, o zamandan beri her yıl biraz daha hızla artmıştır. Artış, yasanın 1568. maddesinin (evlilik ilişkisinin bozulması) daha sık kullanılması temelinde gelişiyor. 1900'den sonra boşanma artışının ne kadar büyük olduğunu şu rakamlar gösteriyor: 1901'de 7964; 1902'dc 9069; 1903'tc 9933; 1904'dc 10 868; 1905'de 11 147; 1906'da 12 180; 1907'dc 12 489. Saksonya'da da boşanma rakamları tüm dalgalanmalara rağmcn yükselmcktcdir. Rakamlar şöylcdir:

Yıl	Boşanmalar	Her 100.000 Evliliğc	Yıl	Boşanmalar	Her 100.000 Evliliğe
1836-1840	356	121	1891-1895	921	138
1846-1850	395	121	1896-1900	1131	151
1871-1875	581	122	1901-1905	1385	168

Prusya'da, mevcut her 100.000 evlilikten boşanmaların yıllık ortalama sayısı şöyledir: 1881-1885: 67,62; 1886-1890: 80,55; 1891-1895: 86,77; 1896: 101,97; 1905: 106; 1908: 121.

Bu önemli bir artıştır. Boşanma artışındaki bu büyüme uluslararası bir görüntüdür. Mevcut evliliklerden her 100.000'inc düşcn yıllık ortalama boşanma ya da ayrılma oranı ülkelere göre şöylcdir:

	1876-1880	1881-1885	1886-1890	Yüzyılın sonuna doğru
Avusturya	-	19,4	19,7	31
Macaristan	31,6	30,4	30,5	58
Romanya	37,3	52,3	73,1	98
İtalya	11,8	11,3	10,6	15
Fransa	33,9	75,9	80,9	129
İngiltere ve Galler	6,5	7,4	7	10,6
İskoçya	12,3	13	16,7	26
İrlanda	0,6	0,4	1,1	1
Belçika	25,5	31,9	43	72
Hollanda	-	-	-	78
Norveç	13,9	12,1	19,3	33
İsveç	28,5	28,6	31,6	45
Finlandiya	16,1	7,8	10,0	29
İsviçre	220	200	188	199,9

Çeşitli ülkeler arasındaki büyük sayı farklılıklarından, ülkelerin çok çeşitli "ahlâki durumu" üzerine lehte ya da aleyhte sonuçlar çıkarmak yanlış olurdu. Kimse, İsveç halkının boşanmak için İngiliz halkından dört kat fazla nedene sahip olduğunu iddia edemez. İlk planda, boşanmayı bir ülkede zorlaştıran, bir diğerinde ise bazen çok bazen de az kolaylaştıran yasama gözönüne alınmalıdır.[1] Ancak ikinci planda ahlâki durum, yani bazen erkeğin bazen kadının, ayrılma başvurusunda bulunmak için belirleyici olarak gördükleri nedenlerin ortalama ölçüsü değerlendirilebilir. Ama rakamlar şunu onaylıyor: Genel olarak boşanmalar nüfustan daha hızlı artıyor, ***ve bu artarken, yapılan evlilik sayısı çokça düşüyor.*** Bu konuya daha sonra döneceğiz.

Çiftler arasında büyük yaş farkları, ister erkek kadından isterse kadın erkekten önemli ölçüde yaşlı olsun, boşanmalar üzerinde çok etkili oluyor. İsviçre'nin resmi istatistiklerine dayanan aşağıdaki tablo bunu kanıtlıyor:

Yaş farkı aynı olan her 100.000 evlilikte yıllık boşanma sayısı	1881-1890	1891-1900
Erkek daha yaşlı: 26 yaş ve üstü	271	328
" 11-25 yaş arası	189	198
1-10 "	193	181
Erkek ve kadın aynı yaşta	195	190
Erkek daha genç: 1-10 yaş arası	226	226
" 11-25 "	365	431
: 26 yaş ve üstü	759	870

Boşanma davalarının, nüfusun çeşitli tabakalarına nasıl dağıldığı sorusu üzerine elimizde başka şeylerin yanısıra Saksonya ile ilgili 1906 yılma dek ve Prusya ile ilgili 1895'den 1905 yılına dek veriler var.[2]

[1] İngiltere'de boşanma varlıklıların bir ayrıcalığıdır. Mahkeme masrafları o kadar yüksektir ki, üstelik Londra'ya gitmek zorunda olan yoksul kişiler için boşanma imkansız hale gelir. Tüm ülkede yalnızca bir tek boşanma mahkemesi vardır - o da Londra'dadır.

[2] Paul Kollmann, Saksonya'da Boşanmalar. Saksonya Kraliyet İstatistik Dairesi Gazetesi, 1907, II ve F. Kühnert, Prusya'da 1895'den 1905 Yılma Dek Boşanma Hareketleri. Prusya Kraliyet İstatistik Dairesi Gazetesi 1907, II.

	Evli 100 000 erkeğe düşen yıllık boşanmalar	
	Saksonya	Prusya
Tarım ve Ormancılık	59	34
Sanayi	220	158
Ticaret ve Ulaşım	297	229
Kamu Hizmeti ve Serbest Meslekler	346	165

Demek ki Saksonya'da boşanmalar en sık memur kesiminde ve serbest mesleklerdeydi, Prusya'da ise ticaret ve ulaşımda. İkinci sırada Saksonya'da ticaret ve ulaşım, Prusya'da memurlar ve serbest meslekler var. Saksonya'da 220 ve Prusya'da 158 ile sanayi üçüncü sırayı alıyor. En düşük sayı tarımdadır. Kırsal nüfusla karşılaştırıldığında kent nüfusunda boşanma sayısının artışı, genel olarak tüm toplumun artan sanayileşmesi ve kamu yaşamının düşen stabilitesiyle, evlilik yaşamının gittikçe daha elverişsiz olması ve evliliği yıkan faktörlerin çoğalmasını gösterir. Öte yandan bunlar, kadınların, gittikçe daha çok sayıda kadının, kendilerine dayanılmaz gelen boyunduruğu silkip atmaya karar verdiğinin kanıtıdır.

2 — Burjuva ve Proleter Evlilik

Varolma mücadelesinin keskinleştiği ve evliliğin gittikçe daha fazla para evliliği ya da satın alınan evlilik olduğu ölçüde, evlilikle bağıntılı kötülükler gelişiyor ve evlilik ahlakının bozulması artıyor. Bir aileyi geçindirmenin gittikçe zorlaşması, birçok erkeğin evlilikten feragat etmesinde belirleyici rol oynuyor ve kadın ev işleriyle sınırlı kalmalı, ev kadını ve anne olarak mesleğini yerine getirmeli lafı, gittikçe daha fazla ***düşüncesiz bir safsata*** haline geliyor. Öte yandan bu koşullar, cinsel ilişkinin evlilik dışı doyumunu teşvik etmekte ve fahişe sayısını artırmaktadır; cinsel güdünün doğal olmayan doyumundan hastalananların sayısı da artıyor.

Varlıklı sınıflarda kadının, aynen eski Yunan'da olduğu gibi, yalnızca, yasal çocuklar için doğum makinesi, evin bekçisi ya da sefahat içinde mahvolmuş kocanın bakıcısı düzeyine düşmesi ender değildir. Erkek kendi keyfi ve aşk gereksinimi için kentin en güzel semtlerinde oturan hetereler — bizde bunlara kurtizan ya da metres denir— tutar. Olanakları metres tutmaya elvermeyen başkaları, evlilikten önce olduğu gibi Phryne'lerle* idare ederler ve kalpleri karılarından çok bunlar için çarpar; onlarla gönül eğlendirirler ve evli kadınlarımızın bir bölümü, bu tür eğlenceleri normal karşılayacak kadar çürümüştür.[1]

Demek ki toplumun üst ve orta sınıflarında evlilikte kötülüğün ana kaynağı, para ve mevki evliliğidir. Fakat evlilik bu sınıfların yaşam tarzıyla daha çok kokuşur. Bu, kendisini sıkça avareliğe ya da ahlâk bozucu uğraşlara kaptıran kadın için de geçerlidir. Kadının ruhsal besini, genellikle yalnızca, açık saçık romanlar ve müstehcen yayınlar okumak, hafifmeşrep tiyatro oyunlarına gitmek, şehvet duygularını gıdıklayan müzik dinlemek, sarhoş eden uyarıcı ilaçlar kullanmak, her türden skandallar üzerine konuşmaktan ibarettir. Ya da avarelik ve can sıkıntısı onu, daha çok erkeğin aradığı, aşk maceralarına sürükler. Bir eğlenceden diğerine, bir yemek davetinden diğerine koşar ve yazın, kış yorgunluğunu atmak ve yeni eğlenceler bulmak için sayfiye plajlarına gider. Bu yaşam tarzında Chronique scandaleus'ün hakkı verilir; kişi baştan çıkarır ve baştan çıkartılır.

Alt sınıflarda para evliliği neredeyse hiç bilinmez. İşçi kural olarak aşk nedeniyle evlenir, ancak bu evlilikte de rahatsızlık verici nedenler az değildir. Çok çocuk, sıkıntı yaratır ve çoğunlukla yoksulluğa yol açar. Hastalıklar ve ölüm, işçi ailelerinde sık görülen konuklardır. İşsizlik sefaleti doruğuna çıkarır. İşçinin kazancını azaltan, bazen tümüyle elinden alan o kadar çok şey vardır ki, ticaret ve sanayi krizleri onu işsiz bırakır, yeni makine ve çalışma yöntemleri onu fazlalık olarak sokağa atar; savaşlar, uygunsuz güm-

---

* Phryne: Fahişe. —ÇN.

[1] Bucher, birçok kez atıfta bulunulan "Ortaçağda Kadın Sorunu" eserinde, evlilik ve aile yaşamının yıkılışından şikayetçi olur; kadın emeğinin sanayide artmasını mahkûm eder ve kadının "değer" ürettiği "kendi alanına", eve ve aileye "geri dönmesini" talep eder. Modern kadın dostlarının çabaları, ona "amatörlük" (Dilettantizm) olarak görünür ve sonuçta "yakın zamanda doğru yola girileceğini" umut eder, ama öyle anlaşılıyor ki, başarılı bir yol gösterebilecek durumda değildir. Zaten burjuva bakış açısıyla bu olanaksızdır. Evlilik koşulları ve tüm kadın dünyasının durumu keyfi biçimde yaratılmadı, bunlar toplumsal gelişimimizin doğal ürünleridir. Fakat bu uygarlık gelişmesi içkin (immanent) yasalara göre gerçekleşir.

rük ve ticaret anlaşmaları, yeni dolaylı vergilerin yürürlüğe konması, düşünceleri doğrultusunda faaliyet gösterdiği için işveren tarafından cezalandırma vs., işçinin varlığını yokeder ya da ağır şekilde zedeler. Bunlardan bazen biri bazen diğeri olur, böylece işçi bazen uzun bazen kısa süreli işsiz kalır, yani açlık çeker. Onun varlığının işareti her türlü güvenceden yoksunluktur. Kaderin bu tür darbeleri hoşnutsuzluk ve umutsuzluk üretir ve bu ruh hali ifadesini öncelikle, her gün her saat, karşılanamayan en gerekli şeyler için talep getiren ev yaşantısında bulur. Hırgür ve kavga başlar. Sonuç, evliliğin ve ailenin yıkılmasıdır.

Ya da, erkek ve kadın ikisi birlikte çalışırlar. Çocuklar kendi başlarına kalır ya da kendileri de gözetim ve eğitim gereksiniminde olan daha büyük kardeşlerin gözetimine terkedilir. Öğle paydosunda, genellikle yoksul yemek büyük bir hızla yutulur, elbette bunun için, ebeveynlerin eve yetişecek zamana sahip olduğundan yola çıkıldığında, ki binlerce örnekte, işyerinin eve uzaklığı ve paydosun kısalığı nedeniyle bu mümkün değildir; akşama [eşlerin —ÇN] ikisi de yorgun ve bitkin eve dönerler. Sevimli ve hoş bir yuva yerine, havasız ve ışıksız ve çoğunlukla en gerekli şeylerin eksik olduğu, dar ve sağlıksız bir evle karşılaşırlar. Korkunç uygunsuzlukların kaynağı olan artan konut sıkıntısı, sosyal düzenimizin, sayısız kötülüğe, ahlâksızlığa ve suça yol açan karanlık yanlarından biridir. Ve konut sıkıntısı her türlü çabaya rağmen, kentlerde ve sanayi bölgelerinde her yıl daha da büyüyor. Gittikçe daha geniş tabakalar bundan etkileniyor: Küçük esnaflar, memurlar, öğretmenler, küçük tüccarlar vs. İşçinin akşamları yorgun ve bitkin eve gelen karısının yapacak işi yine çoktur; evde en gerekli şeyleri gerçekleştirebilmek için iki ayağını bir pabuca sokmak zorundadır. Çocuklar acele yatırılır, kadın oturup gece geç vakitlere dek diker ve yamar. O kadar gereksindiği sohbet ve manevi takviyeden yoksundur. Erkek genellikle cahildir, kadın ondan da az bilir ve birbirine söylenecek çok az şey hemen söylenip biter. Erkek, evde eksik olan güzellikleri bulmak için kahveye gider; içer ve ne kadar az da olsa, kendi koşullarına göre çok fazla para harcar. Bazı durumlarda, toplumun yüksek çevrelerinde de birçok kurban alan kumar illetine yakalanır ve içtiğinden daha çoğunu oyunda kaybeder. Bu arada kadın evde oturup kinlenir; kendisi bir yük hayvanı gibi çalışmak zorundadır, dinlenebileceği tek bir an yoktur; erkek ise, erkek olarak doğmuş olma rastlantısının ona sağladığı özgürlüğü elinden geldiğince kullanır. Böylece anlaşmazlık başlar. Ama kadın, görevine daha az sadıksa, akşamları, işten yorgun döndüğünde,

hakkı olan dinlenmeye yönelirse, ev ekonomisi geriler ve sefalet çift kat büyür. Ama biz buna rağmen "en iyi dönemi" yaşıyoruzdur.

Böylece proleterlerin evliliği de gittikçe daha fazla sarsılır. Elverişli iş saatleri bile tahripkâr etkide bulunur, çünkü bu durumda, Pazar günleri çalışma ve mesaiye kalma zorunluluğu, [işçinin —ÇN] ailesine ayırabileceği zamanı da elinden alır. Birçok örnekte işyeri saatlerce uzaklıktadır; işçinin öğle tatilinde eve gelmesi olanaksızdır; işçi, sabahları çocuklar henüz derin uykudayken erkenden kalkar ve akşam geç saatte, çocuklar yine aynı şekilde uyurken eve döner. Binlerce işçi, özellikle büyük kentlerdeki inşaat işçileri uzaklık nedeniyle, bütün bir hafta boyunca eve gelmezler, ancak hafta sonları ailelerinin yanına dönerler. Bu koşullarda aile yaşamı nasıl gelişsin! Ama artık kadın emeği de gittikçe daha fazla ağırlık kazanıyor, özellikle, binlerce buharlı dokuma tezgâhını, iplik makinesini ucuz kadın ve çocuk emeğine teslim eden tekstil sanayiinde. Burada eski koşullar tersine dönmüştür. Kadınla çocuk fabrikaya gider, ekmeksiz kalmış erkeğin ise evde oturması ve ev işlerine bakması ender değildir. "Kocaları el işçisi, duvarcı, marangoz vs. olarak kışın hiç ya da çok az kazanç sağladığı için, birçok kadın Chemnitz bölgesinde apreleme kurumlarında, yalnızca kışın çalışır. Başka bölgelerde inşaat işçilerinin karıları, kış ayları süresince fabrikalarda iş ararlar. Karısının yokluğunda kocanın ev işlerine bakmasına sıkça rastlanır."[1] Hızlı bir kapitalist gelişme içinde Avrupa sanayii devletlerinin tüm kötülüklerini çok daha büyük boyutlarda üreten Kuzey Amerika'da, bu koşullara yol açan durum için çok karakteristik bir ad kullanılır. Erkekler evde otururken, esas olarak kadınların çalıştığı sanayi bölgelerine ***she towns***, kadın kentleri denir.[2]

Kadınların tüm sanat mesleklerine girmesine bugün genel olarak izin verilmiştir. Kâr ve kazanç peşinde olan burjuva toplumu, daha kolay boyun eğen, eğilen ve kanaatkâr olan kadın işçinin, erkekle karşılaştırıldığında ne

---

[1] Teknik ve Ekonomi. Ağustos 1909, s. 377.

[2] 1893 tarihli "Levest. Joum"daki bir yazıda şöyle deniyor: Maine'in ***fabrika köylerinin garipliklerinden biri***, isabetli olarak "ev idarecisi" olarak tanımlanabilecek erkekler sınıfıdır. Sanayiin çok olduğu hemen ***her*** kentte ***çok sayıda*** bu tür erkek bulunur. Öğle saatlerinden sonra uğrandığında, önlerine önlük bağlamış bulaşık yıkarken, diğer zamanlarda temizlik yaparken, yatakları düzeltirken, çocukları yıkarken, ortalığı toplarken ya da yemek pişirirken görülebilirler... Bu erkeklerin ev işlerine bakmasının nedeni çok ***basittir***, çünkü ***karıları fabrikada kendilerinden daha çok kazanır*** ve kadınların çalışması tasarruf demektir."

kadar mükemmel bir sömürü objesi olduğunu çoktan anladı.[1] Bu yüzden, kadınların işçi olarak kullanıldığı meslek ve iş türlerinin sayısı her yıl artıyor. Makineleşmenin yaygınlaşması ve geliştirilmesi, gittikçe artan işbölümüyle, çalışma sürecinin basitleştirilmesi, kapitalistlerin kendi aralarında ve dünya pazarında rakip olan sanayi ülkeleri arasında artan rekabet mücadelesi, kadın emeğinin gittikçe daha fazla kullanılmasını teşvik eder. Bu, tüm sanayi devletlerinde ortak olan bir görünümdür. Fakat kadın işçilerin sayısı arttığı ölçüde, bunlar çoğunlukla erkek işçilerin rakipleri haline gelir. Gerek fabrika müfettişlerinin raporlarında gerekse istatistiki verilerde kadın işçilerin çalışması üzerine sayısız ifade bunu doğruluyor.

Giyim ve iç çamaşır sanayii gibi ağırlıkla çalıştıkları, özellikle çalışmanın kadının kendi evinde yapıldığı iş dallarında kadınlar en kötü durumdadır. İç çamaşırı üretiminde ve konfeksiyon branşında kadın işçilerin durumu üzerine Federal hükümetin 1886'da düzenlediği araştırmada, bu kadın işçilerin içler acısı ücret durumunun, onları çoğunlukla, bedenlerini satarak yan gelir edinmeye ittiğini göstermiştir.

Hıristiyanlığı kullanılması gereken yerde genellikle kullanmayan, nerede gereksiz ve zararlıysa orada kullanan Hıristiyan devletimiz, bu Hıristiyan devlet, Hıristiyan bir burjuva gibi davranıyor; buna da, Hıristiyan devletin, Hıristiyan burjuvaların katibi olduğunu bilen biri şaşmaz. Devlet, memurlarının birçoğuna, ne yeterli Pazar tatili ne de normal bir çalışma süresi tanımadığı ve böylece onların aile yaşamına zarar verdiği gibi, kadınların çalışma süresini katlanabilir ölçüyle sınırlayan ve çocuk emeğini yasaklayan yasalar çıkarmaya da çok zor karar veriyor. Posta, demiryolu, hapishane memurları vs. genellikle geçerli zamanın ötesinde hizmet vermek zorundadır, ama maaşları tam tersi bir orandadır.

Ayrıca ev kiraları, işçinin, alt düzeydeki memurun ve küçük adamın geliriyle karşılaştırıldığında çok yüksek olduğundan, bunlar kendilerini son

[1] "Bir fabrikatör olan Bay E. bana, mekanik dokuma tezgâhlarında yalnızca kadınları çalıştırdığını anlatıyor; önceliği ***evli*** kadınlara, özellikle evinde, ***geçimi ona bağlı olan*** aile sahibi kadınlara veriyormuş; bunlar, bekârlardan çok daha dikkatli ve kavrayışlıdırlar ve gerekli gıda maddelerini kazanabilmek için ***güçlerini son haddine kadar kullanmak zorundadırlar***. Böylece kadın karakterinin erdemleri, kendine özgü erdemleri, onun zararına dönüştürülür —böylece kadının doğasının tüm ahlâklılığı ve yumuşaklığı, onun köleliğinin ve ıstırabının aracı yapılır." Lord Ashley'in On Saat Yasası Üzerine Konuşması, 1844, Karl Marx, Das Kapital. 2. baskı.

derece kısıtlamak zorundadırlar. Eve, oğlan ya da kız, çoğu zaman ikisi birden, kiracı alınır.[1] Yaşlı ve genç, en dar alanda, cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin içiçe oturur, çoğunlukla en mahrem olayların tanığı olurlar. Bu arada utanma duygusu ve ahlâkın başına gelenler üzerine tüyler ürpertici olgular vardır. Birçok kez tartışılan, gençliğin kabalaşması ve yabanileşmesindeki artış, öncelikle, kentte ve kırda varolan böylesi koşulların suçudur. Ve geçimini sağlama amacıyla çalışmak, çocuklar üzerinde nasıl bir etki yaratmaktadır? Gerek fiziksel gerek manevi açıdan düşünülebilecek en kötü etkiyi.

Evli kadının da sanayide gittikçe artan kullanımı, özellikle hamilelikte, doğumda ve çocukların anne besinine muhtaç olduğu ilk dönemde kötü sonuçlara yol açar. Hamilelik sırasında gerek bebekte, gerekse kadının organizmasında yıkıcı etkide bulunan, erken ve ölü doğumlara yolaçan bir sürü hastalık oluşur. Çocuk dünyaya gelir gelmez anne, yerini bir rakibeye kaptırmamak için, olabildiğince çabuk yine fabrikaya dönmek zorundadır. Zavallı yavrucaklar için kaçınılmaz sonuç şudur: bakım ihmal edilir, uygunsuz beslenme veya tümüyle yetersiz beslenme sözkonusu olur, sessiz olmaları için bunlara uyuşturucular verilir. Daha başka sonuçları şunlardır: kitle halinde ölüm ya da dermansızlık ve sararıp-solma, tek kelimeyle: ırkın dejenerasyonu. Çoğunlukla çocuklar, doğru dürüst anne ya da baba sevgisi tatmadan ve bu sevgiyi gerçekten duyumsamadan büyürler. Proletarya işte böyle doğurur, yaşar ve ölür. Ve devletle toplum, bayağılığın, ahlâksızlığın ve suçun çoğalmasına şaşar.

Geçen yüzyılın altmışlı yıllarının başlangıcında, Kuzey Amerika'nın kölelikten kurtuluş savaşı nedeniyle İngiliz pamuk bölgelerinde binlerce kadın işçi işten ayrılmak zorunda kalınca, doktorlar, halkın büyük sefaletine rağmen çocuk ölümlerinin ***düşmesi*** gibi dikkat çekici bir keşifte bulundular. Bunun nedeni, çocukların şimdi anne besini almaları ve daha önce hiç görmedikleri biçimde iyi bakılmalarıydı. Aynı olgu, Kuzey Amerika'da, özellikle New York ve Massachusetts'de yetmişli yıllardaki krizde doktorlar tara-

[1] Prusya'da 1900 yılındaki nüfus sayımının sonuçlarına göre, aile reisiyle akraba olmayan 3.467.388 kişi sayılmıştır ve evdeki bu yabancı unsurların toplam ortalamasının yaklaşık dörtte biri oda ve gece kiracılarından oluşuyordu (378 348'i oda kiracısı ve 455 322'si uyumaya gelenler), bu oran kırda yedide bir, buna karşılık kentlerde üçte birdir ve Berlin'de yarıdan çok fazladır (57 180 oda kiracısı ve 99 795 gece kiracısı). G. v. Mayr, İstatistik ve Toplumbilim. 3. Cilt, s. 89. Tübingen 1909.

fından saptandı. İşsizlik kadınları işten ayrılmaya zorluyor ve onlara çocuk bakımı için zaman tanıyordu. Benzer gözlemler İsveç'teki genel grev sırasında da (Ağustos ve Eylül 1909) yapıldı. Stockholm'de ve diğer büyük İsveç kentlerinde de, ölümlülük oranı uzun zamandan beri, bu büyük grevin haftaları sırasında olduğundan daha iyi olmamıştı. Stockholm'ün en önde gelen tıp otoritelerinden biri, bu olağanüstü memnun edici ölümlülük ve genel olarak sağlık koşullarının hiç kuşkusuz büyük grevle dolaysız bağıntılı olduğunu dile getirdi. Kuşkusuz en önemlisi, grev haftaları sırasında "avarcler ordusunu" oluşturan büyük yığınların, neredeyse ***hiç durmaksızın açık havada kalma*** olanağı bulmalarıydı, bu da bedensel sağlığa doğal olarak son derece yararlı olmuştu. İşyerleri için geçerli olan sağlık kuralları ne kadar kapsamlı olursa olsun, yine de iş lokallerindeki hava genel olarak sağlığa az çok zararlı etkide bulunacak durumdaydı. Büyük grev sırasındaki ***alkol yasağının*** önemi de küçümsenmemeliydi.

Ekonomist romantiklerin, öyle iç açıcı gösterdikleri ev sanayiinde koşullar daha iyi değildir. Burada kadın erkeğin yanında, sabahtan akşama dek işe bağlanır ve çocuklar da çok küçük yaşlarda işe koşulur. En küçük alanda erkek, kadın, aile ve kimi yardımcılar, iş artıklarının ve en rahatsız edici duman ve kokuların arasında üstüste yaşarlar. Yatak odaları da oturulan ve çalışılan yerlerle aynı durumdadır. Genel olarak havalandırmasız, karanlık olan bu delikler, bunların içinde, orada yaşayan insanların yalnızca yarısı bile barınsa, sağlık açısından düşündürücüdür.

Gittikçe zorlaşan geçim mücadelesi, çoğu zaman kadınları ve erkekleri, başka koşullar altında tiksinecekleri şeyleri yapmaya da zorluyor. 1877'de Münih'te polise kayıtlı ve denetlenen fahişeler arasında, işçi ve zanaatkârların karılarının 203'ten az olmadığı saptandı. Ya utanma duygusunu ve insan onurunu derinden yaralayan polis kontrolüne tabi olmadan, sefaletten dolayı kendini satan evli kadınların sayısı kaçtır.

Onuncu Bölüm

GEÇİM KURUMU OLARAK EVLİLİK

1 — Evlenmelerde Düşüş

Anlatılan koşullar altında, evliliği cennet olarak görmeyen ve böyle bir şeye girişme konusunda kuşkular taşıyanların sayısının arttığını kanıtlamak gerekmez herhalde. Uygar devletlerin çoğunda evliliklerin sayısının gerilemekte olduğu ya da yerinde saydığı görüntüsü bu yüzdendir. Deneyimlere göre, eskiden tek bir yılın yüksek tahıl fiyatları bile hem evlenme hem doğum sayısını olumsuz yönde etkiliyordu. Fakat bir ülkenin sanayileşmesi arttığı oranda bu sayı, tüm ekonomik konjonktürün iniş ve çıkışlarınca belirlenir. Ekonomik krizler ve genel ekonomik durumun artan kötüleşmesi, sürekli olumsuz etkide bulunmak zorundadır. Hemen tüm uygar ülkelerin evlenme istatistikleri bunu doğrular.

En yeni hükümet araştırmasına göre Birleşik Devletler'de 1887-1906 zaman diliminde 12 832 044 evlilik yapılmıştır.

1887	483 096	1902	746 733
1891	562 412	1903	786 132
1892	577 870	1904	781 145
1893	578 673	1905	804 787
1894	566 161	1906	853 290

Görüyoruz ki, 1893/94 krizi sonucunda, 1894 yılında evlenme sayısı yalnızca yükselmemekle kalmamış, 12 512 eksilme de olmuştur. Aynı görüntü, evlenme sayısının 4987 eksilme gösterdiği 1904 yılında tekrarlanır.

Fransa'da evlenmeler aşağıdaki tabloda görüldüğü gibiydi:

1873-1877	299 000	1893-1897	288 000
1878-1882	281 000	1898-1902	296 000
1883-1887	284 000	1903-1907	306 000
1888-1892	279 000		

En yüksek rakamı 321 238 ile 1873 yılı gösteriyor. O andan başlayarak evlenme sayısı, ekonomik yaşamın canlanmasıyla beraber yükseleceği zamana dek azalıyor. 1907 yılında Fransa, 314 903'le 1873'den sonraki en yüksek evlenme sayısını gösteriyor. Bu artış belli oranda, evlilik için gerekli formaliteleri basitleştiren ve yoksul bölgelerde evlenme oranının artmasına yol açan 21 Haziran 1907 tarihli yeni yasanın sonucudur.

Ortalama nüfustan her 1000 kişiye düşen evlenme oranı:

	1871'den 1875'e dek	1876'dan 1880'e dek	1881'den 1885'e dek	1886'dan 1890'a dek
Alm. İmparatorluğu	18,84	15,68	15,40	15,68
Prusya	18,88	15,86	15,92	16,32
Bavyera	18,92	14,65	13,64	13,96
..... Saksonya	19,96	17,70	17,62	18,64
Avusturya	18,30	15,52	15,88	15,40
Macaristan	21,50	19,30	20,24	17,72
İtalya	15,54	15,06	14,08	17,64
İsviçre	16,06	14,90	13,80	14,00
Fransa	16,96	15,16	15,04	14,48
İngiltere ve Galler	17,08	15,34	15,14	14,70
İskoçya	14,98	13,76	13,76	18,02
İrlanda	9,72	9,04	8,66	8,66
Belçika	15,44	13,94	13,94	14,34
Hollanda	16,64	15,76	14,28	14,04
Danimarka	15,88	15,54	15,38	13,94
Norveç	14,58	14,40	13,82	12,76
İsveç	14,04	13,20	12,84	12,20
Finlandiya	17,68	15,72	14,90	14,40
Avrupa Rusyası hariç Vistül Bölgesi	19,62	17,62	18,06	17,94
Bulgaristan	-	-	18,04	17,24
Sırbistan	22,80	23,32	22,14	21,76

	1891'den 1895'e dek	1896'dan 1900'e dek	1901'den 1905'e dek	1907
Alm. İmparatorluğu	15,88	16,83	16	16,2
Prusya	16,40	16,86	16,2	16,4
Bavyera	14,76	16,09	15,2	15,4
..... Saksonya	17,52	18,76	16,6	16,8
Avusturya	15,76	16,04	15,8	15,8[1]
Macaristan	17,92	16,05	17,2	19,6
İtalya	14,96	14,40	14,8	15,4
İsviçre	14,72	15,59	15	15,6
Fransa	14,90	15,14	15,2	16
İngiltere ve Galler	15,16	16,14	15,6	15,8
İskoçya	13,68	14,94	14	14
İrlanda	9,48	9,87	10,4	10,2
Belçika	15,24	16,45	16,2	16,2
Hollanda	14,48	14,88	15	15,2
Danimarka	13,84	14,79	14,4	15,2
Norveç	12,92	13,73	12,4	11,8
İsveç	11,45	12,04	11,8	12
Finlandiya	12,98	15,34	13	13,6
Avrupa Rusyası hariç Vistül Bölgesi	17,08	17,80		
Bulgaristan	16,07			
Sırbistan	19,84			

Evlenme sayısının çoğu ülkelerde, endüstriyel gelişme ya da krizin egemen oluşuna göre dalgalandığı, en açık biçimde Almanya'da görülüyor. Alman-Fransız savaşından sonraki yıl olan 1872 —Fransa için bu 1873 yılıdır— Almanya için en yüksek evlilik rakamını veriyor (423 900). Bu sayı 1873'den sonra düşüyor ve krizin en derin yılı olan 1879'da en düşük derecesine (335 113) ulaşıyor; sonra, henüz bir gelişme yılı olan 1890'a dek yavaş yavaş yükseliyor; 1892 yılında tekrar düşüyor ve endüstriyel gelişmenin en yüksek noktası olan 1899 ve 1900 yıllarında zirveye çıkmak üzere, gelişme yıllarında yine artıyor (1900 yılında 476 491, 1899 yılında 471 519). Yeni kriz bir düşüş getiriyor. 1902 yılında evlenme sayısı tekrar

[1] 1906 yılına ait.

457 208'e düşüyor, 1906 ve 1907'de (498 990 ve 503 964) yeniden zirveye çıkıyor. Ve 1906 yılında evlenme sayısı 1905'ten 13 004 daha fazlaysa da artık azalmış bir kesin artış (1906 ile karşılaştırıldığında yalnızca 4974) ve göreceli bir düşüş (1000 kişiye 8,2 yerine yalnızca 8,1) ile 1907 krizinin etkileri görülmektedir.

Ama genel olarak çoğu ülkelerdeki sayılar evlenmelerde düşen bir eğilimi göstermektedir. Yetmişli yılların ortalarında evlilik sayısının ulaştığı en yüksek noktaya, doksanlı yılların sonuna dek istisnai olarak ulaşılıyor ve aşağıdaki tablodan anlaşılacağı gibi, Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğu bunun gerisinde kalıyor.

Ama yalnızca kazanç sağlama koşulları değil, ***mülkiyet koşulları*** da evlenmeler üzerinde büyük ölçüde etkili oluyor. Schmoller'in 1885 Yıllığı, 1. Defter'de, Württemberg Krallığı'nın nüfus istatistiği üzerine bilgiler var, buradan ***büyük toprak sahipliğinin*** artışıyla, 25-30 arası yaştaki ***evli*** erkeklerin sayısının ***düştüğü*** ve 40-50 yaş arasında ***evli olmayan*** erkeklerin sayısının arttığı çarpıcı biçimde ortaya çıkıyor. (Bkz. s. 164'deki tablo.)

Küçük mülk evlenmeyi kolaylaştırıyor, daha çok sayıda aileye, alçak gönüllü de olsa geçim olanağı sağlıyor, buna karşılık büyük mülk evlenmeye karşı koyuyor. Ülkenin ilerleyen sanayileşmesiyle kentsel mesleklerde evlenme sayısı artıyor. İsveç'te 1901-1904 yıllarında mesleklere göre her 100 kişiye düşen evlenme oranı şöyledir:

Tarım	4,78
Sanayi ve Madencilik	7,17
Ticaret ve Ulaşım	7,75
Serbest ve diğer meslekler	6,63
Ortalama	5,92

Ama bütün bu sayılar, ***ahlâki*** değil ***maddi*** nedenlerin ***belirleyici*** olduğunu kanıtlıyor. ***Evliliklerin sayısı, bir toplumun ahlâki durumu gibi, yalnızca maddi temellere bağımlıdır.***

	Arazinin yüzde payı hektarla			Erkeklerin yüzde payı	
	5'e kadar	5-20	20'nin üstü	25-30 yaşında evliler	40-50 yaşında bekârlar
Nürnberg Vilayeti	79,6	20,4	0,0	63,6	4,4
Doğu Stuttgart	78,9	17,7	3,4	51,3	8,1
Güney Stuttgart	67,6	24,8	7,6	48,6	8,7
Kuzey Stuttgart	56,5	34,8	8,8	50,0	10,0
Kara Ormanlar	50,2	42,2	7,6	48,6	10,1
Yukarı Neckar	43,6	40,3	16,1	44,3	10,8
Doğu Geçiti	39,5	47,6	12,8	48,7	10,0
Kuzeydoğu, kuzey Hall hariç	22,2	50,1	27,7	38,8	10,6
Sueb Alb'i	20,3	40,8	38,3	38,8	7,5
Kuzey Yukarı Sueb	19,7	48,0	32,3	32,5	9,7
Hall'den Doğuya doğru	15,5	50,0	34,5	32,5	13,8
Bodensee Bölgesi	14,2	61,4	24,4	23,5	26,4
Orta ve Güney Yukarı Sueb	12,6	41,1	46,3	30,0	19,1

2 — Çocuk Katli ve Kürtaj

Yetersizlik korkusu ve çocuklarını toplumsal konumlarına uygun eğitememe kuşkusu, ***tüm*** sınıflardan kadınları, doğa amacıyla ve çoğunlukla ceza yasasıyla da uyuşmayan davranışlara iten temel nedendir. Hamileliği engellemek için başvurulan çeşitli çareler, ya da irade dışı hamile kalınmışsa, ceninin yokedilmesi, düşük yapma, bu davranışlardandır. Bu çarelerin yalnızca hafifmeşrep, vicdansız kadınlar tarafından uygulandığını iddia etmek yanlış olurdu. Bunlar daha çok, çocuk sayısını sınırlamak isteyen sadık kadınlardır; ve kocalarını reddetmek zorunda kalma ya da onları zaten eğilimli oldukları yan yollara itme ikileminden kurtulmak için, çocuk düşürme çare-

lerini kullanma tehlikesini yeğlerler. Bunun yanısıra bir "yanlış adımı" gizlemek için, ya da hamileliğin, doğumun ve eğitimin getireceği zorluklar yüzünden, ya da çekiciliklerini daha hızlı yitirme ve kocanın ya da erkek dünyasının gözünde itibar kaybetmek korkusuyla bu tür eylemlere kalkan ve çok para karşılığında gönüllü doktor ve ebe yardımı bulan kadınlar da vardır.

Çeşitli belirtilerden anlaşıldığına göre yapay düşük, gittikçe daha fazla uygulanıyor. Daha eski halklarda bile düşük sıkça kullanılıyordu ve bugün en uygarından en barbarına kadar hepsi tarafından kullanılmaktadır. Eski Yunanlılar bunu, yasal engelle karşılaşmaksızın açıkça yapıyorlardı. Plato zamanında ebelere düşük yaptırma serbestti ve Aristoteles, evlilerde erken doğumu, "kadının her türlü öngörüye karşın hamile kalması"[1] halinde, buyuruyordu. Jules Rouyer'e göre Roma kadınları birçok nedenden dolayı düşük çaresine başvuruyorlardı. Birincisi, yasak ilişkilerinin sonucunu yoketmek, sonra, kesintisiz sefahat içinde yaşamak, ama hamileliğin ve doğumun kadın bedeninde yol açtığı değişimlerden de kaçınmak istiyorlardı.[2] Romalılarda bir kadın 25-30 yaşında ihtiyarlamış sayılıyordu ve bu yüzden kadın, çekiciliğini etkileyebilecek her şeyden kaçınıyordu. Ortaçağda düşük, ağır bedensel cezalarla, hatta ölüm cezasıyla tehdit ediliyordu ve düşük yapan hür bir kadın köle oluyordu.

Günümüzde düşük özellikle Türkiye'de ve Birleşik Devletler'de uygulanıyor. "Türkler ceninin beşinci aya dek gerçekten canlı olmadığı görüşündeler; ve düşük yapma konusunda vicdani korkuları yok. Ceza altına alındığı dönemlerde de düşük sayısı azalmıyor. 1872'de yalnızca altı aylık süre içinde İstanbul'da 3000'den fazla yapay düşük gerçekleştirilmiştir."[3]

Birleşik Devletler'de düşük daha da sık uygulanıyor. Birliğin hemen tüm büyükçe kentlerinde, kızların ve kadınların hamilelikten erken kurtulabilecekleri kurumlar vardır; birçok Amerikan gazetesinde bu tür kurumların ilanları bulunur.[4] O toplumda yapay düşük üzerine, neredeyse normal doğum üzerine olduğu gibi utanılmadan konuşuluyor. Almanya'da ve diğer Avrupa ülkelerinde bu konuda başka kavramlar mevcuttur ve örneğin Alman

---

[1] E. Metschnikoff, İnsan Doğası Üzerine İncelemeler, s 135. Leipzig 1904.

[2] Jules Rouyer, Etudes medicales sur l'ancienne Rome. Paris 1859.

[3] E. Metschnikoff, age., s. 134, 135.

[4] P. Brouarder, L'avortement, s. 36-39. Paris 1901. Resmi bir araştırmaya göre New York'ta, meslek olarak düşük yaptıran 200'e yakın kişi sayılmıştır.

ceza yasası, suçun failini ve yardımcısını olasılıkla hapis cezasıyla tehdit eder.

Düşük birçok durumda, beraberinde kötü sonuçlar getirir, ölümle karşılaşılması ender değildir, birçok durumda, sağlığın her zaman için bozulmuş olması kesin sonuçtur. "En sıkıntılı hamilelik ve doğumun şikayetleri, yapay bir düşüğü izleyen acılardan sonsuz derecede azdır."[1] Kısır kalmak, onun en olağan sonuçlarından biridir. Her şeye rağmen Almanya'da da gittikçe daha fazla uygulanmaktadır. Kürtaj nedeniyle 1882-1886 yılları arasında 839, 1897-1901 arasında 1565, 1902-1906 arasında 2236 kişi yargılandı.[2] Son yılların ***Chronique scandaleuse***'ü, saygıdeğer doktorlar ve kadınlar sözkonusu olduğu için büyük heyecan yaratan kürtaj olaylarıyla birçok kez ilgilenmek zorunda kaldı. Gazetelerimizden anlaşıldığına göre, evli ve bekâr kadınların, "yanlış adımların" sonuçlarını tam bir gizlilik içinde bekledikleri kurumlar ve yerler artıyor.[3]

Sahip olunan mülkiyet gözönüne alındığında fazla çocuk sayısından korku ve eğitim masrafları, tüm sınıflarda ve tüm halklarda, önleyici kuralların uygulanmasını, bir kamu felaketi olma tehlikesi taşıyan sistem haline getirdi. Fransız toplumunun hemen tüm tabakalarında iki çocuk sisteminin uygulandığı genel olarak bilinen bir gerçektir. Dünyanın çok az uygar ülkesinde evlilik göreceli olarak Fransa'dakinden daha çoktur, ama hiçbir ülkede ortalama çocuk sayısı bu kadar düşük ve nüfus artışı bu kadar yavaş değildir. Fransız burjuvaları kadar küçük burjuvalar ve parsel sahibi köylüler de bu sisteme uyar ve Fransız işçisi onlara katılır. Almanya'nın bazı bölgelerinde kendine özgün köylü koşulları benzer durumlar yaratmış gibi görünüyor. Örneğin güneybatı Almanya'da, her çiftliğin bahçesinde, düşük ilacı olarak kullanılan karaardıcın durduğu çok hoş bir bölge vardır. Aynı eyaletin bir başka bölgesinde köylüler arasında çoktandır iki çocuk sistemi mevcuttur; çünkü çiftliklerini parçalamak istemezler. "İradi kısırlık" reçetelerinin ele alınıp tavsiye edildiği yayınların nasıl artan ölçüde yaygınlaştığı ve satıldığı da dikkat çekicidir. Tabii ki hep "bilimsel" bandıra altında ve güya tehlikeli nüfus artışına işaret ederek.

---

[1] Ed. Reich, Kürtajın Tarihi ve Tehlikeleri. 2. baskı. Leipzig 1893.

[2] Alman İmparatorluğu İstatistikleri. 85. Cilt. 1906 yılı için kriminoloji istatistiği.

[3] İsveç'de mahkeme önüne gelen her 100.000 kişiye düşen yasadışı kürtaj: 1851-1880'de 3,04; 1881-1890'da, 6,66 ve 1891-1900'de 19,01. F. Prinzing, age., s. 44.

Düşük ve gebeliğin yapay engellenmesinin yanında, işlenen suçların da rolü vardır. Fransa'da çocukları katletmeler ve sokağa bırakmalar artıyor, ikisi de, Fransız Medeni Kanununun, babalığın araştırılmasını yasaklamasıyla teşvik edimektedir. ***Code civil'in**** 340. maddesi: ***"La recherche de la paternité est interdite"*** buna karşılık 314. maddesi şöyle diyor: ***"La recherche de la maternité est admise."*** Bir çocuğun babasını araştırmak yasak, ama annesini araştırmak serbesttir; bu baştan çıkarılana karşı haksızlığı açıkça dile getiren bir yasadır. Fransa'nın erkekleri, ellerinden geldiği kadar kadını ve kızı baştan çıkarabilirler, hiçbir sorumlulukları yoktur ve nafaka ödemeleri gerekmez. Bu hükümler, kadın cinsinin, erkekleri baştan çıkarmasınlar diye korkutmak gerektiği bahanesiyle çıkarıldı. Görülüyor ki, güçlü cinsin üyesi bu güçsüz erkek, her yerde baştan çıkarılandır ve hiç baştan çıkarmaz. ***Code civil'in*** 340. maddesinin mantıki sonucu 312. maddeydi: ***"L'enfant conçu pendantle mariage a pour père le mari"*** (evlilik sırasında gebe kalınan çocuğun babası kocadır). Babalığın araştırılması yasak olunca, boynuzla taçlandırılmış koca da, karısının bir yabancıdan gebe kaldığı çocuğu mantıken kendisininki olarak kabul etmeyi sineye çekmek zorundadır. Fransız burjuvazisi hiç olmazsa tutarsızlıkla suçlanamaz. 340. maddeyi kaldırmak için gösterilen tüm çabalar şimdiye dek başarısız kaldı.

Öte yandan Fransız burjuvazisi, aldatılmış kadının, çocuğunun babasına nafaka için başvurmasını yasayla olanaksız kılarak gösterdiği insafsızlığı, gayri meşru çocuklar için yetimhaneler kurarak dengelemeye çalıştı. Yani yeni doğan bebeğin elinden yalnızca babası değil, annesi de alınıyordu. Fransız varsayımına göre bunlar öksüz çocuklardır ve böylece Fransız burjuvazisi, evlilik dışı çocuklarını "anayurdun çocukları" olarak ***devlet kasasından*** eğittirir. Harika bir kurum. Almanya'da da gittikçe daha fazla Fransızların yolu seçiliyor. Alman İmparatorluğunun medeni kanunundaki hükümler, evlilik dışı çocukların hukuki durumu üzerine, eskiden geçerli olan daha insancıl hukukla kısmen çelişen ilkeler içeriyor: "Evlilik dışı bir çocukla babası akraba sayılmazlar." Buna karşılık İmparator II. Joseph, evlilik dışı çocukla evlilikten olanın eşitliğini karara bağlıyordu. "Annesinin birçok erkekle ilişkisi (***conseptio plurium***) gebe kalma dönemine rastlayan evlilik dışı çocuğun babası yoktur." Annenin düşüncesizliği, zayıflığı ya da yoksulluğunun cezasını çocuk çekiyor. Yasa, düşüncesiz baba tanımıyor. "Evli-

* Code civil: Medeni Kanun. —ÇN.

lik dışı çocuğa bakmak annenin hakkı ve görevidir. Annenin velayet hakkı yoktur. Evlilik dışı çocuğun babası, çocuk on altı yaşını doldurana dek, ***annesinin konumuna uygun*** düşecek şekilde geçimini-eğitim ve ilk öğrenim masrafları dahil olmak üzere sağlamakla yükümlüdür. Eğer çocuk sakatlık sonucu kendi kendine bakamayacak durumdaysa, baba için bu yükümlülük onaltıncı yaşın ötesinde de sürer. Baba, anneye doğum masraflarını, doğumdan sonraki ilk altı hafta içinde, gebeliğin ya da doğumun sonucu olan kimi gerekli harcamaları karşılamakla yükümlüdür." Ve saire. Ama Prusya yasalarına göre evlilik dışı gebe bırakılan, daha önce lekelenmemiş bekâr ya da dul bir kadın, gebe bırakanın konumuna ve servetine göre tazmin edilmek zorundaydı, ancak tazminat tutarı, gebe bırakanın servetinin dörtte birini geçemezdi. Evlilik dışı çocuğun, annesinin iffetli olup olmamasına bakılmaksızın, babadan geçim ve eğitim talep etme hakkı vardı, fakat yalnızca, köylülerin ya da sıradan vatandaşların evlilikten olan çocuklarının eğitimi ne kadar tutuyorsa o kadar. Evlilik dışı cinsel ilişki, evlenme vaadiyle olmuşsa, yargıç, kızlığı bozulana, gebe bırakanın adını, mevkiini ve rütbesini ve aynı şekilde, haklı taraf olarak boşanmış bir kadının tüm haklarını tanımak zorundaydı ve böyle bir durumda evlilik dışı çocuk, yasal evlilikten doğan çocuklarla aynı haklara sahipti. Bu artık kalktı. Gerileme bizim yasamamızda laytmotifdir.

1831-1880 arası dönemde Fransız mahkemeleri önünde 8568 çocuk katli davası görüldü, öyle ki sayıları 1831-1835 yılları arasında 471 iken, 1876-1880 yılları arasında 970'e çıktı. Aynı zaman dilimi içinde 1032'den fazla kürtaj davasına bakıldı, bu rakam 1880'de 100'dü.[1] Elbette ki mahkemeler yapay düşüklerin yalnızca ağır rahatsızlıklar ve ölümlerle sonuçlanan çok küçük bir bölümünden haberdar oluyor. Çocuk katlinde kırsal nüfus yüzde 75'le, kürtajda kentler yüzde 67'yle pay sahibiydi. Kent kadınlarının elinde, normal doğumu önlemek için daha fazla çare var, düşüğün çok, çocuk katlinin nispeten az olması bu yüzdendir. Kırda koşullar tersinedir. Almanya'da çocuk katli nedeniyle 1882-1886 yılları arasında 884; 1897-1901 arasında 887; 1902-1906 arasında 745 kişi hüküm giymiştir.[2]

Bugünkü toplumun en mahrem ilişkileri ile ilgili sunduğu tablo budur. [Bu tablo —ÇN] şairane hayalcilerin çizdiği resimden çok farklıdır, yalnızca

[1] A. Pouzol, La recherche de la paternités, s. 134, 471. Paris 1902.

[2] Alman İmparatorluğu İstatistikleri. 185. Cilt.

bir tek avantajı vardır — o da gerçek olmasıdır. Fakat karakterize edici birkaç fırça darbesi daha eklemek gerekiyor.

3 — Evlilik İçin Eğitim

Şimdiki halde kadın cinsinin düşünsel açıdan ortalama olarak erkekten aşağı olduğu konusunda herhalde bir anlaşmazlık yoktur. Gerçi asla bir kadın dostu olmayan Balzac'ın iddiasına göre: "Erkek öğrenimi gören bir kadın, gerçekten de kendisinin ve kocasının mutluluğunun temelini yaratmak için en parlak ve en verimli özelliklere sahip olur", ve zamanının erkekleriyle kadınlarını iyi tanıyan Göthe, Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları'nda (güzel ruhlu bir insanın itirafları) alaycı biçimde şöyle diyor: "Bilgin kadınlar gülünç duruma düşürüldü ve herhalde, bu kadar cahil erkeği utandırmak saygısızlık sayıldığından, bilgililere de tahammül edilmek istenmedi", ama bu, genel olarak kadınların düşünsel açıdan erkeklerin gerisinde oldukları gerçeğinde bir şey değiştirmez. Bu fark varolmalıdır da, ***çünkü kadın, efendisi olarak erkek, onu, nasıl biçimlendirdiyse öyledir yalnızca.*** Kadının eğitimi öteden beri proletaryanınkinden çok daha fazla ihmal edilmiştir ve bugün bu yönde yapılanlar ise yetersizdir. Düşünce alışverişi gereksiniminin tüm çevrelerde arttığı bir zamanda yaşıyoruz ve kadının ihmal edilmiş düşünsel eğitimi, erkekten öcünü alan büyük bir hata olarak ortaya çıkıyor.

Erkekte eğitim, zekanın geliştirilmesi, düşünce yeteneğinin keskinleştirilmesi, reel bilginin çoğaltılması ve iradenin sağlamlaştırılmasına, kısaca zekâ fonksiyonlarının eğitimine yöneliktir; uygulanan araçlarla amaca sıkça ulaşılamasa da ve genellikle ulaşılmak istenmese de, en azından böyle olduğu iddia edilir. Buna karşılık yüksek sınıflarda kadının eğitimi, esas olarak ***duygusal*** derinleşme, biçimsel ve müzik, edebiyat, sanat, şiir gibi edebi eğitimle sınırlıdır, bununla kadının yalnızca sinirsel duyarlılıkları ve fantezisi yükseltilir. Yapılabilecek en yanlış şeydir bu. Burada, kadının eğitim derecesini kararlaştıran güçlerin, kadın karakterinin niteliği ve kadının yaşamdaki sınırlı konumu üzerine kendi önyargıları tarafından yönlendirildikleri görülür. Kadının sinirliliğe eğilimini daha da artıran duygusal yaşamı ve fantezisi daha fazla geliştirilmemeli, aynen erkekte olduğu gibi, onda da zekâ faaliyeti geliştirilmeli ve pratik yaşamın görüntüleriyle haşır neşir edilmeli-

dir. Kadının, sıkça bir hayli rahatsız edici olan fazla duygu yerine, iyi bir porsiyon keskin zekâ ve kusursuz düşünme yeteneği, sinirsel uyarılmışlık ve çekingen karakter yerine karakter sağlamlığı ve fiziksel cesaret, varsa edebi bilgi yerine, dünya, insanlar ve doğal güçlerle ilgili bilgi edinmesi, iki cins için de çok avantajlı olurdu.

Şimdiye dek genel olarak kadının duygusal ve ruhsal yaşamı ölçüsüz derecede beslendi, buna karşılık zekâ gelişimi engellendi, ağır biçimde ihmal edildi ve bastırıldı. Bunun sonucu olarak kadın tam anlamıyla duygusal ve ruhsal yaşam hipertrofisi çekiyor ve bu nedenle o, çoğunlukla her türlü batıl inanca ve mucize yalanına açıktır, dinsel ve başka türlü şarlatanlıklar için çok yararlı bir zemin, her türlü gericilik için uyumlu bir araçtır. Darkafalı erkek dünyası bunun acısını duyduğu için sıkça şikayetçi olur, ama bunu değiştirmez, çünkü büyük bir çoğunlukla kendisi de henüz kulaklarına dek önyargılara gömülmüştür.

Kadınlar genel olarak anlatıldığı gibi olduğundan dolayı, dünyayı erkeklerden farklı görürler ve böylece iki cins arasında farklılıklar için güçlü bir kaynak daha yaratılmış olur.

Bugün kamu yaşamına katılım her erkek için en önemli görevlerden biridir; birçok erkeğin bunu henüz kavramamış olması durumu değiştirmez. Ama tek tek kişilerin özel ilişkileriyle kamu kurumlarının, ***en yakından*** bağıntılı olduğunu, kişi ve ailenin selameti ve felaketinin, kişisel özellikler ve eylemlerden çok, kamu kurumlarının durumuna bağlı olduğunu anlayanların çevresi gittikçe büyüyor. Şeylerin durumundan kaynaklanan ve onların konumunu belirleyen yetersizlikler karşısında, tek tek kişilerin en büyük çabayı göstermesinin bile aciz kaldığı görülüyor. Öte yandan geçim mücadelesi eskisinden çok daha fazla çaba istiyor. Bugün neredeyse genel olarak erkeğe, onun zamanını ve gücünü gittikçe daha yüksek ölçüde meşgul eden talepler getiriliyor. Ama [erkeğin —ÇN] karşısında bilgisiz ve ilgisizliği ile anlayışsız bir kadın durmaktadır. Kadın ile erkek arasındaki düşünsel farklılaşmanın günümüzde, ilişkilerin henüz küçük, dar ve kadının anlayışına daha yakın olduğu eskisinden daha büyük olduğu bile söylenebilir. Bugün kamu meseleleriyle uğraşmak, çok sayıda erkeği, önceden bilinmeyen ölçüde meşgul ediyor, bu da onların ufkunu genişletiyor, ama ev çevresine de gittikçe daha fazla yabancılaştırıyor. Kadın bu nedenle kendisini ihmal edilmiş hissediyor ve yeni bir farklılaşma kaynağı ortaya çıkıyor. Çok ender olarak erkek kadınla anlaşabilmeyi ve kadını ikna etmeyi başarıyor. Kural olarak er-

kek, kendisinin isteklerinin kadını ilgilendirmediği, onun anlamayacağı görüşündedir. Kadını aydınlatma zahmetine katlanmaz. Kadın, ihmal edildiğinden dolayı şikayete başlar başlamaz gelen basmakalıp yanıt "Sen anlamazsın"dır. Kadınların anlayamaması, çoğu erkeklerin anlayışsızlığıyla sadece teşvik edilir. İpin aynı ucunu çektiklerini ve insana yaraşır bir gelecek için yalnızca tek bir çarenin: herkesi özgür insan yapan, temelden bir toplumsal değişim olduğunu ikisi de anladıkları oranda, erkek ve kadın proleterler arasında daha iyi bir ilişki oluşur. Bu anlayışın proleter kadınlar arasında da yaygınlaşması oranında, sıkıntı ve sefalete rağmen, evlilik yaşamları ***daha ideal bir duruma gelir.*** Şimdi iki tarafın da, ulaşmak için çaba sarfettikleri ortak bir hedefleri ve ortak mücadelelerinin yol açtığı düşünce alışverişi dolayısıyla tükenmez bir kaynakları vardır. Bu anlayışa ulaşan proleter kadınların sayısı her yıl artıyor. Burada, insanlığın geleceği için belirleyici önemde bir hareket gelişiyor.

Başka evliliklerde, evliliğin başlangıcında henüz tutku egemenken, kolayca görmezden gelinen eğitim ve görüş farklılıkları, daha olgun yıllarda gittikçe daha fazla kendini duyumsatır. Ancak cinsel tutku ne kadar çok sönerse, onun yerine o kadar çok düşünsel uyum geçmelidir. Erkeğin vatandaşlık görevlerini biliyor ve onları yerine getiriyor olup olmaması bir yana, o, mesleki konumu ve dış dünyayla sürekli ilişkisi dolayısıyla çeşitli vesilelerle, çeşitli unsur ve görüşlerle sürekli temas eder ve bu nedenle ufkunu genişleten düşünsel bir atmosferin içine girer. Erkek çoğunlukla kadının tersine bir tür düşünsel deri değişimi içinde bulunur, buna karşılık, sabahtan akşama dek onu meşgul eden ev işleri nedeniyle kadının eğitim zamanı ondan çalınır, kadın düşünsel zindeliğini yitirir ve körelir.

Bugün evli kadınların çoğunluğunun içinde yaşadığı bu aile sefaletini, burjuvaca düşünen Gerhard v. Amyntor "Yaşam Kitabına Kenar Notları"nda[1] son derece doğru anlatıyor. Orada "Ölümcül Böcek Isırıkları" adlı bölümde başka şeylerin yanısıra şöyle deniyor:

"Onun (ev kadınının) tazeliğini ve gücünü yok eden şurda eşin ölümünün, burda sevilen çocuğun ahlâki çöküşünün getirdiği, şurda uzun ağır bir hastalıktan, burda özenle korunan bir planın bozulmasından oluşan, hiç kimsenin kaçınamayacağı sarsıcı olaylar değil, bilakis, her gün tekrar yinelenen,

[1] Sam. Lucas, Elberfeld.

küçük, ilik ve kemik kemiren dertlerdir... Kaç namuslu anacık, yaşam cesaretini, pembe yanaklarını ve şuh gamzelerini, buruşuk, kurumuş, hastalıklı mumyalar haline gelene dek, evsel dertlerin hizmetinde tüketir ve yıpratır. Sonsuza dek süren yeni soru: 'Bugün ne pişirmeli', sürekli tekrarlanan süpürme, silkme, fırçalama ve toz alma zorunluluğu, yavaş ama kesin olarak ruhu ve bedeni yiyip bitiren damlalardır. Mutfak ocağı, gelir ile gider arasında en üzücü bilançoların çıkarıldığı, gıda maddelerinin artan pahalılığı ve gerekli paranın sağlanmasının gittikçe zorlaşması üzerine en moral bozucu düşüncelerin oluştuğu yerdir. Çorba tenceresinin kaynadığı ocağın önünde gençlik ve doğallık, güzellik ve neşe kurban edilir ve dertten iki büklüm, çukur gözlü aşçının bir zamanlar, mersin dallarıyla örülmüş tacıyla süslü, genç, coşkun, terbiyeli, cilveli bir gelin olduğunu kim anlayabilir? —Eskiler için ocak kutsal, onun yanında Lare'lerini* ve koruyucu tanrılarını koyuyorlardı—, geliniz, vazifeşinas Alman kadınının, evi huzurlu, sofrayı kurulu ve aileyi sağlıklı tutmak için kendisini yavaş yavaş kurban ettiği ocağı, biz de kutsal tutalım."

Bugünkü durumda, sefilce mahvolan kadına burjuva dünyasının sunduğu tesellî budur.

Sosyal koşulları dolayısıyla daha özgür konumda bulunan kadınlar kural olarak, kalıtımsal kadınsı karakter özellikleriyle birleşince kendini kesinlikle belli eden tek yanlı ve yüzeysel bir eğitime sahiptir. Çoğunlukla yalnızca dış görünüm ile ilgilenirler, boş şeyler ve giysilerle uğraşır ve yaşam amaçlarını çürümüş bir zevkin doyumunda ve azgın tutkulara düşkünlükte ararlar. Çocuklarla ve onların eğitimiyle neredeyse hiç ilgilenmezler; onlar için çok fazla çaba ve cansıkıntısı demektir bu, o nedenle çocukları süt ninelerine ve uşaklara bırakırlar ve daha sonraları da yatılı okullara teslim ederler. Olsa olsa, kızları süs bebeği, oğlanları ise ***jeunesse dorée*** (altın gençlik) — pezevenklikle aynı düzeye konulabilecek o aşağılık erkek sınıfı, züppeler bunlardan oluşur— olarak yetiştirmeyi görev sayarlar. Aylaklığı ve israfı meslek olarak gören bu ***jeunesse dorée,*** emekçi halkın kızlarını baştan çıkarmada temel pay sahibidir.

Kadının nesilden nesile gittikçe daha mükemmele doğru gelişen bazı karakter özellikleri, anlatılan koşullarda oluştu. Erkek dünyası bunlarla alay etmeyi sever, ama buna bizzat kendisinin neden olduğunu ve tutumuyla destek-

* Lare: Romalılarda yurt (ev, ocak) ilahları. —ÇN.

lediğini unutur. Kadınların çokça yerilen bu özellikleri arasında şunlar sayılır: Korku duyulan hazırcevaplık ve dedikodu düşkünlüğü, en boş ve en önemsiz şeyler üzerine sonsuz konuşmalar yürütme eğilimi, salt görünüş, giyim ve zevk düşkünlüğüne yönelik bir düşünce doğrultusu ve bunun sonucu olarak tüm moda ahmaklıklarına bağımlılık; ayrıca kendi cinsine karşı kolayca kıştırılabilen çekememezlik ve kıskançlık, yalana ve çarpıtma sanatına eğilim.

Bu özellikler kadın cinsinde genel olarak, daha genç yaşlarda kendini gösterir ve yalnızca derecesi farklıdır. Bunlar, sosyal koşulların baskısı altında ortaya çıkan ve kalıtım, örnekler ve eğitim yoluyla geliştirilen özelliklerdir. Akılsızca eğitilen biri, başkalarını akıllıca eğitemez.

Cinsiyetlerde ve tüm halklarda özelliklerin oluşum nedenleri ve gelişimi üzerine açıkça bilgilenmek için, modern doğa biliminin, canlıların ve onların karakter özelliklerinin oluşumunu ve gelişimini saptamak için kullandığı yönteme göre hareket edilmelidir. Her canlının karakter özelliklerine yüksek ölçüde damgasını vuran, maddi yaşam koşullarıdır; [canlı —ÇN] sonuçta onun doğası haline gelen mevcut yaşam koşullarına uyum sağlamak zorunda bırakılır.

Doğada tüm canlılar için geçerli olan insan için de geçerlidir;[1] insan doğa yasalarının dışında değildir, o, fizyolojik açıdan bakıldığında en gelişmiş hayvandır. Ancak bu kabul edilmek istenmiyor. Eskiler, modern doğa bilimini tanımamalarına rağmen daha yüzyıllar önce, çoğu insani şeylerde modernlerden daha akılcı görüşlere sahipti ve esas önemlisi, deneyimleri üzerinde yükselen görüşlerini pratikte uyguluyorlardı. Yunan erkek ve kadınlarının güzellikleri ve güçleri hayranlıkla övülür, ama nüfusun karakteri ve gelişimi üzerinde bu kadar olumlu etki yapanın, bol körfezli denizin kenarındaki ülkenin şanslı iklimi ve büyüleyici doğası değil, devlet eliyle yürütülen güzellik, güç ve beceriyi, düşüncenin keskinliği ve esnekliğiyle birleştirmeye yönelik beden eğitimi ve eğitim şiarları olduğu gözden kaçırılır. Gerçi daha o zamanlar da kadın, erkekle karşılaştırıldığında, bedensel gelişimi açısından değil, ama ruhsal açıdan ihmal ediliyordu.[2] İki cinsin bedensel

[1] Bkz. Krafft-Ebing'in yargısı, s. 132.

[2] ***Platon***, "Devlet"inde, "kadınların erkeklerle aynı eğitilmesini" ve ***üreme seçiminin*** titizlikle yapılmasını talep ediyor; yani insan gelişimi için de, titiz seleksiyonun etkisini biliyordu. ***Aristoteles***, "Politika"sında eğitim ilkesi olarak şunu koyuyor: "Önce beden sonra akıl eğitilmelidir." Bizde ise en son —o da olursa— akla donanımı sağlayan beden düşünülür.

eğitiminde en ileriye giden Isparta'da, oğlanlarla kızlar evlenme çağına dek çıplak dolaşıyorlar ve birlikte bedensel alıştırmalar, oyunlar, güreşler yapıyorlardı. İnsan bedeninin çıplak teşhiri ve doğal olanın doğal ele alınışı, öncelikle iki cinsin gençken ayrılmasıyla yapay olarak üretilen aşırı cinsel tahrikin oluşmaması etkisini yaratıyordu. Bir cinsin bedeni, diğeri için bir giz değildi. Orada belirsizlik oyununa yer yoktu. Doğa doğaydı. Bir cins diğerinin güzelliklerinden yararlanıyordu.

Ve insanlık cinslerin teklifsiz, doğal ilişkisine geri dönmelidir, bugün egemen olan, insan üzerine sağlıksız, tinselci görüşleri üzerinden atmak ve fiziksel ve ruhsal olarak yeniden oluşuma yol açan eğitim metodları yaratmak zorundadır.

Bizde, özellikle kadının eğitimi üzerine hâlâ geri kavrayışlar egemendir. Kadının da güce, cesarete ve kararlılığa sahip olması gerektiği, kâfirlik olarak, "kadınlığa yakışmaz" olarak görülür, oysa bu tür özelliklerle kadının kendisini birçok kötülük ve aksilikten koruyabileceğini kimse reddedemez.

Buna karşılık kadınların bedensel gelişimi, aynı ruhsal gelişimleri gibi olabildiğince engellenir, bunda akılsızca giyimin de önemli bir rolü vardır. Giyim sorumsuz bir biçimde, kadının yalnızca fiziksel gelişimini engellemekle kalmaz, çoğunlukla onu mahveder, ancak yine de çok az doktor buna karşı çıkmaya cesaret edebiliyor. Hastalarının gözünden düşme korkusu onları susmaya itiyor ya da hatta onların çılgınlıklarına bile kompliman yapıyorlar. Modern giyim, kadının gücünün özgürce kullanılmasını büyük ölçüde engelliyor, onun bedensel eğitimine zarar veriyor ve onda güçsüzlük ve zayıflık duygusu uyandırıyor. Bu giyim, onun çevresinin sağlığı için de bir tehlikedir, çünkü kadın evde ve sokakta dolaşan bir toz üreticisidir. Hıristiyanlığın bizde derinden kökleştirdiği tinsel görüşlere tamamen uyan, cinslerin okulda ve toplum ilişkilerinde katı ayırımı da kadının gelişimini aynı şekilde engeller.

Eğilim ve yeteneklerini geliştiremeyen, en dar fikirler çevresinde saplanıp kalan ve neredeyse yalnızca kendi cinsinin üyeleriyle ilişkide bulunan kadın, günlük ve alışılmış şeylerin ötesine ***imkanı yok*** geçemez. Düşünsel ufku yalnızca en yakın çevresindeki olaylarla, akraba ilişkileri ve onunla bağıntılı şeyler çevresinde döner. Dolayısıyla en değersiz şeyler üzerine geniş sohbetler, dedikodu düşkünlüğü vargüçle teşvik edilir, çünkü kadının içinde yaşayan düşünsel özellikler, faaliyet ve egzersiz için sıkıştırır. Ve bundan

dolayı çoğunlukla nahoş duruma düşen, umutsuzluğa kapılan erkek, esas olarak "kainatın reisi" olarak bizzat kendisinin suçu olan özellikleri lanetler.

Yenilerde daha akılcı yaşam anlayışlarının ilk belirtilerinin yer edinmeye başlandığı görmezden gelinemez, ama bunlar yalnızca başlangıçtır ve toplumun çok küçük tabakalarını etkilemektedir.

4 — Bugünkü Evlilik Yaşamının Sefaleti

Sosyal ve tarihsel ilişkilerimiz dolayısıyla kadın, tüm varlığıyla evliliğe muhtaçtır, evlilik ve evlilik meseleleri onun konuşmalarında ve özlemlerinde doğal olarak en önemli bölümü oluşturur. Fiziksel olarak daha zayıf, âdetler ve yasalarla erkeğe tabii kılınmış kadının temel silahı dildir ve elbette bunu kullanır. Gittikçe ekzantrikleşen moda ahmaklıklarıyla ürkütücü boyutlara ulaşan ve babalarla kocaları en büyük sıkıntı ve zorluklara sokan, şiddetli eleştiriler alan süs ve zevk düşkünlüğü için de aynı şey geçerlidir. Bunun açıklaması çok basittir. Kadın erkek için ilk planda zevk objesidir; ekonomik ve toplumsal açıdan özgür olmayan kadın, geçimini evlilikte görmek zorundadır, yani erkeğe bağımlıdır ve onun mülkünün bir parçasıdır. Kural olarak kadınların sayısı erkeklerinkinden fazla olduğundan dolayı, kadınların durumu daha da elverişsiz hale gelir — bunu daha ayrıntılı olarak ele alacağız. Bu orantısızlık nedeniyle kadınlar arasında rekabet artar, çeşitli nedenlerle bir miktar erkek evlenmediği için de daha da güçleşir. Kadın dış görünüşünü en iyi biçimde sunarak, erkek uğruna hemcinsleriyle rekabete girişmeye zorunlu bırakılmıştır.

Bu orantısızlıkların birçok nesil boyunca devamı dikkate alındığında, bu görünümlerin, sürekli etkide bulunan aynı nedenler altında, bugünkü aşırı biçimini alması artık şaşırtıcı olmaz. Kısmen önce değinilmiş, kısmen daha tartışılması gereken nedenlerle, belki de hiçbir çağda kadınların erkekler uğruna rekabet mücadelesinin bu kadar şiddetli olmadığı buna ekleniyor. Dahası, gerek yeterli bir geçim sağlama konusunda gittikçe büyüyen zorluklar, gerekse artan toplumsal talepler, kadını, bir "geçim kurumu" olarak evliliğe her zamankinden daha çok yöneltiyor.

Erkekler bu durumdan hoşnuttur, çünkü bundan yararlanırlar. Efendi rolünü oynamak gururlarına, kendini beğenmişliklerine ve çıkarlarına hitap

eder, bu egemen rolünde, tüm egemenler gibi, akılcı nedenlere pek kapalıdırlar. Bu nedenle kendilerini bu onur kırıcı konumdan kurtaran koşulların yaratılmasına yakınlık duymaya başlamak daha çok kadınların çıkarınadır. Kadınlar, erkeklerin yardımını, işçiler burjuvaziden ne kadar yardım beklediyse o kadar beklemelidirler.

Ayrıca başka alanlarda da, örneğin sanayide, girişimciler birbiriyle karşı karşıya kalır kalmaz ayrıcalıklı konum için mücadelenin, hangi karakter özelliklerini geliştirdiği; ne kadar aşağılık, alçakça araçlarla savaşıldığı, kin, kıskançlık ve karalama düşkünlüğünün nasıl uyandırıldığı düşünülürse, kadınların erkekler uğruna rekabet mücadelesinde benzer karakter özellikleri göstermesi olgusu için açıkláma bulunmuş olur. Ortalama olarak kadınların birbirleriyle erkeklerden daha kötü geçinmeleri, hatta bir erkeğin gözünde itibar kazanmak, daha albenili kişilik olmak sözkonusu olduğunda en iyi arkadaşların dahi kavga etmesi bundandır. Tamamen yabancı da olsalar, kadınların karşılaştıkları her yerde, birbirlerini kural olarak iki düşman gibi görmeleri de bundandır. Tek bir bakışla karşılıklı olarak, diğerinin nerede uygunsuz bir renk kullandığını ya da bir fiyongu yanlış yere koyduğunu ya da benzeri bir temel hata yaptığını keşfederler. İkisinin de birbirine bakışlarında, otomatikman, birbirleri hakkında verdikleri karar okunur. Sanki her biri diğerine şöyle der: "Ben süslenmeyi ve bakışları üstüme çekmeyi senden iyi biliyorum."

Öte yandan kadın doğası itibariyle erkekten daha tezcanlıdır, işin ilerisini-gerisini ondan daha az düşünür, erkekten daha özverili, daha saftır, bu yüzden daha tutkuludur, çocuğu için ya da yakınları için kaygılarında ve hastalık durumunda onların bakımında gösterdiği gerçekten kahramanca özveri bu tutkuyu en güzel yanıyla gösterir. Buna karşılık şirretleştiğinde, bu tutku, en çirkin ifadesini bulur. Fakat gerek iyi gerekse kötü yanlar ilk planda sosyal konum tarafından etkilenir, teşvik edilir, engellenir ya da dönüştürülür. Elverişsiz koşullar altında hata olarak kendini gösteren aynı güdü, elverişli koşullar altında, kişinin kendisi ve başkaları için bir mutluluk kaynağı olur. Çeşitli koşullar altında insanın bir ve aynı güdülerinin nasıl tam karşıt sonuçlar doğurduğunu parlak bir biçimde kanıtlamış olmak Fourier'in kazanımıdır.[1]

[1] A. Bebel, Charles Fourier, Yaşamı ve Teorileri. Stuttgart 1907, J. H. W. Dietz.

Yanlış bir düşünsel eğitimin etkilerinin yanısıra, doğal amacı gözönüne alındığında, yanlış ya da yetersiz fiziksel eğitimin etkilerinin önemi daha az değildir. Tüm doktorlar, kadının anne ve çocuk eğiticisi olarak mesleği için öneğitimin çok kötü olduğunda anlaşıyorlar. "Askere silahını, zanaatkâra alet edavatını nasıl kullanacağı öğretilir, her meslek araştırmayı gerektirir; manastır rahibinin bile adaylık süresi vardır. Yalnızca kadın, ciddi annelik görevleri için eğitilmez."[1] Evlenme fırsatı bulan genç kızların onda dokuzu, evliliğe, annelik ve görevleri üzerine tam bir bilgisizlikle adım atıyor. O kadar önemli cinsel fonksiyonlar üzerine yetişkin kızlarıyla konuşma konusunda annelerin bile gösterdiği sorumsuzca ürkeklik, kızları kendilerine ve eşlerine karşı görevleri hakkında en karanlık bilgisizlik içinde bırakır. Evliliğe adım atan kadın kural olarak kendisine tamamen yabancı bir alana girer; çoğunlukla evliliğe ilişkin gerçeğe hiç uymayan ve çoğunlukla tavsiye edilemeyecek türde romanlardan alınmış fantezi bir tablo tasarlamıştır.[2] Kadının eskiden doğal kabul edilen birçok faaliyeti üstünden alınmış da olsa, bugünkü durumda, evlilik için gerekli olan ekonomi bilgisindeki yetersizlik de anlaşmazlıklara neden oluşturur. Kimileri onunla uğraşmayı kendilerine yakıştıramadıkları için ev ekonomisinden bir şey anlamazlar, onlara göre bu hizmetkârların işidir; geniş kitlelerden olan diğerlerinin, kendilerini eğitmesini ise geçim mücadelesi engeller, sabahtan akşama dek atölyeye ya da fabrikaya gitmek zorundadırlar. Koşulların gelişimi dolayısıyla tek tek ev ekonomilerinin zeminlerini yitirdikleri ve yalnızca para ve zaman açısından çok saçma fedakârlıklarla ayakta tutunabildikleri gittikçe daha fazla görülüyor.

Çok sayıda erkek için evlenme amacını ortadan kaldıran bir başka neden, çoğu kadının fiziksel gelişiminde yatar. Beslenme, ev, çalışma ve eğ-

---

[1] Inna v. Troll-Borostyani, Yüzyılımızın Misyonu. Kadın Sorununa İlişkin Bir Araştırma. Preßburg ve Liepzig.

[2] "Les femmes qui tuent et les femmes qui votent"de Alexandre Dumas'nın oğlu, üst düzeyde bir katolik rahibinin bir sohbette kendisine, evlenmiş olan eski yüz öğrencisinden en az sekseninin bir ay geçtikten sonra gelip, evlilikten hayal kırıklığına uğradıklarını, evlendikleri için pişman olduklarını söylediklerini bildirdiğini anlatıyor. Bu çok akla yatkındır. Voltaire'ci görüşteki Fransız burjuvazisi kızlarını manastırlarda eğittirmeyi vicdanlarıyla bağdaştırabiliyor, cahil bir kadının bilgilisinden daha kolay yönlendirilebileceğinden hareket ediyordu. Burada çatışma ve hayal kırıklıkları olmak zorundadır. Laboulaye, direkt olarak kadınları, ölçülü bir bilgisizlik içinde tutmayı öğütler, çünkü "notre empire est détruit, si l'homme est reconnu" (Erkek anlaşılır anlaşılmaz, egemenliğimiz yok olur.)

lence biçimimiz, kısacası tüm yaşam biçimimimizin üzerimizdeki etkisi çoğu kez geliştirici olmaktan çok yıkıcıdır. Haklı olarak asabi bir çağdan sözedilebilir; fakat sinirlilik, fiziksel dejenerasyonla elele yürür. Anemi (kansızlık) ve sinirlilik özellikle kadın cinsinde çok önemli ölçüde yaygındır. Bu durum, toplumsal örgütümüzün normal gelişme koşullarına ayarlanması başarılmaksızın birkaç nesil daha sürerse, türümüzü yokolmaya doğru götürecek olan, gittikçe daha fazla toplumsal bir felaket haline gelir.[1]

Kadın organizması, cinsinin amacı gözönüne alındığında, özel bir bakıma, özellikle iyi bir beslenme ve belirli dönemlerde yeterli özene gereksinim duyar. Bunların her ikisi de kadın cinsinin büyük bölümü için sözkonusu değildir ve bugünkü koşullar altında da pek yaratılamaz. Kadın da, gereksinimsizliğe o kadar alışmıştır ki, örneğin sayısız kadın, iyi lokmaları erkeğin önüne koymayı ve kendisi az bir yemekle yetinmeyi bir evlilik görevi sayar. Aynı şekilde çok sık olarak beslenmede oğlan çocuklarına öncelik tanınır. Kadının erkekten yalnızca daha azla değil, daha kötü bir beslenmeyle de yetinebileceği inancı genelde yaygındır. Özellikle kadın cinsinden gençliğimizin uzmanlara sunduğu acıklı tablo buradan kaynaklanır.[2] Genç kadınlarımızın büyük bir bölümü, bedensel olarak güçsüz, kansız, aşırı sinirlidir. Bunun sonuçları, menstrüasyon şikayetleri, cinsel amaçla bağıntılı organların, çoğunlukla çocuk doğurma ya da emzirme yeteneksizliğine ya da yaşam tehlikesine dek varan hastalıklarıdır. "Kadınlarımızın bu dejenerasyonu şimdiye kadarki biçimde ilerlemeye devam edecek olursa, uygar insanın memeli hayvanlardan sayılıp sayılamayacağının kuşkulu hale gelebileceği zaman pek uzak olmasa gerektir."[3] Sağlıklı neşeli bir arkadaş, becerikli bir anne,

---

[1] Progresif paraliz (Beyin sulanması) kadınlar arasında erkeklerde olduğundan çok daha hızla artıyor. Örneğin Prusya'da paralitik ruhsal rahatsızlıklarda her 100 kayıtta şöyledir:

	Erkek	Kadın		Erkek	Kadın
1876-1879	17,0	3,7	1895-1896	18,5	7,6
1880-1891	17,3	5,4	1898-1901	16,2	7,5
1892-1894	17,7	6,8			

Bkz. F. Prinzing, age., s. 177.

[2] Konu üzerine daha ayrıntılı bilgi, Tıp doktoru Bayan H. S. Adams'ın "Kadın Kitabı"nda, Stuttgart.

[3] Dr. F. B. Simon, Kadının Sağlık Bakımı. 7. baskı, s. 240. Stuttgart 1909, J. H. W. Dietz.

ev işi görevlerini yerine getiren bir eş yerine erkek, hasta, sinirli, en ufak hava cereyanına ve gürültüye dayanamayan ve evden doktoru eksik etmeyen bir kadına sahip olur. Bu konu üzerinde daha fazla durmak istemiyoruz, herkes tabloyu çizmeye devam edebilir; herkesin kendi aile ve tanıdık çevresinde yığınla örnek vardır.

Deneyimli doktorlar, özellikle kentlerde evli kadınların yarısından fazlasının, az çok anormal koşullar içinde bulunduğunu temin ediyor. Rahatsızlığın derecesine ve evli çiftin karakterine göre bu tür ilişkiler mutsuz olmalıdır ve bunlar kamuoyunda erkeğe, bilindiğinde kadında en mutsuz ruh halini yaratan, evlilik dışı özgürlükler yaşama hakkını veriyor. Taraflardan birinin ya da diğerinin çok çeşitli cinsel talepleri de bazen derin anlaşmazlıklara neden olur, ama özlenen ayrılık gerçekleşmez.

Burada, ***erkeklerin önemli bir bölümünün, karılarının ağır fiziksel rahatsızlıklarının sorumlusu olduğu saklanmamalıdır.*** Erkek dünyasının önemli bir bölümü, sefahatın sonucu olarak, çoğunlukla büyük rahatsızlıklara neden olmadıklarından hafife alınan, kronik hastalıklardan musdariptir. Ama karılarıyla cinsel ilişkide bulunmalarıyla, kadında evlendikten hemen sonra başlayan ve çoğunlukla hamile kalma ya da doğurma yeteneksizliğine dek varan çok rahatsız edici ve belalı kadın hastalıklarına yol açarlar. Normalde mutsuz kadın, rahatını bozan, yaşamını tatsızlaştıran ve evliliğin amacını mahveden hastalığının gerçek nedeni hakkında hiçbir şey bilmez ve taraflardan diğerinin suçu olan bir durum yüzünden kendisini suçlar ve suçlanır. Kimi genç kadınlar evlendikten hemen sonra —doktor susmak zorunda olduğu için—, ne kendisinin ne de yakınlarının açıklayamadığı kronik dermansızlığa yakalanır.

Yeni araştırmaların ortaya çıkardığına göre bu durum —bel soğukluğu sonucunda erkeğin sperma sıvısının artık sperma hücresi içermediği ve bu nedenle ömür boyu çocuk yapamayacak olduğu durum—, ***suçu kadına yıkmaya her zaman hazır olan kâinatın efendilerinin, eski rahat geleneğinin tersine, evliliğin meyvesiz kalmasında nispeten sık rastlanan nedendir.***[1]

---

[1] Dr. F. B. Simon, age., s. 267. Simon, bu ve bununla yakın ilişkisi bulunan, çok sayıda kadının, düğünden sonra nereden olduğunu bilmeksizin neden hastalandığı konusunda ayrıntılı bir tartışma yapıyor ve özellikle erkekler dünyasına ayna tutuyor.

Görüldüğü gibi, örneklerin çoğunda, bugünkü evlilik yaşamının, olması gerektiği gibi olmasına izin vermeyen çok sayıda nedenler etkilidir. Eğer bilginler bile kadının eşitlik çabalarını, onları, sosyal koşullarımız dolayısıyla gittikçe daha fazla karikatür haline gelen ve gerçek amacına gittikçe daha az uyan evliliğe havale ederek hallettiklerine inanıyorlarsa, herhalde bu, kuşkuyla karşılanması gereken bir öğüttür.

On Birinci Bölüm

EVLENME ŞANSI

1 — Cinslerin Sayısal Oranısı

Erkeklerin çoğunluğu tarafından düşüncesizce alkışlanan, kadınlara, kurtuluşlarını kendi esas mesleklerinde, evlilikte aramaları öğüdü, öğüdü verenler ve alkışlayanlar tersini yaptıklarında, acı bir alay gibi geliyor. Filozof Schopenhauer'in, kadın ve onun konumu üzerine sahip olduğu anlayış, yalnızca bir darkafalının anlayışı olabilir. Şöyle diyor: "Kadın büyük işlere yetenekli değildir. Onun karakteristiği yapmak değil, acı ***çekmektir.*** Yaşamının günahını, doğum sancıları, çocuk için kaygı, ***erkeğe bağımlılık*** ile öder. Yaşam gücünün ve duyumlarının en şiddetli ifadeleri ona yasaklanmıştır. Onun yaşamı erkeğinkinden daha sessiz ve anlamsız olmalıdır. Kadın ***kendisi çocuksu olduğu, ömür boyu büyük bir çocuk olarak***, çocuk ile ***esas insan olan erkek*** arasında bir tür orta basamak olarak ***kaldığı*** için, ***çocukluğun*** bakım ve eğitimiyle görevlendirilmiştir... Kızlar ev yaşamı ve ***itaatkârlık*** için eğitilmelidir... ***Kadınlar en titiz ve en onulmaz darkafalılardır.***"

Lombroso ve Ferrero'nun "Suçlu ve Fahişe Olarak Kadın"[1] eseri de Schopenhauer'in düşünceleri doğrultusundadır. Ele alınan konu üzerine, bu kadar kanıt gücü zayıf materyal içeren, böylesine kapsamlı —590 sayfadan oluşuyor— bilimsel bir eser görmedik. En cüretli sonuçların çıkarıldığı ista-

[1] Tıp Doktoru H. Kurella'nın otorize çevirisi. Hamburg 1894.

tistiki materyal, çoğunlukla çok yetersizdir. En ciddi sonuçlara varmak için yazarlara bir düzine örnek yetiyor. Eserde en işe yarar sayılabilecek materyal, karakteristik biçimde bir kadın —Bayan Dr. Tarnovskaya— tarafından sağlanmıştır. Sosyal ilişkilerin, kültürel gelişimin etkisi neredeyse tamamen bir kenarda bırakılmış, her şey tek yanlı, fizyolojik-psikolojik bakış açısıyla değerlendirilmiş ve çeşitli kabilelerden çok sayıda etnografik bilgiler, bu bilgilerin niteliği daha derinlemesine incelenmeksizin, deliller arasına işlenmiştir. Yazarlara göre kadın, aynı Schopenhauer'de olduğu gibi, kocaman bir çocuktur, ***adeta*** bir yalan makinesidir, karar vermede güçsüzdür, aşkta sebatsızdır, hiçbir gerçek yiğitçe eyleme yeteneği yoktur. Kadının erkek karşısındaki aşağı konumu, çok sayıda bedensel farklar ve özelliklerle ispatlanmıştır. "Kadının sevgisi aslında anneliğin ikincil karakterinden başka bir şey değildir; kadını erkeğe bağlayan tüm yakınlık duyguları seksüel itilerden değil, bilakis ***uyum yoluyla kazanılmış boyun eğme ve özveri içgüdülerinden*** kaynaklanır."[1] Bu "içgüdüler"in nasıl kazanıldığı ve uyum sağladığını yazarlar araştırmıyor; eğer araştırsalar, binlerce yıl sürecinde kadının bugün neyse o olmasına yol açan sosyal konumunu incelemiş olmaları gerekirdi. Gerçi yazarlar, çeşitli halklarda ve kültür aşamalarında kadının kölelik ve bağımlılık koşullarını anlatıyorlar, ama gözlerinin önünde atgözlüğü bulunan Darwinciler olarak, bütün bunları, kadınların fizyolojik ve psikolojik gelişimini en güçlü biçimde etkileyen toplumsal ve ekonomik nedenlere değil, fizyolojik nedenlere bağlıyorlar.

Yazarlar kadının süs düşkünlüğüne de değiniyor ve daha alt kültür aşamalarındaki halklarda, erkeklerin süse düşkün cins olduğu görüşünü savunuyorlar, örneğin bugün hâlâ Yeni Hebridlerde, Madagaskar'da, Polinezya Takımadaları'nın birçok adasındaki Orinoko halklarında ve bir dizi Afrika ve Güney denizi halklarında böyleymiş. Buna karşılık, daha yüksek kültür aşamalarındaki halklarda, kadınlar süse düşkün cinstir. Ama neden ve nasıl? Yanıt akla çok yakındır. Alt kültür aşamalarındaki halklarda anaerkil koşullar egemendir ya da aşılalı çok olmamışur. Bu tür [toplumlarda —ÇN] kadının oynadığı rol, erkeği ele geçirmeye çalışma zorunluluğundan onu kurtarır, erkek onu elde etmeye çalışır ve bu amaçla süslenir, erkek süs düşkünü olur. Daha yüksek kültür aşamalarındaki halklarda ve özellikle uygar halklarda, çok az istisnalar hariç erkek kadını değil, kadın erkeği elde et-

[1] Age., s.140.

meye çalışır. Kadının inisiyatif kullanıp kendini erkeğe sunmasına ise ender rastlanır. Bunu ona, terbiye denen şey yasaklar; ama gerçekte ise sunma, onun tavır, davranış tarzı, görkemli giyinişi, geliştirdiği lüks, süslenme, kendini toplumsal olarak sunuş ve cilve yapma tarzıyla gerçekleşir. Kadınların sayısının fazlalığı ve evliliği geçim kurumu olarak ya da yalnızca onun aracılığıyla cinsel güdülerini doyurabilecekleri, toplumsal açıdan geçerliliği olan bir kurum olarak değerlendirmeyi gerektiren toplumsal zorunluluk, onu bu davranışa zorlar. Demek ki burada da yine bazen erkekte bazen kadında ortaya çıkmasına neden olan sosyal ve ekonomik nedenlerden tamamen bağımsız sayılmaya alışılmış bir özelliğin ***nedenleri, salt ekonomik ve sosyaldir.*** Devamla buradan, bir cinsin diğerine her türlü bağımlılığının yokolduğu ve ikisinin de eşit derecede özgür olduğu koşullara toplum ulaştığında, süs düşkünlüklerinin ***ve moda ahmaklıklarının, bugün —insanlar sözümona doğuştan sahip oldukları için— kökü kazılmaz saydığımız birçok başka erdemsizlik gibi*** ortadan kalkacağı sonucu çıkarılabilir.

Schopenhauer'e gelince, bir filozof olarak o, kadını, onda toplumsal yaratığı değil, yalnızca cinsel yaratığı gören çoğu antropologlarımız ve tıp adamlarımız gibi tek yanlı değerlendirir. Schopenhauer hiç evlenmedi, yani bir kadının, onun tarafından bahşedilen yaşam borcunu yerine getirmesi için kendi payına düşen katkıda bulunmadı. Ve burada madalyonun asla daha güzel olmayan öteki yüzüne geliyoruz.

Birçok kadın evlenemediği için evlenmiyor, bunu herkes bilir. Âdetler, kadına kendisini sunmasını yasaklar; kadın kendisine kur yaptırmak, kendisini seçtirmek zorundadır, kendisi kur yapamaz. Eğer talibi yoksa, o zaman yaşam amacına ulaşamayan ve sağlam bir maddi zemine sahip değillerse, çoğunlukla sıkıntı ve sefalete düşen, dahası sıkça alay konusu olan, o büyük zavallılar ordusuna katılır. Fakat cinslerin orantısızlığının kaynağı nedir? Bazılarının yanıtı hemen hazırdır: Çok fazla kız doğuruluyor. Bunu iddia edenler, [aşağıda —ÇN] görüleceği gibi yanlış bilgilenmişlerdir. Diğerleri, uygar devletlerin çoğunluğunda kadınların erkeklerden fazla olması gerçeği karşısında, ister istemez poligamiye (çok karılılığa) izin verilmesi gerektiği sonucuna varır. Fakat poligami, yalnızca âdetlerimize aykırı olmakla kalmaz, aynı zamanda kadın için de ***alçaltıcı*** bir şeydir, ne var ki bu, kadını aşağı gören ve horlayan Schopenhauer'in şu açıklamada bulunmasını engellemez: "***Bir bütün olarak kadın cinsi için poligami bir iyiliktir.***"

Birçok erkek, ***bir*** kadına ve olasılıkla arkadan gelecek çocuklara, şanına yaraşır biçimde bakamayacağı düşüncesinde olduğu için evlenmiyor. İki kadına bakmak ise yalnızca çok küçük bir azınlık için olanaklıdır ve bunlar arasında, biri yasal diğeri ya da diğerleri yasal olmayan iki ve daha çok kadına sahip olanlar çoktur. Servetin ayrıcalıklı kıldığı bu kişileri, canlarının istediğini yapmaktan hiçbir şey vazgeçiremez.

Âdet ve yasalara göre poligaminin yüzyıllardır var olduğu Doğuda da, nispeten az sayıda erkeğin birden fazla karısı vardır. Türk harem yaşamının ahlâk bozucu etkisinden sözediliyor. Ama bunun, erkeklerin çok ***küçük*** bölümünde, ***egemen sınıf*** içinde, olanaklı olduğu gözden kaçırılıyor, buna karşılık erkek kitlesi tek evlilik içinde yaşar. Altmışlı yılların sonunda Cezayir kentinde, 18 282 evlilik arasında tek kadınlılar 17 319'dan az değildi, 888 evlilik çift kadınlıydı ve yalnızca 75'inde iki kadından fazlası sözkonusuydu. Türk İmparatorluğunun başkenti İstanbul da farkı bir sonuç göstermez. Doğuda, kırsal nüfus arasında, tek evlilik lehine oran, daha da dikkat çekicidir. Bizde olduğu gibi, Doğuda da çoğu erkeği bir kadınla sınırlı kalmaya zorlayan şey maddi koşullardır.[1] Ama bu koşullar tüm erkekler için elverişli olsa, poligami yine de gerçekleştirilemezdi, çünkü kadınlar yetmezdi. ***Normal koşullar altında iki cinsin neredeyse aynı olan sayısı, her yerde tek evliliğe işaret ediyor.*** Buna kanıt olarak Bücher'in, "Genel İstatistik Arşivi"ndeki bir makalede yayınladığı tabloyu aşağıya alıyoruz.[2]

	Erkekler	Kadınlar	Genel nüfus	Her 1000 erkeğe düşen kadın sayısı
Avrupa	170 818 561	174 914 119	345 732 680	1024
Amerika	41 643 389	40 540 386	82 183 775	973
Asya	177 648 044	170 269 179	347 917 223	958
Avusturalya	2 197 799	1 871 821	4 069 620	852
Afrika	6 994 064	6 771 360	13 765 424	968
	339 301 857	394 366 865	793 668 722	988

[1] "Tüm Hindistan'da poligaminin yaygınlığının ölçülü olduğu görülür. 1901 sayımına göre ül-

Bu tablonun sonucu birçok kişi için şaşırtıcı olmalı. Ortalama 1000 erkeğe 1024 kadının düştüğü Avrupa hariç, dünyanın geri kalan yerlerinde tersi sözkonusudur. Dünyanın yabancı bölgelerinde, sayım yapılan yerlerde de, kadın cinsinin özellikle yetersiz sayıldığı varsayılsa bile —kadın nüfusun gerçekte olduğundan daha aşağı verilmiş olabileceği tüm müslüman ülkeler için bu düşünülebilir örneğin—, Avrupa ülkeleri hariç, hiçbir yerde kadın cinsinin sayısının erkek cinsini çok fazla geçmediği sabittir.

Bu arada Berlin'de İmparatorluk İstatistik Dairesi 1900 yılı sayım sonuçlarını açıklarken, Avrupa ve Avrupa dışı devletler için 838 milyon insanı kapsayan bir tablo verdi. "İtalya'da, Bosna ve Hersek'te, Costarica'da, Arjantin'de, Transvaal'de, Oranyeostaat'da, Kıbrıs'ta, Formosa'da ve Pescardores'deki sayımların buraya dahil edilmemiş sonuçları da dikkate alınırsa, sayılmış dünya nüfusu 882 milyona çıkar, bunda toplam ortalama oranı 1000 erkeğe 991 kadındır... Buna göre sayılmış dünya nüfusunda cinslerin neredeyse eşit temsili —herhalde çok küçük bir erkek fazlasıyla— varsayılabilecektir."[1]

Bizi öncelikle ilgilendiren Avrupa'da ise durum farklıdır. Burada, Güneydoğu Avrupa ülkeleri Bosna ve Hersek, Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan hariç, her yerde kadın nüfus erkek nüfustan fazladır. Büyük devletler arasında bu oran Macaristan ve İtalya'da en uygundur: 1000 erkeğe 1009 ya da 1010 kadın düşer; sonra 1000 erkeğe 1013 kadın ile Belçika gelir. Buna karşılık (1093'le) Portekiz ve (1082'yle) Norveç en uygunsuz oranı gösteriyorlar. Bunlara en yakın, İrlanda'yla birlikte Büyük Britanya: 1000 erkeğe 1063 kadın. Fransa, Almanya, Avusturya ve Rusya ortadalar, 1000 erkeğe sırasıyla 1033, 1032, 1035 ve 1029 kadın düşüyor.[2]

Almanya'da son iki onyılda, kadın ve erkek nüfus arasındaki oran her sayımda daha uygun şekillendi. 1 Aralık 1885'de kadın nüfusu erkeklerden

---

kede, bütün dinler birlikte ele alındığında 1000 evli erkeğe 1011 kadın düşüyor; buna göre monogam dengenin poligami tarafından bozulması önemli değildir." G. v. Mayr, age., s. 77.

[2] Karl Bücher, Dünyada İki Cinsin Dağılımı Üzerine. Frankfurt a. M. Coğrafya ve İstatistik Birliği'nde 6 Ocak 1892'de verilen konferans. Genel İstatistik Arşivi. Yayınlayan Dr. Georg v. Mayr. 2. yıl. Tübingen 1892.

[1] G. v. Mayr, age., s. 36-37. Dr. G. Schnapper-Arndt da aynı sonuca varıyor, Sosyal İstatistik, s. 105. Leipzig 1908: "Genel olarak iki cins arasında oldukça eşit bir durum sözkonusu olmalı."

[2] G. Schnapper-Arndt'a göre, age., s. 107-108. Esas olarak yüzyılın dönümünde yapılan yeni sayım sonuçları temelinde.

988 376 kişi fazlaydı, 1 Aralık 1890'daki sayımda bu fazlalık henüz 966 806'ydı, 1895'de: 957 401; 1900'de: 892 684 ve 1 Aralık 1905 sayımında 871 916'ya inmişti (1000 erkeğe 1029 kadın düşüyor). Farkın düşüşündeki temel nedenlerden birini, ağırlıkla erkek nüfusun katıldığı göçün büyük ölçüde azalması oluşturuyor. Göçmenlerin ana akımının gittiği Kuzey Amerika Birliği'nde cinslerin oranında bu açıkça görülür, buradaki kadın eksikliği neredeyse Almanya'nın fazlası kadardır (1900 yılında 1000 erkeğe yalnızca 953 kadın düşüyordu). Almanya'dan göç, 1881 yılında 220 902 iken, 1901'de 22 073'e ve 1908'de 19 883'e düştü.

Demek ki kadınlarla kıyaslandığında erkeklerin yoğun göçü, ilk planda iki cins arasındaki sayı farkına neden oluyor. Böylece İtalya, daha kırklı yılların başında erkek fazlası olan bir ülkeyken, olağanüstü yoğun göç sonucu, kadın fazlası olan bir ülkeye dönüştü.

Ayrıca tarımda, zanaatta, sanayide ve trafikte kadınlardan çok erkekler ölüyor, yurdışında geçici olarak bulunan erkek sayısı da —tüccarlar, deniz adamları, bahriyeliler vs.— kadınlardan fazladır.

İstatistik olarak saptanmış ve oldukça önemli bir başka görünüm, kadınların ortalama olarak erkeklerden daha çok ***yaşamaları*** ve bu nedenle ***ileri*** yaşlarda erkeklerden çok kadın bulunmasıdır. 1900'deki sayıma göre iki cinsin yaş oranları şöyledir:

Yaş	erkek	kadın	daha çok erkek	daha çok kadın	Kadın fazlası
10 yaş altı	6 904 732	6 871 599	33 133	—	—
10'dan 15 yaş altına kadar	2 925 918	2 912 573	13 345	—	—
15—21 yaş arası	3 179 813	3 162 448	17 365	—	—
21—30	4 251 204	4 293 775	—	42 571	—
30—40	3 669 656	3 731 556	—	61 900	—
40—50	2 770 451	2 923 228	—	152 777	—
50—60	2 053 085	2 320 273	—	26 718	—
60—70	1 300 637	1 545 808	—	245 171	—
70 ve fazlası	681 751	868 671	—	186 920	—
	27 737 247	28 629 931	63 843	9 56 527	892 684

Bu tablo, 21 yaşına kadar olan oğlanların sayısının kızları geçtiğini gösteriyor.[1]

Bu oğlan fazlası ilk planda doğum oranlarından kaynaklanıyor. Her yerde kızdan çok oğlan çocuğu doğuruluyor; örneğin Alman İmparatorluğu'nda doğumlar şöyledir:

1872	Yılında	100	Kıza	106,2	Oğlan
1884	"	100	"	106,2	"
1900		100		106,0	
1905		100		106,3	
1907		100		106,3	

Ama erkek cinsi kadın cinsinden daha çabuk ölüyor, kızlardan çok oğlanların öldüğü çocuk yaşlarında da bu böyle. Böylece tablo, 21. yaştan sonra kadın cinsinin sayi olarak erkekleri geçtiğini gösteriyor.

Ortalama nüfustan her 100 erkek ya da kadın arasında ölenlerin sayısı:

Yıl	erkek	kadın	Yıl	erkek	kadın
1872-1875	29,5	26,3	1891-1895	24,6	22,1
1876-1880	27,8	24,5	1896-1900	22,6	20,0
1881-1885	27,3	24,2	1901-1905	21,0	18,8[2]
1886-1890	25,8	23,1			

S. 186'daki tablo ayrıca, evliliklerin yapıldığı esas yaş olan 21 ile 50 yaş arasında kadın cinsinin erkek cinsinden 257 248 (1890 yılında 422 519) kişi fazla olduğunu ve hatta 50-70 yaş arası ve üstünde 699 279 (1890 yılın-

[1] 1890'daki sayıma göre yalnızca 10 yaşın altındakilere kadar ve 1895'deki sayıma göre ise 16 yaşın altındakilere kadar oğlan fazlası vardır.

[2] Sağlık ve Demografik Açıdan Alınan İmparatorluğu, s. 29. Berlin 1907. 1907 yılında 100 kadın ölüye 109,3 erkek ölü düşüyordu.

da 566 400) kişi fazla olduğunu gösteriyor. İngiltere'de olduğu gibi, Almanya'da da yaşlı kadınların sayısı her yıl artıyor.

Cinslerin yıldan yıla artan çok büyük orantısızlığı, ayrıca dul ve boşanmış kişilerde görülüyor. 1890 ve 1900 sayımında dulların sayısı şöyleydi:

	1890	1900
Erkek	774 967	809 238
Kadın	2 157 870	2 352 921
Fazla Kadın	1 382 903	1 543 683

Bu dulların yaşları şöyleydi:

	1890		1900	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
40-60 yaş arası	222 286	842 920	225 191	900 357
60 ve üstü	506 319	1 158 712	537 116	1 299 905

1890'da boşananların 25 271'i erkek ve 49 601'i kadındı, 1900'de 31 279'u erkek ve 60 738'i kadındı.

Bunların yaşları şöyleydi:

	1890		1900	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
40-60 yaş	13 825	24 842	16 976	30 385
60 ve üstü	4 917	7 244	5 713	8 452

Bu rakamlar bize ayrıca, ilk planda ***dul*** ve boşanmış kadınların, hem de evlenmeye en uygun yaşlarda, yeniden evlenemediklerini gösteriyor. Çünkü, 1890 yılında 15-40 yaşları arasında dul erkek sayısı: 46 362; 1900'de: 46 931;, 1890'da dul kadın sayısı: 156 235; 1900'de: 152 659; 1890'da bo-

şanmış erkek sayısı: 6519; 1900'de: 8590; 1890'da boşanmış kadın sayısı: 17 515; 1900'de: 21 901'dir. Boşanmış kadın için, boşanmadan doğan dezavantajın kanıtları sayısal olarak ortadadır.

1900'de ***bekârların*** durumu şöyleydi:

	Erkek	Kadın
15-40 Yaş	6 700 352	5 824 464
40-60	426 388	503 406
60 ve üstü	141 416	252 134[1]

Yani bekârlar arasında erkek cinsi 15-40 yaşları arasında kadın cinsinden 875 888 kişi fazladır, bu da kadın cinsi için elverişli gibi görünüyor. Ama 15-21 yaşlarındaki erkekler, çok az istisnalar hariç evlenemezler, sayıları, 3 064 567 kadına karşı 3 175 453'dü. Aynı şekilde 21-25 yaşlarında erkeklerden büyük bir bölümü aile kuracak durumda değildir —yalnızca, askeri personele, üniversite öğrencilerine vs. dikkat çekiyoruz—, buna karşılık, bu yaştaki kadınların tümü evlenebilir durumdadır. Ayrıca, çok sayıda erkeğin çeşitli nedenlerle hiç evlenmediğini varsayarsak —yalnızca 40 yaşın üstündeki bekâr erkeklerin sayısı 567 804'dü, buna bir de dul ve boşanmışlar ekleniyordu, bunların karşısında, 2 milyonun üzerinde dul ve boşanmışların hesap edilmesi gereken 812 181 bekâr kadın bulunuyordu—, bu durumda, kadın cinsinin evlenme konumunun çok elverişsiz olduğu sonucu çıkar. Demek ki bugünün koşullarında çok sayıda kadın, cinsel güdünün yasal doyumundan vazgeçmek zorundadır, buna karşılık erkek dünyası doyumu fahişelikte arar ve bulur. Sosyal koşullarımızın değiştirilmesiyle, şu anda yüzbinlerce erkeği bir evlilik kurmaktan alıkoyan engeller ortadan kaldırılır kaldırılmaz, kadının durumu bambaşka olacaktır.

Daha önce belirtildiği gibi, denizaşırı göç, cinslerin sayısında önemli düzensizliğe yol açıyor. Askeri görev de birçok genç erkeği, hem de en güçlülerini, yurtdışına sürüklüyor. 1900 yılında ordu ikmalinin sonuçları üzerine Reichstag'a sunulan rapora göre 135 168 kişi izinsiz göç nedeniyle yargı-

[1] Alman İmparatorluğu İstatistiği: 1 Aralık 1900'de Alman İmparatorluğu'nda Sayım. 150. Cilt, s. 98-99.

lanmıştı ve 13 055 kişi aynı nedenle henüz incelemedeydi. Rakamlar 45 yaşa kadarkileri kapsıyor. Almanya'nın, erkeklerin bu izinsiz göçünden kaynaklanan kaybı önemlidir. Büyük savaşlardan sonraki yıllarda göç özellikle güçlüdür, 1866 sonrasında ve 1871-1874 yıllarında bu görülmüştür.

Ayrıca kazalar, çok sayıda erkeğin yaşamını yitirmesine neden oluyor. Prusya'da ölümle sonuçlanan kazalardaki kişi sayısı 1883-1905 yılları arasında 297 983'den az değildi (bunlardan 1905 yılında 11 792'si erkek ve 2922'si kadındır). 1886-1907 yılları süresince, sanayi, tarım, devlet ve yerel yönetimlerde sigorta yükümlülüğü bulunan işyerlerinde ölen kişilerin sayısı 150 719'du, aralarında çok az sayıda kadın vardı. Bu işyerlerinde çalışan kişilerin önemli bir bölümü kazalar sonucu ***sürekli*** sakat kalmış ve bir aile kuramayacak durumdadır. (1886'dan 1907'ye dek 40 744), diğerleri erken ölürler ve ailelerini sıkıntı ve sefalet içinde bırakırlar. Çok sayıda erkeğin yaşamını yitirmesinde denizcilik de rol oynar. 1882'den 1907 başlangıcına kadarki süreçte 2848 deniz gemisi yitirilmiş ve mürettabatından 4913 kişi —çok az istisnalar dışında bunlar erkektir— ve 1275 yolcu ölmüştür.

İnsan yaşamı tam değerini bulduğu zaman —bu da sosyalist bir toplumda en yüksek ölçüde sözkonusu olabilir—, toplum, kazaların çoğunu, özellikle de deniz trafiğindekileri engelleyebilecektir. Sayısız örnekte, işveren sınıfının rezil cimriliği nedeniyle insan yaşamı ya da uzuvları kurban gidiyor, birçok başka örnekte neden, acele iş ve aşırı yorgunluktur. İnsan emeği ucuzdur; bir işçi yok olursa, onun yerine geçecek başkaları vardır.

Özellikle deniz seferleri alanında çoğu kez sorumsuzca çalışılıyor. Yetmişli yılların ortasında İngiliz parlamentosunda Plimsoll'un açıklamalarıyla, çok sayıda gemi sahibinin katilce bir kazanç tutkusuyla, ***denize çıkmaya elverişsiz*** gemileri yüksek fiyata sigortaladıkları ve yüksek sigorta primlerini almak için, mürettebatlarıyla birlikte, en ufak deniz kazalarına vicdansızca terk ettikleri gerçeği, genel olarak öğrenildi. Bunlar, Almanya için de yabancı olmayan, ***tabut gemiler*** denen gemilerdir. Denizcilik kurumlarının çok sayıda deniz kazası ile ilgili olarak, geminin yaşlanmış ya da fazla yüklenmiş olduğu, ***kötü*** durumda bulunduğu ya da donanımının eksik olduğu veya bu nedenlerin çoğunun birlikte kazaya sebep olduğu yönünde karar vermek zorunda kalmadıkları tek bir yıl geçmiyor. Kazaya uğrayan gemilerin büyük bölümünde, kaza, denizin ortasında olduğu ve geride batışın nedeni üzerine bilgi verebilecek yaşayan kimse kalmadığı için, batışlarının nedeni hiç saptanamıyor. Tam da bu alanda çok ağır günahlar işleniyor. Kıyılarda deniz

kazazedelerinin kurtarılması için koruma önlemleri de henüz çok kötü ve yetersizdir, çünkü bu kurumların oluşturulması neredeyse tümüyle özel hayırseverliğe bağımlıdır. Deniz kazazedelerinin uzak, yabancı kıyılarda kurtalırması ise tümüyle umutsuz bir görünümdedir. Herkesin korunmasını en yüce görevi sayan bir devlet, bütün bu kazaların son derece ender rastlanır olması için çalışacaktır. Ama, olabildiğince büyük kazanç sağlamak için insanlarla sayı gibi hesap yapan egemen ekonomik soygun sisteminin, eğer bir Taler* kâr çıkarabilecekse, bir insan yaşamını yok etmesi ender rastlanır bir şey değildir.

2 — Evlilik Engelleri. Kadın Fazlası

Fakat evlenmeyi zorlaştıran ya da olanaksız kılan başka momentler de vardır. Önemli sayıda erkeğin evlenmesi devlet tarafından engellenir. Katolik din adamlarına konmuş olan evlenme yasağı ile ilgili olarak gözler tersyüz ediliyor, ama buna mahkûm edilmiş olan çok daha büyük sayıda askerler için bir tek eleştiri sözcüğü yok. Subaylar evlenmek için yalnızca üstlerinin onayına gereksinim duymazlar, evlenecekleri kadını, özgürce seçmeleri de sınırlanmış, kadının belirli bir servete sahip olması zorunlu tutulmuştur. Örneğin 1889'da Avusturya'lı ***subaylar*** toplumsal bir "iyileştirme" elde ettiler. O zamandan bu yana ***evlenme adayı*** olarak subayın fiyatı arttı. Yüzbaşı, [yaşı —ÇN] ***otuzun üstündeyse,*** tam ***8000 Gulden'e çıktı, otuzun altındaki*** yüzbaşıya ise 30 000 Gulden drahomadan aşağı kesinlikle sahip olunamıyordu. Evlenmek isteyen subay, eğer otuzunu geçmişse, 12 000 Gulden'lik ortak servet ya da 600 Gulden'lik yan gelir göstermek zorundaydı ve bu kadar az yan gelire bile bazen gözyumulur ve kolaylık sağlanırdı. Yeni evlenme kuralları daha katıdır. Otuz yaşın altındaki yüzbaşı artık 30 000 Gulden, otuzun üstündeki 20 000 Gulden, albaya kadar kurmay subaylar 16 000 Gulden kefalet hazırlamalıdır, ancak kıta subaylarının yalnızca ***dörtte biri*** evlenebilir ve gelinden kusursuz bir özgeçmiş ve sınıfına uygun bir konum istenir. Bu, kıta subayları ve askeri doktorlar için geçerlidir. Subaylık rütbesindeki başka askeri görevliler için, yeni evlenme kuralları daha yumu-

* Taler: Prusya'nın eski gümüş parası. —ÇN.

şaktır, ama genelkurmay subayları için daha katıdır. Genelkurmaya ayrılan subay artık ***hiç evlenemez,*** otuz yaşın altındaki gerçek genelkurmay yüzbaşısına 36 000'lik, daha sonra 24 000 Gulden'lik kefalet gerekir. Almanya'da 1902'den beri temel olarak şu hükümler yürürlüktedir: Birinci ücret sınıfından bir yüzbaşıdan (süvari yüzbaşısı) daha az maaş alan bir subayın ya da sıhhiye subayının evlenmesi için izin, yalnızca eğer önceden subayın ya da sıhhiye subayının, ***hizmet dışı bir gelire*** sahip olduğu kanıtlanmışsa talep edilebilir. Hizmet dışı gelir en az şu kadar tutmalıdır: ikinci ücret sınıfından bir yüzbaşıda (süvari yüzbaşısı) ve 4500 Mark'lık maaşı olan kara jandarmalığı mıntıka subayında yıllık 1500 Mark, maaşı 3300 Mark olan kara jandarmalığı mıntıka subayında yıllık 2100 Mark, süvari avcı birliklerinin avcı onbaşıları ve avcıları dahil üsteğmen ve teğmende yıllık 2500 Mark. Astsubaylar da evlenme konusunda engelleyici hükümlere tabidir ve evlenmek için üstlerinin onayına gereksinim duyarlar. Devletin evliliğe ilişkin sahip olduğu ***materyalist anlayış*** için bunlar çarpıcı kanıtlardır.

Genel olarak kamuoyu, burjuva anlamda bağımsızlığın genelde ancak bu yaşta kazanıldığını gözönüne alarak, 24 ya da 25 yaşın altındaki erkeklerin evlenmemesi gerektiği görüşündedir. Yalnızca daha rahat durumda olan, bağımsız bir konumu yeni kazanmak zorunda olmayan kişilerde, örneğin prenslik sınıfından kişilerde, erkeğin 18, veya 19, genç kızın 15 veya 16 yaşlarında evlenmesi normal karşılanır. Prens, 18 yaşında reşit olur ve böylece en kalabalık halkı yönetebilecek yetenekte görülür. Sıradan ölümlüler rüştlerini ancak 21 yaşında kazanırlar.

Evlenilecek yaş üzerine görüşlerdeki bu farklılık, burada yalnızca, sosyal kaygıların belirleyici olduğunu gösterir, [bu kaygıların —ÇN] cinsel yaratık olarak insanla hiç ilgisi yoktur. Fakat doğal güdü kendisini belirli sosyal koşullara ve ondan kaynaklanan anlayışlara bağlamaz. İnsan, olgunluğa erişir erişmez, cinsel güdü tüm şiddetiyle kendini gösterir.

Kadın cinsinde cinsel olgunluğun başlangıcı kişiye, iklime ve yaşam biçimine göre farklıdır. Sıcak kuşakta dokuz on yaşlarında başlar, ve orada daha bu yaşlarda ilk çocuğunu kucağında taşıyan kadınlara rastlanır, ama bunlar 25-30 yaşlarında da solarlar.[1] Ilımlı kuşakta kural 14-15 yaştır, bazı durumlarda daha da geç; kızlarda cinsel olgunluğun başlangıcı kırda ve

[1] E. Metschnikoff, İnsan Doğası Üzerine İncelemeler, s. 118-119. Leipzig 1904.

kentte de farklıdır. Çok çalışan, sağlıklı, dinç köy kızlarında menstrüasyon, bizim kötü beslenmiş, sıkıntıya gelmez, aşırı sinirli, hassas kent genç kızlarından ortalama olarak daha geç başlar. Orada [kırda —ÇN] cinsel olgunluk kural olarak normal gelişir, burada [kentte —ÇN] normal gelişme istisnaidir, çoğunlukla doktoru umutsuzluğa düşüren her çeşit hastalık belirtileri ortaya çıkar. Doktorlar, iyileşme için kesin çarenin evlilik olduğunu ne kadar sık açıklamak zorunda kalıyorlar. Ama bu çare nasıl uygulanabilir? Bu önerinin uygulanmasının karşısına aşılmaz engeller çıkar.

Bütün bunlar, değişimin nerede aranması gerektiğini gösteriyor. Birincisi, fiziksel olduğu kadar ruhsal insanı da gözönünde bulunduran, baştan aşağı değiştirilmiş bir eğitim; ikincisi, tamamen değişik bir yaşam ve çalışma biçiminin yaratılması sözkonusudur. Fakat, ikisini de herkes için yaratmak yalnızca ***tümüyle değiştirilmiş sosyal koşullarda*** olasıdır.

Sosyal ilişkilerimiz, cinsel yaratık olarak insanla, toplumsal yaratık olarak insan arasında derin bir çelişki üretmiştir. Bu çelişki hiçbir çağda bugünkünden daha belirgin olmamıştı ve bu çelişki, öncelikle kadın cinsini hedef alan birçok kötülük ve hastalık üretmektedir. Bir kez, kadın organizması erkeğinkinden çok daha yüksek ölçüde cinsel kaderine bağlıdır ve ondan etkilenir —örneğin âdet kanamalarının düzenli tekrarı—, sonra, en güçlü doğa güdüsünü doğal biçimde doyurmasını engelleyen çoğu engeller kadın içindir. Doğa gereksinimi ile toplumsal baskı arasındaki bu çelişki, doğa yasalarına aykırılığa, zayıf her organizmayı yok eden gizli sefahat ve aşırılıklara yol açar.

Çoğu kez doğaya aykırı doyum, utanmazca himaye görür. Sıkça aile çevresine giren gazete ve magazinlerin ilan bölümlerinde tavsiye edilen belirli ürünler az çok gizli biçimde göklere çıkarılır. Bu övgüler öncelikle toplumun daha iyi durumdaki bölümüne yöneliktir, çünkü ürünlerin fiyatları o kadar yüksektir ki, olanakları sınırlı olan biri onları alamaz. İki cinse yönelik müstehcen resimler (özellikle tam seri fotoğrafların), daha isimlerinden cinsel tahriki amaçladıkları belli olan ve polisle savcının takibini gerektiren benzer içerikteki şiir ve nesir eserler, bu ilanlarla elele yürür. Ama bunlar, bu işe tüm dikkatlerini vermekten çok, "kültür, evlilik ve aileyi" yıkan sosyaldemokrasiyle uğraşmak zorundadırlar. Roman literatürümüzün bir bölümü aynı doğrultuda çalışmaktadır. Bu durumda, üstelik suni olarak da tahrik edilen cinsel aşırılıklar, sosyal bir hastalık haline gelirse, sürpriz sayılmamalıdır.

Varlıklı sınıflarda birçok kadının uyuşuk lüks yaşamı, en rafine araçlarla sinirlerin uyarılması, kadın cinsinin ruhsal hipertrofi ile aşırı uyarılma derdinden musdarip bölümü tarafından en seçkin eğlence ve eğitim aracı olarak değerlendirilen belirli bir türde seravari özen gösterilen sanat zevkiyle aşırı beslenme, cinsel tahriki artırır ve zorunlu olarak taşkınlığa yol açar. Yoksullarda, karın altı organlarda kan toplanmasını kolaylaştıran ve cinsel tahriki teşvik eden şey, özellikle yorucu, oturma karakterli belirli çalışma biçimleridir. Bu doğrultudaki en tehlikeli işlerden biri, şu anda çok yaygın olan dikiş makinesinde çalışmadır. Bunun etkisi o kadar yıkıcıdır ki, günde on-on iki saatlik çalışmayla, birkaç yıl içinde en güçlü organizma mahvolur. Örneğin şeker tasfiyehaneleri, çamaşırhaneler, basma bez imalathanelerinde sürekli yüksek sıcaklıktaki iş yerlerinde uzun çalışma, aşırı dolu iş yerlerinde gaz lambası ile gece çalışması, özellikle iki cinsin birlikte çalışması da aşırı cinsel tahriki teşvik eder.

Bunlar günümüz koşullarının mantıksızlığını ve sağlıksızlığını kesinlikle bir kez daha aydınlatan bir dizi görünümlerdir. Ama kökleri sosyal koşullarımızın derininde olan bu kötülük, sosyal ve dinsel şarlatanların yaptığı gibi ne ahlâk vaazlarıyla ne de geçici çarelerle ortadan kaldırılamaz. Balta, kötülüğün köküne vurulmalıdır. Sözkonusu olan şey, doğaya uygun eğitimi, sağlıklı yaşam ve çalışma biçimlerini ve herkese doğal ve sağlıklı güdülerin normal doyumunu olanaklı kılan sosyal koşulları yaratmaktır.

Kadın için varolan bir sürü çekince erkek için yoktur. Sosyal bariyerler onu engellemediği ölçüde, egemen konumu sayesinde, özgür aşk seçimi onun yanındadır. Evliliğin geçim kurumu karakteri, kadının sayısal fazlalığı, âdetler, kadının isteğini bildirmesini engeller ve onu, kendisinin talep edilmesini beklemeye zorlar. Kendisini zavallı "yaşlı bakire"nin payına düşen, toplumsal haklardan yoksunluk ve ihmalden kurtaracak bir erkek bulma fırsatı doğar doğmaz, genelde onu hemen kapar. Sahip oldukları insanlık onuru duygularıyla, karşılaştıkları ilk kişiye kendilerini evlilik fuhuşu için satmayan ve yaşamın dikenli yollarından tek başlarına geçmeyi yeğleyen kızkardeşlerine ise çoğunlukla küçümseyerek bakar.

Öte yandan, aşk gereksinimine evlilikle ulaşmak isteyen erkek, çoğunlukla sosyal bariyerlere bağlıdır. Kendisine şu soruyu sormak zorundadır: Bir kadını ve olasılıkla onu izleyecek olan çocukları besleyebilir ve böylece üzücü sıkıntılardan uzak kalabilir misin? Evlilik için niyeti ne kadar idealse, bir kadınla yalnızca yakınlık nedeniyle evlenmeye ne kadar kararlıysa, söz-

konusu soruyu kendisine bir o kadar ciddi sormak zorundadır. Birçokları için, bugünkü kazanç ve mülkiyet ilişkileri altında, soruyu evetlemek olanaksızdır; bekâr kalmayı yeğlerler. Daha az özenli olan başkalarını, daha değişik endişeler sıkıştırır. Binlerce erkek, taleplerine uygun bağımsız bir konuma nispeten geç ulaşır, ama bunlar bir kadını ancak, eğer kadın kendisi büyük bir servete sahipse, "şanına yaraşır" biçimde besleyebilir. Ne var ki birçok genç erkek konumuna yaraşır denen yaşam ile ilgili olarak abartılı kavramlara sahiptir, ama yanlış eğitim ve sosyal alışkanlıklar sonucu, çok sayıda kadından, güçlerini aşan taleplerin gelmesine hazırlıklı olmalıdırlar. Taleplerinde alçakgönüllü, iyi kadınlarla genellikle tanışmazlar, bu kadınlar kendilerini gizler ve kadın aranmaya alışılmış yerlerde bulunmazlar. Karşılaştıkları kadınlar arasında erkeği daha çok dış görünüşle, gösterişle kazanmaya çalışan ve kişisel özellikleri ile maddi konumları hakkında erkeği yanıltanlar az değildir. Bu bayanlar, acele evlenmeleri gereken yaşa geldiklerinde, her türde baştan çıkarıcı araç daha gayretle kullanılır. Böyle biri bir erkeği elde etmeyi başardığında, gösterişe, süse ve pahalı eğlenceye o kadar alışmıştır ki, evlilikte de bunlardan vazgeçmek istemez. Burada erkekler için, kenarında yalnızca ölüm tehlikesi altında koparılabilecek olan bir çiçeğin bulunduğu, bu nedenle çoğunun onu orada bırakmayı yeğlediği bir uçurum açılır. Yollarına yalnız devam ederler ve özgürlüklerini koruyarak eğlence ve zevk ararlar. Burjuva toplumun ilişkilerinde aldatma ve yalan, her yerde moda olan pratiklerdir. Evliliklerde de kullanılmaları ve eğer başarılı olurlarsa, iki tarafı da ağır ıstıraba sürüklemeleri şaşırtıcı değildir.

Kültürlü ve sosyal açıdan daha iyi durumda olan sınıfların ortalama olarak aşağı sınıflardan daha yüksek yaşlarda evlendiklerini istatistik gösteriyor. Kopenhag'da 1878-1882 arasında (Westergaard'a göre), serbest meslekler, fabrikatörler, büyük tüccarlar ve bankacılarda ortalama evlenme yaşı 32,2 idi; zanaatçılar ve küçük tüccarlarda 31,2; kâtip ve memurlarda 29,7; garson ve hizmetçilerde 28; fabrika işçileri, gemiciler ve gündelikçilerde 27,5. Prusya'da 1881'den 1886'ya dek erkek cinsinde ortalama evlilik yaşı madenciler için 27,6; fabrika işçileri 27,7; metal işçileri 28; maden filizi sanayi 28,2; inşaat işçiliği 28,6; odun sanayi 28,7; makine üretimi 29; eğitim, ders 29,1; tarım 29,6; trafik 30; ticaret 30,9; sağlık bakımı, kilise, memurlar 31,8-33,4. Ansell'e göre, İngiltere'de 1840'dan 1871'e dek, daha iyi durumdakilerin ve kültürlülerin evlenme yaşı ortalama olarak 29,95'di, ama o zamandan bu yana, bu sınıflar için [ortalama yaş —ÇN] yükseldi. 1880-1885 arasında ortalama evlenme yaşı çeşitli meslekler için şöyleydi:

	Yaş		Yaş
Maden işçileri	23,56	Ticarethane memurları	25,75
Tekstil işçileri	23,88	Tüccarlar	26,17
Giyim sanayi	24,42	Toprak kiralayanlar	28,73
Zanaatçılar	24,85	Serbest meslekler ve	
Gündelikçiler	25,06	Rantiyeler	30,72

Bu sayılar yine, sosyal konumun evlilikleri nasıl etkilediğini çarpıcı biçimde kanıtlıyor. Çoğu Avrupa devletlerinde, ondokuzuncu yüzyılın son on yılında ortalama evlenme yaşı biraz düştüyse, bu yine toplumun güçlü sanayileşmesinin bir sonucudur. Erken evlenme artışının, sanayi işçilerinin önemli ölçüde çoğalmasıyla bağıntılı olduğu Alman İmparatorluğu, Avusturya ve İsveç'te böyledir. Buna karşılık eski sanayi ülkeleri Fransa ve İngiltere'de evlenme yaşı yükselmiştir. Ortak mülkün ortadan kaldırılmasının sonucu olarak evlenme yaşının yükseldiği Rusya, bir istisna oluşturur.

Çeşitli nedenlerle evlilikten uzak duran erkeklerin sayısı sürekli artıyor. Önce talepler çok büyük olduğu için, sonra tam da bu çevrenin erkekleri evlilik dışında zevk ve eğlence buldukları için, evlenmeyenler çoğunlukla sözümona yüksek sınıf ve meslekten erkeklerdir. Öte yandan, aileleriyle çok sayıda emeklinin ve az sayıda genç erkeğin bulunduğu yerlerde koşullar, kadınlar için özellikle elverişsizdir. Oralarda evlenemeyen kadın sayısı, yüz kişi arasında 20-30 ve daha fazlasına çıkar. Evlenme adaylarının yokluğu, zaten sosyal konumları sonucu yüksek talepler getiren, ama servet bekleyen erkeğe bunu sunamayan kadın tabakalarını en ağır biçimde etkiler. Bu özellikle çok sayıda ailenin, maaşla geçinen, sosyal olarak saygın görülen, ama varlıklı olmayan kadın üyeleri için geçerlidir. Bu kesimdeki kadınların yaşamı, dert ortakları arasında nispeten en acıklısıdır. Kadın işçilere, işlemecilikte, çamaşır dikiminde, çiçek yapımcılığında, modistralıkta, eldiven ve hasır şapka dikiminde, kısaca işverenin ürünleri kadın işçinin evinde yaptırmayı yeğlediği tüm iş dallarında görülen düşündürücü rekabet öncelikle bu kesimlerden oluşur. Bu bayanlar en düşük ücretlerle çalışırlar, çünkü bir çok durumda sözkonusu olan, tüm geçimini kazanmak değil, kıyafet ve lüks amaçlı harcamalar için yan gelir kazanılmasıdır. İşveren, kadın proleterin ücretini kırmak ve kanının son damlasını sıkmak için bu bayanların rekabetini kullanmayı sever, proleter kadın tükenene dek gücünü kullanmaya

zorlanır. Kocalarının geliri iyi olmayan ve kendilerine "konumlarına yaraşır" yaşam biçimini sağlayamayan çok sayıda memur karısı da boş zamanlarını, proleter kadınların geniş kesimleri üzerinde ağır sıkıntı yaratan bu kirli rekabet için kullanır.

Burjuva kadın dernekleri tarafından geliştirilen, kadın emeğinin yükseltilmesi ve kadınların daha yüksek mesleklere girmesine izin verilmesi için faaliyet, esas olarak yüksek tabakalardan kadınlara daha iyi bir konum sağlamaya yöneliktir. Bu [faaliyette —ÇN] daha başarılı olma şansını yakalamak için, daha yüksek ve en yüksek bayanların himayesi altına girmeyi severler. Burjuva kadınlar burada yalnızca, aynı şekilde bu tür himayeleri seven ve hiçbir zaman büyük değil, ***salt küçük başarılara*** yönelik çaba sarfeden burjuva erkek dünyasını taklit ederler. Bu iğne ile kuyu kazmaktır, temelden değiştirici reformların gerekliliği gözardı edilerek kişiler kendilerini ve başkalarını aldatır. Aynı zamanda devlet ve toplum örgütümüzün temellerinin mantıklılığı üzerine her türlü kuşku, bu yönden bastırılır. Bu çabaların tutucu karakteri, bu tür derneklerin yıkıcı denen eğilimlerin eline geçmesini engeller. 1894 ilkbaharında Berlin Kadın Kongresi'nde bir azınlık tarafından, burjuva kadınların proleter kadınlarla, yani sosyal-demokrat kadınlarla elele yürümesi gerektiği düşüncesi ifade edildiğinde, çoğunluk öfke fırtınasına kapıldı. Fakat burjuva kadınlar kendilerini kendi saç örgülerinden çekerek, bataklıktan kurtulmayı başaramayacaklardır.

Anlatılan nedenlerle evlilik yaşamından vazgeçmek zorunda kalan kadınların sayısının ne kadar olduğu tam olarak saptanamaz.

Almanya'nın sahip olduğu kadın fazlası, gerek tek tek eyalet ve bölgelere, gerekse yaş sınıflarına çok dengesiz dağılıyor. Örneğin 1900'deki sayıma göre dağılım şöyledir (Alman İmparatorluğu İstatistiği. Cilt 150, s. 92):

	Yaş sınıflarına göre her 1000 erkeğe düşen kadın sayısı			
	15'in altı	15-40	40-60	60 üstü
Berlin	1012	1044	1191	1659
Saksonya Krallığı	1015	1030	1107	1360
Sağ Ren Bavyera Krallığı	1015	1024	1083	1163
Sol Ren Bavyera Krallığı	986	997	1070	1157

	Yaş sınıflarına göre her 1000 erkeğe düşen kadın sayısı			
	15'in altı	15-40	40-60	60 üstü
Württemberg Krallığı	1015	1041	1134	1179
Baden	1000	974	1079	1173
Hamburg	999	1031	1038	1454
Brandenburg Vilayeti	993	1015	1089	1276
Pommern Vilayeti	989	1035	1099	1214
Renland Vilayeti	991	954	1009	1120
Alman İmparatorluğu	995	1008	1087	1218

Demek ki tüm Alman İmparatorluğunda 15-40 yaş arasındaki esas evlenme çağında kadın fazlası, 1000 erkekte 8'dir ve bu yaş sınıfında 11 100 673 erkek nüfusa 11 187 779 kadın nüfus düştüğünden, kadın fazlası 87 106 olur. Bu anlaşılırdır, çünkü 1900'de doğurgan yaşta (18-45 yaş arası) olan 11 146 833 Alman kadını arasında, yalnızca 6 432 772 (yüzde 57,71) evli, 283 629 (yüzde 2,54) dul, 31 176 (yüzde 0,28) boşanmış ve 4 399 286 (yüzde 39, 47) bekâr bulunuyordu.

Aynı dört yaş sınıfında (Alman İmparatorluğu İstatistiği. Cilt 150, s. 91'e göre) başka ülkelerde cinslerin oranı şöyledir:

		Yaş sınıfına göre her 1000 erkeğe düşen kadın sayısı			
		15'in altı	15-40	40-60	60 üstü
Almanya	1900	995	1008	1087	1218
Avusturya	1890	1005	1046	1079	1130
Macaristan	1900	998	1029	982	1033
Sırbistan	1896	969	952	925	804
İtalya	1881	963	1021	1005	980
İsviçre	1888	999	1059	1103	1148
Fransa	1896	998	1012	1029	1108
Lüksemburg	1900	992	853	988	1063

		Yaş sınıfına göre her 1000 erkeğe düşen kadın sayısı			
		15'in altı	15-40	40-60	60 üstü
Belçika	1890	992	984	1018	1117
Hollanda	1899	986	1031	1031	1145
Danimarka	1890	978	1080	1073	1179
İsveç	1899	971	1016	1146	1252
İngiltere ve Galler	1891	1006	1075	1096	1227
İskoçya	1891	973	1073	1165	1389
İrlanda	1901	968	1037	1103	1032
ABD	1900	979	969	889	987
Mısır	1897	943	996	943	1015
Japonya	1891	978	962	951	1146
New South Wales	1891	978	827	679	665
Queensland	1891	976	698	559	611
Tasmanya	1891	977	877	898	632
Yeni Zelanda	1891	979	927	661	654
Ümit Burnu	1891	989	1008	939	1019

Aynı ya da benzer ekonomik yapıdaki tüm ülkelerde, cinslerin yaş sınıfına göre dağılımı açısından benzer koşulların olduğunu görüyoruz. Yani bunların hepsinde kadınların önemli bir bölümünün —daha önce değinilmiş olan diğer nedenler bir yana— evlenme şansı yoktur. İngiltere'de 1901 yılında 15 yaşın üstünde 1000 kadından 496,4'ü evliydi; İskoçya'da 442,8; İrlanda'da 370,9; İsveçte 468,2; Norveç'te 469,9.

Kadının bağımsız, eşit konum uğruna çabalarını, onları evliliğe ve eve yönlendirerek reddedenler buna ne diyor? Bu kadar çok kişinin evlenmemesi kadının kötü niyetinden kaynaklanmıyor.

Fakat sosyal koşullarımızın bu kurbanlarının başına ne geliyor? Hakarete uğramış ve yaralanmış doğa, öcünü, tüm ülkelerde ve tüm iklim koşulları altında, yaşlı bakireleri, eski münzevi bekârlar gibi diğer insanlardan ayıran, kendine özgü yüz ve karakter çizgileri ile ifade eder ve bastırılmış doğa güdülerinin güçlü ve zararlı etkisini kanıtlar. Kadınlarda nemfomani ve isterinin sayısız türleri çoğunlukla buradan kaynaklanır. Ayrıca evlilikte doyumsuzluk da isterik krizlere yol açar, çoğunlukla kısırlığın nedeni de budur.

Bugünkü evlilik yaşamımız ve etkileri ana çizgileriyle böyledir.

Sonuç: Bugünkü evlilik, ***mevcut sosyal koşullarla sıkı sıkıya bağlı olan, onunla varolan ve onunla yok olacak bir kurumdur. Ama bu evlilik, tıpkı burjuva toplumun kendisi gibi çözülmek ve yıkılmak üzeredir.*** Çünkü burjuva evliliği üzerine neler saptamıştık?

1 — Bütün olarak nüfus artmasına rağmen doğumların sayısı görece düşüyor, bu, ailenin durumunun kötüleştiğini gösterir.

2 — Boşanma başvurularının sayısı artıyor, hem de nüfusun çoğalmasından önemli ölçüde daha fazla; ekonomik ve toplumsal açıdan boşanmanın acısını en fazla duyan onlar olmasına rağmen, başvuruların çoğu kadınlar tarafından yapılıyor. Bu, olumsuz etkide bulunan faktörlerin artmakta olduğunu, yani evliliğin çözüldüğünü ve yıkıldığını gösterir.

3 — Nüfusun artmasına rağmen evlenme sayısı ***göreceli olarak düşüyor,*** bu, evliliğin artık sosyal ve moral amaçlarına uymadığını ve birçoklarının gözünde değersiz ya da kuşkulu değerlendirildiğini kanıtlar.

4 — Hemen tüm uygar devletlerde, cinslerin sayısı arasında, kadın cinsinin aleyhine bir oransızlık vardır, bunun nedeni doğumlar değildir —çünkü ortalama olarak kızdan ***çok*** oğlan çocuğu doğuyor—, bilakis suç, devlet ve toplum koşullarında yatan, olumsuz etkiye sahip ***sosyal ve politik nedenlerdir.***

Bütün bu doğal olmayan, öncelikle kadına zararlı koşullar, burjuva toplumun karakterinde yattığından ve onun varlığı sürdükçe arttığından, bu toplum, bu kötülüğü kaldırma ve kadını kurtarma yeteneğinde olmadığını kanıtlar. Yani bunun için başka bir toplumsal düzen gereklidir.

On İkinci Bölüm

BURJUVA DÜNYASININ ZORUNLU BİR SOSYAL KURUMU-FUHUŞ

1 — Fuhuş ve Toplum

Burjuva dünyasının cinsel yaşamının bir yanını evlilik, diğer yanını fuhuş oluşturur. Evlilik madalyonun düz tarafı, fuhuş ters tarafıdır. Erkek dünyası evlilikte doyum bulamazsa, bunu, kural olarak fuhuşta arar. Ve erkek dünyasında herhangi bir nedenle evlilikten feragat eden biri de doyumu yine kural olarak fuhuşta arar. Yani gönüllü ya da zorunlu olarak bekâr yaşayan erkekler için olduğu kadar, evliliğin bekleneni sunmadığı kişiler için de, cinsel güdünün doyum koşulları, kadınlarınkiyle kıyaslanamayacak elverişliliktedir.

Erkek dünyası fuhuştan yararlanmayı her zaman, kendisine "hukuksal olarak" verilmiş bir ayrıcalık gibi görür. Fahişe olmayan bir kadın "yanlış adım" attığında ise onu bir o kadar katı ve sert izler ve yargılar. Kadının erkekle aynı güdülere sahip olduğu, hatta, bu güdülerin kadının yaşamının belirli dönemlerinde, her zamankinden daha şiddetle kendini gösterdiği, erkek dünyasını etkilemez. Egemen konumu sayesinde erkek, kadını, en şiddetli güdülerini zorla bastırmaya zorlar, kadının toplumsal saygınlığını ve evlenebilmesini iffetliliğine bağımlı kılar. Aynı doğa güdüsünün doyumunun, bu temelden farklı kavranışı ve yargılanışı dolayısıyla sergilenen kadının erke-

ğe bağımlılığı, bundan daha göze çarpıcı, ama aynı zamanda isyan ettirici biçimde gösterilemez.

Koşullar erkek için özellikle elverişlidir. Doğa, üreme eyleminin sonuçlarını kadına havale etmiştir, erkeğin zevk dışında ne zahmeti ne de sorumluluğu vardır. Kadın karşısındaki bu avantajlı konum, erkek dünyasının büyük bölümünü belirleyen, cinsel taleplerdeki o dizginsizliği teşvik etmiştir. Fakat cinsel güdünün yasal doyumunu engelleyen ya da yetersiz bırakan birçok neden bulunduğundan, sonuç, yabanıl doyumdur.

Yani fuhuş, burjuva toplumu için, aynı polis, düzenli ordu, kilise, işverenler gibi, gerekli bir sosyal kurum haline gelir.

Bu abartıma değildir, kanıtlayalım.

Eski dünyanın fuhuşa nasıl baktığı ve onu nasıl gerekli gördüğü, evet, gerek Yunanistan'da gerekse Roma'da devlet eliyle nasıl örgütlendiği anlatıldı. Hıristiyan ortaçağında konu üzerine hangi görüşlerin varolduğu da aynı şekilde ortaya kondu. Paulus'tan sonra Hıristiyanlığın en önemli dayanağı sayılması gereken ve keşişliği gayretle vaaz eden Aziz Augustin bile, şöyle demekten kendini alamıyordu: "Resmi orospuları ezdiğinizde, tutkunun şiddeti her şeyi yerle bir edecektir." Teoloji alanında bugüne dek en büyük otorite sayılan Aziz Thomas bunu daha çarpıcı bir şekilde ifade ediyor: "Kentlerdeki fuhuş, saraydaki lağım çukuruna benzer; lağım çukurunu kaldırırsanız, saray, kokan pis bir yer haline gelir." Milano İli Papazlar Meclisi de 1665 yılında aynı doğrultuda konuştu.

Şimdi çağdaşların ne dediğini dinleyelim.

Dr. F. S. Hügel şöyle diyor: "İlerleyen uygarlık fuhuşu yavaş yavaş daha hoş biçimlere büründürecektir, fakat fuhuş, yalnızca ***dünyanın yok oluşuyla*** yeryüzünden silinebilecektir."[1] Bu cesur bir iddia, ama toplumun burjuva biçiminden ötesini düşünemeyen, sağlıklı ve doğal koşullara ulaşmak için toplumun değişeceğini kabul etmeyenler Dr. Hügel'i onaylamak zorundadır.

Berlin Üniversitesi'nde profesör ve Hijyen Enstitüsü Müdürü, ünlü hijyenci M. Rubner de benzer bir ifade kullanıyor: "Kadının fuhuşu her zaman ve dünyanın tüm halklarında varoldu, bu yok edilemez bir şeydir, çünkü cin-

[1] F. Hügel, Viyana'da Fuhuşun Tarihi, İstatistiği ve Düzenlenmesine İlişkin. 1865.

sel ilişkiye hizmet eder, ***insan doğasından*** kaynaklanır ve fuhuş güdüsü birçok örnekte, deyim yerindeyse, bazı kadınların ***doğuştan*** sakatlıklarına bağlanabilir. Aynen bir halkta deha ve aptallığın, iriliğin ve cüceliğin, genel ortalamadan, alışılmıştan sapan başka [örneklerin —ÇN] bulunduğu gibi, fuhuşa yol açmak zorunda olan o anormallikler de aynı şekilde doğumun bir oyunu olarak ortaya çıkar."[1]

Adı geçenlerden hiçbirinin aklına, başka bir toplumsal düzen aracılığıyla, fuhuşun nedenlerinin ortadan kalkabileceği düşüncesi gelmiyor, yine hiçbiri fuhuşun nedenlerini araştırmaya çalışmıyor. Bu kadar çok kadının bedenini satmasının temel nedeninin, sayısız kadının acı çekerek içinde yaşadığı üzücü sosyal koşullar olabileceği, bu sorunla uğraşan kimi kişilerin içine doğuyor, ama bu düşünce, o halde başka sosyal koşullar yaratmak gerektiği sonucuna götürülmüyor. Fuhuşun temel nedeninin ekonomik koşullar olduğunu anlayan çok az kişiden biri Th. Bade'dir[2]: "Fahişe kızın içinden çıktığı, moral açıdan ölçüsüz batmışlığın nedenleri, mevcut ***sosyal*** koşullarda yatar... ***Bu, özellikle orta sınıfların ve onların varlığının, özellikle,*** bugün artık yalnızca çok küçük bir bölümünün bağımsız, mesleki çalışmasını yürüttüğü ***zanaatkâr sınıfının*** burjuva çözülüşüdür." Bade, değerlendirmesini şunu söyleyerek bitiriyor: "Orta sınıf ailelerini kısmen aşındırmış, kısmen aşındıracak olan maddi geçim sıkıntısı, ailenin ve özellikle kadın cinsinin ahlâki yıkımına da yol açıyor."[3]

Fakat fuhuş, R. Schmölder'in ifade ettiği gibi, "insan takdirine göre ***insanlığın sürekli refakatçisi olarak kalacak***"[4], yalnızca doğa tarafından yaratılmış bir kurum değildir. O aynı zamanda, yokluğu burjuva toplumu için düşünülemeyecek olan sosyal bir kurumdur.

Leipzig'li polis doktoru Dr. J. Kühn şöyle diyor: "Fuhuş yalnızca katlanılması gereken değil, ***bilakis gerekli bir kötülüktür,*** çünkü kadınları (yal-

[1] Max Rubner, Hijyen Ders Kitabı. 8. baskı, s. 654. Leipzig 1907.

[2] Th. Bade, Pezevenklik ve Resmi Dans Eğlencesi Üzerine. Berlin 1858.

[3] Gerçekten de Berlin Emniyet Amirliği'nin 1871/72'de, 2224 kayıtlı fahişenin kökeni üzerine yaptırdığı bir istatistik, 1015 = yüzde 47,9'unun zanaatkârlar sınıfından, 467 = yüzde 22'sinin fabrika işçisi sınıfından, 305 = yüzde 14,4'ünün küçük memur sınıfından, 222 = yüzde 10,4'ünün ticaret ve ulaşımla uğraşanlardan, 87 = yüzde 4,1'inin tarımdan ve 26 = yüzde 1,2'sinin askeri sınıftan geldiğini gösteriyordu. 102'sinin baba mesleği öğrenilememiştir.

[4] R. Schmölder. Meslek Olarak Fuhuşun Cezalandırılması ve Polisiye Muamele. Düsseldorf 1892.

nızca erkeklerin yapma hakkı olan. —Yazar.) sadakatsizlikten ve erdemi (tabii ki kadınınkini, erkeklerin ona gereksinimi yoktur. —Yazar.) saldırılardan (aynen böyle!) ve böylece tuzaklardan korur."[1] Bu sözler, erkek dünyasının çarpıcı bencilliğini en açık biçimde karakterize ediyor. Kühn, tamamen, görevi fuhuşu denetleyerek erkek dünyasını hoş olmayan hastalıklardan korumak olan bir polis doktorunun tavrını takmıyor. Bekâr bir yaşantının, tüyler ürpertici bir işkence olduğu yalnızca erkek için düşünülüyor; ama milyonlarca bekâr kadın buna katlanmak zorundadır. Erkekte doğru olan, kadında yanlış, ahlâk dışı ve suçtur.

Bir başka ilginç Bey, fuhuşu "uygar kurumlarımızın gerekli bir karşılığı" olarak değerlendiren Dr. Fock'tur.[2] O, üreme yeteneğini kazandıktan sonra herkes evlenirse, insan üretiminin aşırı olacağından ürküyor ve bu nedenle fuhuşu devlet eliyle "düzenlemeyi" önemli görüyor. Devletin fuhuşu düzenlemesini ve denetlemesini ve erkeklere frengisiz orospular sağlama görevini üstlenmesini haklı buluyor. Düzensiz bir yaşam sürdürdüğü kanıtlanabilen tüm kadınların en sert biçimde denetlenmesinden yana olduğunu açıklıyor. "Düzensiz yaşam süren" bayanlar seçkin sınıfa dahil olsalar da mı? Malum hikâye. Dr. Fock, fuhuşun vergilendirilmesini ve fahişelerin ***belirli caddelerde*** toplanmasını da istiyor. Diğer bir deyişle, ***Hıristiyan devlet,*** erkek dünyasının yararına fuhuşu devlet eliyle örgütleyip koruyarak, fuhuştan gelir sağlayacaktır. İmparator Vespasian benzer bir durumda ne demişti? ***Non olet!*** (Para kokmaz.) Fuhuşun yasal olarak tanınmasından yana olduğunu açıklayan Dr. Heinrich Severus[3] diye biri, tuhaf bir tavır belirliyor. Fuhuşu, evliliğin, o olmaksızın, evliliğe karar verme özgürlüğüne halel gelecek, gerekli bir tezahürü olduğu için, çok ***yararlı*** bir kurum olarak değerlendiriyor. Ona göre fuhuş, burjuva toplumun bir tür emniyet sübobudur. Şu iddiada bulunuyor: "Varlığı, bugün bu kadar kötü olan sosyal koşulları yaratan sefaletin büyük bir bölümünün nedeni, düşünülmeksizin, gerekli geçimin nereden sağlanacağı sorusu sınanmaksızın yapılmış olan evliliklerdir. Bu tür evliliklerin yapılmaması devletin çıkarınadır, çünkü bu evliliklerden olan ve ebeveynleri tarafından geçimleri yeterince sağlanamayan, ama

---

[1] J. Kühn, Ondokuzuncu Yüzyılda Sağlık Zabıtası Açısından Fuhuş. Leipzig 1892.

[2] Dr. Fock, Etik ve Sağlık Açısından Fuhuş. Kamu Sağlığı İçin Üç Aylık Dergi. 20. Cilt, 1. Defter.

[3] Dr. H. Severus, Fuhuş ve Devlet Zoru. Dresden 1899.

evlilikten doğdukları için yetimhaneye de verilemeyen çocuklar ***toplumun güvenliğini*** tehdit ederler. Fakat fuhuş, "yoksulluk nedeniyle gerçekleştirilemeyen eğitimlerinden ve mutsuz geçen gençliklerinden kaynaklanan ***devlet düşmanı düşünceleri*** yüzünden ***toplum düşmanı*** olan ***unsurlar*** açısından ***nüfusun çoğalmasına*** yol açan, doğa yasasının zoruyla gerçekleştirilmiş evlilikleri önlemektedir." Yani böylece devlet tarafından düzenlenen fuhuşla, sosyal-demokrasiye karşı tedavi edici ve koruyucu bir madde bile bulunmuş oluyordu, bu en azından orijinallik iddiasında bulunabilecek bir görüştür.

Yani! Daha önce de saptadığımız gibi: Fuhuş, aynı polis, düzenli ordu, kilise ve işverenler gibi, burjuva dünyasının gerekli bir sosyal kurumudur!

2 — Fuhuş ve Devlet

Alman İmparatorluğunda fuhuş, Fransa'da olduğu gibi, devlet tarafından düzenlenmiş ve denetleniyor değildir, sadece ona gözyumulur. Resmi genelevler kanunen yasaktır ve pezevenklik ağır ceza tehdidi altındadır. Ama bu şimdiye dek, aralarında Mainz, Magdeburg, Altona, Kiel, Nürnberg, Worms, Freiburg i.Br., Leipzig, Regensburg, Hamburg, Augsburg, Würzburg'un da bulunduğu birçok Alman kentinde —polisin gözyumduğu— genelevlerin varlığını sürdürmesini engellemez.[1] Devleti yönlendirenlerimizin, yasayla çelişkisini pekâlâ bildikleri, kavranması güç bir durumdur bu. Alman ceza yasası, bir fahişeye ev sağlanmasını da cezalandırıyor. Ama öte yandan polis, fahişelik yapan binlerce kadına gözyummak ve bunlar kendilerini poliste fahişe olarak kaydettirdiklerinde ve fahişeler için emredilen kurallara —örneğin periyodik olarak doktor muayenesi gibi vs.— uyduklarında, onları mesleklerinde korumak zorunda kalıyor. Fakat eğer devlet fahişelere izin veriyor ve böylece mesleklerini icra etmelerini destekliyorsa, o zaman onların bir eve sahip olmaları da zorunludur; evet, hatta, mesleklerini icra edebilecekleri bir eve sahip olmaları, kamu sağlığı ve düzeninin yararınadır. Ne çelişkiler! Bir yandan devlet resmen şunu kabul ediyor: fuhuş gereklidir, öte yandan fahişeleri ve pezevenkleri izliyor ve cezalandırıyor.

[1] Paul Kampffmeyer. Sosyal Sınıfsal Görünüm Olarak Fuhuş ve Ona Karşı Sosyal Politik Mücadele, s. 41. Berlin 1905.

Ayrıca devletin bu tutumu, fuhuşun, modern toplum için sırrını koruyan bir sfenks olduğunu doğruluyor. Egemen din ve ahlâk, fuhuşu mahkûm ediyor, yasalar onun teşvik edilmesini cezalandırıyor, ama yine de devlet ona gözyumuyor ve koruyor. Başka bir deyişle, ahlâklılığı, dinselliği, uygarlığı ve kültürüyle öğünen toplumumuz, ahlâksızlığın ve kokuşmuşluğun, bedenini sinsi bir zehir gibi kemirmesine gözyummak zorundadır.

Ama bir şey daha ortaya çıkıyor. ***Hıristiyan devlet, evliliğin yetersiz olduğunu ve erkeğin, cinsel güdünün yasadışı doyumunu talep etme hakkı bulunduğunu kabul ediyor.*** Aynı devlette kadının yalnızca, erkeğin yasadışı arzularına teslim olmayı kabul ettiği, yani fahişe olduğu ölçüde yeri vardır. Devlet organları tarafından uygulanan kayıtlı fahişelerin gözetim ve denetimi, fahişeye giden erkeği de kapsamaz, yasanın iki cinse de aynı şekilde uygulanmasını gerekli kılan adalet [anlayışı —ÇN] bir yana, eğer polis doktorunun denetiminin bir anlamı ve azbuçuk başarısı olacaksa, bunun yapılması gerekir.

Kadın karşısında erkeğin devlet tarafından böylesi korunuşu, ilişkilerin karakterini tepetaklak ediyor. ***Sanki erkekler zayıf, kadınlar ise güçlü cinsmiş gibi, sanki kadın baştan çıkarıcı, ve zavallı, zayıf erkek baştan çıkarılanmış gibi görülüyor.*** Cennette Adem ile Havva arasındaki baştan çıkarma efsanesi, anlayışlarımıza ve yasalarımıza etkide bulunmaya devam ediyor ve Hıristiyanlığa hak veriyor: "Kadın büyük baştan çıkarıcıdır, suç küpüdür." Erkek dünyası bu acıklı ve onursuz rolden utanmalıdır. Ama o, bu "güçsüz" ve "baştan çıkarılan" rolünde olmayı beğeniyor, ***çünkü ne kadar çok korunursa o kadar çok günah işleyebilir.***

Erkekler yoğun olarak bir araya geldikleri yerlerde, fahişesiz eğlenemiyorlar gibi görünüyor. 1890 yazında Berlin'de Alman Atıcılar Şenliği'ndeki olaylar da bunu gösteriyor; bu olaylar 2300 kadının, Alman İmparatorluğu başkentinin belediye başkanına bir dilekçeyle başvurmasına yol açmıştı: "Pek muhterem efendimiz, izninizle bu yıl Pankow'da, 6-13 Temmuz tarihleri arasında yapılan Alman Federal Atıcılık Şenliği üzerine, basın ve başka araçlardan taşraya sızmış olanlara değinmek istiyoruz. Derin bir öfke ve nefretle öğrendiğimiz haberler, başka şeylerin yanısıra, o şenlikteki gösterileri de içeriyordu: 'İlk Alman Tellalı, Dünyanın En Büyük Şantözü'. 'Yüz Bayan ve Kırk Bay'. Onun hemen yanında daha küçük bir pavyon ve atış kulübeleri, bunların içinden son derece sınaşık kadınlar erkek dünyasının boynuna atılıyor. Ayrıca hafif giysili garson kadınların pervasızca ve serbestçe, liseli-

leri olduğu kadar aile babalarını, delikanlıları olduğu kadar erkekleri de baştan çıkarıcı gülümsemeyle 'dinlemeye' çağırdığı 'açıkhava konseri'... Hiç olmazsa, 'Hamburg'un Gizleri ya da St. Pauli'de Bir Gece' barakasını ziyarete davet eden, neredeyse çıplak 'Bayan', herhalde haklı olarak polis tarafından bertaraf edilebilirdi. Sonra, sıradan taşralı yurttaşların, o kadar övülen İmparatorluk başkenti hakkında inanmakta güçlük çektikleri o korkunç haber: Şenlik yönetimi, mevcut garsonlar yerine, çok sayıda 'genç kadını' ücretsiz içki sunucusu olarak görevlendirmeye izin verdi... Biz Alman kadınları, eş, anne ve kızkardeşler olarak, kocalarımızı, çocuklarımızı, kızlarımızı ve erkek kardeşlerimizi, binlerce nedenle anavatının hizmetine Berlin'e göndermekle yükümlüyüz ve İmparatorluk başkentinin en yüksek memuru olarak elinizde bulunan büyük, ağırlıklı yetke ile, bu, yakışıksız olaylar üzerine, buna benzer orjilerin özellikle önümüzdeki ***Sedan Şenliklerinde*** tekrarını korkulur olmaktan çıkaracak türde soruşturmalar yaptırmanızı ya da uygun göreceğiniz başka önlemler almanızı, pek muhterem efendimiz size olan bağlılığımızla ve tam bir güvenle rica ediyoruz..."(!!!)

Erkeklerin çok büyük sayılarda bir araya geldikleri, ulusal denilenler dahil, tüm büyük şenliklerde benzer şeyler tekrarlanıyor.[1]

Alman hükümetleri, ceza yasasıyla devlet iktidarının uygulamaları arasındaki bu çelişkiden çıkış yolu bulmayı tekrar tekrar denedi. Başka şeylerin yanısıra, polise, fahişelere belirli ikametgâhlar gösterme yetkisi veren yasa tasarıları getirildi. Fuhuşun yokedilemeyeceği ve bu nedenle, ona belirli yerlerde gözyummanın ve denetlemenin daha pratik olacağı kabul ediliyordu. Böyle bir yasa —bunda herkes anlaşıyordu— geçen yüzyılın kırklı yıllarında Prusya'da resmen kaldırılmış olan genelevleri yeniden canlandırmış olacaktır. Bu yasa denemeleri büyük öfkeye ve devletin, fahişeliğin savunuculuğuna soyunduğu ve böylece fuhuşun kullanımının ahlâka aykırı olmadığı ve devlet tarafından onaylanan bir meslek olduğu inancını yarattığı yönünde itirazların yapıldığı bir sürü protestoya yol açtı. Reichstag genel kurulunda ve komisyonda en şiddetli itirazlarla karşılaşan bu yasa tasarıları, bugüne dek halledilmeden kaldı. Ama bunların sunulabilmiş olması, içinde bulunulan sıkıntıyı gösteriyor.

---

[1] "Busch Sirki'nde Çiftçiler Birliği toplandığında ya da Berlin'de büyük kongreler yapıldığında insan etinin fiyatları artıyor..." Satir, Friedrich Caddesi'nin Zevk ve Sefa Geceleri. S. 16. Berlin 1907.

Fuhuşun devletçe düzenlenmesi ve denetlenmesi erkek dünyasında yalnızca, devletin fuhuşu teşvik ettiği değil, devlet denetiminin kendilerini hastalıktan koruduğu inancını da üretiyor ve bu inanç fuhuşun kullanımını ve erkeklerin düşüncesizce yaklaşımlarını destekliyor. Genelevler cinsel hastalıkları azaltmıyor, çoğaltıyor, ***erkekler daha düşüncesiz ve dikkatsiz oluyor.*** Genelevlerin devletçe korunmasının nasıl bir anlayışa yol açtığını, kraliçe tarafından ilan edilen yasayla ayrıcalık kazanmış olan, fuhuş dosyası temelinde İngiltere'de kayıtlı fahişelerin kendilerini şakacı biçimde, ***Kraliçenin Kadınları*** diye adlandırmaları gösteriyor.

Ne polisçe denetlenen fuhuş kurumlarının (Tolerans evleri, genelevler) ne de polisçe emredilen doktor muayenesinin bulaşıcı hastalıklardan korunma güvencesi vermediğini deneyimler öğretmiştir.

Sağlık müşaviri Dr. Albert Eulenburg 1898 yılında, Fuhuşun Denetim Altına Alınmasına Karşı Mücadele İçin Viyana Kadın Komitesi'nin bir başvurusu üzerine şöyle yazıyordu: "Fuhuşun polisçe denetlenmesi sorununda —tabii ki hemen uygulanmasındaki pratik zorlukları inkâr etmeksizin— dilekçenizdeki bakış açısını prensip olarak bütünüyle savunuyorum ve çoğu ülkelerde alışılagelen uygulamayı, haksız, yakışıksız ve üstelik ileri sürülen amaca ulaşmak için çok uygunsuz olarak değerlendiriyorum."

20 Temmuz 1892'de Berlin Tıp Birliği, genelevlerin yeniden açılmasının, ne hijyen ne de ahlâk açısından tavsiye edilemeyeceğini ifade etti.

Bu hastalıklar çoğunlukla hemen ve kolayca anlaşılamayan karakterdedir ve eğer biraz güvence sözkonusu olacaksa, o zaman günde birçok defa muayene yapılması gerekir. Ama bu, ilgili kadınların sayısı ve masraflar gözönüne alındığında olanaksızdır. Bir saatte otuz-kırk fahişeye bakılması gereken yerde, muayene yalnızca boş bir laftan başka bir şey değildir ve aynı şekilde haftada bir ya da iki kez muayene yapılması bütünüyle yetersizdir. Dr. Blaschko şöyle diyor[1]: "Fahişelerin denetiminin bulaşıcı hastalıklara karşı koruma sağladığını sanmak, ne yazık ki çok yaygın ve kötü bir yanılgıdır. Bir fahişeyle ya da hafifmeşrep bir kızla ilişki kuran herkesin kendisini, her seferinde büyük bir tehlikeye attığı söylenebilir."

---

[1] Hijyen Elkitabı. Yayınlayan Tıb Dr. Th. Weyl. 10. Cilt. "Fuhuşun ve Frengili Hastalıkların Hijyeni." Hazırlayan Dr. A. Blaschko, Berlin, s. 111. Jena 1901.

Bu önlemlerin başarısı, hastalığı bir kadından diğerine taşıyan erkeklerin, her türlü yükümlülükten muaf kalmalarıyla da başarısızlığa uğruyor. Yeni muayene edilen ve sağlıklı bulunan bir fahişe, aynı saatte hasta bir erkekten hastalık kapar ve bir sonraki kontrol gününe dek, ya da kendisi hastalığı farkedene dek bir dizi müşteriye bulaştırır. Kontrol yalnızca bir illüzyon olmakla kalmaz, kadın doktorlar yerine, emir üzerine erkek doktorlarca gerçekleştirilen bu muayeneler, utanma duygusunu derinden yaralar ve tümüyle yok olmasına katkıda bulunur. Bu, kontrollerle ilişkisi bulunan çok sayıda doktor tarafından da doğrulanmaktadır.[1] Berlin Emniyet Amirliği'nin resmi idari raporu bile bunu itiraf ediyor: "***Kayıt edilmenin, ilgili kişiyi ahlâki açıdan daha fazla düşürdüğü*** de kabul edilmelidir."[2] Fahişeler de bu kontrollerden kurtulmak için ellerinden gelen her şeyi yaparlar. Bu polisiye önlemlerin bir başka sonucu, fahişenin yeniden doğru düzgün bir mesleğe dönmesinin olağanüstü zorlaştırılması, evet hatta olanaksız kılınmasıdır. ***Polis kontrolüne düşmüş bir kadın toplum için yitirilmiştir; genellikle birkaç yıl içinde sefilce yok olur.*** Beşinci Ahlâksızlığa Karşı Mücadele Kongresi, Cenevre'de fuhuşun polisçe düzenlenmesine karşı şu açıklamayı yaparak, isabetli ve derinlikli bir tavır aldı: "Fahişenin zorunlu tıbbi muayenesi, en düşkünlerde bile hâlâ varolabilecek utanma duygusu kalıntılarını yokederek, buna zorla tabi kılınan talihsizleri tümüyle mahvoluşa sürüklediği ölçüde kadın için daha da zalimce bir cezadır. Fuhuşu polis eliyle düzenlemek isteyen devlet, iki cinse eşit koruma borçlu olduğunu unutur, kadını ahlâki olarak mahveder ve alçaltır. Fuhuşu düzenleyen her türlü resmi sistemin sonucu, polis keyfiyetidir ve her bireye, en büyük suçluya bile, keyfi tutuklanma ve hapse atılmaya karşı tanınmış olan mahkeme garantisinin zedelenmesidir. Bu hukukdışılık kadının zararına gerçekleştiğinden, erkekle onun arasında doğal olmayan bir eşitsizliğe yol açar. Kadın, yalnızca bir araç olma onursuzluğuna düşürülür ve artık bir kişi olarak ele alınmaz. ***O, yasanın dışındadır.***"

---

[1] "Ama gerçekte, bütün bu düzenleme sistemiyle frengili hastalıklara karşı mücadele hiçbir biçimde başarılı değildir ve kanıtlanabilir bir azalma dahi yoktur. Erkeklere verilen aldatıcı güvence onları daha da dikkatsiz yapıyor; ilişkilerin çoğalması bulaşma tehlikesini en azından, ağır hastaların doktor tarafından devre dışı bırakılmasının tehlikeyi azalttığı kadar arttırır." August Forel, Seksüel Sorun. s. 338/339. Münih 1907.

[2] Berlin İmparatorluk Emniyet Müdürlüğü'nün 1881-1890 yılı için ikinci idari raporu. s. 351-359.

İngiltere, polisiye tıbbi kontrolün ne kadar yararsız olduğuna ilişkin çarpıcı bir örnek sunuyor. Yasal düzenlemenin başlangıcından önce 1867 yılında, askeriyede cinsel enfeksiyonlar, ordu raporuna göre 1000'de 91'di. 1886 yılında, yani düzenlemenin on dokuz yıllık varlığından sonra, 1000'de 110 oldu, ama 1892 yılında, düzenlemenin kaldırılmasından altı yıl sonra yalnızca 1000'de 79'du. Sivil halkta 1879'dan 1882 yılına dek —yani düzenleme sırasında— frengi olayları 1000'de 10'du, 1885'den 1889'a dek, yani düzenlemenin kaldırılmasından sonra, 1000'de 8,1 oldu.

Fakat muayene dosyasına bağımlı fahişeler üzerinde yasanın etkisi [askeri —ÇN] birliklerdekinden farklı oldu: 1866'da her 1000 fahişeye 121 hastalık düşüyordu, 1868'de, yasanın iki yıllık varlığından sonra bu sayı 202 oldu, sonra yavaş yavaş düştü, ama 1874'de 1866'daki sayıdan hâlâ 16 adet fazlaydı. Fahişelerin ölüm olayları da yasanın egemenliği sırasında ürkütücü bir artış gösterdi. 1865'de 1000 fahişede 9,8'ken, buna karşılık 1874 yılında 23 oldu. Altmışlı yılların sonuna doğru İngiliz hükümeti, muayene yasasını tüm İngiliz kentlerine yayma girişiminde bulunduğunda, İngiliz kadın dünyasında bir öfke fırtınası yükseldi. Bunlar yasayı tüm [kadın —ÇN] cinsi için bir hakaret olarak değerlendiriyorlardı. Söylendiğine göre Habeascorpus* yasası, İngiliz vatandaşını polis saldırılarından koruyan o anayasa, kadınlar için kaldırılacaktı; kaba, kinci ya da başka aşağılık motiflerin yönlendirdiği her polis memuru, eğer fahişe olduğundan kuşkulanıyorsa, en saygın kadına saldırma hakkına sahip olacaktı, buna karşılık erkeklerin dizginsizliği taciz edilmeden kalacak, evet, yasayla korunacak ve beslenecekti.

Josephine Butler'in önderliği altında İngiliz kadınlarının, cinslerinin en alt tabakasını bu sahiplenişleri, onları, darkafalı erkeklerin kötü imalarına ve aşağılayıcı sözlerine maruz bırakmasına rağmen, yasanın yürürlüğe konmasına büyük bir enerjiyle karşı koydular. Gazete makalelerinde ve broşürlerde "lehte" ve "aleyhte" tartışmalar yapıldı ve yasanın yaygınlaşması önlendi, bunun ardından 1866'da yasanın kaldırılması geldi.[1]

---

* Habeascorpus: Kişisel özgürlükleri koruyan İngiliz yasası (1672). —ÇN.

[1] Kadınların en güvenilir yardımcıları İngiliz işçileriydi. Josephine Butler, ünlü eseri "Bir Haçlı Seferinin Tarihi Üzerine"de, "ulusu çağırmaya karar verdik", diye yazıyordu. "1869 sonbaharında artık iki meclisin de her üyesine ve birçok başka dünyevi ve ruhani partilerin liderlerine şahsen yazmıştık. Bu mektuplara aldığımız yanıtlardan yalnızca çok azı tamamen onaylayıcı ifadede bulunuyordu... Öncelikle ilgilerini umduğumuz çevrelerden bu kadar az cesaretlendirmeyle karşılaşınca, ülkenin işçi nüfusuna yöneldik. Burada bambaşka bir

Alman polisi benzer bir yetkiye sahiptir ve Berlin, Leipzig, Köln, Hannover'den ve birçok başka yerden sık sık kamuoyuna yansıyan olaylar, bu yetkinin uygulanmasında kötüye kullanma ya da "yanlış anlaşılma"nın kolay olduğunu kanıtlıyor, ama bizde bu tür yetkilere karşı enerjik bir muhalefet pek duyulmuyor.[1] Küçük-burjuva Norveç'te bile 1884'de genelevler ***yasaklandı*** ve 1888'de başkent Christiania'da fahişelerin zorunlu kaydı ve onunla bağıntılı muayenesi ***kaldırıldı. Ocak 1893'te aynı talimat tüm ülke için verildi.*** Bayan Guillaume-Schack, devletin erkekler için "koruyucu önlemleri" üzerine çok doğru olarak şöyle diyor: "Devlet, ahlâksızlığı gerekli bir kötülük olarak ilan ederken, daha ruhsal olgunluğa ulaşmamış genç erkeğe, hükümet tarafından mal olarak damgalanmış kadını, onun tutkularının bir oyuncağı olarak sağlarken, oğullarımıza erdem ve terbiyeye uymayı neden öğretiyoruz?"

Cinsel hastalığı olan bir erkek, dizginsizliği içinde, çoğunlukla çok yoksul olduğu ya da ayartıldığı için bu rezilane zanaatı icra eden zavallı yaratıklardan istediği kadarına hastalık bulaştırabilir, hasta erkek rahatsız edilmez, ama hemen tıbbi müdahaleye tabi olmayan fahişenin vay haline. Güçlü, sağlıklı erkeklerin yoğun olduğu garnizon ve üniversite kentleri, liman kentleri vs. fuhuşun ve ülkenin en uzak köşelerine dek buradan taşınan, her yere felaketi yayan fuhuşun en tehlikeli hastalıklarının ana ocaklarıdır. Üniversite öğrencilerimizin büyük bölümünün ahlâki açıdan ne kadar ehliyetli olduğu hakkında "Genel Ahlâksızlığa Karşı Haber Gazetesi"[2] şöyle diyor: "***Üniversite öğrencilerinin büyük bölümünde bugün ahlâk üzerine anlayışlar ürkütücü derecede düşüktür, evet neredeyse serserileşmiştir.***" Almanlıklarıyla ve "Alman ahlâkı"yla övünen bu çevreden, idari memurlarımız, savcılarımız ve yargıçlarımız çıkıyor.

---

tepkiyle karşılaştık. Çalışan sınıfların hatalarının olduğunun ve diğer halk tabakaları gibi, bencillikten kurtulmuş olmadıklarının bilincindeyim; ama adalet adına çağrı yapıldığında halkın neredeyse her zaman sadık ve güvenilir bir karakter kanıtladığına sarsılmaz biçimde inanıyorum." Alıntıyı yapan: P. Kampffmeyer, age., s. 69.

[1] "1901 yılında Viyana'da bir Fransız kadın, kalabalığın [onaylayıcı —ÇN] yaygarası altında polis ajanı Neuhofer tarafından kötü muamele gördü, orospuların yanına hapse atıldı ve zorla doktor muayenesine tabi tutuldu. Bu olay Reichstag'da beş soru sorulmasına yol açtı. 1902 yılında Hamburg'ta ve Kiel'de fuhuş şüphesiyle bayanlar tutuklandı ve kısmen kaba muamele gördüler. Bu olaylar 8 Eylül'de Hamburg'ta tüm partilerin üyelerinin katıldığı büyük bir gösteri yapılmasına neden oldu." P. Kampffmeyer, age., s. 66.

Özellikle üniversite öğrencileri arasında durumun ne kadar kötü olduğu, 1901 sonbaharında, aralarında branşlarının önde gelen isimlerinin de bulunduğu çok sayıda profesör ve doktorun, Alman üniversite öğrencilerine bir çağrıda bulunmasından anlaşılıyor. Bu çağrıda, cinsel taşkınlıkların üzücü sonuçlarına ısrarla dikkat çekiliyor ve birçok örnekte cinsel taşkınlıklara uyarıcı etkide bulunan aşırı alkol kullanımından sakınılması ikaz ediliyordu. Sonsuz uğursuzluğun bir ölçüde önüne geçebilmek için gizlemekle bir yere varılamayacağı, bilakis her şeyin adının konması gerektiği nihayet artık kavranıyor. Bu ikazları diğer sınıflar da dikkate almalıdır.

"Günahın için zürriyetinin üçüncü ve dördüncü kuşağına kadar cezalandırılacaksın." İncil'in bu ifadesi, cinsel hastalıklı sefih insanı sözcüğün tam anlamıyla hedef alıyor, ne yazık ki, suçsuz evli kadını da. "Genç erkeklerde ve kadınlarda da inmeler, omurilik frengisi ve beyin sulanması türleri, çeşitli türde sinir hastalıkları, görme bozuklukları, kemik çürümesi ve bağırsak iltihabı, kısırlık ve dermansızlık, çoğunlukla eskimiş, teşhis edilememiş, anlaşılır nedenlerle sessizce geçiştirilmiş frengiden kaynaklanır... Küçümseme ve düşüncesizlik, bugünkü durumda ülkenin genç kızlarını kronik karın iltihaplarıyla, eşlerinin evlilik öncesi ve evlilik dışı zirzopluklarının cezasını çekmek zorunda olan, hastalıklı, yaşama küsmüş yaratıklar haline getirmektedir."[1] Ve Dr. A. Blaschko başka şeylerin yanısıra şöyle diyor: "Kolera ve çiçek, difteri ve tifüs gibi, ani etkisi kendisini herkese doğrudan dayatan salgınlar, kötü huylulukta frengiye hiç benzememelerine, yaygınlıkta onunla hiç kıyaslanamamalarına rağmen halkın korkusudurlar... Buna karşılık toplum frengiye karşı, denilebilir ki, ürkütücü bir kayıtsızlık içindedir."[2] Suç, bu tür şeyler üzerine açıkça konuşmanın "terbiyesizlik" sayılmasında yatmaktadır. Alman Reichstag'ı bile, cinsel hastaların diğer hastalar gibi, hastalık kasaları aracılığıyla tedavi edilmesini yasayla sağlamaya karar veremedi.[3]

Frengi virüsü etkide en dayanıklı ve kökü en zor kazınabilir virüstür. Hastalık geçtikten yıllar sonra ve iyileşen hasta her türlü belirtinin yok oldu-

---

[1] Fuhuşun Sağlığa Zararlılık Derecesi. Dr. Oskar Lassar. Berlin 1892, August Hirschwald.

[2] Cinsel Hastalıkların Hastalık Kasalarında ve Sağlık Kurumlarında Tedavisi. Berlin 1890, Fischer'in Tıbbi Kitabevi.

[3] Belediyelere, cinsel taşkınlıklar nedeniyle oluşan hastalıklarda hastalık parasının hiç ya da yalnızca kısmen sağlanmasına karar verme olanağı sağlayan hastalık sigortası yasasının bu hükmü (Madde 6 a), 1 Ocak 1904'te yürürlüğe girmiş olan 25 Mayıs 1903 tarihli yasayla ortadan kaldırıldı.

ğunu sanırken, çoğu kez hastalığın sonuçları evlilikte kadında ya da yeni doğan çocukta görülür ve evli kadınlarla çocuklarda bir sürü hastalığın kaynağı, kocanın ya da ebeveynin cinsel hastalıklarıdır. Gençliği Koruma Derneği 1899 sonbaharında verdiği bir dilekçede, Almanya'da yaklaşık 30 000 çocuğun Gonorrhöe (belsoğukluğu) bulaşması sonucu, doğuştan kör olduğu ve çocuksuz evli kadınların yüzde 50'sinde, kısırlığın suçlusunun aynı neden olduğu bildiriliyor.[1] Gerçekten de çocuksuz evliliklerin çokluğu ürkütücüdür ve bunların sayısı artıyor. Zayıf zekâlı ya da aptal çocukların da hastalığı çoğunlukla bu nedenledir ve çiçek aşısında küçük bir damla frengili kanla nasıl bir talihsizlik yaratılabileceğine ilişkin açık örnekler vardır.

Cinsel hastalıkların yüksek sayısı, özel olarak cinsel hastaların tedavisini öngören bir İmparatorluk yasası çıkarılmasını tekrar tekrar teşvike yol açtı. Şimdiye dek, herhalde ardından ortaya çıkacak kötülüğün büyüklüğünden duyulan korkudan dolayı, böyle bir adıma karar verilemedi. Uzman çevrelerde genel olarak, eskiden zararsız görülen belsoğukluğunun en tehlikeli hastalık olduğu inancına varılmıştır. Dr. Blaschko'nun 20 Şubat 1898'de bir konferansta bildirdiğine göre, Berlin'de ahlâk zabıtasının yaptığı araştırmalarda, belsoğukluğu hastalığı çeken fahişelerden yalnızca dörtte birinin en fazla üçte birinin hastalığının teşhis edilmiş olduğunun gösterdiği gibi, görünürde iyileşmiş olan bu hastalık insan bedeninde varlığını sürdürür. Gerçekte fahişelerin büyük bölümünde belsoğukluğu vardır, kontrolde ise çok küçük bir bölümü saptanabiliyor. Ve bu sonunculardan da çok azı iyileştiğinden, toplum burada, şimdilik çare bulamadığı, ama özellikle nüfusun kadın bölümünü ağır tehlikelerle tehdit eden bir kötülükle karşı karşıyadır.

3 — Kadın Ticareti

Erkek dünyası, evlilikten gönüllü ya da zorunlu feragat ettiği ve cinsel güdünün doyumunu dizginsiz özgürlükte aradığı ölçüde, baştan çıkarıcı fırsatlar da artar. Ahlâksızlık üzerine kurulu girişimlerin sağladığı büyük ka-

[1] Körlerle ilgili kurumlarda bulunanlar arasında, doğum sırasında enfeksiyon nedeniyle kör olanlar Berlin'de 21,3; Viyana'da 31; Breslau'da 35,1; Budapeşte'de 47,9; Münih'te 73,8'di. Th. Weyl. Sosyal Hijyen. s. 62. Jena 1904.

zanç, pek insaflı olmayan çok sayıda işadamını, tüm kurnazlıkları bir araya getirerek müşterileri kandırmaya yöneltir. Burada müşterinin rütbesine ve konumuna göre her türlü gereksinimi karşılanır, her türlü maddi talep ve fedakârlığın karşılığı verilir. "Genelevler" sırlarını anlatabilseler, çoğunlukla soyu sopu belli olmayan ve yüksek öğrenim ve eğitimden geçmemiş, ama bunun yerine bedensel cazibelere sahip ev sakinlerinin, toplumun en tepedekileriyle, yüksek zekâya ve eğitime sahip erkeklerle intim ilişkilerde olduklarını görülecektir. Finans, ticaret ve sanayi aristokrasisiyle, doğuştan aristokratların temsilcilerinin yanısıra, bakanlar, yüksek düzeyde askerler, özel müşavirler, milletvekilleri, yargıçlar vs. buralara girip çıkarlar, bu adamlar gündüzleri toplumda "ahlâkın, düzenin, evliliğin ve ailenin temsilcileri ve koruyucuları" olarak onurla ve ciddiyetle ortalıkta dolaşırlar ve "Fahişeliğin Ortadan Kaldırılması" için Hıristiyan hayır kurumlarının ve derneklerinin başında bulunurlar. Berlin'de caddesinde aracı olarak hizmet gören lokallerden birinin sahibi, oraya rağbet gösteren topluluğun faaliyetini anlatan, kendisine ait magazin türü bir gazete bile çıkarıyor. Lokalin 400'ün üzerinde oturma yeri var, buraya her akşam sürekli müşteri olarak —gazetede dendiğine göre— doğuştan aristokratlarla finans aristokratlarının en tepedekilerine dahil olan şık müşteriler geliyor. Her zamanki gibi, tiyatro dünyasından sayısız bayan, zevk ve sefa düşkünü ünlü güzel kadınlar geldiğinde ve becerikli yönetim eğlenceyi taçlandırmak için sabahın ilerlemiş saatlerinde bir yılan balığı avı düzenlediğinde, heyecan ve taşkınlık neredeyse ürkütücü boyutlara varıyormuş... Havuzun çevresinde yukarı sıvanmış elbiseleriyle barın güzel konukları oturur ve yılan balığını tutmaya çalışırlarmış. Ve saire. Polis bu faaliyeti çok iyi bilir, ama seçkin tabakayı eğlencesinde rahatsız etmekten sakınır. Berlinli bir balo müessesesinin şu davetiyeyi seçkin erkek dünyasına yollaması da, en basit türde fuhuşa teşvikten başka bir şey değildir: "Müdüriyetine, Siz, Saygıdeğer Beyefendi'nin, tutkulu bir avcı olarak tavsiye edildiği, altta imzası bulunan Av Salonu Yönetimi, olağanüstü zengin av hayvanları mevcuduyla yeni kurulmuş, harika bir av bölgesine zatıalinizin dikkatini çekme ve bu yılın 26 Ağustos'undaki ilk geyik avına saygıyla davet etme yüksek onurunu taşır. Özel bir durum, yeni orman mıntıkamızın olağanüstü hoş ve rahat görünmesine yol açıyor: av alanları kentin ortasındadır ve av hayvanları hiçbir korumaya tabi değildir." Burjuva toplumumuz, birinin diğerini aldatmaya ve ahmak yerine koymaya çalıştığı büyük bir karnaval topluluğuna benziyor. Herkes, daha sonra eğilimlerine ve tutkularına gayri resmi biçimde bir o kadar dizginsizce yönelebilmek için resmi maskesi-

ni onurla taşır. Ve ***dışsal olarak*** her şeyin üstünden moral, din ve ahlâklılık akar. Hiçbir çağda ikiyüzlülük bizimkinden daha büyük değildi. Kâhinlerin sayısı her gün artmaktadır.

Şehvet amaçlı kadın sunusu, talepten daha hızlı büyüyor. Gittikçe kötüleşen sosyal koşullar, yoksulluk, baştan çıkma, dıştan pırıltılı, özgür gibi görünen bir yaşamı beğenme, tüm toplumsal tabakalardan aday sağlıyor. Hans Wachenhusen'ın bir romanı, Alman İmparatorluğu'nun başkentindeki koşulları karakteristik biçimde anlatıyor.[1] Yazar, romanının amacını şöyle belirliyor: "Kitabım özellikle kadın cinsi arasındaki kurbanlardan, bu cinsin, ***toplumsal ve burjuva ilişkilerimizin doğadışılığı,*** onların kendi suçları, eğitimin ihmal edilmesi, lüks gereksinimi ve yaşam piyasasında artan hafifmeşrep sunu nedeniyle değer yitirmesinden söz eder. Bu cinsin, doğanları her gün daha da ümitsiz, yetişenleri çaresiz kılan sayısal artışından sözeder... Bir suçlunun özgeçmişini, sonuçta onun suçunu özetlemek için toparlayan bir savcı gibi yazdım âdeta. Yani eğer romandan anlaşılan, gerçeğin cezadan muaf tersi ise, kurgulanmış bir şeyse, bu anlamda aşağıdaki bir roman değil, bilakis rötuşsuz bir gerçek yaşam portresidir." Berlin'de koşullar, diğer büyük kentlerdekinden ne daha iyi ne daha kötüdür. Ortodoks-Yunan Petersburg mu yoksa katolik Roma mı, Hıristiyan-Cermen Berlin mi yoksa dinsiz Paris mi, püriten Londra mı yoksa canlı Viyana mı eski Babilon'a benziyor, buna karar vermek zordur. Aynı sosyal koşullar aynı görünümleri üretir. "Fuhuşun yazılı ve yazısız yasaları, yardımcı kaynakları, en yoksul kulübeden en pırıltılı saraya dek yedek toplama alanları (various resorts), en düşkününden en rafinesine ve kültürlüsüne dek sayısız dereceleri vardır; özel eğlence ve resmen toplanma yerlerine; kendi polisine; hastanelerine ve literatürüne sahiptir."[2] "Artık Osiris* şenliklerini, bakanalyaları** ve ilkbahar aylarında Hintli orjileri*** kutlamıyoruz, ama Paris'te ve diğer büyük kentlerde, gecenin karanlığında genel ve özel evlerin duvarları ardında, en cesur kalemlerin bile anlatmaya cesaret edemediği orji ve bakanalyalar yapılıyor."[3]

---

[1] "Sokakların Yuttukları". 3 ciltlik sosyal roman. Berlin, A. Hoffmann & Komp.

[2] Dr. Elisabeth Blackwell, The moral education.

[3] Mantegazza, L'amour dans l'humanité.

* Osiris: Eski Mısırlıların güneş tanrısı.

** Bakanalya: Eskiden Roma'da şarap tanrısı Baküs için yapılan ayinler.

*** Orji: İçki ve şehvet şenlikleri. —Ç.N.

Bu koşullar altında kadın etinin ticareti muazzam boyutlara ulaştı. Uygarlık ve kültür bölgelerinde en iyi örgütlenmiş biçimde, en yüksek basamaklarda ve ender olarak polis tarafından fark edilerek yürütülür. Erkek ve kadın cinsinden simsarlar, ajanlar ve transportörler ordusu bu işi, sanki herhangi bir malın sürümü sözkonusuymuşçasına soğukkanlılıkla yürütürler, tek tek parçaların kalitesini tam olarak tarif eden sahte kimlikler ve sertifikalar hazırlanır ve transportörlere alıcı rehberi olarak verilir. Fiyat, her malda olduğu gibi, kaliteye göre belirlenir ve mal, çeşitli yer ve ülkelerdeki müşterilerin zevk ve taleplerine göre elenir ve sevk edilir. En rafine manipülasyonlarla polisin dikkatinden ve tuzaklarından kurtulunmaya çalışılır, ama denetçinin gözünü kapamak için büyük miktarların kullanılması da ender değildir. Bu türde bir dizi olay özellikle Paris'te saptanmıştı.[1]

Almanya, dünyanın yarısının kadın pazarı olma üzücü ününü taşıyor. Almanların içindeki gezme arzusu, Alman kadınlarının bir bölümünü de sarmış görünüyor, öyle ki uluslararası fuhuşun ihtiyacını sağlamada, Avusturya-Macaristan hariç, diğer halkların kadınlarından daha fazla paya sahipler. Türklerin haremlerini, İç Sibirya'dan, Bombay, Singapur, San Francisco ve Şikago'ya dek genelevleri Alman kadınları dolduruyor. Yazar W. Joest "Japonya'dan, Sibirya Üzerinden Almanya'ya" adlı gezi eserinde, Alman kadın ticareti üzerine şöyle diyor: "Ahlâkçı Almanya'mızda, herhangi bir Batı Afrikalı zenci prensin köle ticareti ya da Küba ve Brezilya'daki koşullar üzerine sıkça galeyana gelinir, oysa önce kendi gözündeki mertek görülse iyi olurdu, ***çünkü hiçbir ülkede beyaz kadın kölelerle bu biçimde ticaret yapılmaz, Almanya ve Avusturya hariç hiçbir ülkeden bu canlı mal bu kadar çok ihraç edilmez.*** Bu kızların izledikleri yol tam olarak biliniyor. Bunlar Hamburg'tan Güney Amerika'ya gemilerle götürülür, Bahia, Rio de Jeneiro payını alır, ama büyük bölüm Montevideo ve Buenos Aires içindir, geri kalan küçük bölüm Macellan yolundan Valparaiso'ya gider. Bir başka akın, İngiltere üzerinden ya da doğrudan Kuzey Amerika'ya yönlendirilir, ama burada yerli ürün-

[1] Zaten polisin fuhuşa karşı tavrı birden fazla açıdan ilginçtir. Örneğin 1899'da Berlin'de bir davada, bir polis komiserinin, anarşist olduğundan kuşkulandığı üniversite öğrencisini izlemek ve ağzını aramak için bir fahişeyi kullandığı saptandı. Ve Prag'da Emniyet Müdürü Ağustos 1902'de yerel gazetelerden birine, oradaki küçük polis memurlarından birinin karısının elinden, kocası bir mahkûma kötü davrandığı için, genelev ruhsatının alındığını açıkladı. Demek ki Prag polisi memurlarını, genelev ruhsatları dağıtarak ödüllendiriyor. Harika bir durum.

lerle zor rekabet edilebilir, bu nedenle Mississippi'den aşağı New Orleans ve Texas'a dek ya da batıya doğru Kalifornia'ya dağılır. Oradan aşağıya Panama'ya dek sahilin ihtiyacı görülür, Küba, Batı Hindistan ve Meksika gereksinimlerini New Orleans'dan karşılarlar. "Bohemyalı Kadınlar" adı altında başka Alman kızları gruplar halinde Alpler üzerinden İtalya'ya ve sonra daha güneye İskenderiye'ye, Süveyş'e, Bombay'a, Kalkutta'dan Singapur'a, evet Hongkong'tan Şanghay'a dek ihraç edilir. Hollanda Hindistan'ı ve Doğu Asya, özellikle Japonya, kötü pazarlardır, çünkü Hollanda sömürgelerinde bu cins beyaz kadına izin vermez, Japonya'da ise ülkenin kızları çok sevimli ve ucuzdur; San Francisco kaynaklı Amerikan rekabeti de elverişli konjonktürü bozar. Rusya'nın gereksinimi Doğu Prusya, Pomeranya ve Polonya'dan sağlanır. İlk durak genellikle Riga'dır. Burada Petersburglu ve Moskovalı satıcılar çeşitlenir ve mallarını büyük miktarlarda Nijni Novgorod'a, Ural üzerinden İrbit ve Krestovski'ye, evet Sibirya'nın en içlerine dek gönderirler; örneğin ben, bu biçimde satılmış bir Alman kızına Çita'da rastladım. Bu muhteşem ticaret bütünüyle örgütlüdür, ajanlar ve gezgin tüccarlar aracılığıyla sağlanır ve ***Alman İmparatorluğu'nun dışişleri, konsolosluklarından bir kez bu konuda rapor istese, o zaman oldukça ilginç istatistiki tablolar saptanabilirdi.***"

Bu ticaret, Alman Reichstag'ında sosyal-demokrat milletvekilleri tarafından tekrar tekrar kaydedildiği gibi, son derece ilerlemektedir.

Kadın eti ticareti, Galiçya ve Macaristan'dan İstanbul'a ve Türkiye'nin diğer kentlerine özellikle yoğun yapılır. Buraya satılanlar özellikle, başka zamanlar genelevlerde ender rastlanan çok sayıda Yahudi kadınlardır. Ajanlara yolculuk ve masraflar için para genellikle önceden yollanır. Resmi makamları yanıltmak ve yanlış yola sevk etmek için, siparişçiye, göze çarpmayan telgraflar çekilir.

Bu telgraflardan bazıları şöyledir: "***5 fıçı Macar şarabı şu şu tarihte Varna'da olacak***", bununla 5 güzel kız kastedilmektedir; ya da: "***Lloyd Minerva Vapuru'yla 3 çuval patates yollandı.***" Burada sözkonusu olan üç daha az güzel kızdır ya da "sıradan mal"dır. Bir başka telgraf şöyledir: "***Cuma günü Kobra'ya geliyorum. Gemide iki top halis ipeğim var.***"

4 — Fuhuşun Gelişimi. Evli Olmayan Anneler

Fahişelerin sayısını tahmin etmek güçtür, tam olarak vermek ise olanaksızdır. Polis, temel gelirleri fuhuştan olanların sayısını yaklaşık olarak saptayabilir, ama kısmi gelir kaynağı olarak kullanan çok daha büyük sayıdakileri saptayamaz. Yine de yaklaşık olarak bilinen sayılar ürkütücü yüksekliktedir. Von Öttingen'e göre, henüz altmışlı yılların sonunda fahişelerin sayısı Londra'da 80 000 tahmin ediliyordu. Paris'te 1 Ocak 1906'da kayıtlı fahişelerin sayısı 6196'ydı, ama bunların üçte birinden fazlası polis doktorunun kontrolünden kaçıyordu.

Tüm Paris'te 1892'de 600-700 fahişenin bulunduğu yaklaşık 60; 1900 yılında ise 42 genelev vardı. Bu sayı sürekli ***azalmaktadır*** (1852 yılında genelev sayısı 217'ydi). Buna karşılık gizli fahişelerin sayısı daha da artmıştır. Paris belediye müşavirinin düzenlediği bir araştırmaya dayanarak, kendini satan kadınların sayısı için 120 000 gibi muazzam bir rakam verilmiştir. Paris emniyet müdürü Léfrine ortalama 6000 kayıtlı ve 70 000 gizli fahişe bulunduğunu tahmin ediyor. 1871'den 1903 yılına dek polis 725 000 orospu tutukladı, bunlardan 150 000'i cezaevine kondu. 1906 yılında tutuklananların sayısı 56 196'dan az değildi.[1]

Berlin'de polise kayıtlı fahişelerin sayısı şöyleydi: 1886 3006, 1890 4039, 1893 4663, 1897 5098, 1899 4544, 1905 3287.

1890 yılında, her biri her gün iki saat muayene yapması gereken altı doktor görevliydi. O zamandan bu yana doktorların sayısı on ikiye çıkarıldı, birkaç yıldan beri de, birçok erkek doktorun itirazına rağmen bu muayene için bir kadın doktor görevlendirildi. Polise kayıtlı fahişeler Berlin'de de, uzmanların en az 50 000 olarak tahmin ettikleri fahişelerin çok küçük bir bölümünü oluşturuyor. (Lesser ve başkaları bu rakamı 24 000-25 000 ve Raumer 30 000 olarak hesaplıyor.) 1890 yılında yalnızca Berlin meyhanelerinde, neredeyse hepsi fuhuş yapan 2022 kadın garson vardı. Ahlâk zabıtasının kurallarını çiğnedikleri için tutuklanan orospuların yıldan yıla artan sayısı, Berlin'de fuhuşun sürekli gelişmekte olduğunu gösteriyor. Tutuklananların sayısı 1881 yılında 10 878; 1890'da 16 605; 1896'da 26 703; 1897'de 22 915'di. 1897 yılında tutuklanan orospulardan 17 018'i yargılanmak için sulh

[1] Dr. Sicard de Plauzoles, La fonction sexuelle. s. 67. Paris 1908.

yargıcının önüne çıkarıldı — buna göre her mahkeme gününe yaklaşık 57 kişi düşüyordu.

Tüm Almanya'da fahişelerin sayısı ne kadardır? Bazıları bu sayının yaklaşık 200 000'e ulaşabileceğini iddia ediyor. Ströhmberg Almanya'da resmi ve gizli fahişelerin sayısının 92 200 ya da 75 000 ile 100 000 arasında olduğunu tahmin eder. Kamillo K. Schneider 1908 yılında kayıtlı fahişelerin sayısını tam olarak bulmayı denedi. Onun tablosu 1905 yılı için 79 kenti kapsıyor. "Daha önemli sayıda kızın beklenebileceği büyük yerler eksik olmadığından, 15 000 ile tüm rakamın oldukça tam ifade edilmiş sayılacağına inanıyor. Bu, 60 600 000'lik nüfusta, ortalama olarak 4040 kişiye 1 kayıtlı fahişe sonucunu veriyor." Berlin'de 608 kişiye, Breslau'da 514 kişiye, Hannover'de 529 kişiye, Kiel'de 527 kişiye, Danzig'de 487 kişiye, Köln'de 369 kişiye, Braunschweig'da 363 kişiye 1 fahişe düşüyor. Kontrol edilen fahişelerin sayısı devamlı gerilemektedir.[1] Çeşitli hesaplara göre resmi fahişelerin sayısı gizlilerin sayısıyla 1'e 5 ila 10 arası orandadır. Yani fuhuşu geçim kaynağı olarak gören büyük bir ordu sözkonusudur ve hastalıklarla ölümün aldığı kurbanların sayısı da bunu uygundur.[2]

Fahişelerin büyük çoğunluğunun kendi yaşam tarzlarından samimi olarak bıktıkları, evet iğrendikleri, tüm uzmanların kabul ettiği bir gerçektir. Ama bir kez fuhuşun içine düşünce çok azı için kurtulma fırsatı doğuyor. İngiliz, Kıtasal ve Genel Federasyonunun Hamburg Şubesi, 1899'da fahişeler arasında bir anket düzenledi. Fahişelerin çok azı soruları yanıtlamış olmasına rağmen, yanıtlar çok karakteristiktir. Başka türlü geçinebilseniz bu mesleği sürdürür müydünüz? sorusunu biri şöyle yanıtlıyor: Tüm insanlar bi-

[1] Kamillo Karl Schneider, Fahişe ve Toplum. Sosyolojik-Etik Bir İnceleme. s. 40-41, 188-189. Leipzig 1908.

[2] Berlin Meslek Kasası'nın her 1000 üyesi başına düşen hastalıklar:

	Belsoğukluğu		Yumuşak Şankr*		Frengi	
	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın
1892-1895	34,6	9,8	8,8	1,5	10,2	7,7
1896-1900	42,4	8,4	11,9	1,6	12,1	4,5
1901-1902	45,8	9,7	13,0	2,0	15,9	7,0

F. Prinzing, age., s. 229.

Şankr: Sifilis (frengi) başlangıcı; frengi çıbanı. —ÇN.

rini aşağılıyorken ne yapılabilir ki? Bir başkasının yanıtı şöyle: Hastaneden yardım rica ettim. Bir üçüncüsü: Arkadaşım borçlarımı ödeyerek beni kurtardı. Hepsi, genelev sahiplerinin borç köleliği altında acı çekmektedir. Bir tanesi ev sahibesine 700 Mark borçlu olduğunu bildiriyor. Giysiler, çamaşırlar, makyaj malzemesi, ev sahibesi her şeyi korkunç fiyatlara satıyormuş, aynı şekilde yeme-içme de en yüksek fiyattan hesap edilir. Ayrıca ev için sahibine günlük bir yüzde vermek zorundadırlar. Bu kira günlük, 6, 8, 10 Mark ya da daha fazla tutar; bir tanesi, belalılarına günde 20-25 Mark ödemeleri gerektiğini yazıyor. Bunlar ödenmeden hiçbir evsahibi onları serbest bırakmaz; ifadelerde, çaresiz kızlardan çok evsahiplerinin tarafını tutan polisin tavrı üzerine de epey ışık tutuluyor. Kısacası burada, Hıristiyan uygarlığın ortasında, en kötü türde bir kölelikle karşı karşıyayız. Ve kendi ***sınıf çıkarlarını*** daha iyi koruyabilmek için genelev sahipleri, uluslararası nitelikte bir ***mesleki organ*** bile kurdular.

Fahişelerin sayısı, çeşitli sanayi ve meslek dallarında işçi olarak çalışan ve çoğunlukla, ölmek için fazla, yaşamak içinse çok az ücretler alan kadınların sayısı arttığı ölçüde çoğalıyor. Fuhuşu, burjuva dünyasında zorunluluk haline gelen, yüzbinlerce aileyi sefalet ve sıkıntıya sokan sanayi krizleri teşvik eder. Başkomiser Bolton'ın bir fabrika müfettişine yazdığı 31 Ekim 1865 tarihli mektuba göre, Kuzey Amerika'nın kölelikten kurtuluş savaşının yolaçtığı İngiliz pamuk krizi sırasında genç fahişelerin sayısı, son 25 yıldakinden daha fazla artmıştır.[1] Ama fuhuşa yalnızca işçi kadınlar kurban düşmez, fuhuşun "yüksek mesleklerde" de yedek askerleri vardır. Lombroso ve Ferrero, Paris hakkında şöyle diyen Macé'den[2] alıntı yapıyorlar: "Üst ya da alt derecede mürebbiye diploması, ekmekten çok, ***intihar, hırsızlık ve fuhuş*** bonosudur."

Parent-Duchâtelet, zamanında bir istatistik yaptı, buna göre 5180 fahişe arasında, kıtlık ve sefalet nedeniyle fahişelik yapan 1441 kişi vardı, 1255'i ana babasız ve yoksuldu, 86'sı yoksul ebeveynlerini, kardeşlerini ve çocuklarını beslemek için fahişelik yapıyordu, 1425'i sevgilileri tarafından terkedilmiş metreslerdi, 404'ü subay ve askerler tarafından baştan çıkarılıp Paris'e sürüklenmiş olan kızlardı, 289'u evin beyi tarafından baştan çıkarılıp işten atılmış hizmetçi kızlardı, 280'i ekmeğini kazanmak için Paris'e göçmüştü.

---

[1] Karl Marx, Das Kapital. 2. Baskı, I. Cilt, s. 480.
[2] Age. s. 458.

Cinsinin en zavallıları ve sefilleri için gayretli öncü savaşçı Mrs. Butler şöyle diyor: "Bunları rastlantısal durumlar, bir babanın, annenin ölümü, işsizlik, yetersiz ücret, sefalet, aldatıcı vaatler, baştan çıkarılma, kurulmuş tuzaklar mahvoluşa götürmüştür." Karl Schneidt'ın "Berlin'de Kadın Garsonların Sefaleti"[1] broşüründe, bunları sıkça fuhuşun kollarına iten nedenler üzerine yaptığı açıklamalar çok öğreticidir. Çok sayıda hizmetçi kızın garson —bu neredeyse fahişe demektir— olmaları, dikkat çekicidir. Örneğin Schneidt'ın garson kızlara verdiği soru formlarına aldığı yanıtlardan birinde şöyle deniyor: "Evin beyinden bir çocuğum olduğu ve para kazanmak zorunda olduğum için." Başka yanıtlar da şöyle: "Sicil defterim bozulduğu için", yine bir başkası: "Gömlek dikmek ve benzeri şeylerle çok az kazanıldığı için", ya da: "İşçi olarak fabrikadan atıldığım ve başka iş bulamadığım için", ya da: "Babam öldüğü ve dört küçük kardeşim daha olduğu için." Özellikle ***evin beyinin*** baştan çıkarışına kurban düşen hizmetçi kızların fahişeler arasında büyük bir paya sahip oldukları biliniyor. Dr. Max Taube eserinde[2], hizmetçi kızların ***evin beyleri*** ya da onların oğulları tarafından baştan çıkarılma sayısının dikkat çekici yüksekliği üzerine epey serzenişte bulunur. Ama yüksek sınıflar da fuhuşa kendi paylarını öderler, ne var ki zorunluluktan değil, bilâkis hafifmeşrep bir yaşama, süse ve eğlenceye düşkünlük ve baştan çıkarılma nedenleriyle. Bu konuya ilişkin, "Düşmüş Kızlar ve Ahlâk Polisi"[3] adlı bir eserde şöyle deniyor:

"Kimi namuslu yurttaş, kimi papaz, öğretmen, yüksek memur ve üst düzey subay ve benzerleri, kızlarının gizlice fuhuşa teslim olduğunu korkudan ve dehşetten kaskatı kesilerek öğreniyor, ***eğer bütün bu kızların ismini vermek caiz olsa, o zaman ya sosyal bir devrimin gerçekleşmesi gerekecektir ya da halk arasında onur ve erdem kavramları ağır zarar görecektir.***"

Bu çevrelerden özellikle seçkin fahişeler, sosyete fahişeleri çıkar. Gardrop masrafları, gelirleriyle açık bir oransızlık içinde bulunan aktrislerin büyük bir bölümü de[4] böylesi kirli kazanç kaynaklarına muhtaçtır. Aynı şey satıcılık ve benzeri şeyler yapan çok sayıdaki kız için de geçerlidir. "Dost-

---

[1] Berlin 1893, Modemer Verlag.

[2] Dr. med. Max Taube, Evlilikdışı Çocukların Korunması. Leipzig 1893. Veit & Komp.

[3] Berlin 1889, Wilh. Issleib (Gustav Schuhr).

[4] Dr. F. Mehring, "Kapital ve Basın" eserinde (Berlin 1891), yeteneksiz olmayan bir aktrisin çok ünlü bir tiyatroda aylık 100 Mark ücretle çalıştığını, ama yalnızca gardrobu için aylık masrafının 1000 Mark'ı bulduğunu saptıyor. Aradaki açığı bir "dost" kapatıyordu.

lar"ın desteğine işaret ederek, ücretin düşüklüğünü haklı gösterecek denli namussuz olan yeterince işveren de vardır.

Dikişçiler, terziler, şapkacılar, fabrika işçileri, bunların yüzbinlercesi aynı durumdadır. İşverenler ve onların memurları, tüccarlar, toprak sahipleri vs., kadın işçileri ve hizmetçileri, arzularının hizmetinde görmeyi genellikle bir çeşit ayrıcalık sayarlar. Dindar tutucularımız, kırdaki koşulları ahlâki açıdan büyük kentlerin ve sanayi bölgelerinin karşısında bir tür idil olarak öne sürmeyi severler. Koşulları tanıyan, bunun böyle olmadığını bilir. 1889 sonbaharında, Saksonya gazeteleri tarafından haber yapılan bir malikâne sahibinin, konferansı bunu onaylıyor:

"***Grimma.*** Röcknitz'de malikâne sahibi olan ***Dr. v. Wächter,*** kısa süre önce, burada yapılan bir piskoposlar toplantısında, köylerimizde cinsel ***ahlâksızlık*** üzerine bir konferans verdi ve bu arada buradaki koşulları hiç de öyle pembe çizmedi. Konferansçı bu fırsatta, büyük bir açıklıkla, çoğu kez ***işverenlerin*** de —***evlilerin*** bile— kadın hizmetçileriyle çok ***intim ilişkiler içinde bulunduklarını*** teslim etti; bu ilişkinin sonuçları sonra, ya ***para ödenerek*** karşılanıyor ya da bir ***cinayet işlenerek gözlerden gizleniyordu.*** Köylerde ahlâksızlığın yalnızca, kentlerde sütannesi olarak mikrobu kapmış olan kızlar ve bunu askerde öğrenmiş olan delikanlılar tarafından beslenmediği, bilâkis ne yazık ki ***kültürlü çevreler*** tarafından da, malikâne yöneticileri ve talimler dolayısıyla ***subaylar*** tarafından da kıra taşındığı gizlenmemelidir. Dr. v. Wächter'in bildirdiğine göre, gerçekten de ***burada, kırda bekâreti bozulmadan 17 yaşına gelen kız çok azdır.***" Açık yürekli konferansçının gerçeğe duyduğu sevgi, kendilerini hakarete uğramış hisseden subay dünyasının toplumsal bir boykotuyla yanıtlandı. "Kırda Ahlâk" adlı eserinde, büyük toprak sahibi baylara hoş olmayan gerçekleri söyleyen Papaz Wagner'in başına da aynı şey Mark* Pritzerbe'de geldi.[1]

Fahişelerin çoğunluğu bu mesleğe, yargılama yeteneğine sahip oldukları pek düşünülemeyecek yaşlarda itilirler. 1878-1887 yıllarında Paris'te tutuklanan gizli fahişelerden 12 615 = yüzde 46,7'si, 1888-1898 yıllarında 14 072 = yüzde 48,8'i reşit değildi. "Le Pileur'ün kısa ve öz olduğu kadar acıklı fezlekesi, Parisli orospuların çoğunluğu için şu şemayı koyuyor: 16 yaşında

---

* Mark: Eskiden Ruhr bölgesinde kontluk. —ÇN.

[1] Ahlâk demeklerinin 20 Eylül 1894 tarihli konferansında Papaz Wagner'in teşvikiyle bir anket yapılması kararlaştırıldı. Sonuçlar iki ciltlik bir eserde yayınlandı, "Alman İmparatorluğunda Protestan Kırsal Nüfusun Cinsel-Ahlâki Koşulları. 1895-1896."

kızlığı bozulmuş, 17 yaşında fahişe, 18'inde frengili."[1] Berlin'de, 1898'de 846 yeni kayıt olmuş fahişe arasında 229'u reşit değildi:

7'si	15 Yaşında		59'u	18 Yaşında	
21'i	16	"	49'u	19	"
33'ü	17		66'sı	20	[2]

1894 Eylül'ünde Budapeşte'de birinci derecede bir skandal yaşandı, oniki-onbeş yaşlarında 400 kızın, zengin bir ahlâksızlar ordusunun kurbanı olduğu ortaya çıktı. "Varlıklı ve kültürlü sınıfımızın" oğulları da çoğu kez, halk kızlarını baştan çıkarmayı kendilerine tanınmış bir hak olarak görüyorlar ve sonra onları yarı yolda bırakıyorlar. Kolay inanan, hayat tecrübeleri olmayan, çoğunlukla mutsuz-dostsuz halk kızları, kendilerine pırıltılı, gurur okşayıcı gelen aldatılmaya kolayca kurban olurlar. Sonuç, düş kırıklığı, keder ve suça yönelmedir. 1907 yılında Almanya'da doğan 2 060 973 çocuktan 179 178'i evlilik dışıydı. Bu çocukların bir kısmı daha sonra babaları tarafından meşruiyeti ispat edilmiş olsa da, bu evlilikdışı çocukların annelerinin büyük bölümüne verdiği kaygı ve yürek acısının ölçüsü düşünülsün. ***Kadın intiharları ve çocuk cinayetlerinin nedeni çoğu kez*** terkedilmiş ***kadının sıkıntı ve sefaletinde aranmalıdır.*** Çocuk katli ile ilgili mahkeme duruşmaları bu konuda öğretici, karanlık bir tablo sunuyor. Örneğin 1894 sonbaharında Krems'de (Aşağı Avusturya), doğumdan sekiz gün sonra Viyana'daki doğumevinden çocuğuyla birlikte parasız sokağa bırakılan ve çaresizlik içinde çocuğunu öldüren genç bir kız, jürili ağır ceza mahkemesi tarafından ***asılarak ölüm cezasına çarptırıldı.*** Baba olacak alçak hakkında hiçbir şey duyulmadı. Ve 1899 ilkbaharında Posen'dan bildiriliyor: "Neustadt a.W. Alexanderruhlu, ***22 yaşındaki işçi Katharina Gorbacki,*** Pazartesi günü, ***Posen*** jürili ağır ceza mahkemesi önüne cinayet iddiasıyla çıkarıldı. Sanık 1897 ve 1898 yıllarında, ***Neustadt'daki Probst Merkel'in yanında çalışıyordu.*** Geçen yılın Haziran ayında, onunla ilişkisinden bir kızı oldu, kız, akrabaların yanına bakıma verildi. ***Probst,*** ilk iki ay çocuk için 7½ Mark yemek parası ödedi, ama öyle anlaşılıyor ki, daha fazla masraf yapmak ***istemiyordu,*** en azından Gorbacki böyle anlatıyordu. Çocuğun çamaşırlarını yıkamak zorun-

[1] Profesör S. Bettmann, Fahişelerin Tıbbi Gözetimi. "Sosyal-Tıbbi Elkitabı." 8. Cilt, s. 82. Jena 1905.

[2] S. Bettmann, age., s. 194.

da olduğu ve zaten masrafları da bulunduğu için, ***onu ortadan kaldırmaya*** karar verdi. Geçen yıl Eylül ayının bir Pazar gününde ***çocuğu yastıkla boğdu. Jüri üyeleri Gorbacki'yi, taammüden cinayet nedeniyle tereddütsüz suçlu buldu ve hafifletici sebepleri onayladı.*** Savcı, en yüksek cezayı, ***beş yıl hapis*** cezasını talep etti. Mahkeme cinayet nedeniyle üç yıl hapis verdi." Baştan çıkarılmış, alçakça terkedilmiş, çaresizlikle utanç içine itilmiş kadın, işi ifrata vardırır, bedeninin meyvesini öldürür, yargılanır ve hapis cezası alır ya da ölümle cezalandırılır. Esas vicdansız katil ise cezasız kalır, belki de bu olaydan kısa süre sonra "namuslu, dürüst"bir ailenin kızıyla evlenir ve çok sayılan, dindar bir adam olur. Onurunu ve vicdanını bu biçimde kirletmiş bir dizisi onur ve saygınlıkla ortalıkta dolaşır. Eğer kadınlar yasamada söz sahibi olabilselerdi, bu yönde bazı şeyler değişirdi. Öyle anlaşılıyor ki, birçok çocuk cinayeti hiç keşfedilmiyor bile. 1899 Temmuz sonunda Frankenthal a.Rh.da, bir hizmetçi kız, yeni doğmuş evlilikdışı çocuğunu Ren nehrinde boğduğu iddiasıyla yargılandı. Savcılık, Ludwigshafen'dan, Ren'den aşağı doğru Hollanda sınırına dek çeşitli polis makamlarından, belirli bir zaman dilimi içinde bir çocuk cesedinin karaya vurup vurmadığını bildirmelerini istedi. Bu isteğin şaşırtıcı sonucu olarak yetkililer, sözkonusu zaman içinde Ren'den çıkarılmış olan ve anneleri o güne dek bulunamamış 38'den fazla çocuk cesedi bildirdiler.

En gaddar davranan, daha önce değinildiği gibi, babalığın araştırılmasını yasaklayan, ama bunun yerine terk edilmiş çocuklar için yetimhaneler kuran Fransız yasamasıdır. Konvent'in* 28 Temmuz 1793 tarihli ilgili kararı şöyledir: "La nation se charge de l'éducation phsique et morale des enfants abandonnés. Dé sormais, ils seront désignés sous le seul nom d'orphelins. Aucune autre qualification ne sera permise." (Terkedilmiş çocukların fiziksel ve moral eğitimi ulusun sorunudur. Bunlar, bundan sonra yalnızca öksüz adıyla tanımlanacaklardır. Başka hiçbir tanıma izin yoktur.) Tek tek kişilerin yükümlülüğünü genelin üzerine yıkan ve böylece kamuoyu ve karısının önünde teşhir olmaktan kurtulan erkek dünyası için, bu çok rahattı. Öksüzevleri ve terkedilmiş çocuklar için yetimhaneler kuruldu. Öksüz ve terkedilmiş çocukların sayısı 1833'de 130 945'di; her on çocuktan birinin, ebeveynlerinin ondan kurtulmak istediği evlilikiçi çocuklar olduğu tahmin ediliyordu. Fakat bu çocuklar özel bir bakım görmüyordu ve bu yüzden ölümlülük oranları çok yüksekti. O dönemler bir yaşında ölenlerin sayısı tam yüzde 59, ya-

* Konvent: Meclis. —ÇN.

ni yarıdan fazlaydı; on iki yaşına kadar ölenlerin sayısı yüzde 78'di, yani her 100 kişiden yalnızca 22'si on iki yaşına ulaşabiliyordu. Altmışlı yılların başında terkedilmiş çocuklar için henüz 175 yetimhane vardı, 1861'de buralarda 42 194 enfants trouvés (babası belli olmayan), ilaveten 26 156 enfants abandonnés (terkedilmiş) ve 9716 öksüz hepsi beraber 78 066 çocuk kamu hesabına bakım görüyordu. 1905 yılında 3348 babası belirsiz çocuk kayıtlıydı. Terkedilmiş çocukların sayısı 84 271'di. Bütün olarak son on yılda terk edilmiş çocukların sayısı pek azalmadı.

Avusturya ve İtalya'da da aynı şekilde, geçimini devletin üstlendiği terkedilmiş çocuklar için yetimhaneler kuruldu. "Ici on fait mourir les enfants" (Burada çocuklar öldürülür), bunu bir hükümdarın, bu yetimhaneler için uygun yazıt olarak önerdiği söylenir. Ne var ki Avusturya'da bu yetimhaneler yavaş yavaş ortadan kalkıyor; şu anda artık yalnızca 8 tane vardır, bunların içinde doksanlı yılların başında bile 9000'in üstünde çocuğa bakılıyordu, buna karşılık kurum dışında 30 000'den fazla çocuk yerleştirilmişti. Bunların masrafları yaklaşık iki milyon civarında tutuyordu. Son yıllarda terkedilmiş çocuk sayısı önemli bir düşüş gösterdi, çünkü daha 1888 yılında Galiçya dahil Avusturya'da 40 865 çocuğa bakılıyordu, bunlardan 10 466'sı kurumlarda, 30 399'u özel bakıma yerleştirilmişti ve 1 817 372 Gulden'lik bir masraf gerektiriyorlardı. Ölüm oranı kurumlarda, özel bakıma yerleştirilmiş çocuklardan daha düşüktü, özellikle Galiçya'da. Burada 1888 yılında, kurumlardaki çocukların yüzde 31,25'i öldü, bu, diğer ülkelerdeki kurumlardan fazladır; özel bakımda ölüm oranı ise yüzde 84,21'di — gerçek bir kitle katliamı. Anlaşılan, Polonya aristokrasisinin idaresi, bu zavallı yavrucakları olabildiğince çabuk öldürmeyi hedefliyor.

1894-1896 yılları arasında tüm İtalya'da 118 531 çocuk kayda geçti. Yıllık ortalama 29 633: 58 901'i oğlan, 59 630'u kız; 113 141'i evlilikdışı, 5390'ı evlilikten (yalnızca yüzde 5). Ölüm oranının ne kadar yüksek olduğu aşağıdaki tablodan anlaşılabilir[1]:

	1890-1892	1893-1896	1897
Kayıtlara geçen çocukların sayısı	91 549	109899	26 661
Bunlardan bir yaşında ölenler	34 186	41 386	9 711

[1] S. Turasanyi ve S. Engel, İtalya'nın Terkedilmiş Çocukları. Kamu Sağlığı İçin Üç Aylık Dergi 1903. 35. Cilt, s. 771.

	1890-1892	1893-1896	1897
Bunların yüzdesi	37,3	37,6	36,4
İtalya'da evlilikdışı çocukların ölüm oranı	25,0	27,2	23,4
Evlilikten olan çocukların ölüm oranı	18,0	17,5	15,9

Rekoru, 1896'da 853 bebeğin öldüğü Napoli'deki Santa Cosa dell'Annunziata terkedilmiş çocuk yetimhanesi kırdı. Daha 1907 yılında terkedilmiş çocuk yurtları 18 896 çocuk kabul etmişti. 1902'den 1906 yılına dek bu şanssız yavrucakların ölüm oranı yüzde 37,5'di, yani yardım gören çocukların üçte birden fazlası bir yaşında ölmektedir.[1]

Evlilik dışı doğmuş çocukların evlilikten doğmuş olanlardan çok daha yüksek ölüm oranına sahip olduğu zaten genelde kabul edilen bir gerçektir. Prusya istatistiğine göre her 10 000 canlı doğumdan ölenlerin sayısı şöyledir:

		1881-1885	1886-1890	1891-1895	1896-1900	1904
Evlilikten	Kent	211	210	203	195	179
	Kır	186	187	187	185	172
Evlilikdışı	Kent	398	395	385	374	333
	Kır	319	332	336	336	306

"1906 yılında, 94 779 evlilikdışı çocuğun, annelerinin meslek dalına göre: 21 164'ünün ev hizmetkârlarına, 18 869'unun kırsal alandaki hizmetkârlara —yani toplam 40 033 ya da yüzde 42— ait olması karakteristiktir ve fuhuş ile hizmetçilerle kırsal alan hizmetkârlarının acıklı durumu arasındaki sıkı bağ için belirleyici bir kanıttır. Kırsal alandaki hizmetçi kadınlar ve kırsal alan gündelikçi kadınlarıyla kadın işçiler toplandığında, bunların payı yüzde 30 oluyor, sanayi ve el sanatlarındaki bağımlıların payı ise yüzde 14'tür (13 460)."[2]

[1] Siyasi İlimler El Sözlüğü. 3. Baskı. 4. Cilt. 1919. Terkedilmiş Çocuk Yurtları ya da Terkedilmiş Çocuk Kurumları.

[2] G. v. Mayr. age., s. 140

Evlilikten olanlarla evlilikdışı çocuklar arasındaki ölüm olaylarındaki farklılık özellikle ilk ayda kendisini belli ediyor; evlilikdışı doğanların ilk ayda ortalama ölüm oranı, evlilikten doğanlara göre ***üç kez*** daha büyüktür. Hamilelik sırasındaki yetersiz bakım, hastalıklı doğum ve doğum sonrası kötü bakım en basit nedenlerdir. O kötü ünlü "düşük" ve kötü muamele, kurbanların sayısını artırıyor. Ölü doğan çocukların sayısı da, evlilikdışı doğanlarda evlilikten olanlardan fazladır, herhalde bunun temel nedeni, bir bölüm annenin, daha hamilelik sırasında çocuğun ölümüne yol açma çabalarıdır. Bunun üzerine bir de, öldürülen çocuk oranı, ölü doğanlar arasına katılıp gizlendiği için öğrenilemeyen çocuk cinayetleri eklenir. "Fransa'da mahkeme kayıtlarında gösterilen 205 çocuk cinayetine —Bertillon'a göre— en azından 1500 sözümona ölü doğum ve 1400 aç bırakarak kasıtlı öldürme vakası eklenmelidir."[1]

Her 100 doğum başına düşen ölü doğum:

	Yıl	evlilikten	evlilikdışı
Almanya	1891-1900	3,15	4,25
Prusya	1900-1902	3,02	4,41
Saksonya	1891-1900	3,31	4,24
Bavyera	1891-1900	2,98	3,61
Württemberg	1891-1900	3,30	3,48
Baden	1891-1900	2,62	3,35
Avusturya	1895-1900	2,64	3,86
İsviçre	1897-1903	3,40	6,14
Fransa	1891-1895	4,40	7,54
Hollanda	1891-1900	4,38	8,13
Danimarka	1893-1894	2,40	3,20
İsveç	1891-1895	2,46	3,30
Norveç	1891-1900	2,47	4,06
Finlandiya	1891-1900	2,54	4,43
İtalya	1891-1896	3,89	5,16[2]

[1] Schnapper-Arndt, age. s. 181.

[2] F. Prinzing. Ölü doğumların Nedenleri. Genel İstatistiki Arşiv. 1907. 7. Cilt, s. 43-44.

Hayatta kalanlar, her türlü suçta ***olağanüstü büyük*** bir oran oluşturarak, kendilerine yapılan kötü muamelelerin öcünü toplumdan alıyorlar.

5 — Ahlâka Karşı İşlenen Suçlar ve Cinsel Hastalıklar

Sık sık görülen bir başka kötülüğe daha kısaca değinilmelidir. Cinsel zevklerin ölçüyü aşan miktarı, azından çok daha zararlıdır. Aşırı ölçüde kötüye kullanılmış organizma da mahvolur. Sonuç, iktidarsızlık, kısırlık, omurilik frengisi, bunaklık, zekâ zayıflığı ve başka hastalıklardır. Cinsel ilişkide ***ölçülülük***, tıpkı yemek, içmek ve diğer insani gereksinimlerde olduğu gibi, gereklidir. Ama ölçülülük, özellikle bolluk içinde yaşayan gençliğe zor geliyor. Toplumun yüksek tabakalarındaki "genç yaşlıların" sayısının çokluğu bundandır. Genç ve yaşlı hovardaların sayısı çoktur, bolluktan körelmiş ve fazla doymuş oldukları için özel uyarıcılara gereksinim duyarlar. Hemcinslerine doğuştan sevgi duyanlar (homoseksüalite) bir yana, daha birçokları Yunan çağının doğaya aykırılığına düşerler. Erkek erkeğe aşk, çoğumuzun hayal edemeyeceği kadar çok yaygındır; bazı polis bürolarının gizli dosyaları bu konuda korkunç gerçekler açıklayabilirdi.[1] Ama eski Yunan'ın doğaya aykırılıkları kadınlar arasında da daha yoğun ölçüde yeniden canlanıyor. Lezbiyen aşk, Sapphizm, Paris'te evli kadınlar arasında oldukça, hatta Taxel'a göre, seçkin Paris'li bayanlar arasında olağanüstü yaygınmış. Berlin'de fahişelerin dörtte biri sevicilik yapıyormuş, ama kadın dünyamızın seçkin çevrelerinde de Sappho'nun havarileri eksik değildir.

Cinsel güdünün doğal olmayan bir başka doyumu, son onyıllarda çoğalmış olan, çocuklara tecavüzdür. Almanya'da ahlâka aykırı suçlardan ceza alanların sayısı 1895 yılında 10 239, 1905'te 13 432, 1906'da 13 557'ydi. Bunlar arasında 174. madde (çocuklara tecavüz) temelinde, 1902 yılında 58, 1907'de 72 kişi, ve 176. maddenin 3. paragrafı (14 yaşın altındaki kişilere tecavüz) temelinde, 1902 yılında 4090, 1906'da 4548, 1907'de 4397 kişi vardır. İtalya'da ahlâka aykırı suçların sayısı 1887'den 1889'a dek 4590, 1903'te

[1] O zamandan beri Moltke, Lynar, Eulenburg davaları beklenebileceğinden çok daha korkunç bir tablo serdi ortaya. Bu davalar toplumun yüksek çevrelerinde, özellikle askeri ve saray çevrelerinde bu sapkınlığın ne kadar yaygın olduğunu kanıtladı.

8461'dir ya da her 100 0000 kişiye 19,44 ve 25,67 kişi düşer. Aynı olgu Avusturya'da da saptandı. "1880'den 1890'a kadarki zaman diliminde ahlâk suçlarının yoğun yükselişi" —diyor haklı olarak H. Herz— "ülkedeki göçlere bağlı olarak bekârlık rakamının yükselmesi, bugünün ekonomik yapılanmasının, kötü ahlâki koşullarda en ufak bir paya sahip olmadığını gösterir."[1]

Üyeleri esas olarak yüksek sınıflara dahil olan "serbest meslekler", Almanya'da kriminal suçların yaklaşık yüzde 5,6'sını, ama çocuklara tecavüz suçlarının yaklaşık yüzde 13'ünü oluşturur. Eğer o çevrelerde suçu gizlemek için yeterince olanak bulunmasa, bu yüzde oranı daha da yüksek olurdu. Geçen yüzyılın seksenli yıllarında "Pall Mall Gazette"in, İngiltere'de çocukların suistimali üzerine ürkütücü açıklamaları, bu alanda hangi koşulların varolduğunu gösterdi.

Frengili hastalıklar ve bunların artışı ile ilgili olarak Alman İmparatorluğu'nun hastanelerine yansıyan, frengili hastalıklar üzerine aşağıdaki rakamlar bilgi veriyor:

	Belsoğukluğu	Frengi		Belsoğukluğu	Frengi
1877-1879	23 344	67 750	1892-1894	50 541	78 093
1880-1882	28 700	79 220	1895-1897	53 587	74 092
1883-1885	30 038	65 980	1898-1901	83 374	101 225
1886-1888	32 275	53 664	1902-1904	68 350	76 678
1889-1891	41 381	60 793			

Ortalama yıllık tutarı aldığımızda, 25 yıllık zaman diliminde (belsoğukluğu) 7781'den ve (frengi) 22 583'den, 22 750'ye ve 25 559'a çıkmıştır. Nüfus yalnızca yüzde 25 artmıştır, belsoğukluğu hastalarının oranı ise ***yüzde 182*** ve frengililerin yüzde 19.

Uzun yılları kapsamayan, yalnızca bir tek günde, 30 Nisan 1900'de, kaç hastanın belsoğukluğu, şankr ve frengi nedeniyle doktor tedavisi altında bulunduğunu veren bir istatistiğimiz daha var. Bu istatistik Prusya Kültür ve

[1] Dr. Hugo Herz, Avusturya'da Suç ve Suçluluk. s. 65. Tübingen 1908.

Eğitim Bakanlığı tarafından yaptırıldı. Soru formu Prusya'nın tüm doktorlarına yöneltildi. Bunların yalnızca yüzde 63,5'i yanıt vermiş olmasına rağmen, 30 Nisan 1900'de Prusya'da, yaklaşık 41 000 cinsel hastanın doktor tedavisinde olduğu sonucu çıktı. Bunlardan 11 000'i yeni frengiye tutulmuştu. Yalnızca Berlin'de o gün 11 600 cinsel hasta bulunuyordu, bunların arasında 3 000 yeni frengili vardı. Her 100 000 yetişkinden doktor tedavisinde bulunanlar:

		Erkek	Kadın
Berlin'de		1419	457
Nüfusu 100 000'den fazla	17 kentte	999	279
Nüfusu 30 000-100 000 arası	42 kentte	584	176
Nüfusu 30 000'den az	47 kentte	450	169
Diğer kent ve köylerde		80	27
Tüm Almanya'da		282	92

Tek tek kentler arasındaki liman kentleri, yüksek okul, garnizon ve sanayi bulunan kentler ve ticaret, sanayi ve garnizon bulunan kentler özellikle ağır yük altındaydı. (Königsberg: her 100 000 başına 2152 erkek ve 619 kadın, Köln: 1309 ve 402, Franfurt a. M.: 1505 ve 399).

Berlin sözkonusu olduğunda Blaschko, "Berlin gibi bir büyük kentte her yıl, 20-30 yaşlarında 1000 genç erkekten yaklaşık 200'ünün, yani neredeyse beşte birinin, belsoğukluğuna ve yaklaşık 24'ünün taze frengiye yakalandığı" görüşündedir. "Ancak erkek cinsinden gençliğin cinsel bir enfeksiyon tehlikesine maruz kaldığı süre bir yıldan fazla tutar; nüfusun bazı kesimleri için bu süre beş, bazıları için on yıl ve daha fazladır. Yani genç bir adam beş yıllık bekârlıktan sonra bir kez belsoğukluğu edinir, on yılda iki kez. Dört-beş yıl sonra, her on; sekiz-on yıl sonra her beş erkekten biri frengi edinmiş olacaktır. Ya da bir başka deyişle: otuz yaşın üstünde evlenen erkeklerden her biri iki kez belsoğukluğuna ve her dördüncüsü ya da beşincisi frengiye yakalanmış olacaktır. Bunlar, düşünülebilecek en dikkatli hesaplarla elde edilmiş ve çevreden gizlenen birçok bahtsızlığın itiraf edildiği biz doktorlara abartılı gelmeyen rakamlardır."

30 Nisan 1900 tarihli anketin sonuçları, Kurmay doktor Schwiening tarafından kaleme alınmış, 1907 yılına ait, Prusya ordusu üzerine konuya ilişkin ayrıntılı bir çalışmada onayını buluyor.[1]

Genel olarak —ama her zaman tam değil— illerle örtüşen kolordu bölgelerinden, her yıl yaklaşık olarak hep aynı oranda zührevi hastalıklı asker çıkıyor. Ama bazı kolordular, özellikle yüksek rakamlarla sivriliyorlar. Öncelikle, Brandenburg'tan asker toplayan üçüncü kolordu böyledir. Yüzde 2 cinsel hastalıklı acemi erlerin suçunu, esas olarak Berlin'e saymak gerekir. Dokuzuncu kolorduda Altona (Hamburg), on ikincide Dresden ve on dokuzuncuda Leipzig Berlin'in yerini alır. Sivil halkta cinsel hastalıkların yaygınlaşması Schwiening'in, tek tek illere düşen zührevi hastalıklı acemi er oranı hesaplamasından daha tam anlaşılıyor. Hizmete alınmış 1000 kişi arasında zührevi hastalıklı olanlar:

	1903	1904	1905
Berlin	40,9	37,2	45,2
Nüfusu 100 000'den fazla 27 kent	14,9	16,7	15,8
Nüfusu 50 000-100 000 arası 26 kent	11,6	9,6	9,5
Nüfusu 25 000-50 000 arası 33 kent	8,2	6,8	9,1
Nüfusu 25 000'den az kent ve köyler	4,3	5,0	4,0
Devlet	7,6	8,1	7,8

İlk sırayı, 1000 kişi arasında zührevi hastalıklı 58,4 acemi er ile Schöneberg alıyor. Prusya dışındaki büyük kentler için Hamburg 1000 acemi erden 29,8; Leipzig 29,4; Dresden 19; Chemnitz 17,8; Münih 16,4 cinsel hastayı hizmete almıştı.

G. v. Mayr'e göre 1903-04 için ortalama her bin kişi başına düşen yıllık zührevi hastalıkların artışı Prusya'da 19,6; Avusturya-Macaristan'da 60,3; Fransa'da 27,1; İtalya'da 85,2; İngiltere'de 125; Belçika'da 28,3; Hollanda'da 31,4; Rusya'da 40,5; Danimarka'da 45'dir. Zührevi hastalıkların artışı özellikle donanmada çok yüksektir: Almanlarda 1905-06 yılı için bu sayı yurtdı-

[1] Bkz. Baştabip Profesör Dr. Schumburg, Cinsel Hastalıklar, Karakterleri, Yaygınlaşması. Leipzig 1909.

şındaki gemilerde her bin kişide 113,6; ülke sularında 58,8 karada 57,8 ve İngilizlerde 1905 yılı için, 121,5; 1906 yılı için 121,94 tutuyordu.

Böylece sosyal koşullarımızın sonucu olarak, her türde ahlâksızlığın, sapmaların ve suçların nasıl üretildiğini ve arttığını görüyoruz. Tüm toplum, acısını en fazla kadınların çektiği bir huzursuzluk ortamına giriyor.

Kadınlar bunu gittikçe daha fazla hissediyor ve çare arıyorlar. İlk planda ekonomik özgürlüklerini ve bağımsızlıklarını talep ediyorlar, kadının erkek gibi, gücünün ve becerilerinin uygun olduğu tüm faaliyetlere girmesine izin verilmesini; özellikle de "liberal meslekler" diye adlandırılan mesleklere girmelerine izin verilmesini istiyorlar. Bu çabalar haklı mıdır? Gerçekleştirilebilirler mi? Çare midirler? Bunlar, yanıtlanması kendini dayatan sorulardır.

On Üçüncü Bölüm

KADININ MESLEKİ KONUMU

1 — Kadının Çalışmasının Gelişimi ve Yaygınlaşması

İşçilerin serbest hareket özlemi gibi, kadının bağımsız kazanç ve kişisel bağımsızlık özlemi de belirli bir ölçüye kadar burjuva toplum tarafından haklı görülüyordu. Bu hoşgörünün temel nedeni, burjuvazinin sınıf çıkarında yatar. Burjuvazi üretimi en yüksek derecede geliştirebilmek için erkek ve kadın işgücünün tümüyle özgürleştirilmesine gereksinim duyar. Makinelerin ve tekniğin mükemmelleştiği, çalışma süreci gittikçe daha fazla parça işlere bölündüğü ve daha az teknik eğitim ve güç istediği, öte yandan sanayicilerin kendi aralarında rekabeti ve tüm üretim alanlarının —ülke ülkeye karşı, kıta kıtaya karşı— rekabet mücadelesinin arttığı ölçüde, kadının işgücü daha fazla aranmaktadır.

Kadının gittikçe artan sayıda meslek dallarında, gittikçe artan kullanımına yol açan öznel nedenler, daha önce yukarıda ayrıntılarıyla gösterildi. Kadın, erkeğin yanında ya da onun yerine gittikçe daha sık iş buluyor, çünkü onun maddi talepleri erkeğinkinden azdır. Doğasından kaynaklanan bir durum kadını, kendisini daha ucuza sunmaya zorlar; kadın ortalama olarak erkeklerden daha fazla bedensel rahatsızlıklara tabidir, bu durum çalışmanın kesilmesine yol açar ve büyük sanayideki, işgücünün kombinasyonu ve organizasyonunda, kolayca çalışmanın durmasına neden olur. Hamilelik ve loğu-

salık bu tür araları uzatır.[1] İşveren bu durumdan yararlanır ve bu tür arızalardan kendisi için doğan ***aksilikler*** karşılığında, ***önemli ölçüde daha az ücretler ödeyerek çifte bedel kazanır***. Kadın ikamet ettiği yere, ya da onun en yakın çevresine de bağımlıdır; çoğu örnekte erkeğin yaptığı gibi, ikametgâhını değiştiremez.

Özellikle evli kadınların —Marx'ın "Kapital"inin 128. sayfasındaki* alıntıdan anlaşılacağı gibi— çalışmasının, işveren için özel bir çekiciliği daha vardır. İşçi olarak evli kadın, bekârlardan "çok daha dikkatli ve anlayışlıdır"; çocuklarını geçindirmek kaygısı kadını, gücünü sonuna dek harcamaya zorlar ve bu nedenle bekâr kadının ve hele hele erkek işçinin gözyummadığı bazı şeylere göz yumar. Genel olarak kadın işçi, daha iyi çalışma koşulları elde etmek için iş arkadaşlarıyla birleşmeye henüz ender olarak cesaret ediyor. Bu da işverenin gözünde onun değerini artırıyor; hatta çoğunlukla işverenin elinde, asi erkek işçilere karşı iyi bir koz oluşturuyor; ayrıca onlar daha büyük sabıra, daha usta el becerisine, daha gelişmiş bir zevke sahiptirler ve bu özellikleri nedeniyle bir sürü iş için erkekten daha uygundurlar.

Erdemli kapitalist bu kadınsı erdemlerin değerini bilir ve böylece kadın, sanayimizin gelişimiyle birlikte, yıldan yıla gittikçe daha büyük kullanım alanı bulur, ama —ki belirleyici olan budur— ***sosyal durumunda gözle görünür bir iyileşme olmaz***. Kadın işgücü kullanıldığında çoğunlukla erkek işgücü boş kalır. Fakat dıştalanmış olan erkek işgücü yaşamak ister, kendisini daha az bir ücretle sunar ve bu sunu yine kadın işçilerin ücretini düşürür. Ücretin aşağı çekilmesi, çalışma sürecinin sürekli altüst oluş halindeki tekniği dolayısıyla harekete geçirilen bir vida olur, özellikle bu altüst oluş süreci, işgücü tasarrufu nedeniyle ***kadın*** işçileri de boşta bıraktığı için, "el" sunusu bir kez daha artar. Yeni ortaya çıkan sanayi dalları, sürekli üretilen bu nispeten fazla işgücünün önüne bir ölçüde geçer, ama durmadan daha iyi çalışma koşulları yaratmak için yeterince güçlü değildir. Bu sanayilerde, örne-

---

[1] Fabrika müfettişi Schuler'in hazırladığı sayısız hastalık kasası listelerine göre, kadın üyeler için kişi başına düşen yıllık hastalık günleri 7,17; erkekler için ise yalnızca 4,78'dir. Tek tek hastalıkların süresi kadın üyelerde 24,8; erkeklerde 21,2 gün tutuyor. O. Schwarz, Kamu SağlığıAçısından Evli Kadınların Fabrikalarda Çalışmasının Sonuçları. Kamu Sağlığı İçin Üç Aylık Alman Dergisi 1903, 35. Cilt, s. 424.

* Sayfa numarası Almanca "Kapital"e ilişkindir. —ÇN.

ğin elektroteknik sanayiinde erkek işgücü, kadın işgücü tarafından dıştalanır. General Elektrik şirketinin tüm küçük motor fabrikalarında çoğu iş makineleri kızlar tarafından kullanılır. Ücretin belli bir ölçünün üzerinde her artışı işvereni, makinelerini daha da iyileştirmeye, iradesiz, otomatik makineyi, insan elinin ve insan beyninin yerine koymaya yöneltir. Kapitalist üretimin başlangıcında erkek işçi, emek pazarında neredeyse yalnızca erkek işçiyle karşı karşıyaydı, şimdi cinsiyetler ve sırasıyla yaşlar birbirine karşı kullanılır. Kadın erkeği dıştalar, genç insanlarla çocukların çalışması nedeniyle de kendisi dıştalanır. Modern sanayiin "ahlâki düzeni" budur.

Eğer işçilerin sendikalardaki örgütsel gücü tüm gücüyle buna karşı koymasa, bu durum sonuçta dayanılmaz olurdu. Bu örgütlere katılmak özellikle kadın işçi için de bir zorunluluktur, çünkü işveren karşısında tek başına, erkek işçiden çok daha az dirençlidir. Bunu yavaş yavaş kadın işçiler de kavrıyor. Almanya'da bağımsız sendikalara bağlı olanlar 1892'de 4355; 1899'da 19 280; 1900'de 22 884; 1905'te 74 411; 1907'de 136 929; 1908'de 138 443'dü.[1] 1892 yılında sendikaların tüm üyelerinin yalnızca yüzde 1,8'i, 1908 yılında yüzde 7,6'sı kadındı. Sendikal hareket üzerine Beşinci Uluslararası Rapora göre, kadın üyelerin sayısı Büyük Britanya'da 201 709, Fransa'da 88 906, Avusturya'da 46 401'di.

İşverenlerin, işçilerinden daha fazla artı-değer pompalayabilmek için işgününü uzatma çabası, kadın işçilerin daha az direnme gücü nedeniyle kolaylaşır. Toplam işgücü sayısının yarısından fazlasını kadınların oluşturduğu, örneğin tekstil sanayiinde her yerde iş saatinin ***en uzun*** olması bu nedenledir, bu yüzden tam da burada, iş saatinin yasal olarak sınırlanması aracılığıyla devlet koruması gündeme gelmelidir. Ev işlerinden gelen alışkanlığıyla, çalışma için zaman ölçüsü tanımayan kadın, yüksek taleplere direnmeksizin boyun eğer.

Süs yapımı, çiçek imalatı vs. gibi başka iş dallarında[2] eve ekstra iş alarak ve bununla yalnızca kendi kendilerine rekabet yarattıklarını ve on altı saatlik iş süresinde, düzenlenmiş on saatlik iş süresinde kazanacaklarından

---

[1] Tüm Alman Sendikalarında 168 111.

[2] "Özellikle konfeksiyon işletmelerinde. Ama başka fabrikalarda da. Örneğin Sonneberg oyuncak fabrikasında, çamaşır fabrikalarında, sigara fabrikalarında, ayakkabı fabrikalarında, kâğıt fabrikalarında." R. Wilbrandt, Kadın İşçilerin Korunması ve Evişi, s. 84. Jena 1906.

daha fazla kazanamadıklarını gözönünde bulundurmayarak, ücretleri ve iş saatini kendi kendilerine berbat ederler.

Çeşitli uygar devletlerde kadın cinsinin mesleki faaliyetinin ne kadar önem kazandığı üzerine s. 237'deki tablo, gerek çalışanların cinsiyeti, gerekse nüfusla oranısı açısından bilgi veriyor.[1]

Aynı tablo ayrıca, tüm uygar devletlerde, en çok Avusturya, Fransa ve İtalya'da —özellikle Avusturya ve İtalya için bunun nedeni olasılıkla, yalnızca ana mesleklerde değil, yan mesleklerde çalışan kadınların da sayıldığı sayım tarzıdır—, en az Birleşik Devletler'de, çalışan kadın sayısının, toplam nüfus içinde önemli bir yüzde oranına sahip olduğunu gösteriyor. Ama çalışan nüfusun gelişimi üzerine eski dönemle bir karşılaştırma da önemlidir. Önce Almanya'yı ele alalım:

Sayım	Toplam Nüfus		Çalışanlar		Çalışan nüfusun erkek kadın yüzdesi		100 çalışan arasında	
Yılı	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın			kadın	erkek
1882	22 150 749	23 071 364	13 415 415	5 541 517	60,57	24,02	71,24	28, 76
1895	25 409 161	26 361 123	15 531 841	6 578 350	61,13	24,96	70,25	29,75
1907	30 461 100	31 259 429	18 599 236	9 492 881	61,06	30,37	66,21	33,79

Tablo, çalışan çevredeki artışın nüfus artışını çok aştığını, kadın işgücünün işe akın etmesinin bu yükselme derecesini daha fazla artırdığını, çalışan erkek nüfus sayısının göreceli olarak ilerlemeden kaldığını, çalışan kadın nüfusun göreceli ve mutlak olarak arttığını, kadın emeğinin erkek emeğini gittikçe daha fazla dıştaladığını gösteriyor.

Çalışanların sayısı 1882'den 1895'e dek yüzde 16,6 ve 1895'den 1907'ye dek yüzde 19,34; çalışan erkeklerin sayısı yüzde 15,8 ya da 19,35; fakat çalışan kadınlarınki 1882'den 1895'e dek yüzde 18,7 ve 1895'den 1907'ye dek yüzde 44,44 arttı! 1882'den 1895'e dek nüfus artışı yalnızca yüzde 19,8 ve 1895'den 1907'ye dek yalnızca 19,34 olduğundan, çalışan kişilerin sayısı

[1] Siyasi Bilimler Elsözlüğü. 2. Cilt, s. 832. 3. Baskı. F. Zahn, Meslek ve Mesleki İstatistik.

	Sayım	Toplam Nüfus			Çalışanlar		Çalışanların nüfus yüzdesi			
Devletler	Yılı	erkek	kadın	genel	erkek	kadın	genel	erkek	kadın	top.
Alman İmp.	1907	30 461 100	31 259 429	61 720 529	18 599 236	9 492 881	28 092 117	61,1	30,4	45,5
Avusturya	1900	12 852 693	13 298 015	26 150 708	8 257 294	5 850 158	14 107 452	64,2	44,0	53,9
Macaristan	1900	9 582 152	9672 407	19 254 559	6 162 298	2668 697	8 830 995	64,3	27,6	45,9
Rusya	1897	62 477 348	63 162 673	125 640021	25 995 237	5 276 112	31 271 349[1]	41,6	8,4	24,9
İtalya	1901	16 155 130	16 320 123	32 475 253	10 988 462	5 284 064	16 272 526	68,0	32,4	50,1
İsviçre	1900	1 627 025	1 688 418	3 315 443	1 057 817	498 760	1 556 577	65,0	29,5	46,9
Fransa	1901	18 916 889	19 533 899	38 450 788	12 910 565	6 804 510	19 715 075	68,2	34,8	51,3
Belçika	1900	3 324 834	3 368 714	6 693 548	2 123 072	948 229	3 071 301	63,8	28,1	45,9
Hollanda	1899	2 520 603	2 583 535	5 104 138	1 497 159	433 548	1 930 707	59,4	16,8	37,8
Danimarka	1901	1 193 448	1 256 092	2 449 540	752 559	353 980	1 106 539	63,1	28,2	45,2
İsveç	1900	2 506 436	2 630 005	5 136 441	1 422 979	551 021	1 974 000	56,8	21,0	38,4
Norveç	1900	1 066 693	1 154 784	2 221 477	599 057	277 613	876 670	56,1	24,0	39,5
İngiltere ve Gal.	1901	15 728 613	16 799 230	32 527 843	10 156 976	4 171 751	14 328 727	64,6	24,8	44,1
İskoçya	1901	2 173 755	2 298 348	4 472 103	1 391 188	591 624	1 982 812	64,0	25,8	44,3
İrlanda	1901	2 200 040	2 258 735	4 458 775	1 413 943	549 874	1 963 817	64,3	24,3	44,0
Büyük Britanya ve İrlanda	1901	20 102 408	21 356 313	41 458 721	12 962 107	5 313 249	18 275 356	64,5	24,9	44,1
ABD[2]	1900	39 059 242	37 244 145	76303 387	23 956 115	5 329 807	29 285 922	61,3	14,3	38,4

[1] Bağımlı çalışan üyeler hariç.

[2] Bu rakamlar, ordu ve donanmanın sayım gününde ülke dışında bulunan 91 219 üyesini de kapsıyor.

genel olarak artmışur, fakat çalışan erkek sayısının gelişimi, toplam nüfusun gelişimiyle nispeten eşit olduğundan, en fazla kadınların sayısı artmışur, bu da, varolma mücadelesinin eskiye göre daha büyük çaba gerektirdiğini gösterir.

1882-1895 ve 1895-1907 arasında Almanya'da toplam nüfusta artış(+) ya da düşüşler(-) şöyledir:

	1882-1895			1895-1907
Çalışan kadınlar	+ 1005290	=	Yüzde 23,60	+ 2 979 105 =Yüzde 56,59
Çalışan erkekler	+ 2133577	=	Yüzdel 5,95	+ 3 077 382 =Yüzde 19,85
Kadın hizmetçiler	+ 31543	=	Yüzde 2,46	64 574 = Yüzde 4,91
Erkek hizmetçiler	17151	=	Yüzde 40,35	9 987 =Yüzde 39,38

Çalışan kişilerin [dağılımı —ÇN]:

	1882		1895		1907	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Tarımı ve ormancılık	2 534 909	5 701 587	2 753 154	5 539 538	4 598 986	5 284 271
Sanayi ve Madencilik	1 126 976	5 269 489	1 521 118	6 760 102	2 103 924	9 152 330
Ticaret ve Ulaşım	298 110	1 272 208	579 608	1 758 903	931 373	2 546 253
Değişken türde ücretli iş	183 836	213 746	233 865	198 626	320 904	150 791
Kamu hizmetleri ve Serbest Meslekler	115 272	373 593	176 648	618 335	288 311	799 025
Ordu ve Donanma	—	542 282	—	630978	—	651 149

Çalışan kişilerin arttığı ya da azaldığı [alanlar —ÇN]

	1882'den 1895'e dek				1895'den 1907'ye dek			
	Kadın	Yüzde	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Erkek	Yüzde
Tarım ve Ormancılık	+218 245	8,60	+ 162049	2,80	+1 845 832	67,04	— 255 267	4,61
Sanayi ve Madencilik	+394 142	35,00	+1 490613	28,30	+ 582806	38,31	+2 392 228	35,39
Ticaret ve Ulaşım	+281 498	98,40	+ 486695	38,30	+ 351 765	60,69	+ 787 350	44,76
Değişken türde ücretli iş	+ 50 029	27,20	— 15120	7,10	87039	37,22	— 47835	24,08
Kamu hizmetleri ve Serbest Meslekler	+ 61 376	53,25	+ 154 285	33,25	+ 111 663	—	+ 180 690	—
Ordu ve Donanma	—	—	+ 179 153	39,65	—	—	+ 20 216	—
Toplam	+1 005 290	23,60	+2 133577	15,90	+2979 105	—	+3 077 382	—

Meslek Gruplarına Göre Çalışan Kişilerin Sayısı:

	1895				1907			
	Kadın	Yüzde	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Erkek	Yüzde
Serbest Meslek	1 069 007	22,1	4 405 039	31,3	1052 165	—	4 438 123	—
Memur	39 418	0,81	528 407	4,1	159 889	—	1 130 839	—
İşçi vs. (Hizmetçiler hariç)	3 745455	77,09	9 07 1097	64,6	6 422 229	—	11 413 892	—
	4 853 880 = 100,00		1 405 8543= 100,00		7 634 283= 100,00		16 982 854= 100,00	

Bağımsız kadınların 1907'de 1895'e göre durumu:

	1907	1895
Sanayi (Ev Sanayii)	477 290	519 492 - 42 202 = %8,10
Ticaret ve Ulaşım	246 641	202 616 + 44 025 =%21,77
Tarım	328 237	346 896 - 18 659 = % 9,04

Kadınların en güçlü temsil edildikleri alanlar:

	1907	1895
Tarım	4 585 749	2 745 840
Giyim ve temizleme	883 184	713 021
Ticaret	545 177	29 829
Tekstil sanayi	528 235	427 961
Lokanta ve meyhane	339 555	261 450
Gıda ve keyif verici madde ticareti	248 962	140 433
Madenlerin işlenmesi	73 039	36 210
Madenfilizi ve toprak san.	72 270	39 555
Kâğıt sanayi	67 322	39 222
Orman ve oymacılık san.	48 028	30 346

Almanya'da kadın işçilerin sayısının erkekleri önemli ölçüde aştığı meslek dalları esas olarak şunlardır:

	Kadın	Erkek
Tarım	4 217 132	2 737 768
Tekstil sanayi	466 210	390 312
Giyim Sanayi	403 879	303 264
Temizleme san.	85 684	58 035
Lokanta ve meyhaneler	266 930	139 002
Ev hizmetleri	279 208	36 791
Sağlık ve hastabakımı	129 197	78 520

Bu rakamlar Almanya'daki durum hakkında açık bir tablo sunuyor. Çalışanlar çevresi nüfus artışını çok aşmasına rağmen, kadın işgücünün işe akını bu artış derecesini daha fazla artırdı. Kadınların tüm alanlarda çalıştırılması hızla ilerliyor. Çalışan erkek nüfus görceli olarak ilerlemeden dururken, çalışan kadın nüfus göreceli ve mutlak büyüyor. Dahası. Çalışanlarda kadın cinsinin artışı toplam nüfusta çalışanların payının artmasında ana paya sahiptir. Kadın aile efradının tüm kadın nüfus içindeki payı*, 1895'de yüzde 70,81'den 1907'de yüzde 63,90'a düştü. Böylece kadın emeği öylesine bir kapsam, öylesine bir önem kazandı ki darkafalıların, kadının yeri evdir, sözcüğünün tüm gülünç kofluğu kanıtlandı.

İngiltere'de sanayide çalışanlar:

				Her 100 çalışanda	
	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
1871	11 593 466	8 270 186	3 323 280	—	—
1881	11 187 564	7 783 646	3 403 918	69,59	30,41
1891	12 751 995	8 883 254	4 016 230	68,09	31,91
1901	14 328 727	10 156 976	4 171 751	70,09	29,91

Yani 30 yıl içinde çalışan erkeklerin sayısı 1 886 790 = yüzde 22,8; kadınların sayısı 848 471 = yüzde 25,5 artı. Tabloda, bir kriz yılı olan 1881 yılında çalışan erkek sayısının 1871'le karşılaştırıldığında 486 540 kişi azalmasına rağmen, kadın sayısının 80 638 artması özellikle dikkat çekicidir. Kadın işgücünün 1901 yılında göreceli düşüşü yalnızca görünürdedir, çünkü mültezimlerin karıları ve kızları bugün mesleksizler grubunda göründüklerinden, tarım için verilen rakam, 1891'de verilen rakam ile karşılaştırılamaz. Ayrıca son yirmi yıl içinde erkek işgücünün egemen olduğu sanayiler özellikle yoğun arttı, buna karşılık tekstil sanayii göreceli ve 1891'den başlayarak mutlak geriledi:

* Bağımsız kazanç sahibi olmayan kadın nüfusun, tüm kadın nüfusu içindeki yüzdesi kastediliyor. —ÇN.

	1881	1901	Artış yüzdesi	Bunların arasında kadınlar
Madenfilizi ve Toprak Sanayii	528 474	805 185	53	5 006
Madenlerin işlenmesi ve Makine endüstrisi	812 915	1 228 504	52	61 233
İnşaatçılık	764 911	1 128 680	47	2 485
Tekstil sanayii	1 094 636	1 155 397	5	663 222

Buna rağmen kadın emeği yine erkek işgücünün zararına arttı. Yalnızca, 1851'den 1861'e dek henüz yüzde 12,6 ve 1871'den 1881'e dek yüzde 7,6 olan kadın emeğinin artış oranı 1891'den 1901'e dek yüzde 1,8'e düştü. 1907 yılında tekstil sanayiinde: 407 360 erkek işçi = yüzde 36,6 ve 679 863 kadın işçi = yüzde 63,4 sayıldı.

Buna karşılık konfeksiyon sanayiinde ve ticarette kadın emeği çok daha yoğun arttı. Ancak devamla, daha genç kadın işgücünün, yaşlıları dıştaladığı görüldü. Ve 25 yaşın altında kadınlar çoğunlukla bekâr, fakat daha yaşlılar çoğunlukla evli ya da dul olduklarından, evli ya da dul kadınların yerine kızlar geçmektedir.

İngiltere'nin kadın işçilerinin erkekleri sayısal açıdan önemli ölçüde aştığı meslek dalları esas olarak şunlardır:

	Kadın	Erkek
Evsel hizmetleri	1 690 686	124 263
Konfeksiyon sanayii	711 786	414 637
Tekstil Sanayii	663 222	492 175
bunun içinde Pamuk sanayii	328 793	193 830
" Yün ve ip sanayii	153 311	106 598
Kenevir, Hintkeneviri	104 587	45 732
İpek Sanayii	22 589	8 966
İşlemecilik	28 962	8 587

Kadınların ücreti neredeyse tüm branşlarda, ***eşit iş saatinde,*** erkeklerinkinden oldukça düşüktür. Tekstil sanayiinde en yeni ankete göre, 1906'da ortalama haftalık kazanç, erkekler için 28 Shilling 1 Penny (28,55 Mark) ve kadınlar için yalnızca 15 Shilling 5 Pence (15,66 Mark) tutuyordu.[1] Son zamanlarda makineli işletmelerin yürürlüğe girmesi sonucu kadın emeğinin hızla geliştiği bisiklet sanayiinde erkekler 30-40 Shilling kazanırken, kadınlar, hafta başına yalnızca 12-18 Shilling kazanıyordu.[2] Kâğıt sanayiinde, ciltçilikte ve ayakkabı sanayiinde aynı görünümle karşılaşıyoruz. Kadın emeğine özellikle çamaşır konfeksiyonunda kötü para ödeniyor. Orada haftada 10 Shilling iyi bir gelir sayılıyor. "Genel olarak bir kadın, bir erkeğin haftalık ücretinin üçte birini ya da yarısını kazanıyor."[3]

Erkeklerle kadınlar arasında kazanç açısından benzer farklar, posta hizmetlerinde ve öğretmenlikte mevcuttur. İki cins yalnızca Lancashire'deki pamuk sanayiinde aynı iş saatinde yaklaşık aynı ücreti kazanıyorlar.

Birleşik Devletler'de kadın emeği şöyle gelişti:

	1880	%	1890	%	1900	%
Tarım	594 510		678 884		977 336	
Serbest Meslekler	177 255		311 687		430 597	
Evsel ve kişisel hizmetler	1 181 300		1 667 651		2 095 449	
Ticaret ve Taşımacılık	63 058		228 421		503 347	
Fabrikalar	631 034		1 027 928		1 312 668	
Toplam kadın	2 647 157	14,7	3 914 571	17,4	5 319 397	18,8
Toplam erkek	14 774 942	85,3	18 821 090	82,6	23 753 836	81,2
	17 422 099	100	22 735 661	100	29 073 233	100

Burada, 1890 yılında 3 914 571 olan çalışan kadın sayısının 1900 yılında 5 319 397'ye çıktığını görüyoruz, yani 1890'da 62 622 250'den 1900'de

[1] Textile Trades in 1906. London 1909.

[2] E. Cadbury, C. Matheson ve G. Shann, Women's work and wages. s. 121. London 1906.

[3] E. Cadbury ve G. Shann, Sweating. s. 76. London 1907.

76 303 387'ye yükselerek yalnızca yüzde 21 artan toplam nüfustan önemli ölçüde hızlı bir gelişmedir. Kadınlar tarafından dıştalanan, çalışan erkeklerin sayısı aynı şekilde durdurulmaz biçimde göreceli olarak azalıyor. Böylece bugün 100 çalışan arasında kadının payı yüzde 18,8'dir, buna karşılık 1880 yılında yüzde 14,7'den fazla değildi.

312 meslek arasında 9'u hariç, kadınların çalışmadığı hemen hiçbir meslek yoktur. 1900 yılı nüfus sayımına göre, hatta aralarında 5 gemi kılavuzu, 45 lokomotif makinisti ve ateşçi, 185 nalbant, 508 makinist, 11 matkapçı, 8 kazancı vardır. "Elbette ki bu rakamların büyük sosyolojik önemi yoktur. Yalnızca, kadınların gerek doğaları itibariyle gerekse yasa gözönüne alınarak mutlak dışta tutuldukları çok az mesleğin olduğunu kanıtlıyorlar."[1]

Kadınlar şu mesleklerde özellikle yoğun temsil ediliyorlar: hizmetçi ve garson kızlar 1 213 828, kadın giyimi imalatı 338 144, tarım işçisi 497 886, çamaşırcı 332 665, öğretmen 327 905, çiftlik sahibi 307 788, tekstil işçisi 231 458, ev idarecisi 147 103, satıcı 146 265, terzi 138 724, hastabakıcı ve ebe 108 691, niteliksiz 106 916. Bu on iki meslekte çalışanlar tüm çalışan kadınların yüzde 74,1'ini (3 583 333 kişi) oluşturuyor. Ayrıca 85 086 stenografla, 82 936 şapka işçisi, 81 000 ticarethane memuresi, 72 896 muhasebeci vs. 19 meslekteki 50 000'den fazla kadınla beraber, çalışan tüm kadınların yüzde 88,8'ini = 4 293 894 oluştururlar.

Kadınlar aşağıdaki mesleklerde öncelikli konuma sahipler. Her 100 çalışana düşen oran şöyledir:

	Kadın	Erkek
Çamaşır konfeksiyonu	99,4	0,6
Süs yapımı	98	2
Terziler	96,8	3,2
Yaka imalatı	77,6	22,4
Dokumacılık	72,8	27,2
Eldivenci	62,6	37,4
Ciltçilik	50,5	49,5

[1] Statistics of women at work. s. 31. Washington 1908.

	Kadın	Erkek
Tekstil fabrikası işçisi	50	50
Ev idarecisi	94,7	5,3
Hasta bakımı	89,9	10,1
Çamaşırhaneler	86,8	13,2
Hizmet personeli	81,9	18,1
Pansiyoner	83,4	16,6
Stenograf	76,7	23,3
Öğretmen	73,4	26,6
Müzik öğretmeni	56,9	43,1

16 ve daha fazla yaşta olan 4 833 630 çalışan kadından 3 143 712'si bekâr, 769 477'si evli, 857 005'i dul, 63 436'sı boşanmıştı.

"Çalışanların yüzde oranındaki artış", diyor Amerikan raporu, "bu yüzde oranı 1900'de 1890'dakinden dörtte bir daha büyük olduğu için, en güçlü artış evli kadınlardaydı: 1890'da 22'ye bir, 1900'de 18'e bir kadın çalışıyordu."

Dul ve boşanmış kadınların sayısı görceli ve mutlak olarak çok büyüktür. 2 721 438 dul kadından 1900'de 857 005'i = yüzde 31,5'i çalışıyordu ve boşanmış kadınlar grubunda oran daha da büyüktü. 1900 yılında 114 935'den yüzde 55,3'ü, 1890'da yüzde 49'u çalışıyordu. Böylece her yıl daha fazla kadın kendi ayakları üzerinde duruyor.

Kadınların çalıştığı 303 meslekte [dağılım şöyledir —ÇN]:

79'unda	100'den az kadın çalışır
59'unda	100-500'den az kadın çalışır
31'inde	500-1000'den az kadın çalışır
125'inde	1000'den fazla kadın çalışır
63'ünde	5000'den fazla kadın çalışır

16 ve daha büyük yaşta çalışan 100 kişinin aldığı [ücret —ÇN.]:

Erkek	%	Kadın	%
7 Dolardan az	18	7 Dolardan az	66,3
7-9 Dolar arası	15,4	7-9 Dolar arası	19,6
9-20 Dolar arası	60,6	9-15 Dolar arası	13,2
20-25 Dolar arası	4,8	15-20 Dolar arası	0,8
25 Dolar'dan fazla	2	20-25 Dolar arası	0,1
Ortalama haftalık ücret	11,16 Dolar		6,17 Dolar

Tüm erkeklerin 60,6'sının 9 Dolardan fazla, buna karşılık kadın işçilerin yalnızca yüzde 14,1'inin 9 Dolardan fazla ve üçte ikisinden fazlasının (yüzde 66,3) 7 Dolardan az aldıklarını görüyoruz.[1] Ortalama haftalık ücret erkekler için 11,16 Dolar, kadınlar için 6,17 Dolar tutuyor, yani yaklaşık iki kat az.

Fark memur dünyasında da aynı şekilde büyüktür. 185 874 sivil memurdan: 172 053'ü = yüzde 92,6'sı erkek ve 13 821'i = yüzde 7,4'ü kadındı. Merkezi yönetimin bulunduğu Kolombiya'da, kadınların çalışmasının oranı yüzde 29'a dek yükseliyor. Buna rağmen tüm kadınların yüzde 47,2'si, erkeklerin ise yalnızca yüzde 16,7'si 720 Dolardan az alıyor.[2]

Fransa'da 1901 nüfus sayımına göre çalışan nüfus 19 715 075'di, bunların 12 910 565'i erkek ve 6 804 510'u kadındı. Tek tek mesleklere dağılımları şöyledir:

	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde
Tarım	5 517 617	72	2 658 952	28
Ticaret	1 132 621	65	689 999	35
Evsel hizmetleri	223 861	23	791 176	77
Serbest Meslekler	226 561	67	173 278	33
Sanayi	3 695 213	63,5	2 124 642	36,5

[1] Earning of wage-earners. Bulletin 93, s. 11. Washington 1908.
[2] Executive civil service of the US. Washington 1908.

"Yani kadın işçi nüfusu, erkek işçi nüfusunun yarısı kadardır."[1]

Bütün diğer ülkelerdeki gibi, büyük bir fiziksel güç isteyen tüm mesleklerde yüzde oranı çok küçüktür. (Madencilikte 100 erkeğe 2,03; taş ocaklarında 1,65; metalurjide 1,06 kadın düşer.) Buna karşılık kadınların en yoğun kaulımı tekstil sanayiindedir —konfeksiyon sanayiinde 100 erkeğe 116, çamaşırhanelerde 1247, çamaşır konfeksiyonunda 3286 kadın düşer.[2]

Bayan C. Milhaud'un saptadığı gibi, genelde kadınların en yoğun akını, iş saatinin ekstra uzun ve ücretin en düşük olduğu sanayileredir. "Üzücü bir olgu: İş saatleri kısa sanayilerde yalnızca birkaç bir kadın çalışırken, iş saati uzun mesleklerde yüzbinlercesi çalışır."[3]

Ücretle ilgili olarak, burjuva E. Levasseur, hemen tüm örneklerde kadınların ücretinin, ender olarak erkek işçilerin ücretinin üçte ikisine ulaştığını ve çoğunlukla yarısını tuttuğunu söylüyor.[4]

2 — Evli Kadınların Fabrikada Çalışması Ev Sanayii ve Sağlığa Zararlı Sanayiler

Kadın işçiler arasında evli kadınların oluşturduğu yüzde çok yüksektir, bu, işçilerin aile yaşamı için çok düşündürücü bir durumdur ve çalışan evli kadınların sayısı sürekli artmaktadır. Alman iş müfettişleri 1899 yılında, evli kadınları mesleki çalışmaya yönelten nedenler ve çalışmanın süresi üzerine araştırmalar yapmakla görevlendirildiler.[5]

Buna göre fabrikalarda toplum 229 334 kadının çalıştığı ortaya çıkarıldı. Ayrıca maden ocakları işletmelerinde, Prusya'da madenlerle ilgili resmi makamların raporlarına göre, yerüstünde 1063 kadın çalışıyordu. Baden'de

[1] C. Milhaud, L'ouvrière en France, s. 4-5. Paris 1907.

[2] E. Levasseur. Questions ouvrières et industrielles en France sous la troisième republique. s. 275-276. Paris 1907.

[3] C. Milhaud, age., s. 522.

[4] E. Levasseur, age., s. 537.

[5] Evli Kadınların Fabrikalarda Çalışması. İş müfettişlerinin 1899 Yılı İçin Yıllık Raporuna Göre, İmparatorluk İçişleri Bakanlığınca hazırlanmıştır. s. 18, 21, 23, 49, 53, 62, 63. Berlin 1901.

müfettişliğe tabi fabrikalarda, 1894-1899 arası zaman diliminde, tüm yetişkin kadın işçiler arasında evli kadın işçilerin sayısı 10 878 = yüzde 27,05'ten, 15 046 = yüzde 31,27'ye yükseldi.

229 334 olarak saptanmış miktarda, ana sanayi dallarının ne ölçüde katkıya sahip oldukları, aşağıdaki tablodan anlaşılıyor:

Tekstil sanayii	111 194
Gıda ve Keyif verici maddeler sanayii	39 080
Madenfilizi ve Toprak sanayii	19 475
Giyim ve Temizleme sanayii	13 156
Kâğıt sanayii	11 049
Madenlerin işlenmesi	10 739
Orman ve Oymacılık sanayii	5 635
Poligrafik sanayii	4 770
Makine sanayii	4 493
Kimya sanayii	4 380
Diğerleri	5 363
Toplam	229 334

Tekstil sanayiine en yakın, gıda ve keyif verici maddeler sanayiinin yoğun payı öne çıkıyor, burada özellikle puro ve tütün imalatı sayısız kadına çalışma olanağı verir. Ardından kâğıt sanayii, özellikle paçavra ayıklama kurumları ve tuğla imalathaneleri gelir. "Kadınlar öncelikle yorucu mesleklerde (taşocakları, tuğla imalathaneleri, kumaş boyama fabrikaları, kimyasal madde fabrikaları, şeker fabrikaları vs.) ağır ve çoğunlukla temiz olmayan işlerde çalışırılır, buna karşılık 21 yaşın altındaki daha genç kadın işçiler, porselen fabrikalarında, iplik fabrikalarında, dokumacılıkta, kâğıt fabrikalarında, puro fabrikalarında ve giyim sanayiinde bulunurlar. Başkalarının kaçtığı, en kötü iş için, yalnızca daha yaşlı işçi kadınlar ve özellikle evliler alınır."[1]

[1] "Dokuma fabrikalarının yoğunlaştığı bölgelerde, fabrikadaki işçi kadınlar arasında evlilerin yüzdesi, yüzde 26 olan ortalamanın çok üstüne çıkar, örneğin Saksonya-Altenburg'ta yüzde 56'ya, Reuss'da yüzde 58'e." R. Wilbrandt, Günümüzde Dokumacılar, s. 143. Jena 1906.

Evli ya da boşanmış ve dul kadınların çalışmasının yaygınlığının nedenleri ve saikleri üzerine birçok ifade arasında birkaç tanesine değinelim. Potsdam bölgesinde kadınların fabrikada çalışmasının nedeni olarak, genellikle erkeğin kazancının yetersizliği gösterilir. İki müfettişin raporuna göre Berlin'de, para kazanan kadınların yüzde 53,62'si, geçimlerini sağlayan kişinin kazancının yetersiz olduğunu iddia ediyorlardı. Batı Prusya, Frankfurt a.O., Orta Frankonya, Württemberg II, Aşağı Alsas vs. müfettişleri de tümüyle aynı yönde ifadeler kullanıyorlar. Magdeburg memuru da, çalışan kadınların çoğunluğu için aynı nedeni gösteriyor; ama erkek, kendisi için fazla tükettiği ya da çapaçul olduğundan dolayı çalışmak zorunda olanlar da vardı. Başka kadınlar isc alışkanlıktan ve kadın mesleği için eğitilmediklerinden çalışırlar. Kabul; örneklerin küçük bir bölümü için bu tür nedenler geçerli olabilir, ama büyük çoğunluk zorunlu olduğu için çalışıyor. Bunu Orman İşçileri Sendikası da, 1900 yılında Stuttgart'ta yapılan bir anket vesilesiyle saptadı. Aşağı Alsas memuru, evli kadının çalışması için ana nedenin modern kültürde, ulaşım araçlarında ve sınırsız rekabet dolayısıyla oluşturulmuş olan sanayinin ***ucuz işgücü*** talebinde aranması gerektiğini saptıyor. Keza evli kadının, ***iş ilişkisinde daha güvenilir ve sebatlı olduğu için,*** daha severek çalıştırıldığı söylenir. Baden fabrika müfettişi (Dr. Wörishoffer) şöyle diyor:

"İşverenlerin mümkün olan her yerde kadın işçilerin kullanımını tercih etmelerinin nedeni, kadın işçilerin düşük ücretleridir. Kadın işçilerin daha büyük sayıda kullanıldığı sanayi dallarında ücretlerin en düşük olması, bunun için yeterli kanıttır... Bu nedenle, bu sanayi dallarında kadın işçilerin büyük boyutlarda çalıştırılma olanağı, işçi ailelerinde, kadınları gerçekten işe başlatma zorunda kalmaları etkisini yaratır."

Koblenz'li görevli şöyle diyor: "Kadınlar genellikle genç kızlardan daha güvenilir ve çalışkandırlar. Daha genç kadın işçilerin, temiz ve hoş olmayan işlere karşı istisnasız antipatileri vardır, bunun sonucunda, bu işler daha kanaatkâr kadınlara yıkılır. Böylece örneğin paçavra ayıklama işinde çoğunlukla kadınlar çalıştırılmak zorunda kalınır."[1]

Ücret sözkonusu olduğunda, genel olarak kadının, aynı işi yapsa da, erkekten daha az ücret aldığı bilinen bir gerçektir. Burada özel girişimcinin ne

[1] Age., s. 57, 63.

devletten ne de belediyeden farkı yoktur. Demiryollarında ve posta hizmetlerinde kadınlara aynı iş için erkeklerden daha az ücret ödenir; her belediye, kadın öğretmenlere erkek öğretmenlerden daha az ücret verir. Bunun nedenleri şunlardır: kadın daha kanaatkârdır ve her şeyden önce daha çaresizdir; onun kazancı birçok örnekte, yalnızca esas hami olan kocanın ya da babanın gelirini tamamlayıcıdır; diğer nedenler: kadın işinin acemice, geçici ve rastlantısal karakteri; kadın işçilerden oluşan büyük sanayi yedek ordusu ve buradan kaynaklanan daha az dirençliliği; terzilikte, süs yapımında, çiçek ve kâğıt sanayiinde "orta sınıfın haksız rekabetidir"; kadın ayrıca ikâmet ettiği yere bağlıdır. Bu nedenle kadınların iş saati, eğer yasama, koruyucu müdahalede bulunmazsa, çok uzar.

Müteveffa Dr. Wörishoffer 1893 yılında Mannheim'da yapılan, fabrika işçilerinin ücretleri üzerine bir araştırmada haftalık ücreti üç sınıfa ayırıyor[1]: En alt sınıf 15 Mark'a kadar olan haftalık ücreti, orta sınıf 15-24 Mark arasını ve yüksek sınıf 24 Mark'tan fazlasını kapsıyordu.

Buna göre ücretler şu tabloyu sunuyor:

	Alt	Orta	Yüksek
Bütün işçiler	Yüzde 29,8	Yüzde 49,8	Yüzde20,4
Erkek	" 20,9	" 56,2	" 22,9
Kadın	99,2	0,7	0,1

Kadın işçilerin büyük bölümü, ölmeyecek kadar geçindiren ücretler alıyordu, ücretler şöyleydi:

Bir haftalık ücret	5 Mark'ın altında	Yüzde 4,62
" " "	5-6 Mark	Yüzde 5,47
	6-8 Mark	Yüzde 43,96
	8-10 Mark	Yüzde 27,45
	10-12 Mark	Yüzde 12,38
	12-15 Mark	Yüzde 5,38
Geri kalan	15 Mark'ın üstünde	Yüzde 0,74

[1] Wörishoffer, Mannheim'de Fabrika İşçilerinin Sosyal Durumu.

Berlin iş müfettişliği tarafından düzenlenmiş olan bir anketin sonuçlarına göre kadın işçilerin ortalama haftalık ücretleri 11,36 Mark'tı. Yüzde 4,3'ü 6 Mark'ın altında, yüzde 7,8'i 6-8 Mark arası, yüzde 27,6'sı 12-15 Mark arası, yüzde 11,1'i 15-20 Mark arası, yüzde 1,1'i 20-30 Mark arası alıyordu. Ücretlerin çoğu (yüzde 75,7'si) 8 ile 15 Mark arasındadır. Karlsruhe'de tüm kadın işçilerin ortalama haftalık kazancı 10,02 Mark tutar.[1]

İşçilerin aldığı en sefil ücret, hem erkekler hem kadınlar açısından ev sanayiindedir, ama kadınlarınki erkeklerinkinden çok daha acınacak haldedir. Bunun yanısıra iş saatleri ve sezonlar sınırsızdır. Ev sanayiinde çoğu kez terletme sistemi yürürlüktedir, yani iş, aracı kişilerce işçilere verilir, buna karşılık aracı kişi —ustabaşı vs.— işveren tarafından ödenen ücretin önemli bir bölümünü hizmetine karşılık tazminat olarak talep eder.

Ev sanayiinde kadın emeğinin ne kadar içler acısı ücret aldığını, Berlin'deki koşullar üzerine şu veriler gösteriyor. 1889'da düzine başına 2-2,50 Mark ödenen renkli erkek gömleklerini (pazen gömlekler) işveren 1893'de 1,20 DM'a yaptırıyordu. Orta kalitede bir dikişçi, günde 6-8 gömlek bitirmek istiyorsa sabahtan akşama dek çalışmak zorundadır; haftalık kazanç 4-5 Mark arasıdır. Önlük diken bir kadın işçi haftada 2,50-5 Mark arası kazanır, kravat diken 5-6 Mark, ***becerikli*** bir bluz terzisi 6 Mark, erkek çocuğu elbisesi diken ***çok iyi*** bir kadın işçi 8-9 Mark, deneyimli bir ceket terzisi 5-6 Mark. Çok deneyimli bir frenk gömleği terzisi, sürümü iyi olan bir ***sezonda*** ve sabah saat 5'den akşam saat 10'a dek çalışırsa 12 Mark kazanabilir. Kendi başına model kopya edebilen tuvalet terzileri ***ayda*** 30 Mark kazanır, yıllardan beri çalışan eli çabuk elbise süsleyicileri ***sezon boyunca ayda*** 50-60 Mark kazanır. Sezonun bütünü beş ay sürer. Bir şemsiyeci kadın on iki saatlik işte haftalık 6-7 Mark kazanır. Bu tür, ölüm ücretleri, kadın işçileri fuhuşa zorlar, çünkü taleplerinde ***ne kadar kanaatkâr da olsa,*** hiçbir kadın işçi, Berlin'de bir haftayı 9-10 Mark'ın altında geçiremez.

Sayılan olgular kadının modern gelişim dolayısıyla gittikçe daha fazla aile yaşamından ve yuvadan koparıldığını gösteriyor. Evliliğin ve ailenin altı oyulmakta ve çözülmektedir. Böylece, kadını yuvaya ve aileye havale etmek, bu olgular açısından da saçma olmaktadır. Bunu yalnızca, düşünmeksi-

[1] Marie Baum, Karlsruhe Kentinde Sanayi ve Ticarette Ücretli Kadın İşçilerin Üç Sınıfı, s. 60. Karlsruhe 1906.

zin günü yaşayan, çevresinde gelişen şeyleri görmeyen ve görmek istemeyen biri yapabilir.

Çok sayıda sanayi dalında yalnızca kadın işçiler çalışır, daha büyük bir sayısında çoğunluğu oluştururlar ve geri kalan iş dallarının çoğunda kadın işçiler az çok kalabalıktır, kadınların sayısı gittikçe artıyor ve sürekli yeni meslek dallarına giriyorlar.

1891 yılında çıkarılan Alman iş düzeni ek yasasıyla, fabrikalarda, yetişkin kadın işçiler için günlük on bir saat normal iş saati tespit edildi, ama bu süre, resmi makamların izin verebileceği bir sürü istisnayla sık sık delinebiliyordu. Kadın işçilerin fabrikalarda gece çalışması da yasaktı, ancak burada da federal hükümet, kesintisiz çalışan fabrikalar ya da belirli sezon işletmeleri için (örneğin şeker fabrikaları) istisnalara izin verebiliyordu. 26 Eylül 1906 Uluslararası Bern Anlaşmasının (fabrikalar için) onbir saatlik gece paydosu öngörmesinden ve sosyal-demokrasinin yıllarca kadınların mesleki gece çalışmasının yasaklanması talebini ve işgününün sekiz saate düşürülmesini enerjik biçimde savunmasının ardından hükümet ve burjuva partiler, uzun direnişten sonra nihayet geri adım attılar. Sonra, komisyonda takılıp kalmış iş düzeni ile ilgili kapsamlı yasadan, kadın çalışmasını düzenleyen bölüm seçildi. 28 Aralık 1908 tarihli yasada bu hükmün dışında, ***en az on işçi*** çalıştıran tüm fabrikalarda, kadınlar için ***en fazla on saatlik işgünü*** öngörülüyordu. Pazar ve tatil günleri öncesinde sekiz saat aşılmamalıydı. Kadın işçiler doğumdan önce ve sonra sekiz hafta içinde çalıştırılamazlardı. Yeniden göreve başlamaları, doğumdan sonra en az altı hafta geçmiş olduğunun kanıtlanmasına bağlıydı. Kadın işçiler artık kok kömürü işletmelerinde ve inşaatta malzeme taşıma işinde kullanılmayacaklardı. Sosyal-demokrasinin enerjik direnişine rağmen, yüksek idari makamların, elli gün için fazla mesaiye izin verebilmeleri önergesi kabul edildi.

Ev çalışmasındaki sömürüye ilk müdahaleyi oluşturan 137. maddenin a fıkrası özel bir dikkati hak eder. Bu hüküm şöyledir: "İşyerinde yasalarca izinli işi yaptıkları günlerde kadın işçilerle genç işçilere, işveren tarafından, işyeri dışında yapılması için iş devredilemez ya da üçüncü şahısların hesabına havale edilemez." Eksikliklerine rağmen, yeni yasa mevcut durum karşısında bir ilerlemedir.

Kadının endüstriyel çalışmaya gittikçe daha yoğun çekilmesi yalnızca zayıf fiziksel gücüne uygun iş türleri için değil, sömürücülüğün onu kullana-

rak en yüksek kârı elde edebileceği tüm faaliyetler için geçerlidir. Buna, gerek ***en yorucu*** gerekse en ***hoş olmayan*** ve sağlık için ***en tehlikeli*** faaliyetler dahildir ve böylece, çoğunlukla ozanların ve romancıların, erkeği gıdıklamak için anlattıkları, kadındaki yalnızca yumuşak, ince yaratığı gören, o ***fantastik*** anlayış gerçek değerini bulur.

Gerçekler inatçıdır ve bizim işimiz yalnızca gerçeklerledir, çünkü onlar bizi yanlış sonuçlardan ve duygusal boş laflardan korur. Gerçekler ise bize, artık bildiğimiz gibi, kadınların, başkalarının yanısıra şu işlerde çalıştırıldığını gösteriyor: tekstil sanayiinde, kimya sanayiinde, maden işleme sanayiinde, kâğıt sanayiinde, makine sanayiinde, orman sanayiinde, gıda ve keyif verici maddeler sanayiinde, yerüstünde maden ocaklarında — Belçika'da kadın işçi 21 yaşını geçtikten sonra yeraltında da çalışıyordu. Ayrıca geniş bahçe, tarım ve hayvancılık alanında ve bunlarla bağıntılı sanayilerde; nihayet, uzun süreden beri, belli ölçüde ayrıcalıklı olarak yalnızca onların çalıştığı çeşitli iş dallarında: çamaşır ve kadın giysileri yapımında, moda branşının çeşitli dallarında, satıcı, kâtibe, öğretmen, yuva öğretmeni, yazar, her türden sanatçı vs. olarak. Onbinlerce küçük orta sınıf kadını dükkân kölesi olarak kullanımdadır ve piyasada çalışırlar, böylece hemen hemen tüm evsel faaliyetten ve özellikle çocuk eğitiminden uzaklaşırlar.

En nihayetinde, daha genç ve özellikle güzel kadınlar, kişiliklerinin zararına, zevk düşkünü erkekler dünyasını çekmek için her türden genel lokallerde hizmet personeli, şarkıcı, dansöz vs. olarak gittikçe daha fazla kullanılıyorlar, bu alan, en iğrenç uygunsuzluğun egemen olduğu ve beyaz köleciliğin en vahşi sefahatinin kutlandığı bir alandır.

Sayılan işler arasında ***çok*** tehlikeli olanlar vardır. Örneğin hasır şapka üretiminde ve hasır şapka temizliğinde yüksek derecede bulunan sülfürik asitler ve alkalik gazların nüfuz etme tehlikesi, bitkisel maddelerin ağartılmasında klor buharlarının teneffüs edilmesi; renkli kâğıt ve renkli kaşe ve çiçek yapımında, renkli taş baskıda, kimyasal zehirlerin imalinde, kurşun asker ve kurşundan oyuncakların boyanmasında zehirlenme tehlikesi vardır. Aynaların sırlanması, hamile kadının bebeği için neredeyse ölümcüldür.

Prusya eyaletinde canlı doğan çocuklardan ortalama yüzde 22'si birinci yılda öldüyse, Dr. Hirt'e göre bu sayı sırmacı kadınların canlı doğan çocuklarında yüzde 65, kesme cam yapanlarda yüzde 55, kurşun işçilerinde yüzde

40'dı. 1890 yılında, Wiesbaden vilayetinde matbaa harfi dökümhanelerinde çalışan 78 loğusadan yalnızca 37'si normal doğum yapmıştı. Dr. Hirt'e göre hamileliğin ikinci yarısından sonra, renkli kâğıt ve yapay çiçek yapımında, Brüksel dantelalarına üstübeç püskürtülmesi, çıkartma resimlerin yapımı, aynaların sırlanması, kauçuk sanayii ve kadın işçilerin zararlı gazları —karbonoksit gazı, karbondioksit ve sülfit hidrik gazı— teneffüs etmek zorunda kaldığı tüm fabrikalarda çalışma özellikle tehlikelidir. Fosforlu kibrit yapımı ve tiftikleme makinesi başında çalışma da son derece tehlikelidir. Baden iş müfettişliğinin 1893 yılı için bildirdiğine göre, çalışan kadınlarda *yıllık* ortalama erken doğum sayısı, 1882-1886 yıllarındaki 1039'dan, 1887-1891 yıllarında 1244'e çıktı. Ameliyat yapılmasını gerektiren doğumların sayısının yıllık ortalaması 1882'den 1886'ya dek 1118; 1887'den 1891'e dek ise 1385 idi. Eğer benzer araştırmalar tüm Almanya'da yapılsa çok daha endişe verici gerçekler gün yüzüne çıkacaktır. Ancak iş müfettişleri çoğunlukla raporlarındaki şu ifadeyle yetiniyorlar: "Fabrikalarda kadınların çalışmasında özel dezavantajlar gözlemlenmemiştir." Kısa ziyaretleri sırasında ve doktor raporuna başvurmaksızın nasıl gözlemleyebilirler ki? Devamla özellikle tekstil sanayiinde, yakıcı maddeler yapımında ve tarımsal makinelerde çalışılmasında yaşam ve organlar için büyük tehlikeler saptanmıştır. Ayrıca sayılan işlerin birçoğu erkekler için dahi en ağır ve yorucu işler arasındadır, bunu bize, çok eksik olan listeye bir bakış gösteriyor. Şu ya da bu iş, kadına yakışmaz denir hep, fakat ona uygun başka bir iş gösterilemedikten sonra bu neye yarar.

Sağlıkları için tehlike nedeniyle, özellikle seksüel fonksiyonlarına zararlılığı nedeniyle genç kızların hiç çalıştırılmaması gereken sanayi dalları ya da sanayi dallarında manipülasyonlar olarak Dr. Hirt şunları tanımlıyor[1]: tunçlu boya, ipek kâğıdı ve zımpara kâğıdı yapımı, hallaçlık (şapka imalatı), (cam eşya) bileme, (taşbaskıcılıkta) taşlardan tunç süpürme, keten tarama, at kılı tiftikleme, pazen dövme, saç kalaylama, keten dövme değirmeninde ve tiftikleme makinesi başında çalışma.

Aşağıdaki işlerde genç kızlar, yalnızca eğer gerekli koruma önlemleri (havalandırma tertibatları vs.) varsa ve denetleniyorsa kullanılabilmelidir: duvar kâğıdı, porselen, kurşun kalem, kurşun saçması, uçucu yağlar, şap, Kaliumhexacyanoferrat*, brom, kinin, soda, parafin ve ultramarin, (zehirli)

[1] Kadınların Mesleki Çalışması. 1878.

* Kaliumhexacyanoferrat: Demir poduskiyanus bileşimi. —ÇN.

renkli kâğıt, (zehir içeren) kaşeler, renkli taş baskı, forforlu kibrit[1], Schweinfurt yeşili ve yapay çiçek yapımında. Devamla paçavraların kesilmesi ve ayıklanması, tütün yapraklarının ayıklanması ve kırılması, pamuk dövme, yün ve ipek çilesi yapma, yatak tüylerini temizleme, fırça kılı ayıklama, hasır şapka temizleme (kükürtleme), kauçuk vulkanize etme ve çözme, kumaş boyama ve desen basma, kurşun askerlerin boyanması, enfiyenin paketlenmesi, telörgülerin boyanması, aynaların sırlanması, dikiş iğnesi ve çelik kalem ucu bilenmesinde.

Kadınları, hele hamileleri, demiryolu inşaatında, ağır yüklenmiş el arabasını erkeklerle yarış halinde sürerken görmek ya da onları bina yapımında yamak olarak kireç ve çimento kararken ya da ağır taşlar taşırken ya da kömür ve demir cevherini yıkarken izlemek, gerçekten güzel bir manzara değildir. Burada kadınsı olan her şey kadından sıyrılır ve dişiliği ayaklar altına alınır, öte yandan birçok iş türlerinde erkeklerin elinden de her türlü erkekliğin alındığı gibi. Bunlar sosyal sömürünün ve sosyal savaşın sonuçlarıdır. Ahlâkı bozuk sosyal koşullarımız her şeyi başaşağı çevirmektedir.

Mesleki faaliyetin tüm alanlarında kadın emeğinin sahip olduğu ve sahip olmayı sürdürme tehdidinde bulunduğu kapsam karşısında, ilgili erkek dünyasının konuya daha az dostça yaklaşması anlaşılırdır. Kadın emeğinin bu yaygınlığında işçinin aile yaşamı kuşkusuz gittikçe daha fazla mahvolur, evliliğin ve ailenin çözülmesi doğal sonuçtur ve ahlâksızlık, demoralizasyon, dejenerasyon, her türden hastalık ve çocuk ölüm oranı ürkütücü ölçüde artar. Alman İmparatorluğu'nun nüfus istatistiğine göre, son onyıllarda gerçek bir fabrika kenti olan kentlerde, çocuk ölüm oranı önemli ölçüde artmıştır. Ayrıca sütün pahalanması ve azalması sonucu beslenme kalitesinin düştüğü köylerde de bu oran artmaktadır. Bebek ölümü en yüksek Yukarı Pfalz'da, Yukarı Bavyera'da ve Aşağı Bavyera'da, Liegnitz ve Breslau vilayetlerinin bazı kazalarında ve Chemnitz vilayetindeydi. 1907 yılında canlı doğan 100 bebek arasında birinci yılda ölenlerin dağılımı şöyledir: Stadtamhof (Yukarı Pfalz) 40,14; Parsberg (Yukarı Pfalz) 40,06; Friedberg (Yukarı Bavyera) 39,28; Kelheim (Aşağı Bavyera) 37,71; Münih 37,63; Glauchau (Saksonya)

[1] Danimarka, Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda ve İsviçre arasında 26 Eylül 1906 tarihli bir uluslararası anlaşmayla, bu devletlerde kibrit yapımı için beyaz fosfor kullanılması 1 Ocak 1911'den itibaren yasaklandı. Bu tür ateşleyiciler Almanya'da 1 Ocak 1907'den beri üretilemez, 1 Ocak 1908'den itibaren de artık satılması ya da başka bir biçimde dolaşıma sokulması yasaktır. Benzer bir yasa İngiltere'de 1909 yılında kabul edildi.

33,48; Waldenburg (Silezya) 32,49; Chemnitz 32,49; Reichenbach (Silezya) 32,18; Annaberg 31,41 vs. Büyük fabrika köylerinin çoğundaki durum daha da kötüydü, bazıları yüzde 40-50 arası ölümlülük oranı gösterebiliyordu. Bütün bunlara rağmen, böylesi üzücü sonuçlar üreten bu sosyal gelişme bir ilerlemedir, aynen çalışma özgürlüğü, istenen yerde ikamet etme özgürlüğü, evlenme özgürlüğü vs. gibi, büyük kapitalist gelişmeyi teşvik eden bir ilerleme; fakat bununla, orta sınıfımıza ölümcül darbe indirilmektedir.

İşçiler cüce işletmeyi ayakta tutmak için, mesleki özgürlük ve istenen yere yerleşme özgürlüğü ile ilgili bir sınırlamayı ve loncasal sınırlamaları, yeniden canlandırmayı —çünkü başka türlü tutunamaz—, deneyecek küçük esnafa yardım etmeye eğilimli değildir. Aynı şekilde kadın çalışmasıyla ilgili olarak yeniden eski duruma dönülemez, ancak bu, koruyucu katı yasaların, kadın emeğinin aşırı sömürüsünü engellemesini ve okul çağındaki çocukların mesleki çalışmasını yasaklamasını dışlamaz. Burada işçilerin çıkarları, devletin ve genel uygarlığın çıkarlarıyla çakışır. Örneğin, son on yıllarda —en son 1893'te— birçok kez olduğu gibi, ordunun yeniden büyük ölçüde güçlendirilmesi sözkonusu olduğunda, ekonomik sistemimizin dejenere edici etkileri sonucunda askerlik için elverişsiz genç erkeklerin sayısı gittikçe çoğaldığından, devlet, askerliğin minimal ölçüsünü düşürmek zorunda kalıyorsa, o zaman koruyucu karşı önlemler herkesi ilgilendirir.[1] Nihai hedef, makineleşmenin, geliştirilmiş iş aletlerinin ve modern çalışma tarzının yol açtığı ***dezavantajları*** ortadan kaldırmak, buna karşılık bunların insanlık için yarattığı ve daha büyük ölçüde yaratabileceği muazzam ***avantajları***, insan emeğinin uygun organizasyonuyla toplumun tüm organlarının işine yarar hale getirmek olmalıdır.

Bütünün ürünü olan kültürel ilerleme ve kazanımların, yalnızca maddi güçleri sayesinde onları kendilerine mal edenlerin işine yaraması, buna karşılık binlerce çalışkan erkek ve kadın işçinin, zanaatkârın vs., insan beyninin yine, sayesinde işe yaramaz ve fazlalık olarak sokağa atılmalarına yara-

[1] Kesin sevk edilenlerden askerlik için elverişli olanların yüzdesi şöyledir: 1902 58,5; 1903 57,1; 1904 56,4; 1905 56,3; 1906 55,9 ve 1907 54,9. Göreve alındıktan sonra komutanlık tarafından yeteneksizlik nedeniyle, 1881'den 1885'e dek yüzde 2,07; 1891'den 1895'e dek yüzde 2,30; 1901'den 1905'e dek yüzde 2,47'si çürüğe çıkartılmak zorunda kalındı. W. Claasen, 1902'den 1907'ye dek Alman İmparatorluğu'nda Kentte ve Kırda Azalan Savaş Yeteneği. Irk ve Toplum Biyolojisi, 1909, 1. Defter.

yacak, el işinden çok fazlasını yapabilen bir buluş yaptığını öğrendiklerinde, korku ve kaygıya kapılmaları saçmalık ve açık bir uygunsuzluktur.[1] Bu nedenle, her yönden sevinçle karşılanması gereken bir şey, düşmanca duyguların konusu olur, önceki onyıllarda meydana gelen birden fazla fabrika saldırısının ve makine tahribatının nedeni budur. Benzer bir düşmanca duygu bugün çoğu kez, işçi olarak erkek ve kadın arasında vardır. Bu da doğal değildir. Yapılması gereken, cinsiyet ayrımı olmaksızın, herkesin tam eşitliğinin geçerli olacağı bir toplum kurmak için çalışmaktır.

Tüm iş aletleri toplumun mülkiyetinde olduğunda, her türlü teknik ve bilimsel avantajların ve yardımcı olanakların kullanılmasıyla çalışma sürecinde en yüksek derecede verimliliğe ulaşıldığında ve çalışabilecek herkes için, toplumsal gereksinimlerin doyumu açısından gerekli olan belirli ölçüde bir çalışma görevinin bulunduğu ve buna karşılık toplum, her bireye yeteneklerinin gelişimi ve yaşam zevki için olanakları sağladığı zaman, bu gerçekleşebilir.

Kadın, erkek gibi toplumun yararlı ve eşit bir parçası olmalıdır, aynı erkek gibi tüm bedensel ve düşünsel yeteneklerini tamamen geliştirebilmelidir ve görevlerini yerine getirerek haklarına da sahip çıkabilmelidir. Erkeğin karşısında özgür ve eşit durduğunda, layık olmadığı beklentiler karşısında kendisini koruyabilir.

Toplumun mevcut gelişimi böyle bir durumu gittikçe daha fazla zorluyor ve yeni koşulların sağlanmasını zorlayan [şey —ÇN] tam da gelişmemizdeki büyük ve ağır kötülüklerdir.

---

[1] Fabrika müfettişi *A. Redgrave* 1871 Aralık sonunda Bradford'da bir konferans verdi, orada başka şeylerin yanısıra şunları söyledi: "Bir süreden beri beni şaşırtan şey, yün fabrikalarındaki değişmiş görüntüdür. Eskiden kadın ve çocuklarla doluydular, şimdi sanki her şeyi makineler yapıyor. Talep üzerine bir fabrikatör şu bilgiyi verdi: Eski sistemde 63 kişi çalıştırıyordum; iyileştirilmiş makineleri kullanıma soktuktan sonra ellerimi 33'e düşürdüm ve yenilerde, büyük yeni değişimler sonucunda, 33'ten 13'e indirecek duruma geldim." Demek ki birkaç yıl içinde, en azından aynı kalan ürün miktarında, işçi sayısının neredeyse yüzde 80 azalması gerçekleşmiştir. — Aynı doğrultuda sayısız ilginç açıklama Karl Marx'ın "Das Kapital"inde vardır.

On Dördüncü Bölüm

KADININ EĞİTİM İÇİN MÜCADELESİ

1 — Ev Yaşamında Devrim

Kadının durumunda işaret edilen gelişme ellc tutulur olmasına, gözleri açık olan herkesin bunu görmesi gerekmesine rağmen, kadını yuvaya ve eve yönelten "doğa mesleği" üzerine boş laflar her gün duyulur. Bu tarz konuşmalar en çok kadınların, örneğin yüksek eğitim ve idari branşlar, tıbbi ve hukuki meslekler, doğa bilimleri vs. gibi yüksek meslek türlerine girmeye çalıştığı alanlarda yükselir. En gülünç itirazlar ileri sürülür ve bunlar bilginlik görüntüsü altında savunulur. Bilgili sayılan baylar, birçok başka şeyde olduğu gibi burada da, en saçma ve mantıksız şeyi savunmak için bilime dayanırlar. Temel kozları, kadının düşünsel yetenek açısından erkekten aşağı olduğudur, bunlara göre kadın düşünsel alanda kayda değer bir şey başaramaz.

Bu itirazlar kadınların mesleği ve yetenekleri ile ilgili olarak çoğu erkeğin önyargılarına o kadar uygundur ki, bunları öne sürenler onların tezahüratına güvenebilirler.

Genel eğitim ve bilgi, bugünkü gibi düşük olduğu sürece, yeni düşünceler her zaman sert itirazlarla karşılaşacaktır, özellikle de bu, bilgi ve eğitimi mümkün olduğunca kendi sınıfı ile sınırlı tutmak egemen sınıfın çıkarınaysa. Bu nedenle yeni düşünceler başlangıçta ancak küçük bir azınlığı kazanabilir ve bunlarla kural olarak alay edilir; bu düşünceler karalanır ve hatta ta-

kibe uğratılır. Ama yeni düşünceler iyi ve mantıklıysa, mevcut koşulların zorunlu sonuçları olarak, onların içinden çıktıysa, o zaman yaygınlık kazanır, azınlık sonuçta çoğunluk olur. Tarih boyunca tüm yeni düşüncelerin başına bu gelmiştir ve kadının gerçek ve tam eşitliğini sağlama düşüncesi de aynı başarıyı kazanacaktır.

Bir zamanlar Hıristiyanlığa inananlar da küçük bir azınlık değil miydi? Reformatörlerin, modern burjuvazinin, olağanüstü güçlü karşıtları yok muydu? Buna rağmen kazandılar. Ya da Alman İmparatorluğu'nda on iki yıl boyunca olağanüstü hal yasasıyla engellendiği için sosyal-demokrasi yok edildi mi? Sosyal-demokrasinin zaferi hiçbir zaman, onun yokedildiğinin sanıldığı andan daha kesin olmamıştır.

Kadının ev idarecisi ve çocuk bakıcısı olmasını gerektiren doğa mesleğine dayanmak, tarih varolduğundan beri herhangi bir yerde kral bulunduğu için, sonsuza dek kralların olması gerektiğine dayanmak ne kadar mantıklıysa, işte o kadar mantıklıdır. İlk kralın nerede çıktığını bilmiyoruz, aynı şekilde ilk kapitalistin nerede görüldüğünü de bilmiyoruz, ama yüzyıllar boyunca krallığın önemli ölçüde değiştiğini ve gelişmenin, onu gereksiz kılan bir zaman gelene dek —ve bu zaman fazla uzakta değildir—, onu gittikçe güçsüzleştirme eğiliminde olduğunu biliyor ve görüyoruz. Krallık gibi her resmi ve toplumsal kurum, sürekli değişikliklere ve sonuçta yok olmaya mahkûmdur. Bu eserdeki tarihsel açıklamalarda, bugün geçerli olan evlilik biçiminin ve kadınının konumunun asla "ezelden beri" böyle olmadığını, bunların daha çok. asla sonuçlanmamış tarihsel bir gelişim sürecinin ürünü olduğunu gördük. Yaklaşık 2350 yıl önce Demothenes, kadının tek mesleği olarak, "meşru çocuklar doğurması ve evin sadık koruyucusu olması"nı sayabilirken, bugün artık bu bakış açısı aşılmıştır. Bugün böyle bir şeyi, kadının küçümsendiği suçlamasına katlanmaksızın kim "doğal" diye savunmaya cesaret edebilir? Ne var ki bugün de, eski Atinalının görüşünü sessizce paylaşan garip herifler vardır, ama binlerce yıl önce Yunanistan'ın en önemli adamlarından birinin özgürce ve açıkça ***doğal*** ilan ettiği şeyi, hiçkimse açıkça ifade etmeye cesaret edemez. İlerleme burada yatmaktadır.

Modern gelişme milyonlarca evliliğin altını oyduysa da, öte yandan evliliğin gelişimini yeniden olumlu yönde etkiledi. Birkaç onyıl önce her burjuva ve köylü evinde, kadının yalnızca dikiş dikmesi, yün örmesi ve çamaşır yıkaması doğal sayılmakla kalmaz, artık modası geçmiş de olsa ekmeği de kadın pişirir, yün eğirir, dokur, ağartır, bira yapar, sabun kaynatır, mum ya-

pardı. Ev dışında bir giysi diktirmek ölçüsüz bir müsriflik sayılırdı. Su tesisatı, havagazı ile aydınlatma, havagazı ya da petrol ocağı vs. —elektrikten hiç söz etmiyorum— gibi, bugün evde ve mutfakta varolan teçhizatlar bilinmiyordu. Bugün de eski koşullar hâlâ mevcuttur, ama istisnai olarak. Eskiden doğal sayılan işleri, sanayi, ev kadınından daha iyi, daha pratik ve daha ucuz yaptığı için, kadınların çoğunluğu bunları bırakıyor, bu nedenle zaten, en azından kentlerde, bunlar için [gerekli —ÇN] ev teçhizatı yoktur. Böylece aile yaşamımızda birkaç onyıl içinde, doğal saydığımız için çok az önem verdiğimiz büyük bir devrim gerçekleşmiştir. İnsan, deyim yerindeyse gözünün önünde gelişen değişimler, eğer aniden ortaya çıkıp alışılmış düzeni bozmazsa, onlara dikkat etmez, ama kendisini alışılmış kayıtsızlıktan koparma tehdidinde bulunan yeni düşüncelere karşı gelir.

Ev yaşamımızda gerçekleşen ve gittikçe ilerleyen bu devrim, kadının aile içi konumunu da, başka bir yöne doğru, önemli ölçüde değiştirdi. Kadın daha özgür, daha bağımsız oldu. Büyükannelerimizin, eğer saygın birer usta eşiyseler, örneğin işçileri ve çırakları evden ve sofradan uzak tutmayı, hele işgününde tiyatroya, konserlere ve eğlence yerlerine gitmeyi düşünmeleri mümkün değildi ve düşünmüyorlardı. Ve bu iyi, yaşlı kadınlardan hangisi, artık birçok kadının yaptığı gibi, genel sorunlarla ilgilenmeyi düşünmeye cesaret edebilirdi. Kadınlar çeşitli amaçlarla dernekler kuruyorlar, gazete çıkarıyorlar, kongreler yapıyorlar. Kadın işçiler olarak sendikalarda toplanıyorlar, erkeklerin toplantılarına ve derneklerine geliyorlar ve bazı yerlerde —Almanya'dan sözediyoruz— iş mahkemeleri için seçme hakkına sahiplerdi; bu hak, milattan sonra bin sekiz yüz doksan yılında, gerici Reichstag çoğunluğu tarafından yeniden ellerinden alınmıştır.

Olumlu yanların yanısıra, kaynayan ve çürüyen koşullarımızla bağıntılı olan olumsuz yanların varlığı reddedilmese de, — ağır basan olumlu yandır ve hangi darkafalı, anlatılan değişiklikleri ortadan kaldırabilir. Şimdiye dek genel itibari ile o kadar tutucu olmuş olsalar da, kadınların bile, geçmiş zamanların eski, dar patriyarkal ilişkilerine geri dönmeye hiç eğilimleri yoktur.

Gerçi Birleşik Devletler'de de toplum burjuva zemindedir, fakat Avrupa'nın eski önyargılarıyla ve zamanı geçmiş kurumlarıyla uğraşmak zorunda değildir ve bu yüzden, eğer avantaj vaat ediyorsa, yeni düşünceleri ve kurumları kabullenmeye çok daha yatkındır. Orada uzunca süredir kadının konumuna bizdekinden farklı bakılıyor. Örneğin daha iyi durumdaki çevre-

lerde, kadının hâlâ kendisinin ekmek pişirmesi ve bira yapmasının yalnızca yorucu ve zor olmakla kalmayıp, para kesesi için de elverişli olmadığının düşünülmesinin ötesinde, uzun süredir, kadının ***kendi mutfağında yemek pişirmesi*** de gereksiz bulunuyor. Yemek kooperatifinin her türlü makine ve amaca uygun yardımcı araçlarla donatılmış merkezi mutfağı, özel mutfağın yerine geçti; kooperatifin kadınları dönüşümlü olarak hizmet veriyorlar ve yemek daha ucuz ve lezzetli hazırlanabiliyor, daha çok değişiklik olanağı bulunuyor ve hazırlanması önemli ölçüde daha az zahmet istiyor. Sosyalist ve komünist olmayan subaylarımız da böyle yapıyor; lokantalarında işletme kooperatifleri kuruyorlar, gıda maddelerinin büyük ölçeklerde satın alınmasıyla ilgilenen bir idareci atıyorlar, yemek listesi saptanıyor ve yemeklerin hazırlanması kışlanın buharlı mutfağında gerçekleştiriliyor. Otelde olduğundan çok daha ucuz yaşıyorlar ve en az o kadar iyi yemek yiyorlar. Bilindiği gibi, en varlıklı ailelerin binlercesi de yıl boyunca ya da yılın bir bölümünde, cv mutfağının eksikliğini duymaksızın pansiyonlarda ve otellerde yaşarlar; bunlar, özel mutfaktan kurtulmuş olmayı büyük bir rahatlık sayıyorlar. Özellikle varlıklı kadınların mutfakta ya da mutfakla uğraşmaya karşı tutumu da, bu faaliyetin, kadının "doğa mesleği" olduğundan yana veri sunmuyor, hatta büyük oteller gibi soylu ve seçkin ailelerin hepsinin de, yemeklerin hazırlanması için ***erkek aşçı*** görevlendirmesi, yemek pişirmenin erkeksi bir uğraş olduğunu bile kanıtlayabilir. Kadını sallanan yemek kaşığı olmaksızın düşünemeyenlerin dikkatine.

Artık, tüm büyük kentlerde varlıklı özel kişiler ya da spekülatörlerce kurulmuş ve fevkalade başarılı sonuç vermiş olan merkezi mutfak, merkezi çamaşırhane ve ona uygun kurutma tesisatlarını, ayrıca merkezi mutfağın yanısıra merkezi ısıtma, soğuk su tesisatının yanısıra sıcak su tesisatını da, genel kullanım için kurmak akla en yatkın olan şeydir ve böylece bir sürü zor ve zaman alıcı iş ortadan kalkacaktır. Büyük oteller, birçok özel ev, hastaneler, okullar, kışlalar, her türlü resmi binalar vs. bu ve benzeri tesisatlara —elektrik ışığı, banyo tertibatı vs.— sahiptir; yanlış olan, herkese açıldığında, olağanüstü zaman, uğraş, işgücü ve malzeme tasarrufu sağlayacak ve herkesin yaşam standardını ve refahını önemli ölçüde yükseltecek olan bu avantajlardan yararlananların yalnızca resmi kuruluşlar ve varlıklı sınıflar olmasındadır. 1890 yılında gazeteler, Birleşik Devletler'de merkezi ısıtma ve havalandırma ile ilgili gelişmeleri anlatıyordu. Burada başka şeylerin yanısıra şöyle deniyordu:

"Yenilerde, temel olarak Kuzey Amerika'da yapılan tüm blokların ya da semtlerin bir noktadan ısıtılmasını gerçekleştirme deneyleri önemli başarılar sağladı ve konstrüktif açıdan o kadar titiz ve amaca uygun uygulandı ki, olumlu deneyimler ve sunduğu maddi avantajlar düşünüldüğünde bu uygulamanın daha da yaygınlaşması beklenebilir. Yenilerde yalnızca ısıtmanın değil, birbirinden çok uzak olmayan tek tek semtler için gerek sıcak gerekse soğuk durumda ***taze*** havanın merkezi yerlerden sağlanmasına çalışılıyor."

O zamanlar tasarlananlar bugün çoğu kez ve daha iyi biçimde gerçekleştirilmiştir. Almanya'da da, özel mutfağı ve şimdiye dek ev için gerçekleştirilmiş diğer icraatları —aynen makinelerin ve modern tekniğin el sanatlarına dayalı işletmelerde yaptığı gibi— gereksiz kılan o teknik devrim içinde bulunmamıza rağmen, küçük burjuva hasis ruhluluk ve dargörüşlülük, bizde bu tür ve benzeri planlar üzerine omuz silkmeyi sever. Ondokuzuncu yüzyılın başlangıcında bizzat Napolyon bile, gemiyi buharla hareket ettirme düşüncesini bir delinin düşüncesi olarak ilan ediyordu; demiryolu inşa etme düşüncesi, akıllı sayılan kişilerce budalalık olarak ilan ediliyordu; hiçbir insan böyle bir taşıtta canlı kalamazmış, çünkü gidiş hızı yolcunun nefesini kesermiş ve bugün hâlâ bir sürü yeni düşünce, benzer biçimde muamele görüyor. Yüzyıl önce kadınlarımıza, su taşımanın yerine su tesisatını koymayı öneren biri, kadınları ve hizmetkârları tembelliğe sevk etmek istediği suçlamasıyla karşı karşıya kalırdı.

Ama büyük teknik devrim tüm alanlarda tam yol ilerlemektedir, artık onu hiçbir şey durduramaz ve burjuva toplumu, bu devrimi yarattığı gibi, onu doruğuna çıkarma ve tüm alanlarda, ***yeni bir temel üzerinde yükselen bir toplumu, yalnızca büyüğe ve genele doğru geliştirecek ve herkesin ortak mülkü yapacak olan*** değişiklik tohumlarını ***gün yüzüne çıkarma*** tarihsel görevine sahiptir.

Yani, sosyal yaşamımızın gelişimi, Yahudilerin çölde Mısır'ın yitik güveçlerinin ardından haykırdığı gibi haykıran yuva fanatiklerimizin istediği yönde, kadının yeniden eve ve ocağın başına sürülmesine doğru gitmiyor, ***bilakis kadının dar yuva çevresinden çıkmasını ve onun —artık salt erkeklerin sayılmayacağı— kamu yaşamına ve insanlığın kültürel görevlerine tam katılımını gerektiriyor.*** Laveleye şunları yazarken haklıdır: "Uygarlık olarak tanımladığımız şey arttığı ölçüde, bağlılık duyguları ve aile bağları zayıflıyor ve insanların hareketlerine daha az etkide bulunuyor. Bu olgu o

kadar geneldir ki, bunda sosyal bir gelişim yasası görülebilir."[1] Başkalaşan yalnızca kadının konumu değildir, özellikle bireylerin bağımsızlığa eğitiminin bizdekinden çok daha yüksek derecede olduğu Birleşik Devletler'de, önceden bilinmeyen bağımsızlığı yavaş yavaş kazanmış olan oğulların ve kızların da ailedeki konumu başkalaşır. Bu gelişimin bugün de sahip olduğu olumsuz yanlar, onunla zorunlu bir bağ içinde değildir, zamanımızın sosyal koşullarından kaynaklanmaktadır.

Burjuva toplum, karanlık yanları da bulunmayan hiçbir hoşnut edici görünüm ortaya çıkarmıyor, Fourier'in çok zekice vurguladığı gibi, burjuva toplumu tüm ilerlemelerinde çift yanlı ve çelişkilidir.

Laveleye gibi Dr. Schäffle de, zamanımızın ailesinin değişen karakterini sosyal gelişimin etkisi olarak görüyor. Şöyle diyor:

"Ne var ki tarihin akışı içinde, —II.'nin altında ele alınan eğilim— ailenin *özgül* fonksiyonlarına geri dönüşü gerçekleşir. Aile geçici ve vekaleten yürütülen bir fonksiyonu bırakıp ötekine geçer, sosyal fonksiyonlar boşluğuna yalnızca yedek olarak geçtiği ölçüde, hukuk, düzen, iktidar, din, eğitim, teknik vs. gibi bağımsız kurumlar oluşur oluşmaz yerini onlara bırakır."[2]

2 — Kadının Düşünsel Yetenekleri

Kadınlar, —şimdilik yalnızca bir azınlık ve bunların arasında yalnızca bir bölümü tamamen açık hedeflerle de olsa— sıkıştırmaya devam ediyor. Onlar güçlerini sadece mesleki ve sınai olanda erkeğinkiyle ölçmek, yalnızca ailede daha özgür ve daha bağımsız bir konum olmak istemiyorlar; düşünsel yeteneklerini de daha yüksek mevkilerde ve kamu yaşamında değerlendirmek istiyorlar. Kendilerine karşı tercihen, doğa tarafından yatkın yaratılmadıkları için, buna yetenekleri olmadığı itirazı öne sürülüyor. Daha yüksek mesleki faaliyet sorunu bugünkü toplumda yalnızca az sayıda kadını ilgilendirir, ama ilkesel bir öneme sahiptir. Erkeklerin büyük bölümü, kadınların düşünsel açıdan da sürekli kendilerinden aşağı kalmak zorunda olduklarına

[1] İlk Mülkiyet. 20. Bölüm, Ev Birliği. Leipzig 1879.
[2] Sosyal Organın Yapısı ve Yaşamı. 1. Cilt. Tübingen 1878.

ve eşitliğe hakları bulunmadığına ciddi ciddi inanıyorlar ve bu nedenle onlar, bu çabaların en kararlı karşıtıdırlar.

Kadının, çoğu son derece yorucu, çoğunlukla tehlikeli olan, kadınlığının en yüksek tehlikeyle tehdit edildiği, annelik görevlerinin açık biçimde zedelendiği iş türlerinde çalışmasına itirazları olmayan aynı erkekler, kadını, bu engellerin ve tehlikelerin çok daha az bulunduğu ve kadının bedensel yapısına çok daha iyi uyan mesleklerin dışında tutmak istiyorlar.

Özellikle Almanya'da yoğunlaşmış olan, kadınların üniversite öğrenimine izin verilmesi için ajitasyon, özellikle tıp öğrenimine izin verilmesine karşı koyan güçlü bir muhalefeti öne çıkardı. Pochhammer, Fehling, S. Binder, Hegar vs. bunlardandır; v. Bärenbach, özellikle kadının bilime olan yeteneğini, şimdiye dek kadınlar arasından hiçbir dâhinin çıkmadığı ve anlaşılan onların felsefi öğrenim için yetersiz oldukları [gerekçesiyle —ÇN] reddedebileceğine inanıyordu. Yeryüzünde yeterince erkek filozof varsa, o zaman kadın filozoflardan rahatlıkla vazgeçilebilir. Kadınların henüz bir dâhi çıkaramadıkları itirazı da ne sağlam bir temele, ne de kanıt gücüne sahiptir. Dâhiler gökten düşmez, eğitim ve gelişim için fırsatları olmak zorundadır, bu ise şimdiye dek kadınlarda eksikti, binlerce yıl baskı altında tutuldular ve düşünsel güçlerini eğitme fırsatı ve olanağı ellerinden alındı ya da köreltildi. Çok sayıda önemli kadın arasında dâhi bulunmadığına inanıldığı için, kadınların dehaya yatkınlığı olmadığı söylenirse, bu, erkek dünyasında, bilinenlerin dışında başka dâhilerin bulunmadığını iddia etmek kadar ters olur. Fakat her köy öğretmeni, öğrencileri arasında ne kadar çok yeteneğin, eğitim olanakları olmadığı için tam olarak gelişemediğini bilir. Evet, hepimiz yaşamımızda, daha şanslı koşullarda yeteneklerini geliştirebilseler, dâhi olabilecek insanlar tanımışızdır. Erkekler arasındaki yeteneklerin ve dâhilerin sayısı, şimdiye dek açığa çıkabilenlerden çok fazladır. Binlerce yıldır düşünsel olarak erkek cinsinden çok daha fazla ezilmiş, engellenmiş ve köreltilmiş olan kadın cinsinin yetenekleri de aynen bu durumdadır. Doğal koşullar altında gelişme fırsatı bulsalar, erkeklerde ve kadınlarda hangi bollukta düşünsel güç ve yeteneklerin gelişeceğini değerlendirebileceğimiz bir ölçeğimiz yoktur.

Bugün insan dünyası bitki dünyası gibidir. Milyonlarca değerli tohum, düşlükleri toprağın elverişsizliğinden dolayı ya da daha önce işgal edilmiş olduğu ve böylece yeni bitkiciğin elinden hava, ışık ve besin alındığı için gelişemez. Doğadaki yasaların aynısı insan yaşamı için de geçerlidir. Bir

bahçıvan ya da çiftçi denemeksizin, bir bitkinin daha iyi gelişmeyeceğini iddia etmeye kalkarsa, bilinçli tüm komşuları tarafından budala ilan edilir. Kusursuz bir hayvan elde etmek için, dişi ev hayvanlarından birini, daha yetkin ırktan bir erkek hayvanla çiftleştirmeyi reddettiğinde de aynı şey olur.

Bugün artık, bitkilerini ya da hayvanlarını daha akılcı tarzda işlemenin avantajlarını görmeyecek denli bilgisiz hiçbir köylü yoktur, sorun, daha iyi metodu uygulamak için olanaklarının izin verip vermediğidir; fakat bilgili insanlar bile, geri kalan dünya için reddedilemez yasa saydıkları şeyi, insan dünyasında geçerli kılmak istemezler. Ama yine de herkes, doğa bilgini olmaksızın, yaşamda öğretici gözlemlerini yapabilir. Köy çocuklarının kent çocuklarından farkı neden ileri gelir? Daha iyi durumdaki sınıfların çocuklarının kural olarak yoksul kişilerin çocuklarından yüz ve beden yapısı ve belirli zihinsel özellikler bakımından farkı neden ileri gelir? Bunlar, yaşam ve eğitim koşullarının farklılığından ileri gelmektedir.

Belirli bir mesleğin eğitiminde yatan tekyanlılık, insana özel bir karakter dayatır. Çoğu örnekte bir rahip ya da okul öğretmeni, duruşu ve yüz ifadesinden kolaylıkla tanınır, aynı şey sivil giysisi içinde olsa bile bir subay için de geçerlidir. Bir ayakkabıcı terzidcn, bir marangoz tesviyeciden kolaylıkla ayrılabilir. Gençliklerinde birbirlerine çok benzeyen ikiz kardeşler, eğer meslekleri çok farklıysa, biri zor bir zanaat, örneğin demircilik, diğeri felsefe öğrenimi almışsa, ileri yaşlarda önemli ayrılıklar göstereceklerdir. Bir yanda kalıtım, diğer yanda çevreye uyum, insan gelişiminde aynen hayvanlar dünyasında olduğu gibi belirleyici bir rol oynar, üstelik insan tüm yaratıklar arasında en kolay eğilip-bükülen, en yumuşak olanıdır. Bir insanı başka bir insan yapmak için, çoğunlukla birkaç yıllık başka bir yaşam ve meslek tarzı yeterlidir. Bir insan yoksul ve dar koşullardan, önemli ölçüde daha iyi koşullara geçtiğinde, dış görünüşteki değişimler en dikkat çekici biçimde ortaya çıkar. İnsan geçmişini belki de en az düşünsel kültüründe yadsıyabilecektir; bunun nedeni, çoğu insanın belirli bir yaştan sonra düşünsel eğitimin devamı için çaba göstermemesinde ve çoğunlukla da buna gereksinim duymamasında yatar. Sonradan görmüş biri ender olarak bu eksikliğin acısını çeker. Paraya ve maddi olanaklara bakan zamanımızda, ***bilgili ve büyük düşünsel yeteneklere sahip olan adamdan çok—özellikle bu adam yoksul ve rütbesiz olma talihsizliğine sahipse— para kesesi büyük olan adamın*** önünde eğilinmeye gönüllü olunur. zenginliğe tapma hiçbir zaman günümüzdekinden yüksek olmadı. Ama biz yine de "en iyi zamanda" yaşıyoruzdur.

Temelden farklı yaşam koşullarının ve eğitimin insanları ne hale getirdiğinin en çarpıcı örneğini sanayi bölgelerimizde görüyoruz. Orada işçiler ve işverenler daha dış görünüş olarak, sanki iki ayrı insan ırkına aitlermiş gibi bir karşıtlık oluştururlar. Bu karşıtlık, maden cevheri yönünden zengin bir endüstri kentinde 1877 kışında yapılan bir seçim toplantısı dolayısıyla, neredeyse ürkütücü biçimde gözümüzün önüne geldi. Liberal bir profesörle tartışmanın yapılacağı toplantı, iki partinin de eşit güçte temsil edildiği biçimde düzenlenmişti. Salonun ön bölümünü karşı taraf doldurmuştu, bunlar neredeyse istisnasız sağlıklı, güçlü, çoğunlukla iri kişilerdi; salonun arka bölümlerinde ve galerilerde işçiler ve küçük burjuvalar ayakta duruyorlardı, bunların onda dokuzu dokumacı, çoğunluğu yüzlerinden kaygı ve sıkıntı okunan küçük, dar göğüslü, solgun yanaklı kişilerdi. Birileri burjuva dünyasının doygun tembelliğini ve ödeme gücüne sahip moralini, diğerleri beylerin o kadar iyi görünmesinin nedeni olan kârı sağlayan, çalışan arıları ve yük hayvanlarını temsil ediyorlardı. Bir kuşak aynı elverişlilikte yaşam koşullarına tabi tutulsa, çoğunluk açısından karşıtlık ortadan kalkacaktır, sonraki kuşakta ise fark kesinlikle silinmiş olacaktır.

Genel olarak kadınlarda sosyal konumlarını saptamak erkeklerdekinden daha zordur, kadınlar yeni koşullara çok daha kolay alışırlar ve hemen yüksek yaşam alışkanlıkları edinirler. Onların uyum yeteneği, daha hantal olan erkekten fazladır.

Bitki için iyi toprak, ışık ve hava neyse, insan için düşünsel ve bedensel eğilimlerini geliştirmesine izin veren sağlıklı sosyal koşullar aynı şeydir. Ünlü söz: "İnsan ne yiyorsa, öyle olur", biraz tek yanlı biçimde benzer bir düşünceyi ifade eder. Sözkonusu olan yalnızca insanın ne yediği değil, bilakis onun tüm yaşam standardıdır, bedensel ve düşünsel gelişimini engelleyen ya da teşvik eden, duygusunu, düşüncesini, hareketlerini elverişli ya da elverişsiz anlamda etkileyen, içinde hareket ettiği sosyal çevresidir. İyi maddi koşullar içindeki insanların da, kendi evlerinin ya da kişisel ilişkilerinin dar çerçevesi dışında, *sosyal* karakterdeki olumsuz etkenlerden etkilendiklerini ve bunların onları yanlış yollara yönlendirecek kadar etkili olduğunu her gün görüyoruz. Hatta kişinin içinde yaşadığı genel koşullar ailedekinden çok daha büyük öneme sahiptir. Sosyal gelişme koşulları iki cins için de aynı olduğunda, hiçbiri için herhangi bir engel bulunmadığında ve toplumun sosyal durumu sağlıklı olduğunda, ***o zaman kadın da karakterinin en yüksek mükemmelliğine ulaşır; insanın gelişim tarihinde böyle bir durum***

şimdiye dek görülmediği için, bu konuda henüz doğru dürüst bir fikre sahip değiliz. Zaman zaman tek tek kadınların gösterdiği başarılar, en iyisinin umulmasına yol açıyor, çünkü bunlar, tıpkı erkek dâhiler, hemcinslerinin kitlesi arasında nasıl öne çıkıyorlarsa, hemcinslerinin kitlesi arasında öyle öne çıkarlar. Örneğin prensler için kullanılan ölçek kullanıldığında, kadınları ortalama olarak erkeklerden daha fazla yönetme yeteneği kanıtlamışlardır. Örnek olarak Kastilya'nın Isabella ve Blanche'i, Macaristan'ın Elisabeth'i, Milano ve İmola düşesi Katharina Sforza, İngiltere'nin Elizabeth'i, Rusya'nın Katharina'sı, Maria Theresia vs. anılmalı. Tüm ırklarda ve dünyanın her yerinde kadınların, en vahşi, en şamatacı sürüler üzerinde bile mükemmel bir yönetim göstermiş olmaları olgusuna dayanarak Burbach, ***kadınların büyük olasılıkla politika için erkeklerden daha uygun olacaklarını*** belirtiyor.[1] 1901 yılında İngiltere Kraliçesi Victoria öldüğünde, bir büyük İngiliz gazetesi, İngiltere tarihi, kraliçelerin krallardan daha iyi yönettiğini gösterdiği için, İngiltere'de tahta çıkışın salt kadın sırasını izlemesini önerdi.

Kimi büyük erkek, eğer onun kendisine, ne borçlu olduğu ve başkalarına neler borçlu olduğu her zaman bilinebilse, önemli ölçüde küçülecektir. Alman tarihçileri tarafından, örneğin Sybel tarafından, Fransız devriminin en büyük dâhilerinden biri olarak Kont Mirabeau görülür. Ama araştırmalar ortaya çıkardı ki, hemen hemen tüm konuşmalarının taslaklarını, sessizce ve onun için çalışan ve onun yararlanmayı bildiği bazı bilginlere borçludur. Öte yandan Sappho, Sokrates zamanında bir Diotima, Aleksandria'dan bir Hypatia, bir Madame Roland, Mary Wollstonecraft, Olympe de Gouges, Bayan v. Staël, George Sand vs. en büyük saygıyı hak ediyorlar; onların yanında kimi erkek yıldız sönük kalıyor. Kadınların, önemli erkeklerin anneleri olarak hangi etkilerde bulundukları da aynı şekilde biliniyor. Kadınlar, bütün olarak onlar için ***son derece*** elverişsiz koşullarda mümkün olanı yaptılar ve bu gelecek için en iyisini ummayı haklı gösteriyor. Gerçekten de ancak ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı, çok sayıda kadına yolu düzlemeye ve onlara çeşitli alanlarda erkekle rekabet izini vermeye başladı. Elde edilen sonuçlar gayet memnuniyet vericidir.

Ama diyelim ki kadınlar ortalama olarak erkekler kadar gelişme yeteneğine sahip değil, aralarında dâhiler ve büyük filozoflar yok, bu durum yasala-

[1] Dr. Havelock Ellis, Erkek ve Kadın. Dr. Hans Kurella'nın yetkili Almanca baskısı. s. 201. Leipzig 1894, Georg H. Wigands Verlag.

ra göre, "dâhiler" ve "filozoflar"la tam eşitlik tanındığında erkekler için ölçü olarak kullanılmış mıydı? Kadında daha yüksek yeteneği inkâr eden aynı bilginler, bunu zanaatçılar ve işçiler karşısında da yapma eğilimindedirler. Soylular "mavi" kanlarına ve soy ağaçlarına dayandıklarında alayla gülümseyip, omuz silkerler; ama alt sınıftan erkekler karşısında kendilerini, ulaştıkları konumu daha elverişli yaşam koşullarına değil, yalnızca kendilerine özgü yeteneklerine borçlu olan bir aristokrasi sayarlar. Bir alanda, en önyargısızlar arasında bulunan ve kendileri gibi özgür düşünmeyenleri küçümseyen erkekler, kendi konum ya da sınıf çıkarları, sahte gururları ya da özsevgileri sözkonusu olduğunda başka alanlarda darkafalılığa varan bir sınırlılık ve fanatizme varan bir karşıt görüşlülük içindedir. Daha yüksek erkek dünyası aşağı erkek dünyası hakkında olumsuz yargıda bulunur ve neredeyse tüm erkek dünyası aynı şeyi kadınlar hakkında yapar. Erkeklerin büyük çoğunluğu kadınlarda, kendi yararları ve eğlenceleri için bir araçtan başka bir şey görmez, onları ***eşit olarak*** değerlendirmeleri önyargılarına aykırıdır. Kadın başeğen ve alçak gönüllü olmalıdır, kendini evle sınırlamalı ve geri kalan her şeyi "kâinatın efendisi"nin bilgi alanı olarak ona bırakmalıdır. Kadın, düşünce ve eğilimlerine düşünülebilecek her türlü dizgini vurmalı ve dünyevi kayrasının, babası ya da kocasının, kendisi hakkında vereceği kararı beklemelidir. Bu talepleri yerine getirdiği ölçüde, zorunlu konumu sonucunda maddi ve manevi ıstırapların yükü altında mahvolsa da, "akıllı, ahlâklı ve erdemli" olarak övülür. Fakat ***tüm insanların eşitliğinden*** söz edilirken, insan soyunun yarısını bunun dışında tutmaya çalışmak saçmadır.

Kadın, tıpkı erkek gibi, güçlerini geliştirme ve özgürce kullanma ***eşit*** hakkına sahiptir; o da erkek gibi insandır ve onun gibi kendi efendisi olarak kendisi üzerinde tasarruf özgürlüğüne sahip olmalıdır. Kadın olarak doğmuş olma rastlantısı bunda bir değişiklik yapmamalıdır. Kadını, erkek olarak değil de kadın olarak doğduğu için —bunda kadın kadar erkeğin de bir suçu yoktur—, eşitliğin dışında tutmak, tıpkı hak ve özgürlükleri dinsel ya da siyasal inanç rastlantısına bağlı kılmak kadar haksızlıktır ve aynen, iki insanın doğum rastlantısıyla farklı halklara ya da uluslara ait oldukları için birbirlerini düşman olarak görmeleri kadar saçmadır. Bunlar, özgür bir insana yakışmayan anlayışlardır. İnsanlığın ilerlemesi, bir insanı bir başkasına, bir sınıfı bir başka sınıfa, bir cinsi bir başka cinse bağımlı ya da tutsak tutan her şeyi ortadan kaldırmaktan ibarettir. ***Doğanın, tek tek yaratıkların çeşitliliği ve doğa amacına ulaşmak için yarattığı eşitsizliği dışında, hiçbir eşitsizliğin***

haklılığı yoktur. Doğa sınırlarını ise hiçbir cins aşmayacaktır, çünkü o zaman doğa amacını yok eder.

3 — Erkek ve Kadının Bedensel ve Düşünsel Karakterinde Farklılıklar

Kadının erkekle eşitliğinin karşıtları temel koz olarak, kadının erkekten daha küçük bir beyine sahip olmasını kullanıyorlar, [onlara göre —ÇN] kadın başka özelliklerde de erkeğin gerisindedir, böylece kadının sürekli madunluğu (infériorité) kanıtlanmış oluyordu. Kesin olan, erkekle kadının farklı cinsten iki insan oldukları, her birinin cinsel amacına uygun özel organlara sahip olduğu, ve her cinsin doğa amacına ulaşmak için gerçekleştirmek zorunda olduğu görevler temelinde, fizyolojik ve psikolojik durumlarında bir dizi farklılıkların bulunduğudur. Bunlar kimsenin reddedemeyeceği ve reddetmeyeceği olgulardır, ***ama bunlar erkekle kadının sosyal ya da siyasal hak eşitliğinde farklılığı gerekçelendirmez.*** İnsanlık, toplum, ***iki*** cinsten oluşur, bunların gelişiminin sürmesi için ***ikisi*** de ***vazgeçilmezdir.*** En dâhi erkek bile, sahip olduğu en iyiyi ona borçlu olduğu bir anne tarafından doğurulmuştur. Öyleyse hangi hakla kadının, erkekle eşitliği inkâr edilmek isteniyor?

Önde gelen otoritelerin görüşlerine göre erkekle kadının bedensel ve ruhsal karakterinde önemli farklılıklar şunlardır: Boy uzunluğuyla ilgili olarak örneğin Havelock Ellis'te erkek için ortalama 170 santim, kadın için 160 santim (Vierordt'ta 172 ve 160, Krause'ye göre Kuzey Almanya'da 173 ve 163 santim) buluyoruz. Yani fark ortalama 10-12 santimdir. Boy oranı 100:93'tür. Ortalama ağırlık olarak, yetişkinler için 65 ve 54 kilogram geçerli sayılabilir. Kadın cinsinde göreceli gövde uzunluğunun ağır basması uzun süredir bilinen bir farktır; ama tam, ölçümlü incelemelerin gösterdiği gibi, çoğunlukla önemli ölçüde abartılır. Orta boyda bir kadının bacakları yine orta boyda bir erkekten yalnızca 15 milimetre kısadır ve Pfitzner bu farkın görünüşte farkedilebileceğinden kuşkuludur. "Boy uzunluğunun, gövde uzunluğu ve bacak uzunluğu olarak ayrılması yalnızca endam tarafından etkilenir ve cinsiyetten tamamen bağımsızdır." Buna karşılık kadın kolu erkeğinkin-

den açıkça kısadır (100:91,5). Erkek elinin büyük ve geniş olmasının dışında, erkekte yüzük parmağı kural olarak işaret parmağından daha uzundur, kadında ise tersine. Dolayısıyla erkek eli maymununkine benzer, zaten uzun kol da "pitekoid" (maymunsu) bir niteliktir.

Kafa büyüklüğüne gelince, erkek ve kadın için kafa yüksekliğinin mutlak değeri 100:94 olarak hesaplanabilir; fakat göreceli kafa yükseklikleri 100:100,8 gibidir, bu da kadın için mutlak daha küçük, ama göreceli olarak biraz büyük bir kafa sonucunu verir. Pfitzner'e göre mutlak kafa uzunlukları 100:96,1 gibidir. Fakat erkeğin göreceli kafa uzunluğu kadınınkiyle oranlandığında 100:103 gibidir; burada kadının göreceli büyük kafası biraz daha açık görülüyor. Kadının kemikleri daha küçük, daha ince, daha yumuşak yapılmıştır ve yüzeyi daha düzdür, çünkü daha zayıf adaleler tutunmak için daha az kaba yüzeylere gereksinim duyar. Adalelerin bu daha az gelişimi kadının en dikkat çekici özelliklerinden biridir; bu, tek tek adalelerin daha az kalınlığında ifadesini bulur, bunun ötesinde kadının adaleleri daha yumuşak ve daha suludur. (Adalelerin su miktarı v. Bibra'ya göre erkekte yüzde 72,5, kadında yüzde 74,4'tür.) Adalelerin bu durumu karşısında yağ dokusunda tam tersi sözkonusudur. Kadında erkektekinden önemli ölçüde fazla gelişmiştir. Kadının göğüs kafesi nispeten kısa ve uknazdır, başka farklılıklar doğrudan cinsiyet amacıyla bağıntılıdır. Çeşitli yazarların iç organların mutlak ve göreceli ağırlığı üzerine farklı verileri, çoğunlukla önemli ölçüde birbiriyle çelişiyor. Örneğin Vierordt'a göre erkekte kalp ağırlığının beden ağırlığına oranı 1:125, Cleundinning'e göre 1:158'dir, aynı yazara göre kadınlarda 1:206 ve 1:149'dur. Genel olarak, çoğunlukla mutlak küçük olan kadın iç organlarının beden ağırlığıyla karşılaştırıldığında göreceli olarak daha ağır olduğu, herhalde genel olarak kabul edilebilir. Erkeğin kalp ağırlığı 350, kadınınki 310 gramdır.

Kan için daha büyük bir su miktarı (yüzde 80,1'e karşılık yüzde 78,15), birim hacimde daha az sayıda kan hücreleri (kandaki yuvarlar), (milimetreküpte 4,5 milyona karşı 3 milyon) ve daha az miktarda kan pigmanı (Ellis'e göre fark yüzde 8'dir) sonucu çıkıyor. Kadında kalbin küçüklüğü ve daha dar damar sistemi ve olasılıkla kanın daha yüksek su miktarı, daha az yoğun bir gıda maddesi tüketimi ve daha az beslenme etkisinde bulunuyor. Daha güçsüz çene kemiği mekanizması da bununla anlaşılır olabilir. "Uygar erkeğin de hâlâ bazı [açılardan —ÇN] hayvana, özellikle maymuna, kadından daha yakın olması, aralarında yüz iskeletinin gelişimi dışında kol, bacak gibi

uzuvların uzunluğu da sayılabilecek 'pitekoid' karakterler göstermesi bununla açıklanır."

Cinslerin kafatası farklılığı ile ilgili olarak, Bartels'e göre, bir kafatasının iki cinsten birine aitliği için, her durumda kanıtlanabilir, kesin bir işaretin şimdiye dek bilinmediği ve herhalde varolmadığı da hemen vurgulanmalıdır. Mutlak alındığında erkek kafatası tüm boyutlarda kadınınkinden büyüktür. Buna uygun olarak kafatası iç boşluğu ve ağırlık da daha fazladır (oran 1000:888). Fakat beyin ve yüz kafatası ayrı ayrı ele alındığında biraz daha farklı sonuçlar çıkar. Sonuncusu erkekte yalnızca mutlak değil göreceli olarak da büyüktür. Buna karşılık beyin kafatasının boyutları kadında her zaman göreceli olarak büyüktür. Kafatası içeriği rakamlarından da, kadın için göreceli olarak büyük bir kafatası sonucu çıkar.

Yetişkin kişilerin tüm normal beyinleri için ortalama rakam (Grosser'e göre) erkeklerde 1388 gram, kadında 1252 gram ağırlık verir.[1] Erkek cinsi için ağırlıkların genel çoğunluğu (yüzde 84) 1250 ile 1550 arasındadır, kadın için (yüzde 91) 1100 ile 1450 gram arasındadır. Fakat bu ağırlıklar, kadın erkekten küçük olduğu için doğrudan karşılaştırılabilir değildir. Yani, göreceli beyin ağırlığının saptanmasına ihtiyaç duyuyoruz. Beden ağırlığıyla karşılaştırıldığında erkekte kilogram başına 21,6 gram, kadında 23,6 gram beyin tözü düşer. [Erkekte —ÇN] daha ağır olmasının açıklaması, esasen kadın endamının daha küçük olması gerçeğinde aranır.[2]

Farklı cinsiyetlerden aynı büyüklükte kişilerin karşılaştırılması başka sonuçlar veriyor. Marchand'a göre kadının beyin ağırlığı, tüm beden gruplarından aynı büyüklükteki erkeklerden istisnasız azdır. Ama bu işlem, aynı boy uzunluğu kıyaslamasında olduğu gibi, tam doğru değildir. O, henüz kanıtlanması gereken şeyin: boy uzunluğuyla beyin ağırlığı arasında doğrudan

---

[1] Aşağıda isimleri bulunanlara göre ortalama ağırlıklar şöyledir:

	Erkek beyni	Kadın beyni
Bischoff (Bavyera)	1362	1219
Boyd (İngiltere)	1325	1183
Marchand (Hessen)	1399	1248
Retzius (İsveç)	1388	1252

[2] "Dâhi erkekler kural olarak küçük endamlı ve külliyetli beyinlidir, bunlar aynı zamanda çocuğun iki temel özelliğidir ve onların yüz ifadesi ile karakteri çocuğu andırır." Havelock Ellis, Erkek ve Kadın. s. 392. 1894.

bir ilişkinin, kanıtlanmış olduğunu varsayar. Blakeman, Alice Lee ve Karl Pearson, İngiliz verilerine ve ölçümlerine dayanarak, beyin ağırlığında kadın ile erkek arasında farkedilir göreceli bir farkın olmadığını saptadılar, yani ortalama bir kadınla, beden, yaş ve kafa ölçüleri aynı olan bir erkek, beyin ağırlığında farklılık göstermeyecektir.[1]

Marchand bile, kadın beyninin küçüklüğünün, belki de onun sinir elementlerinin daha yüksek inceliğiyle belirlenmiş olduğunu vurguluyor. "Ancak" diyor Grosser, "bu henüz mikroskobik olarak kanıtlanmamıştır ve saptanması da zor olacaktır. Fakat kıyas yoluyla, kadının gözyuvarlarının ve kulağının iç kısmının biraz daha küçük olduğuna, ama bu nedenle bu aletlerin herhangi bir açıdan daha az hassas ve yetenekli olmadıklarına dikkat çekilmelidir. Kadın beyninin gerçekten az gelişimi için bir başka, evet temel neden, kadın adalelerinin daha zayıf gelişmiş olması durumunda yatmaktadır."[2]

Sözü edilen farklılıklar, cinsiyet farkı karakterine dayandığı ölçüde elbette ki değiştirilemezler. Kan ve beyin yapısındaki bu farklılıkların, başka yaşam tarzları (beslenme, düşünsel ve fiziksel jimnastik, çalışma tarzı vs.) ile ne ölçüde değiştirilebileceği, şimdilik her türlü kesin yargıdan uzaktır. ***Bugünkü kadının erkekle, eski çağ kadınından ya da geri halkların kadınlarından çok daha büyük bir farklılık içinde olduğu kesin gibi görünüyor ve son 1000-1500 yılın uygar halklar arasında kadın için yol açtığı sosyal gelişmelere göre bu yalnızca anlaşılabilir bir şeydir.***

Havelock Ellis'e göre kadının kafatası kapasitesi (erkeğinki 1000 olarak alındığında) şöyledir:

Zenci	984	Rus	884
Hotanto	951	Alman	838-897[3]
Hindu	944	Çinli	870
Eskimo	931	İngiliz	860-862
Hollandalı	919(909)	Paris'li (19 Yıl)	858

[1] J. Blakeman, Alice Lee ve K. Pearson, A Study of the biometric constants of english Brainweinghts. Biometrika 1905. Vol. IV.

[2] Doçent Dr. Otto Grosser, "Erkek ve Kadın"da, Kadının Bedensel Yapısı. Yayınlayan Berlin'de Profesör Dr. Kossmann ve Viyana'da Dr. S. Waliss. s. 40. Stuttgart 1907.

[3] Beş ayrı yazara göre, 838, 864, 878, 883, 897. Prusya için (Kupfer) 918, Bavyera için 893.

Almanlar'daki çelişkili veriler, ölçümlerin çeşitli materyal üzerinde — nicel ve nitel— gerçekleştirildiğini ve bu nedenle mutlak güvenilir olmadığını gösteriyor. Ama rakamlardan bir şey anlaşılıyor. Zenci, Hotanto, Hindu kadınları, Alman, İngiliz ve Parisli kadınlardan önemli ölçüde daha büyük kafatası kapasitesine sahipler ve buna rağmen sonuncuların tümü daha akıllıdır.

Ölmüş ünlü erkeklerin beyin ağırlığının karşılaştırılmasında da benzer çelişkiler ve tuhaflıklar ortaya çıkıyor. Profesör Reclam'a göre doğabilimcisi Cuvier'in beyni 1830 gram, Byron'unki 1907, ünlü matematikçi Gauß'unki 1492, filolog Hermann'ınki 1358, Paris Valisi* Hausmann'ınki 1226 gram ağırlığındaydı. Sonuncusunun beyin ağırlığı ortalama bir kadın beyninden azdı. Gambetta'nın beyni de kadın beyinlerinin tüm ortalamasından önemli ölçüde az ağırlıktaydı, yalnızca 1180 gramdı. Dante'nin de, bir erkek beyninin ortalama ağırlığından hafif bir beyne sahip olduğu söylenir. Benzer türde verilere Havelock Ellis'te rastlıyoruz. Buna göre Bischoff'un, beynini tarttığı sıradan bir kişinin beyni 2222 gram ağırlıktaydı, yazar Turgenyev'in beyni 2012 gramdı, buna karşılık en büyük üçüncü beyin, Hants Kontluğundan bir deliye aitti; aynı şekilde Bischoff'un incelediği sıradan bir işçinin beyni 1925 gramdı. En ağır kadın beyinleri 1742 ile 1580 gram arasındaydı, bunlardan ikisi ruh hastası kadınlara aitti. Ağustos 1902'de Dortmund'da yapılan Alman Antropologlar Kongresi'nde Profesör Waldeyer, 1716 yılında ölmüş olan filozof Leibniz'in kafatasının incelenmesinden, hacminin yalnızca 1450 santimetreküp tuttuğunu saptadı, bu, 1300 gramlık bir beyin ağırlığına denk düşmektedir. Mommsen, Bunsen ve Adolph v. Menzel'in beyinlerini incelemiş olan Hansemann'a göre Mommsen'in beyni 1429,4 gram geliyordu ve yetişkin bir erkeğin ortalama beyin ağırlığından daha ağır değildi. Menzel'in beyni yalnızca 1298 gram ve Bunsen'inki daha da az —1295 gram— geliyordu, yani ortalama ağırlıktan az ve bir kadının beyin ağırlığından önemli ölçüde yüksek değildi. Bunlar, düşünsel yeteneklerin, kafatası hacmine göre ölçülebileceği yönündeki eski görüşü tamamen saf dışı eden, göze çarpıcı gerçeklerdir.

Raymond Pearl, İngiliz verilerinin incelenmesinden sonra şu sonuca varıyor: "Düşünsel yeteneklerle beyin ağırlığı arasında sıkı bağlar bulunduğu yönünde hiçbir kanıt yoktur."[1]

---

* Präfekt: Polis müdürü veya belediye başkanı anlamına da geliyor. —ÇN.

[1] Raymond Pearl, Variation or Correlation in Brainweight. Biometrika. Vol. IV, June 1905, s. 83.

İngiliz antropolog W. Duckwort şöyle diyor: "İnsanlarda büyük bir beyin ağırlığının, yüksek düşünsel yeteneği beraberinde getirdiğine ilişkin kesin bir kanıt yoktur. Ne beyin ağırlığının, ne kafatası kapasitesinin ne de kafa çevresinin, saptanabildikleri yerde, düşünsel yeteneklerin mikyası olarak herhangi bir yararı vardır."[1]

Son yıllarda insan ırklarının beyinleri üzerine bir dizi incelemeyle öne çıkmış olan Kohlbrügge şu açıklamada bulunuyor: "Zekâ ve beyin ağırlığı, birbirinden tümüyle bağımsız iki ayrı büyüklüktür. Sık sık vurgulanan, ünlü erkeklerin yüksek beyin ağırlığı, gerçi genel ortalama beyin ağırlıklarını aştığı, ama bütün bu erkeklerin ait olduğu toplumun üst sınıflarınınkini aşamadığı için, ikna edici bulunmayarak geri çevrilir. Fakat bu açıklamalarla, beyin ağırlığının özellikle gençlikte aşırı çalışma uyarısıyla artabileceği reddedilmemelidir, bununla, toplumun yüksek sınıflarının ya da daha iyi öğrencilerin daha büyük beyni (kafatası kapasitesi) açıklanabilir, üstelik daha iyi durumdaki kişilerde buna, kural olarak aşırı beslenme de eklenir. Bu düşünsel fazla zorlama yoluyla sağlanan ağırlık artışının bilindiği gibi olumsuz yanı da vardır: Delilerin beyni genellikle çok ağırdır. Önemli olan zekânın (çalışma yeteneğinden çok başka bir şeydir bu), ağırlıkla herhangi bir ilişkisinin bulunduğunun kanıtlanamamasıdır. Dış şekillenme açısından da, şimdiye dek belirli biçimler ile yüksek düşünsel eğitim, daha veya zekâ arasında bir ilişkinin kanıtlanamamış olması sözkonusudur."[2]

Demek ki beden uzunluğu, bedensel güç üzerine yargıya nasıl izin vermiyorsa, aynı şekilde beyin kütlesinin ağırlığı da düşünsel yetenekler hakkında yargıya izin vermez. Büyük memeli hayvanlar, fil, balina, yunus vs. daha büyük ve daha ağır beyinlere sahiptirler. Göreceli beyin ağırlığı açısından çoğu kuşları ve küçük memeli hayvanları geçerler. Zekâ açısından kendilerinden çok daha büyük hayvanları (örneğin koyun, inek) geçen çok küçük hayvanlar (karınca, arı) vardır, aynı şekilde birçok büyük cüsseli insanın düşünsel yetenek açısından, küçük ve silik cüsselilerin gerisinde kaldıkları gibi. Büyük olasılıkla, beyin kütlesinden çok, ***beyin organizasyonu ve beyinsel güçlerin egzersizi ve kullanımı*** önemlidir.

---

[1] W Duckworth, Morphology and Anthropology. s. 421-422. Cambridge 1904.

[2] Kohlbrügge, İnsan Irklarının Büyük Beyin Kıvrımları Üzerine İncelemeler. Morfoloji ve Antropoloji Dergisi. I. Cilt, 3. defter, s. 598. Stuttgart 1908.

"Benim görüşüme göre " —diyor Profesör L. Stieda— "beynin dış tabakasının hassas yapısı, psişik fonksiyonların farklılığı için kuşku götürmez nedendir: sinir hücreleri, ara madde (Zwischensubstanz), kan damarlarının düzeni, yapısı, biçimi, büyüklüğü, sinir hücrelerinin sayısı ve bunların beslenmesi, içlerindeki metabolizma unutulmamalıdır."[1]

Eğer yeteneklerini tam geliştirmesi isteniyorsa, beynin her organ gibi egzersiz yapması ve uygun beslenmesi zorunludur; bu yapılmazsa ya da eğitim yanlış yönde gerçekleştirilirse, o zaman normal gelişme yerine yalnızca yavaşlama değil, adeta kötürümleşme geçer. Bir yön, diğerinin zararına teşvik edilir.

Manouvrier gibi, kadının morfolojik açıdan erkekten daha üstün olduğunu kanıtlayan birçok antropolog vardır. Bu bir abartmadır. "İki cinsi karşılaştırırsak" —diyor Duckworth— "bir cinsi morfolojik açıdan diğerinden daha üstün gösteren sabit farklar olmadığı ortaya çıkar."[2]

Havelock Ellis yalnızca bir sınırlama getirmek istiyor. Kadın cinsinde belirtilerin varyasyon bolluğunun erkeklerdekinden daha az olduğuna inanıyor. Ama Karl Pearson bir karşı çeşitleme, bunun yalnızca sahte bilimsel bir batıl inanç olduğunu ayrıntılarıyla kanıtladı.[3]

Kadın gelişiminin tarihini azbuçuk bilen hiçbir kimse, binlerce yıldır kadına karşı ağır günahlar işlendiğini ve hâlâ da işleniyor olduğunu reddedemez. Buna karşılık Profesör Bischoff, kadının da beynini ve zekâsını erkek gibi geliştirebilme olanağına sahip olduğunu iddia ediyorsa, bu iddia tartışılan konuya ilişkin yakışıksız ve duyulmamış ölçüde bir cehaleti göstermektedir. Uygarlık gelişimimizin seyrinde kadının konumu üzerine bu eserdeki anlatım, erkeğin binlerce yıl süren egemenliğinin, düşünsel ve fiziksel gelişimindeki büyük farkların suçlusu olduğunu tamamen anlaşılır kılıyor.

Doğabilimcilerimiz, bilimlerinin yasalarının insan üzerinde de tümüyle uygulanması gerektiğini kabul etmelidirler. Kalıtım ve uyum, bütün diğer doğa yaratıkları gibi, insan için de geçerlidir. Eğer insan doğada istisna değilse, o zaman evrim teorisi ona da uygulanmalıdır, böylece, aksi halde bulanık

---

[1] L. Stieda, Dilbilen Birinin Beyni. Morfoloji ve Antropoloji Dergisi 1907. 11. Cilt, 1. Defter, s. 135.

[2] Duckworth, age., s. 422.

[3] K. Pearson, Variation in Man and Woman in Chances of teath. 1. Cilt, s. 376. Londra 1897.

ve karanlık kalan ve sonra bilimsel mistikliğin ya da mistik bilimin konusu olan şey, güneş gibi aydınlanır.

Cinslerde beynin ***oluşumu*** da cinslerin farklı eğitimlerine —eğer bu tanım, geçmişin büyük bir bölümü için, özellikle kadın için kullanılabilirse ve yetiştirme (Aufziehung) ifadesi daha doğru değilse— uygun olarak gelişti. Zekâyı etkileyen beyin parçalarının, beynin ön bölümlerinde; öncelikle duyarlılık ve duygu yaşamını etkileyen bölümlerin ise orta kafada aranması gerektiği konusunda fizyologlar anlaşıyor. Erkekte önbölüm, kadında orta bölüm daha çok gelişmiştir. ***Erkek ve kadın için güzellik kavramı buna uygun oluşmuştur.*** Bugün hâlâ belirleyici olan Yunan güzellik kavramına göre, ***kadın dar, erkek yüksek ve özellikle geniş alınlı olmalıdır.*** Ve aşağılanmanın bir ifadesi olan bu güzellik kavramı kadınlarımıza öylesine işlemiştir ki, yüksek bir alnı, çirkinlik olarak değerlendirirler ve daha dar görünmesi için saçlarını alınları üzerine dökerek doğayı sanatla düzeltmeye çalışırlar.

4 — Darwinizm ve Toplumun Durumu

Yani kadınların, erkeklere kıyasla beyin kütlesi bakımından aşağı konumda oldukları kanıtlanmamıştır, bu durumda, kadınların düşünsel alanda bugün olduğu gibi olmalarına şaşmamalıdır. Darwin, şiir, resim, heykeltraşlık, müzik, bilim ve felsefede en olağanüstü erkeklerin listesiyle, aynı alanlarda en olağanüstü kadınların listesi yanyana getirildiğinde hiç kıyaslanamayacaklarını söylerken mutlaka haklıdır. Ama başka türlüsü olabilir mi? ***Böyle olmasa şaşırtıcı olurdu.*** Bu nedenle Dr. Dodel-Zürich[1], bir dizi kuşak boyunca kadınlar ve erkekler eşit eğitilseler ve o sanat ve disiplinlerin uygulanmasını öğrenseler, bunun başka türlü olacağı yanıtını veriyor. Kadın ortalama olarak ele alındığında fiziksel açıdan da erkekten zayıftır, birçok yabanıl halkta bu asla sözkonusu değildi.[2] Gençlikten itibaren egzersiz ve

[1] Yeni Yaratılış Tarihi.

[2] Daha önce değinildiği gibi, Dr. Havelock Ellis'in birçok kez atıfta bulunulan kitabında buna ilişkin belgeler vardır. Buna göre, birçok yabanıl ve yarı-yabanıl halklarda kadın fiziksel güç ve boy açısından erkekle yalnızca eşit olmakla kalmaz, bazen onu geçer bile. Buna karşılık Ellis, uygarlık gelişimimiz sonucunda, iki cinsin kafatası hacmindeki farklılığın artmaya devam ettiği konusunda, başkalarıyla birleşiyor.

eğitimin nelere kâdir olduğu, cesaret, gözüpeklik, çeviklik ve bedensel güç açısından en şaşırtıcı şeyleri yapan sirk bayanları ve kadın akrobatlar örneğinde görülüyor.

Böyle bir gelişme, yaşam koşullarının ve eğitimin —doğabilimsel açıdan kabaca ifade edildiğinde "terbiye"nin— sorunu olduğundan, insan kendi ***gelişimine amaç ve hedefte bilinçli müdahalede bulunur bulunmaz,*** insanların fiziksel ve düşünsel yaşamının en güzel sonuçlara yol açacağı kesinlikle varsayılabilir.

Bitkiler ve hayvanlar yaşam koşullarına nasıl bağımlıysa, nasıl elverişli koşullar onları teşvik ediyor, elverişsiz koşullar engelliyorsa ve zorunlu koşullar —eğer yokolmalarına yol açmamışsa— özlerini ve karakterlerini değiştirmeye onları zorluyorsa, aynı şey insanlar için de geçerlidir. İnsanın geçimini sağlama ve koruma biçimi, yalnızca onun dışsal varlığını değil, bilakis duygu, düşünce ve davranışını da etkiler. İnsanların elverişsiz yaşam koşulları —yani sosyal durumun yetersizliği— yetersiz kişisel gelişimin nedeniyse, o zaman buradan, yaşam koşullarını, yani sosyal durumunu değiştirerek insanın kendisinin değiştirilebileceği sonucu çıkar. Yani sözkonusu olan, sosyal koşulları, her insanın karakterini engelsiz, tam geliştirme olanağını elde edeceği, Darwin'e dayanarak Darwinizm tanımıyla anılan gelişim ve uyum yasalarının tüm insanlar için amaç ve hedefte bilinçli etkinlik kazanacağı biçimde şekillendirmektir. Ama bu yalnızca sosyalizmde olanaklıdır.

İnsanlar düşünen ve anlayan yaratıklar olarak kendi yaşam koşullarını, yani sosyal koşullarını ve onunla bağıntılı her şeyi, herkes için elverişli varlık koşullarının eşit mevcut olacağı biçimde plânlı olarak değiştirmek ve mükemmelleştirmek zorundadırlar. Herkes eğilim ve yeteneklerini hem kendisinin hem de genelin yararına geliştirebilmelidir, ama başkalarına ya da genele zarar verme gücüne sahip olmamalıdır. Onun kendi çıkarlarıyla başkalarınınki örtüşmelidir. Çıkarlar uyumu, bugün toplumda egemen olan çıkarlar zıtlığının yerine geçmelidir.

Darwinizm her gerçek bilim gibi, fevkalade demokratik bir bilimdir[1]; temsilcilerinin bir bölümü tersini iddia ediyorsa, bunlar kendi bilimlerinin

[1] "Bilimin salonu, demokrasinin tapınağıdır." Buckle, İngiltere'de Uygarlık tarihi. 2. Cilt, 2. bölüm, 4. baskı. Çeviren A. Ruge. Leipzig ve Heidelberg 1870.

erimlerini değerlendirmeyi bilmiyorlar demektir. Muhalifler, özellikle kendileri için avantaj ya da zarar sözkonusu olduğunda her zaman hassas bir burna sahip olan kilise üyeleri, bunu kavradılar ve o yüzden Darwinizmi sosyalist ya da ateist olarak jurnalliyorlar. 1877 yılında, Münih'teki doğabilimcileri toplantısında Profesör ***Häckel***'a karşı çıkan Profesör ***Virchow*** bu konuda, en şiddetli muhalifleriyle birleşiyor: "Darwinci teori sosyalizme gider."[1] Häckel, evrim teorisinin ders programına alınmasını talep ettiği için Virchow Darwinizmi gözden düşürmeye çalışıyordu. Bugünkü düzene sarılmak isteyen herkes, okulda doğabilimlerinin Darwin ve yeni doğabilimi doğrultusunda öğretilmesine karşı mücadele ediyor. Bu teorilerin devrimci etkisi biliniyor, bunları yalnızca seçkinler çevresinde öğretme isteği bu yüzdendir. Ama biz şöyle düşünüyoruz: Virchow'un iddia ettiği gibi, Darwinci teoriler sosyalizme gidiyorsa, bu, bu teorilerin aleyhine değil, sosyalizmin lehine bir kanıttır. Bilim adamları, bir bilimin sonuçlarının şu ya da bu devlet kurumuna, şu ya da bu sosyal duruma yol açıp açmadığını ya da onu haklı çıkarıp çıkarmadığını sormamalı, o teorilerin doğru olup olmadığını sınamalı ***ve eğer doğruysa, o zaman bu teoriler tüm sonuçlarıyla kabul edilmelidir.*** Başka türlü davranan, kişisel çıkarlar nedeniyle olsun, yukarıdan gelecek lütuf ya da sınıf veya parti çıkarı nedeniyle olsun başka türlü davranan aşağılık davranıyor demektir ve bu bilime onur kazandırmaz. Ne var ki, özellikle üniversitelerimizde, loncasal bilimin temsilcileri, yalnızca ender örneklerde bağımsızlık ve karakter iddia edebilirler. Maaşlarını yitirme, yukarıdan gelecek lütuftan yoksun kalma, ünvan, rütbe ve terfiden vazgeçmek zorunda kalma korkusu, bu temsilcilerin çoğunu boyun eğmeye ve inançlarını gizlemeye ya da resmen, inandıklarının ve bildiklerinin tersini söylemeye yöneltiyor. Bir

[1] Ziegler, age., s.11 ve 12'de, Virchow'un açıklamalarının anlamının bu olduğunu reddediyor. Ama Virchow'un açıklamaları üzerine kendi ifadeleri bunu onaylıyor. Virchow şöyle diyordu: "***Evrim teorisinin bugün artık bir sosyalistin kafasında nasıl şekillendiğini*** bir düşünün! (Gülüşmeler.) Evet baylar, bazılarına bu gülünç gelebilir, ama çok ciddidir ve evrim teorisinin bizlere, ***benzer teorilerin komşu ülkede gerçekten neden olduğu tüm o korkunçlukları gelirmemesini umuyorum. Ne de olsa, bu teorinin de, eğer kararlılıkla uygulanırsa, son derece sakıncalı bir yanı vardır, ve sosyalizmin onunla temas haline geçtiğini umarım gözden kaçırmamışsınızdır. Bunu çok iyi anlamanız gerekir.***" Evet, Virchow'un korktuğu şeyi yaptık, Darwinci teorinin, bizzat Darwin'in ve taraftarlarının büyük bölümünün ya hiç çıkarmadığı ya da yanlış çıkardığı sonuçlarını çıkardık. Virchow, ***bu öğretilerde yatan sonuçları*** sosyalizmin ***çıkaracağını ve çıkarmak zorunda olduğunu*** öngördüğü için, bu öğretilerin sakıncaları konusunda ikazda bulunuyor.

Du Bois-Reymond, 1870'de Berlin Üniversitesi'nde yapılan bir yemin töreninde: "Üniversiteler Hohenzollern'lerin düşünsel özel koruması için eğitim yerleridir", diyebiliyorsa, önem açısından Du Bois-Reymond'un çok gerisinde bulunan çoğunluğun, bilimin amacı hakkındaki düşünceleri anlaşılabilir.[1]Bilim, erkin hizmetçisi durumuna düşürülür.

Profesör Häckel ve taraftarları Profesör O. Schmidt, v. Hellwald ve diğerlerinin, Darwinizmin sosyalizme yardımcı olduğu korkunç iddiasına karşı enerjik biçimde direnmeleri ve aksinin doğru olduğunu, Darwinizmin, tüm doğada daha üst organize ve daha güçlü canlıların, daha aşağı olanları ezdiğini öğrettiği için aristokrat olduğunu iddia etmeleri açıklanabilir bir şeydir. Ve onlara göre, toplumda daha üst organize ve daha güçlü canlıları, varlıklı ve kültürlü sınıflar temsil ettiğinden, böylece onların egemenliğini, doğa yasalarına dayandığı için, doğal olarak değerlendirirler.

Darwincilerimiz arasındaki bu doğrultunun, kâr egemenliğinin en iyiyi, en becerikliyi, en yetenekliyi değil, çoğunlukla ***en kurnaz*** ve ***en bozulmuş*** olanı toplumsal doruğa çıkaran ve bunları, soyları için varlık ve gelişme koşullarını, parmaklarını kıpırdatmalarına gerek kalmaksızın en iyi hale getirecek bir konuma sokan burjuva toplumununun egemen ekonomik yasalarından hiç haberi yoktur. Hiçbir ekonomik sistemde, iyi insani ve soylu özelliklere sahip kişiler, kapitalist ekonomik düzen altında olduğundan daha az yükselme ve yukarıda kalma şansına sahip değildir. Abartmaksızın denilebilir ki, bu ekonomik sistem doruğuna doğru çıktıkça bu imkansızlık artmaktadır. Araçların kullanımında ve seçiminde acımasızlık ve vicdansızlık, tüm insani erdemlerin toplamından daha çok başarı vaadeden, sonsuz etkinlikte bir silahtır. Ve böyle bir temel üzerinde inşa edilmiş bir toplumu, "en yeteneklilerin ve en iyilerin" toplumu olarak görmeyi ancak, bu toplumun özü ve doğası üzerine bilgisi sıfır olan ya da burjuva önyargıların egemenliği altında, düşünmeyi ve sonuç çıkarmayı unutmuş olan biri başarabilir. Varolma mücadelesi, onları buna zorlayan koşulları kavramaksızın tüm organizmalarda vardır, bu onların içinde bilinçsiz gerçekleşir. Varolma mücadelesi insan dünyasında da, dayanışmanın yokolduğu ya da hiç geçerli olmadığı her toplumun üyeleri arasında mevcuttur. Bu varolma mücadelesi, gelişme sürecinde insanlar arasında sosyal ilişkilerin aldığı biçimlere göre değişir; gittikçe daha yüksek basamaklarda cereyan eden sınıf mücadeleleri

[1] Du Bois-Reymond, aynı cümleyi, Şubat 1883'de, Büyük Friedrich'in doğum gününde, kendisine karşı eski saldırılara değinerek tekrarladı.

karakterini alır. Ama bu mücadeleler —ve insanlar tüm diğer yaratıklardan burada ayrılır— toplumun karakterinin gittikçe daha fazla kavranmasına ve sonuçta, onun gelişimine egemen olan ve belirleyen yasaların anlaşılmasına yol açar. ***Sonuçta insanların yalnızca bu bilgiyi siyasal ve sosyal kurumlarına uygulamaları ve bunları ona uygun değiştirmeleri gerekir.*** Yani insanla hayvan arasındaki fark, ***insanın düşünen bir hayvan olarak adlandırılabileceği, ama hayvanın düşünen bir insan olmadığıdır.*** Darwincilerimizin büyük bir bölümü, tekyanlılıkları içinde bunu kavramıyor. Yanlış sonuca varmaları bundandır.[1]

Profesör Häckel ve taraftarları, Darwinizmin ateizme yolaçtığını da reddediyorlar ve böylece tüm bilimsel açıklamaları ve kanıtlarıyla "yaratıcı"yı ***ortadan kaldırdıktan*** sonra, onu arka kapıdan gizlice içeri sokmak için gayretli çabalar sarfediyorlar. Bu amaçla, "yüksek ahlâklılık", "ahlâki prensipler" vs. diye adlandırılan kendine özgü bir "din" kuruluyor. Profesör Häckel 1882'de Eisenach'da, Weimar'lı grandük ailesinin de bulunduğu doğa bilimcileri toplantısında, yalnızca dini kurtarmayı değil, bilakis ustası Darwin'i de dindar olarak göstermeyi denedi. O konferansı dinleyen ve orada atıf yapılan Darwin'in mektubunu okuyan herkesin onaylayacağı gibi, deney başarısızlığa uğramıştır.[2] Darwin'in mektubu, Profesör Häckel'a göre içermesi gerekc-

---

[1] Profesör Enrico Ferri'nin kaleminden çıkmış "Sosyalizm ve Modern Bilim, Darwin-Spencer-Marx" başlıklı bir eserde (çeviren ve tamamlayan Dr. Hans Kurella. Leipzig 1895, Georg H. Wigands Yayınevi), özellikle Häckel'a karşı, Darwinizmle sosyalizmin tam bir uyum içinde olduğunu ve —yakın zamana dek yaptığı gibi— Darwinizmi ***aristokrat*** olarak karakterize etmenin, Häckel'in temel yanılgısı olduğunu kanıtlıyor. Ferri'nin eserini bütünüyle kabul etmiyoruz ve özellikle kadının özelliklerini değerlendirdiği, esasen Lombroso ve Ferrero'nun bakış açısı doğrultusundaki görüşlerini paylaşmıyoruz. ***Ellis,*** "Erkek ve Kadın"da, erkekle kadının özellikleri farklı olsa da, onların ***eşdeğerde*** olduğunu kanıtladı — bu, Kant'ın erkekle kadının ancak ***birlikte*** bir insanı oluşturdukları ifadesinin onayıdır. Ferri'nin eseri tam zamanında gelmiştir, yalnız 10. sayfada bir notta çevirmen, Ziegler'e değinirken "Bebel'in düşüncesizce iddialarından" sözetme zahmetine katlanmayabilirdi. Bu "düşüncesizliği" kanıtlamak Bay Kurella'ya zor gelebilir ve bu not, bizim ***tümüyle*** katıldığımız Ferri'nin cümleleri arasına oldukça düşüncesizce yerleştirilmiştir. —Yazar.

[2] Profesör Häckel "Zukunft'un (Gelecek) 8. sayısında (Berlin 1895), Reichstag'ın önünde bulunan darbe tasarısı üzerine bir makale yayınladı, makalenin sonunda başka şeylerin yanısıra şunu belirtiyor: "Bana tekrar tekrar saldırmış ve başka şeylerin yanısıra Kadın Üzerine kitabında ***doğrudan doğruya iftira atmış*** olan Bay Bebel'in dostu değilim kuşkusuz." Bay Häckel'in burada bana yönelttiği suçlama, birine yapılabilecek ***en ağır*** suçlamadır, bile bile saldırıldığı anlamına gelir. Profesör Häckel bunu bilmiyor görünüyor. Böyle bir şey yaptığı-

nin —gerçi dikkatli ifadelerle— tam tersini içeriyordu. Darwin, yurttaşları ingilizlerin "dindarlığı"nı gözetmek zorundaydı, bu nedenle din üzerine gerçek düşüncesini açıkça söylemeye hiç cesaret edemedi. Ama özelde bunu yapıyordu, Weimar toplantısından kısa süre sonra öğrenildiği gibi Dr. L. Büchner'e, ***kırk yaşından beri —yani 1849'dan beri— artık inanmadığını, çünkü inanç için kanıtlar elde edemediğini*** söylemişti. Darwin yaşamının son yıllarında New York'da yayınlanan ateist bir gazeteyi de destekliyordu.

5 — Kadın ve Serbest Meslekler

Kadınlar düşünsel alanda da erkeklerle yarışa girmelidir; beyinsel fonksiyonlarını geliştirmek ve yolu açmak için erkeklerin keyfi gelene dek beklemelidirler. Bu hareket tam hız ilerlemektedir. Şimdiden kadınlar birçok engeli yıktılar ve düşünsel arenaya çıktılar — bir dizi ülkede özellikle başarılı oldular. Kadınlar arasında, üniversite ve yüksek okullarda öğrenim ve bu öğrenime uygun etkinlik çevrelerine giriş için, kendini gittikçe daha fazla hissettiren hareket, koşullarımızın karakterine göre, burjuva kadın çevresiyle sınırlıdır. Proleter kadınlar bununla doğrudan ilgili değildir, çünkü bu öğrenim ve o temelde elde edilebilecek mevkiler şimdilik onlara kapalıdır. Buna rağmen bu hareket ve başarısı genelin yararınadır. Birincisi, burada kadının genel olarak erkek dünyası karşısındaki konumuyla ilgili ilkesel bir talep sözkonusudur; ikincisi, kadınların bir bütün olarak gelişimleri için, son derece elverişsiz koşullarda bugünden neler yapabilecekleri kanıtlanmalıdır. Bunun dışında, örneğin hastalık durumunda, eğer gerekli görüyorlarsa, kendilerini erkeklerden daha rahat ellerine teslim edebilecekleri kendi cinslerinden doktorlar tarafından tedavi edilmeleri, kadınların çıkarınadır. Kadınlarımızın büyük bölümü için kadın doktorlar hayırlı bir iştir, çünkü hastalık durumunda ve cinsellikle bağıntılı çok çeşitli bedensel rahatsızlıklarında kendilerini erkeklerin eline teslim etmeleri gereği, onları çoğunlukla doktor yardımını zamanında talep etmekten alıkoyuyor ya da hiç etmemelerine yol açıyor. Bir sürü hoş olmayan durum ve yalnızca kadınlar için değil, bilakis

---

mı sanmıyorum ve Profesör Häckel'in iddiasını kanıtlamasını beklemek zorundayım; bunu yapmadığı sürece, iddiasını ***düşüncesizce*** bir iddia olarak reddediyorum. —Yazar

erkekler için de en kötü sonuçlar buradan kaynaklanır. Kadınların bu bazen suç sayılabilecek çekingenliği ve rahatsızlıklarını itiraf etme isteksizliği üzerine şikayetçi olmayan hemen hiçbir doktor yoktur. Bu anlaşılır bir şeydir, mantıksız olan, erkeklerin, özellikle de birçok doktorun, kadınlar için tıp öğreniminin bu nedenle de ne kadar haklı ve gerekli olduğunu görmek istememeleridir.

Kadın doktorlar yeni bir olay değildir. Eski halkların çoğunda, özellikle de eski Almanlarda, sağlık bakımıyla kadınlar yükümlüydü. Dokuzuncu ve onuncu yüzyılda Arap imparatorluğunda çok ünlü kadın doktor ve operatörler vardı, özellikle Arap (Mağrebi) egemenliği altında İspanya'da, Cordoba Üniversitesi'nde öğrenim görüyorlardı. Kadınlar, Bologna ve Palermo gibi çeşitli İtalyan üniversitelerinde öğrenim görmelerini de Mağrebilerin etkisine borçluydular. Daha sonra İtalya'da "dinsizlerin" etkisi kaybolduğunda, bu öğrenimlerin yasaklanması yoluna gidildi. Böylece 1377'de Bologna Üniversite Kurulu şu kararnameyi çıkardı:

"Ve kadın günahın başı, şeytanın silahı, cennetten kovuluşun ve eski yasanın bozuluşunun nedeni olduğu için ve bu yüzden onunla her türlü konuşmadan gayretle kaçınılması gerektiği için, herhangi bir kimsenin herhangi bir kadını, o kadın ne kadar saygıdeğer olursa olsun, adı geçen kurula sokmaya kalkışmasını kesinlikle men ve yasak ediyoruz. Eğer her şeye rağmen biri bunu yaparsa, o zaman rektör tarafından ağır biçimde cezalandırılacaktır."

Kadınların yüksek öğrenime girmesine izin verilmesi, her şeyden önce, kadın rekabetinin, çeşitli yerlerden onaylandığı gibi, genç erkeklerin pek iyi olmayan öğrenme gayreti üzerinde çok olumlu etkide bulunma başarısına sahiptir. Yalnızca bu bile büyük bir kazanımdır. Dolayısıyla bunların ahlâkları da önemli ölçüde düzelebilir; yüksek öğrenim gençliğimizin içki ve kavga düşkünlüğü, meyhane yaşantısı şiddetli bir darbe alabilir; devlet yöneticilerimizin, yargıçlarımızın, yüksek polis memurlarımızın, din adamlarımızın ve milletvekillerimizin vs. esas olarak çıktığı yerlerin, kurulma ve sürdürülme amaçlarına daha uygun düşen bir görgü yerleşecektir. Ve tarafsız uzmanların ortak yargısına göre, bu görgünün düzeltilmesi acilen gereklidir.

Kadınların üniversite ve yüksek okullarda öğrenimine izin veren devletlerin sayısı son onyıllarda hızla artmaktadır. Uygar olma iddiasındaki hiçbir devlet, uzun vadede kendisini bu talebe kapayamaz. Her açıdan en göze batı-

cı zıtlıkları temsil eden iki devletten Birleşik Devletler bu konuda en öndeydi, onu Rusya izledi. Kuzey Amerikan Birliği'nde kadınlar tüm eyaletlerde yüksek öğrenime girebilmektedir: Utah'ta 1850, Iowa'da 1860, Kansas'ta 1866, Wisconsin'de 1868, Minnesota'da 1869, Kaliforniya'da ve Missouri'de 1870, Ohio, Illinois ve Nebraska'da 1871'den beri; ve o zamandan bu yana tüm diğer eyaletler onları izledi. Birleşik Devletler'de kadınlar, kadınların yüksek öğreniminin bu yaygınlığına uygun mevkileri de ele geçirdiler. 1900 yılındaki sayıma göre 7399 kadın doktor ve operatör, 5989 kadın yazar, 1041 kadın mimar, 3405 kadın din görevlisi, 1010 kadın avukat, 327 905 kadın öğretmen vardı.

Avrupa'da üniversitelerini kadınların yüksek öğrenimine öncelikle İsviçre açtı. Yüksek öğrenim görenlerin, erkek ve kadın dinleyiciler dahil, bütünü şu kadardı:

		Bunlar arasında kız öğrenciler	Kız dinleyiciler dahil
1896-97	4181	391	728
1900-01	5301	854	1429
1905-06	7676	1502	2757
1906-07	8521	1904	3156

1906-07 kış sömestrinde çeşitli fakültelerde kız öğrencilerin dağılımı söyleydi: Hukuk 75, Tıp 1181, Felsefe 648. Uluslarına göre, 172'si İsviçreli ve 1732'si yabancıydı. Yüksek öğrenim gören Alman kadınların sayısı, bunlar artık belirli sınırlamalar altında da olsa Alman üniversitelerine girebildiklerinden, azaldı. 1906-07 yılında üniversitelere kurallara uygun kaydolmuş kız öğrencilerin sayısı tüm kayıtlı öğrencilerin yaklaşık yüzde 30'uydu ve kız dinleyicilerle beraber bu sayı tüm öğrencilerin ve dinleyicilerin yüzde 37'siydi. İngiltere'de kadınların üniversite derslerine girmesine izin vardır ama Oxford ve Cambridge'de profesörlük vs. ünvanı almalarına izin yoktur. Fransa'da 1905 yılında 33 168 yüksek okul öğrencisi vardı, bunlar arasında 1922'si kızdı (774'ü yabancı). Bunların dağılımı şöyleydi: Hukuk 57, Tıp 386, Doğabilimleri 259, Edebiyat 838, Diğerleri 382. Kadınların yüksek öğrenim görmesine izin verilen devletler şunlardır: Birleşik Devletler, İngilte-

re, Hollanda, Belçika, Danimarka, İsveç, Norveç, Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya, İsviçre, Fransa, Türkiye ve Avustralya. Kadın doktorlara izin verilen ülkeler: Hindistan, Habeşistan, İran, Fas, Çin vs.dir. Özellikle doğu devletlerinde kadın doktorlar gittikçe daha fazla zemin kazanıyor. Bu ülkelerde dinin ve âdetlerin kadına koyduğu sınırlamalar, burada kadın doktorların büyük bir iyilik olarak görülmesine yol açıyor.

Uzun mücadeleler ve büyük uğraşlardan sonra nihayet Almanya da, şimdilik çekingen de olsa, yeni bir yola girdi. Federal meclisin 24 Nisan 1899 tarihli kararıyla kadınlara, erkeklerle aynı koşullar altında tıp, diş doktorluğu ve eczacılık sınavları serbest bırakıldı. Federal meclisin 28 Temmuz 1900 tarihli ikinci bir kararıyla, yurdışında mezun olmuş kadın doktorlara Alman İmparatorluğu'nda, eğer İmparatorluk üyesiyseler, izin verilecek, kadın doktorların yurtdışında başladıkları öğrenimleri de sayılacaktı. Daha 1898 yılından önce tek tek Alman üniversitelerinde, örneğin Heidelberg ve Göttingen'de kadınlara öğrenim izni verilmişti. 1901-02 kış sömestresinde üniversite kayıtlarında artık 1270 kadın dinleyici yazılıydı. Bir dizi Alman kentinde, örneğin Karlsruhe, Stuttgart, Hannover, Königsberg, Hamburg, Frankfurt a. M., Breslau, Berlin, Schöneberg, Mannheim vs.de kız liseleri ve ortaokulları kuruldu. 1902 ilkbaharında, bir Alman lisesinden olgunluk diploması sahibi olan kadın öğrencilerin kayıt talebi Berlin Üniversitesi Senatosu tarafından yine reddediliyordu. Almanya'da çok etkili çevrelerin kadınların yüksek öğrenimine karşı direnişi henüz kırılamamıştı. Böylece Prusya eğitim bakanı Mart 1902'de Prusya parlamentosunda bir konuşma yaptı, başka şeylerin yanısıra şunu söyledi: Kız liseleri eğitim idaresinin reddetmesi gereken bir denemeydi; erkekle kadın arasındaki doğa tarafından verilmiş ve kültürle geliştirilmiş farkların lise ve üniversiteye gidişle zarar göreceğinden korkuluyordu. Alman ailesinde, Alman kadınının özelliği mümkün olduğunca korunmalıydı. Bu tümüyle eski şablonlara göre düşünülmüştür. Öğrenim görmesine izin verilen kadınların çoğunun, kendilerinden isteneni en yüksek ölçüde, hatta bazılarının mükemmel biçimde yerine getirdiğini kabul etmelerine rağmen, Alman profesörlerin büyük bir bölümü de, halen kadınların yüksek öğrenimine soğuk bakıyordu. Öğrencilerin bir kısmının — olasılıkla çok büyük bir bölümünün— kadının yüksek öğrenim görmesi üzerine ne düşündüğünü ise, Mart 1902'de Halle'de klinik dersi gören öğrencilerin, Alman klinik profesörlerini desteklemek için yayınladığı bir protesto belgeliyor. Bu protestoya, Berlin'de "Kadın Eğitimi-Kadın Öğrenimi" derne-

ğinin, kadının tıp öğrenimine izin verilmesi için ajitasyonunun neden olduğu açıklandıktan sonra şöyle deniyordu: "Sorun bu adımla kamuoyunun tartışma gündemine getirildikten sonra, Halle'li klinik öğrencileri, bu sorundaki karara ilk planda ilgi duyan ve bu kararı önemseyen çevrelere, Alman üniversitelerinin klinik profesörlerine başvurmaktadırlar, çünkü onlar, sözü edilen muzırlıkları ya kendi deneyimlerinden bilirler ya da, ***bu ortak klinik dersinin şurda burda hangi utanç verici ve her türlü utanma duygusuyla alay eden durumlara, burada kepazelik çıkarmadan daha ayrıntılı anlatılabilmek için fazlasıyla iğrenç olan durumlara yol açabileceğini düşünebilirler.*** Halle Üniversitesi Tıp Fakültesi, Alman İmparatorluğu'nda, kadınlara tıp öğrenimi iznini vermeyi deneyen ilklerden biridir ve bu deneme ***tamamen başarısızlığa*** uğramış olarak tanımlanabilir. ***Dürüstçe çalışılan yerlere kadınlarla birlikte sinizm (kinizm) girdi*** ve öğretmenlerle öğrenciler için olduğu kadar, aynı ölçüde hastalar için de üzücü sahneler gündemdedir. ***Burada kadının eşitliği bir felaket haline geliyor, ahlâkla çatışmaya giriyor*** ve bu nedenle önünc bir sürgü çekilmelidir. Arkadaşlar! Bu gerçekler gözönünde bulundurularak, haklı taleplerimize karşı tavır almaya kim cesaret edebilir! ***Kadınların klinik dersin dışında tutulmasını*** talep ediyoruz, çünkü erkek ve kadın dinleyicilerin ortak klinik dersinin, ne titiz bir tıp öğreniminin çıkarlarıyla ne de ***ahlâk ve moral ilkeleriyle*** uyuşmadığını bize deneyimler öğretmiştir. Bizim ortaya attığımız sorun, şimdi yerel karakterini yitirmiştir. Kadının tıbbi öğrenimine kesin izin verilmesi hakkında yüksek makamlardan ses geldi. Şimdi meselemiz hepinizi aynı biçimde ilgilendiriyor ve bu nedenle sizlere şöyle sesleniyoruz: Bu soruna tavır alın ve ortak protesto için bizimle birleşin."

Bu "protesto", klinik öğrencilerinin dikkatsizliği, ama aynı zamanda rekabet kıskançlığı —çünkü ahlâki endişelerin kaynağı budur— için çarpıcı bir kanıttır. Uygar devletlerin çoğunda, öğrencilerin moral ve ahlâk duygularına hiçbir zarar vermeksizin, kısmen onyıllardır serbest olan, Almanya için nasıl tehlike oluşturur. Alman öğrencilerin erdemlilik örneği oldukları yönünde özel bir ünleri yok, o yüzden bu tür şakalardan vazgeçmelidirler.[1] Kadın hastabakıcıların doktorların yanında, erkek ve kadın hastaların her

[1] Blaschko tarafından yapılmış bir istatistik, tek tek meslek türlerinde cinsel hastalıkların yaygınlığı üzerine şu bilgiyi veriyor. Ön sırada yüzde 30'la gizli fahişeler var, sonra yüzde 25'le öğrenciler, yüzde 16 ile tüccarlar ve yüzde 9'la işçiler geliyor.

türlü ameliyatına katılmaları ve en faydalı biçimde yardımcı olmaları ahlâk ve morali bozmuyorsa, düzinelerce genç erkeğin, öğrenim amacıyla, doğum sancıları çeken kadınların yatağında ya da kadın hastaların ameliyatlarında izleyici olarak bulunmaları ahlâki ve moral açıdan uygunsa, o zaman kadın öğrencilere aynı hakkı tanımak istememek gülünçtür.

Müteveffa Profesör Bischoff, kadınların tıp öğrenimine izin verilmesine karşı, Halle'li klinik öğrencilerinden çok farklı bir neden öne sürüyordu: ***öğrencilerin kabalığı!*** bunu en iyi yargılayabilecek kişi herhalde odur. Ancak, darkafalı ya da rekabet kıskançlığı içindeki erkek çevreleri kadınların yüksek öğrenimine nasıl tavır alırsa alsın, sorun kadın cinsinin lehine çözümlenmiştir. 18 Ağustos 1908'de, şimdiye dek kadınlara yalnızca dinleyici olarak izin veren Prusya'da kadınların üniversite öğrenimine izin veren bir genelge yayınlandı. Eyalet üniversitelerinde öğrencilerle ilgili kurallar, kadınlar üzerinde, imparatorluk yurttaşlarının kayıt için bir kez, yabancıların her seferinde bakanın onayına gereksinim duymaları koşuluyla uygulama bulur.[1] 1908-09 kış sömestrinde Alman üniversitelerinde kayıtlı kadın öğrencilerin toplam sayısı, 1908 yazında 377 ve 1906 yazında 254'e karşılık 1077'ydi. Bunlardan 400'ü Berlin'de, 69'u Bonn'da, 50'si Breslau'da, 11'i Erlangen'de, 67'si Freiburg'ta, 23'ü Giessen'de, 71'i, Göttingen'de, 5'i Greifswald'da, 22'si Halle'de, 109'u Heidelberg'te, 13'ü Jena'da, 2'si Kiel'de, 17'si Königsberg'te, 44'ü Leipzig'te, 27'si Marburg'ta, 134'ü Münih'te, 6'sı Tübingen"de, 7'si Würzburg'ta okuyordu. Yalnızca Straßburg, Rostock ve Münster üniversitelerinde bu henüz sözkonusu değildir. Kadın dinleyicilerin sayısı 1908 yaz sömestrinde 1787 ve 1908-09 kış sömestrinde 1767'ydi, bunlardan 313'ü Berlin'de, 249'u Straßburg'da, 168'i Breslau'da, 131'i Münih'te, 120'si Bonn'da, 116'sı Königsberg'de, 95'i Leipzig'de, 93'ü Giessen'de, 73'ü Göttingen'de, 67'si Tübingen'de, 54'ü Halle'de, 50'si Freiburg'daydı ve diğerlerinin hepsinde kadınların sayısı 50'den azdı. Kayıtlı kadınlardan 3'ü teoloji, 31'i hukuk bilimi, 334'ü tıp, 709'u felsefe okuyordu.

Kadınların üniversite öğrenimine izin verilmesi, yüksek kız okullarında köklü bir reformu gerekli kılıyordu. 31 Mart 1899 tarihli hükümler, yüksek kız okulları için kural olarak dokuz yıllık bir süre ve istisnai olarak on yıllık bir süre belirliyordu. Buna karşılık gelişmeler, yüksek kız okullarının ders programına onuncu bir sınıfın kesin olarak eklenmesini gittikçe daha fazla

[1] Bakanın onayıyla kadınlar özel nedenlerle bazı derslerin dışında tutulabilirler.

zorluyordu. 1901 yılının istatistiğine göre, 213 resmi yüksek kız okulunun 90'ı dokuz ve 54'ü on sınıflıyken, Ekim 1907'de dokuz sınıflı okulların sayısı 90'dan 69'a düşmüş, buna karşılık on sınıflılarınki 54'ten 132'ye çıkmıştı. Ve özel yüksek kız okulları arasında da, Ekim 1907'de 110 dokuz sınıflının yanısıra 138 on sınıflı mevcuttu. Geriye, bu gerçek gelişmeyi bürokratik mühürle damgalamaktan ve "Alman kadının özelliğini" olabildiğince kurtarmaktan başka bir şey kalmıyordu. 18 Ağustos 1908 reformuna göre, artık yüksek kız okulları on basamaklı sınıflardan oluşacaktı. "Bir Alman kadınının gelecekteki yaşam görevi doğrultusunda eğitiminin tamamlanması" için, iki ya da bir yıllık bir lisenin kurulması planlanmıştır. Ve yüksek sınıf genç kızlarının akademik meslekler için de hazırlanmasını sağlamak amacıyla, yüksek kız okullarıyla aynı yönetim altında birleştirilecek olan ***öğrenim kurumları*** planlanmıştır.

Böylece, daha Mart 1902'de ders yönetiminin reddettiği bir deney, altı yıl sonra, ekonomik gelişmenin baskısı altında aynı bakanlık tarafından, ulusal ölçekte gerçekleştiriliyor. Resmi gerekçelendirmeyi dinleyelim:

"Uygarlığımızın hızlı gelişimi ve günümüzün onunla verili toplum, çalışma ve eğitim koşullarındaki değişme, tam da orta ve yüksek sınıflardan çok sayıda kızın, geçim araçlarından mahrum kalmalarını ve genel için değerli birçok kadın gücünün kullanılmadan olduğu gibi kalmasını beraberinde getirdi. Kadın nüfusun erkeklerden fazla oluşu ve yüksek sınıflarda bekâr erkeklerin artışı, kültürlü çevre kızlarının büyük bir oranını, eş ve anne olarak doğal mesleklerinden feragat etmeye zorluyor. Onlara, eğitimlerine uygun mesleklere giden yol, çoğu için gerekli geçim olanaklarını kazanmaları amacıyla da, yalnızca baş öğretmen olarak değil, bilakis kadınlar için sözkonusu olabildiği ölçüde, üniversite öğrenimi temelinde başka mevkilerde de açılmalıdır." İnsanın neredeyse, benim kitabımdan bir alıntı okuduğuna inanası geliyor!

Her neyse, kadının yüksek öğrenimi artık geri alınamaz. Artık yeryüzünün tüm uygar ülkelerinde ve hatta henüz uygar devletler arasında sayılmayan ülkelerde bile az çok yüksek sayıda kadın doktor çalışıyor. Müteveffa Li Hung-chang, memleketi Futschang'ın kadın hastanesinde mesleğini icra eden Çinli bir kadın doktoru, ev doktorluğuna atamıştı. Müteveffa ünlü matematikçi Bayan v. Kowalewska, 1889'dan 1891 yılındaki ölümüne dek Stockholm'de matematik profesörlüğü yaptı. Birleşik Devletler'de çok sayıda, İtalya, İsviçre, İngiltere ve ünlü fizikçi Marie Curie'nin kocasıyla birlikte

radyoaktif elemanlar Radyum ve Polonyum'u keşfettiği, şimdi kocasının ölümünden sonra (1906) üniversitede onun halefi olduğu Fransa'da da tek-tük kadın profesörler vardır. Kadınların doktor, dişdoktoru, hukukçu, yargıç, kimyager, fizikçi, jeolog, botanikçi, yüksek öğretmen vs. olarak resmi ya da özel mevkilerde çalıştığını görüyoruz ve kendilerine teslim edilen görevleri erkekler kadar iyi ve titiz yerine getirebileceklerini faaliyetleriyle kanıtlamak yalnızca kadınlara düşüyor. 1899 yazında Zürich kantonunun seçmenlerinin çoğunluğu halkoylamasında, kadınların avukatlık sanatını icra etmelerine izin verilmesinden yana oy kullandılar. ilgili karar, 20 046 oya karşı 21 717 oyla alındı. Amerika'da kadınlar 34 eyalette avukatlık yapabiliyor, ayrıca Fransa, Hollanda, İsveç, Danimarka, Finlandiya, Rusya, Kanada ve Avustralya'da da.

Birçok erkeğin, özellikle bilgili çevrelerde, kadınların yüksek öğrenim görmelerine karşı olmasının nedeni, bu yüzden bilimin alçalmasından, kadınlar bile bilimsel çalışmalar yapabiliyorsa bilimin saygınlığının genelde zarar görebilmesinden korkmalarıdır. Bunlar bilimsel çalışmayı, yalnızca erkek cinsinden seçilmişlere açık olması gereken özel bir ayrıcalık olarak değerlendirirler.

Ne yazık ki üniversitelerimiz de tüm eğitim sistemimiz gibi hâlâ yetersiz bir durumdadır. İlkokulda çocuğun değerli zamanı, beyni ne mantıkla ne de bilimsel bilgiyle uyum içinde olmayan şeylerle doldurmak için nasıl çalınıyorsa, yaşamında kullanamayacağı, daha çok ilerlemesini ve gelişmesini engelleyen bir yığın safra ona nasıl yükleniyorsa, daha yüksek okullarımızda da böyledir. Üniversiteye hazırlık kurumlarında öğrencilerin en fazla zamanını, en değerli beyinsel güçlerini talep eden bir yığın kuru, işe yaramaz ders ve ezber malzemesi zorla kafalarına sokulur ve üniversitede çoğunlukla aynı doğrultuda faaliyete devam edilir. İyi ve yararlı olanın yanısıra bir yığın geleneksel, ömrünü tamamlamış gereksiz şey öğretilir. Bir kez yazılmış not defterleri, çoğu profesörler tarafından her sömestr, serpiştirilmiş şakalara varana dek sıkıcı bir biçimde tekrarlanır. Yüce öğreticilik çoğunda sıradan bir zanaat olur ve öğrenenler için bunu hissetmek keskin bir zekâyı gerektirmez. Üniversite yaşamıyla ilgili eski kavramlar da, genç insanların öğrenim yıllarını ciddiye almamasını sağlar, ciddiye almak isteyen kimilerinin cesareti ise birçok profesörün ukalaca ve zevksiz öğretme biçimiyle kırılır. Üniversite ve yüksek okullarımızda öğrenme ve çalışma isteğinin düşüşü, genel olarak gözlemlenmiş bir olgudur, bu, bizzat yetkili çevrelerde de endişe

uyandırmaktadır. Karakter yoksulu zamanımızda, en fazla gelişen ve yüksek okulları gittikçe daha fazla istila eden yükselme tutkusu ve kayırmacılık bununla çok yakın bir bağ içindedir. İyi aile ilişkileri, "iyi düşünce tarzı" bilgi ve becerinin yerine geçer ve yaygınlaşır; bir yurtsever, yani kendi düşüncesi olmayan, kendisini özenle yukarıya göre ayarlayan, orada rüzgârların ne yöne doğru estiğini gören ve etek öpen, eğilip bükülen bir adam olmak, becerili ve bilgili bir adam, bir karakter olmaktan daha çok geçerlidir. Bu yükselme heveslileri için sınav zamanı geldiğinde, hemen birkaç ay, ancak geçebilmek için kaçınılmaz olarak gerekli görülenler zorla kafalara sokulur. Sonuçta sınavlar mutlu biçimde bittiğinde ve resmi ya da mesleki bir mevki elde edildiğinde, bu yüksek öğrenim görmüşlerin çoğu çalışmalarını tamamen mekanik ve esnafça sürdürürler, ama "yüksek öğrenim görmemiş biri" onlara en büyük saygıyı göstermediğinde ve onları daha üst bir insan ırkı olarak görmeyip öyle davranmadığında çok alınırlar. Yüksek meslek üyelerimizin çoğunluğu, avukatlar, yargıçlar, tıp adamları, profesörler, memurlar, sanatçılar vs., ***işlerinin yolunda gitmesinden memnun olan, branşlarında birer esnaftan başka bir şey değillerdir.*** Yalnızca ***gayretli*** kişi, ne kadar çok yararsız şey öğrendiğini ancak sonraları, çoğunlukla tam da en çok gereksinim duyduğu şeyleri öğrenmediğini keşfeder ve bundan sonra öğrenmeye başlar. Yaşamının en iyi dönemi boyunca yararsız ya da zararlı şeylerle işkence edilmiştir kendisine; yararsız ve zararlı şeylerden sıyrılmak ve çağdaş düşüncenin düzeyine çıkmak için yaşamının bir ikinci bölümüne gereksinim duyar ve ancak şimdi toplumun yararlı bir üyesi olabilir. Birçokları birinci evreyi aşamazlar, diğerleri ikincisinde takılıp kalırlar ve çok azının üçüncüye yükselme enerjisi vardır.

Ama zevahir, ortaçağ kıvır zıvırının ve işe yaramaz ders konularının muhafaza edilmesini gerektirir ve şimdiye dek kadınlar cinsiyetleri nedeniyle baştan itibaren hazırlık okullarından ve kurumlarından dışta tutuldukları ve hâlâ çokça tutulmaya devam edildikleri için, bu durum dershane kapılarını onlara kapamak için kolay bir bahane oluşturur. Yetmişli yıllarda Leipzig'de en ünlü tıp profesörlerinden biri bir bayanın karşısında açıkça şu itirafta bulundu: "***Gerçi tıbbı anlamak için lise öğrenimi gerekli değildir, ama bilimin saygınlığı zarar görmesin diye onu [üniversiteye —ÇN] girişin önkoşulu yapmak zorunludur.***"

Almanya'da da yavaş yavaş, tıp öğrenimi için klasik eğitimin gerekliliğine karşı muhalefet kendisini hissettiriyor. Doğabilimlerindeki muazzam

ilerlemeler ve bunların tüm yaşam için önemi, bunlara vakıf olmayı gerektiriyor; fakat klasik diller Yunanca ve Latince'yi yeğleyen lise eğitimi doğabilimlerini değersiz olarak görüyor ve ihmal ediyor ve böylece öğrenciler, örneğin tıp gibi belirli branşlarda belirleyici öneme sahip olan gerekli doğabilimsel ön bilgilere çoğunlukla sahip olamıyorlar.

Bu tek yanlı eğitim türüne karşı nihayet, bizzat öğretmenler çevresinde muhalefet yükseldi. Yurtdışında, örneğin İsviçre'de doğabilimsel öğrenime esas ağırlık çoktan verildi ve doğabilimleriyle matematikte yeterli ön bilgilere sahip olan herkesin, klasik öneğitim denen şey olmaksızın da, tıp öğrenimi görmesine izin veriliyor.

Rusya'da, Birleşik Devletler'de vs.de aynı şekilde davranılıyor.

Yahudilerin izlenmesi ve yasal haklardan yoksun bırakılmasının devlet şiarı olduğu Rusya'da, 1897 yılında Çar buyruğuyla (Ukas), o zamanlar yeni açılacak olan tıbbi kadın enstitüsüne, gayri Hıristiyanlardan yalnızca yüzde 5 dinleyici kabul edilebileceği talimatı veriliyordu. Hem de bunlardan yalnızca yüzde 3'ü Yahudi kadınlardan oluşabilecekti, geri kalan yüzde iki müslüman kökenli kadınlara ayrılacaktı. Rusya'da gündemde olan geri adımlardan biri budur. Rus hükümetinin, bir yandan o muazzam imparatorluğunda doktorlar henüz çok eksik olduğu ve diğer yandan Rus kadın doktorlar, dini inançları veya kökenleri farketmeksizin, mesleklerinde en büyük özveri diplomasını kazandıkları için, bu tür kararlara ihtiyaç duymaması gerekirdi. Uzun yıllar Rusya'da çalışmış olan Prof. Dr. Erismann, Merkezi Doktor Birliği'nin Olten'da yapılan 54. toplantısında verdiği bir konferansta şunları söylüyor: "Bu ilk yıllarda kadın doktorların faaliyetine ilişkin de çok olumlu deneyler elde edilmişti. Kadın doktorlar başlangıçtan itibaren, halkın güvenini kazanmayı bildiler; hatta erkek meslekdaşlarıyla soylu yarış içinde zaferi kazandılar; kısa sürede, yıllık ortalamada her kadın doktora erkek doktorlardan daha çok hasta düştüğü ortaya çıktı, erkek doktorlar da büyük bir içtenlik ve özveriyle görevlerini yerine getirmelerine rağmen, özellikle hasta kadınlar, doktor yardımı için kitleler halinde kadın Eskulap*lara başvuruyorlardı."[1]

Öte yandan, ilgili erkek dünyası tarafından, çoğu kez ürkülen kadın rekabeti, özellikle doktorlukta, hiçbir yerde zararlı etkide bulunmadı. Bir kez, ka-

---

* Eskulap: Tıp tanrısı. —ÇN.

[1] "Rusya'nın Büyük Kentlerinde Parasız Poliklinik Hasta Bakımının Örgütlenmesi. (St. Petersburg ve Moskova.)" Genel Sağlık İçin Üç Aylık Alman Dergisi. Braunschweig.

dın doktorlar ender olarak ve yalnızca en acil durumda bir erkek doktora başvuran kendi cinslerinden bir hasta çevresi ediniyorlar gibi görünüyor, sonra öğrenim görmüş kadınların önemli bir bölümünün, evlenir evlenmez ya hiç muayenehane açmadıkları ya da kısa süre içinde kapattıkları gerçeği de ortaya çıktı. Burjuva dünyasında evli kadına dayatılan evsel görevlerin, özellikle de çocuklar gözönüne alındığında, birçok kadın için iki efendiye birden hizmet etmeyi olanaksız kılacak ölçüde büyük olduğu görülüyor. Özellikle doktor, gece ve gündüz her saat mesleğini icra etmeye hazır olmalıdır. Ve bu birçoğu için olanaklı değil.[1]

İngiltere[2], Birleşik Devletler ve Fransa'nın yanısıra, kadınları iş müfettişliği için de kullanmada —daha önce gösterildiği gibi kadın işçilerin sayısı yıldan yıla arttığı ve kadın işçilerin salt ya da çoğunlukta çalıştırıldığı işletme sayısı da çoğaldığından dolayı, buna gereksinim daha da fazladır— öncülük ettikten sonra, bir dizi Alman eyaleti de bu örneği izledi. Baden, Bavyera, Hessen, Saksonya Krallığı, Weimar, Württenberg vs. işmüfettişlerinin yanına yardımcı kadın memur verdiler ve bunların bazıları faaliyetleriyle şimdiden büyük takdir topladı. Prusya'da iş müfettişliğinin emrinde, Berlin'de üç, Düsseldorf, Breslau ve Wiesbaden'da birer tane kadın memur vardır. Bu gerçek, Prusya'nın bu açıdan da, mutlaka olması gerekenin çok gerisinde kaldığını kanıtlıyor. Potsdam (32 229 kadın işçi), Frankfurt a. O. (31 971) ve Liegnitz (31 798) gibi bölgelerde bile ve diğer birçok bölgede tek bir kadın yardımcı personel yoktur. Burada da kadın işçinin, kendi cinsinin temsilcisine daha büyük güven duyduğu ve kadın iş müfettişlerinin, erkek meslekdaşlarına söylenmeyen kimi bilgiler aldıkları görülür. Kurumun bir başka eksikliği de bu yardımcı memurların, faaliyetleri için gereken bağımsız ko-

[1] Bir aile sahibi olan ve aynı zamanda mesleki faaliyet yürütmek isteyen ya da zorunda olan kadınların sıkıntıları üzerine, Adele Gerhard ve Helene Simon'un "Annelik ve Düşünsel Çalışma" (Berlin 1901, Georg Reimer) kitabı, bir sürü ilginç materyal içeriyor. Burada söz söyleyenler ve kendi deneyimlerine dayanarak yargıda bulunanlar, kadın yazarlar, sanatçılar, şarkıcılar, oyuncular vs.dir. Ve bu yargılar, varolan ve faaliyet göstermek için savaşan kadın zekâsının büyük yığını tam faaliyete geçecekse, önce toplumun, kendi sosyal koşullarını temelden değiştirmek zorunda olduğunu gösteriyor, bu da toplumun bizzat kendi çıkarına olacaktır.

[2] 1908 yılı son raporuna göre İngiltere'de 16 kadın iş müfettişi vardır, bunlar arasında Miss A. M. Anderson şef, diğerleri yardımcıdır.

numa her yerde sahip olmamalarıdır ve ücretleri de yetersizdir. Çoğu hükümet bu yeni kuruma el yordamıyla ve korka korka yaklaşmıştır.[1]

Kadınların resmi görevlerde kullanılmasına karşı güvensizlik ve rekabet düşmanlığı Almanya'da özellikle güçlüdür, çünkü ordu her yıl, devlet ve belediye hizmetlerinde her türlü görev için aday o kadar çok hizmet harici tutulan subay ve hizmetini tamamlamış astsubay çıkarıyor ki, başka çevrelerden işgücü için hemen hemen hiç yer kalmıyor. Ama buna rağmen işe kadın alınırsa, yalnızca çok düşük ücretle alınır, dolayısıyla da kadınlar, kıskanç erkek dünyasına baştan itibaren, ilkin değerlerinin altında, sonra da ücret ve maaş düşürücü olarak görünürler.

Kadın yeteneğinin çok yönlülüğü özellikle, Şikago'da 1893 yılında yapılan dünya sergisinde kendisini kabul ettirdi. Kadın sanat ve sanayi ürünlerinin sergilendiği muhteşem binanın, kadın mimarlar tarafından yapılmış olması bir yana, yalnızca kadınlara ait sergi ürünleri de çoğu kez zevk ve sanatsal şekillendiriliş nedeniyle hayranlık uyandırmıştır. Buluş alanında da kadınlar şimdiden epeyce başarılılar ve gelecekte daha da başarılı olacaklar. Bir Amerikan dergisinde, yaratıcıları kadın olan buluşların bir listesi yayınlandı: geliştirilmiş bir iplik bükme makinesi; eskisinden üç kat verimli olan devirli bir dokuma tezgâhı (rotary loom); bir arış elevatörü (dokuma tezgâhında boydan boya uzanan iplikleri nakil düzeneği); pervaneli vapur için bir manivela; yangın tehlikesine karşı bir kurtarma mekanizması; yün tartmak için bir alet (şimdiye dek bulunmuş, yün sanayii için paha biçilmez değerde en hassas makinelerden biri); büyük yangınları söndürmek için taşınabilir su deposu; buharlı makinelerde yakıt maddesi olarak odun ve kömür yerine petrol kullanımı için bir yöntem; lokomatifler için geliştirilmiş, kıvılcımı bacada tutma aleti; demiryollarında cadde geçişleri için bir sinyal; ateşsiz vagon ısıtma sistemi; (demiryollarında) sürtünmeyi azaltmak için yağlama yapan bir keçe (lubrivating felt); bir daktilo; donanma için bir sinyal roketi; bir denizaltı teleskopu; asma trenlerde gürültüyü azaltmak için bir sistem; duman emici bir alet; kâğıt torbalarını katlama makinesi vs. Kadınlar özellikle dikiş makinesini çok geliştirmişlerdir, örneğin yelkenbezi ve ağır kumaşların dikilmesi için bir düzenek, makine çalışırken iplik takmak için bir alet, makinenin deri dikecek hale getirilmesi vs. Son buluş, New York'da

[1] Bavyera'da ilk iş müfettişinin atandığı 1897'den 1907'ye dek kadın memurların sayısı 26'ya çıktı. On dört federal eyalet henüz hiç kadın memur görevlendirmedi.

yıllardır bir saraçhane işleten bir kadın tarafından yapılmıştır. Bayan Mather tarafından bulunan ve kızı tarafından geliştirilen denizaltı teleskopu, en büyük geminin karinasının bile, geminin kuru havuza çekilmesine gerek kalmaksızın, görülmesine olanak sağlayan son derece önemli bir buluştur. Bu dürbünün yardımıyla gemi güvertesinden, batmış gemi enkazları görülebilir, deniz yolculuğu için engeller ve torpidolar bulunabilir vs.

Olağanüstü karmaşıklığı ve dahiyane konstrüksiyonu nedeniyle Amerika'da olduğu kadar Avrupa'da da heyecan uyandıran makineler arasında, kâğıt torba üretimi ile ilgili olanı sayılmalıdır. Aralarında mükemmel mekanikçilerin de bulunduğu birçok erkek, böyle bir makine yapmak için şimdiye dek boşuna uğraşmıştı. Bir kadın, Miss Maggi Knight onu buldu; bu bayan o günden bu yana, otuz kişinin işini yapan bir kâğıt torba katlama makinesi de yaptı; Amherst Massachusetts'de, bu makinenin sergilenmesini bizzat kendisi yönetti.

On Beşinci Bölüm

KADININ HUKUKİ KONUMU

1 — Medeni Kanunda Eşitlik İçin Mücadele

Bir ırkın, bir sınıfın ya da bir cinsin sosyal bağımlılığı her zaman, ilgili ülkenin yasalarında ve kurumlarında ifadesini bulur. Yasalar, bir ülkenin hukuki düzeyine yükseltilen esas çıkarların, paragraflarda formüle edilmiş ifadesidir. ***Bağımlı, ezilen cins olarak kadınlar, bir ülkenin hukukunda buna uygun konumlarını alırlar.*** Yasalar olumlu ve olumsuz türdedir: Hakların paylaştırılmasında, ezileni kaale almadıkları ölçüde olumsuz, onlara ezilen konumlarını gösterdikleri ve bazı ayrıcalıklar tanıdıkları ölçüde olumlu.

Hukukumuz, insanı yalnızca varlıklı yaratık olarak tanıyan Roma hukukuna dayanır. Kadına daha çok değer veren eski Cermen hukuku etkinliğini yalnızca kısmen korumuştur. Fransız dilinde insan ve erkeğin bir ve aynı sözcükle "***l'homme***" ve aynı şekilde İngilizcede "***man***" ile tanımlanması gibi, Fransız hukuku da insanı yalnızca erkek olarak tanır ve birkaç on yıl öncesine kadar, kadının erkeğe kölece bir bağımlılık içinde bulunduğu İngiltere'de de durum benzerdi. Bir zamanlar Roma'da da böyleydi. Romalı yurttaşlar ve Romalı yurttaşların karıları vardı, kadın yurttaşlar yoktu.

Almanya'da kadının hukuki durumu, birleşik bir medeni kanuna geçildiği ve dolayısıyla orda burda sahip olunan haklar genelleştirildiği ölçüde iyi-

leşürildi. Buna göre evli olmayan kadın, sınırsız vesayet hakkını kazandı; kadınlar, nikâhlarda ve vasiyetin yazılmasında tanıklık etme hakkını elde ettiler; ayrıca kadın, medeni hakları kullanma ehliyetine kavuştu, yani anlaşmalar imzalama hakkını kazandı; kadın (eş olarak) şahsen bir yükümlülük altına girdiği durumda, bunun dışında kalır, kadın, kocasının onayı olmaksızın vasilik de yapamaz. Evlilik birliği için yükümlülük, taraflardan birinin talepleriyle haklarını kötüye kullandığı ortaya çıkmadıkça, iki taraf için de mevcuttur. Ama bu konuda eşlerin çelişkili görüşleri varsa, o zaman karar ***erkeğe*** aittir, özellikle ikametgâh ve ev hakkında o karar verir. Erkeğin yasaları kötüye kullanması, kadını, ona uyma zorunluluğundan muaf tutar. Evin idaresi yalnızca kadına aittir; sahip olduğu evlilik birliğini temsil yetkisine dayanarak, evin etkinlik çevresinde erkeğin işlerine bakabilir onu temsil edebilir. Erkek, kadının üstüne aldığı yükümlülüklerden sorumludur. Fakat erkek, karısının temsil yetkisini tümüyle kaldırabilir ya da sınırlayabilir. Erkek bu hakkı kötüye kullandığında, vesayet mahkemesi bu sınırlamayı kaldırabilir. Kadın evde ve kocasının işyerinde, eğer eşinin yaşam koşullarına göre bu tür bir faaliyet alışılmışsa, üzerine iş almaya yükümlüdür.

Reichstag, evlilik mülkünün ayrılmasını kural olarak yürürlüğe koyma talebini reddetti. Bu yalnızca, evlenilirken yeterince sık yapılmayan ve sonradan huzursuzluklara yolaçan evlilik sözleşmesiyle garanti edilebilirdi. Buna karşılık idare ortaklığı denen şey yürürlüğe kondu. Buna göre, kadının servetinin yönetimi ve yararlanma hakkı erkeğe aittir, ama kadın, birlikte getirdiği mülkle sınırlıdır. Buna karşılık kadın, evlilik esnasında çalışarak ve bir yer işleterek kazandığı şeyler üzerinde sınırsız yönetim ve kullanıma sahiptir. Erkek, hukuki işlemlerle kadını kendi getirdiği servetle yükümlü kılma hakkına sahip değildir. Kadın, evlilik birliğine kattığı mallarının tehlikede olduğuna ilişkin sağlam temellere dayalı kaygı duyduğu koşulda —ki çoğunlukla geç farketmektedir— garanti isteyebilir. Erkek, tutumuyla kadının ve çocukların geçimini önemli ölçüde tehlikeye sokuyorsa, kadın yönetim ortaklığının kaldırılması için dava açabilir. Kötü yönetimden kaynaklanan zarar için erkek sorumludur.

Boşanma yoluyla kadına çok büyük haksızlık yapılabilir. Çünkü boşanma durumunda ***suçlu erkek*** olsa ve en fazla kazancı kadın sağlamış olsa da, eşlerin ortak çalışmasından kazanılmış olan servet erkeğe kalır, buna karşılık kadın, konumuna uygun bir nafakayı, eğer bunu kendi servetinin gelirinden ya da çalışmasının kazancından elde edemiyorsa, talep edebilir. Boşan-

ma durumunda erkeğe, ayrıca, kadının servetinin kullanılmamış gelirlerinden birikmiş olanlar da kalır.

Baba erkinin yerine ebeveyn erki geçmiştir, ama ebeveynlerin anlaşmazlığı durumunda babanın düşüncesi önceliklidir. Baba öldüğünde, çocuğun servetinden yararlanma dahil, ebeveyn erkinin kullanımı yalnızca anneye geçer. Boşanmış bir kadın, çocuğun eğitimi ona düşmüş olsa bile, çocukların servetini temsil ve yönetim hakkını yitirir, buna karşılık baba, ebeveyn haklarından tam olarak yararlanır.

İngiltere'de 1870'e kadar taamül hukuku, kadının taşınabilir mallarının sahipliğini kocasına tanıyordu. Yalnızca taşınamaz mallarda mülkiyet hakkı kadına kalıyordu, ama kocası yönetme ve yararlanma hakkına sahipti. İngiliz kadını mahkeme önünde bir sıfırdı; hiçbir hukuki işlem yapamazdı ve geçerli bir vasiyet bile kaleme alamazdı; o kocasının kölesiydi. Kocasının yanında işlediği suçtan kocası sorumluydu; ona, ergin değilmiş gözüyle bakılıyordu. Birisine zarar verdiği zaman, sanki ***ev hayvanlarından*** biri kusur işlemiş gibi değerlendiriliyordu; zararı erkek karşılamak zorundaydı. 1888 yılında Piskopos J. N. Wood'un Westminster kilisesinde verdiği bir konferansa göre, kadın daha yüzyıl önce masada yemek yiyemiyor ve kendisine soru sorulmadan önce konuşamıyordu. Yatağın üzerinde kocasının erkinin işareti olarak bir kırbaç asılıydı, kadın huysuz davrandığında erkek onu kullanabilirdi. Kadının buyruklarını yalnızca kız çocukları dinlemek zorundaydı, oğullar için o yalnızca bir hizmetçiydi.

1870, 1882 ve 1893 yıllarındaki ilgili yasalarla kadın yalnızca evliliğe beraberinde getirdiklerinin sahibi olmakla kalmıyor, kazandıklarının ya da miras ve armağan yoluyla edindiklerinin de sahibi oluyordu. Bu hukuksal koşullar yalnızca eşler arasında özel anlaşmalarla değiştirilebilirdi. İngiliz yasaması bu konuda Birleşik Devletler örneğini izliyordu. 1886 yılındaki ***Custody of Infants Yasası***'ndan beri, babanın ölümünden sonra ebeveyn erki anneye geçer. 1890 yılındaki ***Intestate Estates Yasası***'ndan beri geçerli olan miras yasasında, erkek önceki gibi ayrıcalıklıdır. Eşlerin ikisi de vasiyet özgürlüğüne sahiptir. Ama eğer hiçbir düzenleme yapılmamışsa, o zaman baba, ölmüş karısının tüm ***taşınabilir*** servetini alır. Buna karşılık dul kadına taşınabilir malların yalnızca üçte biri miras kalır ve toprak rantının üçte birini alır, geri kalan çocuklara düşer. 1908 yılındaki yeni ***Married Women's Property Yasası***'na göre evli kadın, ebeveynlerine ve kocasına nafaka borçludur. Fakat evli kadının durumuna hâlâ çok yoğun zarar veren eski ortaçağ

hukukunun birçok kalıntısı henüz geçerliliğini sürdürüyor. Gördüğümüz gibi, boşanma hukuku kadın için hâlâ çok elverişsizdir. Erkeğin zinası kadın için henüz boşanma nedeni değildir, yalnızca zulüm, çifte evlilik, ırza geçme vs. ile bağıntılı olduğunda [boşanma nedeni sayılır —ÇN].[1]

Medeni kanun genel olarak kadın açısından Fransa'da ve Fransız ***Code Civil***'den güçlü biçimde etkilenmiş olan ya da bazı değişikliklerle bugüne dek doğrudan geçerli olan tüm ülkelerde —çoğunlukla Latin ülkelerinde— özellikle geri kalmıştır. Belçika, İspanya, Portekiz, İtalya, Rusya Polonyası, Hollanda ve İsviçre'nin çoğu kantonlarında böyledir. I. Napolyon'un kadının konumu hakkında görüşüne ilişkin, bugün de geçerli olan anlamlı bir sözü vardır: "Bir şey Fransız değildir: canının istediğini yapan bir kadın."[2] Kadın evlenir evlenmez kocasının vesayeti altına girer. ***Code Civil***'in 215. maddesine göre kadın resmi bir işi olsa da, kocasının izni olmaksızın mahkeme önüne çıkamaz. 213. maddeye göre, erkek kadını korumalıdır ve kadın ona boyun eğmekle yükümlüdür. Erkek, karısının evliliğe beraberinde getirdiği servetini yönetir, onun mallarını, onun katılımına ya da onayına gereksinim duymaksızın satabilir, devredebilir ve ipotek edebilir. Sonuç, kadının kendisini çoğunlukla salt kölelik ilişkisi içinde bulmasıdır. Erkek, kadının kazandıklarını fahişelerle ya da meyhanelerde sefahat içinde harcar ya da borç yapar veya kadının kazancını kumarda yitirir ve kadınla çocukları kıtlık içinde bırakır, hatta, işverenden karısının kazancının kendisine ödenmesini isteme hakkına bile sahiptir. Böyle bir durumda, örneğin Fransa'da sıkça sözkonusu olduğu gibi, kadının bu edebe aykırı evlilikten feragat etmesine kim kızabilir.

Kadın ayrıca, çoğu Latin ülkelerinde —Fransa'da 1897'ye dek— sözleşme yapılırken, vasiyet yazılırken ve noterlik işlerde tanık olarak gösterilemiyor. Buna karşılık —garip bir çelişki—, tanıklığıyla belirli koşullar altında bir insanın idamına yolaçabilecek tüm kriminal suçlarda, mahkeme önünde tanıklık yapabiliyor. ***Kriminal hukuku açısından kadın her yerde eşit görülür ve her türlü suç için erkekle aynı tutulur.*** Yasa koyucu baylarımız bu çelişkinin bilincine varmıyor. Kadın, dul bir kadın olarak mirası ile ilgili bir vasiyet kaleme alabilir, ama vasiyet tanığı olmasına devletlerin çoğunda izin verilmez, fakat ***Code Civil***'in 1029. maddesine göre ***vasiyet icra memurluğu-***

[1] A. Chapman ve M. Chapman, The status of women under the english Law. London 1909.
[2] L. Briedel, La puissance maritale. Lausanne 1879.

na atanabilir. İtalya'da 1877'den beri medeni hukukça da tam değerli bir tanık olarak geçerlidir.

Erkeğin ayrıcalığı özellikle boşanma yasasında çok açık ortaya çıkıyor. ***Code Civil***'e göre Fransa'da erkeğe, karısı zina suçu işler işlemez boşanma başvurusu için izin veriliyordu, buna karşılık 230. maddeye göre kadın böyle bir başvuruyu yalnızca, eğer kocası metresini ortak eve sokarsa yapabilirdi. Bu madde, 27 Temmuz 1884 tarihli boşanma yasasıyla düştü, ama Fransız ceza yasasında bu farklılık kaldı, ki bu Fransız yasa koyucu için çok karakteristiktir. Kadın zina yaptığında, 3 aydan 2 yıla dek hapisle cezalandırılır. Erkek ise yalnızca ***Code Civil***'in eski 230. maddesine göre, metresini evli çiftin evinde tutarsa ve karısı bundan şikayetçi olursa cezalandırılır. Ama suçlu bulunursa, yalnızca 100 ile 2000 Frank arasında bir para cezası alır. (***Code penal***'in 337. ve 339. maddeleri). Fransız parlamentosunda kadınlar da bulunsa, böylc bir hukuksal eşitsizlik olanaksız olurdu. Benzer bir yasa Belçika'da da vardır. Kadının zinası için ceza Fransa'dakiyle aynıdır, koca isc yalnızca, zina evli çiftin evinde yapılmışsa cezalandırılabilir, o zaman erkek için bir aydan bir yıla dek hapis cezası gündeme gelir. Belçika Fransa'dan biraz daha adil, ama orada da erkekle kadın için iki ayrı hukuk mevcut. Benzer hükümler, Fransız hukukunun etkisi altındaki İspanya ve Portekiz'de de geçerlidir. 1865 tarihli İtalyan genel yasası (Medeni Kanun) kadına boşanmayı, eğer kocası metresini evde ya da kadın için özellikle ağır bir hakaret sayılması gereken bir yerde tutuyorsa mümkün kılıyor. 1907 yılında ***Code Civil***'in evlilikle ilgili bir dizi maddesini değiştiren (21 Haziran tarihli) yasayla birlikte, nihayet iki meclis tarafından da, kadını bağımsız olarak kazandığı ya da miras ve armağan yoluyla edindiği şeylerin tek sahibi yapan 13 Temmuz tarihli yasa kabul edildi. Erkek kadının özel mülkü üzerinde kullanım hakkını yitirdi. Bu, Fransız yasamasında ilk gediktir ve Fransız kadını şimdi, İngiliz kadınının 1870 yasasıyla geldiği aşamadadır.

10 Aralık 1907'de kabul edilen ve 1 Ocak 1912'de yürürlüğe giren İsviçre'nin yeni medeni kanunu, yalnızca ***Code Civil***'le karşılaştırıldığında değil, Alman medeni kanunu ile karşılaştırıldığında da çok ilerdedir. Cenevre'de, Waadt'da ve İtalyan İsviçre'sinde olduğu gibi kısmen ***Code Civil***'e ya da Bern ve Luzern'de olduğu gibi Avusturya hukukuna ya da Schwyz, Uri, Unterwalden vs.de olduğu gibi eski taamül yasalarına bağlı sayılan tek tek kantonların farklı yasaları yerine, İsviçre şimdi birleşik bir yasaya sahip oluyor. Kadının ve çocukların özgürlüğü garantiye alınmıştır. Yeni yasa kadına, yalnızca

yardımcı ya da ev kadını olarak çalışmış olsa da, evlilik gelirinden bir pay (üçte biri) tanıyor. Miras hukukunda da kadın, Alman hukukuna göre daha iyi durumdadır. Böylece kadın, mirasın yarısının dışında, diğer yarısından, erkeğin ebeveynlerinin yanısıra ömür boyu yararlanma hakkını elde eder. Karısının ve çocuğunun bakımını ihmal eden kocaların alacaklı olduğu kişiler yargıç tarafından, kadına ödeme yapmaya çağırılabilirler. Boşanmış kocanın, zina yaptığı kişiyle evlenme yasağı, evlilik engelleri arasına alınmamıştır. (*Code Civil*'in ilgili 298. maddesi Fransa'da da 1904 yılında düştü.) Evlilik mülk hukuku, esas olarak aynen Alman medeni kanunundaki gibi düzenlenmiştir. İlk planda, gerek evlilikten önce gerekse evlilik sırasında yapılabilecek olan evlilik sözleşmesi belirleyicidir. Anneleri evlilik vaadiyle kandırılmış, evlilik dışı çocukların, Alman hukukunda olduğu gibi yalnızca nafaka değil, baba adını kullanma talebinde bulunma hakkı da vardır ve böylece evlilikten olan çocukların haklarına kavuşmuş olurlar.

İsveç, 11 Aralık 1874 tarihli yasayla, evli kadına, kişisel çalışmayla kazandıkları üzerinde özgürce kullanım hakkını garanti ediyordu. Danimarka aynı ilkeyi 1880'de geçerli yasa düzeyine yükseltti. Danimarka yasalarına göre kadının serveti erkeğin borçları için de kullanılamaz. 1888 tarihli Norveç yasası ve 1889 tarihli Finlandiya yasası aynı içeriktedir: Evli kadın, aynı evli olmayan kadın gibi mallarını kullanmaya ehliyetlidir, yalnızca yasada değinilen bazı istisnalar öngörülmüştür. Norveç yasasında bu, ***kadının evlilikle özgürlüğünü yitirdiği*** şeklinde ifade edilir.

"Kadının 'özel mülkünün' artırılması için bu evrensel hareket, hemen hemen tüm ülkelerde olduğu gibi İskandinav ülkelerinde de, aynen İngiltere'de başladığı noktada: evli kadının ***çalışma geliri*** noktasında başladı. Egemen sınıflar, kendi tabakalarından erkeğin varlıklı kadın üzerindekinden çok, küçük adamın çalışan kadın üzerindeki patriarkal pozisyonunu seve seve feda ettiler."[1]

27 Mayıs 1908 tarihli yasada Danimarka yasaması bir adım daha atıyor. Koca ya da baba, nafaka yükümlülüğünden kaçtığında, nafakanın miktarı idari makamlar tarafından saptandıktan sonra, karısı ya da çocukları nafakanın kendilerine kamusal araçlarca avans verilmesini talep edebilirler.

---

[1] Marianne Weber, Hukuksal Gelişimde Evli Kadın ve Anne. s. 377. Tübingen 1907.

Çocukların eğitim hakkı ve onların eğitimi üzerine kararlar alma hakkı, çoğu ülkelerde varolan yasamaya göre babaya aittir; bazen anneye tali bir katılım hakkı tanınır. Anaerkil dönemle tam bir karşıtlık içindeki, çocuklar üzerinde tüm hak ve erki babaya veren eski Roma ilkesi, her yerde yasamanın temel fikrini oluşturur.

Rusya'da evli kadın, yalnızca kendi serveti üzerinde kullanım hakkına sahiptir. Mesleki faaliyeti ile ilgili olarak tümüyle kocasına bağımlı kalır. Onun izni olmaksızın, her türlü ikametgâh değişiminde zorunlu olan pasaport kadına verilmez. Bir iş üstlenmek ya da herhangi bir mesleki faaliyette bulunmak için de kocasının onayına muhtaçtır. Boşanma yürürlükteki yasayla öylesine zorlaştırılmıştır ki, yalnızca çok ender durumlarda gerçekleştirilebilmektedir. Eski köylü komünlerinde kadının konumu çok daha bağımsızdı, bunu hâlâ mevcut olan komünist kurumlara veya bunların anısına borçluydular. Kadın mülkünün yöneticisiydi. Zaten komünizm kadınlar için en elverişli toplumsal durumdur, bunu bize, analık hukuku çağına ilişkin anlatımlar gösterdi.[1] Birleşik Devletler'de kadınlar medeni kanun açısından tam eşitliği, mücadele ederek kazandılar, İngiliz ya da benzeri fuhuş yasalarının yürürlüğe konmasını da engellediler.

2 — Siyasal Eşitlik İçin Mücadele

Kadınların erkekler karşısındaki açık hukuki eşitsizliği, ileri kadınlar arasında, eşitlik için yasama yoluyla etkili olma amacıyla, siyasal haklar talebini öne çıkardı. İşçi sınıfını da, ajitasyonunu, siyasal iktidarın ele geçiril-

[1] Bu görüşün ne kadar doğru olduğu Aristophanes'in "Kadınlar Meclisi" komedisinden anlaşılıyor (çeviren Hieronymus Müller, Leipzig 1846). Aristophanes bu komedide Atina devletinin, kimsenin içinden çıkamadığı bir çıkmaza nasıl girdiğini anlatıyor. Atina hükümeti, Atina Yurttaşlar Meclisinde devletin nasıl kurtarılabileceğini tartışmaya açar. Bunun üzerine, erkek kılığına girmiş bir kadın, devleti kadınların yönetimine emanet etme önerisini yapar ve bu öneri, "Atina'da şimdiye dek olmamış tek şey olduğu için" itirazsız kabul edilir. Kadınlar devletin yönetimini ele alır ve hemen ***komünizmi*** yürürlüğe koyarlar. Elbette Aristophanes bu durumu komikleştiriyor, fakat şiirinde karakteristik olan, kadınlara, kamu meselelerinde belirleyici bir söz söyleme hakkı kazanır kazanmaz, kendi açılarından tek makul devlet ve toplum anlayışı olarak komünizmi yürürlüğe koydurmasıdır. Aristophanes, şaka içinde doğruyu nasıl bir isabetle bulduğunu bilmiyordu.

mesine yönelten aynı düşüncedir. İşçi sınıfı için doğru olan, kadınlar için yanlış olamaz. Ezilen, haktan yoksun, çoğu kez ihmal edilmiş olarak, karşı koymak ve kendilerine bağımsız bir konum sağlamak için iyi saydıkları her araca sarılmak kadınların yalnızca hakları değil, görevleridir de. Tabii ki bu çabaya karşı yine gerici uğursuz çığlıklar yükseliyor. Hangi hakla olduğuna bir bakalım.

Düşünsel yetenekleri yüksek kadınlar çeşitli çağlarda ve çeşitli halklar arasında, hükümdar olarak iktidarı ellerinde tutmasalar da, etkin bir siyasal rol oynamayı bildiler. Papalık sarayı bile bunun dışında kalmadı. Doğrudan ve kendilerine verilmiş haklar yoluyla etkinlik kazanamazlarsa, bunu düşünsel üstünlük, hatta hile ve entrika yoluyla kazanıyorlardı. Etkinlikleri, özellikle Fransız sarayında, yüzyıllar boyunca büyüktü, ama İspanyol ve İtalyan saraylarında da az değildi. Onyedinci yüzyılın sonlarında İspanya'da V. Philipp'in sarayında başmabeyinci, Bracciano Düşesi ve Ursins Prensesi Marie von Trémouille, on üç yıl boyunca İspanya'nın ilk bakanlığını yaptı ve bu süre içinde İspanyol politikasını mükemmel yönetti. Kadınlar hükümdar metresleri olarak da, kendilerine çoğunlukla muazzam bir siyasal etkinlik sağlamayı ustaca başardılar; yalnızca eskiden beri bilinen isimleri anımsatalım: XIV. Ludwig'in metresi Maintenon ve XV. Ludwig'in metresi Pompadour. Onsekizinci yüzyılda Mantesquieu, Voltaire, d'Alembert, Holbach, Helvetius, Lamettrie, Rousseau gibi ve benzeri başka birçok erkek arasında gerçekleşen büyük düşünsel hareket kadınları da etkilemeden geçmedi. Aralarında birçoğu, devletin ve feodal toplumun temellerinin tüm dayanağını kuşkulu sayan ve altını oyan bu büyük harekete, modaya uymak için ya da entrika tutkularını doyurmak veya pek saygıdeğer olmayan başka motiflerle katılmış olsalar da, birçoğu da, büyük amaçlara duydukları canlı ilgi ve coşku nedeniyle katıldı. Temizleyici bir fırtına gibi Fransa'yı baştan başa dolaşan, eski olan her şeyi söküp atan ve tüm uygar dünyada en ileri düşüncelileri sevinç çığlıklarıyla coşturan büyük devrimin başlangıcından onlarca yıl önce kadınlar, felsefik, doğabilimsel, dini, sosyal, siyasal sorunların duyulmamış bir cüretkârlıkla tartışıldığı bilimsel ve siyasal kulüplere yığınlar halinde akın ediyor ve tartışmalara katılıyorlardı. Ve nihayet Temmuz 1789'da Bastil saldırısıyla büyük devrimin üvertürü başladığında, harekete çok aktif müdahale eden, lehte ve aleyhte gözle görünür etkinlik kuranlar, gerek yüksek tabakalardan gerekse halktan kadınlardı. Fırsat doğan her yerde, gerek iyiliklere gerekse kötülüklere, aşırılıkla katıldılar. Tarih yazıcıların çoğu, devri-

min büyük eylemlerinden çok, egemen sınıfların halka karşı tarifsiz ahlâksızlığı, sömürüsü, aldatmacası, alçaklığı, hakaret ve ihaneti üzerinde yükselen korkunç öfkenin sonucu oldukları için, verili koşullarda yalnızca doğal sayılabilecek olan, devrimin aşırılıklarını kullanmıştır. Bu tek yanlı anlatımın etkisi altında Schiller: "... o zaman kadınlar sırtlanlaşır ve korkuyla dalga geçerler" dizesini yazdı. Her şeye rağmen kadınlar o yıllarda o kadar çok kahramanlık, yüce gönüllülük ve hayranlık uyandırıcı özveri yeteneği örneği gösterdiler ki, "Büyük Devrimde Kadınlar Üzerine" tarafsız bir yazı yazmak, onlara, ışığı uzaklardan görünen bir anıt sütun inşa etmek anlamına gelir.[1] Michelet'e göre bile kadınlar devrimin öncüsüydü. Bourbonların yağmacı ve alçakça yönetimi altında Fransız halkının acı çektiği genel sefalet, her zamanki gibi, özellikle kadınları hedef alıyordu. Hemen hemen tüm dürüst kazanç yollarından yasayla dışlanmış olarak, onbinlercesi fuhuşa kurban düşüyordu. Bunun üstüne, kadının ve yakınlarının sefaletini doruğa çıkaran, 1789 yılındaki kıtlık eklendi. Bütün bunlar onu, Ekim'de belediye binasına saldırıya ve saray rezidansı Versailles'e kitlesel yürüyüşe zorladı; ama aralarından bazılarını da ulusal meclise "erkekle kadın arasında eşitliğin yeniden sağlanması, kendilerine iş ve uğraşın serbest bırakılması ve yeteneklerine uygun işlerin sağlanması" için dilekçeler vermeye yöneltti. Ve kadınlar, haklarını kazanmak için güç sahibi olmaları gerektiğini, gücün ise yalnızca örgütlendiklerinde ve yığınsal olarak bir araya geldiklerinde elde edilebileceğini kavradıklarından, tüm Fransa'da kadın derneklerini hayata geçirdiler — bunlar kısmen şaşırtıcı yükseklikte üye sayılarına ulaştı— ve kadınlar erkeklerin toplantılarına da katıldılar. Dahiyane Madam Roland, devrimin "devlet adamları" —Jirondistler— arasında yönlendirici siyasal bir rol oynamayı yeğlerken, iyi konuşan ateşli Olympe de Gouges halk kadınlarının liderliğini ele aldı ve karakterinin ona sağladığı tüm coşkusuyla onları savundu.

1793'te Konvent, insan haklarını (***les droits de l'homme***) ilan ettiğinde, bunların yalnızca erkek hakları olduğunu hemen anladı. Olympe de Gouges, Rose Lacombe ve başkalarıyla birlikte, onun karşısında 17 maddelik "Kadın Hakları"nı çıkardı, bunu 1793'de, bugün de hâlâ geçerliliği olan uzun açıklamalara dayandırarak Paris Komünü'ne sundu; içinde zamana uygun düşen şu cümle geçiyordu: "Kadının idam sehpasına çıkma hakkı varsa, kürsüye çık-

[1] Bkz. Emma Adler, Fransız Devriminin Ünlü Kadınları. Viyana 1906.

ma hakkı da olmalıdır." Olympe de Gouges'in talepleri yerine getirilmedi. Buna karşılık, kadının gerektiğinde idam sehpasına çıkmak zorunda kalmasına atıfı, kanlı bir onay buldu. Bir yanda kadın haklarını savunması, öte yanda Konvent'in zorbalıklarına karşı mücadelesi nedeniyle Konvent'e, idam sehpası için yeterli olgunlukta göründü; ve aynı yılın 3 Kasım'ında başı düştü. Beş gün sonra Madam Roland'ın da başı gitti. İkisi de kahramanlar gibi öldüler. Ölümlerinden kısa süre önce, 30 Ekim 1793'de Konvent kadın düşmanı zihniyetini, tüm kadın derneklerini kapatarak göstermişti ve daha sonra, kadınlar kendilerine karşı yapılan haksızlığa karşı protestoyu sürdürünce, Konvent'i ve resmi toplantıları ziyaret etmelerini yasaklayacak ve onlara asi muamelesi yapacak kadar ileri gitti.

Konvent, uygun adım yaklaşan monarşist Avrupa'ya karşı "anavatanı tehlikede" ilan ettiğinde ve herkesi silah altına çağırdığında, Parisli kadınlar, böylece eşitlik haklarını kanıtlayabileceklerini umarak, yirmi yıl sonra coşkulu Prusyalı kadınların gerçekleştirdiği şeyi yapmaya, elde silah anavatanı savunmaya talip oldular. Ama Komün'deki radikal Chaumette onlara karşı çıktı ve kadınlara şöyle seslendi: "Kadınlara, cinsiyetlerini inkâr etme ve erkek gibi olma izni ne zamandan beri verildi? Yuvasının bakımını, çocuklarının beşiğini terkedip, açık alanlara gelmesi, kürsüden aşağı konuşmalar yapması, birliklerin arasına karışması, tek sözcükle, doğanın yalnızca erkeğe verdiği görevleri yerine getirmesi ne zamandan beri âdet oldu? — Doğa erkeğe dedi ki: Erkek ol! Yarış, av, tarım, politika ve her türlü zahmet senin ***ayrıcalığındır!*** Kadına dedi ki: Kadın ol! Çocuklarının bakımı, ev işlerinin ayrıntısı, anneliğin tatlı huzursuzluğu, senin ***işin*** bunlardır! — Akılsız kadınlar, neden erkekleşmek istiyorsunuz? İnsanlar yeterince ayrışmadı mı? Daha ne istiyorsunuz? Doğa adına, neyseniz öyle kalın; ve böylesine fırtınalı bir yaşamın tehlikeleri için bizi kıskanmaktan uzak, şefkatli bakımınızla mutlu çocukların enfes görüntüsü üzerinde gözlerimizi dinlendirerek, ailelerimizin kucağında fırtınalı yaşamı bize unutturmayla yetinin."

Hiç kuşkusuz, radikal Chaumette, çoğu erkeğimizin düşüncelerine tercüman oluyordu. Biz de, ülkenin savunmasını erkeklere, buna karşılık, yurt ve ocak kaygısını kadınlara bırakmanın amaca uygun bir işbölümü olduğuna inanıyoruz. Bunun dışında Chaumette'nin hitabet taşkınlığı yalnızca boş laftan ibarettir. Erkeğin tarımdaki zahmetine ilişkin söyledikleri doğru değildir, çünkü eski zamanlardan bugüne dek tarımda kadının oynadığı rol, kolay bir rol değildi. Av ve koşu yarışlarının zahmetleri ise, "zahmet" değil, bilakis erkeklerin eğlencesidir. Politika ise yalnızca akıntıya ***karşı*** yüzenler için

tehlike barındırır, ayrıca zahmeti kadar da eğlencesi vardır. Bu konuşmada erkeğin egoizmi dile geliyor.

Fransa'da Ansiklopedistlerin ortaya çıkışının ve büyük devrimin yolaçtığı çabaların aynısı Birleşik Devletler'de de, onsekizinci yüzyılın yetmişli ve seksenli yıllarında, İngiltere'den bağımsızlıklarını kazandıklarında ve kendilerine demokratik bir anayasa hazırladıklarında ortaya çıkmıştı. Burada siyasal hak eşitliğini savunanlar ilk planda, Mercy Ottis Warren ve sonradan Birleşik Devletler'in ikinci Başkanı olan kişinin karısı Mrs. Adam ve onlarla aynı görüşteki kadınlardı. Hiç olmazsa New Jersey eyaletinin kadınlara oy hakkı tanıması onların etkisiyle olmuştu, fakat bu hak, daha 1807 yılında tekrar kaldırıldı. Fransa'da daha devrim başlamadan önce (1787) burada, kadınların oy hakkı için yazılmış mükemmel bir deneme kaleme alan ve cinslerin tam siyasal eşitliğini savunan, sonraki Jirondist, Cordorcet'di.

1759 doğumlu cesur Mary Wollstonecraft, komşu ülkedeki büyük olayların etkisiyle, kanalın öte yanından sesini yükseltti. 1790'da Fransız Devrimi'nin en şiddetli muhalifi Burke'ye karşı, insan hakları talebini savunduğu bir kitap yazdı. Fakat hemen sonra, kendi cinsi için de insan haklarını talep etmeye başladı. Bunu, 1792'de yayınlanan "A Vindication of the Rights of Women" (Kadın Haklarının Bir Savunusu) adlı, kendi cinsini sert eleştirerek kadınlar için tam eşitlik talep ettiği ve cesaretle savunduğu kitabında dile getirdi. Ama doğal olarak en şiddetli karşı koyuşlar, en ağır ve en haksız saldırılarla karşılaştı. Çağdaşları tarafından değeri anlaşılmamış ve alay edilen biri olarak ağır ruhsal çatışmalara yenik düştü (1797).

Fakat en tuhafı, Fransa, İngiltere ve Birleşik Devletler'de, kadınların siyasal eşitliğini elde etmek için ilk ciddi çabaların ortaya çıktığı dönemlerde, o zamanlar çok geri olan Almanya'da da, "Kadınların Medeni Haklarının İyileştirilmesi Üzerine", (Berlin 1792) başlıklı bir kitapta, kadınların hak eşitliğini —önce anonim— savunan bir Alman yazarın —Th. G. v. Hippel— çıkmış olmasıdır. Bu, Almanya'da, "Erkeğin Medeni Haklarının İyileştirilmesi Üzerine" adlı bir kitabın da aynı şekilde yerinde olacağı bir dönemdeydi. Bu, kitapta cinslerin sosyal ve siyasal hak eşitliği için tüm sonuçları çıkaran ve çok becerikli ve zekice savunan bu adamın cesaretini daha da bir övülmeye değer kılar.

O zamandan sonra uzunca bir süre, kadınların erkeklerle siyasal hak eşitliği talebi durakladı, ama bu talep yavaş yavaş tüm uygar ülkelerin ilerlemiş kadın hareketlerinde bir postulat oldu ve bir dizi devlette kısmen ger-

çekleştirildi. Fransa'da St. Simoncular ve Fourierciler cinslerin toplumsal eşitliğini savundular ve Fourierist Considérant 1848'de, Fransız parlamentosunun anayasa komisyonunda, kadınlara eşit siyasal hakların tanınmasını önerdi. 1851'de Pierre Leroux öneriyi mecliste yineledi, fakat yine sonuçsuz kaldı.

Bugün artık her şey farklı. Tüm gelişmeler, tüm koşullar o zamandan bu yana muazzam değişti ve kadının konumunu da farklılaştırdı. Kadınlar, tüm varlıklarıyla toplumsal gelişme seyrine her zamankinden daha fazla bağlılar ve her zamankinden daha fazla da bağımsız müdahalede bulunuyorlar. Tüm uygar devletlerde yüzbinlerce ve milyonlarca kadının erkeklerle beraber çeşitli mesleklerde nasıl çalıştıklarını ve varolma mücadelesini kendi güçlerine ve kendi becerilerine dayanarak sürdürmek zorunda olanların sayısının yıldan yıla nasıl arttığını görüyoruz. Yani sosyal ve siyasal koşullarımızın yapısı en az erkekler kadar kadınları da ilgilendiriyor. Örneğin: Nasıl bir iç ve dış politika yürütüleceği, bunun savaşları kolaylaştırıp kolaylaştırmadığı, devletin her yıl yüzbinlerce sağlıklı erkeği orduda tutup tutmayacağı ve onbinlercesini yurtdışına sürüp sürmeyeceği, en gerekli yaşam ihtiyaçlarının vergi ve gümrüklerle pahalılanıp pahalılanmadığı, ve bunun yaşama olanaklarının büyük çoğunluk için son derece kıt olduğu bir zamanda aileyi — kalabalık olduğu ölçüde— daha ağır etkileyip etkilemeyeceği gibi sorular kadını, erkek kadar yakından ilgilendirir. Kadın yaşam standartından ve gelirinden, dolaylı ve dolaysız vergiler de öder. Eğitim sistemi, onun için son derece önemlidir, çünkü eğitimin türü büyük ölçüde cinsinin konumunu belirliyor: anne olarak bu konuyla ilgisi bir kat daha fazladır.

Ayrıca yüzlerce tür meslekteki yüzbinlerce ve milyonlarca kadın, sosyal yasamamızın durumuna şahsen çok canlı ilgi duyarlar. İş saatinin uzunluğu, gece, pazar günleri ve çocuk çalışması, ücretlerin ödenmesi ve işten çıkarma süreleri, fabrika ve atölyelerde koruyucu önlemler, tek sözcükle işçinin korunması, devamla tüm sigorta yasaması, iş mahkemeleri vs. gibi sorunlar onlar için de son derece önemlidir. Erkek işçilerin, salt ya da çoğunlukla kadın işçilerin çalıştığı birçok sanayi dalındaki durum hakkında ya hiç bilgileri yoktur ya da eksiktir. Suçlusu oldukları uygunsuzlukları örtbas etmek işverenlerin çıkarınadır, oysa zaten son derece yetersiz olan işmüfettişliği, salt kadınların çalıştığı, koruyucu önlemlerin tam da gerekli olduğu meslek dallarını kapsamaz. Büyük kentlerimizde dikişçilerin, terzilerin, şapkacıların vs. üstüste yığıldığı işyerlerini anımsatmak yeterlidir. Oralardan neredeyse

niç şikayet gelmiyor ve oralara şimdiye dek hiç teftiş giremedi. Çalışan biri olarak kadın, ticaret ve gümrük yasamasına ve tüm medeni kanuna da ilgi duyar. Yani kadının yasama yoluyla koşullarımızın düzenlenmesi üzerinde etki kazanmada erkek kadar çıkar sahibi olduğuna hiçbir kuşku yoktur. Kadının kamu yaşamına katılımı, kamu yaşamına önemli bir atılım verecek ve bir sürü yeni bakış açısı kazandıracaktır.

Bu tür taleplere şu kısa red yanıtı gelir: Kadınlar politikadan anlamaz, çoğunluğu politika hakkında bir şey duymak bile istemez, oy hakkını kullanmayı da bilmezler. Bu hem doğru hem değil. Ancak, büyük kadın çevreleri şimdiye dek —en azından Almanya'da— siyasal hak eşitliğini henüz talep etmediler. Almanya'da altmışlı yılların sonunda bunu savunun ilk kadın Bayan Hedwig Dohm'du. Yenilerde güçlü ajitasyonla bunu savunanlar, esas olarak sosyal-demokrat düşüncedeki kadın işçilerdir.

Bugüne dek kadınların siyasal harekete çok zayıf ilgi gösterdikleri itirazıyla bir şey kanıtlanmış olmuyor. Kadınlar şimdiye dek politikayla ilgilenmediyse, bu, ilgilenmek ***zorunda*** olmadıklarını kanıtlamaz. Kadınların oy hakkına karşı öne sürülen nedenlerin aynısı, altmışlı yılların ilk yarısında, erkeklerin genel oy hakkına karşı öne sürülmüştü. Bu eserin yazarı daha 1863'de, buna ***karşı*** olanlardandı, dört yıl sonra Reichstag'a bu hak sayesinde seçildi. Onbinlerce kişinin başına aynı şey geldi, fikirlerini değiştirdiler. Bununla beraber, en önemli siyasal haklarını ya hiç kullanmayan ya da kullanmayı bilmeyen hâlâ çok erkek vardır, ama bu, onları bu haktan mahrum bırakmak için neden değildir ve bu hakkı onların elinden almaya kalkacak kimse olamaz. Reichstag seçimlerinde kural olarak seçmenlerin, ***tüm*** sınıflardan oluşan yüzde 25-30'u oy kullanmıyor. Ve seçime katılan yüzde 70-75'in bizce çoğunluğu, oyunu,—gerçek çıkarını kavramış olsa—, ***kullanmaması*** gerektiği gibi kullanıyor. Bunların çıkarlarını henüz kavramamış olması, siyasal eğitimin yetersizliğinde yatmaktadır.

Fakat siyasal eğitim, kitleleri kamu meselelerinden uzak tutarak değil, siyasal hakları kullanmalarına izin verilerek kazandırılır. Egzersis olmadan ustalaşılmaz. Egemen sınıflar şimdiye dek, halkın büyük çoğunluğunu ergin olmayan bir durumda bırakmayı kendi çıkarına gördü. Bu nedenle şu ana dek, enerji ve coşkuyla genelin çıkarları için mücadele etmek ve büyük atılı kitleyi sarsmak, kendi düzeyine çekmek sınıf bilinçli ve azimkâr bir azınlığın görevi oldu. Şimdiye dek bütün büyük hareketlerde böyleydi ve kadın

hareketinde de başka türlü olmaması ne şaşırtıcı ne de cesaret kırıcıdır. Bugüne kadarki başarılar, çabaların ve fedakârlıkların ödüllendirildiğini gösteriyor ve gelecek zaferi getirecektir.

Erkeklerle aynı hakları kazandıkları anda, kadınların içinde görev bilinci de canlanacaktır. Oylarını vermeye çağırıldıklarında, kendi kendilerine soracaklar: Ne için? Kimin için? Bu anla beraber erkekle kadın arasında, karşılıklı ilişkilerini kötüleştirmekten çok uzak, tersine iyileştirici olan bir dizi fikirler olacaktır. Daha bilgisiz kadın doğal olarak daha bilgilenmiş erkeğe yönelecektir. Bunun sonucunda düşünce alışverişi ve karşılıklı öğretme sözkonusu olur, şimdiye dek erkekle kadın arasında ender örneklerde görülen bir durumdur bu. Bu onların yaşamına yeni bir çekicilik katacaktır. Cinsler arasında, çoğu kez düşünce ayrılıklarına ve çatışmalara yol açan, erkeği çok yönlü görevleriyle uyumsuzluğa düşüren ve kamu çıkarına zarar veren talihsiz eğitim ve anlayış farklılıkları, gittikçe daha fazla dengelenecektir. Erkekle aynı düşüncedeki kadın onun ayakbağı değil, destekçisi olacaktır; kadının kendisi görevlerin nedeni ile katılamadığında, görevini yerine getirmesi için erkeği teşvik edecektir. Gelirin bir bölümünün bir gazete ve ajitasyon amacıyla harcanmasını da yerinde bulacaktır, çünkü gazete onun da eğitimine ve eğlencesine hizmet etmektedir ve kadın artık kendisinde, kocasında ve çocuklarında olmayan şeyin —insana yaraşır bir yaşamın elde edilmesi— uğruna ajitasyon için özverinin gerekliliğini kavramıştır.

Böylece iki tarafın da, kişisel çıkarlarla yakından bağlı kamu yararı için, kendilerini ortaya koyuşları, en yüksek derecede soylulaştırıcı etkide bulunacaktır. Burunlarının ucunu görmeyenlerin ya da herkesin eşitliği üzerinde yükselen bir toplumun düşmanlarının iddia ettiklerinin tam tersi olacaktır. İki cins arasındaki ilişki, toplumsal kurumlar erkekle kadını maddi kaygılardan ve aşırı iş yükünden kurtardığı ölçüde güzelleşecektir. Egzersis ve eğitim, başka örneklerde olduğu gibi burada da ilerlemeye yardımcı olacaktır. Suya girmezsem, o zaman yüzmeyi hiç öğrenemem; yabancı dil çalışmazsam ve egzersis yapmazsam konuşmayı hiç öğrenemem. Bunu herkes doğal bulur, ama çoğu aynı şeyin devlet ve toplum meseleleri için de geçerli olduğunu kavramaz. Kadınlarımız, Kuzey Amerika'da siyasal eşitliğin tanındığı, çok daha alttaki zencilerden daha mı yeteneksizdir? Ya da düşünsel açıdan üstün bir kadın, en kaba, en eğitimsiz erkekten, örneğin Hinterpommern'li bilgisiz bir gündelikçiden ya da Alplerin ötesindeki Polonyalı kanal işçilerinden, yalnızca rastlantı onları erkek olarak dünyaya getirdiği için, daha az

hakka mı sahip olmalıdır? Oğul, onu adam eden, belki de en iyi özelliklerini miras aldığı annesinden daha fazla haklara sahiptir. Gerçekten tuhaf!

Bunun ötesinde artık, karanlığa, bilinmeyene atlama gibi bir risk taşımıyoruz. Kuzey Amerika, Yeni Zelanda, Avustralya ve Finlandiya yolu çoktan açtı. Etkileri üzerine, daha 12 Kasım 1872'de Lasamie City'den Yargıç Kingmann, Şikago'daki Kadın Gazetesi'ne (***Women's Journal***) şunları yazıyordu:

"Bugün sınırlarımız içinde kadınların oy hakkını ve diğer seçmenler gibi resmi makamlara gelme hakkını kazanmalarının üçüncü yılı. Bu sürede kadınlar seçtiler ve çeşitli makamlara seçildiler; jüri üyesi ve sulh yargıcı olarak görev yaptılar. Tüm seçimlerimize genel olarak katıldılar ve aramızda bazılarının kadınların katılımını prensipte onaylamadığına inanmama rağmen, seçimlerimize bu katılımın ***eğitici*** bir etkide bulunduğunu kabullenmeyi sanırım kimse reddedemeyecektir. [Kadınların katılımı seçimlerin —ÇN] sakin ve düzenli geçmesine ve aynı zamanda mahkemelerimizin, o zamana dek cezasız kalan çeşitli türde suçlulara ulaşma ve cezalandırma durumuna gelmesine yol açmıştır.

Örneğin devletimiz örgütlenirken, yanında bir tabanca taşımayan ve en ufak kavgada kullanmayan hemen hiç kimse yoktu. Erkeklerden kurulu bir jürinin, tabancayla ateş eden birinin suçunu kanıtlanmış saydığı tek bir örnek anımsamıyorum; fakat jüri üyeleri arasında iki ya da üç kadın olduğunda jüri üyeleri, her zaman mahkeme heyetinin öğütlerine (instructions) uydular..."

Ve Wyoming'te kadın oy hakkının yürürlüğe girmesinden yirmi beş yıl sonra ne düşünüldüğü, 12 Kasım 1894'de, Eyalet Meclisi'nin tüm dünya parlamentolarına gönderdiği bir mektup ifade ediyor. Burada şöyle deniyor:

"Wyoming'te kadınların oy hakkına sahip olması ve kullanmaları asla kötü değil, ***bilakis birçok yönde iyi sonuçlar doğurmuştur;*** bu eyaletten suçun ve yoksulluğun hem de hiçbir zor önlemi olmaksızın sürülmesinde, mükemmel katkısı olmuştur; barışçı ve düzenli seçimler, iyi bir hükümet, dikkate değer bir uygarlığın ve kamu düzeninin sağlanmasına yardımda bulunmuştur; ve kadınların oy hakkına sahip olduğu yirmi beş yıldır, Wyoming'te hiçbir bölgede yoksullarevi bulunmadığı, hapishanelerimizin neredeyse boş olduğu ve neredeyse hiç suç işlenmediği olgusuna gururla dikkat çekeriz. Deneyimimize dayanarak, yeryüzünde tüm uygar devletlerin, gecikmeksizin kadınlara oy hakkı tanımasında ısrar ediyoruz."

Wyoming eyaletinde kadınların siyasal faaliyetine saygı bir yana, ora meclisindeki kadın oy hakkının coşkulu savunucuları gibi, eyaletteki imrenilecek koşulları salt kadınların oy hakkına bağlayacak kadar ileri gitmiyoruz —bunun için bir dizi çeşitli türde sosyal momentler de belirleyicidir; ancak kadın oy hakkının kullanılmasının Wyoming için ***çok hayırlı*** sonuçlar getirdiği ve bundan ***bir*** dezavantaj doğmadığı kesindir. Kadın oy hakkının yürürlüğe konması için ***en parlak*** savunma budur.

Wyoming örnek teşkil etti. Birleşik Devletler'de kadınlar siyasal oy hakkını 1893 yılında Kolorado'da, 1895 yılında Utah'da, 1896 yılında Idaho'da, 1908 'de Güney-Dakota'da, 1909 yılında Washington'da kazandılar ve hemen bir miktar kadın temsilcilerini de seçtiler. Bu reformun Kolorado'da beş yıllık varlığından sonra parlamento 1899 yılında, 3 oya karşı 45 oyla şu rezolüsyonu kararlaştırdı:

"Kolorado'da ***iki cins*** için ***aynı seçim hakkının*** mevcut olduğu beş yıllık süre içinde kadınların bu hakkı erkekler kadar genel, hem de başarıyla kullandıkları, resmi makamlar için ***daha uygun*** adayların seçildiği, seçim yönteminin ***iyileştirildiği,*** yasamanın ***mükemmelleştirildiği,*** genel eğitimin ***yükseltildiği,*** kadınsı etkinin sonucunda siyasal sorumluluk duygusunun ***daha güçlü geliştiği*** değerlendirilerek Avam Kamarası tarafından, kadınların ***siyasal eşitliğini*** Kuzey Amerikan Birliği'nin tüm eyalet ve ülkelerine, daha yüksek ve daha iyi bir düzen sağlamak için bir yasama önlemi olarak ***öğütlemeyi*** kararlaştırmıştır."

Bir dizi eyalette parlamentolar kadının oy hakkını yürürlüğe koyma kararı aldı, ne var ki halk oylamaları bu kararları feshetti. Kansas'ta, Oregon'da, Nebraska'da, Indiana'da ve Oklahoma'da böyle oldu; Kansas ve Oklahoma'da bu olay iki kez, Oregon'da ise üç kez tekrarlandı, ama kadın cinsinin siyasal eşitliğine karşı çoğunluk gittikçe küçüldü.

"Kadınların yerel düzeyde elde ettiği haklar son derece çeşitlidir; fakat bütün olarak kazanımları çok önemli değildir. Tabii ki kadınlar, siyasal oy hakkının kendilerine tanındığı dört eyalette yerel düzeyde yurttaşlık haklarına tam olarak sahiptir. Ama bu bir yana, yalnızca bir eyalette, Kansas'ta, onlara yerel seçimlerde aktif ve pasif seçim hakkı tanınmıştır, bu, okul yönetimlerine aktif ve pasif seçim hakkını ve vergi onay sorunlarında referandum hakkını da içerir. Aktif yerel seçim hakkına kadınlar Michigan'da 1893'ten beri sahiptir, ancak eğitimin kanıtlanmasına bağlı olduğu için genel değildir.

Louisiana, Montana, Iowa ve New York eyaletleri kadınlara, yerel vergi onay sorunlarında oy hakkı tanıdılar. Kadınlar, genel belediye meselelerinden çok okul yönetimi alanında etkinlik kazandılar. Kadınlar okul yönetimlerinde aktif ve pasif seçim hakkına Connecticut, Delaware, Illinois, Massachusatts, Minnesota, Montana, Nebraska, New Hampshire, New Jersey, New York, Kuzey ve Güney Dakota, Ohio, Oregon, Vermont, Wisconsin, Washington ve Arizona sınırları içinde sahipti. Okul seçimlerinde aktif oy hakkına yalnızca Kentucky ve Oklahoma sınırları içinde sahipler, ama adı geçen birinci eyalette yalnızca belli sınıftan kadınlara belirli koşullar altında tanınmıştır. Kaliforniya, Iowa, Louisiana, Maine, Pennsylvanya ve Rhode Island'da kadınlara okul seçimlerinde pasif seçim hakkı tanınmıştı, ama yalnızca okul yönetiminde belirli makamlar için."[1]

Yeni Zelanda'da kadınlar siyasal oy hakkına 1893'den beri sahipler. Parlamento seçimlerine kadınlar çok canlı, hem de erkeklerden daha canlı katıldılar; ancak yalnızca aktif seçim hakkına sahipler, yalnızca erkekler seçilebilmektedir. 1893 yılında 139 915 ergin kadından en az 109 461'i seçmen listesine kaydoldu, her 1000'den 785'i. Seçimlere 90 290'ı katıldı, her 1000 kişiden 645'i. 1896 yılında oy kullananların sayısı 108 793 (yüzde 68), 1902 yılında 138 565, 1905'de 175 046'ydı.

Tasmanya'da kadınlar yerel oy hakkını 1884 yılında ve siyasal oy hakkını 1903 yılında elde ettiler. Güney Avustralya'da kadınlar siyasal oy hakkına 1895'den beri, Batı Avustralya'da 1900'den beri, Yeni-Güney Gal'de 1902'den beri, Queesland'de 1905'den beri, Victoria'da 1908'den beri sahipler. Bu sömürge devletler birliği, daha 1902 yılında kadın oy hakkını federal parlamentoya sundu. Seçme hakkının tanınmasıyla seçilebilme hakkı birbirine bağlıdır, ama şimdiye dek hiçbir kadın parlamentoya seçilemedi.

Parlamentoda aktif ve pasif seçim hakkı ergin kadınlara, aynı erkekler için geçerli olan koşullarda tanındı. Belediye yönetimi daha az demokratik düzenlenmiştir. Belediye yönetimine katılma hakkı askerlik hizmetiyle bağıntılandırılmıştır. 1889'dan beri, vergi ödeyen kadınlar kentsel ve kırsal belediyelerin yoksullar kurullarına seçilebiliyorlar. Kadınlar yoksulevleri yöneticiliğine ayrıca okul kurullarına ve okul yönetimine de seçilebilirler.

---

[1] Clara Zetkin, Kadın Seçim Hakkı Sorunu Üzerine. s. 64-65. Berlin 1907. 1909 yılında kadınlar seçim hakkını Güney Dakota ve Washington'da da kazandılar.

Ekim 1905'deki büyük genel grevin ve Rus devriminin zaferi sonucunda Finlandiya'da anayasa yeniden yapıldı. İşçi sınıfı dıştan baskıyla, Diyet (Landtag) Meclisinin, genel oy hakkını —kadınlar için de— yasa olarak kabul etmesini sağlamayı başardı. Yoksulluk yardımı alanlar ya da devlete — erkeklerde 2 Mark, kadınlarda 1 Mark— şahsi vergi borçlu olanlar bunun dışında tutuldu. 1907 yılında meclise 19; 1908 yılında 25 kadın seçildi.

Norveç'te kadınlar 1889'dan beri okul yönetimine katılıyorlar. Kentlerde belediye meclisleri tarafından okul kurullarına atanabiliyorlar. Çocuk sahibi kadınlar, okul müfettişlerinin seçiminde oy kullanabiliyor. Kırsal alanda okul vergisi ödeyen herkes, cinsiyet farkı olmaksızın okul toplantılarına katılma hakkına sahiptir. Kadınlar okul müfettişliği yapabilir. Başka yerel meselelerde de kadınlara yavaş yavaş etkinlik tanındı. 1901 yılında, 25 yaşına gelmiş, Norveç yurttaşı olan ve beş yıldır ülke içinde ikamet eden ve son vergi yılı için ya en az yıllık gelir karşılığında kırsal bölgeler için 337,50 Mark'lık (300 Krone), kentler için 450 Mark'lık (400 Krone) devlet veya belediye vergisi ödemiş ya da ama saptanmış gelir oranlarını vergilendirmiş olan bir erkekle mal ortaklığı içinde yaşayan tüm Norveçli kadınlar, aktif ve pasif yerel seçim hakkını elde ettiler. 200 000 kadın oy hakkını kazandı, bunlardan 30 000'i yalnızca Christiana'daydı. Kadınların katılımıyla yapılan ilk seçimde, kır ve kent belediye encümenine 90 kadın seçildi (ve 160 kadın vekil), bunlardan altısı Christiana'da belediye encümeni ve biri vekildi. 1 Temmuz 1907'de Norveçli kadınlar siyasal oy hakkını da elde ettiler, ancak erkeklerle aynı koşullarda değil. Kadınların siyasal oy hakkı için, yerel oy hakkı hükümlerinin aynısı geçerliydi. 250 000 civarında ergin kadın proleter siyasal haklarından henüz yoksundur.

İsveç'te 1862'den beri bekâr kadınlar eyalet meclisi ve belediye seçimleri için oy hakkını erkeklerle aynı koşullarda —yani ergin olduklarında, en az 562,50 Mark'lık bir geliri vergilendirdiklerinde ve vergilerini ödediklerinde— sahiptirler. 1887'de 62 000 kadından yalnızca 4000'i oy kullandı. Yerel makamlara seçilmek kadınlara önce tümüyle yasaktı, ancak 1889'da bir yasayla, yoksullar ve okul kurullarına seçilebilmeleri sağlandı. Ve Şubat 1909'da İsveçli kadınlar tüm belediye ve kent encümen meclislerine pasif seçim hakkını kazandılar. 1902 yılında kadınların siyasal oy hakkı ikinci mecliste 64'e karşı 114 oyla, 1905 yılında 88'e karşı 109 oyla reddedildi.

Danimarka'da kadınlar uzun yıllar süren ajitasyondan sonra Nisan 1908'de aktif ve pasif belediye seçim hakkını aldılar. 25 yaşına gelmiş, ya

bizzat kendisinin, kentte yıllık en az 900 Mark'lık (kırda daha az) geliri olan ya da saptanmış gelir oranlarını vergilendiren bir erkekle mal ortaklığı içinde yaşayan tüm kadınların oy hakkı vardır. Ayrıca, yemeğin ve konutun ücret olarak hesaplandığı kadın hizmetçilerin de oy hakkı vardır. 1909'da yapılan ilk seçimlerde Kopenhag'da belediye encümen meclisine yedi kadın seçildi. İzlanda'da kadınlar aktif ve pasif belediye seçim hakkına 1907'den beri sahiptir.

İngiltere'de kadın oy hakkının mücadele ile kazanılması, külfetli bir tarihi geride bırakmıştır. Eski hukuka göre ortaçağda toprak sahibi olan kadınların oy hakkı vardı, bunlar yargıçlık erkini de kullanıyorlardı. Zamanla bu hakları yitirdiler. 1832'deki seçim reformu yasasında, ingiliz kavramlarına göre iki cinsin üyelerini de —erkek ve kadın— kapsayan "***person***" (kişi) sözcüğü kullanılmıştı. Buna rağmen yasada kadına ilişkin sınırlayıcı bir yorum bulunuyordu, kadınlar oy kullanmaya kalkıştıkları yerlerde geri çevrildiler. Buna karşılık 1867 yılındaki seçim reformu yasasında "***person***" sözcüğünün yerine "***man***" (erkek) sözcüğü kondu. John Stuart Mill, kadınların da erkeklerle aynı koşullarda oy hakkına sahip olmaları gerektiği gerekçesiyle, "***man***" yerine yeniden "***person***" sözcüğünü koymayı önerdi. Öneri 73'e karşı 194 oyla reddedildi. On altı yıl sonra (1883) kadınlara oy hakkı verme denemesi Avam kamarası'nda yeniden yapıldı. Öneri 16 oyluk bir çoğunlukla reddedildi. 1884 yılında, mecliste güçler eşit değilken yapılan bir deneme, 136'dan fazla bir oyla reddedildi. Ama azınlık teslim olmuyordu. 1886 yılında kadınlara parlamento için oy hakkı verilmesi talebini iki oturumda kabul ettirmeyi başardı. Parlamentonun dağılışı son kararı önledi.

29 Kasım 1888'de Lord Salisbury Edinburg'da, başka şeylerin yanısıra şunları açıkladığı bir konuşma yaptı: "Kadınların parlamento seçimleri için oy hakkını erkeklerle birlikte paylaştığı ve ülkenin siyasal doğrultusuna birlikte karar verdikleri günün çok uzak olmadığını artık cidden umuyorum." Ve doğabilimcisi olarak tanınan Darwin taraftarı Alfred Russell Wallace aynı sorun üzerine şunları söylüyordu: "Erkekler ve kadınlar en iyi içgüdülerine uyma özgürlüğüne sahip olduklarında, ikisi de en iyi eğitimi aldığında, bir insana cinsiyet rastlantısından dolayı sahte sınırlamalar getirilmediğinde ve kamuoyu en bilgelerce ve en iyilerce düzenlenip, gençliğe sistematik aşılandığında, işte o zaman değişime uğramış bir insanlığa yol açacak olan bir insani ayıklama sisteminin geçerli olacağını göreceğiz. Kadınlar evliliği, onun sayesinde yoksulluktan ve terkedilmişlikten kurtulabilecekleri bir çare olarak

görmek zorunda oldukları sürece, erkeklerle kıyaslandığında dezavantajlıdırlar ve öyle kalacaklardır. Bu nedenle, kadınların eşitliğinde ilk adım, sanayiin tüm alanlarında ve mesleklerde erkeklerle rekabet etmelerini engelleyen tüm sınırlamaların ortadan kaldırılmasıdır. Ama daha ileri gitmeli ve kadınlara ***siyasal haklarını*** kullanma izni vermeliyiz. Kadınların şimdiye dek altında acı çektikleri sınırlamaların çoğu, eğer kadınların parlamentoda doğrudan temsilcileri olsaydı yaşanmayabilirdi."

27 Nisan 1892'de yine 152'ye karşı 175 oyla, Sir A. Rollit'in bir önerisinin ikinci oturuma girmesi reddedildi. Buna karşılık 3 Şubat 1897'de Avam Kamarası, oy hakkı verilmesi üzerine bir öneriyi kabul etti, ama muhaliflerinin bir sürü manevrası sonucunda ilgili taslak üçüncü oturuma ulaşamadı. 1904 yılında aynı şey tekrarlandı. Avam Kamarası'nın seçilmiş 1906 üyesinden büyük çoğunluğu seçilmeden önce kadınların oy hakkından yana olduklarını açıklamışlardı. 21 Haziran 1908'de Hyde Park'da muazzam bir gösteri yapıldı. 28 Şubat'ta, bugün erkek oy hakkı için geçerli olan sınırlar dahilinde kadın oy hakkını talep eden Stanger'in önerisi 92'ye karşı 271 oyla kabul edildi.

Yerel yönetim alanında kadınların oy hakkı gittikçe yaygınlaşıyor. Kilise cemaatlarının toplantılarında, vergi ödeyen kadınlar, tıpkı erkekler gibi giriş ve oy hakkına sahiptir. İngiltere'de kadınlar, Belediye Meclisi, İl Meclisi, ve Kontluk Meclisi için 1899'dan beri erkeklerle aynı koşullarda aktif ve pasif seçim hakkına sahiptir. Kırsal belediye ve il meclislerinde olduğu kadar yoksul bakımevlerinde de, belde ya da ilde oturan tüm evsahipleri ve kiracılar —kadınlar dahil— oy hakkına sahiptir. Adı geçen kurullara pasif seçim hakkına, cinsiyet ayrımı olmaksızın tüm ergin nüfus sahiptir. Okul kurullarında kadınlar aktif, 1870'den beri, erkeklerle eşit koşullarda pasif seçim hakkına da sahiplerdi. Ancak 1903'de gerici İngiliz okul yasası, Londra Kontluğu'nun okul yönetimlerinde kadınların pasif seçim hakkını geri aldı. Bağımsız ve bekâr kadınlar 1869'dan beri Danıştay için oy hakkına sahipler. 1907 yılına ait iki yasa, İngiltere ve İskoçya için, bekâr kadınların kontluk ve belediye meclislerine seçilebilirliğini düzenliyordu. Ancak bu meclislerden birine başkan seçilen bir kadın, bununla bağıntılı olarak sulh yargıçlığına gelemeyecekti. Ayrıca kadınlar şimdi, bölge kilise ve yoksullar kuruluna da seçilebiliyorlar. İlk kadın belediye başkanı 9 Kasım 1908'de Aldenburgh'da seçildi. 1908'de İngiliz yoksullar kurullarında 1162, okul kurullarında 615 kadın bulunuyordu. İrlanda'da kadınlar, bağımsız vergi ödedikleri ölçüde,

belediyede aktif seçim hakkına 1887'den beri, yoksul bakımı için aktif ve pasif seçim hakkına da 1896'dan beri sahipti. Kuzey Amerika'daki İngiliz sömürgesi çoğu eyaletler, kadın oy hakkını yerel alanda genel olarak İngiltere'yle aynı koşullarda yürürlüğe koydular. İngiltere'nin Afrika sömürgelerinde de kadın oy hakkı yerel alanda yürürlüğe sokuldu.

Fransa'da ilk küçük adım 27 Şubat 1880 tarihli yasayla atıldı. Bu yasayla, kadın okul başkanlarının, kadın başmüfettişlerin, sığınma yurtlarının kadın müfettişlerinin dahil olduğu seçilmiş bir organ oluşturuldu. Bu seçilmiş organın görevi ilk öğretimle ilgilenmekti. 23 Ocak 1898 tarihli bir başka yasa, ticaretle uğraşan kadınlara, ticaret mahkemelerinin seçimine katılma hakkı tanıyordu. Meslek mahkemelerini reformdan geçiren 27 Mart 1907 tarihli yasa, kadınlara da bu organ için aktif seçim hakkı verdi ve 25 Kasım 1908'den beri de kadınlar pasif seçim hakkına sahip oldular.

İtalya'da kadınlara, Almanya'nın tersine 1893'den beri meslek mahkemeleri seçimlerinde aktif ve pasif seçim hakkı tanındı. Kadınlar, hastanelerin, yetimhanelerin, yardım ve eğitim kurumlarının ve okul komisyonlarının yönetim kurulu üyeliklerine de seçilebiliyorlar.

Avusturya'da, mülkleri sayesinde büyük toprak sahipleri örgütüne dahil olan kadınlar, Reichsmeclisi ve diyet meclisi seçimleri için aktif seçim haklarını bizzat ya da bir erkek vekil aracılığıyla kullanabilirler. Belediyede kadınlara, belediye meclisi için oy hakkı, yaşları 24'ün üstünde olduğu, belediye üyesi olarak reel mülkleri, işleri ya da gelirlerinden doğrudan vergi ödedikleri ölçüde tanınmıştır; evli kadınlar oy haklarını kocaları aracılığıyla, diğerleri bir vekil aracılığıyla kullanırlar. Diyet meclislerine seçim hakkı ile ilgili olarak, büyük toprak sahibi sınıfın kadınları —Aşağı Avusturya hariç— her yerde oy hakkına sahiplerdir, yalnız bunu bizzat kullanmak zorunda değiller. Yalnızca adı geçen Kronland'da 1896 yılının eyalet yasası, cinsiyet farkı gözetmeksizin bizzat oy kullanmayı zorunlu koşuyor. Kadınlar meslek mahkemelerinde, Hollanda'da olduğu gibi, yalnızca aktif seçim hakkına sahipler.

Almanya'da kadınlar, esas parlamenter organlara aktif ve pasif seçim hakkından kesinlikle yoksundur. Bazı eyaletlerde ya da bölgelerde kadınların belediye meclisi seçimlerinde oy hakları vardır. Pasif seçim hakkına kadınlar hiçbir kent veya kır belediyesinde sahip değildir. Kentlerde aktif seçim hakkının da dışında tutulmuşlardır. Bu kuralın istisnalarını, Saksonya-

Weimar-Eisenach Grandüklüklerinin; Schwarzburg-Rudolstadt ve Schwarzburg-Sonderhausen Prensliklerinin ve Bavyera'nın Ren nehrinin sağında kalan kentleri ve Lübeck'li küçük kent Travemünde oluşturur.

Bavyera kentlerinde tüm ***ev sahibi kadınların,*** Saksonya-Weimar ve Schwarzburg kentlerinde tüm ***kadın yurttaşların*** oy hakkı vardır. Ama yalnızca Travemünde'de oylarını ***bizzat*** kullanma hakkına sahiplerdir.[1] Köy belediyeleriyle ilgili olarak kadınlar, oy hakkının toprak sahipliğine ya da belirli vergilerin ödenmesine bağlı olduğu tüm belediyelerde, neredeyse kural olarak aktif seçim hakkına sahiptir. Ancak oy hakkını temsilcilere kullandırmak zorundadırlar ve kendileri de seçilemezler. Prusya, Braunschweig, Schleswig-Holstein, Saksonya-Weimar, Hamburg ve Lübeck'de de böyledir. Saksonya Krallığı'nda kadın eyalet yasasına göre, toprak sahibiyse ve ***bekârsa*** oy hakkını kullanabilir. Evliyse, o zaman oy hakkı kocasına geçer. Belediyelerde oy hakkının, belediye yurttaşlık yasasına bağlı olduğu eyaletlerde çoğu durumda kadınların oy hakkı yoktur. Württemberg, Bavyera Pfalz'ı, Baden, Hessen, Oldenburg, Anhalt, Gotha ve Reu J. L.'de de böyledir. Saksonya-Weimar-Eisenach, Koburg, Schwarzburg-Rudolstadt ve Schwarzburg-Sondershausen'da ise kadınlar yalnızca yurttaşlık haklarını erkeklerle aynı koşullar altında elde etmekle kalmazlar, bilakis mülkten tümüyle bağımsız olarak oy hakkına da sahiplerdir. Ancak burada da bizzat kullanmaları yasaktır.

Yerel düzeyde kadın oy hakkının sınırlı varolduğu Prusya bölgelerinde, seçme hakkına sahip kadınlar kaza meclisleri seçimlerine de doğrudan ya da dolaylı katılırlar. Kadınlar, büyük toprak sahiplerinin, maden ocakları ve endüstriyel işletme temsilcilerinin cemiyetlerinde, kaza milletvekillerini doğrudan, ama köy belediyelerinde dolaylı seçerler, çünkü buralarda belediye meclisleri bu temsilcileri bizzat seçmez, daha çok yalnızca ikinci seçmenleri seçerler. Kaza meclisleri eyalet meclislerine milletvekili seçtiğinden, oy hakkına sahip az sayıda kadın, eyalet yönetimi üzerinde dolaylı olarak son derece mütevazi bir etkide bulunabilir.

Son yıllarda kadınlar, yoksul ve öksüzlerin bakımına (yalnızca Bavyera bir istisna oluşturur), bazı kentlerde okul komisyonlarına (Prusya, Baden, Württemberg, Bavyera, Saksonya) ve ev inceleme komisyonlarına (Mannhe-

[1] Kadınlar İçin Politika El Kitabı. s. 86, Berlin 1909.

im) gittikçe artan sayıda katılıyor ve başarılı oluyorlar. Kadınların aktif ve pasif seçim hakkına sahip olduğu tek kamusal alan hastalık sigortası olarak kalıyor; meslek ve ticaret mahkemelerine seçim hakkını elde edemediler.

Yani sayılan örneklerde Almanya ve Avusturya'da seçim hakkı neredeyse istisnasız olarak kişiye değil, mülke bağlıdır. Egemen devlet ahlâkı ve yürürlükteki hukuk açısından bu çok öğreticidir. Eğer parası ve mülkü yoksa insan politik olarak bir sıfırdır. Akıl ve zekâ değil, mülk belirleyicidir.

Ergin olmayan biri olarak kadına oy hakkı tanımama prensibinde gerçekten gedik açılmıştır. Yine de kadına bu hakkı tam olarak tanımamak için direniliyor. Kadın kolayca dini önyargılara kapılabildiği ve tutucu olduğu için, ona oy hakkı tanımanın tehlikeli olduğu söyleniyor. Ama kadın, cahil olduğu için böyledir; kadın eğitilmeli ve gerçek çıkarının nerede olduğu ona öğretilmelidir. Ayrıca, seçimlerde dini etki abartılıyor. Ultramontan* ajitasyon Almanya'da ***sosyal çıkarları dinsel çıkarlarla*** birleştirmeyi bildiği için bu kadar başarılı olmuştur. Ultramontan katolik papazları (Kapläne), sosyal çürümüşlüğü açığa çıkarmak için uzun süre sosyal-demokratlarla yarıştılar. Kitleler üzerinde etkileri bu yüzdendir. Kültür savaşının** sona ermesiyle bu etki yavaş yavaş yitiyor. Papazlar sınıfı, devlet iktidarına karşı muhalefetinden vazgeçmek zorundadır; aynı zamanda artan sınıf çelişkisi de onu, katolik burjuvaziyi ve katolik aristokrasiyi daha fazla gözetmeye zorluyor ve böylece sosyal alanda daha büyük bir ihtiyat göstermek zorundadır. Dolayısıyla, özellikle devlet iktidarını ve egemen sınıfları gözetmek, onu, işçi sınıfının çıkarlarına karşı yönelmiş olan uygulamaları ve yasaları onaylamak veya gözyummak zorunda bıraktığında, işçiler üzerindeki etkisini yitirir. Aynı nedenler nihayet kadında da kilise üyelerinin etkisini azaltır. Kadın, gerçek çıkarının nerede yattığını toplantılardan ve gazetelerden duyduğunda ve kendi deneyimleriyle öğrendiğinde, aynı erkekler gibi papazlar sınıfından kurtulacaktır.[1]

---

* Sıkı katolik politikası yandaşı. —ÇN.

** Prusya devleti ve katolik kilisesi arasında 1871-1878 arasında cereyan etmiş olan dini-siyasi mücadele. —ÇN.

[1] Bu tehlikeyi din adamları da hemen gördü. Kadın hareketinin bizzat burjuva çevrelerde kazandığı önem ve kapsam karşısında, katolik merkezin yönetici beyinleri, artık işin yadsımakla yürümeyeceğini anladı; bütünüyle cephe değiştirdiler. Kilisenin hizmetkârlarını oldum olası belirleyen o kurnazlıkla, eskiden mücadele edilen şey, şimdi destekleniyor. Kadınların yalnızca yüksek öğrenim görmesi savunulmuyor, kadınlara dernekleşme ve top-

Ultramontanizmin geniş halk çevreleri üzerinde hâlâ sınırsız egemenliğe sahip olduğu Belçika'da katolik din adamlarının bir bölümü, kadına oy hakkı tanınmasını, sosyal-demokrasiye karşı etkin bir silah olarak değerlendiriyor, bu nedenle de talep ediyor. Almanya'da da, sosyal-demokrasi Reichstag'da kadına oy hakkı talebini ne zaman gündeme getirdiyse, bazı muhafazakâr milletvekilleri, sosyal-demokrasiye karşı bir silah olabileceği gerekçesiyle, olumlu yaklaştılar. Kuşkusuz bu görüşlerin, kadınların hâlâ mevcut cahilliği ve özellikle din adamlarının onlar üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, haklı yanları vardır. Ama bu, kadınların oy hakkını reddetmek için neden olamaz. Şu anda sınıf çıkarlarına karşın burjuva ve kilise partilerinin temsilcilerini seçen ve böylece politik açıdan ergin olmadığını kanıtlayan milyonlarca erkek işçi vardır, bu nedenle ellerinden oy hakları alınmak istenmiyor. Oy hakkından mahrum bırakma ya da oy hakkı gaspı, kitlelerin — kadınlar dahil— cahilliğinden korkulduğu için değil —çünkü onları bu hale getiren egemen sınıflardır— bilakis yavaş yavaş akıllanıp, ondan sonra kendi yollarını izlemelerinden korkulduğu içindir.

Bu arada bazı Alman eyaletleri, kadınlara siyasal dernekleşme hakkının bile tanınmadığı ölçüde geriydi. Prusya, Bavyera, Braunschweig ve bir dizi başka Alman eyaletinde politik dernekler kurmaları yasaktı; Prusya'da, Yüksek İdari Mahkeme'nin daha 1901'de kesinlikle karar altına aldığı gibi, politik derneklerin törenlerine bile katılmalarına izin yoktu. Hatta 1901 sonbaharında, Berlin Üniversitesi Rektörü, sosyal bilimler öğrenci derneğinde bir kadının konferans vermesini yasaklama gibi imkansız sayılan bir yavanlığı yaptı. Aynı yıl içinde Braunschweig polisi de kadınlara Protestan Sosyal Kongre'sinin görüşmelerine katılmalarını yasakladı. Prusya içişleri bakanının 1902 yılında lütfedip, Yahudi kadınların Sinagogta oturduğu gibi, salonun özel bir bölümünde oturmaları önkoşuluyla kadınlara politik derneklerin toplantılarını dinleme hakkı vermeye hazır olması, genel durumumuzun bayağılığını karakterize ediyordu. Posadovsky, Şubat 1904'te Reichstag'da resmen şu açıklamayı yapabiliyordu: "Kadınlar politikaya ellerini sürmesin."

---

lanma özgürlüğü de tam olarak tanınmıyor. Hatta daha uzak görüşlüler, bundan en çok kilisenin yararlanacağı umuduyla, kadınlara oy hakkı verilmesinden yana olduklarını açıklıyorlar. Aynı şekilde kadın cinsinin, hatta hizmetçilerin bile örgütlenmesi teşvik ediliyor. Ama bu çabalar adalet duygusuyla değil, kadını kilisenin siyasal muhaliflerinin kollarına itmemek için teşvik ediliyor.

Bugüne kadarki durum, burjuva partilerini bile rahatsız etti. Demek hakkı engellerini en iyi aşan tam da proleter kadın hareketiydi. Ve nihayet 19 Nisan 1908'de Reichsdernekler yasası, dernek ve toplantı yaşamında kadınların eşitliğinin kurulmasını sağladı — önemli olarak tanımlanabilecek tek iyileştirme budur.

Tabii ki aktif seçim hakkı pasif seçim hakkıyla birlikte olmalıydı. "Reichstag kürsüsünde bir kadın, amma güzel olur", diye seslenildiğini duyuyoruz. Gerçekten de artık başka devletlerin parlamento kürsülerinde kadınlar var. Ve biz de kadınları kendi kongrelerinde ve her türden toplantılarda kürsüde görmeye çoktan alıştık. Kuzey Amerika'da kürsüde ve mahkeme jürisi sıralarında da görülüyorlar, öyleyse neden Reichstag kürsüsünde de olmasın? Reichstag'a ilk gelen kadın kendisini saydırmayı bilecektir. İlk işçiler geldiğinde de onlarla alay edilebileceği sanıldı ve işçilerin bu tür kişileri seçmekle nasıl bir aptallık yaptıklarını yakında anlayacakları iddia edildi. Ama işçi temsilcileri çabuk saygı uyandırmayı bildiler ve şimdi bunların sayısının artmasından korkuluyor. Yavan şakacılar karşı çıkıyor: "Ama hamile bir kadını Reichstag kürsüsünde düşünün, hiç 'estetik değil'!" Fakat aynı baylar, kadın onurunun, terbiyenin ve sağlığın yok edildiği en estetik olmayan işlerde hamile kadın kullanılmasını yakışık alır buluyorlar. Hamile bir kadın üzerine şaka yapabilen bir adam sefil herifin biridir. Onu dünyaya getirmeden önce bir zamanlar kendi annesinin de böyle göründüğünün salt düşüncesi bile onun yüzünü kızartmalı ve yontulmamış bir alaycı olan kendisinin karısının benzer bir durumda olmasından arzularının en yücesine ulaşmayı beklediği düşüncesi onu utançla susturmalıdır.[1]

---

[1] "Finlandiya'nın kadın milletvekillerinin yarısı anne ve saygıdeğer birer eştirler... Evli sosyal-demokrat kadın milletvekillerinden üçü şimdiye kadarki parlamento faaliyetleri sırasında anne oldu, bu yüzden oturumlara birkaç hafta uzak kalmaları dışında hiçbir rahatsızlık verici sonuç doğmamıştır. Hamilelikleri, parlamento faaliyetleri sırasında genelde doğal bir şey olarak algılanmıştır, yani ne hayret verici ne de heyecan yaratıcı bir şey olarak görülmemiştir. Bu durumun, daha çok, meclise eğitici bir etkide bulunduğu söylenebilir. Kadınların dar anlamda parlamenter çalışmasına gelince, partileri tarafından onların da özel komisyonlara seçilmiş oldukları vurgulanmalıdır. Ve bu durum, partilerin kadınların çalışabilirliklerinden emin olduğunun kanıtıdır. İşçi koruması, işçi sigortası için yasaların ve yeni meslek yasasının hazırlandığı işçi meseleleri komisyonunda, on iki erkeğin yanında dört tane de kadın vardı ve üç kadın da yedek üyeliğe seçilmişti. Yasalar komisyonuna ve anayasa komisyonunun her birine ikişer kadın asli üyeliğe ve birer kadın yedek üyeliğe se-

Çocuk doğuran bir kadın, devlete en az, istilacı bir düşmana karşı ülkeyi ve ocağı yaşamıyla savunan bir erkek kadar hizmette bulunur; ne yazık ki sıkça, sözümona "onur alanında" ölüp giden, sonraların erkeğini de kadın doğurur ve eğitir. Ayrıca: Kadının yaşamı her annelik durumunda ***tehlikededir;*** hepimizin annesi doğumumuzda ölümle yüzyüze gelmiştir ve aralarından çoğu yenik düşmüştür. "Örneğin Prusya'da loğusa yatağında ölmüş olan kadınların sayısı —bunlar arasında loğusa humması kurbanları vardır— tifustan ölenlerin sayısını önemli ölçüde aşıyor. 1905 ve 1906'da ölüm oranları tifustan 0,73 ve 0,62, loğusa yatağında ise 2,13 ve 1,97'ydi (yaşayan her 10 000 kadına göre hesaplanmıştır). Eğer aynı sayıda erkek bu isturapla karşı karşıya olsaydı" — diyor haklı olarak Profesör Herff— "koşullar nasıl şekillenirdi? Her türlü çareye başvurulmaz mıydı?"[1] ***Doğum sonucunda ölen ya da kötürümleşen kadınların sayısı, savaş alanında ölen ya da yaralanan erkeklerin sayısından çok yüksektir.*** 1816 yılından 1876 yılına dek Prusya'da yalnızca loğusa hummasına kurban düşen kadın sayısı 321 791'den az değildi — yılda ortalama 5363. İngiltere'de loğusa yatağında ölmüş olan kadınların sayısı 1847 yılından 1901 yılına dek 213 533 tutuyordu ve her türlü hijyen önlemlerine rağmen her yıl ölenlerin sayısı 4000'den az değildir.[2]

Bu, aynı zaman içerisinde çeşitli savaşlarda öldürülmüş ya da yaralarından ölmüş olan erkeklerden çok daha büyük bir sayıdır. Ve loğusa hummasından ölmüş olanların bu yüksek oranına, loğusalık sonucunda sürekli kötürümleşen ya da zamanından önce ölenlerin daha yüksek sayısı ekleniyor.[3] Bu nedenle de kadının erkekle eşitlik hakkı vardır. Bu, özellikle erkeğin anavatanı savunma görevini, kadına karşı bir üstünlük anı olarak öne sürenlere söylenmelidir. Ayrıca erkeklerimizin çoğu, askeri kurumlarımız sonucunda, bu görevi yerine bile getirmezler, çoğunluk için yalnızca kâğıt üzerinde kalır.

çilmişti, ve kadınlar komisyonlardaki yerlerini dürüstlükle korudular." Bayan H. Pärssinen, Finlandiya parlamentosu üyesi, Finlandiya'da Kadınların Oy Hakkı ve Kadınların Parlamenter Çalışmalara Katılımı. "İlerlemenin Belgeleri" 1909, Temmuz, s. 542-548.

[1] Profesör Dr. Otto v. Herff, Loğusa Hummasına Karşı Mücadele, s. 266. Leipzig 1908.

[2] V. Villiams, Deaths in Childbed, s. 6-7. London 1904.

[3] "Bugün loğusa yatağında ölen her kadına, az çok ağır enfeksiyon kapan ve çoğunlukla yaşamları boyu çektikleri belaltı ve genel sağlık rahatsızlıkları edinen onbeş-onaltısını daha eklemeliyiz." Tıp Dr. Bayan H. B. Adams, Kadın Kitabı, I. Cilt, s. 363. Stuttgart 1894, Güney Alman Yayın Enstitüsü.

Kadının kamusal faaliyetine karşı bütün bu yüzeysel itirazlar, eğer iki cinsin ilişkisi doğal olsaydı ve cinsler arasında yapay olarak büyütülmüş bir antagonizma varolmasaydı, akla gelmezdi. Fakat iki cins, daha gençlikten başlayarak toplumsal ilişkide ve eğitimde ayrılırlar. Bu özellikle cinsleri sürekli birbirinden ayrı ve birini diğeri hakkında cehalet içinde tutan, özgürce hoş ilişkiyi, karışlıklı güveni ve karakter özelliklerinin karşılıklı tamamlanmasını engelleyen, Hıristiyanlığa borçlu olunan antagonizmadır.[1]

Akılcı örgütlenmiş bir toplumun ilk ve en önemli görevlerinden biri, bu uğursuz uyumsuzluğu kaldırmak ve doğayı doğru yoluna oturtmak olmalıdır. Doğadışılık daha okulda başlar. Önce cinslerin ayrımı, sonra, cinsel yaratık olarak insanla ilgili şeyler üzerine ya yanlış ders verilmesi ya da hiç verilmemesi [sözkonusudur —ÇN]. Gerçi bugün hemen her iyice okulda doğa bilgisi öğretiliyor: Çocuk, kuşların yumurtladığını ve kuluçkaya yattığını; çiftleşme zamanlarının ne zaman başladığını, bunun için erkeğin ve dişinin gerekli olduğunu, yuva yapımını, kuluçka işini ve yavruların bakımını ikisinin üstlendiğini öğrenir. Ayrıca, memeli hayvanların canlı yavru doğurduğunu öğrenir; çiftleşme zamanını ve bu süre içinde erkeğin dişi için mücadelesini duyar; yavruların normal sayısını, belki dişinin gebelik süresini de öğrenir. Fakat kendi türünün oluşumu ve gelişimi üzerine karanlıkta kalır, bunun üzerine gizemli bir örtü çekilmiştir. Sonra çocuk, doğal öğrenme hırsını, ebeveynlerine, özellikle annesine sorarak —öğretmene sormaya cesaret edemez— doyurmaya çalıştığında, kendisine, onu hoşnut kılamayacak ve günün birinde doğumunun içyüzünü yine de öğrendiğinde çok daha kötü sonuçlara yol açacak, en aptalca hikâyeler yutturulur. Oniki yaşına dek doğumunun içyüzünü öğrenmemiş çok az çocuk vardır. Bunun üstüne, tüm kasabalarda ve özellikle köylerde, çocukların, çok erken yaşlardan başlayarak kümes hayvanlarının, ev hayvanlarının çiftleşmesini, çiftlikte, sokakta, davar güderken vs. çok yakından gözlemleyebilmeleri eklenir. Çocuklar, ebeveynleri hizmetçiler ve daha büyük kardeşler tarafından, çeşitli ev hayvanlarının çiftleşme zamanının tahmini ve doğum eyleminin en açık-seçik, ayrıntılı şekli ile önemli tartışmaların konusu yapıldığını duyar. Bütün bunlar çocukta, ebeveynlerinin, kendi doğumlarıyla ilgili anlattıkları üzerine

[1] Milattan sonra 1902'de Neuss a. Rhein belediye temsilcileri, oğlan çocuklarının birbirlerini yalnızca mayoyla çıplak görmelerinin ahlâkı teşvik edici olmayacağı gerekçesiyle, genel bir yüzme havuzu için tahsisat ayırmayı reddettiler!

kuşku uyandırır. Sonuçta bilgilenme günü gelir, ama doğal ve mantıklı bir eğitimle geleceğinden başka bir biçimde. Çocuğun sırrı, çocukla ebeveynler, özellikle çocukla anne arasında yabancılaşmaya hizmet eder. Mantıksızlık ve ileriyi görememezlik nedeniyle, ulaşılmak istenenin tam tersi elde edilir. Kendi çocukluğunu ve gençlik arkadaşlarının çocukluğunu anımsayanlar çoğunlukla sonucun ne olduğunu bilir.

Amerikalı bir kadın[1], bir yazısında, sekiz yaşındaki oğlunun dünyaya gelişiyle ilgili sürekli soruların tatmin etmek için ve ona masallar yutturmak istemediği için gerçeği söylediğini anlatıyor. Çocuk onu büyük bir dikkatle dinlemiş ve ona nasıl bir sıkıntı ve acı verdiğini öğrendiği günden itibaren annesine daha önce görülmemiş bir şefkat ve saygıyla bağlanmış ve bunu diğer kadınlara karşı da göstermiştir. Yazar önemli bir iyileşmenin, özellikle erkek cinsinin kadın cinsine karşı daha büyük bir saygı ve özdenetiminin, yalnızca doğal eğitimle sağlanabileceği doğru görüşünden hareket ediyor. Önyargısız düşünen herkes, başka bir sonuca varmayacaktır.

Koşullarımızın eleştirisinde hareket noktası ne olursa olsun sonuçta sürekli şuraya varılıyor: ***Sosyal koşullarımızın köklü*** bir ***değişimi*** ve dolayısıyla cinslerin konumunun köklü bir değişimi gereklidir. Kadın hedefe daha çabuk varmak için kendisine müttefikler aramalıdır; ve bunlara doğal olarak, proleter hareketi içinde rastlar. Sınıf bilinçli proletarya, kaleye, bir cinsin diğeri üzerinde egemenliğini de sürdüren sınıf devletine karşı saldırıyı epey zaman önce başlattı. Kale, her taraftan muvasala hendekleriyle çevrelenmeli ve her çapta toplarla teslime zorlanmalıdır. Kuşatan ordu, subaylarını ve uygun silahlarını her yerden buluyor. Sosyal bilimler ve doğa bilimleri, tarih araştırması, pedagoji, hijyen ve istatistik, harekete cephane ve silah sağlıyor. Felsefe de geri kalmıyor ve Mainländer'in "Felsefe ve Kurtuluş"unda "ideal devletin" yakında gerçekleşeceğini ilan ediyor.

Sınıf devletinin ele geçirilmesi ve değiştirilmesi, ortak düşmana karşı tüm çıkar birliğine rağmen, ganimet için mücadelede karşılıklı çatışan, bu devletin savunucularının saflarındaki bölünme nedeniyle kolaylaşır. Bir kesimin çıkarı diğerlerinin çıkarının karşısındadır. Bunun dışında, büyük bölümü etiyle kemiğiyle bizden, ama şimdiye dek yanlışlıkla ve aldatılarak bize ve kendilerine karşı mücadele etmiş olan, ama gittikçe daha fazla aydınlanan ve bize katılan savaşçıların düşman saflarında hergün artan isya-

[1] Womanhood, Its Sanctities and Fidelities by Isabella Becher-Hooker, Boston, Lee and Shepard, Publishers. New York 1874, Lee, Shepard and Dillingham.

nı da bize yararlıdır. Ayrıca, daha üstün bilgileri, daha iyi kavrayışları tarafından, bayağı sınıf çıkarlarını aşmaya teşvik edilen ve adalet ideali dürtüsünü izleyerek kurtuluşa susamış kitlelere katılan, ayağı suya ermiş dürüst düşünürlerin düşman saflarından firarı da bize yardımcı oluyor.

Pek çok kimse, devletin ve toplumun artık içinde bulunduğu parçalanmanın derecesinin bilincine henüz varmadı, bu yüzden, bunun gösterilmesi de gereklidir.

Üçüncü Kısım

DEVLET VE TOPLUM

On Altıncı Bölüm

SINIF DEVLETİ VE MODERN PROLETARYA

1 — Kamu Yaşamımız

Son on yıllarda dünyanın tüm uygar devletlerinde toplumun gelişimi, insan faaliyetinin herhangi bir alanındaki ilerlemeyi daha da hızlandıran olağanüstü hızlı bir tempo izliyor. Dolayısıyla sosyal koşullarımız, eskiden hiç görülmemiş bir huzursuzluk, kaynama ve çözülme durumuna gelmiştir.

Egemen sınıflar artık bastıkları yerin sağlam olmadığını duyumsuyor ve kurumlar, her yönden gelen saldırılara karşı koymak için dayanıklılığını gittikçe daha fazla yitiriyor. En üstünden en altına kadar tüm çevrelerde bir rahatsızlık, hoşnutsuzluk ve huzursuzluk duygusu egemen oldu. Egemen sınıfların, kendileri için katlanılmaz bu duruma bir son vermek amacıyla sosyal organda yama ve eklerle giriştikleri gayretli çabalar yetersiz olduğu için boş çıkıyor. Huzursuzluklarını ve rahatsızlıklarını, buradan doğan artan güvensizlikleri çoğaltıyor. Yıkılmak üzere olan binaya, herhangi bir yasa görünümündeki kalası yeni çakmışken, daha başka on noktada aynı şeyin gerekli olduğunu keşfediyorlar. Bu arada kendi içlerinde sürekli kavgalılar ve aralarında ciddi düşünce farklılıkları var. Hoşnutsuzlukları gittikçe artan kitleleri bir ölçüde sakinleştirmek ve uzlaştırmak için, partilerden birine gerekli görünen, diğerine fazla geliyor; bunu yalnızca daha büyük taviz hevesleri uyandıran sorumsuzca bir zaaf ve yumuşaklık olarak değerlendiriyor. Bunun böyle olduğunu, rahata ve doyuma erilmeksizin durmadan yeni yasaların ve

kurumların oluşturulduğu tüm parlamentolardaki sonsuz pazarlıklar çarpıcı biçimde gösteriyor. Egemen sınıflar içinde, kısmen aşılmaz olan çelişkiler mevcuttur ve bunlar da sosyal mücadeleleri keskinleştirir.

Hükümetler —üstelik yalnızca Almanya'da değil— rüzgârdaki bir saz gibi sallanıyorlar; [bir yere —ÇN] dayanmak zorundalar, çünkü dayanaksız varolamazlar ve böylece bir o yana bir bu yana yaslanırlar. Avrupa'nın ileri devletlerinden hemen hemen hiç birisi, kesin güvenebileceği sürekli bir parlamenter çoğunluğa sahip değildir. Sosyal çelişkiler çoğunlukları parçalıyor ve çözüyor; ve sürekli değişen rota, özellikle Almanya'da, egemen sınıfların kendilerine güveninin son kalıntısını da yok ediyor. Bugün bir parti örs, diğeri çekiçtir, ertesi gün tersine. Biri, diğerinin zar zor inşa ettiğini yıkar. Karışıklık gittikçe büyür, hoşnutsuzluk derinleşir, sürtüşmeler sıklaşır ve çoğalır ve eskiden aynı sayıda yılda olduğundan çok daha fazla gücü aylar içinde mahveder. Bunun yanısıra çeşitli harç ve vergi biçiminde maddi talepler artar ve kamu borçları ölçüsüz büyür.

Doğası ve özü itibari ile devlet, sınıf devletidir. Onun, ortaya çıkan özel mülkiyeti korumak ve mülk sahiplerinin kendi aralarında ve mülk sahibi olmayanlarla ilişkilerini, devlet kurumları ve yasalarıyla düzenlemek için nasıl gerekli olduğunu gördük. Tarihsel gelişim sürecinde mülk edinme, hangi biçimleri alırsa alsın, en büyük mülk sahiplerinin devlette en güçlü kişiler olmaları ve onu kendi çıkarlarına göre biçimlendirmeleri, mülkün doğasında yatar. Fakat bireyin hiçbir zaman olanla yetinmemesi ve her türlü araçla çoğaltmayı düşünmesi de özel mülkiyetin karakterinde yatar. Yani devleti, onun yardımıyla amaçlarına olabildiğince eksiksiz ulaşabileceği biçimde şekillendirmeye çalışır. Böylece devletin yasaları ve kurumları, denebilir ki, kendiliğinden sınıf yasaları ve sınıf kurumları olur. Ama devlet gücü ve mevcut devlet düzeninin sürmesinde çıkarı olanla, bunda çıkarı olmayanların kitlesine karşı —eğer bu kitle mevcut düzenin gerçek karakterini anlamış olsa— ayakta tutunamaz. Demek ki bu, ne pahasına olursa olsun engellenmelidir.

Kitle bu amaçla, mevcut koşulların doğası üzerine olabildiğince bilgisiz tutulmalıdır. Bu kadar yetmez. Mevcut düzenin ebedi olduğu ve ebedi kalacağı, onu ortadan kaldırmayı istemenin, bizzat tanrı tarafından getirilmiş bir düzene karşı çıkma anlamına geleceği —bu nedenle din, bu düzenin hizmetine alınır— ona öğretilmelidir. Kitleler ne kadar cahil ve batıl inançlıysa, o

kadar iyidir; onları böyle tutmak devlet "kamu çıkarına"dır, yani mevcut devleti, sınıf çıkarlarını koruma kurumu olarak gören sınıfların çıkarınadır. Bunlar, mülk sahiplerinin yamsıra devlet ve kilise hiyerarşisidir, hepsi çıkarlarının korunması için ortak çalışırlar.

Fakat mülk edinme çabası ve mülklerin çoğalmasıyla uygarlık gelişir. Kazanılmış ilerlemelerden pay almak isteyen ve belli bir ölçüye kadar da bunu başaran yükselme isteklisi çevre büyür. Egemen sınıf tarafından eşit ve aynı değerde görülmeyen, ama öyle olmak için her şeyini ortaya koyan, yeni zeminde yeni bir sınıf oluşur. Sonuçta yeni sınıfın, birlikte hükmeden sınıf olarak kabulünü zorla sağlayan, özellikle de ezilenlerin ve sömürülenlerin büyük kitlesinin avukatı rolünde, onların yardımıyla zafer elde ettiği, yeni sınıf mücadeleleri ve hatta şiddet yoluyla devrimler ortaya çıkar.

Ancak yeni sınıf iktidara ve egemenliğe ortak olur olmaz, eski müttefiklerine karşı eski düşmanlarıyla birleşir ve bir süre sonra yeniden sınıf mücadeleleri başlar. Fakat bu arada kendi varolma koşullarının karakterini tüm topluma zorla kabul ettirmiş olan yeni egemen sınıf, iktidarını ve mülkünü yalnızca, uygarlık kazanımlarının bir bölümünü ezdiği ve sömürdüğü sınıfa ulaştırarak genişletebildiğinden dolayı, onun [ezdiği ve sömürdüğü sınıfın —ÇN] yeteneğini ve bilgisini yükseltir. Ama böylece, kendi imhasının silahlarını ona bizzat vermiş olur. Artık kitlelerin mücadelesi, hangi biçimde olursa olsun, her türlü sınıf egemenliğine karşı yöneliyor.

Bu son sınıf modern proletarya olduğu için, yalnızca kendi kurtuluşunu değil, tüm diğer ezilenlerin, yani kadınların da kurtuluşunu sağlamak onun tarihsel misyonudur.

Sınıf devletinin karakteri yalnızca sömürülen sınıfların yasal haklardan olabildiğince mahrum tutulmalarını değil, devletin devamı için masraf ve yükümlülüklerin ilk planda onların sırtına yıkılmasını da gerektirir. Yük ve masrafların sağlanması, esas karakterini gizleyen biçimlerde gerçekleştirildiğinde, bu daha da kolay olur. Gelir ne kadar düşükse, kamu harcamalarını karşılamak için, bundan alınan yüksek vasıtasız vergilerin bir o kadar isyan ettirici etkide bulunacağı açıktır. Yani burada ölçülü olmak ve vasıtasız yerine dolaylı vergiler koymak, yani vergi ve narhları en gerekli tüketim maddelerine koymak aklın gereğidir, çünkü böylece çoğunluk için, malların fiyatında görünmez biçimde ifadesini bulan ve ödenen vergi oranı hakkında onları yanıltan, vergilerin günlük tüketime dağılımı gerçekleşir. Bir kimsenin ne kadar ekmek, tuz, et, şeker, kahve, bira, petrol vergisi ya da gümrük vs. öde-

diğini çoğunluk bilmez ve bunun hesaplanması zordur; çoğunluk kanının ne kadar güçlü emildiğini farketmez. Ve bu narhlar, aile üyelerinin sayısı oranında artar, yani bunlar, düşünülebilecek en adaletsiz vergilendirme biçimini oluşturur. Tersine, varlıklı sınıflar kendileri tarafından ödenen doğrudan vergilerle övünür ve kendilerine onun yüksekliğine göre, varlıksız sınıflara tanımadıkları politik haklar biçerler. Bunun üstüne varlıklı sınıfların, her türlü gıda maddelerine konan vergi primleri ve gümrüklerle ve yüzlerce milyon yüksekliğinde başka yardımlarla, her yıl kitlelerin sırtından sağladıkları devlet yardımı ve devlet desteği; devamla, büyük kapitalist işveren örgütlerinin birlikler, tröstler ve sendikalar aracılığıyla yaptığı ve devletin ekonomi politikasıyla teşvik ettiği ya da itirazsız gözyumduğu, hatta bizzat katılarak desteklediği, çeşitli gereksinim maddelerine zamlar dolayısıyla muazzam sömürü eklenir.

Sömürülen sınıflar tüm bu önlemlerin karakteri üzerine karanlıkta bırakıldığı sürece, devlet ve egemen toplum için tehlike yoktur. Ama zarar gören sınıflar bunu öğrenir öğrenmez —ve kitlelerin artan eğitimi, bunu gittikçe daha fazla mümkün kılıyor—, çarpıcı adaletsizliği açık olan bu önlemler, kitlelerin öfke ve isyanını uyandırır. Egemen güçlerin adalet duygusuna son inanç kırıntısı yok olur ve bu tür yöntemler kullanan devletin doğası ve onu teşvik eden toplumun özü anlaşılır. Sonuç, her ikisinin yokoluşuna kadar mücadeledir.

Birbirine en zıt çıkarların hakkını verme çabası içinde, devlet ve toplum, örgüt üstüne örgüt yığar, ama eskilerden hiçbiri tamamen ortadan kaldırılmaz ve yenilerden de hiçbiri tam uygulanmaz. Hiçbir tarafı doyurmayan yarım önlemler içinde hareket edilir. Halkın yaşamı içinden yükselen uygarlık gereksinimleri, eğer her şey riske edilmeyecekse, dikkate alınmayı gerektirir, bunlar sakat uygulandıklarında da önemli — her yerde bir sürü asalak bulunduğu için daha da önemli fedakârlıklar ister. Fakat bunun yanısıra uygarlık amacıyla çelişki içinde bulunan tüm kurumlar, yalnızca ayakta kalmaz, aksine mevcut sınıf çelişkileri sonucunda geliştirilirler ve artan bilinçlenme onları gittikçe daha yüksek sesle ***gereksiz*** olarak açıkladığı ölçüde, can sıkıcı ve bunaltıcı olurlar. Polis, ordu, mahkeme, hapishaneler, tüm yönetim mekanizması gittikçe genişler ve pahalanır, ama böylece ne dış ne iç güvenlik artmaz, daha çok ***tersi*** sözkonusu olur.

Uluslararası ilişkilerde, tek tek uluslar arasında yavaş yavaş doğal olmayan bir durum ortaya çıktı. Bu ilişkiler, mal üretiminin artığı, mal değiştokuşunun, sürekli mükemmelleşen ulaşım araçları yardımıyla gittikçe ko-

laylaştığı ve ekonomik bilimsel kazanımlar tüm halkların ortak mülkü olduğu ölçüde çoğalır. Ticaret ve gümrük anlaşmaları yapılır, uluslararası olanakların yardımıyla pahalı ulaşım yolları (Süveyş Kanalı, St. Gotthard Tüneli vs.) inşa edilir. Tek tek devletler, yeryüzünün çeşitli ülkeleri arasında trafiği artırmaya yardımcı olan vapur işletme hatlarını büyük miktarlarla destekliyorlar. Dünya Posta Birliği kuruldu —birinci sınıf bir kültürel ilerleme—, her türlü pratik ve bilimsel amaçla uluslararası kongreler yapılıyor, tek tek ulusların en seçkin düşünsel ürünleri çeviri yoluyla başlıca uygar halkların çeşitli dillerine yayılıyor ve bütün bunlarla gittikçe daha fazla, halkların ***enternasyonalleşmesine*** ve ***kardeşleşmesine*** doğru yol alınıyor. Fakat Avrupa'nın ve uygar dünyanın politik ve askeri durumu bu gelişmeyle tuhaf bir zıtlık içindedir. Ulusal kin ve şovenizm her yerde yapay olarak besleniyor. Egemen sınıflar, biri diğerine ölümüne düşman, diğerini yoketmek için üzerine çullanabileceği anı kollayanın, halklar olduğu inancını her yerde korumaya çalışıyor. Tek tek ülkelerin kapitalist sınıfları arasındaki rekabet mücadelesi, uluslararası alanda, bir ülkenin kapitalist sınıfıyla diğerininki arasında mücadele karakterini alıyor ve kitlelerin siyasal körlüğüyle desteklenerek, dünyanın benzerini hiç görmediği bir askeri silahlanma yarışma yol açıyor. Bu yarış daha önce hiç varolmamış büyüklükte ordular oluşturdu, kara ve deniz savaşı için, yalnızca bizimki gibi bir ileri teknik çağında mümkün olabilecek mükemmellikte cinayet ve imha araçları yarattı. Bu yarış, sonuçta kendi kendini imhaya yolaçacak bir imha araçları gelişimini üretiyor. Ordu ve donanmaların bakımı her yıl biraz daha büyüyen ve sonuçta en zengin halkı bile mahvedecek fedakârlıklar gerektiriyor. 1908 yılında Almanya yalnızca ordusu ve donanması için düzenli bir seferberlik gideri olarak — maaş giderleri ve savaş amaçlarıyla yapılmış Reichsborçları dahil— 1 500 milyon Mark'tan fazla ödemiştir ve bu miktarlar her yıl artmaktadır. Neymarck'a göre Avrupa devletlerinin giderleri şöyledir:

	1866	1870	1887	1907
		(Milyon Frank)		
Ordu ve Donanma	3 000	3 500	4 500	6 725
Devlet borçları	66 000	75 000	117 000	148 000
Faizler	2 400	3 000	5 300	6 000[1]

[1] A. Neymarck, La Statistique internationale des valeurs mobiliéres "Bulletin de l'institut international de Statistique." İçinde. 17. Cilt, s. 405. Kopenhagen 1908.

Böylece Avrupa her yıl ordu ve donanma için 6 725 milyon Frank (5 448 milyon Mark) ve çoğunluğu savaş amaçlı borçların faizi için 6 000 milyon Frank (4 860 milyon Mark) ödüyor! Gerçekten harika bir durum!

Avrupa örneğini Amerika ve Asya izliyor. Birleşik Devletler 1875 yılında 386,8 ve 1907-08 yılında 1 436,9 milyon Mark harcadı. Japonya'da ordu ve donanmanın düzenli gideri, maaşlar dahil, 1875 yılında 20,5 ve 1908-09 yılında 220,4 milyon Mark tutuyordu!

Bu giderlerin acısını en çok eğitim ve kültür çekiyor, en acil kültürel görevler ihmal ediliyor ve dış koruma için giderler, devleti bile aşındıran bir ağırlık kazanıyor. Gittikçe büyüyen ordular, ulusların en sağlıklı ve güçlü kesimini kapsar, onların gelişimi ve eğitimi için tüm düşünsel ve fiziksel güçler öylesine bir tazda kullanılır ki, sanki zamanımızın en yüce görevi kitlesel cinayet eğitimidir. Bu arada savaş ve cinayet aletleri sürekli geliştirilir, hız, uzağa taşınabilirlik ve nüfuz gücü açısından, onları dost ve düşman için korkulur hale getiren bir mükemmelliğe erişmişlerdir. Günün birinde bu korkunç mekanizma faaliyete geçirildiğinde —Avrupa'nın birbirine düşman güçleri 16-20 milyon adamla alana [savaş alanına —ÇN) çıkacaklardır—, o zaman ***onun, yönetilemez ve yönlendirilemez hale geldiği*** görülecektir. Böylesi yığınlara kumanda edecek hiçbir general yoktur, bunları yerleştirmek için yeterli büyüklükte savaş alanı ve onları sürekli besleyebilecek bir yönetim mekanizması da yoktur. Savaş durumunda yaralılar için hastaneler eksiktir ve sayısız ölünün gömülmesi neredeyse olanaksız olacaktır.

Gelecekte bir Avrupa savaşının ***ekonomik*** alanda yol açacağı korkunç arızalar ve çölleşme de buna eklenirse, o zaman abartmaksızın: ***Bir sonraki büyük savaş, son savaştır*** denebilir. İflasların sayısı daha önce hiç görülmemiş düzeyde olacaktır. İhracat tıkanacak, dolayısıyla binlerce fabrika duracak; gıda maddeleri sevkiyatı kesilecektir, bunun sonucu gıda maddelerinin çok fazla pahalanmasıdır ve geçimlerini sağlayan kişi savaş alanında olduğu için desteklenmesi gereken ailelerin sayısı milyonlara varacaktır. Ama para nereden bulunacak? Örneğin Alman İmparatorluğuna ordu ve filo seferberlik halinde her gün 45-50 milyon Mark'a mal olmaktadır.

Avrupa'nın politik-askeri durumu, burjuva toplumunu uçuruma sürükleyen, kolayca büyük bir felaketle bitebilecek bir gelişme içindedir. Bu toplum, gelişiminin doruğunda, kendi varlığını savunulamaz kılan koşullar oluşturdu, şimdiye dek varolmuş toplumların en devrimcisi olarak bizzat oluşturduğu araçlarla kendi yokoluşunu hazırlıyor.

Her yıl artan talepleri nasıl doyuracağını artık bilmeyen belediyelerimizin büyük bölümü, yavaş yavaş ümitsiz bir duruma düşüyor. Hızlı nüfus artışının bir sürü talep yarattığı, özellikle hızla büyüyen büyük kentlerimiz ve sanayi bölgelerimiz de, çoğunluğu yoksul belediyeler, yüksek vergiler koyarak ve borçlanarak bu talepleri karşılayabilirler. Okul ve yol yapımı, ışıklandırma, kanalizasyon ve su tesisatları, sağlık, hayır ve eğitim amaçlı harcamalar, polis ve yönetim için harcamalar yıldan yıla artıyor. Bunun yanısıra iyi durumdaki azınlık her yerde kamudan en pahalı taleplerde bulunuyor. Daha yüksek eğitim kurumları, tiyatro ve müze yapımı, uygun ışıklandırma ve kaldırım döşemesiyle kibar semtlerin ve parkların kurulmasını vs. istiyor. Halkın çoğunluğu bu ayrıcalıktan şikayetçi olsa da, bu, koşulların doğasında yatmaktadır. İktidar azınlıktadır ve kültürel gereksinimlerini olabildiğince bütünün sırtından doyurmak için onu kullanır. Aslında bu yüksek kültür gereksinimlerinde de karşı çıkılacak bir yan yoktur, çünkü bunlar bir ilerlemedir, fakat hata, bunlara herkesin katılması gerekirken, temel olarak varlıklı sınıfların yararlanmasındadır. Bir diğer uygunsuzluk, yönetimin çoğunlukla pahalı ve kötü olmasıdır. Memurların da yetersiz kalmasına ender rastlanmaz ve genellikle büyük uzmanlık gerektiren, çok yönlü talepler için yeterli bilgiye sahip değillerdir. Fakat belediye danışmanları, çoğunlukla kendi özel geçim sorunlarıyla çok meşgul olduklarından, görevlerini tam olarak yerine getirmek için gereken fedakârlığı yapamıyorlar. Çoğunlukla da bu mevkiler özel çıkarların yararına ve kamunun ağır biçimde zararına kullanılıyor. Sonucu vergi yükümlüleri çekmek zorundadır. Bu koşulların bir ölçüde doyurucu kökten değişmini toplum düşünemiyor. Vergiler hangi biçimde alınırsa alınsın, hoşnutsuzluk artıyor. Birkaç on yıl içinde bu belediyelerin çoğu mevcut yönetim ve katkı sağlama biçimiyle, taleplerini hâlâ doyurabilecek durumda olmayacaklardır. Devlet yaşamında olduğu gibi, belediye alanında da temelden başlayarak yeniden şekillendirme gerekliliği kendini gösteriyor, çünkü en büyük kültürel talepler ona yöneliyor, o, gerçekli istek ve güç mevcut olduğunda, toplumsal değişimin başlayacağı çekirdeği oluşturuyor.

Ama her şeye özel çıkarların egemen olduğu ve genel çıkarların bunun gerisinde kaldığı şu anda bu nasıl yapılabilir?

Kamu yaşamımızda durum kısaca böyledir ve bu, toplumun sosyal durumunun yalnızca yansıyan görünümüdür.

2 — *Sınıf Çelişkilerinin Keskinleşmesi*

Sosyal yaşantımızda varolma mücadelesi gittikçe zorlaşıyor. Herkesin herkese karşı savaşı en şiddetli biçimde alevlendi ve çoğunlukla araç seçimi olmaksızın acımasızca yürütülüyor. *"Ote-toi de là, que je m'y mette"* (kalk oradan, ben oturayım) sözü yaşam pratiğinde, güçlü dirsek darbeleri, yumruk ve çimdikle gerçekleştiriliyor. Güçsüz güçlünün önünde eğilmek zorundadır. Maddi gücün, paranın, mülkün gücünün yetmediği yerde, hedefe varmak için en hilekâr, en onursuz araçlar kullanıma sokulur. Özlenen hedefe ulaşmak için yalan, dolan, aldatmaca, sahtekârlık, yalan yemin gibi en ağır suçlar işlenir. Bu mücadelede birey bireye karşı olduğu gibi, sınıf sınıfa, cins cinse, yaş yaşa karşıdır. Çıkar, insan ilişkisinin tek düzenleyicisidir, başka hiçbir şeye itibar edilmez. Binlerce erkek ve kadın işçi, çıkarlar gerektirdiğinde sokağa atılır ve ellerindeki her şeyi tükettikten sonra, resmi hayır [kurumlarına —ÇN] ve zorunlu göçe muhtaç olurlar. İşçiler deyim yerindeyse sürüler halinde oradan oraya, ülkeyi baştan başa dolaşırlar ve işsizlikleri sürdükçe dış görünüşleri düşkünleştiği ve devamında içsel olarak da demoralize oldukları ölçüde, toplum tarafından daha büyük bir korku ve derin tiksintiyle değerlendirilirler. Düzen ve temizlik için en basit gereksinimlerden aylarca mahrum kalmanın, aç mideyle oradan oraya dolaşmanın ve çoğunlukla, tam da sistemin dayanakları tarafından iyi gizlenemeyen tiksinti ve aşağılamadan başka bir şey elde edememenin ne anlama geldiğini, namuslu toplum bilemez. Bu zavallıların aileleri en kötü sefalet içindedir ve resmi yoksul bakımına muhtaç kalırlar. Ümitsizliğin, ebeveynleri, kendilerine ve çocuklarına karşı en korkunç suçlara, cinayete ve intihara sürüklemesi ender değildir. Özellikle kriz zamanlarında bu ümitsizlik eylemleri ürkütücü ölçüde çoğalır. Fakat bu, egmen sınıfları rahatsız etmez. Böylesi sefalet ve ümitsizlik eylemlerinin yayınladığı gazetelerin aynı sayısında, sanki her şey mutluluk ve bolluk içinde yüzüyormuşçasına çılgınca şenlikler ve gözkamaştırıcı resmi gösteriler üzerine haberler de bulunur.

Genel sefalet ve gittikçe ağırlaşan varolma mücadelesi artan sayıda kadın ve kızı fuhuşun ve mahvoluşun kucağına iter. Manevi çöküş, ahlâksızlık ve suçlar artar ve neredeyse yetersiz kalan hapishaneler, sözümona ıslahevleri gelişir.

Suçlar, toplumun sosyal durumuyla yakın ilişkidedir, ancak toplum bunu kabul etmek istemez. Kendisini suçlayan koşulları kabullenmemek için deve

kuşu gibi kafasını kuma gömer ve suçun yalnızca işçilerin "tembelliği"nde ve "keyif düşkünlüğü"nde ve "dini [inancın —ÇN]" yetersizliğinde olduğu yalanıyla kendisini kandırır. Bu kendi kendini kandırmanın en kötü, veya riyakârlığın en iğrenç türüdür. Toplumsal durum çoğunluk için ne kadar elverişsizse, suçlar o kadar çok ve ağırdır. Varolma mücadelesi en sert ve zorba görünümünü alır, birinin diğerinde ölümcül düşmanını gördüğü bir durum üretir. Toplumsal bağlar gevşer ve insan insanlara düşman olur.[1]

Olayların temelini görmeyen ya da görmek istemeyen egemen sınıflar, kötülüğü kendi tarzlarında karşılamaya çalışırlar. Yoksulluk, sıkıntı ve bunun sonucunda demoralizasyon ve suçlar arttığında, tıkamak için, kötülüğün kaynağı aranmaz, bu koşulların ürünleri cezalandırılır. Kötülükler büyüdüğü ve faillerin sayısı arttığı oranda, daha sert takip ve ceza uygulamak gerektiği düşünülür. Şeytanın şeytanla kovulabileceğine inanılır. Profesör Häckelde, suçlara karşı olabildiğince ağır cezalar uygulanmasını ve özellikle ölüm cezasının ısrarla kullanılmasını doğru buluyor.[2] Bu konuda, başka zamanlar kendisine karşı ölümcül bir düşmanlık besleyen her renkten gericilerle çok güzel bir uyum içindedir. Häckel, iflah olmaz suçluların ve işe yaramazların, bitkilerin ışığını, havasını ve toprağını alan yabani otlar gibi kökü kazınması gerektiği görüşündedir. Eğer Häckel, yalnızca doğa bilimiyle uğraşmak yerine, sosyal bilimlerin incelenmesiyle de ilgilenseydi, toplum onlara uygun varolma koşulları sunduğunda bu suçluların insan toplumunun yararlı, işe yarar üyelerine dönüştürülebileceklerini bilirdi. Tek tek suçluların yokedilmesi ya da zararsız hale getirilmesinin, bir tarlada yabani otları yokederken, kök ve tohumların da birlikte imha edilmesinden kaçınıldığı gibi, yeni suçların oluşmasını engellemediği sonucuna varırdı. Doğada zararlı organizmaların oluşumunu önlemek insan için hiç mümkün olmayacaktır, ama ***bizzat kendisi tarafından yaratılmış, kendi toplum organizasyonunu, bireylerin açlığını ya da mülkiyet güdüsünü ya da hırsını başkalarının sırtından do-***

[1] Böyle bir durumun sonuçlarını Plato bile biliyordu. Şöyle yazıyor: "Sınıfların varolduğu bir devlet, bir değil, iki devlettir: birini yoksullar, diğerini varlıklılar oluşturur, bunlar birbirlerini karşılıklı kollayarak, birlikte otururlar... Sonuçta egemen sınıfın bir savaş yürütecek hali kalmaz, çünkü silahlı olduğunda, düşmanlardan daha çok ondan korktuğu kitleyi kullanmak zorundadır." Plato, Devlet. Aristoteles şöyle der: "Çok sayıda yoksullaşma, kötü bir durumdur, çünkü bu tür kişilerin huzurbozucu olmaları neredeyse hiç engellenemez." Aristoteles, Politika.

[2] Doğal Yaratılış Tarihi. Dördüncü düzeltilmiş baskı. s. 155 ve 156. Berlin 1873.

yurma ihtiyacı duymaması için, herkese elverişli varolma koşulları yaratan, herkese eşit gelişim özgürlüğü veren biçimde iyileştirmek; bu mümkündür. Suçların nedenleri incelensin ve ortadan kaldırılsın, o zaman suç da ortadan kaldırılmış olacaktır.[1]

Nedenlerini ortadan kaldırarak suçları yok etmek isteyenler, elbette ki zorbaca baskı araçlarıyla dost olamazlar. Toplumun, faaliyetlerini sürdürmelerine izin vermesi mümkün olmayan suçlulara karşı kendisini kendi tarzında korumasını önleyemezler, ama toplumun temelden değişimini, yani suçun nedenlerinin ortadan kaldırılmasını daha da acilen talep ederler.

Toplumun sosyal durumu ile suç arasındaki bağ, istatistikçiler ve sosyal politikacılar tarafından birçok kez kanıtlanmıştır.[2] Toplumumuzun, Hıristiyan öğretilerine bakmaksızın suç olarak değerlendirdiği suçlardan biri, işlerin kötü gittiği dönemlerde dilenciliktir. Saksonya Krallığı'nın istatistikleri bize, Almanya'da 1890'da başlayan ve 1892'den 1893'e dek doruğuna ulaşan büyük tüketim krizi arttığı ölçüde, dilencilik nedeniyle mahkeme tarafından cezalandırılan kişilerin sayısının da arttığını gösteriyor. 1890 yılında bu suç nedeniyle 8 815, 1891'de 10 075 ve 1892'de 13 120 kişi cezalandırıldı. 1891 yılında serserilik ve dilencilik nedeniyle 90 926, 1892 yılında 98 998 kişi cezalandırıldığı Avusturya'da da durum böyledir.[3] Bu güçlü bir artıştır.

Zaten dönemimizi, bir yanda yığınsal proleterleşme, öte yanda artan servet belirlemektedir. Birleşik Devletler'de beş adamın, J. D. Rockefeller, kısa süre önce ölmüş olan Harriman, D. Pierpont Morgan, V. N. Vanderbilt ve G. D. Gould'un, 1900 yılında, birlikte 3 200 milyon Mark'tan fazlasına sahip olmaları ve etkilerinin Birleşik Devletler'de ve kısmen Avrupa'da da ekonomik yaşama egemen olmaya yetmesi gerçeği, içinde bulunduğumuz gelişmenin yönünü gösteriyor. Tüm uygar ülkelerde, sosyal ve politik etkisi gittikçe belirleyici olan büyük kapitalist birlikler, yeni dönemin en dikkate değer görünümünü oluşturuyor.

---

[1] Platon "Devlet"inde benzer şeyler söylüyor: "Suçların nedeni eğitimsizlikte ve devletin kötü eğitim ve idaresinde yatar." Demek ki Platon toplumun karakterini, halefi olan birçok bilginin yirmiüç yüzyıl sonra tanıdığından daha iyi tanıyordu. Bu çok sevindirici değil.

[2] M. Sursky, Kriminalitenin Ekonomik Nedenleri Üzerine En Yeni Literatür'den. "Neue Zeit", 23. yıl, 2. cilt.

[3] H. Herz, Avusturya'da Suç ve Suçluluk. s. 49. Tübingen 1908. "Suç eylemi için" diyor yazar, "ilgili ekonomi biçimi belirleyici önemdedir. Üretimin ve tüketimin, yine ticari malların dağıtımının organizasyonu, suç eylemleri üzerinde çok çeşitli açılardan etkilidir."

On Yedinci Bölüm

KAPİTALİST SANAYİDE YOĞUNLAŞMA SÜRECİ

1 — Tarımın Sanayi Tarafından Yerinden Edilmesi

Kapitalist ekonomi sistemi yalnızca sosyal örgütlenmeye değil, politik örgütlenmeye de egemendir; toplumun duygu ve düşüncelerini etkiler ve ona egemen olur. Kapitalizm yönetici güçtür. Kapitalist, kullanmak ve sömürmek için işgüçlerini meta olarak satın aldığı proleterlerin efendisi ve egemenidir, işgücünün fiyatı, tüm diğer metalarda olduğu gibi arz ve talebe göre belirlenir ve imalat masraflarının bazen üstünde bazen altında seyreder. Ancak kapitalist —kendisi öyle gösterse de— işgücünü "tanrı aşkına" ve işçiye iyilik yapmak için satın almaz, bilakis onun emeğinden, işveren kârı, faiz, kira, toprak rantı biçiminde cebine attığı bir artı-değer elde etmek için satın alır. İşçiden suyu sıkıla sıkıla alınan bu artı-değer, çarçur edilip harcanmazsa, işverenin elinde yeniden sermaye olarak kristalize olur, işvereni, işletmesini sürekli büyütme, üretim sürecini iyileştirme ve sürekli yeni işgücü kullanma durumuna getirir. Bu ise ona, daha güçsüz rakiplerinin karşısına, silahsız bir yayanın karşısına zırhlı bir süvari gibi çıkma ve onu yoketme olanağı verir.

Bu eşitsiz mücadele tüm alanlarda gittikçe gelişir ve kadın burada, gençlerden ve çocuklardan sonra en ucuz işgücü olarak gittikçe daha önemli

bir rol oynar. Böyle bir durumun sonucu, nispeten az sayıda güçlü kapitalistlerle, işgücünü her gün satmaya muhtaç, kapitalsiz büyük bir züğürtler kitlesi arasında gittikçe acımasızlaşan ayrışmadır. Bu gelişmede orta sınıf gittikçe daha vahim bir duruma düşer.

Şimdiye dek hâlâ küçük üretimin egemen olduğu iş alanları birbiri ardından kapitalist sömürünün eline geçer. Kapitalistlerin kendi aralarındaki rekabet onları, sömürüleri için sürekli yeni alanlar bulmaya zorlar. Sermaye, "kükreyen bir aslan gibi" ilerler "ve yutacak birini arar". Küçük ve güçsüz varlıklar yok edilir ve bunlar başka bir alana kaçıp kurtulmayı başaramazlarsa —ki bu gittikçe zorlaşmakta ve olanaksızlaşmaktadır—, ücretli işçi sınıfının ya da yitirecek hiçbir şeyi kalmadığı için her şeyi göze almış olanların konumuna düşerler. Zanaatkârların ve orta sınıfın yokoluşunu, ancak geçmişin hırdavat odasından çıkarılabilecek yasalar ve kurumlarla önleme çabaları etkisiz kalıyor; bunlar birinin ya da diğerinin kısa bir süre için kendi durumu hakkında aldanmasına yol açabilir, ancak ortaya çıkan gerçeklerin ağırlığı karşısında aldanma kısa sürede yok olur. Küçüklerin büyükler tarafından yutulma süreci, bir doğa yasasının gücü ve acımasızlığıyla herkesin görebileceği ve elle tutulur biçimde gözler önüne serilir.

Almanya'da sosyal yapının yirmi beş yıl gibi kısa bir zaman diliminde —1882'den 1895'e ve 1895'ten 1907'ye dek— nasıl değiştiğini, sözkonusu yıllardaki meslek sayımı sonuçları gösteriyor:

	Esas meslek olarak çalışanlar			Artış ve Düşüş
	1882	1895	1907	1882'den beri
Tarım	8 236 496	8 292 692	9 883 257	+ 1 646761 = 19,99
Sanayi	6 396 465	8 281 220	11 256 254	+ 4 859 786 = 75,98
Ticaret ve Ulaşım	1 570 318	2 338 511	3 477 626	+ 1 907 308 =121,46
Ev Hizmetleri	397 582	432 491	471 695	+ 74 113 = 18,63
Kamu Hizmetleri ve Serbest Meslekler	1 031 147	1 425 961	1 738 530	+ 707 383 = 68,56
Mesleksizler	1 354 486	2 142 808	3 404 983	+ 2050497 =151,40
Toplam	18 986 494	22 913 683	30 232 345	+ 11 245 851 = 53,95

	Yakınlarıyla birlikte çalışanlar			Artış ve Düşüş
	1882	1895	1907	1882'den beri
Tarım	19 225 455	18 501 307	17 681 176	— 1 544 279 = 18,18
Sanayi	16 058 080	20 253 241	26 386 537	+ 10 328 457 = 64,25
Ticaret ve Ulaşım	4 531 080	5 966 846	8 278 239	+ 3 747 159 = 82,69
Ev Hizmetleri	938 294	886 807	792 748	+ 145 546 = 15,57
Kamu Hizmetleri ve Serbest Meslekler	2 222 982	2 835 014	3 407 126	+ 1 184 144 = 53,33
Mesleksizler	2 246 222	3 327 069	5 174 703	+ 2 928 481 =130,36
Toplam	45 222 113	51 770 284	61 720 529	+ 16 498 416 = 34,27
Buna ilaveten Hizmetkârlar	1 324 924	1 339 318	1 264 755	— 60 169 = 4,53

Bu rakamlar, sözkonusu yirmi beş yıl içinde nüfusta ve bunların meslekle-rinde olağanüstü güçlü bir kayma gerçekleştiğini gösteriyor. Sanayi (maden ocakları ve inşaatçılık dahil), ticaret, ulaşımla geçinen nüfus, tarımsal nüfusun aleyhine çoğaldı; neredeyse tüm nüfus artışını —1882'den 1895'e dek 6 548 171 ve 1895'den 1907'ye dek 9 950 245— tek başına birinciler sağladı. Gerçi esas meslekleri olarak tarımda çalışanların sayısı 1 646 761 kişi artu, ama bu, toplam nüfus artışının çok gerisinde kaldı ve hatta bu kategoride çalışanların aile üyelerinin sayısı, 1 544 279 kişi = yüzde 8 düştü.

Sanayi (inşaatçılık ve maden ocakları dahil), ticaret ve ulaşımda durum tam tersinedir. İki kategoride de gerek çalışanların gerekse aile üyelerinin sayısı çok önemli ölçüde, hem de nüfus artışından fazla artu. Daha 1895 yılında, tarımda çalışanların sayısına ulaşmış olan sanayide çalışanların sayısı, şimdi ondan 1 372 997 kişi ya da yüzde 15 fazlaydı. Aile üyelerinin sayısı ise, tarımda çalışanların aile üyelerinden 8 705 361 kişi ya da yüzde 49 fazlaydı (1895 yılında 1 751 934). Ticaret ve ulaşımda çalışanların aile üyeleriyle birlikte sayısı çok daha güçlü bir artış gösteriyor.

Sonuç, kırsal nüfusun, yani eski düzenin temel dayanağını oluşturan nüfusun esas tutucu bölümünün gittikçe daha fazla geri itilmesi ve sanayi, ticaret ve ulaşımla uğraşan nüfus tarafından gittikçe artan tempoda geçilmesidir. Kamu hizmetinde ve serbest mesleklerde çalışanların da aile üyele-

rinin yanısıra 1882'den beri gerçekleştirdikleri dikkate değer artış, bu gerçeği değiştirmez. Ayrıca bu meslek grubunun çalışanlarından son sayımda — gerçi yalnızca göreceli— az bir düşüş olduğu belirtilmelidir, ancak meslek üyelerinde artış —çok daha az olmasına rağmen— 1882'ye karşılık 1895 ve 1907'de de sürüyor, 1882'den 1895'e dek yüzde 38,29 ve 1895'den 1907'ye dek yalnızca 21,96. Mesleksizlerin aile üyelerinin güçlü artışı, emeklilerin kaza, sakatlık ve yaşlılık sigortası emeklileri dahil, sadaka alan çok sayıda kişinin, her türden öğrencilerin, yoksul, kötürüm ve akıl hastası kurumlarının ve hapishane sakinlerinin çoğalmasına bağlanmalıdır.

Ev hizmetlerinde çalışanların artışının azlığı ve hizmetçilerin doğrudan azalması da karakteristiktir, bu, birincisi, bu tür personel çalıştırmaya olanak sağlayan gelire sahip kişilerin sayısının nispeten azaldığını ve ikincisi, daha büyük kişisel bağımsızlık elde etmeye çalışan proleter kadınlar arasında bu mesleğin, ne kadar uzun süre bu işte çalışırlarsa o kadar az sevildiğini gösterir.

1882 yılında, esas meslek olarak tarımda çalışanlar, çalışanların yüzde 43,38'ini, 1895'de 36,19'unu ve 1907'de artık sadece 32,69'unu oluşturuyordu; tüm tarımsal nüfus 1882'de nüfusun yüzde 42,51'ini, 1895'de 35,74'ünü ve 1907'de ancak 28,65'ini kapsıyordu. Buna karşılık esas meslek olarak sanayide (inşaat ve maden ocakları dahil) çalışanlar 1882'de yüzde 33,69; 1895'de 36,14 ve 1907 yılında yüzde 37,23'ü oluşturuyordu. Bunlar aile üyeleriyle birlikte 1882'de yüzde 35,51; 1895'de 39,12, fakat 1907 yılında artık yüzde 42,75'i oluşturuyorlardı. Ticaret ve ulaşımda çalışanlar ve bunların aile üyeleriyle ilgili rakamlar şöyleydi:

	1882	1895	1907
Aile üyeleriyle birlikte	10,02	11,52	13,41
Aile üyeleri dışında	8,27	10,21	11,50

Yani, Almanya'da şimdi toplam nüfusun yüzde 56,16'sının (hatta Saksonya'da 74,5'inin) sanayi ve ticarete muhtaç olduğunu ve tarımın yüzde 28,65'den (Saksonya'da yalnızca 10,07) fazlasını çalıştırmadığını görüyoruz.

Fakat işçi, hizmetli ve bağımsız olarak çalışan nüfusun cinsiyete göre nasıl dağıldığını saptamak da önemlidir. İlgili rakamlar 340'daki tabloda görülüyor.

Bu tablo, tarımda bağımsızların sayısının 1882'den 1895'e dek gerçi 280 692 kişi = yüzde 12,5 arttığını, ama 1895'den 1907'ye dek de 67 751 kişi düştüğünü gösteriyor; 1882 ile karşılaştırıldığında bağımsızların sayısı yalnızca 212 941 kişi = yüzde 9,2 artmıştır. Buna karşılık, 1882'den 1895'e dek 254 025 kişi = yüzde 4,3 azalan işçilerin sayısı, 1895'den beri önemli ölçüde artmıştır — 1 655 677 kişi = yüzde 29,4. Bu artışa daha yakından baktığımızda, esas olarak kadın cinsinden yardımcı aile üyelerinin artışına bağlı olduğunu görürüz (erkeklerde 170 532 ve kadınlarda 1 820 398 kişi, birlikte 1 990 930 kişi). Yalnızca tarım gündelikçilerini ve hizmet işçilerini değerlendirdiğimizde, erkek işçilerde 381 195 kişi azalma ve kadınlarda 45 942 kişi çoğalma, yani tarım işçilerinde toplam olarak 335 253 kişilik önemli bir azalma ortaya çıkıyor. Demek ki tarımda yalnızca bağımsızlar değil, hizmetçiler ve gündelikçiler de azalmıştır; tarımsal meslek grubunda, önceki sayım karşısındaki artışın nedeni, aile yardımının, özellikle kadınların, güçlü artışına bağlıdır.

Sanayide durum farklıdır. Burada, yirmi beş yıllık zaman diliminde, nüfus (1882'den 1895'e dek 14,48) yüzde 36,48 artarken, bağımsızların sayısı (1882'den 1895'e dek 139 382 = yüzde 5,2) 234 024 kişiye = yüzde 10,6'ya düşmüştür. Ve bu düşüşü taşıyanlar tek kişilik ya da iki yardımcı personeli bulunan işletmelerdi. İşçilerin sayısı 1882'den 1895'e dek 1 859 468 kişi ve 1895'ten 1907'ye dek 2 637 414 kişi daha arttı. Yardımda bulunan aile üyeleri dışında, yalnızca esas işçileri aldığımızda, sayıları 1895'de 5 899 708'den 1907'de 8 460 338 kişiye çıkmıştır. Sanayi mesleklerinde çalışanların tümünün dörtte üçü işçidir (yüzde 75,16).

Tam tersi oran yine, sanayide olduğu gibi hizmetlilerin işçilerin ve bağımsızların sayısının bile önemli ölçüde arttığı ticaret ile ulaşımda kendini gösterir. Ticarette artan bağımsızlar özellikle kadınlardır, bunlar, ya küçük ticaretle kendilerine yol açmaya çalışan dullardır ya da evli kadın, bu yoldan kocasının gelirini iyileştirmeye çalışır. Bağımsızların sayısı 1882'den 1907'ye dek 310 584 kişi = yüzde 44,3'e çıktı ama hizmetlilerin ve işçilerin

		Bağımsızlar		
		1882	1895	1907
Tarım	Erkek	2 010 865	2 221 826	2 172 740
	Kadın	277 168	346 899	328 234
	Toplam	2 288 033	2 568 725	2 500 974
Sanayi	Erkek	1 621 668	1 542 272	1 499 832
	Kadın	579 478	519 492	477 290
	Toplam	2 201 146	2 061 764	1 977 122
Ticaret	Erkek	550 936	640 941	765 551
	Kadın	150 572	202 616	246 641
	Toplam	701 508	843 557	1 012 192
Genel	Erkek	4 183 469	4 405 039	4 338 123
	Kadın	1 007 218	1 069 007	1 052 165
	Toplam	5 190 687	5 474 046	5 490 288

Hizmetliler			İşçiler		
1882	1895	1907	1882	1895	1907
60 763	78 066	82 548	3 629 959	3 239 646	3 028 983
5 881	18 107	16 264	2 251 860	2 388 148	4 254 488
66 644	96 173	98 812	5 881 819	5 627 794	7 283 471
96 807	254 421	622 071	3 551 014	4 963 409	7 030 427
2 269	9 324	63 936	545 229	992 302	1 562 698
99 076	263 745	686 007	4 096 243	5 955 711	8 593 125
138 387	249 920	426 220	582 885	836 042	1 354 482
3 161	11 987	79 689	144 377	365 005	605 043
141 548	261 907	505 909	727 262	1 201 047	1 959 525
295 957	582 407	1 130 839	7 763 858	9 071 097	13 694 160
11 311	39 418	159 889	2 941 466	3 745 455	4 161 961
307 268	621 825	1 290 728	10 705 324	12 816 552	17 856 121

sayısı daha da fazla arttı (364 361 = yüzde 258,8 ve 1 232 263 = yüzde 196,4). Bu büyük ticaretin, özellikle 1895'den 1907'ye dek nasıl olağanüstü güçlü geliştiğine ilişkin çarpıcı bir kanıttır. Hizmetlilerin sayısı neredeyse ikiye, bunların arasında kadınların sayısı altıya katlandı!

1882'den 1907'ye dek üç kategorinin hepsinde toplam olarak bağımsızların sayısı yüzde 5,7 arttı, yani nüfus artışının önemli ölçüde gerisinde kaldı (yüzde 36,48). Buna karşılık hizmetlilerin sayısı yüzde 325,4 arttı, bu, hizmetliye gereksinim duyan büyük işletmenin tüm alanlarda muazzam geliştiğini gösterir, işçilerin sayısı ise yüzde 39,1 artmıştır. Burada, 5 490 288 bağımsız arasında, bütünüyle proleter bir yaşam süren çok büyük bir sayının varlığı saptanmalıdır. Örneğin sanayideki 2 086 368 işletme arasında, 994 743'den az olmamak üzere tek kişilik ve beşe kadar yardımcı personel çalıştıran 875 518 işletme vardı. Ticarette 1907'de, 709 231 ana işletme arasında, 232 780'den az olmamak üzere tek kişilik işletme vardı, ayrıca işporta ticaret ve ulaşımdaki bağımsızlar arasında 35 306 tek kişilik işletme, sonra 5240 uşak, gündelikçi vs., binlerce sigorta temsilcisi, seyyar satıcı vs. vardı.

Bunun dışında, üç kategorinin hepsinde bağımsızların sayısının, işletme sayısıyla örtüşmediği dikkate alınmalıdır. Örneğin bir firma sahibi, diyelim ki tütün ve sigara ticaretinde olduğu gibi bir düzine şubeye sahipse, ya da bir tüketim koopcratifi şu kadar dükkânın sahibiyse, bu durumda her şube özel işletme olarak sayılır. Aynı şey, sanayi işletmcleri için de geçerlidir, örneğin bir makine fabrikası; işletmesinde bir de, dökümhane ve marangozhaneye vs. sahip olduğunda. Yani, anılan rakamlar bir yandan işletme yoğunlaşması ve öte yandan mevcudun niteliği üzerine yeterli bilgi vermiyor.

Ama yine de, bütün bu eksikliklere rağmen, 12 Haziran 1907 tarihli en yeni işletme sayımının sonuçları, sanayide, ticaret ve ulaşımda sermayenin en büyük yoğunlaşmasının ve merkezileşmesinin bir tablosunu veriyor. Bütün üretim araçlarının çok az elde yoğunlaşmasının, tüm ekonomik düzenin artan sanayileşmesiyle elele dev adımlarla ilerlediğini gösteriyor.

Daha 1882'de sayıları 1 877 872 olan tek başına çalışan bağımsızlar, 1895'den bu yana azalmaya devam ettiler; 1895'de 1 714 351 sayılmışlardı vc 1907'de sadece 1 446 286 idi, azalma 431 586 = yüzdc 22,9'dur. Küçük işletmenin payı sayımdan sayıma çok düşmüştür. 1882'de yüzde 59,1; 1895'de 46,5 ve 1907'de tüm çalışan kişilerin yalnızca yüzde 37,3'ünü tutuyordu. 22'den 29,6'ya ve 1907'de yüzde 37,3'e çıkan büyük işletme tam tersi

yönde hareket ediyordu. İşletmeler ne kadar büyükse, gelişme o kadar hızlıdır. 1895'den 1907'ye dek küçük işletmelerin personeli yüzde 12,2; orta işletmelerin yüzde 48,5 ve büyük işletmelerin yüzde 75,7 arttı. 1907'de 5 350 025 çalışanıyla büyük işletmeler, daha 1882'de, tek kişilik işletmelerden önemli ölçüde az kişi çalıştırırken, 1907'de 5 350 025 çalışanıyla en büyük grup oldu. Yedi meslek grubunda, tüm çalışanların yarıdan fazlasıyla, büyük işletme egemen durumdadır. Büyük işletmelerde çalışanların her 100 kişiye düşen oranları şöyledir:

Madencilik	Yüzde 96,6
Makine Sanayii	70,4
Kimya sanayii	69,8
Tekstil sanayii	67,5
Kâğıt sanayii	58,4
Maden filizi ve toprak sanayii	52,5
Sabun, yağ ve sıvı yağ sanayii	52,3

Büyük işletme, diğer gruplarda 1895'de artık çoğunluğa sahipti, ama her yerdeki konumu daha da sağlamlaştı (maden işlemede tüm çalışanların yüzde 47'si, polygrafi sanayiinde 43,8'i, ulaşımda 41,6'sı, inşaatta 40,5'i). Böylece hemen hemen tüm alanlarda gelişme büyük işletmelerin yararına oldu.

İşletme ve aynı anlama gelen sermaye yoğunlaşması, kapitalist işletmenin tam egemenliğe ulaştığı yerde özellikle hızlı gerçekleşiyor. Örneğin bira yapımını ele alalım. Bavyera, Württemberg, Baden ve Alsas-Lothringen hariç, Alman bira yapımı vergi alanında durum şöyleydi:

	Faaliyet halindeki bira imalathaneleri	Bunlar arasında endüstriyel olanlar	Kapasitesi 1000 hektolitre olanlar
1873	13 561	10 927	19 655
1880	11 564	10 374	21 136
1890	8 969	8 054	32 279
1900	6 903	6 283	44 734
1905	5 995	5 602	46 264
1906	5 785	5 423	45 867
1907	5 528	5 251	46 355

Demek ki işler halde olan bira imalathanelerinin sayısı 1873'den 1907'ye kadar 8033 = yüzde 59,3, endüstriyel imalathanelerin sayısı 5676 = yüzde 51,9 düşmüştü, buna karşılık bira üretimi 26 700 000 hektolitre = yüzde 135,7 artmıştır. Bu, küçük ve orta işletmelerin yıkılması ve üretim kapasitesi çoğalan büyük işletmelerin olağanüstü büyümesi anlamına geliyor: 1873 yılında bir bira imalathanesine 1450, 1907 yılında 8385 hektolitre düşüyordu. Kapitalizmin egemen olduğu her yerde bu böyledir. Avusturya'da 1876 yılında 11 671 278 hektolitre bira şırası üreten 2248 bira imalathanesi varken, 1905-05 yılında bu sayı yalnızca 1285'di, ama bunlar 19 098 540 hektolitre bira şırası üretiyorlardı.

Alman taşkömürü üretimi ve Alman imparatorluğunun tüm madencilik sanayii de benzer sonuçlar gösteriyor. Taşkömürü üretiminde 1871'den 1875'e dek ortalama 623 olan ana işletmelerin sayısı 1889'da 406'ya düştü, fakat aynı zamanda üretim 34 485 400 tondan 67 342 200 tona çıktı ve ortalama işçi sayısı 172 074'den 239 954'e çıktı. Aşağıdaki tablo taş ve linyit kömürü üretiminde 1907 yılına kadarki bu yoğunlaşma sürecini gösteriyor.

	Taş kömürü			Linyit kömürü		
Yıl	Ana İşletmeler	ortalama işçi sayısı	Miktar 1000 Ton	Ana işletmeler	ortalama işçi sayısı	Miktar 1000 Ton
1900	338	413 693	109 290,2	569	50 911	40 498
1905	331	493 308	121 298,6	533	54 969	52 512,1
1906	322	511 108	137 117,9	536	58 637	56 419,6
1907	313	545 330	143 185,7	535	66 462	62 546,7

Yani, taşkömürü üretiminde işletmelerin sayısı yetmişli yıllardan beri yüzde 49,8 azalmıştı, buna karşılık çalışan işçilerin sayısı yüzde 216,9 ve hatta üretim yüzde 420,6 artmıştı.

Tüm madencilik sanayiinde aşağıdaki yıllarda durum şöyleydi:

Yıl	Ana işletme sayısı	Ortalama çalışan sayısı	Miktar 1000 Ton
1871-1875	3034	277 878	51 056
1887	2146	337 634	88 873
1889	1962	368 896	99 414
1905	1862	661 310	205 592,6
1906	1862	688 853	229 146,1
1907	1958	734 903	242 615,2

Demek ki burada işletmelerin sayısı yüzde 35,5 düşmüş, buna karşılık çalışan işçilerin sayısı yüzde 164,4 ve üretim yüzde 374,5 artmıştır.

Daha az sayıda, ama çok daha zenginleşmiş işverenin karşısında, sayısı önemli ölçüde artmış proleterler bulunuyordu. 1871'den 1875'e dek her işletmeye ortalama 92; 1887'de 160 işçi düşüyordu ve işletmelerin 1906'da 1862'lik ve 1907 yılında 1958'lik artışına rağmen 1907'de bu sayı 307'ydi!

"Gerçi Ren-Westfalya sanayi bölgesinde 1907 yılında hâlâ 156 işletme vardı, ama bunlardan yalnızca 34'ü (yüzde 21,8) üretimin yüzde 50'den fazlasını elinde tutuyordu. Her ne kadar işletme istatistiği hâlâ 156 ocak sayıyor olsa da, az istisnayla tüm işletmelerin dahil olduğu kömür sendikasının yalnızca 76 üyesi vardı; işletmelerin yoğunlaşması bu kadar gelişmiştir. Şubat 1908'de saptandığına göre, kömür sendikasında katılım oranı, 77,9 milyon ton kömürdü."[1]

1871 yılında, 23 191 işçiyle 1 563 682 ton ham demir üreten 306 yüksek fırın çalışıyordu ve 1907 yılında 303 yüksek fırın 45 201 işçiyle 12 874 200 ton üretiyordu, 1871 yılında her yüksek fırında 5110 ton, 1907 yılında 42 491 ton üretiliyordu! "Mart 1896'da 'Stahl und Eisen'de yayınlanan bir listeye göre o zamanlar 820 tonluk bir ham demir üretimini 24 saat içinde yalnızca bir Alman fabrikası, Gutehoffnungshütte Oberhausen, yapabiliyordu. Ama daha 1907'de, 24 saat içinde 1000 ve daha fazla ton üretebilen 12 işletme vardı."[2]

[1] Otto Hué, Madencilik Sanayiin Gelişim Tarihi Üzerine. "Neue Zeit", 27. yıl, 1. cilt, s. 665.
[2] Otto Hué, age., s. 666.

1871-72 yılında şeker pancarı sanayiinde 311 fabrika 2 250 918 ton, buna karşılık 1907-08 yılında 365 fabrika 13 482 750 ton pancar işliyordu. Fabrika başına ortalama işlenen pancar miktarı, 1871-72'de 7237 ve 1907-08'de 36 939 tondu! 1871-72'de 186 441 ton = işlenmiş pancarların yüzde 8,28'i ve 1907-08'de 2 017 071 ton = işlenmiş pancarların yüzde 14,96'sı kazanılıyordu.

Ve bu teknik devrim yalnızca sanayide değil, bilakis mevcut ulaşım işlerinde de gerçekleşiyor. Alman deniz ticaretinde rakamlar şöyleydi:

Yıl	Yelkenli gemiler	Rejister ton ile yükleme kapasitesi	Mürettebat sayısı
1871	4372	900 361	34.739
1901	2270	525 140	12 922
1905	2294	493 644	12 914
1908	2345	433 749	12 800
1909	2361	416 514	12 844
1871'e göre azalma	2011	438 847	21 895

Yani, yelkenli gemi seferi önemli ölçüde geriliyor, ancak varlığını sürdürdüğü koşulda, ***gemilerin yükleme kapasitesi ve mürettebat sayısı düşüyordu.*** 1871'de bir yelkenli gemiye 205,9 rejister ton yükleme kapasitesi ve 7,9 baş mürettebat düşüyordu, 1909'da yelkenli gemi ortalama 176,4 rejister tonluk yükleme kapasitesine ve yalnızca 5,4 baş mürettebata sahipti. Alman buharlı gemi seferleri başka bir tablo sunuyor:

Yıl	Buharlı gemi	Rejister ton ile yükleme kapasitesi	Mürettebat sayısı
1871	147	81 994	4 736
1901	1390	1 347 875	36 801
1905	1657	1 774 072	46 747
1908	1922	2 256 783	57 995
1909	1953	2 302 910	58 451
1871'e göre çoğalma	1806	2 221 006	53 715

Yani, buharlı gemi sayısı yalnızca artmakla kalmamış, yükleme kapasiteleri de artmış, buna karşılık mürettebat sayısı göreceli olarak azalmıştı. 1871'de bir buharlı gemi ortalama 558 rejister tonluk yükleme kapasitesine ve 32,1 kişilik mürettebata, ama 1909'da 1230 rejister tonluk yükleme kapasitesine ve yalnızca 29 kişilik mürettebata sahipti.

Motorlu güçlerin hızlı artışı da ekonomik düzenimizin kapitalist gelişimini gösteriyor. Viebahn'a göre, gümrük birliği alanındaki sanayiide 99 761 beygir gücü kullanılıyordu.[1] 1875'de Almanya'da, 5'den fazla kişinin çalıştığı işletmelerde, 1 055 750 beygir gücü kullanımdaydı, 25 152 örnekte böyleydi, 1895 yılında bu miktar 60 176 örnekte 2 938 526 beygir gücüydü — yaklaşık üç kat fazla. Demiryolu (ve tramvay) işletmeleri ve buharlı gemicilik buna dahil edilmemiştir.

Prusya'da hesap edilmiş beygir gücü şu kadardır:

Yıl	Sabit buharlı makineler	Hareketli buharlı makineler	Yıl	Sabit buharlı makineler	Hareketli buharlı makineler
1879	888 000	47 000	1905	4 684 900	315 200
1896	2 534 900	159 400	1906	4 995 700	334 400
1900	3 461 700	229 600	1907	5 190 400	363 200

Demek ki Prusya'da 1879'dan 1907'ye dek kullanılan beygir gücü miktarı neredeyse altı kat artmıştır! 1895 sayımından sonra sanayide gelişimin ne kadar muazzam ilerlemeler kaydettiği, Prusya'da sabit buharlı makinelerin 1896'dan 1907'ye dek yüzde 35 artmasından anlaşılıyor, hatta makinelerin toplam çalışma kapasitesi bu sürede yüzde 105 artmıştır. 1898 yılında 258 726 beygir gücüne sahip toplam 3305 buharlı makine dinamoları işletirken, 1907 yılında bu miktar 954 945 beygir gücüyle 6191 buharlı makinedir, bu, yüzde 87 ya da 269'luk bir artıştır.[2]

Aşağıdaki rakamlar, en önemli sanayilerde buhar gücünün artışını, beygir gücüyle gösteriyor:

[1] A. Hesse, Sanayi İstatistiği. s. 168. Jena 1909.
[2] A. Hesse, age., s. 163-164.

Sanayi	1879	1897	1907
Madencilik ve Metalurji	516 000	1 430 000	2 284 000
Maden filizi ve Tuğla	29 000	132 000	255 000
Maden işleme	23 000	57 000	113 000
Makine	22 000	61 000	329 000
Tekstil	88 000	243 000	323 000[1]

Ve üretici güçlerin bu olağanüstü gelişimi ile muazzam sermaye yoğunlaşması karşısında bu gerçek yok sayılmaya çalışılıyor. Uluslararası İstatistik Enstitüsü'nün, Kopenhag'daki (Ağustos 1907) on birinci kongresinde, Fransız ekonomisti İves Guyot böyle bir denemeye girişti. Baştan savma bir istatistiğe dayanarak, "yoğunlaşma" sözcüğünü istatistikten çıkarma önerisinde bulundu. Başkalarının yanısıra Karl Bücher de ona yanıt verdi: "İşletme sayısının mutlak artışı, onun güçlü yoğunlaşması aynı anda pekâlâ olabilirdi. Ama şimdi, sayımın işletmeye (**établissements**) göre yapıldığı her yerde, çok sayıda çift sayım kaçınılmazdır; 100 emniyet kasası olan bir banka, hemen 101 sayılacaktır; lokal ve envanterle donattığı 50 birahaneye sahip olan bir bira fabrikası 51 işletme edecektir. Böyle bir istatistiğin sonuçları, aranan şey açısından hiçbir kanıt ifade etmez.

O zamandan bu yanaki incelemelere göre, yoğunlaşma sürecine sadece tarım yenik düşmemiş gibi ***görünüyor;*** madencilik, ticaret, taşımacılık, sigortacılık ve inşaatçılık alanında ise apaçık; sanayi alanında anlaşılması daha zordu çünkü enerjik biçimde gelişen uygar bir halk, şu dört nedenle sanayi ürünlerini genişletmek zorunda: 1- eski ev ekonomisi fonksiyonlarının sanayi tarafından devralınması nedeniyle; 2- tüketimde doğal ürünlerin yerine sanayi ürünlerinin geçmesi nedeniyle (tahta yerine demir, çivit otu, boya kökü ve indigo yerine anilin boyaları vs.); 3- yeni buluşlar (otomobil) nedeniyle; 4- ihracat olanağı nedeniyle. Bu nedenle tam da burada, işletmelerin sayısı azalmaksızın, evet hatta sayıları çoğalırken yoğunlaşma büyük kapsamda gerçekleşir. Sanayiin tipik karakterde hazır mal ürettiği her yerde, bağımsız küçük işletmelerin yokoluşu kaçınılmazdır. Kapitalist üretim biçimleri böylece en öncmli ekonomik alanlarda hızlı bir gelişme içindeydi. Haklı

[1] Profesör Dr. S. Reyer, Kraft. Devletlerin Güç Gelişimi Üzerine Ekonomik, Teknik ve Uygarlık Tarihi Açısından İncelemeler. s. 348. Leipzig 1908.

oldukları noktada sosyalistlere karşı mücadele etmek bilgece olmaz ve artan yoğunlaşma iddiasında hiç kuşkusuz haklıydılar.[1]

Almanya'nın ekonomik gelişiminin sunduğu tablonun aynısı, dünyanın tüm sanayi devletlerinde görülüyor. Tüm uygar devletler gittikçe daha fazla sanayi devleti olmaya çalışıyorlar; sanayi ürünlerinde yalnızca kendi gereksinimlerini üretmek değil, bunları ihraç etmek de istiyorlar. Bu nedenle yalnızca bir ulusal ekonomiden değil, bir ***dünya ekonomisinden*** de söz ediliyor. Dünya pazarı sayısız sanayi ve tarım ürünlerinin fiyatını düzenliyor ve halkların sosyal konumuna egemen oluyor. Dünya ilişkileri için belirleyici öneme sahip üretim alanı, Kuzey Amerika Birliği olmuştur, dünya pazarı ilişkileri ve burjuva toplumun devrimcileşmesi için temel itim buradan gelir.

Son üç on yılın değerlendirmesi şu sonucu vermiştir:

Sanayiie yatırılmış sermayenin tutarı:

1880	2790 Milyon Dolar
1890	6525 "
1900	9813

Sanayii değerinin tutarı:

1880	5369 Milyon Dolar
1890	9372 " "
1900	13000

Yani, Birleşik Devletler bugün sanayi devleti olarak dünyanın en önündedir, sanayi ve tarım ürünleri ihracatı yıldan yıla artmaktadır, bu gelişmeyi izleyen olağanüstü sermaye birikimleri, ülke sınırlarının ötesinde kullanım aramakta ve Avrupa'da da sanayi ve ulaşımı büyük ölçüde etkilemektedir. Ve bu gelişmenin ardında artık itici güç olarak tek tek kapitalistler değil, faaliyetlerini yönelttikleri yerde, en güçlü özel girişimciyi ezen, kapitalist işveren konsorsiyumları, kapitalist koalisyonları durmaktadır. Büyükler bile yelkenleri suya indirmek zorunda kalırken, böyle bir gelişme karşısında orta ve küçük girişimci ne yapabilir?

---

[1] Bulletin de l'institut international de Statistique. 17. Cilt, s. 183-184. Kopenhagen 1908.

3 — Servetin Yoğunlaşması

İşletmelerin yoğunlaşması ve üretkenliğin artmasıyla işçilerin sayısının göreceli olarak ***düşmesi*** ekonomik bir yasadır, buna karşılık servet, toplam nüfusa oranla gittikçe daha az elde yoğunlaşır.

Bunu en iyi, çeşitli uygar ülkelerdeki gelir dağılımı gösterir.

Büyük Alman devletlerinden Saksonya, en eski ve nispeten en iyi gelir vergisi istatistiklerine sahiptir. Geçerli yasa 1879'dan beri yürürlüktedir. Fakat ilk yıllarda değerlendirmeler, ortalama olarak önemli ölçüde çok düşük varsayıldığından, daha sonraki bir yılı almak daha uygundur. Saksonya nüfusu 1880'den 1905'e dek yüzde 51 arttı, vergi yükümlülerinin sayısı 1882'den 1904'e dek yüzde 160, tahmin edilen vergi geliri yüzde 23 arttı. Doksanlı yılların başına dek yıllık 300 Mark'a kadarki gelirler, daha sonra 400 Mark'a kadar olanlar vergi dışı kaldı. 1882 yılında vergi dışı kişilerin sayısı 75 697 = yükümlülerin yüzde 6,61'iydi, buna karşılık 1904'de bu sayı 205 667 = yüzde 11,03'dü. Saksonya'da kadınların ve 16 yaşın altındaki aile üyelerinin gelirlerinin, kocaya ya da aile babasına sayıldığını belirtelim.

400 ile 800 Mark arası gelirleri olan vergi yükümlüleri 1882'de yükümlülerin yüzde 48'ini, 1904'de yalnızca yüzde 43,81'ini oluşturuyordu, demek ki bunların bir kısmı daha yüksek gelir sınıflarına kaymıştı. Bu sınıftan vergi yükümlülerinin ortalama geliri bu dönemde 421'den 582 Mark'a = yüzde 37'ye çıkmıştı, ama ortalama 600 Mark'ın henüz gerisinde kalıyordu. 800 ile 1250 Mark arasında geliri olan vergi yükümlüleri 1882'de yükümlülerin yüzde 12'sini, 1904'de yüzde 24,38'ini oluşturuyorlardı, buna karşılık 1250 ile 3300 (1895'den itibaren 3400) Mark arası yükümlülerin sayısı 1882'de yüzde 20 ve 1904'de yalnızca yüzde 16,74'ü oluşturuyordu. 1882 yılında yükümlülerin yüzde 97,60'ının 3300 Mark'ın altında, 1904'de yüzde 95,96'sının 3400 Mark'ın altında geliri vardı. Lasalle'in 1863'de Prusya'da 3000 Mark'ın üzerinde gelirleri, tüm gelirlerin yüzde 4'ü olarak hesapladığı, ama bu arada kiraların, vergilerin ve neredeyse tüm gereksinimlerin fiyatının arttığı ve yaşam standardına taleplerin de yükseldiği gözönüne alınırsa, bu durumda büyük kitlenin durumu göreceli olarak neredeyse hiç düzelmemiştir. 3400 ile 10 000 Mark arasındaki orta gelirler 1904'de yükümlülerin yalnızca yüzde 3,24'ünü ve 10 000'in üstündeki gelirler yüzde 1'den daha azını (0,80) oluşturuyordu. 12 000 ile 20 000 Mark arasındaki vergi yükümlülerinin sayısı

yüzde 0,80'dir. 12 000 Mark üzerindeki gelirlerin sayısı 1882'de 4124'den 1904'de 11 771'e, yani yüzde 188 arttı. En yüksek gelir 1882'de 2 570 000 Mark, 1906'da 5 900 000 Mark tutuyordu. Sonuç, alt gelirlerin yükselmesi, ama yükselen fiyatlarla çoğu kez fazlasıyla dengelenmesidir, oranlandığında en az iyileştirmeyi orta sınıflar görmüştür, buna karşılık en zengin kişilerin sayısı ve geliri en fazla artmıştır. Yani sınıf çelişkileri keskinleşmektedir.

Prusya'da 1892'den 1902'ye dek ulusal gelirin dağılımı üzerine incelemesinde Profesör Adolf Wagner şu sonuçlara varıyor. Prusya nüfusunu üç büyük gruba ayırıyor: alt sınıf (en alt 420 Mark'a kadar, orta 420-900 arası, üst 900-2100 Mark arası), orta sınıf (en alt 2100-3000 arası, orta 3000-6000 arası ve üst 6000-9500 arası) ve üst sınıf (en alt 9500-30 500 arası, orta 30 500-100 000 arası ve üst 100 000 Mark'ın üstünde bir gelir). Toplam gelir bu üç grup arasında neredeyse aynı parçalara ayrılır. Üst sınıfın yüzde 3,51'i toplam gelirin yüzde 32'1'ini elde eder, vergi dışı olanların yüzde 70,66'sını kapsayan alt sınıf da aynı şekilde toplam gelirin yüzde 32,9'una sahip olur ve yüzde 25,83 ile orta sınıf, toplam gelirin yüzde 34,9'una sahip olur. Yalnızca vergilendirilen gelir ele alındığında, 1892 yılında tüm vergi ödeyenlerin yüzde 86,99'unu ve 1902'de yüzde 88,04'ünü oluşturan 900 ile 3000 Mark arası gelir sahibi vergi ödeyicilere, vergi yükümlüsü gelirin yarıdan biraz fazlasının düştüğü görülecektir, yani 1892 yılında yüzde 51,05 ve 1902 yılında yüzde 52,1. Tüm vergilendirilenlerin yüzde 13 ya da 12'sini oluşturan 3000 Mark üzerindeki gelirlere, vergi yükümlüsü toplam gelirin, 1892 yılında yüzde 49'u, 1902 yılında yüzde 48'i düşüyordu. Küçük vergi yükümlülerinin ortalama geliri tüm Prusya için 1892 yılında 1374; 1902 yılında 1348 Mark tutuyordu, yani yüzde 1,89 azalmıştı. Buna karşılık büyük vergi yükümlülerinin ortalama geliri 1892 yılında 8811 Mark'tan, 1902 yılında 9118 Mark'a çıktı, ya da yüzde 3,48 arttı. 1892 yılında tüm vergilendirilenlerin yalnızca yüzde 0,5'ini, 1902 yılında yüzde 0,63'ünü oluşturan üst sınıfa, 1892'de toplam gelirin yüzde 15,95'i ve 1902'de yüzde 18,37'si düşüyordu. En az artış orta sınıfın alt ve orta kesimindedir, biraz daha fazlası üst alt sınıftadır, ancak en güçlü artış gruptan gruba yükselen gelirle artarak üst-orta ve tüm üst sınıftadır. Bir grup vergi yükümlüsünün gelirleri ne kadar büyükse, bunlar ne kadar zenginse, göreceli sayıları o kadar fazla artar. Ve yüksek ile en yüksek gelirli vergi yükümlülerinin sayısı gittikçe artar, bunlar ortalama olarak sürekli daha büyük gelirlere ulaşırlar; başka bir deyişle, gittikçe güçlenen bir gelir yoğunlaşması, yalnızca tek tek çok zenginlerde değil, mut-

lak ve göreceli olarak sürekli küçük bir sayıyı kapsasa da gittikçe artan, yüksek ve en yüksek ekonomik tabakada da gerçekleşir. "Buradan, modern ekonomik gelişimin, tüm halka bir gelir artışı sağlayarak ve ekonomik-sosyal her sınıfa, üye sayılarını artırarak yardımcı olduğu sonucu çıkar, ama bu yardım çok eşitsizdir: en çok zenginlere, sonra alt sınıflara, en az orta sınıfa gider; buna göre, gelirin büyüklüğü üzerinde yükseldiği ölçüde, sosyal sınıf farklılığı artmıştır."[1]

1908 yılı gelir vergisi matrahlarına göre Prusya'da toplam gelirleri 3 123 273 000 Mark olan, 9500 Mark üzerinde gelire sahip 104 994 vergi yükümlüsü vardı. Bunlar arasında toplam gelirleri 934 000 000 Mark olan, 100 000 Mark gelirli 3796 kişi vardı. Bir milyondan fazla geliri olan 77 vergi yükümlüsü sayılmıştı. 9500 Mark'tan fazla gelire sahip 104 904 yükümlünün ya da yüzde 1,78'in geliri, 900 ile 1350 Mark'lık geliri olan 3 109 540 (yüzde 52,9) ile aynıydı.

Avusturya'da "400 ile 12 000 Kron arası gelir basamağındaki vergi yükümlülerinin ortalama yüzde 12-13'üne, tarh edilen net gelirin tam yüzde 24'ü düşer. 12 000 Kron'a kadar gelirler biraraya toplandığında, bu gruba vergi yükümlülerinin yüzde 97'den fazlası ve gelirin yüzde 74'ü düşer. ***Geri kalan yüzde 3 vergi yükümlüsü için, tarh edilen gelirin yüzde 26'sı kalır.***"[2] Vergi dışı geçim minimumu Prusya'dakinden yüksektir — 1200 Kron ya da 1014 Mark. 1200 ile 4000 Kron arası gelirleri olan küçük yükümlüler, 1904 yılında tüm vergi yükümlülerinin yüzde 84,3'ünü oluşturuyorlardı. 200 000 Kron'dan fazla geliri olan en zengin kişilerin sayısı 1898 yılında 255; 1904 yılında 307 ya da tüm vergi yükümlülerinin yüzde 0,032'siydi.

Büyük Britanya ve İrlanda'da, L. G. Chiozza Money'e göre ulusal gelirin yarısı (16 600 milyon Mark'tan fazla) nüfusun dokuzda birine aittir. Chiozza, nüfusu üç gruba ayırıyor: 700 Pfund Sterlingten (14 000 Mark) fazlasına sahip olan zenginler, 160 ile (3200 Mark) 700 Pfund Sterling geliri olan hali vakti yerindeler ve 160 Pfund Sterling'ten (3200 Mark) az geliri olan yoksullar.

---

[1] Adolf Wagner, Ulusal Gelir ve Ulusal Servet İstatistiği ve Prusya'da 1892'den 1902'ye Dek Yeni Gelir İstatistiği Temelinde Ulusal Gelirin Dağılımı Üzerine Yönteme İlişkin. "Prusya Kraliyet İstatistiği Eyalet Dairesi Dergisi" 1904.

[2] F. Leiter, Avusturya'da Gelir Dağılımı. s. 123. Leipzig 1908.

		Aile üyeleriyle birlikte	Gelir Pfund Sterling
Zenginler	250 000	1 250 000	585 000 000
Hali vakti yerindeler	750 000	3 750 000	245 000 000
Yoksullar	5 000 000	38 000 000	880 000 000
		43 000 000	1 710 000 000

Böylece ulusal gelirin üçte birinden fazlası, nüfusun otuzda birinden azına aittir. Booth'un Londra ve Rowntrees'in York için yaptığı incelemeler, tüm nüfusun yüzde 30'unun yaşam boyunca sürekli sefaletin pençesinde bitkin düştüğünü kanıtladı.[1]

Fransa için E. Levasseur, miras istatistikleri temelinde şu bilgileri veriyor. "Ulusal servetin beşte ikisi, 100 000 Frank'tan azına sahip olan mülk sahiplerinin yüzde 98'ine aittir; yaklaşık üçte biri yüzde 1,7'lik küçük bir grubundur ve tüm ulusal servetin dörtte biri küçük bir azınlığın —0,21— payını oluşturur.[2]

Mülksüzler kitlesinin ne kadar büyük ve mülk sahibi sınıflar tabakasının ne kadar ince olduğu görülüyor.

"Artan eşitsizlik" —diyor G. Schmoller— "reddedilemez... Orta Avrupa'nın 1300'den 1900'e kadarki servet dağılımının —ancak tek tek ülkelerde ölçü çok farklıdır— artan eşitsizlikte olduğu kuşku götürmez... En yeni gelişmeler artan sınıf çelişkileriyle, servet ve gelir eşitsizliğini şiddetle çoğaltt." [3]

Fakat tüm uygar devletlerde gerçekleşen bu kapitalist gelişim ve yoğunlaşma süreci, şimdiye dek hiçbir tröst ve birlik oluşumunun engelleyemediği üretim tarzındaki anarşiyle, zorunlu olarak fazla üretimi, pazar tıkanmasını ortaya çıkarıyor. Krize geliyoruz.

[1] L. G. Chiozza, Money, Riches and Poverty. s. 41-43. Londra 1908.
[2] E. Levasseur. Age., s. 617.
[3] G. Schmoller, Genel Ekonomi Biliminin Özeti. 2. cilt, s. 454, 463.

On Sekizinci Bölüm

KRİZLER VE REKABET

1 — Krizlerin Nedenleri ve Etkileri

Kriz, bir mala duyulan gerçek gereksinimin her zaman ölçülmesine ve kavranmasına yardımcı olan bir ölçek bulunmadığı için oluşur. Burjuva toplumda, tüm üretimi düzenleyebilecek bir güç yoktur. İlkin, bir malın alıcı kitlesi çok dağınıktır ve tüketim yoğunluğunun bağlı olduğu alıcıların satın alma gücü, tek tek üreticinin kontrol edebilecek durumda olmadığı bir sürü neden tarafından etkilenir. Bunun dışında, her üreticinin yanısıra, üretim kapasiteleri bilinmeyen birçok başka üretici vardır. Hepsi, ellerindeki tüm araçlarla —daha ucuz fiyat, reklâm, uzun süreli krediler, seyyar ajanlar ve özellikle kritik zamanlarda gelişen bir araç olarak rakibin ürünlerinin değerini gizlice ve sinsice düşürme ile—, tüm rakiplerini savaş alanının dışına çıkarmaya çalışırlar. Yani tüm üretim, tek tek kişilerin sübjektif değerlendirmesine tabidir. Her işveren, varlığını sürdürebilmek için belirli bir miktarda mal satmak zorundadır; ama o, çok daha büyük miktarda satmak ister, yalnızca daha fazla gelir elde etmesi değil, rakipleri üzerinde zafer kazanması ve alanı kendisi için savunması da buna bağlıdır. Satış bir süre için sağlama alınır, hatta artırılır; bu işletmenin daha da genişlemesine ve daha yığınsal üretime yol açar. Fakat zamanın daha elverişli koşulları yalnızca birini değil, bilakis *tüm* işverenleri aynı çabalara yöneltir. Üretim, gereksinimin çok üstüne çıkar. Pazarın mallarla dolup taştığı aniden görülür. Sürüm tıkanır, fiyatlar dü-

şer, üretim sınırlanır. Üretimin bir dalda sınırlanması, işçilerin azaltılmasını, ücretlerin düşürülmesini, ilgili kişilerin tüketimi sınırlamasını gerekli kılar. Başka dallarda da üretimin ve sürümün tıkanması zorunlu sonuçtur. Müşterileri esasen işçiler olan her türden küçük esnaf, tüccarlar, lokanta vs. sahipleri, fırıncılar, kasaplar vs. mallarının kârlı sürümünü yitirirler ve aynı şekilde sıkıntıya düşerler.

Böyle bir krizin nasıl etkide bulunduğunu, 1902 Ocak sonunda Berlinli sendikaların yaptığı işsizler istatistiği gösterdi. Berlin'de ve banliyölerinde tümüyle işsiz 70 000 ve kısmen işsiz 60 000 kişi sayıldı. 13 Şubat 1909'da Berlinli sendikaların düzenlediği yeni bir işsizler sayımında sonuç, 106 722 (92 655 erkek ve 14 067 kadın) işsizdi.[1] İngiltere'de, Eylül 1908'de 750 000 işsiz sayıldı. Bunlar, çalışmak isteyen, ama bu dünyanın en iyi yerinde, iş bulamayan işçilerdir. Bu insanların üzücü sosyal koşulları gözönüne getirilebilir!

Bir sanayi diğerine hammadde sağlar, biri diğerine bağlıdır, sonuçta biri diğerinin darbeleri altında sıkıntı çekmek ve kefaret ödemek zorundadır. İlgililerin ve zarar görenlerin çevresi genişler. Mevcut koşulların daha uzun süreceği umuduyla üstlenilmiş bir sürü yükümlülükler yerine getirilemez ve aydan aya muazzamlaşan krizi artırır. Stoklanmış bir yığın mal, aletler, makineler neredeyse değersizleşir. Mallar çoğunlukla yok pahasına satılır. Bu ucuza satış çoğunlukla yalnızca mal sahiplerini değil, ucuz satış nedeniyle, kendi mallarını da maliyet fiyatının altında elden çıkarmak zorunda kalan düzinelerce kişiyi de mahveder. Fakat üretim metodları, artan rekabeti karşılayabilmek amacıyla, kriz sırasında da sürekli iyileştirilir; ancak bu araçlar yine yeni bir krizin nedenini içinde barındırır. Kriz yıllarca sürdükten, fazla üretim, ürünlerin yok pahasına satılması, üretimin sınırlanması ve daha küçük işverenlerin yok edilmesiyle yavaş yavaş ortadan kaldırıldıktan sonra, toplum yeniden yavaş yavaş canlanmaya başlar. Gereksinim, onunla beraber üretim de hemen artar. Başlangıçta yavaş ve dikkatli, ama elverişli koşulların sürmesiyle eski faaliyet yeniden başlar. Yitirilenler telâfi edilmek istenir ve yeni bir kriz doğmadan önce güvenceye kavuşulacağı umulur. Ama tüm işverenler aynı şeyi düşündüğünden, her biri diğerini "geçmek" için üretim araçlarını geliştirdiğinden, felaket yeniden daha hızlı biçimde, daha uğursuz bir etkiyle ortaya çıkar. Sayısız varlık oyun topu gibi havaya yükselir ve yere

[1] 1908-09 Kışında İşsizlik ve İşsiz Sayımı. Berlin 1909, Buchhandlung Vorwärts Yayınevi.

düşer ve bu sürekli karşılıklı etkiden, her krizde yaşadığımız o korkunç durum ortaya çıkar. Seri üretim ve rekabet mücadelesi, yalnızca tek tek kişiler arasında değil, bilakis tüm uluslar arasında arttığı ölçüde krizler sıklaşır. Küçük [ölçekte —ÇN], müşteri için ve büyük [ölçekte —ÇN] sürüm alanları için mücadele gittikçe şiddetlenir ve sonuçta fevkalade kayıplarla biter. Mallar ve stoklar korkunç miktarlarda birikir, fakat tüketmek isteyen ama satın alamayan insan kitlesi açlık ve sefalet çeker.

1901 ve 1907-08 yılları, bu anlatımın doğruluğunu bir kez daha kanıtladı. Büyük kapitalist gelişmenin kesintisiz ilerlediği ticari depresyon yıllarından sonra, ordu ve donanmanın gerekli kıldığı değişiklikler ve yeniliklerle uyandırılmış yükselme hareketi başladı. Bu dönemde çok sayıda, çeşitli türde yeni ticari işletmeler yerden bitmeye başladı, başka birçoğu da, çalışma kapasitelerini tekniğin izin verdiği konuma yükseltmek için büyütüldü ve genişletildi. Fakat tek tek kapitalistlerin elinden, kapitalist birliklerin (anonim şirketlerin) eline geçen işletmelerin sayısı da aynı ölçüde arttı, bu her zaman, işletmenin az çok önemli ölçüde büyütülmesiyle bağıntılı bir değişimdir. Yeni kurulan anonim şirketleri binlerce milyon Mark'ı temsil eder. Öte yandan tüm ülkelerin kapitalistleri, ulusal ve uluslararası birlikler kurmaya çalışırlar. Fazla üretimden ve fiyat baskısından kaçınmak için, fiyatları saptayacak ve üretimi tam istatistiki kayıtlar temelinde düzenleyecek olan kartel-ler, birlikler, tröstler mantar gibi yerden biter. Bütün bu sanayi dallarında, işverenlerin lehine, işçilerin ve tüketicilerin aleyhine, benzeri daha önce görülmemiş olağanüstü bir tekelleşme gerçekleşti. Çoğu kişi, sermayenin pazara her yönden halkın zararına, kendi yararına egemen olmasını olanaklı kılan araçlara böylece sahip olduğuna inandı. Ama dış görünüş yanıltıyor. Kapitalist üretim yasaları her zaman, onu düzenleyebildiğini sanan, sistemin en kurnaz temsilcilerinden daha güçlü çıkıyor. Kriz her şeye rağmen geldi ve en akıllıca hesaplamaların aldatıcı olduğu ve burjuva toplumun kaderinden kaçamadığı bir kez daha görüldü.

Ama kapitalizm, özünü değiştiremediği için aynı doğrultuda çalışmaya devam eder. Faaliyet tarzıyla, burjuva ekonomisinin tüm yasalarını altüst eder. Burjuva toplumun ABC'si olan serbest rekabete göre, işverenlerin en tepesine en iyiler gelecektir. Fakat deneyimler gösteriyor ki, tepeye kural olarak yalnızca en vicdansızlar ve en düzenbazlar gelmektedir. Anonim şirketi her türlü bireyselliği de ortadan kaldırır. Kartel, tröst, birlik daha da ileri gider, tek tek işverenler bağımsız kişiler olarak yalnızca ortadan kalkmakla

kalmaz, anonim şirkette, görevi halkı ezmek ve yağmalamak olan bir kapitalistler kurulunun elindeki zincirin hizmet gören bir halkası olurlar. Bir avuç tekelci, kendisini toplumun efendisi olarak payelendirir, bunlar topluma malların fiyatlarını ve işçilere ücret ve yaşam koşullarını dikte ederler.

Bu gelişme, özel girişimcinin ne kadar gereksiz hale geldiğini ve toplumun yöneldiği hedefin, ulusal ve uluslararası düzeyde yürütülen üretim olduğunu gösteriyor. Yalnızca, sonuçta örgütlü üretimin ve distribüsyonun (paylaşımın), ***bugünkü gibi kapitalist sınıfa değil, bilakis bütüne yararlı olması farkıyla.***

Burjuva toplumun büyük bir aceleyle, gelişiminin doruğuna çıkardığı bu ekonomik devrim, sürekli yeni önemli olaylarla keskinleşir. Avrupa'nın sürüm pazarları ve bizzat kendi bölgesi, her geçen yıl hızla büyüyen Kuzey Amerikan rekabeti tarafından tehdit edilirken, doğudan da dünyanın ekonomik durumunu zamanla daha da ***kritikleştiren*** düşmanlar yükselir.

Komünist Manifesto'nun ifade ettiği gibi, rekabet, kapitalisti tüm yeryuvarlağı üzerinde dolaştırır. Sürekli yeni sürüm alanları, yani mallarını satabileceği ve yeni gereksinimler yaratabileceği halklarla ülkeler arar. Son on yıllarda çeşitli devletlerin, özellikle, gerçi büyük, ama Avrupa malları için kayda değer bir gereksinimleri olmayan, en ilkel uygarlık aşamasındaki kabilelerin oturduğu toprak parçaları fethetmeyi başaran Almanya'nın da sömürge aramadaki gayretleri bu çabanın bir yanını gösteriyor. Diğer yanı, daha yüksek bir uygarlık aşamasında duran, ama şimdiye dek modern gelişime karşı az çok sertlikle karşı koymuş olan halklara, modern kapitalist kültürü taşıma yönündedir. Hintliler, Japonlar ve özellikle Çinliler böyledir. Burada, dünya nüfusunun üçte birinden fazlasını kapsayan ülkeler sözkonusudur, ama bunlar aynı zamanda —Japonların Rusya'ya karşı savaşta gösterdiği gibi— kendilerine teşvik ve örnek verilir verilmez, kapitalist ekonomi biçimini —hem de ilerlemiş halklar için vahim sonuçlar getirecek olan koşullarda— geliştirebilecek durumdadırlar. Sözkonusu halkların yeteneği üzerine, ama aynı şekilde —öncelikle iklim tarafından teşvik edilen— kanaatkârlıkları ve zorlandıklarında yeni koşullara uyum sağlama becerileri üzerine kuşku yok. Burada, Birleşik Devletler dahil, eski dünyaya kapitalist ekonomi biçiminin tüm yeryüzünde tutunamazlığı için kanıt gösterecek bir ekonomik rakip oluşmaktadır.

Şimdilik rekabet halindeki çeşitli uluslar —ilk planda Birleşik Devletler, İngiltere ve Almanya— birbirlerini geçmeye çalışıyorlar ve dünya ege-

menliğinden olabildiğince büyük bir parçayı sağlama almak için her türlü araç kullanılıyor. Dünya pazarında egemenlik mücadelesi, dünya politikasına, tüm önemli uluslararası olaylara karışmaya neden oluyor ve başarıyla müdahalede bulunabilmek için, özellikle denizde silahlanma, daha önce bilinmeyen bir boyuta ulaşıyor, ama bunun sonucunda da, yeniden büyük politik felaketler tehlikesine yol açılıyor.

Böylece ekonomik rekabet alanının kapsamıyla politik rekabet alanı da artar. Çelişkiler uluslararası ıskalada (gösterge) büyür ve tüm kapitalist gelişmiş devletlerde aynı görünümleri ve aynı mücadeleleri ortaya çıkarır. Ve bu korkunç koşullara neden olan yalnızca üretme biçimi değil, bilakis üretilenin nasıl paylaşıldığıdır.

2 — Aracı Ticaret ve Gıda Maddelerinin Pahalanması.

İnsan toplumunda tüm bireyler birbirlerine binlerce bağla bağlıdırlar, bir halkın uygarlık derecesi ne kadar ***yüksekse*** bu bağlar o kadar çeşitlidir. Bozukluklar ortaya çıktığında, bunlar tüm organlarda hissedilir. Üretimdeki bozukluklar, paylaşımı ve tüketimi etkiler ve tersine.

Kapitalist üretimin karakteristik işareti, üretim araçlarının gittikçe daha büyük üretim yerlerinde yoğunlaşmasıdır. Paylaşımda tam karşıt bir çizgi görülür. Yokedici rekabet tarafından, bağımsız üretici varlıkların saflarından silinenlerin onda dokuzu, varlığını sürdürebilmek için üreticiyle tüketici arasına, tüccar olarak girmeye çalışır.[1]

Aracı kişilerin, tüccar, bakkal, komisyoncu, simsarlar, ajanlar, lokanta vs. sahibi vs.'nin, yukarıda istatistiki olarak saptandığı gibi, dikkat çekici ar-

[1] "Küçük perakende işletmelerinin orantısız artışının tek nedeni, eski el sanatlarının gerilemesi değildir. Ülkenin ilerleyen sanayileşmesi ve ticareti, büyük işletme eğilimine rağmen, önce sürekli olarak küçük işler için yeniden zemin yaratır. Aynı şekilde yeni sanayi dalları yaratan buluşlar da, bu ürünlerin sürümü için yeni küçük işletmelerin oluşmasının nedenidir. Fakat perakende işletmelerin güçlü artışı öncelikle —Dresden Ticaret ve Meslek Odası'nın Saksonya hükümetine verdiği bir raporda ('Tüketici Birlikleri ve Orta Sınıf Politikaları' broşürü s. 18) açıkladığı gibi— 'perakendeciliğin, başka yoldan geçimini sağlayabileceğinden kuşku duyan sayısız kişi için büyük rezervuar haline gelmesiyle açıklanabilir'" Paul Lange, Perakendecilik ve Orta Sınıf Politikası. "Neue Zeit", 25. yıl, 2. cilt, s. 695.

tışı bu nedenledir. Aralarında bağımsız iş sahibi olarak kadınların özellikle güçlü temsil edildiği bu kişilerin çoğu, genellikle üzüntülü bir yaşam ve sefil bir varlık sürdürürler. Çoğu, tutunabilmek için, hemcinslerinin en ***düşük*** tutkuları üzerine spekülasyon kurmak ve bunları desteklemek zorundadır. Özellikle zevk tutkusunu tatmine yönelik her şeyde reklamın yaygınlaşması bundandır.

Modern toplumda yaşam zevki tutkusunun kendisini hissettirmesi artık inkâr edilemez ve daha üst bir açıdan bakıldığında bu çok sevindiricidir. İnsanlar, insan olmak için, ***insana yaraşır biçimde yaşanması gerektiğini*** kavramaya başlıyorlar ve bu gereksinimi, yaşam zevki kavramlarına uygun biçimlerde doyurmaya çalışıyorlar. Ancak toplum, servet şekillenmesinde, önceki tüm dönemlerden ***çok daha fazla aristokrat*** olmuştur. En zenginlerle en yoksullar arasındaki fark bugün her zamankinden büyüktür, buna karşılık toplum düşünce ve yasalarında ***daha demokratik*** olmuştur.[1] Kitle daha fazla eşitlik istiyor ve bilgisizliği içinde, bunun gerçekleşebileceği yolları henüz tanımadığından, yüksektekilerle aynı şeyleri yapmaya çalışarak, elde edilebilir her türlü zevki kendisine sağlayarak eşitliği yanlışta bile arıyor. Her türlü uyarıcı madde, bu güdüyü sömürmeye hizmet eder ve sonuç çoğunlukla vahimdir. Aslında haklı olan bir çaba, örneklerin çoğunda sapmalara, bizzat suçlara yol açıyor ve toplum buna, en ufak bir şeyi değiştirmeksizin kendi tarzında karşı koyuyor.

Aracı kişilerin artan kitlesi bir çok sakıncaya yol açıyor. Sözkonusu kişiler çoğunlukla ağır çalışmalarına ve sıkıntı çekmelerine rağmen, çoğunluğu, üretken olmayan ve aynı işveren sınıfı gibi, başkalarının çalışma ürününden yaşayan bir asalaklar sınıfıdır. İhtiyaç maddelerinin pahalanması, perakende ticaretin kaçınılmaz sonucudur. Bunlar öyle bir tarzda pahalanır ki, fiyatlar genellikle üreticinin elde ettiğinden iki kat ve daha fazla olur.[2]

---

[1] Profesör Adolf Wagner, Raus'un "Ekonomi Politika Ders Kitabı"nın ilk hazırlanışında benzer bir düşünce ifade ediyor. s. 361'de şöyle diyor: "Sosyal sorun, bir ideal olarak canlandırılan ve politik yaşamda gerçekleşen özgürlük ve eşitlik toplumsal gelişim ilkesinin ekonomik gelişmeyle bilince çıkmış çelişkisidir."

[2] ***Dr. E. Sax*** "Thüringen'de Ev Sanayii" adlı eserinde, başka şeylerin yanısıra, 1869 yılında 244 1/2 milyon kalem mili üretiminin işçilere 122 000 ile 200 000 Gulden arası ücret sağladığını, satış fiyatının ise son elde 1 200 000 Gulden'e çıktığını açıklıyordu, satış fiyatı, üreticinin elde ettiğinin en az altı katıdır. 1888 yazında 250 kg. çita balığı için ilk elden 5 Mark ödeniyordu. Perakendeci toptancıya 15 ve halk sonuncuya 125 Mark ödüyordu. Fiyatlar, taşıma ücretine değmediğinden, gıda maddeleri yığınları imha edilir. Örneğin fazla ringa balığı yakalandığı yıllarda, sahilsiz yerlerde ringa balığı satın alamayan binlerce insan

Ama sonra tüketimin sınırlanmasına neden olduğu için malların önemli ölçüde pahalanması uygun ve olanaklı değilse, o zaman mallar yapay olarak bozulur, başka türlü elde edilemeyecek kârı kazanmak için gıda maddelerinin saflığını bozma ve ölçü ve ağırlıkla oynama yoluna gidilir. Kimyacı ***Chevalier***, gıda maddelerinde sahtekârlık türleri arasında kahve için 32, şarap için 30, çikolata için 28, un için 24, konyak için 23, ekmek için 20, süt için 19, tereyağı için 10, zeytinyağı için 9, şeker için 6 vs. tür sahtekârlık bildiğini söylüyor. Başlıca sahtekârlık, hazır tartılmış malların bakkallara satılmasında gerçekleştirilir; çoğunlukla bir kilo için yalnızca 900 ya da 950 gram teslim edilir ve fiyattaki indirim iki kat çıkarılmaya çalışılır. Mallarını krediyle alan ve bu yüzden hileyi gözleriyle de görseler susmak zorunda kalan işçiler ve küçük insanlar en kötü durumdadır. Sahte ağırlığın kötüye kullanımı en çok fırın ürünleri satışında görülür. Hile ve sahtekârlık sosyal koşullarımızla kaçınılmaz olarak içiçedir ve belirli devlet kurumları, örneğin yüksek dolaylı vergi ve gümrükler, hile ve sahtekârlığı teşvik eder. Buna karşı gıda maddeleri sahtekârlığına karşı yasalar çok az şey yapabiliyor. Varolma mücadelesi sahtekârları gittikçe daha hilekâr araçları kullanmaya zorluyor, ***titiz*** ve ***katı*** bir denetim ise ender olarak mevcut. Hileleri ortaya çıkarmak için, "yasal işleri de sıkıntıya sokan" kapsamlı ve pahalı bir yönetim mekanizmasının gerekli olduğu —ki bu doğrudur— gerekçesiyle de her türlü ciddi denetim felce uğratılır. Fakat denetim önlemleri ciddiyetle müdahalede bulunduğunda, ucuz fiyat, yalnızca malın bozulmasıyla mümkün olabildiğinden, önemli ölçüde bir fiyat artışına yol açar.

Her zaman ve her yerde en şiddetli sıkıntıyı kitleye yükleyen, ticaretteki bu uygunsuzlukları ortadan kaldırmak için, tüketici birliklerinin kurulmasına gidildi. Özellikle Almanya'da ordu personeli ve memurlar için tüketim birliği öyle önem kazandı ki, sayısız ticari işin mahvolmasına yol açtı. Ama işçi tüketici birlikleri de son yıllarda muazzam bir gelişme gösterdiler ve belirli tüketim malzemelerini de kısmen kendileri üretmeye başladılar. Hamburg,

---

varken, gemiler dolusu ringa balığı gübre olarak kullanılır. Benzer bir şey 1892 yılında Kaliforniya'da fazla patates hasatında oldu. 1901 yılında şeker fiyatları çok düştüğünde, bir dergi, fiyatları yükseltmek için stokların önemli bir bölümünü suda imha etmeyi ciddi olarak önerdi. Charles Fourier'in de, Toulon'da bir ticari işletmede çırak olarak çalışırken, fiyatlar yükselsin diye, pirinç yüklü bir gemiyi denize batırma görevi aldığı için, ortaklaşacı toplumsal sisteme yöneldiği bilinir. Fourier kendi kendine, böylesi barbarca ve saçma önlemlere başvuran bir toplumun yanlış bir temele sahip olması gerektiğini söyledi ve böylece sosyalist oldu.

Leipzig, Dresden, Stuttgart, Breslau, Viyana vs.'deki tüketici birlikleri örnek kurumlar haline geldiler ve Alman tüketici birliklerinin yıllık kazancı yüzlerce milyon Mark tutuyor. Birkaç yıldır Hamburg'ta da, Alman işçi tüketici birlikleri için büyük ölçeklerde mal satın alan ve böylece tek tek birliklere malın en ucuz teslimini sağlayan bir satın alma merkezi mevcuttur. Demek ki bu birlikler, dağınık aracı ticaretin gereksizliğini kanıtlıyor. Bunların gerçek mal tesliminin yanısıra, en büyük avantajı budur. Üyeleri için maddi avantajları çok önemli değildir, sundukları kolaylıklar da üyelerinin yaşam standardında önemli bir düzelme sağlamaya yetmez. Fakat tüketici birliklerinin kurulması, en geniş çevrelerde, aracı ticaretin gereksizliğinin görülmüş olmasının bir belirtisidir. Toplum sonuçta, bir yerden bir yere taşıma ve dağıtım için gereken ve toplumun hizmetinde bulunanlar dışında aracı kişiler olmaksızın, ürünlerin tüketicinin eline ulaştığı, ticareti gereksiz kılan bir örgütlenmeye varacaktır. Gıda maddelerinin ortak alımından sonra, güç, yer, malzeme ve her türden masraf açısından olağanüstü tasarruf sağlayacak olan, bu malzemenin yemek için hazır hale getirilmesinin de en büyük ölçekte ortak gerçekleştirilmesi talebi akla yakındır.

On Dokuzuncu Bölüm

TARIMDA DEVRİM

1 — Okyanus Ötesi Rekabet ve Köyden Kente Göç

Sanayimizdeki ve ulaşım ilişkilerimizdeki ekonomik devrim, tarımsal ilişkileri de büyük ölçüde etkiledi. Ticaret ve sanayi krizleri kırda da kendini hissettiriyor. Yüzbinlerce kırsal aile üyeleri, arasıra ya da bütünüyle, çeşitli türde endüstriyel kurumlarda çalışıyorlar ve bu türden çalışma gittikçe yaygınlaşıyor, çünkü küçük köylülerin çoğunluğu kendi işletmelerinde, kendileri ya da aile üyeleri için yeterince iş bulamazlar, sonra büyük köylüler, ***toprak ürünlerinin önemli bölümünü hemen çiftliklerinde sanayi ürünlerine dönüştürmeyi*** yararlı görürler. Böylece ham ürünlerin işlenmesiyle — örneğin patates ve buğdaydan alkol, pancardan şeker, tahıldan un ya da bira vs.— yüksek taşıma ücretinden kâr sağlarlar; ayrıca tarımsal ürünlerle sanayi ürünleri arasında belirli bir değişim olanağına sahiplerdir ve mevcut işgücünden daha iyi yararlanabilirler, sonra bu işgücü kentte ve sanayi bölgelerinde olduğundan daha itaatli ve ucuzdur. Aynı şekilde binalar ve kiralar önemli ölçüde ucuz ve vergilerle narhlar düşüktür, kırda çiftlik sahipleri, deyim yerindeyse, aynı zamanda yasa koyucu ve uygulayıcıdır, aralarından sayısız milletvekili çıkarırlar, yönetim ve polis gücü ellerindedir. Kırda buhar bacalarının sayısının her yıl artmasının nedenleri bunlardır. Tarım ve sanayi gittikçe daha yakın bir karşılıklı etkileşim içine girerler, bu, temel olarak büyük tarımın işine yarayan bir avantajdır.

Büyük toprak mülkünün Almanya'da da ulaştığı kapitalist gelişme, kısmen İngiltere ve Birleşik Devletler'dekine benzer koşullar yarattı. Kırda artık, daha birkaç on yıl önce varolan idil koşullar egemen değildir. Modern kültür, yavaş yavaş kırın da en son köşesine dek girdi. Özellikle militarizm, isteği dışında bir devrimci etkide bulundu. Düzenli ordunun büyük artışının yükü, kan vergisi sözkonusu olduğunda özellikle düz kırın üzerindedir. Düzenli ordu erlerinin büyük kısmı kırsal nüfustan sağlanır. Ama çiftçinin oğlu, ya da gündelikçi veya uşak, onun için daha yüksek bir moral kaynağı olmayan kent ve kışla havasından köye iki üç yıl sonra döndüğünde, gelecekte de tatmin etmek istediği bir sürü yeni anlayış ve kültürel gereksinimle tanışmıştır. Bunları karşılayabilmek için ilk plânda daha yüksek ücret talep eder, eski kanaatkârlık kentte parçalanmıştır. Ya da birçok örnekte, köyden tümüyle uzaklaşmayı yeğler, onu tekrar oraya göndermek için askeri makamların da desteklediği tüm çabalar sonucu değiştiremez. Gittikçe yaygınlaşan ve iyileşen ulaşım araçları da, kırda gereksinimlerin yükselmesine katkıda bulunuyor. Kentle ilişkiden dolayı kırdaki adam, dünyayı tamamen yeni ve çekici bir yandan tanır, şimdiye dek kendisine tümüyle yabancı olan düşünceler tarafından kuşatılır ve bilgi ve kültürel gereksinimler edinir. Bu onu, kendi konumuyla hoşnutsuz kılar. Devletin, eyaletin, belediyenin vs. gittikçe artan talepleri, gerek köylüyü, gerekse kır işçisini hedef alır ve onları daha da isyankâr yapar.

Bunun üstüne, son derece önemli başka momentler de eklenir.

Avrupa tarımı ve özel olarak da Alman tarımı, geçen yüzyılın yetmişli yıllarının sonundan beri, gelişiminin yeni bir aşamasına girdi. O zamana dek halklar kendi tarımlarının ya da, örneğin İngiltere gibi komşu ülkelerin —Fransa ve Almanya— tarım ürünlerine muhtaçken, o zamandan başlayarak durum değişti. Olağanüstü iyileştirilmiş ve geliştirilmiş ulaşım araçları —deniz seferleri, Kuzey Amerika'da demiryolu inşaatı— sonucunda oradan Avrupa'ya gıda maddeleri ithalatı başladı ve burada tahıl fiyatlarını öylesine düşürdü ki, Orta ve Batı Avrupa'da başlıca tahıl türlerinin ekimi daha az rantabl olmaya başladı, sonuçta tüm üretim ilişkileri değiştirilecekti. Buna, uluslararası tahıl üretim alanının önemli ölçüde büyümesi eklendi. Tahıl ihracatlarını olabildiğince artırmaya çalışan Rusya ve Romanya'nın yanısıra, özellikle Arjantin, Avustralya, Hint ve zaman zaman Kanada tahılı da piyasada görülüyordu. Gelişme sürecine yeni bir olumsuz an daha eklendi. Yukarıda değinilen nedenlerle tahrik edilmiş küçük köylülerin ve kırsal işçilerin,

ya okyanus ötesine ya da yığınlar halinde köyden kentlere ve sanayi bölgelerine göçü başladı, öyle ki kırda işgücü yetersizleşti. Özellikle Almanya'nın doğusunda hâlâ varlığını sürdüren patriarkal koşullar, kötü muamele ve kırsal işçilerle hizmetkârların hiç özgür olmayan konumu da bu köyden kaçışı artırıyordu.

Örneğin 1840'dan 1905 nüfus sayımına dek göç kayıplarının hangi ölçülerde olduğunu, Prusya eyaletleri Doğu ve Batı Prusya, Pommern, Posen, Silezya, Saksonya ve Hannover'in 4 049 200 kişi yitirmesi ve aynı zaman diliminde Bavyera, Württemberg, Baden ve Alsas-Lothringen'in 2 026 500 kişilik kayıp vermesi, buna karşılık örneğin Berlin'in aynı zaman diliminde tam 1 000 000 kişi, Hamburg'un 402 000, Saksonya Krallığı'nın 326 200, Rheinland'ın 343 000, Westfalya'nın 246 100 kişilik göçmen artışı göstermektedir.[1]

2 — Köylüler ve Büyük Toprak Sahipleri

Tarımın sermaye eksikliği çekmeye başlaması, büyük toprak mülkünün orta ve küçük mülkü satın alması ve ilhak etmesi yönündeki eski gelişmenin, çoğu kez ters yönde bir eğilime yer açması, bütün bu değişimlerle bağıntılıydı. Bu arada bu baskı, tarımsal işletme sahibinin hantal karakterinin de yavaş yavaş değişmesine yol açtı, çünkü artık şimdiye kadarki gibi devam edemeyeceği, kımıldanmanın ve yeni işletme biçimlerine başlamanın gerekliliği kavranmıştı. Devlet ve tek tek eyaletler, uygun bir gümrük ve ulaşım politikasıyla ve bütünün zararına olabilecek her türlü amaç için, büyük doğrudan masraflarla "tarımı zor durumdan" kurtarmaya çabalıyorlardı. Teknik açıdan bir ölçüde gelişmiş biçimde idare edilmeleri önkoşuluyla, yeniden hesaplarını doğrultabilenler özellikle orta ve büyük mülk oldu, son yıllarda korkunç derecede yükselen çiftlik fiyatları bunu gösteriyor.

Eğer tarım gelişecekse, o zaman, kapitalizmin egemen olduğu bir toplumda, kapitalistçe işletilmesi gereklidir. Özellikle burada da, sanayide olduğu gibi, insan işgücünün yerine makineyi ve yüksek tekniği koymak ya da onunla desteklenmek sözkonusudur. Bunun artan oranda gerçekleştiğini, Almanya'da 1882'den 1895'e kadarki zaman diliminde tarımda buharlı saban

[1] Alman İmparatorluğu'nun Üç Aylık İstatistik Defterleri 1908, I, s. 423.

sayısının 836'dan 1696'ya ve harman makinelerinin sayısının 75 690'dan 259 364'e çıkması gösteriyor. Tarımsal makinelerle yapılabilecekler karşısında, bu rakamlar henüz olağanüstü azdır ve bir yandan tarım sanayiin büyük geriliğini, ama öte yandan da gerek araç yetersizliğini gerekse tek tek kişilerin işlediği toprağın şimdiye dek makine kullanımını olanaksız kıldığını gösterir. Makine, eğer rasyonel kullanılacaksa, büyük arazilerin aynı türde ekilmesini gerektirir. Dağınık toprakları ve çeşitli ekin türleriyle küçük ve orta köylü işletmeleri genellikle bunun karşısında durur.

Tarım için kullanılan alanların Alman İmparatorluğunda nasıl dağılmış olduğunu aşağıdaki tablolar gösteriyor.[1]

	İşletme sayısı			Düşüş ve Artış	
Tarımsal işletmeler	1882	1895	1907	1882'den 1895'e dek	1895'den 1907'ye dek
2 Hektardan az	3 061 831	3 236 367	3 378 509	+174 536	+142 142
2-5 Hektar	981 407	1 016 318	1 006 277	+ 34 911	— 10 041
5-20 Hektar	926 605	998 804	1 065 539	+ 72 199	+ 66 735
20-100 Hektar	281 510	281 767	262 191	+ 257	— 19 576
100 Hektardan fazla	24 991	25 061	23 566	+ 70	— 1 495
	5 276 344	5 558 317	5 736 082	+281 973	+177 765

	Tarımsal olarak kullanılan alanlar-Hektarla			Düşüş ve Artış	
Tarımsal işletmeler	1882	1895	1907	1882'den 1895'e dek	1895'den 1907'ye dek
2 Hektardan az	1 825 938	1 808 444	1 731 317	— 17 494	— 77 127
2-5 Hektar	3 190 203	3 285 984	3 304 872	+ 95 781	+ 18 888
5-20 Hektar	9 158 398	9 721 875	10 421 565	+568 477	+ 699 690
20-100 Hektar	9 908 170	9 869 837	9 322 106	— 38 333	— 547 731
100 Hektardan fazla	7 786 263	7 831 801	7 055 013	+ 45 538	— 776 788
	31 868 972	32 517 941	31 834 873	+648 969	— 683 068

[1] Karl Kautsky, Tarım Sorunu. Stuttgart 1899; ve 12 Haziran 1901 tarihli tarımsal işletme sayımının geçici sonuçları, Alman İmparatorluğu Üç Aylık İstatistik Defterleri 1909, 2. Defter.

1907'de mevcut olan 5 736 082 işletme arasında en az 4 384 786'sı = tüm tarımsal işletmelerin yüzde 76,8'i 5 hektarın altındaydı, bunlar eğer bahçecilikte kullanılmıyorsa ya da mükemmel bir toprağa sahip değilse, çiftçisine fakirane bir geçim sağlar. Bunların büyük bölümü bu değerlendirmeye bile girmez, çünkü aralarında 1 hektar ve daha az olan 2 731 055 işletme vardır.

Fakat 5 hektarın üstündeki işletmeler arasında da, elverişsiz toprak yapısı ya da elverişsiz iklim koşulları ya da kötü coğrafi konum nedeniyle, ulaşım araçları yetersizliği nedeniyle vs., çiftçisine ağır ve uzun çalışma karşılığında yalnızca fakirane geçim sağlayanlar vardır. Çiftçilerin tam onda dokuzunun topraklarını gerektiği gibi kullanmak için araçları ve bilgileri olmadığı abartmaksızın söylenebilir. Küçük ve orta köylü ürünleri için elde edebileceği fiyatları da elde edemez, onu avucunun içine almış olan aracı tüccarla başı derttedir. Belirli günlerde ya da mevsimlerde köyleri dolaşan ve aldıklarını kural olarak yine simsara satan tüccar, çıkarını sağlamak ister; değişik yerlerden çok sayıda küçük miktarların toplanması ona, büyük mülk sahibinden büyük bir miktar almasından çok daha fazla zahmet verir; bu nedenle küçük ve orta köylü malı karşılığında, büyük çiftçiden daha az elde eder ve üstelik bir de sahip olduğu ilkel işletme tarzında sıkça olduğu gibi, malın kalitesi de yetersizse, her fiyata katlanmak zorundadır. Buna ek olarak, köylü ya da kiracı, satacağı ürünün en yüksek fiyata ulaştığı anı genel olarak bekleyemez. Kira, faiz, vergi için ödemeler yapmak zorundadır, aldığı kredileri geri ödemesi gerekir ya da bakkal ve esnaftaki belirli tarihlere bağlı borçları kapatmalıdır, yani zaman ne kadar elverişsiz olursa olsun satmak zorundadır. Toprağını iyileştirmek için ya da ortak mirasçıların veya çocuklarının hakkını ödemek için bir ipotek üstlenmiştir; ama borç verenler arasında fazla seçme hakkı yoktur ve koşullar daha iyiye gitmez. Yüksek faizler ve belirli geri ödeme süreleri koşullarını ağırlaştırır; kötü bir hasat ya da iyi bir fiyat beklediği ürünü üzerinde yanlış bir spekülasyon onu mahvoluşun eşiğine getirir. *Çoğunlukla,* toprak ürününü satın alanla, sermayeyi borç veren bir ve aynı kişidir, böylece o, alacaklısının eline teslim olur. Bütün bir köyün ya da bölgelerin köylüleri, bu biçimde, az sayıda alacaklının elindedir, örneğin Güney Almanya'da ve Ren'de şerbetçi otu, üzüm, tütün ve sebze çiftçileri, Orta Almanya'da küçük köylüler bu durumdadır. İpotek sahibi onları kanlarının son damlasına dek sömürür, onları, gerçekte artık kendilerine ait olmayan parselleri üzerinde mülk sahibi olarak bırakır. Kapitalist kan emici, toprak almaktan ve bizzat işletmekten ya da satmaktansa, bu tarzda işletmeyi çoğun-

lukla daha yararlı bulur. Böylece, gerçekte artık mülk sahibi olmayan binlerce köylü, kadastroda mülk sahibi olarak geçer. Tabii ki işletmeyi becerememeyen ya da şanssız olan veya çiftliği elverişsiz koşullarda devralmış olan kimi büyük toprak sahibi de tefeci kapitalistlerin kurbanı olur. Kapitalist, toprağın efendisi haline gelir ve çifte kâr sağlamak için toprak kasaplığı yapar; toprağı parseller, çünkü böylece, bütün olarak sattığında kazanacağı ile kıyaslanamayacak yükseklikte kâr elde eder. Ayrıca çok sayıda küçük mülk sahibinin varlığı dikkate alındığında tefecilik işini başarıyla sürdürebilmek için, en iyi şansa sahiptir. Bilindiği gibi, kentlerde de birçok küçük evin bulunduğu binalar en yüksek kira gelirini sağlar. Bir dizi küçük talip, parsellenmiş toprağın bir bölümünü satın alır, hayırsever kapitalist, az bir ödemeyle daha büyük parçalar bırakmaya da hazırdır, ödenecek miktarın geri kalanını, faizle ödemek koşuluyla ipotek eder. Ama işte işin zor noktası buradadır. Küçük toprak sahibinin şansı varsa ve tüm gücünü harcayarak toprağından kolay ürün çıkarmayı ya da istisnai olarak ucuz para bulmayı başarırsa, kendisini kurtarabilir, aksi halde başına daha önce anlatılanlar gelir.

Küçük köylünün ya da kiracının birkaç davarı ölürse, bu onun için büyük bir felakettir, evlenen bir kızı varsa, çeyizi onun borçlarını çoğaltır ve ucuz bir işgücünü yitirmiş olur; bir oğlu evlendiğinde, kendi toprak parçasını ya da hakkının karşılığı parayı talep eder. Köylü, gerekli toprak ıslahından çoğunlukla feragat etmek zorundadır; davarları ona yeterli gübre sağlamazsa —ve bu ender değildir— gübre satın alamadığı için toprağın verimi geriler. Genellikle daha iyi, verimli tohum almak için olanağa da sahip değildir; makinelerden yararlanma avantajından yoksundur; toprağının kimyasal yapısına uygun bir ürün değişimini genellikle gerçekleştiremez. Ev hayvanlarından daha fazla yararlanabilmek için bilimin ve tecrübenin sunduğu avantajları da kullanamaz. Uygun yemin yokluğu, uygun ahır koşullarının eksikliği, başka uygun tesislerin eksikliği bunu engeller. Bu merkezde, küçük ve orta köylünün geçimini zorlaştıran birçok neden vardır.[1]

Dikkate değer bir arazi parçası üzerinde yükselen büyük tarımın nispeten az sayıdaki işletmelerinin durumu farklıdır. Değinilen istatistikten, tarımsal olarak kullanılan 7 055 013 hektarlık alana sahip 23 566 işletmenin, 5 hektardan az alana sahip 4 384 786 işletmeden, 2 019 824 hektar fazla araziye sahip olduğunu görüyoruz.

---

[1] Bkz. A. Hofer, Eğitici Olarak Köylü. "Neue Zeit" 1908-09, 2. cilt, s. 714, 786, 810.

Ancak işletme istatistiğiyle mülk istatistiği birbiriyle örtüşmüyor, böylece 1895'de her büyüklükte en az 912 959 salt kira işletmesi, kısmen kendi toprağına, kısmen kira toprağına sahip olan 1 694 251 işletme ve örneğin Deputatland, Dienstland*, ortak toprakta pay sahibi vs. olarak başka biçimlerde işletilen 983 917 işletme vardır.

Tersine bir dizi tarımsal işletme de, tek tek kişilerindir. Almanya'nın en büyük toprak sahibi, 98 746 hektarlı 83 çiftliğin sahibi olan Prusya kralıdır, onu şunlar izler:

Pless Prensi	75 Çiftlik ve	70 170 Hektar
Hohenzollern-Sigm. Prensi	24 " "	59 968 "
Ujest Dükü	52	39 742
Hohenlohe-Öhringen Prensi	—	39 365
Ratibor Prensi	51	33 096

1895 yılında Prusya'da, devredilemeyen ve paylaşılamayan 1045 aile malikanesi, 2 121 636 hektarlık bir yüzölçümünü ya da tüm toprakların yüzde 6,09'unu kapsıyordu. Bu 1045 malikâne 939 mülk sahibinin elindeydi ve tam 1 915 000 hektar büyüklüğündeki Württemberg Krallığından 206 600 hektar büyüktü. 1903'de 1034 mülk sahibinin devredilemez ve paylaşılamaz 1152 aile malikânesi vardı, yani her birine daha fazla malikâne düşüyordu. Devredilemez ve paylaşılamaz aile topraklarının yüzeyi 1903'de 2 197 115; 1904'de 2 232 592 hektar tutuyordu, bunların yaklaşık yüzde 90'ı 1000 hektarlık komplekslerde birleşmiştir. Devredilemez ve paylaşılamaz aile toprakları sahiplerinin yaklaşık yüzde 10'u, 5000 hektardan fazlasını ve bağlı alanların yüzde 53,3'ünü ellerinde toplamışlardı.[1] Orta ve büyük mülk, doğal olarak mevcut durumun sürmesinden yanadır. Koşulların rasyonel değişiminden büyük çıkar sağlayacak olan küçük mülkün durumu farklıdır. Büyük mülkün gittikçe daha fazla büyüme çabası içinde olması ve ulaşabildiği tüm köylü topraklarını kapmaya çalışması eşyanın karakterinde yatar, büyük ölçekte toprak alımlarının sürekli bildirildiği bölgeler olan Yukarı Silezya, Lausitz, Grandüklük Hessen vs.'de böyledir.

Avusturya'da büyük toprak mülkü Almanya'da veya Prusya'dakinden çok daha fazla egemendir. Burada aristokrasi ve burjuvazinin yanısıra, toprak ga-

* Deputatland ve Dienstland: Hizmet toprağı. Bunlar Osmanlılardaki has, timar ve zeametin karşılığıdır. —Ç.N.

[1] J. Conrad, Devredilemez ve Paylaşılamaz Aile Malikâneleri. Siyasi Bilimler El Sözlüğü. 4. cilt, 3. baskı, s. 120-123.

nimetinin önemli bir bölümünü sağlama alan katolik kilisesidir. Avusturya'da büyük toprak sahipleri tarafından köylülerin topraklarına el konulup toptan satın alınması da tam istim ilerlemektedir. Steiemark'da, Tirol'de, Salzburg'da, Yukarı ve Aşağı Avusturya'da, Sudet sıradağlarında köylüleri her türlü araçla yurt topraklarından etmeye ve köylü topraklarını bey mülküne çevirmeye çalışılıyor. Bir zamanlar İskoçya ve İrlanda'da sahnelenen oyunun aynısı, şimdi Avusturya'nın en güzel bölgesinde oynanıyor. Bireyler ve topluluklar büyük arazi kompleksleri satın alıyorlar ve şimdilik satın alınamayanlar, av alanına dönüştürülmek için kiralanıyor. Vadilere, dağlara ve küçük köylere giriş, yeni efendiler tarafından kapatılıyor, efendilerin isteğine uymayı reddeden inatçı çiftlik ve Alp sahipleri, mülklerini zengin Alp ve orman sahiplerine vermeye her türlü eziyetle zorlanıyorlar. Yüzbinlerce yıldır birçok kuşağın geçimini sağladığı eski kültür toprağı, geyiklerin ve karacaların barındığı işlenmemiş araziye dönüştürülüyor, buna karşılık aristokrat ya da burjuva kapitalistin kendi malı saydığı sıradağlar, kalabalık dağkeçisi sürülerinin meskenini oluşturuyor. Davarlarını Alp yaylalarına çıkarmaları olanaksız kılındığı ya da çıkarma hakkı bütünüyle reddedildiği için köyler yoksulluğa düşüyor. Peki, köylünün çiftliğine ve bağımsızlığına karşı suikaste girişen bu kişiler kimdir? Rothschild ve Baron Mayer-Melnhof'un yanısıra, Koburg ve Meiningen Dükleri, Hohenlohe Prensleri, Liechtenstein Prensi, Braganza Dükü, Rosenberg Prensesi, Pless Prensi, Schönfeld, Festetics, Schafgotsch, Trauttmannsdorf Kontları, Kont Karoly Av Topluluğu, Baron Gustädt Av Topluluğu, Blühnbacher soylu Av Topluluğu vs. Büyük toprak mülkü her yerde yaygınlaşmaktadır. Örneğin 1875 yılında Aşağı Avusturya'da, her biri, toplam yüzeyi 89 490 hektar olan 5000 Joch*dan fazlasına sahip 9 kişi vardı. 1895 yılında artık, toplam 213 574 hektara sahip olan 24 kişi vardı.

Tüm Avusturya'da büyük toprak mülkü 8 700 000 hektarlık bir yüzeyi kapsar, buna karşın küçük toprak mülküne 21 300 000 hektar düşmektedir. Devredilemez ve paylaşılamaz aile toprağı sahibi, 297 ailenin 1 200 000 hektarı vardır. Tüm yüzeyin yüzde 71'ini işleyen milyonlarca küçük toprak sahibi karşısında, Avusturya topraklarının yüzde 29'unun fazlasına sahip olan birkaç bin büyük toprak sahibi mevcuttur. Büyük toprak sahiplerinin mülkünün bulunmadığı çok az vergi bölgesi vardır. Çoğu bölgelerde, belirle-

* Joch: Bir çift öküzle bir günde sürülebilecek büyüklükte tarla. —ÇN.

yici politik, sosyal ve toplumsal etkiyi elinde tutan iki ya da daha fazla büyük toprak sahibi bulunur. Büyük toprak sahiplerinin neredeyse yarısı ülkenin birçok bölgesinde, imparatorluğun birçok prensliklerinde sayısız mülkün sahibidir. Aşağı Avusturya, Böhmen, Mähren ve Silezya'da onlarsız hiçbir bölge yoktur. Yalnızca, örneğin Kuzey Böhmen'de ve Böhmen-Mähren sınır bölgesinde, sanayi onları biraz geriletebildi. Bunun dışında her yerde büyük toprak mülkünün kapsamı artıyor: tüm prenslikler arasında köylülüğün en iyi durumda olduğu Yukarı Avusturya'da, aynı şekilde Görz ve Gradiska'da, zaten büyük toprak sahiplerinin mirî arazisi olan ülkelerde, yani Böhmen, Mähren, Silezya ve Aşağı Avusturya'da bu artış daha az güçlüdür.

Aşağı Avusturya'da 1 982 300 hektar tutan toplam toprak yüzeyinden, büyük toprak sahiplerine (393 mülk sahibi) 540 655 hektar, kiliseye 79 181 hektar düşüyordu. Her biri 1000 hektardan fazla olan 13 mülk birlikte, 425 079 hektarı = toplam yüzeyin yüzde 9'unu kapsıyor, Kont Hoyos-Sprinzenstein'ın 33 124 hektarı buna dahildir. Mähren'in yüzölçümü 2 181 220 hektar tutuyor, bundan kiliseye 81 857 hektar (yüzde 3,8) düşüyor, 1000 hektarın üstündeki 116 arazi, tüm arazilerin yüzde 92,1'ini oluşturan 10 hektara kadarki 116 araziyi kapsıyor. Avusturya Silezyası yüzölçümü 514 677 hektardan kilise 50 845 hektara ve 79 mülk sahibi birlikte 204 118 hektara sahipti. 5 194 500 hektarlık yüzeyi bulunan Böhmen'in yaklaşık 1 237 085 mülk sahibi vardır. Toprak mülkiyeti dağılımı, alışılmadık çoklukta küçük çaplı toprak mülkiyeti ve yaygın büyük toprak mülküyle karakterize olmuştur. Tüm arazilerin neredeyse yüzde 43'ü 1/2 hektardan küçüktür ve beşte birden fazlası 5 hektarı geçmez. Bu 703 577 toprak mülkü (yüzde 81) Böhmen'in yüzeyinin yalnızca yüzde 12,5'ini kapsar. Buna karşılık 776 kişi tüm yüzeyin yüzde 35,6'sına sahiptir, bunlar tüm toprak mülklerinin yalnızca yüzde 0,1'ini oluşturur. Daha büyük kategori, "200 hektarın üstü" analiz edildiğinde, mülk dağılımı daha açık görünür. Burada şu sonuçla karşılaşılır:

		Hektar	Birlikte Hektar
380	Kişiden her birinin sahip olduğu toprak	200 - 500	116 143
144	" " "	500 -1000	101 748
104		1000-2000	150 567
151		2000'den fazla	1 436 084

Son gruptan 31 kişiden her biri 5000 ile 10 000 hektar arası, 21 kişiden her biri 10 000 ile 20 000 hektar arası ve Prensler Mor. Lobkowitz, Ferdinand Kinsky, Karl Schwarzenberg, Alfred Windischgrätz, Kontlar Ernst Waldstein, Johann Harrach, Karl Buquoy'un, her biri 20 000 ile 30 000 hektar, Clam-Gallas ve Sar. Czernin'in her biri 30 000 hektardan fazla, Liechtenstein Prensi Joh. 36 189 hektara sahipti. Prens Max Egon Fürstenberg 39 162 hektar, Jos. Prens Colloredo-Mannsfeld 57 691 hektar ve Joh. Ad. Schwarzenberg Prensi 177 310 hektar = Böhmen'in tüm yüzeyinin yüzde 3,4'ü. Kraliyet arazileri 35 873 hektar kapsıyor. Bu 64 büyük toprak mülkünün toplamı 1 082 884 hektar = Böhmen'in yüzeyinin yüzde 20,9'udur. Kilise 150 395 hektara = Böhmen'in tüm yüzeyinin yüzde 3'üne sahiptir.[1]

Bu 1896'daydı, geçen sürede durum daha da kötüleşti. 1902'deki tarımsal işletme sayımının sonuçlarına göre, 18 437 işletmeye (toplam sayının yüzde 0,7'si) 9 929 920 hektar ya da toplam yüzeyin üçte biri düşüyordu!

Kaza dairesi Schwaz'da yedi, kaza dairesi Zell'de, bugüne dek hayvan otlağı olarak hizmet gören on altı Alp yeni toprak sahiplerince iç edilmiş ve ***av alanına*** çevrilmiştir. Tüm Karwendel dağlık arazisi davar gütmeye ***kapatılmıştır***. Yeni yükselen varlıklı burjuvaların yanısıra, Alp bölgesinde 70 000 ve daha fazla Joch'luk toprak satın alan ve av alanı olarak düzenleyenler, Avusturya'nın ve Almanya'nın yüksek aristokrasisidir. Köyler, yüzlerce çiftlik yok oluyor, oralarda oturanlar topraklarından sürülüyor ve insanlarla, insan beslenmesi için gerekli davar yerine, karacalar, geyikler, dağkeçileri geçiyor. Bu biçimde, eyaletlerin yarısını çölleştirenlerden bazıları, sonradan parlamentolara çıkıp, "köylülerin sıkıntısı"ndan söz ediyor ve tahıl, odun, davar ve et gümrükleri, konyak vergileri, primleri vs. görüntüsünde, mülksüzlerin sırtından devlet yardımını sağlamak için gücünü kötüye kullanıyor.

İleri sanayi devletlerinde, küçük mülkiyeti yerinden eden, Avusturya'da olduğu gibi, ayrıcalıklı sınıfların lüks gereksinimi değil, gittikçe artan nüfusun talepleri karşısında, istenen gıda miktarlarını üretebilmek için idare biçimini kapitalistçe örgütleme gerekliliğidir. Bu, öncelikle endüstriyel açıdan çok gelişmiş Belçika'da görülür. Emil Vandervelde'nin, "1834'den 1899'a

[1] Konuya ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Avusturya'da Mülk Sahipleri ve Mülksüzler, T. W. Teifen. Viyana 1906. Viyana'nın İlk Halk Kitabevi (Ignaz Brand).

Kadarki Zaman Diliminde Belçika'da Toprak Mülkiyeti" adlı bir eserinde alıntıladığı Annuaire statistique*e göre şöyle deniyor: Sayısı azalan, yalnızca 5 hektarın ve özellikle 2 hektarın altındaki işletmelerdir. Buna karşılık 10 hektarın üstündeki işletmeler 3789'a çıkmıştır. Büyük işletmede ve rasyonel hayvancılıktaki ilerlemelere uygun olarak toprak mülkiyetinin yoğunlaşması, burada çok açık biçimde karşımıza çıkıyor. 1880'den beri, 1866'dan 1880'e dek olandan tam tersi yönde bir hareket ortaya çıktı. 1880 yılında 910 396 tarımsal işletme mevcutken, 1895 yılında bunlardan yalnızca 829 625'i kaldı, bu on beş yılda 80 771 işletme = yüzde 9 gerileme demektir. Ve bütün bu gerileme 5 hektarın altındaki işletmeleri hedef alır, buna karşılık 5 ile 10 hektarlık işletmeler 675; 10 ile 20 hektarlıklar 2168; 20 ile 30 hektarlıklar 414; 30 ile 40 hektarlıklar 164; 40 ile 50 hektarlıklar 187; 50 hektarın üstündekiler 181 işletme çoğalmıştır.

3 — Kent ile Kır Arasında Çelişki

Toprağın durumu ve onun işlenmesi, uygarlığımızın gelişimi için çok önemlidir. Halkın varlığı ilk plânda toprağa ve onun ürünlerine bağlıdır. Toprak istendiği gibi çoğaltılamaz; bu nedenle onun nasıl işlendiği ve ondan nasıl yararlanıldığı herkes için daha da önemlidir. Nüfusu yılda yaklaşık 870 000 kişi artan Almanya, en gerekli gıda maddelerinin fiyatlarının uygun kalması için, ekmek ve et gıdası açısından önemli bir ithalata gereksinim duyar.

Ama burada, tarım ile sanayi nüfusu arasında keskin, çelişkili çıkarlar kendini gösterir. Tarımla uğraşmayan nüfus, ucuz gıda maddeleri elde etmeye ilgi duyar, çünkü gerek insan olarak gerekse sanayi ve ticaretle uğraşan bireyler olarak gelişmeleri buna bağlıdır. Gıda maddelerinin her pahalanışı, nüfusun, tarım ürünlerini satın almak zorunda olan bölümünün ücretlerinde ve başkaca gelirlerinde uygun artış olmadıkça, nüfusun büyük bir bölümünün beslenme koşullarında kötüleşmeye yol açar. Fakat ücretlerin artışı çoğunlukla sanayi ürünlerinin fiyatının artışını koşullar ve bu, dünya pazarının durumuna göre dışta sürümün düşmesi sonucunu doğurabilir. Ancak daha pahalı tarım ürünlerine rağmen gelir artmazsa, bu, diğer gereksinimlerin kısılması anlamına gelir, bu durumda ilk plânda da sanayi ve ticaret sıkıntıya düşer.

* Yıllık istatistik. —ÇN.

Toprağı işleyenler için durum farklıdır. Sanayici gibi o da işinden olabildiğince yüksek yarar sağlamak ister ve hangi üründen kazandığı onun için farketmez. Yabancı tahıl ithalatı, tahıl ekiminden istediği, gerekli gördüğü kazancı sağlamasını engellediğinde, toprağını, kendisine daha fazla yarar sağlayan başka bir ürüne ayırır. Şeker üretimi için şeker pancarı, ekmek için buğday ve çavdar yerine, alkol yapımı için patates ve tahıl eker. En verimli arazileri sebze ve meyve ekimi yerine tütün ekimine ayırır. Bazılarıysa binlerce hektar toprağı at otlağı olarak kullanır, çünkü atların fiyatı, askeri ve savaş amaçları nedeniyle yüksektir. Öte yandan, tarım için kullanılabilecek geniş ormanlık bölgeler, seçkin bayların av eğlencesine ayrılır, bunlar genellikle, birkaç yüz ya da bin hektar ormanın, orman azalması, ilgili bölgede nem gelişimini olumsuz yönde etkilemeden, ormanın kesilip ekim alanına dönüştürülmesinin gerçekleştirilebileceği bölgededirler.

Bu açıdan bakıldığında Almanya'da hâlâ tarım için binlerce kilometre karelik verimli toprak kazanılabilir. Ama bu dönüşüme, gerek orman idaresinde çalışan memurlar hiyerarşisinin bir bölümünün maddi çıkarları, gerekse av topraklarını ve av eğlencelerini yitirmek istemeyen büyük toprak sahiplerinin av çıkarı karşı koyar. Böyle bir orman kesimi doğal olarak yalnızca, gerçekten kazanç sağlayacağı yerde gerçekleştirilebilir. Öte yandan geniş alanlar, özellikle dağlık bölgeler ve işlenmemiş araziler ülke yararına ağaçlandırılabilir.

Yenilerde ormanın nem gelişimi üzerindeki büyük etkisi reddediliyor. Belli ki haksız olarak. Ormanın ülke nemine ve böylece toprağın verimliliğine nasıl yüksek derecede etkide bulunduğu üzerine Parvus'un ve Dr. Lehmann'ın "Açlık Çeken Rusya" kitabı çarpıcı veriler sunuyor. Yazarlar, kendi bakış açılarıyla, Rusya'nın en önemli eyaletlerinde ormanın ölçüsüz ve plânsız biçimde açılmasının, eskiden o kadar verimli olan bölgelerde, son on yıllarda sıkıntı yaratan kötü hasata önemli ölçüde neden olduğunu saptıyorlar. Başka sayısız olgunun yanısıra, yıllar boyunca Stawropol vilayetinde beş küçük ırmağın ve altı gölün yokolduğunu, Busuluk vilayetinde dört ırmak ve dört gölün, Samara vilayetinde altı küçük ırmağın, Buguruslaw vilayetinde iki küçük ırmağın kaybolduğunu tespit ediyorlar. Nikolajewsk ve Nowousensk vilayetlerinde dört ırmak gübreyle set çekilerek zor korunuyor. Eskiden yakınlarında akarsu bulunan birçok köy şimdi bundan mahrumdur, kuyu derinliği çoğunlukla 45-60 metredir. Bunun sonucu olarak toprak sert ve çatlaktır. Ormanların kesilmesiyle kaynaklar kurumuş ve yağmurlar azalmıştır.

Toprağın kapitalist sömürüsü, kapitalist koşullara yol açar. Örneğin çiftçilerimizin bir bölümü uzun yıllar pancar ekimi ve onunla bağıntılı şeker üretiminden korkunç kârlar sağladılar. Vergi sistemi şeker ihracatını, şeker pancarının ve şeker tüketiminin vergi gelirlerinin önemli bir bölümünün ihracat primi olarak kullanılması şeklinde, teşvik ediyordu.

Şeker fabrikatörlerine yüz kilo şeker başına tanınan geri ödeme, onlar tarafından ödenen pancar vergisinden önemli ölçüde yüksekti ve bu prim onları, çok miktarda şekeri, yurtiçindeki vergi ödeyicilerinin sırtından yurtdışına ucuza satma ve şeker pancarı ekimini gittikçe genişletme durumuna getiriyordu. Bu vergi sisteminden, şeker fabrikalarına düşen avantaj yılda 31 milyon Mark'ı geçiyordu. Eskiden tahıl vs. ekimine ayrılmış olan yüzbinlerce hektar toprak (1907-08 yılında 450 030) pancar toprağına dönüştürüldü, fabrika üzerine fabrika kuruldu ve zorunlu sonuç, çöküştü. Pancar ekiminin yüksek hasılatı, toprak fiyatına da olumlu etkide bulundu. Fiyatlar arttı. Sonuç, yüksek fiyatların cazibesine kapılan küçük mülklerin sahiplerinin bunları satışa yönelmesi ve bunların satın alınması oldu. Toprak, sanayi spekülasyonları için kullanıldı ve tahıl ile patates ekimi daha düşük kaliteli toprakla sınırlandı, dolayısıyla yurtdışından gıda maddeleri ithalatı gereksinimi arttı. Sonuçta, şeker primi ekonomisinden kaynaklanan ve yavaş yavaş uluslararası bir karakter kazanmış olan uygunsuzluklar, hükümetleri ve parlamentoları, yeniden bir ölçüde doğal koşullara varmak için, prim ödemelerini kaldırmaya zorladı.

Bu koşullarda, küçük hatta birçok orta köylü tüm çaba, kaygı ve fedakârlıklarına rağmen, uygar bir devletin yurttaşları olarak hakları olan sosyal konuma ulaşamazlar. Devlet ve toplum mevcut devlet ve toplum düzeninin özsel bir temelini oluşturan bu katmanları ayakta tutmak için ne yaparsa yapsın, bu bir yamalı bohça olarak kalır. Tarım gümrüklerinin, toprağı işleyenlerin bu bölümüne yararından çok zararı vardır. Çoğunluk geçimi için gerekli olandan fazlasını ekmez; bunlar, yaşam gereksinimlerinin bir bölümünü satın almaya muhtaçtır, bunun için parayı endüstriyel ya da başka yan çalışmalarla kazanır. Küçük köylülerimizin büyük bir bölümü, tarımdan çok sanayimizin ve ulaşımın elverişli durumuna ilgi duyar, çünkü aksi halde iş ve gelir kaynağı bulamayacak olan kendi çocukları, geçimlerini sanayi ve ulaşımdan sağlar. Kötü bir hasat, tarımsal ürün satın almak zorunda olan köylülerin sayısını artırır. Satacak hiçbir şeyi olmayan ya da çok az şeyi olan, ama bazı şeyleri, belki de çok şeyi satın almak zorunda olan birine, tarım

gümrüklerinin, ithalat yasaklarının ve tarımsal sınırlama önlemlerinin ne yararı vardır? Ama tarımsal işletmelerin en az yüzde 80'i bu durumdadır.

Toprağı işleyen kişinin onu nasıl idare ettiği, özel mülkiyet çağı altında, onun kişisel sorunudur. Toplumun gereksinimlerini ya da çıkarlarını gözönünde bulundurmaksızın, kendisine en kârlı görüneni fütursuzca eker.

Ama sanayici de, böyle yapmaktadır. Müstehcen resimler, ahlâka aykırı kitaplar üretir ve gıda maddelerine hile yapmak için fabrikalar kurar. Bu ve birçok başka faaliyetler topluma zararlıdır, ahlâkı bozar ve rüşvetçiliği artırır. Ama bunlar para kazandırır, hem de ahlâki resimlerden, bilimsel kitaplardan ve hilesiz gıda maddeleri satışından daha fazla. Kâr tutkunu sanayicinin yalnızca, polis tarafından keşfedilmemeye çalışması gerekir, bu arada kazandığı para nedeniyle toplum tarafından kıskanıldığı ve saygıyla karşılandığından emin olarak utanç verici işini sürdürebilir.

Çağımızın paracı karakterini, en açık biçimde borsa ve onun faaliyeti karakterize eder. Toprak ve sanayi ürünleri, ulaşım araçları, hava koşulları ve siyasal koşullar, yokluk ve fazlalık, kitle sefaleti ve felaketler, kamu borçları, icatlar ve keşifler, sağlık ve hastalık ve nüfuz sahibi kişilerin ölümü, savaş ve genellikle bu amaçla uydurulmuş savaş çığırtkanlığı, bütün bunlar ve daha başka birçok şey, spekülasyon konusu yapılır ve sömürü ve karşılıklı dolandırıcılık için kullanılır. Sermaye matadorları, tüm toplumun durumu üzerinde en belirleyici etkiyi kazanırlar ve en güçlü araçları ve bağlantılarının yardımıyla en muazzam servetleri biriktirirler. Bakanlar ve hükümetler onların elinde, kulislerin arkasındaki borsa matadorları ipleri nasıl çekerse öyle hareket etmek zorunda kalan oyuncak bebek olurlar. Borsa devlet iktidarının değil, devlet iktidarı borsanın elindedir. Bakan, isteğine rağmen, söküp atmayı en çok istediği "zehir ağacını" gübrelemek ve ona yeni yaşam gücü vermek zorundadır.

Kötülük her gün büyüdüğünden, her gün herkese daha fazla kendini dayatan olgular, hemen ve köklü çözümler ister. Fakat toplum, bütün bu kötülükler karşısında, dağdaki kimi hayvanlar gibi şaşkındır; dolap beygiri gibi durmadan bir daire çizerek döner, şaşkın, çaresiz; yürekler acısı ve budalaca bir tablodur bu. Yardım etmek isteyenler henüz çok güçsüz; yardım etmesi gerekenler meseleyi henüz kavramış değil; yardım edebilecek olanlar, yardım etmek istemiyor; bunlar otoriteye güveniyorlar ve en iyi durumda Madame Pompadour gibi düşünüyorlar: ***Apres nous le déluge*** (bizden sonra tufan). Ama ya yaşarlarken tufan gelirse?

Dördüncü Kısım

TOPLUMUN SOSYALİZASYONU

Yirminci Bölüm

SOSYAL DEVRİM

1 — Toplumun Yeniden Biçimlendirilmesi

Dalga yükseliyor ve devlet ve toplum yapımızın üzerinde durduğu temeli sular altında bırakıyor. Temelin sallandığını ve yalnızca güçlü dayanakların onu kurtarabileceğini bütün dünya hissediyor. Ama bu, egemen sınıfların büyük fedakârlıklar yapmasını gerektirir. Oysa engel burada yatıyor. Gerçekleşmesi egemen sınıfların maddi çıkarlarına ciddi biçimde zarar veren ve ayrıcalıklı konumlarını sorgulama tehdidinde bulunan her öneriye karşı bunlar hiddetle mücadele eder ve bunları mevcut devlet ve toplum düzeninin yıkılmasına yönelik bir çaba olarak damgalarlar. Ama hasta dünya, egemen sınıfların ayrıcalıkları sorgulanmadan ve sonuçta ortadan kaldırılmadan iyileştirilemez.

"Çalışan sınıfların kurtuluşu için mücadele, ayrıcalıklar için mücadele değildir, bilakis eşit haklar ve eşit görevler için ve tüm ayrıcalıkların ortadan kaldırılması için bir mücadeledir", deniyor sosyal-demokrat programda. Buradan, yarım önlemler ve küçük tavizlerle bir şey yapılamayacağı sonucu çıkar.

Fakat egemen sınıflar ayrıcalıklı konumlarını, haklılığından ve devamından kuşku duyulmaması gereken, son derece doğal ve kendiliğinden an-

laşılır bir şey olarak değerlendirirler ve dolayısıyla ayrıcalıklarını sarsacak her denemeyi geri çevirmeleri ve karşı koymaları da yine doğaldır. Mevcut toplum düzeninin temelinde ve onların ayrıcalıklı konumlarında bir şey değiştirmeyen öneri ve yasalar bile, eğer onların para kesesine dokunuyorsa ya da dokunabilecekse onları en büyük telaşa düşürür. Parlamentolarda yapılan konuşmaların basıldığı kâğıtlardan dağlar oluşur, sonuçta ise doğum sancısı çeken dağ fare doğurur. İşçinin korunması için en doğal talepler, sanki toplumun varlığı ona bağlıymış gibi bir direnişle karşılanır. Ve sonsuz mücadelelerden sonra kendilerinden bazı tavizler koparıldığında, sanki servetlerinin büyük bir bölümünü feda etmişler gibi tavır takınırlar. Ezilen sınıfları resmen eşit olarak tanımak ve örneğin iş sözleşmesi sorunlarında, onlarla eşit olarak pazarlık etmek sözkonusu olduğunda aynı inatçı direnişi gösterirler.

En basit şeylerde ve en doğal taleplerdeki bu direniş, tecrübeye dayanan şu eski sözü: hiçbir egemen sınıfın, eğer koşulların gücü onu anlayış ve esnekliğe zorlamazsa, ***gerekçelerle*** ikna edilebilir olmadığını doğrular. Koşulların gücü ise, ilişkilerimizin gelişimi dolayısıyla ezilenlerde uyandırılan kavrayışın artma ölçüsünde yatar. Sınıf çelişkileri gittikçe daha keskin, daha görünür ve daha hissedilir olur. Ezilen ve sömürülen sınıflarda mevcudun savunulamazlığı bilinci gelişir; öfkeleri ve bununla birlikte koşulların değişimi ve insanileştirilmesi için şiddetli istek büyür. Bu bilinç, gittikçe daha geniş çevrelere yayıldıkça, ***sonuçta, bu değişimden en dolaysız biçimde çıkarı olan, toplumun en büyük çoğunluğunu fetheder.*** Kitlede, mevcudun savunulamazlığı anlayışı ve onun temelden değişiminin zorunluluğu bilinci arttığı ölçüde, ***gücü, ezilen ve sömürülen sınıfların bilgisizliği ve kavrayışsızlığı üzerinde yükselen egemen sınıfın direnme yeteneği zayıflar.*** Bu karşılıklı etki açıktır ve bu nedenle onu teşvik eden her şey arzu edilir olmalıdır. Bir yanda büyük kapitalist ilerlemelerle, öte yanda mevcut toplum düzeninin, büyük halk çoğunluğunun refahıyla içinde bulunduğu çelişki üzerine artan bilinçlenme, birbirini dengeler. Çözüm ve toplumsal çelişkilerin ortadan kaldırılması büyük fedakârlıklar ve çabalara mal olsa da, çelişkiler, hızla yaklaştıkları gelişimlerinin doruğuna ulaşır ulaşmaz çözüm bulunacaktır.

Tek tek gelişme aşamalarında alınacak önlemler, o anki koşullara bağlıdır. Tek tek örneklerde koşulların hangi önlemleri gerekli kılacağını önceden söylemek olanaksızdır. İsterse en güçlüsü olsun hiçbir hükümet hiçbir bakan, sonraki yıllarda koşulların kendisini neler yapmaya zorlayacağını ön-

ceden bilemez. Hele gerçekleşmesi sağlam hesaplara ve öngörülere uymayan koşullardan etkilenen önlemler için bu hiç söylenemez. Araçlar sorunu, bir mücadelede taktikler sorunudur. Fakat taktik düşmana göre ve devamla iki tarafın elindeki yardımcı araçlara göre belirlenir. Bugün mükemmel olan bir araç, onun kullanımını dün haklı gösteren koşullar değiştiği için yarın mahvedici olabilir. Gözönündeki hedefle, ona ulaşmanın araçları zamana ve koşullara bağlıdır; gerekli olan sadece, ***zamanın ve koşulların elverdiği en etkili ve en esaslı*** araçların kullanılmasıdır. Yani, geleceğin nasıl şekilleneceği ile ilgili tasvirlere girişildiğinde, ancak varsayımlarla hareket edilebilir; gerçekleşmiş olduğu kabul edilen varsayımlarda bulunulur.

Bu bakış açısından hareketle, anlatılmış olan bütün kötülüklerin verili bir anda, nüfusun büyük çoğunluğuna katlanılmaz gelecek kadar aşikâr ve hissedilebilir görüneceği ve genel, karşı konulmaz bir köklü değişiklik isteğinin onları saracağı, bu arada en hızlı yardımı en elverişli yardım olarak değerlendireceği kadar doruğa tırmanmış olduğunu varsayıyoruz.

İstisnasız tüm toplumsal kötülüklerin kaynağı, daha önce gösterildiği gibi, şu anda kapitalist sınıfın ona dayanarak bütün iş araçlarına —topraklar, kuyular ve maden ocakları, hammaddeler, iş aletleri, makineler, ulaşım araçları— sahip olduğu ve dolayısıyla büyük halk çoğunluğunun sömürülmesini ve ezilmesini gerçekleştirdiği, şeylerin sosyal düzenidir ve bu, artan geçim güvensizliğine, baskıya ve sömürülen sınıfların aşağılanmasına yol açar. Buna göre, kapitalist mülkiyeti genel bir kamulaştırmayla toplumsal mülkiyete (ortak mülkiyete) dönüştürmek, en kısa ve en süratli adım olacaktır. ***Meta üretimi, toplum için ve toplum tarafından yapılan üretime, sosyalist üretime dönüştürülecektir. Büyük işletmenin ve şimdiye dek sömürülen sınıfların sefaletinin ve ezilmesinin kaynağı olan toplumsal çalışmanın durmadan artan verimliliği şimdi en yüksek refahın ve herkesin uyumlu eğitiminin kaynağı olacaktır.***

2 — Mülksüzleştirenlerin Mülksüzleştirilmesi

Tüm iş araçlarının ortak mülkiyete dönüşümü toplumun yeni temelini oluşturur. Şimdi her ***iki*** cins için sanayide, tarımda, ulaşımda, eğitimde, evli-

likte, bilimsel, sanatsal ve toplumsal yaşamda, yaşam ve çalışma koşulları temelden başkalaşır. İnsan varlığı yeni bir içerik kazanır. Yavaş yavaş devlet örgütü de zeminini yitirir ve ***devlet ortadan kaybolur;*** bir ölçüde kendi kendini ortadan kaldırır.

Bu eserin ilk bölümünde, devletin neden oluşmak zorunda kaldığı gösterildi. Devlet, ***özel mülkiyet*** geliştiği ölçüde çözülen, komünizm üzerinde yükselen ilkel toplumun, toplumsal gelişiminin ürünüdür. Özel mülkiyetin doğuşuyla, toplumun içinde antagonist çıkarlar ortaya çıkar. Çeşitli çıkar grupları arasında zorunlu olarak sınıf mücadelelerine yol açan ve yeni düzenin varlığını tehdit eden zümre ve sınıf çelişkileri oluşur. Ama yeni düzenin karşıtlarını bastırabilmek ve tehdit altındaki mülk sahiplerini korumak için, bu saldırılara karşı koyan ve mülkü "yasal" ve "kutsal" ilân eden bir örgüte gereksinim vardır. ***Mülkü koruyan ve ayakta tutan örgüt ve güç, devlet olur.*** Yasalar aracılığıyla mülk sahibinin mülkünü garanti eder ve yasal olarak saptanmış düzene saldıranın karşısına yargıç ve cezalandırıcı olarak çıkar. Yani en içsel karakterine göre, mülk sahibi egemen bir sınıfın ve devlet iktidarının çıkarı her zaman tutucudur. Devlet örgütü, ancak mülkiyetin çıkarı gerektirdiğinde değişir. Böylece devlet, sınıf egemenliği üzerine kurulu bir toplum düzeninin ***gerekli*** örgütüyse, özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla sınıf çelişkileri yok olur olmaz, ***kendi varlık gerekliliğini ve varlık olanağını*** yitirir. Devlet, egemenlik ilişkisinin yok edilmesiyle, aynen doğaüstü yaratıklara ya da izan sahibi, metafizik güçlere inanç artık varolmadığında din nasıl sona ererse öyle yavaş yavaş sona erer. Sözcükleri bir içeriğe sahip olmalıdır; bunu yitirdiklerinde artık kavramlar oluşturmayı bırakırlar.

Kapitalist düşünceyi savunan bir okur burada, belki şöyle itiraz edebilir,, her şey iyi güzel, ama toplum, bu temelden sarsıcı değişimleri hangi "hukuki temel"le haklı gösterecektir? Hukuki temel, benzer değişimler ve dönüşümler sözkonusu olduğunda hep varolan, temel ***kamunun yararıdır.*** Hukukun kaynağı devlet değil, toplumdur, devlet iktidarı, toplumun, adaleti idare edecek ve dağıtacak yazıcısıdır. Egemen toplum şimdiye dek hep yalnızca küçük bir azınlıktı, ama XIV. Ludwig'in kendisini devlet olarak gösterdiği gibi —***L'etat c'est moi*** (devlet benim)— bu azınlık, kendisini "toplum" olarak göstererek tüm (halkın) toplumu adına hareket ediyordu. Gazetelerimiz: Sezon başlıyor, toplum kentlere akıyor; ya da: Sezon bitti, toplum kıra akıyor, şeklinde yazdığında bununla halkı değil, "devlet"i oluşturdukları gibi "toplumu" da oluşturan en üstteki on bini kasdederler. Yığınlar ayaktakı-

mıdır„ *vile mu titude*'dir, Canaille'dir, halktır. Bu duruma uygun olarak devlet toplum adına "kamu yararına" ne yapıyorsa, ilk plânda egemen sınıflara yarar ve avantaj sağlamıştır. Onların yararına yasalar yapılır. *"Salus reipublica suprema lex esto"* (kamu yararı en yüksek yasadır) — bilindiği gibi bu bir eski Roma hukuk ilkesidir. Fakat Roma kamusunu kim oluşturuyordu? Boyunduruk altındaki halklar, milyonlarca köle mi? Hayır! Nispeten az sayıdaki Romalı yurttaş, başta, boyunduruk altındakilere kendilerini besleten Roma soyluları.

Ortaçağda aristokrasi ve prensler kamu mülkünü gaspettiğinde, bunu "kamu yararına", "kanun gereği" yaptılar, bu arada kamu mülkiyetinin ve çaresiz köylülerin mülkiyetinin başına neler geldiğini, ortaçağdan günümüze kadarki tarihin her sayfası gösterir. Son bin yılın tarım tarihi, aristokrasi ve kilise tarafından Avrupa'nın tüm uygar ülkelerinde, kamu ve köylü mülkünde uygulanmış olan kesintisiz gaspın tarihidir. Sonra, Büyük Fransız Devrimi, aristokrasinin ve kilisenin mülküne el koyduğunda, bunu "kamu yararı adına" yaptı ve burjuva Fransa'nın dayanağını oluşturan sekiz milyon toprak sahibinin büyük bölümü varlığını bu mülksüzleştirmeye borçludur. İspanya "kamu yararı" adına birçok kez kilise mülküne el koydu; İtalya, "kutsal mülkün" en gayretli savunucuları tarafından alkışlanarak bunlara bütünüyle el koydu. İngiliz aristokrasisi yüzyıllar boyunca İrlanda ve İngiliz halkının mülkünü çaldı ve kendi kendine, 1804'den 1832'ye dek "yasal olarák, kamu yararına" 3 511 710 Acre*'den az olmamak üzere kamu toprağı armağan etti. Ve Kuzey Amerika'nın büyük kölelikten kurtuluş savaşında, efendilerinin mülkü olan milyonlarca köle, efendilerine tazminat ödenmeden özgür ilân edildiğinde, bu, "kamu yararı adına" gerçekleşmişti. Tüm burjuva gelişimimiz, fabrikatörün zanaatkârı, büyük toprak sahibinin köylüyü, büyük tüccarın tüccarı ve sonuçta bir kapitalistin diğerini, yani büyüğün küçüğü mülksüzleştirdiği ve yuttuğu kesintisiz bir mülksüzleştirme ve el koyma sürecidir. Burjuvalarımıza kulak verirsek, o zaman bütün bunlar "kamu yararına", "toplumun yararına" olmaktadır.

Napolyoncular 18. Brumaire'de ve 2 Aralık'ta "toplumu kurtardılar" ve "toplum" onları kutladı; bundan sonra artık toplum, kendi yarattığı mülkiyeti yine kendi eline alarak, bizzat kendisini kurtardığında, tarihsel olarak en anmaya değer eylemi yapmış olur, ***çünkü birilerinin yararına diğerlerini ez-***

* Acre: İngiliz dönümü. 4040 metrekare. —ÇN.

mek için değil, bilakis herkese, insana yakışır bir yaşam olanağı sağlamak için hareket eder. Toplumun şimdiye kadar gerçekleştirdiği, ahlâki açıdan en mükemmel önlem budur.

Bu büyük toplumsal mülksüzleştirme sürecinin nasıl ve hangi tarzda gerçekleşeceği her türlü öngörüden uzaktır. Koşulların o zaman nasıl olacağını kim bilebilir?

V. Kirchmann'a dördüncü sosyal mektupta Rodbertus "Kapital"[1] s. 117'de şöyle diyor: "Tüm sermaye mülkiyetinin geri alınması kuruntu ***değil,*** bilakis iktisaden pekâlâ akla yatkındır. Aynı zamanda, kısaca söylendiğinde, rantın —toprak ve sermaye rantının— artmasından sıkıntı çeken ***toplum için*** mutlaka ***en radikal yardım*** olacaktır. Bu nedenle, toprak ve sermaye mülkiyetinin ortadan kaldırılması, ***ulaşımın ve ulusal servetin ilerlemesini bir an bile kesmeyen*** tek biçimi olurdu. Tarımcılarımız, eski parti yoldaşlarından birinin bu görüşüne ne diyorlar?

Böyle bir önlemden sonra, şeylerin olasılıkla nasıl biçimleneceği, bağlayıcı biçimde söylenemez. Gelecekteki kuşakların sosyal örgütlenmelerini ayrıntıda nasıl biçimlendireceklerini ve gereksinimlerini en mükemmel biçimde nasıl doyurabileceklerini hiç kimse bilemez. Toplumda her şey, doğada olduğu gibi sürekli akış halindedir, biri gelir diğeri gider, eskinin, ölmüş olanın yerine, yeni yaşama yeteneğine sahip olan geçer. Erimini ve önemini çoğunlukla kimsenin öngöremeyeceği, buluşlar, keşifler ve iyileştirmeler yapılıyor, bunlar etkili oluyor ve önemlerine göre insani yaşam tarzını, tüm toplumu altüst ediyor ve dönüştürüyorlar.

Yani aşağıdaki açıklamalar ancak, tartışmaların sonucunda kendiliğinden çıkan ve uygulanmaları belli bir dereceye kadar kavranabilen genel ilkelerin daha da geliştirilmesi ile ilgili olabilir. Toplum şimdiye dek, çoğunlukla öyle görünse de —"insan ittiğini sanırken itilir"—, tek tek kişiler tarafından kendisini yönettiren ve yönlendirten bir varlık değildi, toplum, belirli içkin yasalara göre gelişen bir organizmadır; gelecekte, tek tek kişilerin isteğine göre yönlendirme ve yönetme hiç mümkün olmayacaktır. Toplum bundan sonra, kendi özünün sırrına ermiş bir demokrasi olur, kendi gelişiminin yasalarını keşfetmiştir ve şimdi bunları azimkârlıkla gelişiminin devamı için uygular.

---

[1] Berlin 1884.

Yirmi Birinci Bölüm

SOSYALİST TOPLUMUN TEMEL YASALARI

1 — Çalışabilir Durumda Olan Herkesin Çalışmaya Çekilmesi

Toplum, tüm iş araçlarının mülkiyetine sahip olur olmaz, ***cinsiyet farkı gözetilmeksizin, çalışabilir durumda olan herkesin çalışma zorunluluğu, sosyalize toplumun temel yasası olur.*** Toplum emek olmadan varolamaz. Yani, toplum, gereksinimlerini tatmin etmek isteyen herkesin, bedensel ve düşünsel yetenekleri ölçüsünde, herkesin gereksinimlerinin tatmini için gereken maddelerin yapımında çalışmasını talep etme hakkına sahiptir. Sosyalistlerin çalışmayı ortadan kaldırmak istedikleri anlamsız iddiası, eşi bulunmaz bir saçmalıktır. Çalışmayanlar, tembeller ***yalnızca*** burjuva dünyasında vardır.

Sosyalizm, İncil'deki şu sözlerle uyum içindedir: Çalışmayan yemek de yememelidir. Ama çalışma, yararlı üretken bir faaliyet olmalıdır. Yani yeni toplum, herkesin mevcut gereksinimlerinin tatmini için belirli bir randıman vermek zorunda olduğu, endüstriyel, mesleki, tarımsal ya da başkaca yararlı bir faaliyet göstermesini talep edecektir. ***İşsiz zevk, zevksiz iş olmayacaktır.***

Herkesin çalışmaya yükümlü olmasıyla, çalışmada şu üç koşulun yerine gelmiş olduğunu görmek herkesin yararınadır. Birincisi, çalışma süresinin ölçülü olması ve kimseyi zorlamaması; ikincisi, olabildiğince hoş olması ve değişiklik sunması; üçüncüsü, olabildiğince verimli olması — çünkü ça-

lışma süresinin ölçüsü ve eğlencenin ölçüsü buna bağlıdır. Fakat bu üç koşul yine, eldeki iş araçlarının ve işgüçlerinin tür ve miktarına ve toplumun yaşam standardı beklentilerine bağlıdır. Sosyalist toplum, proleterce yaşamak için değil, ***bilakis insanların büyük çoğunluğunun proleterce yaşam tarzını ortadan kaldırmak için kurulur.*** Yaşamın hoşluklarından herkesi olabildiğince yüksek ölçüde yararlandırmaya çalışır ve böylece şu soru ortaya çıkar: Toplumun talepleri ne kadar yüksek olacaktır?

Bunu saptayabilmek için, toplumun tüm faaliyet alanlarını kapsayan bir yönetim gereklidir. Belediyelerimiz bunun için amaca uygun bir temel oluştururlar; genel bakışı sağlamak için bunlar fazla büyükse, bölgelere ayrılırlar. Bir zamanlar ilkel toplumda olduğu gibi şimdi de ***cinsiyet farkı gözetilmeksizin*** belediyenin tüm ergin üyeleri yapılan seçimlere katılırlar ve yönetimi yönlendirecek olan güvenilir kişileri belirlerler. Tüm yerel yönetimlerin başında merkezi yönetim bulunur — hemen belirtelim, bu egemen güç olan bir iktidar değil, bilakis icracı bir yönetici kuruldur. Merkezi yönetimin bütün tarafından doğrudan mı yoksa belediye yönetimince mi atandığı önemli değildir. Bu sorular gelecekte, bugün sahip oldukları öneme sahip olmayacaklardır, çünkü sözkonusu olan, daha büyük güç, etki ve daha yüksek gelir sağlayan görevlerin işgali değil, bilakis ***erkek*** ya da ***kadın olsun*** en işe yararların seçildiği, gereksinime ve seçmenleri isteğine göre görevlerinden geri alınabildiği ya da yeniden seçilebildiği, güvene dayalı görevlerdir. Tüm görevler yalnızca süreli üstlenilir. Yani bu makamların sahipleri özel bir "memur niteliği"ne sahip değildir, sürekli bir fonksiyon ve yükselme için hiyerarşik bir düzen yoktur. Açıklanan bu noktalara göre, merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında il yönetimleri vs. gibi ara basamakların olup olmayacağı sorusu da önemsizdir. Gerekli görüldüklerinde kurulurlar, gerekli değillerse kurulmazlar. Bütün bunlar hakkında pratikten çıkan ihtiyaçlar karar verir. Toplumun gelişimindeki ilerlemeler eski örgütleri gereksiz kıldıysa bunlar alay-î vâlâsız ve kavgasız ortadan kaldırılır, çünkü onların varlığı kimseye kişisel bir çıkar sağlamaz, ve yenileri kurulur. ***Yani en geniş demokratik temel üzerinde yükselen bu yönetim, bugünkü yönetimden temelden farklıdır.*** Yönetimde ya da hükümette ufak bir değişiklik için gazetelerde ne mücadeleler, parlamentolarda ne ağız dalaşları yapılıyor, bürolarımızda ne dosya yığınları oluşuyor!

Temel görev önce, kullanılabilir güçlerin sayı ve türünü, iş araçlarının, fabrikaların, atölyelerin, ulaşım araçlarının, toprağın vs., ve bugüne kadarki

randımanın miktarı ve türünü saptamaktır. Ayrıca hangi stokların mevcut olduğu ve belirli bir zaman diliminde gereksinimi karşılamak için hangi miktarlarda eşya ve malzeme gerektiği saptanmalıdır. Bugün devlet ve çeşitli kamu kurumları yıllık bütçelerini nasıl tespit ediyorlarsa, gelecekte aynı şey tüm toplumsal gereksinim için yapılacaktır. Bu arada genişlemiş ya da yeni gereksinimlerin gerektirdiği değişimler eksiksiz dikkate alınacaktır. Burada ana rolü istatistik oynar; istatistik yeni toplumda en önemli yardımcı bilimdir, tüm toplumsal faaliyet için ölçüyü sağlar.

İstatistik artık bugün de benzer amaçlarla kullanılıyor. İmparatorluk, devlet, belediye bütçelerinin büyük bölümü, tek tek yönetim dallarında her yıl yapılan istatistiki araştırmalar üzerinde yükselir. Uzun süreli tecrübeler ve cari gereksinimlerdeki belirli bir stabilite bunu kolaylaştırır. Büyükçe bir fabrikanın sahibi, bir tüccar, ***normal*** koşullar altında, gelecek çeyrek yıl için ne tür gereksinimleri olduğu ve üretimiyle, satın alışlarını hangi tarzda düzenlemesi gerektiğini tam olarak belirleyebilecek durumdadır. Aşırı değişimler olmazsa, bunu kolayca ve zahmetsiz yerine getirebilir.

Kör anarşik üretimin, yani, dünya piyasasında çeşitli maddelerin stokları, sürümü ve gereksinimi üzerine bilgi olmaksızın yapılan üretimin, krizlere yol açtığı deneyimi, daha önce de vurgulandığı gibi, çeşitli sanayi dallarındaki büyük sanayicileri yıllardır, bir yandan fiyatları tespit etmek, öte yandan edinilmiş deneyimler ve alınmış siparişler temelinde üretimi düzenlemek için kartellerde ve tröstlerde birleşmeye yöneltiyor. Her bir işletmenin üretim kapasitesi ve olası satışının ölçüsüne göre, sonraki aylarda ne kadar üretebileceği saptanır. Aykırı davrananlara cezai şart ve tart uygulanır. İşverenler bu sözleşmeleri kamunun yararına değil, kendi çıkarları için onun zararına yaparlar. Amaçları, kendilerine en büyük avantajı sağlamak için koalisyonun gücünü kullanmaktır. Tek tek işverenlerin rekabet mücadelesi içinde hiçbir zaman elde edemeyeceği fiyatlar, üretim düzenlenerek, kamudan talep edilmek istenir. Yani, gereksindikleri bir ürün için talep edilen fiyatı ödemek zorunda olan tüketicilerin sırtından zenginleşilir. Ve tüketiciler gibi, işçiler de karteller, tröstler vs.'den zarar görür. Üretimin işverenlerce düzenlenmesi, memur ve işçilerin bir kısmını işsiz bırakır, bunlar yaşamak için, çalışan yoldaşlarının ücretlerini aşağı çekerler. Ayrıca kartellerin sosyal gücü o kadar büyüktür ki, işçi örgütleri de onlara karşı nadiren direnebilir. Böylece işverenler çifte avantaj sağlar, daha yüksek fiyatlar koyarlar ve daha düşük ücretler öderler. Üretimin işveren birlikleri tarafından bu biçimde düzenlenişi, ***sosyalist toplumda gerçekleşecek olanın tam tersidir.*** Bu-

gün işverenin çıkarı belirleyicidir, gelecekte genelin çıkarı belirleyici olacaktır. Fakat burjuva toplumda en iyi örgütlenmiş kartel bile tüm faktörleri kavrayamaz ve hesap edemez; dünya piyasasında rekabet ve spekülasyon kartele rağmen, şiddetle sürer ve böylece hesaplamanın bir gediği olduğu aniden ortaya çıkar ve yapay bina yıkılır.

Büyük sanayi gibi ticaret de kapsamlı istatistiklere sahiptir. Büyük ticaret ve liman bölgeleri, her hafta, petrol, kahve, pamuk, şeker, tahıl vs. stokları üzerine toplu listeler gönderirler, ancak gerçeğin bilinmemesinde mal sahiplerinin büyük çoğunlukla kişisel çıkarı olduğundan bu istatistikler çoğunlukla tam değildir. Ama genel olarak bu istatistikler oldukça güvenilirdir ve ilgililere, pazarın ileriki günlerde nasıl şekilleneceği hakında bir genel bakış sunarlar. Ama burada da tüm hesapları yanıltan ve bir kenara iten ve çoğunlukla her türlü reel işi olanaksız kılan spekülasyon dikkate alınmak zorundadır. Ama burjuva dünyasında, çatışan çıkarlarıyla binlerce özel üretici karşısında üretimin genelde düzenlenmesi nasıl olanaksızsa, distribüsyonun (ürünlerin dağıtımı) düzenlenmesi de, ticaretin spekülatif karakteri, ticaret yapanların büyük sayısı ve çıkarlarının zıtlığı karşısında aynı şekilde olanaksızdır. Şimdiye kadar yapılanlar, sadece, özel çıkar ortadan kalkıp, her şeye genel çıkar egemen olur olmaz, nelerin yapılabileceğini gösteriyor. Her yıl çeşitli uygar devletlerde yapılan ve hasılatın yüksekliği, kendi gereksiniminin karşılanma oranı ve fiyat olasılıkları ile ilgili sonuçlar çıkarmaya izin veren, devlet eliyle yapılmış hasılat istatistikleri bunun için bir kanıttır.

Fakat sosyalize bir toplumda ilişkiler tamamen düzenlenmiştir, tüm toplum dayanışmayla birbirine bağlıdır. Her şey plâna ve düzene göre gerçekleşir ve böylece çeşitli gereksinimler için ölçünün saptanması kolay olur. Önce bazı tecrübeler edinildikten sonra, her şey kolaylıkla gerçekleşir. Örneğin fırın, kasap, ayakkabı ürünleri, çamaşır vs. gereksinimi için çıkan ortalama sonuç istatistiki olarak saptandığında ve öte yandan sözkonusu üretim kurumlarının çalışma kapasitesi tam olarak bilindiğinde, ***buradan toplumsal olarak gerekli günlük çalışma süresi için ortalama ölçü çıkar. Ayrıca belirli maddeler için daha fazla üretim kurumlarının gerekli olup olmadığı ya da bunların sınırlanması veya başka amaçlar için düzenlenip düzenlenemeyeceği bilgisi çıkar.***

Herkes çalışmak istediği iş dalı hakkında kendisi karar verir. İş alanlarının çeşitliliğinin büyüklüğü, çok farklı istekleri karşılama olanağı sağlar. Bir alanda güçlerin fazlalığı, diğerinde eksikliği ortaya çıktığında, yönetim

düzenlemeyi yapmak ve dengeyi sağlamakla yükümlüdür. Üretimi örgütlemek ve çeşitli güçlere doğru yerde kullanılma olanağı sağlamak, seçilmiş fonksiyonerlerin temel görevi olacaktır. Tüm güçler karşılıklı olarak işe uyum sağladığı ölçüde, makinenin çarkı daha düzgün çalışır. Tek tek iş dalları ve bölümler, yönetimi devralacak olan düzenleyicilerini seçerler. Bunlar bugünkü iş müfettişleri ve atölye şefleri gibi disiplin ustaları değil, kendilerine devredilmiş, üretici yerine, yönetici fonksiyonu gerçekleştiren yoldaşlardır. İlerlemiş örgütlenme ve tüm organların daha yüksek eğitimi ile bu fonksiyonların, belirli bir düzenden sonra, ***cinsiyet farkı gözetilmeksizin,*** tüm katılanların üstlenebileceği seçenekte olması imkânsız değildir.

2 — Çıkarların Uyumu

Tam özgürlük ve demokratik eşitlik üzerinde örgütlenen, birinin herkes için, herkesin biri için olduğu, yani tam dayanışmanın egemen olduğu çalışma, bugünkü ekonomik sistemde, hiçbir yerde bulunmayacak olan bir yaratıcılık ve yarış üretecektir. Bu yaratıcı ruh, çalışma verimliliğine de etkide bulunur.

Ayrıca herkes, ***birbiri için çalıştığından,*** tüm eşyaların olabildiğince iyi ve mükemmel ve gerek iş zamanından tasarruf için gerekse daha yüksek taleplerin doyumu açısından yeni ürünlerin üretimine zaman kazanmak için olabildiğince az güç ve çalışma süresi harcanarak yapılması herkesin çıkarınadır. ***Bu ortak çıkar herkesi, çalışma sürecinin iyileştirilmesi, basitleştirilmesi ve hızlandırılması üzerine düşünmeye iter. Buluş ve keşif yapmak hırsı en yüksek derecede teşvik edilir, öneri ve düşüncelerde biri diğerini geçmeye çalışır.***[1] Yani sosyalizmin karşıtlarının iddia ettiklerinin tam tersi

[1] "Başkalarının övgü ve hayranlığını uyandırmak için, en muazzam çabaları teşvik eden yarışın gücü, deneyle sabit olduğu gibi, insanların açıkça yarıştığı her yerde, bizzat halkın yararlanmadığı tartışmalı şeylerin sözkonusu olduğu yerde bile, yararlı oluyor. Fakat genel için iyiyi en fazla kimin yapabileceği yarışı, sosyalistlerin reddetmediği bir yarış türüdür." John Stuart Mill, "Politik Ekonomi". Aynı amaç ve çabanın peşindeki kişilerin her demeği, her birliği yüksek çabaların sayısız örneklerini sunar, bunlar maddi değil, bilakis yalnızca manevi başarılar kazanırlar. Ama yarışanları, ortak davaya yararlı olma isteğiyle kendini gösterme hırsı teşvik eder. Bu tür hırs bir erdemdir, herkesin yararına faaliyet gösterir, bu arada tek tek kişiler de doyum bulur. Hırs yalnızca, bütünün zararına ya da başkalarının sırtından faaliyet gösterdiğinde zararlıdır.

gerçekleşecektir. Burjuva dünyasında ne kadar çok mucit ve kâşif, yok olup gider! Ne kadarı kullanılır ve bir kenara itilir! Burjuva toplumun tepesinde mülkiyet yerine akıl ve yetenek bulunsaydı, ***işverenlerin büyük bölümü işçilerine, atölye şeflerine, teknisyenlerine, mühendislerine, kimyagerlerine vs. yerlerini bırakmak zorunda kalırlardı.*** Daha sonra para kesesi büyük olan adamın kullandığı icatların, keşiflerin ve iyileştirmelerin yüzde doksandokuzunu yapanlar bu adamlardır. Keşiflerinin ve icatlarının uygulanması için olanakları sağlayacak adamı bulamadıklarından kaç bin kâşif ve mucidin mahvolduğu, ne kadar müstesna kâşif ve mucidin günlük yaşamın sosyal sefaleti altında ezildiği, her türlü hesaplamadan uzaktır. Akıllı ve keskin zekâlı kişiler değil, büyük olanaklara sahip kişiler dünyanın efendileridir, bununla, akıl ile şişkin bir kesenin aynı kişide bir araya gelmediğini söylemek istemiyorum.

Pratik yaşam içinde bulunan herkes, bugün işçinin, uygulanan her iyileştirmeye, her yeni buluşa nasıl kuşkuyla baktığını bilir. Haklı olarak; çünkü kural olarak bu, işçinin değil, onu uygulayanın yararınadır; işçi, makinelerin ve uygulanan iyileştirmelerin kendisini fazlalık olarak sokağa atacağından korkmak zorundadır. İnsanlığı onurlandıran ve yarar sağlaması gereken yeni bir buluş için işçinin dilinde sevinçli onay yerine lânetleme bulunur. Ve üretim süreciyle ilgili işçinin keşfettiği kimi iyileştirmeler uygulanmaz. İşçi bundan yarar değil zarar göreceğinden korktuğu için gizli tutar. Bunlar, çıkar çelişkisinin doğal sonuçlarıdır.[1]

---

[1] v. Thünen, "Soyutlanmış Devlet" (Rostock) ,şöyle der: "***Çıkarların çelişkisi ortadan kaldırılmadığı sürece,*** proleterler ile mülk sahiplerinin sürekli düşmanca karşı karşıya durması ve uzlaşmaz kalmasının nedeni karşıt çıkarlarda yatmaktadır. Fabrikadaki buluşlar, kara ve demiryollarının yapımı, yeni ticari bağların kurulmasıyla yalnızca patronun refahı değil, zaman zaman ulusal gelir de çok artabilir. Ama şimdiki toplumsal düzenimizde işçi bundan etkilenmez, onun durumu olduğu gibi kalır, ***gelirdeki tüm artış girişimcilere, kapitalistlere ve toprak sahiplerine düşer.***" Bu son cümle, Gladstone'un İngiliz parlamentosunda 1864'de "gelirin ve gücün (İngiltere'de son yirmi yılda gerçekleşen) bu sarhoş edici artışı, yalnızca mülk sahibi sınıfla sınırlı kalmamıştır" ifadesinin neredeyse sözcüğü sözcüğüne öncelenmesidir. Ve v. Thünen, eserinin 207. sayfasında: ***"Kötülük, işçinin ürününden ayrılmasında yatar"*** der.

Morelly, "Yasamanın Prensipleri"nde şöyle diyor: "Mülkiyet bizi iki sınıfa bölüyor, zengin ve yoksul. Birileri servetlerini seviyor ve devleti savunmak istemiyor; diğerlerinin vatanlarını sevmesi mümkün değil, çünkü onlara sefaletten başka bir şey vermiyor. Fakat mal ortaklığında herkes vatanı sever, çünkü herkes onun aracılığıyla yaşam ve mutluluk elde eder."

Sosyalist toplumda çıkarlar çelişkisi ***ortadan kaldırılmıştır.*** Herkes kendisine yararlı olması için yeteneklerini geliştirir ve böylece aynı zamanda kamuya yararlı olur. Bugün kişisel egoizmin ve kamu yararının doyumu çoğunlukla birbirini dışlayan ***çelişkilerdir;*** yeni toplumda bu çelişkiler ortadan kaldırılmıştır, ***kişisel egoizmin doyumu ve kamu yararının teşviki birbiriyle uyum içindedir, örtüşürler.***[1]

Böyle bir moral durumun olağanüstü etkisi akla yatkındır. Çalışma verimliliği büyük ölçüde gelişecektir. Çalışma verimliliği özellikle, ***işgüçlerinin,*** eksik iş aletleri ve iş araçlarıyla üretim yapan yüzbinlerce ve milyonlarca cüce işletmelerde muazzam ***parçalanmışlığının*** sona ermesiyle de olağanüstü artacaktır. Alman iş yaşamının sayısız cüce, orta ve büyük işletmeye nasıl parçalanmış olduğu yukarıda kanıtlandı. Küçük ve orta işletmelerin, modern tekniğin tüm avantajlarıyla donanmış büyük işletmelerde toplanmasıyla, şimdi varolan çok büyük güç, zaman, her türde malzeme (ışık, ısıtma vs.) ve yer israfı ortadan kaldırılır ve çalışma verimi birçok kez artırılır. Küçük, orta ve büyük işletmeler arasında nasıl bir verimlilik farkı bulunduğunu, Massachusetts eyaletinin 1890 yılı sanayi incelemesinden görelim. Orada başlıca on sanayi branşından işletmeler üç kategoriye ayrılmıştı. Ürün değeri olarak 40 000 Dolardan az üretenler alt sınıfa, 40 000 ile 150 000 Dolar arası mal değeri üretenler orta sınıfa ve 150 000 Dolardan fazla mal değeri üretenler üst sınıfa dahildi.

Sonuç şöyleydi:

	İşletmelerin sayısı	Tüm işletmelerin yüzde oranı	Tekil sınıfların toplam üretim değeri dolarla	Toplam ürün değerinin yüzde oranı
Alt sınıf	2042	55,2	51 660 617	9,4
Orta sınıf	968	26,2	106 868 635	19,5
Üst sınıf	686	18,6	390 817 300	71,1
	3696	100	549 346 552	100

[1] Komünizmin avantajlarını ve dezavantajlarını değerlendirirken Stuart Mill "Politik Ekonomi"sinde şöyle diyor: "Böyle bir anlayışın (kamu çıkarının aynı zamanda kişisel de oldu-

Orta ve büyük işletmelerle karşılaştırıldığında sayıları iki kat fazla olan küçük işletmeler, toplam ürünün yalnızca yüzde 9,4'ünü üretmişti ve sayıları yalnızca yüzde 23 olan büyük işletmeler tüm diğer işletmelerin ürün miktarının neredeyse iki buçuk katını üretmişti. Fakat büyük işletmeler de, toplam üründe çok daha ***büyük*** bir çalışma niceliği oluşturulabilecek en yüksek teknik üretimle çok daha rasyonel şekilde düzenlenebilir.

En rasyonel temelde yapılan bir üretimde zaman açısından neler kazanılabileceği üzerine 1886'da Th. Hertzka, "Sosyal Gelişimin Yasaları" kitabında ilginç bir hesap yapmıştır. O zamanlar 22 milyon olan Avusturya nüfusunun gereksinimlerini büyük üretim yoluyla imal etmek için, işgücü ve zaman açısından ne kadar masraf gerektiğini inceledi. Hertzka bu amaçla, çeşitli alanlarda büyük işletmelerin çalışma kapasitesi üzerine bilgiler topladı ve daha sonra hesaplarını yaptı.

Bu hesaplara, sözü edilen sayıda nüfusa, tarım ürünleri ve et gereksinimlerini karşılamaya yetmesi gereken 10 1/2 milyon hektarlık tarım alanı ve üç milyon hektar çayırın idaresi dahildir. Ayrıca Hertzka hesaplamasına ev yapımını da dahil etti, öyle ki, her aile 50 yıl süreyle hesaplanmış 5 odalı, 150 metrekarelik bir ev edinecekti. Tarım, inşaat, un ve şeker üretimi, kömür-demir ve makine sanayi, giyim sanayi ve kimya sanayii için, şimdi alışılmış günlük ortalama zaman ölçüsüyle yıl boyunca çalışmak zorunda olan 615 000 işgücünün gerekli olduğu sonucu çıktı. Ancak bu 615 000 kişi, ***tüm kadınlar ve 16 yaşın altındakilerle, 50 yaşın üstündeki erkek nüfus, üretimden uzak durduğunda Avusturya'nın çalışabilir nüfusunun yalnızca yüzde 12,3'ünü oluşturuyordu.*** Hesaplamanın yapıldığı dönemde mevcut olan 5 milyon erkek, 615 000 kişi ile aynı biçimde çalıştırılsa, 22 milyon insan için en gerekli yaşam gereksinimlerinin imal edilmesi için ***herbirinin yalnızca 36,9 günde, tam altı hafta çalışması gerekecekti.*** Ama yılda 37 yerine 300 işgünü alırsak, ve 11 saatlik işgünü ile hesap edersek, böylece çalışmanın yeni örgütlenmesinde, ***en gerekli ihtiyaçları karşılamak için günde yalnızca 1 3/8 saat yetecektir.***

Hertzka, daha iyi durumdakilerin lüks gereksinimlerini de hesapladı ve 22 milyon insanın gereksinimi için imalatın 315 000 işçi daha gerektirdiğini

---

ğu anlayışının) gelişimi için hiçbir alan, komünist bir ortaklıktan daha elverişli olamaz. Şimdi tekil ve egoist çıkarların takibiyle kendini zahmete sokan tüm hırs ve tüm bedensel ve düşünsel faaliyetler, başka bir etkinlik çerçevesi talep edecek ve bizzat kamunun genel hayrı için çaba sarfedecektir."

buldu. Hertzka'ya göre, Avusturya'da yetersiz temsil edilen bazı sanayiler gözönüne alınarak, ***nüfusun tüm gereksinmelerini 60 günde*** karşılamak için tam bir milyon kişi = 16 yaşın altında ve elli yaşın üstündekiler hariç, çalışabilir erkek nüfusun yüzde 20'si gerekiyordu. Yine çalışabilir tüm erkek nüfusu hesaba katarsak, bunlara ***günde ortalama yalnızca ikibuçuk saat çalışma süresi yetecektir.***[1]

Bu hesap, koşulları kavrayan hiç kimseyi şaşırtmayacaktır. Böyle az bir zaman ölçüsünde, hasta ve sakatların dışında 50 yaşın altında erkeklerin henüz çalışabildiği, ayrıca 16 yaşın altındaki gençliğin, aynı şekilde kadınların büyük bölümünün, çocuk eğitimi, yiyecek hazırlama vs. için ayrılmadıkları sürece faaliyet gösterebileceğini varsayarsak, çalışma süresi daha da azalabilir, ya da gereksinimler büyük ölçüde artırılabilir. Ayrıca çalışma sürecinin mükemmelleştirilmesinde başka avantajlar yaratacak, çok daha önemli, şu anda görülemeyen çok daha önemli ilerlemeler olacağını kimse reddetmeyecektir. Öte yandan bugün yalnızca bir azınlığın tatmin edebildiği bir sürü gereksinimin herkes için tatmini sözkonusudur ve yüksek uygarlık gelişiminde her zaman, aynı şekilde tatmin edilmesi gereken yeni gereksinimler oluşur. ***Şu sürekli tekrarlanmak zorundadır: yeni toplum proleterce yaşamak istemiyor, en gelişmiş uygar bir halk olarak yaşamayı talep ediyor, hem de baştan sona dek, tüm parçalarında.*** Ama yeni toplum herkesin yalnızca maddi gereksinimlerini tatmin etmekle kalmamalı, herkese her türden sanat ve bilim eğitimi için, dinlenme için yeterli zaman da sağlamalıdır.

3 — Çalışmanın Organizasyonu

Sosyalist ortak ekonomi, burjuva bireysel ekonomiden daha başka, çok önemli noktalarda ayrılacaktır. Burjuva üretimin büyük bölümü için belirle-

[1] Bay Eugen Richter "Yanlış İnançlar"da, bizim tarafımızdan vaadedilen, genel çalışma zorunluluğu ve çalışma sürecinin en üst teknik örgütlenmesinde gerçekleşecek olan çalışma süresinin olağanüstü kısalmasıyla alay ediyor. Gerekli fazla üretimin gerçekleştirilemeyeceğini iddia etmek için büyük sanayiin verimliliğini olabildiğince düşünmeye, buna karşılık küçük işletmenin önemini abartmaya çalışıyor. Sosyalizmin olanaksız görünmesi için mevcut "düzenin" bu savunucuları, kendi toplum düzenlerinin üstünlüklerini gözden düşürmek zorundadır.

yici olan ve müşterilerin çoğunluğu yalnızca çabuk aşınan, ucuz mal satın alabildiği için belirleyici olmak zorunda olan, "ucuz ve kötü" ilkesi ortadan kalkar. Uzun süre dayanan ve daha seyrek değiştirilmesi gereken yalnızca en iyi üretilir. Yalnızca israfı ve çoğunlukla zevksizliği teşvik eden moda budalalığı ve çılgınlığı biter. Kuşkusuz bugünkünden daha elverişli ve uygun giyinilecektir —bu arada belirtelim, son yüzyılların modaları, özellikle erkek dünyasınınki, her türlü zevksizlikle öne çıkıyor— ama artık her üç ayda bir yeni bir moda yürürlüğe konmayacaktır, bu, bir yandan kadınların kendi aralarındaki rekabet mücadelesiyle, diğer yandan gösteriş tutkusu, kendini beğenmişlik ve zenginliğini gösterme gereksinimiyle yakından ilişkilidir. Şu anda bu moda budalalıklarından bir sürü kişi geçimini sağlıyor ve bunlar kendi çıkarları için onu tahrik etmek ve son haddine vardırmak zorundadırlar. Giyimde moda budalalığıyla ev stilinde moda taşkınlıkları denk düşer. Burada eksantrikler en parlak dönemini yaşıyor. Gelişimleri yüzyıllar süren ve çeşitli halklarda oluşan stiller —artık Avrupalıların stiliyle yetinilmiyor, Japonların, Hintlilerin, Çinlilerin vs. stiline geçiliyor— birkaç yılda tüketiliyor ve bir kenara atılıyor. Tatbiki sanatla uğraşanlarımız onca örnek ve modelleri ne yapacaklarını artık bilemiyorlar. Tam bir "stili" seçip, harcanan masrafları çıkarabileceklerini düşünürken, düşünsel ve fiziksel güçten, paradan ve zamandan yeniden büyük fedakârlıklar isteyen yeni bir "stil" ortaya çıkıyor. Bir modadan diğerine ve bir stilden diğerine bu koşmaca ve kovalamaca da çağın asabiyetini en anlamlı biçimde yansıtıyor. Hiç kimse bu telaş ve gürültüde anlam ve mantık yattığını ve toplumun sağlıklılığının belirtisi olarak görülmesi gerektiğini iddia etmeye kalkmayacaktır.

Toplumun yaşam alışkanlıklarına daha büyük bir istikrarı yine sosyalizm getirecektir; huzuru ve zevki mümkün kılacak ve şu anda egemen olan telaş ve heyecandan kurtarıcı olacaktır. Bundan sonra çağımızın hastalığı sinirlilik ortadan kalkacaktır.

Çalışma alabildiğine hoş olmalıdır. Zevkli ve pratik kurulmuş üretim yerleri, her türlü tehlikeden alabildiğince korunma, rahatsız edici kokuların, buharların, dumanların vs. kısaca sağlığa zararlı tüm etkilerin ortadan kaldırılması buna dahildir. Yeni toplum başlangıçta, eskisinden devralınmış yardımcı araçlar ve iş araçlarıyla üretim yapar. Fakat bunlar yetersizdir. Çok sayıda dağınık, her yönden son derece yetersiz iş yerleri, yetersiz iş aletleri ve işe yaramaz makineler, ne çalışanların sayısına ne de bunların rahatlık ve

hoşluk taleplerine yetmez. Yani, çok sayıda büyük, aydınlık, havadar, mükemmel donatılmış ve süslenmiş iş yerlerinin yapımı en acil gereksinimdir. Sanat ve teknik, kafa ve el becerisi hemen kapsamlı bir faaliyet alanı bulur. Makine yapımının, iş aletleri üretiminin, inşaatçılığın tüm alanları ve iç düzenlemeyle ilgili iş dalları faaliyet için en fazla fırsata sahiptir. İnsanın buluş zekası, rahat ve hoş yapılar, amaca uygun havalandırma, ışıklandırma ve ısıtma, makine ve teknik donanım ve temizlik tertibatı konusunda neler yaratabiliyorsa, kullanıma sokulur. Motor gücünden, ısıtmadan, ışıklandırmadan, zamandan tasarruf ve herkesin çalışma ve yaşama rahatlığı, işyerlerinin amaca uygun belli noktalarda ***yoğunlaşmasını*** gerektirir. Evler işyerlerinden ayrılır, sanayi ve endüstriyel faaliyetinin nahoşluklarından kurtulur. Ve bu nahoşluklar da, yine amaca uygun düzenlemeler ve her türden önlemlerle en aza indirilir, sonuçta yok edilir. Tekniğin bugünkü durumu artık, maden ocakları, kimyasal işletmeler vs. gibi en tehlikeli meslek türlerini, tehlikelerinden ***tam*** olarak arıtmak için yeterince olanağa sahiptir. Bunlar burjuva dünyasında kullanılmazlar, çünkü büyük masraflara yolaçarlar ve işçinin korunması amacıyla gerekenden fazlasını yapmak için bir yükümlülük yoktur. Örneğin maden ocaklarındaki çalışmanın nahoşlukları, başka tarzda çalışılarak, kapsamlı havalandırmayla, elektrikle aydınlanmayı yürürlüğe koyarak, iş saati önemli ölçüde kısaltılarak ve işgücü sık değiştirilerek ortadan kaldırılabilir. Örneğin inşaatlarda kazaları neredeyse olanaksız kılan ve buradaki çalışmayı en hoş hale getiren koruyucu araçlar bulmak için de özellikle keskin bir zekâ gerekmez. Örneğin büyük yapılarda ve açık havadaki tüm çalışmalarda güneş sıcağına ve yağmura karşı yeterli koruma önlemleri yeterli ölçüde yapılabilir.

Yeterli işgücüne sahip olan sosyalist toplum gibi bir toplumda, işgücünün sık değişimi ve belirli işlerin yılın ve günün belirli zamanlarına yoğunlaştırılması da kolaylıkla gerçekleştirilebilir.

Toz, duman, is ve kötü kokuların yokedilmesi sorunu artık bugün de kimya ve teknik aracılığıyla tamamen çözülebilir. Ama özel girişimciler bunun için gerekli olanakları feda etmek istemediği için bir şey yapılmaz ya da kısmen yapılır. Yani geleceğin üretim yerleri, yer altında veya üstünde, nerede olursa olsun şimdikinden en avantajlı biçimde farklı olacaktır. İyileştirme düzenlemeleri özel ekonomiler için ilk plânda para sorunudur. Şöyle denir: İş bunları kaldırabilir mi, kârlı mıdırlar? Eğer kârlı değillerse, o zaman ister-

se işçi mahvolsun. Kârın olmadığı yerde sermayenin işi yoktur. İnsancıllığın borsada kuru yoktur.[1]

Sosyalist toplumda kâr sorunu rolünü oynayıp bitirmiştir, onun için ***üyelerinin iyiliğinden*** başka gözetülebilecek bir şey yoktur. Onlara yararlı olan, onları koruyan her şey uygulanmalı, zarar veren şeyler bir kenara bırakılmalıdır. Tehlikeli bir oyuna katılmaya kimse zorlanmaz. Tehlikeli olabilecek girişimler çalışmaya açıldığında, çok sayıda gönüllü bulunacağından emin olunabilir, bunlar hiçbir zaman uygarlığı yıkıcı değil, uygarlığı her zaman teşvik edici girişimler olacağından gönüllülerin sayısı çok daha fazla olur.

4 — Emek Verimliliğinin Artması

Motorlu güçlerin, en mükemmel makinelerin ve iş aletlerinin kapsamlı kullanımı, geniş ölçüde işbölümü ve işgücünün ustaca kombinasyonu, üretimi, yaşamsal gereksinimlerin gerekli miktarda üretimi için ***çalışma süresini büyük ölçüde kısaltabilecek*** düzeye yükseltir. Üretimin artması herkesin yararınadır; ***bireyin üründeki payı emek verimliliğiyle artar ve öte yandan artan verimlilik, toplumsal gerekli olarak belirlenmiş çalışma süresinin kısaltılmasını mümkün kılar.***

Kullanıma sokulan motorlu güçler arasında en belirleyici yere elektrik sahip olabilir. Burjuva toplum, onu her yerde kullanmak için şimdiden çaba harcıyor. Bu ne kadar kapsamlı ve mükemmel biçimde gerçekleşirse, genel ilerleme için o kadar iyidir. Tüm doğa güçleri arasında bu en müthiş gücün devrimcileştirici etkisi, burjuva dünyanın zincirlerini ***daha çabuk kıracak*** ve sosyalizme kapıları açacaktır. Ama bu güçten tam yararlanmaya ve kapsamlı

---

[1] "Sermaye" diyor Quarterly Revieuer, "kavga ve gürültüden kaçar, korkak karakterdedir. Bu çok doğru, ama gerçeğin tümü değildir. Sermaye kârsızlıktan ya da çok düşük kârdan, doğanın boşluktan korktuğu gibi korkar. Uygun kârla sermaye cesur olur. Yüzde on kâr garantisiyle her yerde kullanılabilir; yüzde yirmi ile canlanır; yüzde elliden pozitif atılgandır; *yüzde yüz için tüm insani yasaları ayakları altında çiğner; yüzde üçyüz de riskini üstlenmeyeceği hiçbir suç yoktur, idam sehpası tehlikesini bile göze alır.* Kavga ve gürültü kâr getiriyorsa, onları cesaretlendirir." Karl Marx, "Das Kapital" 1. Cilt. 2. Baskı, Not, s. 250.

kullanımına ancak sosyalize toplumda ulaşılacaktır. Elektrik gerek motorlu güç, gerekse ışık ve ısınma kaynağı olarak, toplumun yaşam koşullarının düzelmesine korkunç ölçüde katkıda bulunacaktır. Elektriğin, her türlü başka güçten farkı, doğada fazlasıyla mevcut olmasıdır. Irmaklarımız, denizin gelgit hareketi, rüzgâr, güneş ışığı, —bizler bunların tam ve amaca uygun kullanımını anlar anlamaz bize sayısız beygir gücü sunarlar.

Yeryüzünün, düzenli bir teknik işletmenin gerçekleştirilebileceği ölçüde düzenli güneş ısısı alan bölümleri, tam da oralarda, çoğunlukla kullanılmayan ya da hatta rahatsız eden, tüm gereksinimleri çok aşan bir enerji serveti sunar. Belki de bir ulusun kendisine şimdiden bu tür yerlerden bir pay garanti altına alması, abartılı bir tedbirlilik olmayacaktır. Çok büyük alanlar dahi gerekmez; ***Kuzey Afrika'da birkaç milkare, Alman İmparatorluğu gibi bir ülkenin gereksinimi için yetecektir.*** Güneş ısısının konsantrasyonu ile yüksek hararet üretilir ve sonra bununla geri kalan her şey, seyyar mekanik çalışma, akümülatör şarjı, ışık ve ısı veya elektroliz aracılığıyla yakacak üretilir."[1] Bu perspektifi sunan adam hayalperest biri değil, bilâkis Berlin Üniversitesi'nin bir profesörü ve İmparatorluğun fiziksel-teknik kurumunun başkanıdır, bilimde önde gelen bir adamdır. Ve Winnipeg'deki (Kanada) British Association'in 79. Kongresi'nde, ünlü İngiliz fizikçi Sir S. Thomson açılış konuşmasında (Ağustos 1909) şöyle diyordu: "Güneş ışınlarının yaşamımızı devrimcileştireceği günler çok uzak değildir, insan kömüre ve su gücüne bağımlılıktan kurtulacak ve tüm büyük kentler, güneş ısısının kocaman aparatlarla yakalandığı ve kazanılan enerjinin çok güçlü rezervuarlarda biriktirildiği gerçek güneş ışını kapanlarıyla çevrelenecektir... Dünyada tüm işleri yapan, kömürde, ırmaklarda, besinlerde birikmiş güneşin gücüdür. Güneşin, üstümüze serptiği bu gücün ne kadar muazzam olduğu, güneş en tepede ve gökyüzü açıkken yeryüzünün aldığı ısının, Langley'in araştırmalarına göre, Acre başına 7000 beygir güçlük enerjiye denk düştüğünü düşünürsek açıklığa kavuşur. Mühendislerimiz şimdilik bu dev güç kaynağından yararlanma yolunu henüz bulamamış olsalar da, sonunda bunu başaracaklarından kuşku duymuyorum. Dünyanın kömür rezervleri tükendiğinde, ırmaklar gereksinimlerimize yetmediğinde, o zaman dünyanın işlerini tamamlamak için gerekli tüm enerjiyi bu kaynaktan sağlayacağız. O zaman sanayi

[1] Çalışma Erenjisi ve Elektrik Akımının Kullanımı, Fr. Kohlrausch. Leipzig 1900, Duncker & Humblot.

merkezleri, Sahra'mn kavrulan çöllerine kayacaktır ve toprağın değeri, büyük 'güneş ışını kapanları'nın yerleştirilmesine ne kadar uygun olduklarıyla ölçülecektir."[1] Buna göre, bir gün ısınma maddelerinden yoksun kalacağımız kaygısı ortadan kalkıyor. Ve akümülatörün bulunuşuyla, büyük güç miktarlarını bağlamak ve herhangi bir yer ve zaman için saklamak, güneşin, gel-git hareketinin bize sağladığı gücün yanısıra, yalnızca periyodik olarak kazanılabilen rüzgârın ve dağ akarsularının gücünün korunup kullanılabilmesi mümkün olduğundan, sonuçta, gerektiğinde motorlu gücün mevcut olmadığı hiçbir insansal faaliyet yoktur.

Ancak elektriğin yardımıyla büyük ölçekte hidrolik santrallerin inşası mümkün olmuştur. T. Koehn'e göre sekiz Avrupa devletinde ***kullanımdaki hidrolik santraller*** şöyledir:

	Beygirgücü	1000 kişi başına
Büyük Britanya	963 000	23,1
Almanya	1 425 900	24,5
İsviçre	1 500 000	138
İtalya	5 500 000	150
Fransa	5 857 000	169
Avusturya-Macaristan	6 460 000	454,5
İsveç	6 750 000	1 290
Norveç	7 500 000	3 409

Alman eyaletlerinden Baden ve Bavyera, en büyük hidrolik santrallere sahiptir. Baden yalnızca Yukarı Ren'de tam 200 000 beygir gücü kazanabiliyor, Bavyera (100 000 kullanılanın yanısıra) 300 000 kullanılmayan beygir gücüne sahiptir. Karlsruhe'deki Profesör Rehbock tüm yeryüzünde akan suyun teorik ham enerjisini 8 milyar beygir gücü olarak tahmin ediyor. Bunun

[1] Daha 1864 yılında Augustin Mouchot, güneş ısısının doğrudan endüstriyel amaçla kullanımını denedi ve Pifré tarafından daha da geliştirilen bir güneş makinesi projelendirdi. En büyük güneş makinesi (Heliomotor) Kalifomiya'dadır ve pompa cihazı olarak hizmet verir. Kuyulardaki su, dakikada 11 000 litrelik bir hızla yukarı pompalanır.

yalnızca on altıda biri bile verimli biçimde kullanılabilse, yine de sürekli etkin olan 500 milyon beygir gücü kazanılacaktır, bu, 1907 yılında çıkarılan kömürdeki (1 000 milyon ton), yaklaşık olarak hesaplanan enerjinin on katından çok fazla bir enerji miktarıdır. Bu hesaplamalar şimdilik teorik de olsa, "beyaz kömür"de, gelecek için nasıl bir verim öngörebileceğimizi gösterirler. 231 880 kilometrekarelik göl bölgesinden —bu, 540 000 kilometrekarelik tüm Almanya yüzeyinin yaklaşık yüzde 43'üdür— çıkan yalnızca Niagara çağlayanlarında, İngiltere, Almanya ve İsviçre'de mevcut olan toplam su gücünden kazanılandan daha fazlası kazanılabilir.[1] Resmi bir raporda atıfta bulunulan bir başka hesaplamaya göre, Amerika Birleşik Devletleri'nde, yılda 300 milyon ton kömüre eşdeğer, 20 milyon beygir gücünden az olmayan kullanılabilir su gücü vardır.[2] Gürültülü sel suları ve çağlayanların gücüyle, "beyaz" ya da "yeşil" kömürle çalıştırılan bu fabrikaların bacaları da, ateşi de olmayacaktır.

Elektrik, demiryollarımızın hızını iki katına çıkarmayı da mümkün kılacaktır. Geçen yüzyılın doksanlı yıllarının başında Baltimore'lu Bay Meems, saatte 300 kilometre kateden elektrikli bir araba yapmayı mümkün gördüyse ve Lynn'li (Massachusetts) Prof. Elihu Thomson, demiryollarının üstyapısı uygun biçimde güçlendirildiğinde ve sinyalizasyon buna uygun düzenlendiğinde, saatte 260 kilometre kateden elektromotorların yapımına inandıysa, bu beklentiler bugün hemen hemen gerçekleşmiştir. 1901 ve 1902'de, Berlin-Zossen askeri demiryolunda gerçekleştirilen deneme seferlerinde, saatte 150 kilometreye kadar bir hız olanağı sağlanmıştır. Ve 1903 yılında yapılan denemelerde Siemens'in arabası 201, Allgemeine Elektrizitätsgesellschaft'inki 208 kilometrelik bir hıza ulaştı. Bunu izleyen yıllarda buharlı lokomotifle hız treni denemelerinde saatte 150 kilometre ve daha fazla hız elde edildi.

Şimdi şiar, saatte 200 kilometredir. Ve arenaya, mevcut demiryolu hatlarını yük taşımacılığına ayıran ve büyük kentleri tek ray üzerinde hareket eden, 200 kilometre hız yapan trenlerle birbirine bağlayan yeni hız treni projesiyle August Scherl çıkıyor.[3]

---

[1] T. Koehn, Avrupa'nın Bazı Büyük Hidrolik Santralleri ve Ekonomik Önlemleri Üzerine. Elektroteknik Dergi 1909, 38. Defter.

[2] Supply and distribution of Cotton. s. 37 Washington 1908.

[3] 4 kasım 1904 tarihli yeni demiryolu yapımı ve işletme düzeniyle, genel frenli yolcu trenleri için hız sınırı saatte 100 kilometre olarak saptanmıştır. 1908 yılında Prusya Kamu İşleri Bakanlığı, Leipzig-Bitterfeld-Magdeburg ve Leipzig-Halle demiryolu hatlarında, buharlı işletmeden elektrikli işletmeye geçme kararı alınmıştır.

Demiryollarının elektrifikasyonu sorunu, İngiltere, Avusturya, İtalya ve Amerika'da gündemdedir. Philadelphia ile New York arasında saatte 200 kilometre hız yapan elektrikli bir hızlı tren projelendirilmiştir.

Aynı şekilde buharlı geminin hızı artacaktır. Burada belirleyici rolü buharlı türbin oynar.[1] "Bugün teknik ilginin önplânında buharlı türbin bulunuyor. Geniş kullanım alanlarında, pistonlu buharlı makinesinin yerine geçme eğiliminde görünüyor. Çoğu mühendisler buharlı türbini henüz geleceğin bir görevi olarak değerlendirirken, o, tüm teknik dünyanın dikkatini başarılarıyla üzerine çeken, günün sorunu haline geldi... Yeni motorlar için çok geniş kullanım alanını, hızlı çalışan makineleriyle elektroteknik yarattı. Bugün faal olan tüm buharlı türbinlerin çoğunluğu, dinamo makinelerinin çalıştırılmasına hizmet eder."[2] Buharlı türbin eski pistonlu buharlı makine karşısındaki üstünlüğünü özellikle okyanus seferlerinde gösterdi. Buharlı türbinle donanmış İngiliz okyanus buharlı gemisi "Lusitania", Ağustos 1909'da İrlanda'dan New York'a kadarki yolculuğu, saattte 25,85 deniz millik (yaklaşık 48 kilometre) bir ortalama hızla 4 gün 11 saat ve 42 dakikada tamamladı. O zamanın en hızlı gemisi 1863'de inşa edilmiş olan "Amerika", 12,5 deniz mili (23,16) kilometre) yapıyordu.[3] Ve elektrikli pervanenin büyük gemiler için doyurucu bir çözüm bulacağı gün çok uzakta değildir; küçük gemiler için şimdiden kullanılmaktadır. Basit bakımı ve yüksek çalışma güvenliği, iyi otoayarı ve sarsıntısız çalışması buharlı türbini, gemide elektrik enerjisi üretimi için ideal işletici güç yapar. Ve tüm gemi yapımının elektrifikasyonu da, tüm demiryollarının elektrifikasyonu ile el ele yürüyecektir.

Yük taşımacılığı tekniği de elektrikle devrimcileşir. "Buhar gücü, doğa gücüyle elevatörler inşa etme olanağını genel olarak yarattıysa, elektrikli güç aktarımı, bu makinelere özgür hareketlilik ve sürekli çalışmaya hazır halde olmayı sağladığı ölçüde, elevatör yapımında bir devrime yol açtı." Elektrikli işleyiş en ileri değişimi vinç yapımında sağladı. "Haddelenmiş

[1] Eski buharlı makine yalnızca dolambaçlı bir yoldan (ileri geri hareket eden pistonun aracılığıyla) volanları ve kasnakları döndürebilirken, buharlı türbin, rüzgârın rüzgâr gülünü döndürdüğü gibi, dolaysız bir döndürme hareketi üretir.

[2] C. Matschoss, Buharlı Makinenin Gelişimi. 2. Cilt, s. 606-607, Berlin 1908.

[3] "Daha ellili yıllarda, New York'a dek yelkenliyle yolculuk ortalama olarak altı hafta hesaplamıyordu, buharlı gemi oraya iki haftada varıyordu; doksanlı yıllarda bu yol bir haftada, şimdi ise 5 1/2 günde geride bırakılıyor. Bu ilerleme sonucunda dünyanın bu iki parçası, yüzyıl önceki Berlin'le Viyana'dan daha çok birbirine yaklaşmıştır." E. Reyer, Kraft, s. 173. Leipzig 1908.

demirden yekpare, eğri gagasıyla, ağır bir taş kaidenin üzerine yüklenmiş, yavaş hareketlerle ve dışarı fışkıran buharın kedi gibi uslayan gürültüsüyle buharlı vinç, ilk çağlardaki bir canavar izlenimini uyandırır. Bir kez tuttuktan sonra muazzam bir kaldırma gücü geliştirir, ama yükü ağ zinciriyle çengeline geçirmek için insan yardımına gereksinim duyar. Tutmadaki çaresizliği, yavaşlığı ve hantallığı nedeniyle yalnızca ağır yükler için uygundur, hızlı, seri hareket için kullanılamaz.... Elektrikle çalışan çelikten modern vincin salt dış görünüşü bile çok farklı bir tablo sunuyor: kolunun üzerine serbestçe gerilmiş zarif çelikten kafesli kirişi ve oradan yukarı doğru çıkan ince, her yöne doğru hareket ettirilebilir kıskaç kolunu görürüz; bütün bunlara, kumanda koluna hafifçe basarak elektrik akımlarını yönlendiren ve kor halindeki çelik bloku yardımsız kavrayıp havada sallandıracak biçimde, vincin ince çelik organlarını hızlı harekete zorlayan tek bir adam egemen olur; bu arada, elektro motorların hafif vızıltısı dışında hiçbir gürültü duyulmaz."[1] Bu makinelerin yardımı olmaksızın, durmadan artan seri transportun üstesinden gelinemezdi. Ondokuzuncu yüzyılın sonuna dek taşıma gücünün büyütülmesi açısından gerçekleştirilen gelişme, Pola ile Kiel'in tersane vinçleri arasında bu büyümenin karşılaştırılması şu sonucu veriyor: Birincinin taşıma gücü 60 ton, ikincinin 200 tondu. Bir Bessemer çelik fabrikasının çalışması yalnızca, hızlı çalışan elevatörlerin kullanılmasıyla mümkündür, çünkü aksi halde, kısa sürede üretilen çok miktarda sıvı çelik, dökme kalıplarına taşınamaz. Yalnızca Essen'deki Krupp fabrikasında, toplam taşıma gücü 6513 ton olan —650 vagonlu bir yük treniyle eşdeğer— 608 vinç çalışmaktadır. Bugünkü dünya ulaşımı için yaşam koşullarının oluşturduğu deniz taşımacılığının düşük masrafları, eğer hızlı boşaltmayla, gemilere yatırılan sermaye bu kadar yoğun kullanılamasa, mümkün olmayacaktır. Bir geminin elektrikli güverte vinçleriyle donatılması, yıllık toplam işletme masraflarının 23 000 Mark'tan 13 000'e, yani neredeyse yarı yarıya azalmasına yol açmıştır. Oysa bu karşılaştırma yalnızca yaklaşık bir on yıllık gelişmeyi kapsar.

Her geçen gün, ulaşım tekniğinin tüm alanlarında, çığır açıcı başarılar getiriyor. Daha iki on yıl önce çözümlenemez görünen uçuş sorunu, şimdi artık çözülmüştür. Ve eğer kumanda edilebilir Zeplinlerle çeşitli uçuş araçları, yığınların daha kolay ve ucuz taşınmasına değil de, spora ve militarizme hizmet ediyorsa da, ileride toplumun üretici güçlerini de artıracaklardır.

[1] O. Kammerer, Bir Zamanlar ve Şimdi Yük Taşımacılığı Tekniği, s. 260. Berlin 1907

Kablosuz telgraf ve telefon sistemi de çok büyük ilerlemeler kaydediyor; bunun sanayide kullanımı her geçen gün artıyor. Böylece birkaç yıl içinde tüm ulaşım, yeni esaslar üzerine kurulacaktır.

Madenlerin çıkarılması hariç tüm maden işletmesi bugün, daha on yıl önce her türlü düşünebilme olasılığının dışında kalan bir devrim içindedir. Bu devrim madenden su pompalama, madenleri havalandırma, galeriler aracılığıyla taşıma ve asansörle taşımada elektriğin kullanıma sokulmasından ibarettir. Elektromotorun kullanımı, iş makinelerini, pompaları, bucurgatları, çırçırları devrime uğrattı.

Fransa'nın eski Kültür Bakanı Profesör Berthelot'un (8 Mart 1907'de öldü), 1894 ilkbaharında Kimyasal Madde Fabrikatörleri Sendikası'nın bir davetinde, gelecekte kimyanın önemi üzerine yaptığı konuşmasında açıkladığı olasılıklar biraz masalsıdır. Bay Berthelot konuşmasında, 2000 yılında kimyanın durumunun nasıl olabileceğini anlatıyor ve anlatımı kimi mizahi abartmalarla birlikte, birçok doğruyu da içeriyor, bu nedenle bazı bölümlerini aşağıya alıyoruz. Bay Berthelot, birkaç on yıl içinde kimyanın neler yaptığını ortaya koyuyor ve yaptıkları arasında başka şeylerin yanısıra şunları sayıyordu: "sülfürik asitin, sodanın üretimi, ağartma ve boyama, pancar şekeri, terapödik alkoloitler, gaz, altın ve gümüş, kaplama vs.; bunun ardından, metalurjiyi temelden değiştiren elektro-kimya, mayın sanayiini ve savaşı yeni enerjilerle donatan patlayıcı maddeler kimyası ve termokimya, boya, güzel kokular, terapötik ve antiseptik maddelerin vs. üretiminde organik kimyanın mucizesi geldi." Ama bu yalnızca bir ***başlangıçtı,*** yakında çok daha önemli sorunlar çözümlenecekti. 2000'li yıllarda artık tarım ve köylüler olmayacaktı, çünkü şimdiye kadarki toprak kültürü varlığını, kimya ortadan kaldıracaktı. Kömür ocakları ve dolayısıyla da maden işçileri grevleri artık olmayacaktı. ***Yakıtların*** yerine kimyasal ve fiziksel süreçler geçecekti. Sınırlar ve savaşlar ortadan kalkacaktı; hareket aracı olarak kimyasal maddeleri kullanan ***havacılık,*** bu eski donanımların ölüm fermanını okuyacaktı. Sanayiin sorunu, tükenmeyen ve olabildiğince az emekle kendini yenileyebilen güç kaynakları bulmaktan ibaretti. Şimdiye dek, yanan taş kömürünün kimyasal enerjisiyle buhar ürettik; fakat taş kömürünün elde edilmesi zordu ve rezervleri günden güne azalıyordu. ***Güneş ısısını*** ve ***dünyanın içindeki sıcaklığı*** kullanmayı düşünmek gerekiyordu. İki kaynağın da sınırsız kullanımını umut etmek için yeterli neden vardı. 3000-4000 metrelik bir kuyu kazmak bugünkü mühendislerin hele gelecektekilerin becerisini hiç aşmıyordu. Böy-

lece tüm ısının ve tüm sanayiin kaynağı bulunmuş oluyordu; buna bir de suyu ilave edince, dünyada akla gelebilecek tüm makineler çalıştırılabilirdi, bu güç kaynağı yüzlerce yıl içinde farkedilir bir azalmaya uğramayacaktı.

Sayısız kimyasal sorun, bunlar arasında kimyanın en önemli sorunu, kimyasal yoldan ***gıda maddeleri*** yapımı, dünya ısısıyla çözülmüş olacaktı. Prensipte bu sorun şimdiden çözülmüştü; yağların ve sıvı yağların bileşimi çoktandır biliniyordu, şeker ve karbonhidratlarınki de öyle, yakında azot elementlerinin bileşimi de öğrenilecekti. Gıda maddeleri sorunu salt kimyasal bir sorundu; uygun ucuz gücün elde edildiği gün, karbonikasitten karbon, sudan hidrojen ve oksijen ve atmosferden azot ile her türden gıda maddesi üretilecekti. Şimdiye dek ***bitkilerin*** yaptığını, ***sanayi*** yapacaktı, hem de doğadan daha ***mükemmel*** biçimde. Günün saatleri ve mevsimler, yağmur ve kuraklık, don, dolu ve her tarafı harabeye çeviren böcek kaygısından uzak, herkesin cebinde, albümin, yağ ve karbonhidratlı gıda gereksinimlerini karşıladıkları bir kutu kimyasal madde taşıdığı zamanlar gelecekti. O zaman, şimdi kimsenin düşünemeyeceği bir altüst oluş gerçekleşecekti. Ekin tarlaları, üzüm bağları ve hayvan otlakları ortadan kalkacaktı; insan artık canlı yaratıkları öldürerek ve yok ederek yaşamadığından, yumuşaklık ve moral kazanacaktı. O zaman, verimli ve verimsiz bölgeler arasında fark da yok olacaktı ve belki de ***çöller,*** bugün tarım yapılan alüvyonlu topraktan ve çürümeye başlamış bataklık ovalardan daha sağlıklı olduğu için, insanların ***kalmayı en sevdiği yerler*** haline gelecekti. O zaman ***sanat*** da insani yaşamın tüm güzellikleriyle beraber tam olarak gelişecekti. Dünya, deyim yerindeyse, şimdi tarımın çizdiği geometrik figürlerle çirkinleştirilmeyecek, bilâkis isteğe göre çimen ve çiçekler, çalılık ve orman yetiştirilebilecek ve insan soyunun altın çağda, bolluk içinde yaşayabileceği bir ***bahçe*** olacaktı. İnsanlık bu nedenle tembelliğe ve ahlâksızlığa düşmeyecekti. Çalışmak mutluluğun bir parçasıydı, ve insan yalnızca ***kendisi*** için, düşünsel, ahlâki ve estetik gelişimini en yüksek aşamaya getirmek için çalıştığından, daha önce hiç çalışmadığı kadar çok çalışacaktı.

Okur, Berthelot'un bu konferansından, canının istediğini doğru bulabilir, kesin olan, gelecekte ürünlerin kalitesi, miktarı ve çeşitinin olağanüstü ölçülerde artacağı ve gelecek kuşakların yaşam zevklerinin düşünülemeyecek biçimde iyileşeceğidir.

Profesör Elihu Thomson, daha 1887 yılında Berlin Doğa Arıştırmacıları toplantısında, ***temel maddeleri*** elektriksel yoldan ***direkt gıda maddelerine***

dönüştürmenin mümkün olduğu görüşünü ifade eden Werner Siemens ile aynı fikirdedir. Werner Siemens, çok sonraları da olsa, örneğin üzüm şekeri ve daha sonra ona çok yakın olan nişasta gibi bir karbon hidratın yapay olarak terkip edilebileceği, böylece "taştan ekmek yapma" olanağının elde edileceğini düşünürken, kimyager Dr. V. Meyer, odun lifini insan beslenmesinin bir kaynağı yapmanın mümkün olacağını iddia ediyordu. Emil Fischer bu arada (1890) üzüm şekerini ve meyve şekerini gerçekten de yapay olarak üretti ve böylece Werner Siemens'in ancak "çok sonraları" olabilir olarak gördüğü bir keşfi gerçekleştirdi. Kimya, o zamandan bu yana başka gelişmeler de gösterdi. Çivit, vanilya ekstresi, kâfur şimdi yapay olarak üretiliyor. 1906 yılında W. Löb, yüksek elektrik geriliminin etkisiyle, bitkinin dışında karbondioksitin şekere dek asimilasyonunu gerçekleştirmeyi başardı. 1907'de Emil Fischer, doğal proteine (bir albümin) çok yakın olan en karmaşık sentetik cisimlerden birini elde etti. Ve 1908 yılında R. Willstätter ile Benz, saf halde klorofil (bitki yeşili) imal ettiler ve bunun bir magnezyum bileşimi oluşturduğunu kanıtladılar. Ayrıca üreme ve kalıtımda önemli bir rol oynayan en önemli cisimlerden bir dizisi yapay olarak imal edildi. Böylece organik kimyanın ana probleminin —albümin elde edilmesi— çözümü, fazla uzak olmayan bir geleceğin alanına girdi.

5 — Kafa Emeği ve Kol Emeği Arasındaki Karşıtlığın Ortadan Kaldırılması

İnsan doğasının derinliklerindeki gereksinimlerden biri, işini seçme özgürlüğü ve bunu değiştirme olanağıdır. En güzel yemek bile sürekli tekrarlandığında nasıl tiksinti verirse, her gün değirmen dolabı gibi kendini tekrarlayan bir iş de böyledir; tüketici ve güçten düşürücüdür. İnsan, yüksek bir coşku ve zevk olmaksızın, yalnızca zorunda olduğu kadarıyla, mekanik biçimde çalışır. *Her* insanın içinde, harekete geçirildiğinde en güzel etkileri üretmek için yalnızca uyandırılması ve geliştirilmesi gereken bir dizi yetenek ve güdü yatar. İnsan ancak o zaman tam bir insan olur. Sosyalist toplum bu değişiklik gereksinimini karşılamak için en iyi fırsatı sunacaktır. Çalışma sürecinin gittikçe daha fazla basitleşmesiyle beraber, üretici güçlerin devasa gelişmesi yalnızca çalışma süresinin önemli ölçüde kısaltılmasını

mümkün kılmakla kalmaz, ***çeşitli becerilerin öğrenilmesini de kolaylaştırır.***

Eski çıraklık sistemi ömrünü tamamlamıştır, artık yalnızca küçük zanaatın temsil ettiği gibi ***geri, eskimiş*** üretim biçimlerinde yaşar ve yalnızca orada mümkündür. Yeni toplumda bu ortadan kalktığı için, onunla beraber ona özgü kurum ve biçimler de ortadan kalkar. Yerine yenileri geçer. Şimdiden bütün fabrikalar, mesleki olarak öğrenilmiş mesleklerini hâlâ icra eden ne kadar az işçi bulunduğunu gösteriyor. İşçiler çeşitli mesleklerdendir, egemen sömürü sistemine uygun olarak, uzun çalışma sürelerinde, değişiklik olmadan ve eğilimleri dikkate alınmaksızın arabaya koşuldukları ve makine başında makineleştikleri bir parça işe alıştırılmaları için, genellikle kısa bir süre yeter.[1] Toplumun değişen örgütlenmesiyle bu durum da ortadan kaldırılacaktır. Beceriler ve sanatsal mesleki alıştırmalar için zaman çoktur. Teknik olarak en mükemmel biçimde donatılmış, her türlü konfora sahip büyük ders atölyeleri gençlere ve yaşlılara, bir faaliyetin öğrenilmesini kolaylaştırır. Bu bilimlerin tüm gereklerine uygun kimya ve fizik laboratuvarları ve yeterli öğretim görevlisi bulunacaktır. Kapitalist üretim sisteminin nasıl bir güdüler ve beceriler dünyasını baskı altında tuttuğu ya da yanlış biçimde geliştirdiği ancak bundan sonra anlaşılacaktır.[2]

Ama mevcut olan, yalnızca değişiklik gereksinimini karşılama olanağı değildir, ***toplumun amacı*** kendi doyumunu gerçekleştirmek olmalıdır, çünkü ***insanın uyumlu eğitimi*** bunun üzerinde ***yükselir.*** Bugün toplumumuzda görülen meslek fizyonomileri —eğer bunlar herhangi türde tek yanlı bir çalışma ya da tembellikten ibaretse— yavaş yavaş ortadan kalkacaktır. Şu an-

---

[1] "Diğer ülkelerin çoğunda olduğu gibi İngiltere'de işçilerin büyük kitlesi, işlerinin ve ikametgâhlarının seçiminde çok az özgürlüğe sahiptir. Pratikte, gerçek kölecilik hariç herhangi bir sistemde olabilecek en kesin kurallara ve yabancı iradeye bağımlıdırlar." John Stuart Mill, Politik Ekonomi. Hamburg 1864.

[2] San Fransisko'dan dönmüş bir Fransız işçisi şöyle yazıyor: "Kalifomiya'da icra ettiğim bütün o meslekleri icra edebileceğime hiç inanmazdım. Matbaacılık dışında hiçbir işe yaramayacağıma kesinlikle emindim... Mesleklerini gömleklerinden daha kolay değiştiren bu maceracılar dünyasının ortasında bir kez benimkine sadıktım! Ben de diğerleri gibi yaptım. Madencilik işi yeterince kârlı olmadığından bıraktım ve sırasıyla tipograf, çatı kaplamacısı, kurşun dökücü vs. olduğum kente taşındım. Her işe yaradığım bu deneyim sonucunda kendimi daha az yumuşakçalardan ve daha çok insan olarak hissettim." Karl Marx Das Kapital, 1. Cilt.

da, faaliyetinde değişiklik olanağına sahip olan son derece az insan vardır. Bazen özel koşullar dolayısıyla, günlük işin monotonluğundan kurtulan, fiziksel çalışma yükümlülüğünü yerine getirdikten sonra düşünsel çalışma ile dinlenen ayrıcalıklılar bulunur. Tersine zaman zaman, herhangi bir el sanatıyla, bahçecilikle vs. uğraşan, düşünsel olarak çalışanlarla da karşılaşırız. Düşünsel ve bedensel çalışmanın değişimine dayanan bir faaliyetin iyi etkisini her sağlıkçı onaylayacaktır, ***yalnızca bu doğaya uygundur.*** Önkoşul, her faaliyetin ***ölçülü yapılması*** ve kişisel güce uygun olmasıdır.

"Bilimin ve Sanatın Önemi" adlı eserinde Kont Leo Tolstoy, toplumumuzun doğaya aykırılığında sanatın ve bilimin aldığı hipertrofik ve doğal olmayan karakteri şiddetle eleştiriyor. Bugünkü toplumda yer edinmiş olan fiziksel çalışmanın küçümsenmesini, en keskin biçimde yargılıyor ve doğal koşullara dönüşü öğütlüyor. Ona göre doğaya uygun olarak zevkle yaşamak isteyen her insan için, günün, birincisi, tarımda bedensel çalışmayla, ikincisi, zanaatsal çalışmayla; üçüncüsü, düşünsel çalışmayla; dördüncüsü kültürel toplumsal ilişkilerle geçirilmesi gerekliydi. Kişi, sekiz saatten fazla fiziksel çalışmada bulunmamalıdır. Bu yaşam tarzının pratikte uygulayan ve uyguladığından beri, kendi deyişiyle, kendini insan gibi hisseden Tolstoy, bağımsız bir adam olarak kendisi için mümkün olanın, bugünkü koşullar altında insanların büyük çoğunluğu için olanaksız olduğunu gözden kaçırıyor. En sefil geçimi garanti etmek için hergün on-on iki saat, bazen daha fazla ağır çalışmak zorunda olan ve bilgisizlik içinde eğitilen bir insan, Tolstoycu yaşam tarzını kendisi için yaratamaz. Geçim kavgasını sürdüren ve onun gereklerine uymak zorunda olan hiç kimse bunu yapamaz ve Tolstoy gibi yapabilecek olan azınlık da çoğunlukla buna gerek duymaz. Vaazlar ve örneklerle toplumu değiştirebileceğine inanmak Tolstoy'un kendisini adadığı o illüzyonlardan biridir. Tolstoy'un kendi yaşam tarzıyla edindiği deneyimler, bu yaşam tarzının ne kadar rasyonel olduğunu kanıtlıyor, ama bu yaşam tarzını genel bir alışkanlık olarak yürürlüğe sokabilmek için, yeni bir toplumun başka toplumsal koşulları gereklidir.

"Gelecekteki toplum bu koşullara sahip olacaktır, bu toplumun her türden sayısız bilgini ve sanatçısı bulunacaktır, ama bunların her biri günün bir bölümünü fiziksel çalışmayla geçirecek ve geri kalan zamanı zevke göre araştırmalarına, sanata ve toplumsal ilişkilere ayıracaktır.[1]

[1] Elverişli gelişme koşulları altında insanların neler yapabileceğini örneğin, mükemmel bir ressam, ünlü bir heykeltraş, aranan bir mimar ve mühendis, olağanüstü bir istihkâm ustası,

Yani, egemen sınıfların, egemenlikleri için düşünsel araçları da garantilemek amacıyla mümkün olduğunca keskinleştirdiği kafa emeği ile kol emeği arasındaki mevcut çelişki ***ortadan kaldırılmak zorundadır.***

6 — Tüketim Gücünün Artırılması

Ayrıca şimdiye kadar söylenenlerden, gelecekteki toplumda kriz ve işsizlik dönemlerinin olanaksız olduğu sonucu çıkıyor. Krizler, kapitalist üretimin kârla tahrik edilen ve gerçek gereksinim için hiçbir güvenilir ölçü olmaksızın meta pazarını ağzına kadar doldurması, üretim fazlalığı yaratması durumundan kaynaklanır. Kapitalist ekonomik düzen altında, sahiplerinin değiş tokuş etmeye çalıştıkları ürünlerin meta olarak karakteri, metaların tüketimini, tüketicilerin ***satın alma gücüne*** bağımlı kılar. Fakat emeğinin karşılığı, değerinin altında ödenen ve eğer onu kullananlar artı-değer elde edemiyorsa emeğini kullanamayan nüfusun büyük çoğunluğunda, satın alma gücü sınırlıdır. ***Satınalma gücü ve tüketim gücü burjuva dünyasında iki ayrı şeydir.*** Milyonlarca kişinin yeni giysi, ayakkabı, mobilya, çamaşır, yiyecek ve içecek maddeleri gereksinimi vardır, ama paraları yoktur ve böylece gereksinimleri, yani ***tüketim güçleri*** doyurulamaz. Pazara mal yığılmıştır, ama kitle açlık çeker; kitle çalışmak ister, ama girişimcinin bundan kazancı olmadığı için emeğini satın alacak kimseyi bulamaz. Öl, mahvol, serseri ol, suç işle; sermayedar olan ben, bunu değiştiremem, uygun kârla alıcısı olmayan metaları kullanamam. Ve adam kendi tarzında tümüyle haklıdır.

Yeni toplumda bu çelişki ortadan kaldırılacaktır. O, "satın almak" ve "satmak" için "meta" üretmez, ***bilakis kullanılan, tüketilen —aksi halde hiçbir anlamları yoktur—, yaşamsal gereksinimleri üretir.*** Onda, burjuva dünyasında olduğu gibi, tüketim gücü sınırını, bireylerin satınalma gücünde de-

---

müzikçi ve konuşmacı olan ***Leonardo da Vinci*** de görüyoruz. ***Benvenuto Cellini*** ünlü bir kuyumcu, mükemmel bir modelist, iyi bir heykeltraş, takdir edilen bir istihkâm ustası, olağanüstü bir asker ve iyi bir müzisyendi. ***Abraham Lincoln,*** Birleşik Devletler'in Başkanlık koltuğuna çıkana dek orman işçisi, çiftçi, gemici, dükkân kalfası ve avukattı. Abartmaksızın denebilir ki, çoğu insanların yeteneklerine uymayan meslekleri vardır, çünkü izleyecekleri yolu özgür iradeleri değil, koşulların zorlaması çizmiştir. Kimi kötü profesör, ayakkabıcı olarak iyi şeyler yapabilir ve kimi kötü ayakkabıcı da iyi bir profesör olabilirdi.

ğil, ***bilâkis genelin üretim gücünde bulur.*** İş araçları ve işgücü mevcutsa ***herbir*** gereksinim karşılanabilir. Toplumsal tüketim gücünün sınırı, yalnızca ***tüketicilerin doygunluğudur.***

Yeni toplumda "meta" olmadığına göre, sonuçta para da yoktur. Para görünürde metanın karşıtıdır, ama kendisi de metadır! Fakat para, kendisi de meta olmasına rağmen aynı zamanda toplumsal eşdeğer biçimidir, tüm diğer metalar için ölçektir. Yeni toplum ise meta üretmez, bilâkis yapımları belirli ölçüde bir toplumsal çalışma süresi gerektiren gereksinim eşyaları, kullanım değerleri üretir. Bir eşyayı imal etmek için ortalama gerekli iş süresi, toplumsal kullanım için ölçüldüğü tek ölçüdür. Bir eşyadaki on dakikalık toplumsal iş süresi, bir başkasındaki on dakikalık toplumsal iş süresiyle eşittir, ne daha fazla ne daha az. Toplum "kazanç sağlamak" istemez, yalnız aynı kalitede eşyanın değiş tokuşunu, üyeleri arasında aynı kullanım değerlerini gerçekleştirmek ister ve sonuçta bir kullanım değerinin saptanması dahi gerekmez, neye gerek duyuluyorsa o üretilir. Örneğin toplum, gerekli tüm ürünlerin imalatı için günde üç saatlik bir çalışma süresinin gerekli olduğunu görürse, üç saatlik çalışma süresi saptar.[1] Üretim metodları, gereksinimin iki saatte imal edilebileceği düzeyde iyileştiğinde, iki saatlik çalışma süresi saptanır. Buna karşılık genelde, işgücü sayısının artışına ve çalışma sürecinin yüksek üretkenliğine rağmen, iki ya da üç saatte üretilebilecek olandan yüksek gereksinimlerin doyumu talep edilirse, o zaman daha fazla saat saptanır. Onun isteği her şeye kadir olacaktır.

Tek tek her ürünün yapımı için ne kadar toplumsal çalışma süresi gerektiği kolayca hesaplanabilir.[2] Bu parçadaki çalışma süresinin tüm çalışma

---

[1] Tüm üretimin en üst derecede teknikle örgütlendiği ve ***herkesin*** çalıştığı gözönünde tutulursa, üç saatlik çalışma süresi belli koşullarda uzun bile olabilir. Büyük bir fabrikatör olan Owen —ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında iki saatlik bir çalışma süresini yeterli görüyordu.

[2] "Bir üründe bulunan toplumsal iş miktarını... dolambaçlı yoldan saptamak gerekmez; hergünkü deneyim, ortalama olarak bunun ne kadarının gerektiğini doğrudan gösterir. Toplum bir buharlı makinede, son hasattan bir hektolitre buğdayda, yüzmetrekare belirli kalitede bir bezde ne kadar iş saati bulunduğunu kolayca hesaplayabilir. Yani, sonra doğrudan ve mutlak bildiği ürünlere yatırılmış iş miktarını, onun doğal eşdeğeri, mutlak ölçüsü ***zaman***la değil de, göreceli, istikrarsız, yetersiz, eskiden geçici çare olarak kaçınılmaz bir ölçüyle, üçüncü bir ürünle ifade etmek ileride toplumun aklından geçmeyecektir... Toplum üretim planını, özellikle işgücünün de dahil olduğu, üretim araçlarına göre düzenlemek durumundadır. Çe-

süresiyle oranı buna göre ölçülür. Herhangi bir belge, basılı bir kâğıt parçası, altın ya da madeni parça, çalışma süresini belgeler ve sahibine, bu zamanları çeşitli türden gereksinim maddeleriyle değiş tokuş etme olanağı verir.[1] Kişi çalışması karşılığında alabileceğinden daha az gereksinimi olduğunu düşünürse, o zaman buna uygun olarak daha kısa süre çalışır. Kullanmadığını armağan etmek isterse, kimse onu engellemez; başka biri için, o ***Dolce for niente*** (hiçbir şey yapmamanın zevkini) çıkarabilsin diye ***gönüllü*** olarak çalışmak ya da toplumsal ürünlerdeki hakkını onunla paylaşmak isterse, kimse buna karşı çıkmaz. Fakat başkasının yararına çalışması için kimse onu zorlayamaz, çalışmasının karşılığı olan haklarının bir bölümünü kimse ondan esirgeyemez. Herkes, gerçekleştirilebilir tüm istek ve hakları yerine getirebilir, ama başkasının sırtından değil. Kişi, topluma ne verdiyse onu alır, ne daha fazla ne daha az ve üçüncü bir kişinin her türlü sömürüsünden uzak kalır.

şitli kullanun maddelerinin randımanının birbiriyle ve üretimleri için gerekli iş miktarlarıyla tartılması, sonuçta plânı belirleyecektir. İnsanlar, o çok ünlü 'değer'i katmaksızın her şeyi çok basit hallederler." Fr. Engels, Bay Eugen Dühring'in Bilimi Altüst Edişi. Stuttgart, J. H. W Dietz.

[1] Bay Eugen Richter "Yanlış İnançlar"ında, sosyalist toplumda paranın ortadan kalkışı üzerine —para ortadan kaldırılmaz, çalışma ürünlerinin ***meta karakterinin*** ortadan kaldırılmasıyla, gereksizleştiği için kendiliğinden ortadan kalkar— öylesine şaşırır ki, bu olaya özel bir bölüm ayırır. Özellikle, gerçekleştirilen çalışma süresi üzerine belgenin, basılı bir kâğıt parçası, altın ya da madeni levha olmasının farketmeyeceğini anlayamaz. Şöyle der: Fakat altınla, bugünkü dünya düzeninin şeytanı yine sosyal-demokrat devletin içine girecektir — sonuçta artık yalnızca sosyal-demokrat bir "devlet" değil, sosyalist bir toplum olacağını Bay Richter inatla gözden kaçırıyor, aksi halde polemiğinin önemli bir bölümü zeminini yitirecektir—, çünkü altının bağımsız bir metal değeri vardır, kolayca saklanabilir ve böylece altına sahip olmak, değer birikimi, para karşılığında çalışma zorunluluğundan kurtulma ve faiz karşılığı borç verme olanağı sağlar.

Altın üzerine böylesine saçmalamak için kişinin okurlarını süper aptal sayması gerekir. Sermaye kavramından kurtulamayan Bay Richter, tabii ki sermayenin, metanın olmadığı yerde, "para"nın da olamayacağını ve "sermaye" ile "para"nın olmadığı yerde faizin de olamayacağını kavrayamaz. Bay Richter sermaye kavramına öylesine saplanıp kalınıştır ki, "sermaye"siz bir dünya düşünemez. Sosyalist bir toplum üyesinin, altından çalışma sertifikasını nasıl "biriktireceğini", ya da hatta başkalarına borç vereceğini ve bundan "faiz" kazanacağını bilmek isteriz, çünkü birinin satılığa çıkardığı —***onun aracılığıyla yaşadığı***— şeye diğerleri de sahiptir.

7 — Herkes İçin Eşit Çalışma Zorunluluğu

"Ama tembeller ve çalışkanlar, akıllılar ve aptallar arasındaki fark ne olacak?" Karşıtlarımızın başlıca sorularından biri budur ve verilen yanıt başlarını çok ağrıtır. Örneğin memur hiyerarşimizde bu "tembeller" ve "çalışkanlar", "akıllılar" ve "aptallar" ayrımı yapılmaz, bilakis maaşın yüksekliği ve çoğunlukla terfi de —yüksek bir makam için özel bir eğitim gerekmediği sürece— ***hizmet süresi*** tarafından belirlenir, [soruyu soran —ÇN] açıkgözlerin ve aklıevvellerin hiçbiri bunu düşünmez. Öğretmenler, profesörler —ve özellikle sonuncular en naif soru sorucularıdır— mevkilerinin sağladığı maaşa kaliteleri sonucunda yükselmezler. Ordu, memur ve bilginler hiyerarşimizde terfilerin birçok örnekte, nasıl en iyilere göre değil de, doğuştan, akrabalık, dostluk, kadınların lûtfu bahtiyarlığına erme ölçüsüne göre yapıldığı sırrı ağızdan ağıza dolaşmaktadır. Fakat servetin de çalışkanlık ve akılla ölçülemeyeceğini, Prusya'nın üç sınıflı seçim sisteminde ilk sınıfta seçen, bazen ismin —e halini —i halinden ayıramayan Berlinli lokanta sahipleri, fırıncılar, kasaplar çarpıcı biçimde kanıtlar, buna karşılık Berlin entellektüelleri, bilim adamları, imparatorluğun ve devletin en yüksek memurları, ikinci ya da üçüncü sınıfta seçerler. Tembellerle çalışkanlar, akıllılarla aptallar arasında bir fark yoktur, çünkü bundan anladığımız şey yitip gitmiştir. Örneğin toplum, işten atılmış, serseriliğe zorlanmış ve sonuçta gerçekten serseri olanı ya da kötü eğitim altında büyümüş, ihmal yüzünden harap olmuşları "tembel" olarak adlandırır. Ama para içinde yüzen, hareketsizlik ve bolluk içinde zaman öldüren birine tembel dendiğinde, hakaret edilmiş olur, çünkü o "saygıdeğer" bir adamdır.

Peki yeni toplumda durum nasıldır? Herkes aynı yaşam koşulları altında gelişir ve eğilim ve becerilerinin onları yönlendirdiği ***yerde*** faaliyet gösterir, bu nedenle verimde farklılık daha az olur.[1] Herkesi diğerlerini örnek olmaya teşvik eden toplumsal atmosfer de farkları dengelemeye yardım eder. Bir kişi bir alanda başkaları kadar verimli olamadığını düşünürse, bu du-

[1] "Genellikle sağlığı yerinde tüm insanlar, ***yaklaşık aynı zekayla doğarlar, ama eğitim, yasalar ve koşullar onları farklılaştırır.*** Doğru kavranan tekil çıkar, genel çıkarla ya da kamu çıkarıyla kaynaşır." Helvetius, İnsan ve Onun Eğitimi Üzerine. İnsanların çok ***büyük*** çoğunluğu açısından Helvetius haklıdır; farklı olan, bireylerin çeşitli meslekler için yatkınlıklarıdır.

rumda gücüne ve yeteneğine uygun başka bir alan seçer. Bir işletmede çok sayıda insanla birlikte çalışan kişiler, belirli bir faaliyette yeteneksiz ve işe yaramaz olarak görünen bir kimsenin, başka bir göreve verildiğinde, bunu en iyi biçimde yerine getirdiğini bilir. Doğru yere getirildiğinde, şu ya da bu faaliyette en yüksek talepleri karşılamayacak hiçbir normal insan yoktur. Biri diğerlerine göre ayrıcalığı hangi hakla talep edebilir? Bir kimse ne kadar isterse istesin başkaları gibi verimli çalışamayacak kadar doğa tarafından üvey evlat muamelesi görmüşse, ***bu durumda toplum onu doğanın hatası için cezalandıramaz.*** Tersine bir kişi doğa tarafından, onu başkalarının üstüne çıkaran yeteneklerle donatılmışsa, ***bu durumda toplum onu, kişisel kazanımı olmayan bir şey için ödüllendirmekle yükümlü değildir.*** Sosyalist toplumda ayrıca, herkesin eşit yaşam ve eğitim koşullarına sahip olması, herkese eğilim ve yeteneklerine uygun olarak bilgi ve becerilerini geliştirme olanağı sağlanmış olması sözkonusudur ve dolayısıyla sosyalist toplumda, yalnızca bilgi ve becerinin burjuva toplumdakinden çok daha yüksek olması değil, bilâkis daha ***orantılı*** dağılması ve buna rağmen daha ***çok yönlü*** olması garanti edilir.

Göthe, bir Ren gezisinde Köln Katedralini incelediğinde, inşaat belgelerinden, eski inşaat ustalarının işçilerine, çalışma süresine göre eşit ücret ödediklerini keşfetti; bunu, iyi ve titiz bir çalışma istedikleri için yapıyorlardı. Bu, burjuva topluma çoğunlukla bir anormallik olarak görünüyor. Burjuva toplum, girişimcinin düşük ücretleri, ücretlerin aşağı çekilmesini daha kolay gerçekleştirebilmesi için, işçilerin birbirini karşılıklı fazla çalışmaya zorladığı, parça başına ücret sistemini yürürlüğe soktu. Düşünsel verimin durumu da maddi verim gibidir. İnsan, içinde yaşadığı zaman ve koşulların ürünüdür. Eşit elverişli gelişme koşulları altında, onsekizinci yüzyıl yerine dördüncü yüzyılda doğan bir Göthe, olasılıkla ünlü bir yazar ve doğa araştırmacısı yerine, belki de St. Augustin'i gölgede bırakan ***büyük bir kilise babası*** olurdu. Buna karşılık Göthe, varlıklı bir Frankfurtlu patrisyenin oğlu yerine, Frankfurt'ta yoksul bir ayakkabıcının oğlu olarak dünyaya gelseydi, Weimar'lı grandükvari bir baka, pek olamazdı, bilakis büyük olasılıkla bir ayakkabıcı olarak kalır ve saygıdeğer bir ayakkabı ustası olarak ölürdü. Göthe'nin bizzat kendisi, maddi ve toplumsal olarak elverişli konumda doğmuş olmasının avantajı dolayısıyla gelişimine ulaşmış olduğunu teslim ediyordu; "Wilhelm Meister"inde böyledir. I. Napolyon on yıl sonra doğmuş olsaydı, asla Fransa İmparatoru olamazdı. Aynı şekilde 1870-71 savaşı olmaksı-

zın da Gambetta hiçbir zaman Gambetta olamazdı. Zeki ebeveynlerin yetenekli çocuklarını yabanıllar arasına bırakın, onlar da yabanıl olacaktır. ***Yani bir kişi neyse, onu toplum o hale getirmiştir.*** Düşünceler, tek tek kişilerin kafasından fışkıran daha yüksek bir esinin ürünü değildir, bilakis kişinin içinde hareket ettiği toplumsal yaşamın, ***"çağdaş ruhun"*** tek tek kişilerin kafasında ürettiği bir üründür. Bir Aristoteles bir Darwin'in düşüncelerine sahip olamazdı ve bir Darwin bir Aristoteles'ten farklı düşünmek zorundaydı. Herkes, çağın ruhu, yani kendi çevresi ve onun görünümleri kendisini düşünmeye zorladığı gibi düşünüyor. Sık sık çeşitli insanların ***aynı anda*** aynı şeyleri düşündüğünün, birbirinden çok uzakta bulunan noktalarda aynı icatların ve keşiflerin yapıldığının görülmesi bundandır. Elli yıl erken dile getirilmiş bir düşüncenin dünyayı etkilememesi, ama elli yıl sonra tekrarlandığında tüm dünyayı harekete geçirmesi gerçeği de bu yüzdendir. İmparator Sigismunt 1415'de, Hus'a verdiği sözü tutmamaya ve onu Konstanz'da yakturmaya cesaret edebilirdi; çok daha büyük bir fanatik olmasına rağmen V. Şarl, 1521'de Luther'in Reichstag'dan Worms'a yürümesine izin vermek zorundaydı. Düşünceler, ortak toplumsal etkinliğin, toplumsal yaşamın ürünüdür. Ve genelde toplum için geçerli olan, özelde, belirli bir tarihsel dönemde toplumu oluşturan çeşitli sınıflar için de geçerlidir. Her sınıf kendi özel çıkarlarına sahip olduğundan —insanların tarihsel olarak bilinen çağlarının dolu olduğu ve günümüzün sınıf çelişkileri ve sınıf mücadelelerinde doruğuna ulaşan sınıf mücadelelerine yol açan— kendi özel düşünce ve görüşlerine sahiptir. Yani kişinin yalnızca hangi ***çağda*** yaşadığı değil, bilâkis belirli bir çağın hangi ***toplumsal tabakasında*** yaşadığı da önemlidir, kişinin duygu, düşünce ve hareket tarzını bu belirler.

Modern toplum olmaksızın modern düşünceler varolamaz. Bu bize açık ve anlaşılır görünüyor. Yeni toplum açısından buraya herkesin eğitimi için kullandığı araçların, ***toplumun mülkiyeti olması*** eklenir. Yani toplum, kendisinin mümkün kıldığı ve ***kendi ürünü*** olan ***şeyi*** ödüllendirmeye yükümlü olamaz.

Fiziksel ve düşünsel çalışmanın niteliği üzerine bu kadar. Buradan ayrıca, daha üst ve daha alt iş arasında fark olamayacağı sonucu çıkar, örneğin bugün bir makinistin kendisini, yol işleri ve benzeri şeyler yapan bir gündelikçi işçiden daha önemli görmesi gibi. Toplum yalnızca toplumsal olarak yararlı işleri yaptırır ve böylece toplum için her iş aynı değerdedir. Hoş olmayan, iğrenç işler mekanik ya da kimyasal yoldan gerçekleştirilemez ve

herhangi bir işlemle hoş işlere dönüştürülmezse —teknik ve kimyasal alanda gerçekleştirdiğimiz ilerlemeler karşısında ***bunun olabilirliğinden kuşku duyulmamalıdır***— ve gerekli güçler gönüllü olarak bulunamazsa, herkes için, sırası geldiğinde kendi payına düşen çalışmayı gerçekleştirme yükümlülüğü gündeme gelir. Burada yersiz utangaçlık ve yararlı işin saçma biçimde küçümsenişi yoktur. Böyle bir şey yalnızca, hiçbir şey yapmamanın özenilecek bir talih olarak görüldüğü ve işçinin, yaptığı işlerin ağır, zor ve nahoş olduğu ölçüde ve toplum için gerekliliği kanıtlandığı ölçüde küçümsendiği, avare devletimizde mevcuttur. Bugün iş, ne kadar kötüyse, o ölçüde kötü ödenir. Bunun nedeni, üretim sürecinin sürekli devrim içinde olması dolayısıyla, işten aulmış, en alt kültür aşamasında tutulan çok sayıda iş gücüne yedek ordu olarak sahip olmamızdır ve bu güçlerin yaşayabilmek için en aşağı işlere, bu tür işler için makine kullanımını bile "rantabl olmaktan çıkaran" fiyatlarla kendilerini sunmalarıdır. Örneğin taş kırmak, sözcüğün tam anlamıyla en düşük ücretli ve en kötü işlerden biridir. Taş kırmayı Birleşik Devletler'deki gibi makinelere yaptırmak çok basittir, ama o kadar çok ucuz işgücümüz var ki, makine kullanmak "kârlı" olmuyor.[1]

Her türden yol temizleme, lağım boşaltma, çöp taşıma, yol-köprü-kanalizasyon gibi inşaat işleri vs., gelişimimizin bugünkü aşamasında makinelerin ve teknik donanımların yardımıyla, çoğunlukla işçiler için sahip

---

[1] "Eğer komünizm ve onun tüm fırsatları ile mevcut toplumsal koşullar ve onun tüm ıstıraplarını ve haksızlıkları arasında seçim yapmak gerekseydi; eğer özel mülkiyet kurumu, çalışma ürününün, bugün gördüğümüz gibi, neredeyse çalışmayla ters orantılı dağılmasını zorunlu sonuç olarak beraberinde getirseydi ***—en büyük paylar hiç çalışmamış olanlara, daha az büyük paylar, çalışmaları neredeyse lafta kalanlara; çalışmanın ağırlaştığı ve nahoşlaştığı oranda ödemenin küçüldüğü, sonuçta en yorucu ve yıpratıcı işin, en gerekli yaşam gereksinimlerini karşılayacağına kesinlikle güvenilemeyeceği denli, aşağı doğru böyle düşseydi; diyelim ki alternatif: ya bu ya da komünizm olsaydı, o zaman komünizmin büyüklü küçüklü tüm kötülükleri terazide pul gibi kalacaktır.***" John Stuart Mill, Politik Ekonomi. Mill, burjuva dünyayı "reforme etmek" ve "aklını" başına getirmek için samimi çaba gösterdi. Tabii ki boşuna. Ve böylece, durumu gören her bilgili adam gibi sonunda sosyalist oldu. Ama bunu yaşarken itiraf etmeye cesaret edemedi, ölümünden sonra, sosyalist inancını içeren otobiyografisinin yayınlanmasını sağladı. Yaşarken ateist olarak bilinmek istemeyen Darwin gibiydi. Bu, burjuva toplumun binlerce kişiyi oynamaya zorladığı komedidir. Burjuvazi sadakat, din ve otoriteye inanç riyakârlığı yapar, çünkü egemenliği, kitle tarafından bu "erdemler"in kabul edilmesi üzerinde yükselir, ama burjuvazi içten içe bunlara güler.

oldukları nahoşluklardan iz taşımayacak biçimde halledilebilir. Aslında, insanları miyazmalardan korumak için lağım boşaltan bir işçi, toplumun çok yararlı bir üyesidir, buna karşılık, egemen sınıfların yararına tahrif edilmiş tarih okutan bir profesör ya da doğaüstü yüce öğretilerle beyinleri bulandırmaya çalışan bir teolog, son derece zararlı bireylerdir.

Bugün makam ve onur taşıyan bilginlerimizin büyük bölümü, yönetici sınıfların egemenliğini bilimin otoritesiyle savunmak ve haklı çıkarmak için, onu adil ve gerekli göstermek ve mevcut önyargıları korumak için belirlenmiş ve onun için ödeme yapılan bir loncayı temsil ederler. Gerçekte bu loncanın önemli bir bölümü, burjuvazinin ve onun taraftarlarının çıkarına sahte bilim, beyin zehirleme, kültür düşmanı çalışma, ücretli düşünsel iş gerçekleştirir.[1]

Bu tür unsurların varlığını olanaksız kılan gelecekteki bir toplumsal durum, insanlığı kurtarıcı bir eylem gerçekleştirmiş olur.

Öte yandan gerçek bilim çoğunlukla nahoş iğrenç bir çalışmayla bağıntılıdır. Örneğin bir doktorun çürümekte olan bir cesede otopsi yapması ya da iltihaplı bir organı ameliyat etmesi; veya bir kimyagerin dışkıyı incelemesi gibi. Bu işler çoğunlukla, gündelikçilerin ve eğitimsiz işçilerin yaptıkları en iğrenç işlerden daha iğrençtir. Bunu kabul etmeyi kimse düşünmüyor. Fark, işlerden birinin yapılabilmesi için kapsamlı bir eğitimi gerektirmesinde, diğerinin ise herhangi bir eğitim olmaksızın yapılabilmesinden ibarettir. Temelden farklı değerlendirme bu yüzdendir. Ama herkese sağlanan en yüksek eğitim olanağıyla, bugün varolan bilgili bilgisiz arasındaki farkların ortadan kalktığı bir toplumda, öğrenilmiş öğrenilmemiş iş arasındaki çelişki de yok olacaktır, bu tekniğin gelişimi, el işinin makine tarafından ya da teknik süreçlerle gerçekleştirilemeyeceği gibi sınırlar tanımadığı için daha da fazla böyledir. Yalnızca, örneğin kalkografi, ksilografi vs. gibi el sanatlarımızın gelişimine bakmak yeter. En kötü işlerin çoğunlukla en yararlı olması gibi, iyi ve kötü iş kavramlarımız da, burjuva dünyasındaki birçok başka kavramlar gibi, dış görünüşe bağlı yüzeysel kavramlardır.

---

[1] Bilginlik çoğunlukla ilerlemeye olduğu kadar cehalete hizmet eder." Buckle, İngiliz Uygarlık Tarihi.

8 — Ticaretin Ortadan Kaldırılması. Ulaşımın Yeniden Biçimlendirilmesi.

Yeni toplumun tüm üretimi, esas hatlarıyla anlatılana benzer bir temele oturtulur oturtulmaz, daha önce belirtildiği gibi artık meta değil, toplumun gereksinimi için kullanım maddeleri üretecektir. Böylece, hâlâ burjuva zemindeki başka halklarla ilişki, ticaretin eski biçimini gerektirmediği ölçüde, yalnızca meta üretimi üzerinde yükselen bir toplumda anlam ve varlık olanağına sahip olan ticaret de sona erer. Dolayısıyla iki cinsten çok sayıda kişi, üretici faaliyet için seferber olur. Bu büyük ordu üretim için serbest kalır; bundan böyle gereksinim maddeleri üretir ve bunların daha büyük tüketimini olanaklı kılar ya da bunların kullanıma sokulması, toplumsal olarak gerekli çalışma süresinin kısaltılmasını teşvik eder. Bugün bu kişiler az çok asalak olarak başkalarının çalışma ürünleriyle beslenirler ve kabul edilmesi gerekir ki, çoğunlukla uygun bir geçim sağlayamamaksızın gayretle çalışmak ve çabalamak zorunda kalırlar. Yeni toplumda tüccar, lokanta sahibi, simsar, aracı olarak gereksizdirler. Bugün her belediyenin büyüklüğü oranında sahip olduğu düzinelerce, yüzlerce ve binlerce dükkân ve her türde ticari lokaller yerine, kooperatif depoları, şık satış mağazaları, nispeten daha az idari personel gerektiren sergiler geçecektir. Tüm ticaret mekanizması, son derece basit işler yerine getirecek olan ve tüm toplumsal kurumların merkezileşmesi nedeniyle gittikçe daha çok basitleşen merkezi, salt idari bir faaliyete dönüştürülecektir. Benzer bir dönüşüm tüm ulaşımda da gerçekleşir.

Telgraf, telefon, demiryolları, posta, ırmak ve deniz gemileri, tramvaylar, yük ve yolcu arabaları, hava gemileri uçuş aparatları ve toplumun ulaşımını sağlayan donanımların ve taşıtların adı her ne ise, bundan sonra ***toplumsal*** mülkiyettir. Posta, telgraf, telefon, demiryollarının çoğu gibi kurumlar Almanya'da şimdiden devletindir, bunların ortak mülkiyete dönüştürülmesi yalnızca bir formalite meselesidir. Burada artık yararlanacak özel çıkar yoktur. Devlet şimdiye kadarki doğrultuda çalışmaya devam ederse daha iyidir. Ama devletin yönettiği bu işletmeler, yanılgıyla varsayıldığı gibi sosyalist işletmeler ***değildir.*** Bunlar devlet tarafından, aynı özel girişimcilerin elinde olduğu gibi kapitalistçe sömürülen işletmelerdir. Ne memurların ne de işçilerin bundan özel bir avantajı yoktur. Devlet onlara bir özel girişimciden farklı davranmaz; örneğin imparatorluk donanmasında ve demir-

yolları idaresinde, kırk yaşın üstündeki işçilerin işe alınamayacağı talimatları çıkarılıyorsa, bu, devletin alnında sömürücü devlet sınıf karakterini taşıdığını gösteren bir önlemdir ve işçileri devlete karşı öfkelendirmelidir. Fakat bu ve benzeri önlemlerin işveren olarak devlet tarafından gelmesi, özel girişimcilerden gelmesinden çok daha kötüdür. Sonuncusu her zaman devletten daha küçük bir girişimcidir ve onun vermediği bir işi belki başkası verir. Oysa devlet, tekelleşmiş işveren olarak bu tür düsturlarla, bir vuruşta binlerce kişiyi sefalete itebilir. Yani bu, sosyalistçe değil, kapitalistçe bir tavırdır ve sosyalistler, bugünkü devlet mekanizmasının sosyalist bir mekanizma olarak görülmesine ve sosyalist çabaların gerçekleştirilmesi olarak değerlendirilmesine karşı çıkmak için her türlü nedene sahiptir.

Her türden milyonlarca özel girişimci, tüccar ve aracının yerine, büyük merkezi kurumların geçmesi gibi, bütün taşımacılık da başka bir görünüm kazanır. Her gün milyonlarca mülk sahibine giden ve her türden iş, zaman ve malzeme açısından büyük israf anlamına gelen küçük gönderiler, şimdi kooperatif depolarına ve merkezi üretim yerlerine gönderilen büyük transportlara doğru gelişecektir. Yani iş, burada da çok basitleştirilecektir. Örneğin bin kişilik bir işletme için hammadde transportunun yüzlerce dağınık küçük işletme için transportundan daha kolay düzenlendiği gibi, tüm belediyeler ya da bir bölümleri için merkezileşmiş üretim ve dağıtım yerleri her açıdan çok önemli bir tasarruf sağlayacaktır. Bunun tüm topluma, ama ***her bireye*** de yararı olacaktır, çünkü şimdi artık ortak çıkarla kişisel çıkar birbiriyle örtüşür. Dolayısıyla üretim yerlerimizin, ulaşım araçlarımızın ve özellikle oturduğumuz yerlerin fizyonomisi tümüyle değişecek, çok daha hoş bir görünüm kazanacaktır. Her türden binlerce taşıtıyla büyük kentlerimizin sinir bozucu gürültüsü, itiş kakışı ve koşuşturmacası önemli ölçüde bitecektir. Yol yapımı, sokakların temizliği, tüm ev ve yaşam tarzı, insanlar arası ilişkiler, her şey büyük bir dönüşüme uğrayacaktır. Bugün hiç gerçekleştirilemeyen ya da yalnızca büyük masraflarla ve yarım gerçekleştirilebilen ve çoğunlukla yalnızca seçkin semtler için geçerli olan hijyen önlemleri kolaylıkla gerçekleştirilebilecektir.

Böylesi koşullar altında iletişim en yüksek mükemmelliğe erişmek zorundadır; belki o zaman havacılık en seçkin ulaşım aracı olacaktır. Ulaşım araçları, tüm toplumda ürün değiş tokuşunu —kan dolaşımını— yöneten, insanların kişisel ve ***düşünsel ilişkilerini*** ileten damarlardır, bu nedenle ***aynı düzeyde*** refah ve eğitimi tüm topluma yaymak için son derece uygundur.

Yani en mükemmel ulaşım araçlarının taşranın en uzak bölgelerine dek yaygınlaşması ve dallanıp budaklanması ***bir gereklilik ve genel bir toplumsal çıkardır.*** Burada yeni toplumun önüne, mevcut toplumun kendi önüne koyabileceği görevleri çok aşan görevler çıkıyor. Bu en üst düzeyde mükemmelleştirilmiş iletişim sistemi, bugün büyük kentlerde ve sanayi merkezlerinde yığılmış insan kitlelerinin tüm ülkeye desantralizasyonunu aynı zamanda kolaylaştıracak ve böylece gerek sağlık gerekse manevi ve maddi kültürel gelişim için en belirleyici öneme sahip olacaktır.

Yirmi İkinci Bölüm

SOSYALİZM VE TARIM

1 — Toprak ve Arazi Üzerindeki Özel Mülkiyetin Kaldırılması

Tüm insani çalışmanın ve tüm insani varlığın asıl unsuru olarak toprak, ulaşım ve iletişim araçlarıyla birlikte topluma aittir. Toplum, en başta sahip olduğu şeyi, en ileri aşamada geri alır. Belirli bir uygarlık aşamasına ulaşmış tüm halklarda toprakta ***ortak mülkiyet*** mevcuttur. Ortak mülkiyet her ilkel toplumlaşmanın temelini oluşturur, onsuz olamaz. Özel mülkiyetin ortaya çıkması ve gelişmesi ve onunla bağıntılı ***egemenlik biçimleri*** dolayısıyla, daha önce gördüğümüz gibi, ortak mülkiyet, şiddetli mücadelelerle ortadan kaldırılmış ve özel mülkiyet olarak gaspedilmiştir. Köleleştirilmiş olanlar binlerce yıllık gelişimden sonra toprağı yeniden ortak mülkiyete dönüştürene dek, kölelikten yirminci yüzyılın "özgür" ücretli işçisine kadar her türlü aşamadan geçmiş olan köleciliğin ilk nedeni, toprağın gaspı ve kişisel mülkiyete dönüştürülmesidir.

Toprağın insan varlığı için önemi, dünyanın tüm sosyal mücadelelerinde —Hindistan'da, Çin'de, Mısır'da, Yunanistan'da (Kleomenes), Roma'da (Gracchen), Hıristiyan ortaçağda (dini mezhepler, Müntzer, Köylü savaşı), Aztek ve İnka İmparatorluğu'nda, yeni çağın sosyal hareketlerinde— toprak mülkiyetinin, savaşanların ana talebini oluşturmasının nedenidir. Bugün de, başka alanlarda ortak mülkiyetten bir şey duymak istemeyen adamlar

— Adolf Samter, Adolf Wagner, Dr. Schäffle, Henry George ve başkaları— toprağın ortak mülkiyetini haklı buluyor.[1]

Halkın refahı ilk plânda toprağın işlenmesi ve kullanımına bağlıdır. Toprak kültürünü en üst aşamaya yükseltmek, en önemli anlamda genelin yararınadır. Bu en üst gelişimin özel mülkiyet altında mümkün olmadığı daha önce gösterildi. Fakat topraktan en üst derecede yararlanılması yalnızca onun işlemesine bağlı değildir, burada ne en büyük tekil sahibin ne de en

[1] Kilise babaları, papalar ve piskoposlar da, ortak mülkiyetin hâlâ egemen olduğu, ama toprak gaspının gittikçe büyüyen bir boyut kazandığı yüzyıllarda, komünist yönde çaba sarfetmekten kendilerini alamadılar. Tabii ki ondokuzuncu yüzyılın Syllabus'u ve Enzykliken'i bu tarzı artık bilmez, Romalı papalar da burjuva topluma tabi oldular ve sosyalistlere karşı onun en gayretli savunuculuğunu yapıyorlar. Piskopos ***I. Klemens*** (bizim zamanımızla 102'de öldü) şöyle diyordu: "Bu dünyada her şeyin kullanımı ortak olmalıdır. Bu benimdir, bana aittir, şu da başkasına, demek bir adaletsizliktir. İnsanlar arasında ikilik bundan ileri gelmiştir." 374'lerde yaşamış olan Mailand Piskoposu ***Ambrosius***, şöyle diyordu: "Doğa tüm ürünleri tüm insanlara ortak verir, çünkü tanrı, tüm zevkler herkes için ortak olsun ve böylece ***yeryüzü ortak mülkiyet haline gelsin*** diye her şeyi yarattı. Yani doğa ortaklık hakkını üretti ve mülkiyet hakkının ürettiği şey adaletsiz bir taleptir (Usurpatio)." ***St. Johannes Chrysostomus*** (407'de öldü) Konstantinopel halkının ahlâksızlığı ve yozlaşmasına karşı vaazında şu açıklamayı yapıyordu: "***Hiç kimse bir şeye benim demesin;*** tanrı bize her şeyi ortak zevk için verdi ve ***senin benim sözcükleri yalanın sözcükleridir!***" ***St. Augustin*** (430'da öldü) şöyle diyordu: "Bireysel mülkiyet var olduğu için, davalar, düşmanlıklar, ikilikler, savaşlar, ayaklanmalar, günahlar, haksızlıklar, cinayetler de vardır. Bütün bu kötülükler nereden geliyor? Yalnızca mülkiyetten. Öyleyse kardeşlerim, ***bir şeye mülkiyet olarak sahip olmaktan***, ya da en azından ***onu sevmekten*** kaçınalım." ***Papa Büyük Gregor*** (600'ler civarı) şu açıklamayı yapıyordu: "Sizi yapan, geldiğiniz yer olan ***toprağın*** tüm insanlara ***ortak ait olduğunu*** ve bu nedenle toprağın ürettiği meyvelerin, ***ayrımsız herkese ait olması gerektiğini*** bilmelisiniz." Meaux'nun ünlü piskoposu ***Bossuet*** (1704'te öldü) "Kutsal Kitabın Politikası"nda şöyle diyor: "Hükümetlersiz yeryüzü, ürünleriyle birlikte, aynı hava ve ışık gibi, insanlara, ortak ait olurdu; doğanın ***ilk hukukuna*** göre, hiç kimsenin herhangi bir şey üzerinde özel hakkı yoktur. ***Her şey herkese aittir; mülkiyet burjuva hükümetten çıkmıştır.***" Son cümle daha açık ifadeyle şöyle olmalıydı: Ortak mülkiyet, özel mülkiyet olduğu için, onu korumak zorunda olan burjuva hükümetlere sahip olduk. Ve modernlerden biri, ***Zacharia***, "Devlet Üzerine Kırk Kitap"ında şöyle diyor: "Uygar halkların mücadele etmek zorunda olduğu tüm ıstırapların nedeni, ***toprağın özel mülkiyetine***, dayandırılabilir. Adı geçenlerin hepsi St. Augustin'in tamamen doğru biçimde söylediği gibi, var olduğundan beri, davaları, düşmanlıkları, ikilikleri, savaşları, ayaklanmaları, haksızlıkları, cinayetleri dünyaya getiren —bu kötülükler onun ortadan kaldırılmasıyla yok olacaktır—, özel mülkiyetin karakterini az çok doğru kavramışlardır.

güçlü ortaklığın çıkamayacağı faktörler hesaba katılmalıdır, bu faktörler belli koşullar altında devletin çerçevesini bile aşar ve uluslararası düzeyde ele alınmalıdır.

2 — Toprağın Islahı

Toplum toprağı, onun ***topografik yapısını***, dağlarını, ovalarını, ormanlarını, denizlerini, ırmaklarını, göllerini, fundalıklarını, bataklıklarını, turbalık ve çamurlu arazilerini bir bütün olarak gözönünde bulundurmalıdır. Bu topografik yapı, değiştirilemez coğrafi konumun yanısıra iklime ve toprak yapısına belirli etkide bulunur. Burada daha birçok deneyim kazanabilecek ve birçok deney yapılması gereken çok geniş bir faaliyet alanı sözkonusudur. Devletin şimdiye dek bu yönde yaptıkları azdır. Birincisi, bu tür kültür görevleri için çok az olanak kullanır ve ayrıca kapsamlı biçimde mücadele etmek istese bile, yasamada belirleyici sözü söyleyen büyük özel mülkiyetçiler onu engeller. Oysa özel mülkiyete şiddetli müdahaleler olmaksızın bu alanda hiçbir şey elde edilemez. Fakat devletin varlığı özel mülkiyetin "kutsallığının ilânı" üzerinde yükselir, büyük mülk sahipleri onun en önemli dayanaklarıdır ve böylece devlet, anılan yönde hareket etme gücünden yoksundur. Toprağı en üst verimliliğe getirmek için muazzam ve kapsamlı toprak ıslahı, orman kurma ve tarla açma, sulama ve bataklık kurutma toprak karıştırma, sınır değişimi, dikim vs. gerçekleştirilmelidir.

Toprak kültürü için son derece önemli bir mesele, bilimsel prensiplerle yönetilmesi gereken kapsamlı, sistemli kurulmuş bir ırmak ve kanal ağıdır. Su yolları üzerinde daha ucuz taşımacılık —bugünkü toplum için çok önemli—, gerçi yeni toplum açısından pek önemli değildir, buna karşılık su yolları, rahat ve en az güç ve materyal masrafıyla kullanılabilecek transport olanağı olarak dikkate değerdir. Ama ırmak ve kanal sistemi en önemli rolü, kapsamlı bir kurutma ve sulama sistemi için, gübre ve toprak ıslahı materyallerinin getirilmesi ve hasatın gönderilmesi vs. için kullanım açısından oynar.

Suyu kıt ülkelerin, suyu bol olanlardan çok daha fazla soğuk kış ve sıcak yaz ıstırabı çektikleri deneyimle saptanmıştır, bu nedenle örneğin sahil ülkeleri esaslı sert hava koşullarıyla istisnai olarak karşılaşır. Bu tür sert ha-

va koşulları ne bitkiler için ne de insanlar için avantajlı ve hoştur. Orman kültürüyle ilgili önlemlerle bağıntılı geniş bir kanal sistemi, burada kuşkusuz olumlu etkide bulunacaktır. Su toplayıcı ve saklayıcı olarak büyük havuzların kurulmasıyla bağıntılı böyle bir kanal sistemi, ılık hava veya şiddetli yağmurlar ırmakları ve büyük nehirleri doldurup taşırdığında çok yararlı olacaktır. Aynı tesisler dağ ırmakları ve dereleri için de gereklidir. Korkunç etkileriyle seller bundan sonra mümkün olmayacaktır. Güçlü buharlaşmasıyla geniş su yüzeyleri olasılıkla düzenli yağmur oluşumunu da teşvik edecektir. Bu tür tesisler ayrıca, gerektiği anda, arazilerin kapsamlı sulaması için pompa ve elevatör kurulmasına olanak sağlar.

Şimdiye dek neredeyse verimsiz olan geniş araziler, yapay sulama tesisleriyle verimli bölgelere dönüştürülebilir. Şimdi koyunların yetersiz gıda bulabildiği ve en iyi durumda hastalıklı kara çamların zayıf dallarını göğe yükseltti̇ği yerlerde, bereketli ürünler yetişebilir ve kalabalık bir nüfus yeterli gıdayı ve tadı bulabilirdi. "Kutsal Alman İmparatorluğu'nun Streusandbüchse" sınır eyaletinin geniş kum arazilerini bir verimlilik cennetine dönüştürmek yalnızca harcanacak emek gücü sorunudur. 1894 ilkbaharında Berlin'deki Alman tarım sergisinde bir konferansçı da bunu vurguladı.[1] Gerekli kanal yapımını, sulama tesislerini, ıslahatları, toprak karışımlarını vs. sınır eyaletinin toprak sahipleri gerçekleştiremez ve böylece İmparatorluk başkentinin kapılarının hemen önünde, gelecek kuşaklara anlaşılmaz görünecek bir kültür durumunda olan geniş arazi parçaları bulunur. Öte yandan kanalizasyon aracılığıyla, Almanya'nın kuzeyinde ve güneyinde olduğu gibi geniş bataklık alanları, turbalık ve çamur arazi kurutulabilir ve kültüre kazandırılabilir. Irmaklar balık yetiştirme için de kullanılabilir ve verimli bir beslenme kaynağı sağlarlar, ayrıca ırmakları olmayan belediyeler için, en güzel yüzme tesislerini kurmak için fırsat oluştururlar.[2]

---

[1] Chicago'daki dünya sergisi üzerine resmi raporda da şöyle deniyor: "Suyun meyve ve sebze yetiştirilmesi için değerlendirilmesi gittikçe daha fazla hedeflenmelidir ve bu amaçlı su kooperatifleri bizde de çölleri cennete çevirebilir."

[2] "Örneğin Avusturya İmparatorluğu'nun en çok ekili bölgelerinden birinde —Bohemya'da— 656 000 hektar tarım alanı —bu toplam tarım alanının dörtte biridir— fazla suların akıtılmasına muhtaçtır, ve 174 000 hektarlık toplam çayır alanından üçte biri ya fazla kuru ya da fazla ıslaktır. Tabii ki, özellikle Galiçya gibi, genelde ekonomik gelişimleri geri olan bölgelerde durum çok daha kötüdür." Dr. Eugen von Philippovich, İktisat Politikası. s. 97, Tübingen 1909.

Sulamanın hangi ölçüde etkili olduğuna ilişkin birkaç örnek. Weissenfels yakınlarında iyi sulanmış 7 1/2 hektar çayır 480 Zentner* ikinci ürün verdi, onun yanındaki aynı toprak yapısına sahip 5 hektarlık sulanmamış çayır yalnızca 32 Zentner. Yani birincisi ikincisiyle orantılandığında, on kat fazla ürün vermişti. Saksonya'da Riesa'da 65 Acker** sulanmış çayır, net gelirin 5850 Mark'tan 11 100 Mark'a yükselmesini sağladı. Buchenbenger'e göre, Lippe'nin sağ kıyısındaki kıraç arazinin verimsiz kumlu toprağı sulandıktan sonra, toplam 124 000 Mark'lık masrafla, eskiden neredeyse hiç gelir getirmeyen bir alanda, yıllık tam 400 000 Mark'lık brüt kazanç sağlanmıştı. Aşağı Avusturya'da 1 milyon Krone masrafla yapılan toprak ıslahı, gelir değerinin 6 milyon Krone artması sonucunu verdi. Pahalı tesis masrafları kârlı oldu. Fakat Almanya'da sınır eyaletleri dışında, toprağı önemli ölçüde kumdan oluşan, çok nemli bir yaz geçirildiğinde şöyle böyle iyi bir ürün veren geniş bölgeler vardır. Bu bölgeler kanallarla örüldüğünde ve sulandığında ve toprak yapıları ıslah edildiğinde kısa sürede beş-on kat fazla randıman verecektir. İspanya'da, iyi sulanmış topraktan sulanmamışa kıyasla, otuzyedi kat fazla ürün alındığı örnekler mevcuttur. Öyleyse su verin, yeni gıda yığınları topraktan fışkıracaktır.

Almanya'nın çeşitli eyaletlerinde çeşitli bölgelerde göllerin, ırmakların ve nehirlerin yolaçtığı büyük sellerin bir-iki kez ve daha sık olmadığı hemen hiçbir yıl geçmez. En verimli toprakları dalgaların gücü alıp götürür, kalanlar kum, taş ve molozla kaplanır ve uzun yıllar ya da sürekli verimsiz kılınır. Gelişimleri onlarca yılı gerektiren meyve ağacı plantajları, kökünden sökülür. Evler, köprüler, caddeler, bentler su altında kalır, demiryolları mahvolur, insan yaşamı kurban edilir, hayvanlar yok olur, toprak ıslahı yıkılır ve devletler yok edilir. Sık sık sel tehlikesiyle karşı karşıya olan geniş arazi dilimleri sürekli zarar görmemek için ya hiç ekilmez ya da çok az ekilirler. Özellikle dağlarda, özellikle özel mülk sahipleri tarafından yapılan büyük orman kıyımı, selleri artırır. Ormanların kâra yönelik, mantıksızca yokedilişi, Prusya ve Pommern eyaletlerinde, Kärnten ve Steiermark, İtalya, Fransa, İspanya, Rusya vs.'de toprağın verimliliğinin düşmesinin suçlusu sayılıyor.

Dağlarda orman tahribatının sonuçları, sıkça gelen sellerdir. Ren, Oder ve Weichsel selleri, temel olarak İsviçre'deki ya da Galiçya ve Polonya'daki

---

* Zentner: Elli kiloluk tartı. —ÇN.
** Acker: Bir buçuk dönümlük arazi. —ÇN.

orman tahribatlarına bağlanıyor. İtalya'daki, özellikle Po nehrinin sık selleri de aynı nedene bağlıdır. Aynı nedenlerle Madera Adası, İspanya'nın büyük bölümü, Rusya'nın en verimli bölgeleri, Ön Asya da bir zamanlar bereketli ve verimli olan topraklar verimliliklerinin büyük bölümünü yitirdiler.[1]

Fakat nihayet burjuva toplumda da, bu alanda her şeyin oluruna bırakılarak bir şey yapılamayacağı ve akıllıca önlemlerin büyük ölçekte uygulanmasıyla, kültürü yıkıcı güçlerin kültürü teşvik edici güce dönüştürülebileceği kavrandı. Böylece suyu muazzam miktarlarda toplayan ve onun gücünü sanayiin ve tarımın elektrifikasyonu için kullanan büyük barajların yapımına adım atıldı. Özellikle Bavyera eyaleti, demiryollarının ve her türlü sanayi tesislerinin elektrifikasyonu için güç kazanma amacıyla dağ akarsuları ve göllerinin baraj çalışmalarını büyük ölçekte ele alıyor. Eski tarımsal Bavyera, böylece yavaş yavaş modern bir sanayi ülkesine dönüştürülecektir.

3 — Toprağın İşlenmesinin Yeniden Biçimlendirilmesi

Bu büyük görevlerin bir el hareketiyle çözülemeyeceği doğaldır, ama yeni bir toplum, onun ***tek*** görevi ***kültür görevlerini*** çözmek ve ***bunda hiçbir engele izin vermemek*** olduğu için, tüm güçlerini kullanarak bunu ele alacaktır. Yeni toplum süreç içerisinde, mevcut toplumun yalnızca düşündüğünde bile başı döndüğü için aklına bile getiremeyeceği eserler yaratacak ve görevler çözecektir.

Toprağın işlenmesi, anlatılan ve benzeri önlemlerle önemli ölçüde daha uygun şekillenecektir. Toprağın veriminin artırılması için daha önce ele alınan noktalara yenileri eklenir. Bugün birçok milkare toprakta, neredeyse yalnızca yoksullarımızın, sıkıntı ve safalet içinde yaşayan nüfusun tükettiği büyük miktarlarda içki yapımı için, patates ekilir. İçki, onların elde edebileceği tek uyarıcı, "kaygı giderici"dir. Yeni bir toplumun uygar insanı için içki tüketimi yokolacaktır, sağlıklı gıda maddeleri üretimi için toprak ve işgücü

[1] Schwappach'a göre, orman, toprağı tutarak, ovada gevşek kumu stabilize etmekten çok, özellikle dağda toprağın su tarafından alınıp götürülmesini engellemesiyle çok önemli bir yarar sağlamaktadır. Orman tahribatı, Rusya'da tarım toprağının çölleşmesinin ana nedenlerinden birini oluşturur.

serbest kalacaktır. Şeker pancarı ekimi ve ihracat için şeker üretimine de daha önce dikkat çekilmişti. 400 000 hektardan fazla en iyi buğday toprağı bizde her yıl, İngiltere, İsviçre, Birleşik Devletler'e şeker sağlamak için şeker pancarı ekimine ayrılır. İklimin avantaj sağladığı şeker kamışı eken ülkelerin yenik düştüğü bir rekabettir bu. Sürekli ordumuz, parçalanmış üretim, parçalanmış ulaşım, parçalanmış ziraat vs. milyonlarca at gerektirir ve buna uygun olarak beslenme için toprak yüzeylerine ve genç atların yetiştirilmesine ihtiyaç duyulur. Gelecekte tümüyle değiştirilmiş sosyal ve politik koşullar, buna ayrılmış toprak yüzeylerini büyük ölçüde serbest kılar. Yani yine büyük yüzeyler ve çok sayıda işgücü başka kültür gereksinimleri için kazanılmıştır. Yenilerde birçok kilometrekarelik büyük toprak yüzeyleri, tarımın elinden alınıyor ve kimi yerleşim yerleri yerle bir ediliyor, çünkü yeni uzak menzilli ateşli silahlar ve değişen savaş biçimi, üzerinde tüm kolorduların manevra yapabileceği atış ve talim alanlarını gerekli kılıyor. Gelecekte bu da son bulacaktır.

Toprak, orman ve sulardan nasıl yararlanıldığı çoktandır, kapsamlı bir literatürün tartışma konusudur. Hiçbir alan değinilmeden kalmamıştır: ormancılık, sulama ve kurutma, tahıl baklagiller ve yumru köklü bitki kültürü, sebze ekimi, meyve, üzüm cinsi, çiçek ve süs bitkisi kültürü, hayvan beslenmesi için bitki ekimi, çayır kültürü, rasyonel davar, balık, kümes hayvanları ve arı yetiştirme, gübre, atık maddelerin tarımda ve sanayide değerlendirilmesi ve kullanımı, toprağın kimyasal incelenmesi ve şu ya da bu kültür için değerlendirilmesi ve hazırlanması, tohumun yapısı, ekin değiştirme, makineler ve aletler, her türden idari yapılanmanın amaca uygun tesisi, hava koşulları vs., her şey bilimsel tartışma ve inceleme alanına sokulmuştur. Çeşitli alanlardan biri ya da diğeri için iyileştirme ve mükemmelleştirme sonucu doğuran yeni keşiflerin ve deneyimlerin yapılmadığı neredeyse tek bir gün geçmiyor. Toprağın işlenmesi, Thaer ve J. v. Liebig'den bu yana bir bilim, hem de maddi üretim faaliyeti alanında çok az görünen bir kapsam ve öneme ulaşan birinci ve en önemli bilimlerden biri olmuştur. Fakat her türden ilerlemenin bu korkunç boyutunu, tarımımızın gerçek durumuyla karşılaştırdığımızda, ***şimdiye dek özel mülk sahiplerinin çok azının ilerlemeleri bir ölçüde kullanabilecek durumda olduğu saptanmalıdır,*** ve hepsi genelin çıkarını gözetmeksizin kendi özel çıkarlarını gözönünde bulundururlar. Çiftçilerimizin büyük bölümü, herhalde yüzde 99'u denebilir, bilimin ve teknik ilerlemelerin onlara sunduğu bütün bu avantajları ve gelişmeleri kullanabile-

cek durumda değildir, olanaklardan ya da bilgilerden ya da ikisinden birden yoksundurlar. Yeni toplum burada, en mükemmel sonuçlara ulaşmak için yalnızca örgütlemesi gereken, teorik ve pratik olarak iyi hazırlanmış bir alan bulur.

4 — Büyük İşletme ve Küçük İşletme. Elektrokültürün Gelişimi

Bizzat sosyalist çevrelerde bile, küçük işletmenin, yöneticisinin ve onun yakınlarının kişisel çalışkanlığı sonucu büyük işletmeyle rekabet edebileceği düşüncesi hâlâ savunulurken, uzman çevreler çoktan farklı görüştedir. Köylü kendisinin ve yakınlarının aşırı çabalarıyla istediği kadar çok üretsin, konumu, uygar insan açısından acınasıdır. Aşırı gayret ve mahrumiyetler sonucu onun yapabileceğinin en fazlasından fazlasını, modern teknik ve tarım bilimi yapar. Ama her şeyden önce yalnızca tekniğin ve bilimin kullanımı köylüyü de tam bir uygar insan yapacak durumdadır, oysa bugün o, mülkünün ve alacaklısının kölesidir.

Tarımda büyük işletmenin, tüm avantajların rasyonel kullanımında sunduğu avantajlar, uçsuz bucaksızdır. Öncelikle, parçalanmış mülkün gerektirdiği sayısız taşıt ve yaya yolu ve tarla sınırları ortadan kalktığından, bu kullanılacak alanın önemli ölçüde artması anlamına gelir. Sınırın ortadan kalkmasıyla ayrıca çok miktarda israf edilen zaman tasarruf edilecektir. Büyük işletmede çalışan elli kişi, kullandıkları daha rasyonel iş araçları bir yana, küçük işletmede çalışan elli kişiden çok daha fazla randıman verirler. İşgüçlerinin en amaca uygun biçimde kombinasyonu ve yönetimini yalnızca büyük işletme sağlar. Buna, her türlü makine ve geliştirilmiş donanımların uygulanması ve kullanımı, ürünlerin endüstriyel kullanımı, davar ve kümes hayvanlarının daha rasyonel yetiştirilmesi vs.nin sağladığı büyük avantajlar eklenir. Özellikle elektrikli işletmenin kullanımı, tarımda diğer tüm işleme yöntemlerini gölgede bırakan avantajlar sunar.

P. Mack[1], makineli çalışmanın yürürlüğe konmasıyla 5000 beygir gücünden fazla bir tasarruf ve yaklaşık 40 000 Mark'lık bir sefere özgü bir

[1] P. Mack, Althof-Ragnit, Emekli Süvari Yüzbaşısı ve Derebeyi, Üretim Masraflarının Ucuzlatılması Dolayısıyla Tarımsal İşletmemizin Gelişimi. Makine tekniğinin ve elektriğin tarıma sunduğu hizmet üzerine bir inceleme. Königsberg 1900.

masrafla, ürünün 12 000 Mark'tan fazla ya da hektar başına 48 Mark ucuzlamasının sağlandığını saptıyor, burada derin ekimin yürürlüğe konması ve daha hatasız ekim ve makinelerin etkisiyle daha fazla ürün gözönüne alınmamıştır.[1]

Tahılda fazla ürün, derin ekimde yüzde 20-40 olarak veriliyor, patates, şeker pancarı gibi tekrar tekrar çapalanması gereken ürünlerin ise çoğunlukla yüzde 50 arttığı söyleniyor. Ama ortalama yalnızca yüzde 20 fazla ürün alınsa, bu sözkonusu çiftlikte hektar başına 55,45 Mark'lık fazla ürün eder, bu da daha önce sözü edilen tasarrufla beraber hektar başına 103,45 Mark tutmaktadır. Toprağın hektar fiyatı 800 Mark olarak ele alınırsa, bu yüzde 13 1/2'luk bir ekstra kazançtır. Yani sözkonusu olan şey, onun yardımıyla işletmenin kendini geçindirebileceği gerekli elektrikli santralleri yaratmaktır. Bundan sonra, yalnızca, kullanılabilecek tüm makineler işletilmekle kalmaz, ısıtma ve aydınlatma da kazanılabilir. Elektrik tesisatının yardımıyla evler ve caddeler dışında ahırlar, samanlıklar, kilerler, ambarlar ve fabrika binaları elektrik ışığıyla donatılabilir ve gerektiğinde gece ürün kaldırılabilir. Mack, elektriğin genelde hizmete sokulmasıyla, tarımsal işletme için şimdiye kadarki iş hayvanlarının (1 741 300 tane) üçte ikisinin tasarruf edilebileceğini hesaplıyor, bu da yıllık 1 002 989 000 Mark net kâr sonucunu verir. Buradan elektrik gücü için masraflar düşüldüğünde, geriye yıllık tam 741 794 000 Mark tasarruf kalıyor.

Elektrikli işletmenin tarıma gittikçe daha fazla, salt teknik-endüstriyel bir süreç karakterini veriyor. Elektriğin tarımsal işletmede çok çeşitli kullanımından bir tablo şu sonucu gösteriyor.[2]

Elektromotor şunları işletebilir: 1— Ham ürünü artıran makineler: a) ekim için: tohumluk tahıl için tahıl temizleme makineleri, triyör, elektrikli pulluk (gelişimi tamamlanmıştır); b) hasat için: otomatik bağlayıcılı orak

---

[1] Son yıllarda, Kuzey Amerika'nın az yağmurlu bölgelerinde neredeyse hayret uyandırıcı başarılar elde edildiği söylenen (Campbell'in) derin ekim aracı büyük bir önem kazandı. İnsan tasarrufu olanağı, harman makinesinin üstündeki ekin sandığı için, uzaktan yerleştiricinin kısa saman kaldırma mekanizması vs. konstrüksiyonuna yolaçtı. Aynı insan sıkıntısı, patates ayıklayıcı, patates ekici, patates toplayıcı, döver aracı, saman yükleme makinesi, ekin demeti toplayıcısı vs. gibi makinelerin kullanımını zorluyor.

[2] Kurt Krohne, Tarımda Elektrikli İşletmenin Genişletilmiş Kullanımı. Elektroteknik Dergi 1908, 39-41. Defterler.

makinesi (üzerinde çalışılmaktadır), patates toplama makineleri (artık aşılamaz bir mükemmelliktedir), sulama tesisleri. 2— Masrafları azaltan makineler: a) samanlıklarda kaldırma mekanizmaları, boşaltma mekanizmaları, yeraltı tahıl ambarlarına ya da samanlıklara tahıl ve samanın iletilmesi için elevatörler, çuval asansörleri, sulu ahır gübresi pompası; b) taşıma araçları: tahılın taşınması için transport olukları ve bantları ve kompresörler, ağır yüklerin taşınması için dekovil hattı, makara ve bucurgat; c) değerlendirmek için: saman presi, değirmen, satış için yem kırma makinesi. 3— Tarım sanayiin makineleri: a) damıtma makineleri ve nişasta (kola) üretimi için makineler, her türlü amaç için su pompaları; b) mandıra: süt soğutucusu, santrifüj, tereyağ yayığı, yoğurucu, presler vs.; c) bıçkı, devvar testere ve hazar testere; d) araba yapıcılığı için makineler, şerit testereler, matkaplar, torna tezgâhları, çarklı makineler. 4— Hayvan yetiştirme için yem hazırlama makineleri: yem kıyma makineleri, pancar kesici, kırma un değirmenleri, patates, yulaf vs. ezicisi, su pompaları. Araştırmalara göre şimdilik zamanın ve işletme araçlarının ekonomik kullanımı altında, elektromotor tarafından bu biçimde ortalama olarak tüm çiftlik işlerinin yüzde 15'i yerine getirilebilir.

Harman dövme ve göndermeye hazır etme için 1000 kilogram tahılda gereken elişi miktarı şöyledir:

	İş saati
1— Tüm işler elle yapıldığında	104
2— Dolaplı ve temizleme makineli küçük bir batoz kullanıldığında	41,4
3— 20 Beygirgücüne sahip elektrikli batoz kullanıldığında	26,4
4— Uzaktan yerleştiricisi, tınaz ve kısa saman kompresörü, saman presi ve 60 beygirgücü motoru olan elevatöre sahip elektrikli büyük batoz kullanıldığında	10,5

Tarımsal işletmelerde elektro pulluğun genel kullanımının önünde artık hiçbir engel yoktur. Elektrikli transport hatları gibi, elektrikle çalışan pulluk makineleri artık yüksek bir mükemmellik derecesine ulaşmıştır. Ağır ve pahalı buharlı pulluk yalnızca en büyük alanda çalışır ve derin pulluk olarak rasyoneldir. Daha çok yalnızca patates, [pancar gibi —ÇN] çapa ürünlerinin

daha yüksek hasata ulaşmasına hizmet eder. Buna karşılık elektropulluk, derin ve yüzey toplama için aynı biçimde elverişlidir ve orta düzeyde çiftlikleri de fethetme yeteneğine sahiptir. Çiftin bile zorlukla karşılaştığı dik yokuşların işlenmesini mümkün kılar. At, öküz ve buharlı pullukla kıyaslandığında, bir elektropulluğun kullanımının çift sürme masraflarını veren aşağıdaki tablonun gösterdiği gibi, yüksek derecede iş tasarruf edici etkisi vardır.

	Orta derinlikte çift sürme için Morgen* başına yaklaşık masraf				
	4	6	8	11	14
Atlar	2,50	3	4,20	7,70	13,30
Öküzler	3,65	4,65	5,80	7,90	10,20
Buharlı saban, kirası	6	6,70	7,60	9,15	10,70'den
" "	7,50	8,40	9,35	11	12,55'e kadar
mülkiyeti	4,50	5	5,85	7,30	8,85'den
"	6	6,70	7,60	9,15	10,70'e kadar
Elektrikli saban, Beygirgücü 40	2,70	3,55	4,60	6,25	7,95
" " " 60	2,65	3,40	4,30	5,70	7,10
80	2,50	3,15	3,90	5,20	6,50

Elektrik enerjisinin kolay götürülmesi ve dağıtılması, kullanımının ve elektrikli makinelerin bakımının son derece basitliği, geniş yüzeyli tarım için çarpıcı avantajlar sunar, enerji tedariği için ince bir tel yeterlidir. Ve elektrikli makinelerin kullanımının önkoşulu, bir şehirlerarası elektrik santralı ağı, plânlı bir elektrik ağı olduğu için, böylece tarımda elektrikli işletme, ***elektrokültürle,*** bitkilerin gelişiminin elektrikle doğrudan etkilenmesiyle, kolayca bağıntılandırılabilir.

Son yıllarda bitki fizyologları ve onların yanısıra pratisyen ziraat mühendisleri, elektriğin en önemli kültür bitkileri, özellikle tahıl çeşitlerimizin gelişimi ve üretimi üzerinde etkisini incelemeye gayretle çalışıyorlardı. Bu görev, 1906 yılında ölen Profesör K. S. Lemström tarafından çözülmüştür.

* Morgen: 25 ile 36 ar arasında olan eski bir arazi ölçüsü. —ÇN.

Büyük kültür toprağı yüzeylerine bir tel ağı gerdi, bunu çoğu örnekte enfluenz makineleriyle pozitif yüklüyordu, negatif uç ise yerde yatıyor ve tüm vejetasyon süreci boyunca ya da bir bölümünde, böyle bir deney alanına etkide bulunan güçlü bir elektrik akımı bırakıyordu, bu arada hemen yanındaki bir kontrol alanı etkilenmeksizin kalıyordu. Deneyler çeşitli enlemlerde gerçekleştirildi ve doğru uygulandığında, hepsi bir yandan, ürünün çoğalması —bu yüzde 30 ile 100 arasında oynuyordu—, ikincisi olgunlaşma süresinin kısalması ve nihayet kalitenin önemli ölçüde düzelmesi sonucunu verdi. Ancak bu yöntemde, bir İngiliz çiftçisi olan Newman'ın ortadan kaldırmayı bildiği bir dizi pratik tereddüt geçerliydi. Newman, ünlü İngiliz fizikçisi Oliver Lodge'un, Lemström yöntemiyle ilgilenmesini sağlamayı başardı. Şimdiye kadar kullanılan influenz makinesinin yerine kendi yaptığı, kesintili cereyanı sürekli cereyana dönüştüren cıvalı tertibatı koyan Lodge'un, son raporuna göre bu deneyler 1906'dan 1908'e dek birbirini izleyen yıllarda, etki altında tutulan 10 hektarlık bir alana yayılmış tel ağının ürün üzerinde olumlu etkisini kesintiye uğratmaksızın, yerden 5 metre yükseklikte olabileceği kanıtlanmıştı. Bu, yüklü hasat arabalarının altından rahatça geçebileceği ve genelde patates, pancar gibi ürünlerin rahatça işlenmesine izin veren bir yükseklikti, oysa Lemström'e göre, tel ağı, etki altına alınmak istenen bitkiden 40 santimden fazla uzak olmamalıydı.[1] Çeşitli değirmenciler kıyaslamalı pişirme deneyleri yaptılar ve elektrikli buğdayın elektriksiz buğdaydan çok daha iyi un verdiğini buldular. Böylece yeni işlem, tarımın ve bahçeciliğin pratiğine uygulanmak için olgundur.

Fowler'in iki compound lokomotifli buharlı pulluğunun yararlı kullanımı için 5000 hektarlık, yani çoğu köylü ortaklığının sahip olduğundan daha fazla bir yüzeye ihtiyaç duyulur. Örneğin 1895 yılında mevcut olan kültür toprağı, çeşitli makinelerin ve diğer avantajların kullanımıyla işlenmiş olsa, 1600 Mark'lık bir tasarruf sağlanmış olacağı hesap ediliyor. Ruhland'a[2] göre, yalnızca tahıl hastalıklarına karşı başarılı bir mücadele, Almanya'nın şimdiki tahıl ithalatını gereksiz kılmaya yetecektir. Worms'daki Dr. Sonnenberg'in "Çayır ve Tarla Bitkilerimiz" adlı broşüründe, Bavyera'da yapılan

[1] M. Breslauer, Bitki Gelişiminin Elektrikle Etkilenmesi. Elektroteknik Dergi 1908, Defter 38, s. 1915. Berlin yakınlarında küçük bir gösteri tesisi Breslau'un yönetimi altında inşa halindedir.

[2] Dr. G. Ruhland, Aktüel Tarım Politikasının Temel ilkeleri. Tübingen 1893, Lauppsche Buchhandlung.

resmi bir ankete göre, tarlanın yabani otla sarılması nedeniyle Bavyera'da tarımın, yılda yüzde 30'luk ürün kaybı olduğu bildiriliyor. Biri yabani otlarla sarılmış, diğerinde yabani ot olmayan her biri dört metrekarelik iki alanda Nowatzki şu sonuçları elde etti:

	Sap	Tane	Saman ürünü
Yabani otlu yüzeyde	216	180	239 gram
Yabani otsuz yüzeyde	423	528	1077 gram

Breslau Üniversitesi Tarım Enstitüsü'nde profesör olan Dr. v. Rümker, tarım istatistiği temelinde titiz bir toprak besleme uygulamasının tüm Almanya'da neredeyse hiç olmadığını açıklıyor. Tohumun ekilmesi ve toprağın işlenmesi çoğunlukla salt şematik, düşüncesizce ve öylesine eksik ve uygunsuz aletlerle gerçekleşir ki, çaba ve çalışmanın ürünü zorunlu olarak küçük kalır. ***Kolay olan, rasyonel tohum ayıklama işi bile Alman çiftçileri tarafından yapılmaz. Profesör v. Rümker,*** aşağıdaki tabloda, tohumun ayıklanmasıyla, hektar başına ürünün nasıl artırılabileceğini gösteriyor:

Buğdayda	Hektar başına ayıklanmamış (Kilogramla)	Hektar başına ayıklanmış (Kilogramla)	Ayıklanmış tohumun fazla ürünü (Kilogramla)
Toplam ürün	8 000	10 800	+ 2 800
Tane	1 668	2 885	+ 1 217
Saman ve süprüntü	6 332	7 915	+ 1 583
Ürünün hektolitre ağırlığı	77,2	7 8,7	+ 1,5

Yani ayıklamanın sağladığı fazla ürün tabloya göre hektar başına 1200 kilogram tahıl tutuyor, bu çift zentner başına 15 Mark'tan hesaplandığında, 180 Mark'lık bir para değerini temsil eder. Ayıklama masrafları hektar başına en fazla 4,40 Mark olarak hesaplanırsa, ***saman ve süprüntüden sağlanan fazla ürün gözönüne alınmaksızın, yalnızca tahılın değerlendirilmesinden,***

hektar başına 175, 60 Mark net gelir kalır. Rümker ayrıca, bir dizi tarımsal deneme sonuçlarından, her arazi için en verimli türün seçimiyle ortalama olarak daha fazla ürün alınabileceğini ve net gelirin daha iyileşebileceğini ortaya çıkardı. [Türlere göre rakamlar şöyledir —ÇN]:

Çavdar	300-700 kilogram tahıl ya da pro hektar	42- 98 Mk.
Buğday	300-800 " " " " " "	45-120 Mk.
Arpa	200-700	34-119 Mk.
Yulaf	200-1200	26-156 Mk.

Tohumun ayıklanmasıyla sağlanan fazla ürünle, buğday türünün doğru seçimiyle sağlananı birlikte ele aldığımızda, yalnızca buğday üretiminde ürün ***1500-2000 arası kilogram ya da hektar başına 220-295 Mark artırılabilir.***

"Alman Tarımının Geleceği"[1] adlı bir yazıda, yeterli ve yerinde gübrelemeyle —mineral gübrenin kullanımı ile: Süper fosfat ve Thomas cürufu* Kainit ve ve fosfor asidi—, toprak daha verimli hale getirildiğinde, tüm tarımsal ürünler için nasıl fazla ürünler elde edilebileceği kanıtlanıyor. Bundan sonra Almanya'nın buğday toprağından pekâlâ hektar başına 36 çiftzentner, çavdar toprağından 24 çiftzentner elde edilebilir. Şimdiki çavdar toprağının önemli bir bölümü de daha iyi gübreleme ve işlemeyle buğday üretimi için kullanılabilirdi, öyle ki, tarım tarlasından ekmek tahılı ortalama ürünü — beşte iki buğday, beşte üç çavdar—, hektar başına 26 çiftzentnere çıkabilirdi. Tohumluk ve düşük değerli tahıl ayrıldıktan sonra, geriye halkın beslenmesi için 26 çiftzentner kalırdı. Şu anda ekmek tahılı ekilen 7,9 milyon hektar, 1,5 milyon hektar otlak, işlenmemiş ve kıraç toprakla —fundalık ve bataklık[2] – artırılarak, hektar başına 26 çiftzentner ortalama ürün ve 9,4

[1] Tarım öğretmeni Homuth'un katılımıyla ticaret müşaviri Heinrich Albert-Bieberich. Friedenau-Berlin 1901.

[2] Mevcut 5 milyon hektar işlenmemiş, kıraç toprak, otlak vs.'den 4 1/2 milyon hesap edilmiştir. Bunlardan fazla ağaçlandırılmış olanlar, ormanın tarlaya ya da çayıra dönüştürülmesiyle kazanılabilir.

Thomasmehldüngung: Thomas usulünde eritilen demirden kalan ve kimyevi gübre olarak kullanılan Thomas cürufu. —ÇN.

milyon hektarlık ekim alanıyla, 251,92 milyon çiftzentnerlik ekmek tahılı üretimi artışına ulaşılabilir. Kişi başına 175 kilogram yıllık tüketimde, ***144 milyon insan için ekmek tahılı sağlanabilirdi.*** 1900 yılındaki sayımda Almanya'nın nüfusu tam 56 345 000'di, yani daha tekniğin ve bilimin o zamanki durumuyla toprağı, nüfusun iki buçuk katına ekmek tahılı sağlayabilecek durumdaydı. Parçalanmış özel mülkiyetin mevcut olduğu ekonomi biçiminde Almanya, ekmek tahılı gereksiniminin ortalama dokuzda birini yurtdışından ithal etmek zorundadır. Mevcut ekonomi biçimi altında yalnızca yaklaşık miktarda ürün üretilecek olsa, bu, gıda maddeleri fiyatlarının o kadar yükselmesini gerektirir ki, çoğu insan bunları elde edemez, böylece de amaca ulaşılmamış olur. Yalnızca en yüksek aşamada komünist işletmeyle bu sonuçlara ulaşılabilir, adı geçen yazarlar tabii ki bunu hiç düşünmüyor. Onların yaptığı bir hesaplamaya göre, Alman tarımında yoğun kültürün uygulanmasıyla, ***daha fazla*** ürün elde edilebilecektir:

Ekmek tahılı	145,1 milyon çiftzentner
Patates	444 " " "
Yulaf, arpa, bezelye ve fasulye	78,7
Çayırotu	146,2
Ot ve yem araçları	110
Yemlik pancak	226

Ancak daha yukarlarda Mack tarafından getirilen önerilere göre, elektrikli işletmenin yürürlüğe sokulmasıyla çok sayıda iş hayvanı tasarruf edileceğini gözönünde tutarsak, böylece kesim hayvanı yetiştirme önemli ölçüde artacak ya da bunun için gerekli toprak insanlar için gıda maddeleriyle ekilecektir.

Çok başka ölçüde yararlanılabilecek bir başka tarımsal faaliyet alanı, kümes hayvanı yetiştirilmesi ve yumurta üretimidir. Almanya'ya ithal edilen yumurtanın yıllık değeri 149,7 milyon Mark'tır (1907) ve canlı kümes hayvanlarınınki 40 milyon Mark'ın üzerindedir. Çeşitli alanlarda yetiştirme ve kültür tesisleri henüz çok geridir. Ayrıca yoğunlaşmış büyük işletmeyle bağıntılı, ahırların, her türde ambarların, kilerlerin, yem ve yemleme tesislerinin, gübre yerlerinin konsantrasyonu yalnızca büyük bir zaman, güç ve mal-

zeme tasarrufu anlamına gelmeyecek, rasyonel kullanım açısından da, küçük ve orta işletmenin hiç yararlanamadığı büyük işletmenin ise ender olarak yararlanabildiği avantajlar sağlayacaktır. Örneğin ahırların büyük çoğunluğunda hijyen önlemleri ne kadar yetersizdir, yem tertibatı ve davarın ve kümes hayvanlarının bakımı ne kadar hatalıdır. Temizliğin, ışığın ve havanın hayvanlara da aynen insanlar kadar gerekli olduğu ve onlara olumlu etkide bulunduğu gerçeğini, bir yirminci yüzyıl köylüsü henüz pek bilmez. Böylece süt, tereyağı, peynir, yumurta, bal, et kazanılması ve üretilmesinin çok daha rasyonel, sağlıklı ve avantajlı koşullar altında gerçekleşeceği doğaldır.

Mevcut insan ve makine gücünün beceriyle birleştirilmesi ve kullanılması ekim dışında, hasatı da şimdiye dek tahmin edilemeyecek ölçülerde gerçekleştirecektir. Büyük koruma salonlarının, kurutma evlerinin vs. kurulması, hasatı her havada mümkün kılacaktır ve hızlı hasat, bugün hâlâ sıkça görülen o büyük kayıplardan kaçınmayı sağlayacaktır. Bugün, v. d. Goltz'e göre, Mecklenburg'da tek bir elverişsiz hasat zamanında 8-9 milyon Mark'lık, Königsberg eyaletinde 12-15 Mark'lık ürün mahvoluyor.

5 — Gelecekte Bağcılık

Meyve, üzümsü meyve ve bahçecilik kültürü gelecekte şimdiye dek mümkün görülmeyen ölçüde bir gelişmeye ulaşacak ve ürününü çoğaltacaktır. Bizde hâlâ meyve üretimi konusunda ne kadar çok günah işlendiği, Almanya'nın meyve ve özellikle elma yetiştirme için özel elverişli bir iklime sahip olmasına rağmen, her yıl 40 milyon Mark'dan fazla taze meyve ve 20 milyondan fazla kuru meyve ithal etmesinden anlaşılıyor. Almanya'nın birçok yerinde ve Württemberg gibi meyve üretimiyle isim yapmış bölgelerinde bile meyve ağaçlarının kötü durumuna bir bakış, bunu anlaşılır kılıyor. Burada tarımsal-bahçecilik faaliyeti için büyük bir alan vardır. Daha başlangıç aşamasında olan üzümsü meyveler kültürü de aynı durumdadır.

Korunmalı, büyük salonlarda yapay ısı ve nem uygulamasıyla, sebze, meyve ve üzümsü meyve üretimi büyük ölçüde her mevsim gerçekleştirilebilecektir. Büyük kentlerimizin çiçek dükkânları en sert kışta, yazın sahip olduklarıyla yarışan bir çeşitlilik sunarlar. Yapay meyve yetiştirme alanında

en olağanüstü gelişmeyi örneğin, Silezya-Brieg'deki bahçe müdürü Haupt'un yapay "bağı" sunuyor; geçen sürede bu örnek bir dizi takipçi buldu, ve başka ülkelerde örneğin İngiltere'de çoktan öncüleri vardı. Onun tesisi ve sonuçları, 27 Eylül 1890 tarihli "Vossischen Zeitung"ta öylesine çekici anlatıldı ki, bu anlatımdan bazı alıntılar buraya girmeli. Gazete şöyle yazıyordu:

"500 metrekarelik, yani beşte bir morgenlik, karemsi bir alanda, duvarları tam kuzeye, güneye, doğuya, batıya yönelmiş olan, 4,5-5 metre yüksekliğinde camdan bir ev kurulmuştu. İçinde güneyden kuzeye doğru, her biri diğerinden 1,8 metre uzaklıkta oniki sıra çift espaliye dikilmişti, bunlar aynı zamanda yassı eğilimli çatıya dayanak görevi görüyorlardı. Yer havalandırmasına dikey borularla bağlı bir dren boru ağı içeren 25 santimetrelik kalın bir dolgu tabaka üzerinde, 1,25 metre derinliğinde bir toprak yatakta —çok ağır olan yatakları kireç ve inşaat molozu, kum, çürümüş gübre, kemik unu, potasyum tuzu ile geçirimli ve verimli hale getirilmiş olan bir yataktır bu—, Bay Haupt, o çift espaliyelere, Rheingau'da en değerli üzüm suyunu veren cinsten üçyüzaltmış kütük, yani beyaz ve kırmızı Riesling, Traminer, beyaz ve mavi misket ve Burgunder, aşılamıştı.

Havalandırma, yan duvarlardaki birçok deliğin dışında, çatıda 20 metre uzunluğunda kapaklarla sağlanıyordu, bu kapaklar vida ve manivela kolu takılmış demirden bir manivelayla kapatılıp açılıyordu ve her konumda fırtınaya karşı dayanıklıydı. Kütüklerin sulanması için, yüksekteki su tesisatından aşağı sarkan 1,25 santimlik lastik hortumlara bağlanmış 26 duş hizmet veriyordu. Fakat Bay Haupt, 'bağ salonu'nda, 'bağ'ında, hızlı ve detaylı sulama için, gerçekten zekice bulunmuş başka bir aracı: ***yapay yağmur yağdırıcı***yı kullanıma soktu. Çatı yüksekliğinde, dört uzun bakırdan boru hattı vardı, bunlar yarımışar metre aralıklarla ince delinmişti. Bu deliklerden yukarı doğru fışkıran ince çizgi halindeki su, küçük yuvarlak tel eleklere çarpıyor ve onlar tarafından fıskiye gibi püskürtülüyordu: lastik hortum aracılığıyla iyi bir püskürtme her zaman birkaç saati gerektirir; ama yalnızca bir vananın açılmasıyla bütün salonda yumuşak, serinletici bir yağmur asma çubuklarının, toprağın ve granit yolların üzerine eşit biçimde çiseliyordu. Herhangi bir yapay ısıtma olmaksızın, yalnızca camdan evin doğal özellikleriyle sağlanan ısı artışı, dışarıdaki ısının 8-10 derece üstüne çıkabiliyordu. Çubukları en zararlı ve tehlikeli düşmandan, asma bitinden —ortaya çıktığında— korumak için, dren borularını kapamak ve tüm su vanalarını açmak yeterliydi. Çubukların böylece su altında bırakılmasına, bilindiği gibi bu düşman

karşı koyamaz. Yapay bağı, fırtına, soğuk, don, gereksiz yağmura karşı cam çatı ve duvarlar koruyordu; dolu yağmuruna karşı bunların üzerinde tel örgü, susuzluk ve kuraklığa karşı yapay yağmur tertibatı vardı. Böyle bir 'bağın' sahibi kendi havasını kendisi yaratır ve bağcının tüm çaba ve emeklerinin meyvesini imhayla tehdit eden, 'kayıtsız' ya da acımasız doğanın ne yapacağı belli olmayan tüm kapris ve kötülüklerinin tehlikelerine gülebilir.

Bay Haupt'un beklediği her şey tam olarak gerçekleşti. Asma çubukları ılımlı, sıcak iklimde mükemmel gelişti. Üzümler en leziz olgunluğa erişti ve daha 1885 sonbaharında, yeterli şeker ve az asit oranı açısından Rheingau'da genelde elde edilen şıradan geri kalmayan bir şıra verdi. Aynı şekilde ertesi yıl ve en elverişsiz yıl olan 1887'de de üzümler mükemmel gelişti. Bu yerde, çubuklar 5 metrelik tam yüksekliklerine ulaştığında ve tepelerine dek üzümle dolup taştıklarında, yılda yaklaşık 20 hektolitre şarap üretilir, bir şişe iyi cins şarabın maliyeti 40 Pfennig'ten fazla tutmayacaktır.

En yüksek, eşit ürün vaadeden bu yeni bağın tümüyle fabrikavari işletilmesini engelleyebilecek hiçbir koşul yoktur. 1/5 morgenlik yüzey üzerindeki bu türde cam evler, aynı havalandırma ve sulama, drenaj ve yağmur tertibatlarıyla kuşkusuz morgen büyüklükte toprak parçaları üzerinde de kurulabilir. Bunların içinde de vejetasyon açık havadakinden birkaç hafta önce başlayacaktır, asma çubukları çiçeklenme mevsiminde dona, yağmura, soğuğa karşı, üzüm tanelerinin büyümesi sırasında susuzluğa karşı, tatlı düşkünü kuşlar ve üzüm hırsızlarına karşı, olgunlaşma sırasında neme karşı, tüm yıl boyunca asma bitine karşı korunurlar ve Kasım'a, Aralık'a dek çubukta asılı kalırlar. 1888'de onu ziyaret eden Bahçeciliği Teşvik Derneği'ne verdiği konferansında —Haupt'un 'bağına' ilişkin bazı teknik konuları bu konferanstan aldım—, bu işin mucidi ve kurucusu, sonuçta bu cazip perspektifi geleceğe açtı: Şimdi artık bu bağ tüm Almanya'da, özellikle de tarım için elverişli hale getirilebilen ve sulanabilen verimsiz, kumlu ve taşlı toprakta (örneğin en kötü ortak mer'ada) mümkün olduğuna göre, 'cam altında bağ'ın sunduğu büyük toprak kültürünün yararı açıkça ortaya çıkar. Bu kültürü, '***Geleceğin Bağcılığı***' olarak tanımlamak istiyorum."

Yazar daha sonra, üzümden elde edilen şarabın da uzmanlarca nasıl övüldüğünü anlatıyor ve "bağın, aynı anda başka kârlı yan ya da ara kültürlerin gerçekleştirilmesi için de yeterince yer sağladığını" ekliyor. "Bay Haupt, her iki asma çubuğunun arasına, Nisan ve Mayıs'ta zengin çiçek açan bir gül fidanı da dikiyor, ve doğu ile batı duvarlarına, Nisan ayında olağanüstü

çiçekleriyle, camdan bağ sarayına masalsı çekicilikte bir görünüm kazandırması gereken şeftali dikiyordu." Yenilerde, bu tarz meyve yetiştirmeye büyük önem veren ülke, özellikle Belçika'dır. Ama Almanya'da da bu kültür yöntemi, örneğin ananas üretiminde, büyük çapta mevcuttur.

Çeşitli kültürler için benzer tesislerin çok daha büyük ölçeklerde kurulmasının önünde hiçbir engel yoktur, böylece birçok toprak ürünü için kendimize iki ya da üç kat hasat lüksü yaratabiliriz. Bugün bu tür girişimler ilk plânda bir rantabilite sorunudur ve bunların ürünleri yalnızca toplumun ödeme gücü olan ayrıcalıklarına ulaşır. Sosyalist bir toplum, yeterli iş gücü dışında bir sorun tanımaz ve eğer işgücü varsa, o zaman eser, herkesin yararına gerçekleştirilir.

6 — Toprağın Yorulmasına Karşı Önlemler

Mevcut koşullar altında bile, beslenme koşullarında tam bir dönüşümün nasıl hazırlandığını görüyoruz. ***Ancak bütün bu keşiflerin kullanımı son derece yavaş olur, çünkü güçlü sınıflar —büyük toprak sahipleri ve onların sosyal dayanakları—, bunların ortaya çıkmamasından en canlı yararı umarlar.*** Gerçi ilkbaharda Pazar günleri, tüm kiliselerde iyi bir hasat için dua edilir, ama dindarların Aziz Florian'a dua ederken kullandıkları aynı sessiz şartla: Aziz Florian, evimi koru, diğerlerininkini ateşe ver. Çünkü hasat her yerde iyi olursa, fiyatlar olağanüstü düşer ve büyük toprak sahibinin en büyük korkusu budur. Herkese yarayan ona zarar verir ve böylece o, yalnızca kendisine değil, başkalarına da avantaj sağlayan her icat ya da keşifin sessiz karşıtıdır. Toplumumuz her yerde kendi kendisiyle çelişkilidir. Toprağın verimli durumda kalmasını ve verimin artmasını sağlamak ilk plânda yeterli gübreye bağlıdır. Dolayısıyla gübre kazanımı yeni toplum için de en önemli görevlerden biridir.[1] İnsan için gıda neyse toprak için gübre odur ve nasıl ki

[1] "Tarlaların verimliliği ve ürünlerinin sürekliliği için bir reçete vardır; bu araç doğru kullanıldığında, tarımın şimdiye kadar sahip olduklarından daha yararlı olduğu görülecektir; reçete şöyledir: Bir çuval tahıl, ya da bir zentner koza ya da pancar, patates vs. kente götüren bir çiftçi, aynı Çinli kuli gibi (belki daha da fazla), tarlasının ürününün toprak bileşimini yine kentten beraberinde getirmeli ve ondan aldığını tarlaya geri vermelidir; bir patates kabuğunu

insan için her gıda aynı besleyicilikte değilse, toprak için de ***her*** gübre aynı değerde değildir. Toprağa, bir hasat dolayısıyla yitirdiği kimyasal unsurların tamtamına aynıları verilmelidir ve belirli bir bitki türünün ekimi öncelikle hangilerini gerektiriyorsa, o kimyasal unsurların artırılmış miktarda verilmesi gerekir. Bu nedenle kimyasal araştırma ve bunun pratik uygulaması, bugün henüz bilinmeyen bir yaygınlığa ulaşacaktır.

Hayvansal ve insansal atık maddeler, insanların tüketebileceği besinlerin yeniden üretimi için uygun olan kimyasal unsurları içerir. Demek ki bunların en mükemmel temini ve en amaca uygun dağıtımına ulaşılmaya çalışılmalıdır. Şu anda bu konuda çok günahlar işlenmektedir. Özellikle kentler ve sanayi bölgeleri çok miktarda gıda maddesi alır, ama en değerli dışkı ve atık maddelerinin çok az bir bölümünü yeniden toprağa geri verirler. Sonuç kentlerden ve sanayi bölgelerinden uzaktaki, her yıl ürünlerinin büyük bölümünü bunlara gönderen çiftliklerin, şiddetli gübre eksikliği çekmeleridir —çünkü çoğunlukla çiftlikte bulunan insan ve hayvan mevcudunun gübre maddeleri, bu mevcut toprak ürünlerinin yalnızca bir kısmını tükettiği için, yetmez— ve böylece doğal olarak eksik olanın yerine yapay gübre konmazsa, toprağı zayıflatan ve ürünü azaltan bir aşırı sömürü sistemi yaygınlaşmaktadır. Toprak ürünleri ihraç eden, ama gübre maddeleri almayan tüm ülkeler, eninde sonunda zorunlu olarak toprağın yoksullaşmasından dolayı batarlar, Macaristan, Rusya ve Tuna Prenslikleri vs. böyledir.

Liebig, geçen yüzyılın ortalarında tarım toprağı için yedek madde öğretisini geliştirdi, konsantre gübre maddesinin kullanımı buradan kaynaklandı. Schulze-Lupitz, azotlu kimyasal gübre verilmeyen belirli bitkilerin, buna rağmen toprağın azotunu artırdıklarını kanıtladı: bu, açıklaması ve çözümü

---

ve bir saman çöpünü küçümsememeli, patateslerinden birinin kabuğunun ve bir samanın, başaklarından birinde noksan olduğunu düşünmelidir. Bu girdinin gideri azdır ve köylünün yatırımı sağlamdır, bir banka bundan daha güvenceli değildir ve hiçbir sermaye ona daha büyük rant garanti etmez; tarlasının yüzeyinin ***ürünü on yılda iki*** katına çıkacaktır, daha fazla emek ve zaman harcamaksızın daha fazla tahıl, daha fazla et ve daha fazla peynir üretecektir, ve tarlasını başka bir tarzda verimli tutmak için, olmayan, tanımadığı yeni maddeler nedeniyle ***sürekli*** huzursuzluk çekmeyecektir... Eski kemikler, kurum, kül (eritilmiş ya da eritilmemiş), hayvanların kanı ve her türden atıklar kurumlarda toplanmalı ve gönderilmek için hazır edilmelidir... Hükümetler ve polis makamları kentlerde helaların ve lağımların uygun tesisi ile bu maddelerin kaybının önüne geçilmesine çalışmalıdır." Liebig, Kimya Üzerine Mektuplar. Leipzig ve Heidelberg 1865.

Hellriegel'e düşmüş olan bir fenomendir. Bitkiye oluşumu için havadaki azotu doğrudan sağlayanın, belirli kurubaklagillerle ortak yaşam içindeki milyarlarca basil olduğunu Hellriegel gösterdi.[1] Liebig'den bu yana bilimsel tarımın bir yanını tarımsal kimya oluşturuyorsa, diğer yanını da tarımsal bakteriyoloji oluşturur. Bunun üstüne Almanya potasyum ve Kainit rezervleri, Thomascürufu, süper fosfat ve fosfor asidi ile bir dizi tükenmez mineral gübre kaynaklarına sahiptir, toprağın amaca uygun işlenmesiyle beraber bunların doğru kullanımı, büyük miktarlarda gıda maddesi üretimini mümkün kılacaktır.

Çeşitli yapay gübre maddelerinin önemi hakkında, Almanya'nın 1906 yılında bunlardan, yaklaşık 300 milyon Mark'lık —58,3 milyonluk sülfürik asitli amonyak, 120 milyonluk Şili güherçilesi, geri kalanla Thomascürufu ve süper fosfat, potasyum tuzları, guano vs. kullanmış olması, bir fikir verebilir. Bu gübre maddelerinden en önemlisi azot gübresidir. Etkisinin ne kadar olağanüstü büyük olduğunu şu veri gösteriyor. Wagner'in araştırmalarına göre, Hessen'deki bir tarlada yulaf ürünü, fosfor asidi eksikliğinde tam gübrelemeye oranla yüzde 17, potas eksikliğinde yüzde 19 gerilerken, azot eksikliğinde yüzde 89 düştü. Tüm deneylerde ve deney yıllarında net kâr —1 yıl ve bir hektar üzerinden hesaplanmıştır— şöyleydi: tam gübreleme yapıldığında 96 Mark, gübrelemede potas eksik olduğunda 62 Mark, gübrelemede fosfor asidi eksik olduğunda 48 Mark, gübrelemede azot eksik olduğunda 5 Mark. Eğer Almanya azot gübrelemesini iki kat artırırsa, yalnızca tüm tahıl ve patates gereksinimini karşılamakla kalmayacağı, geriye ihracat için büyük miktarların artabileceği hesaplanmıştır. Ve bu en değerli gübre maddesinin ana kaynakları, Şili'nin güherçile rezervleri ve aynı şekilde guano rezervleri hızla tükenmeye doğru gidiyor, buna karşılık azot terkibine gereksinim —Almanya'da, Fransa'da, İngiltere'de ve son on yılda Amerika Birleşik Devletleri'nde de— gittikçe artıyor. İngiliz kimyager William Crookes daha 1899 yılında bu sorunu ortaya attı ve bunu, İngiliz kömür yataklarının yakın zamanda tükenme olasılığından çok daha büyük öneme sahip bir mesele olarak tanımladı. Buna göre o, kimyanın en önemli sorunu olarak, havadaki muazzam azot rezervinden azot gübre maddesi üretme sorununun çözümünü görüyordu. Bir santimetrekare yerin üzerinde bulunan hava miktarının ağırlığının

[1] Yüzyıl Dönümünde Alınan Tarımı. 12 Ocak 1900'de Kraliyet Tarım Akademisi'nde Dr. Max Delbrück tarafından yapılan tören konuşması.

tam bir kilogram olduğu ve bunun beşte dördünün azot olduğu düşünülsün, buradan, dünya atmosferindeki azot miktarının tam 4 000 milyon ton olduğu hesaplanabiliyor. Bunun karşısında şimdi yıllık güherçile tüketimine uygun olarak tam 300 000 tonluk azot tüketimi sözkonusudur. Yani, azot yedeği hiç bulunamazsa, dünyanın bugünkü güherçile gereksinimini 14 000 milyon yıl süresince karşılamak için onun kimyasal bağlantısı yetecektir.

Ve bu görev bugün çözülmüştür. Daha 1899 yılında A. Frank ve N. Caro kalsiyumkarbide (kireç ve kömür) atmosfer azotuyla etki ederek, yüksek hararette, ham maddede yüzde 14-22 azot içeren kalsiyumzyanamid üretti. Yeni gübre maddesi kireç azotu adı altında ticarete sokuldu. Ama bu işlem tek değildir. Norveçli C. Birkeland ile S. Eyde 1903 yılında hava azotunu doğrudan yakarak elektrik yoluyla güherçileye çevirmeyi başarmışlardır. İkinci işlem, Şili güherçilesine her açıdan eşit, hatta belirli toprak türlerinde üstün olan bir ürün sunuyor. Bu ürün birkaç yıldır Alman gübre pazarına Norge güherçilesi olarak girmiştir. Ve 1905 yılında Otto Schönherr, Birkeland-Eyde'ninkiyle karşılaştırıldığında teknik açıdan daha avantajlı görünen bir işlem bulmayı başardı. Elektrik gücü dışında, yalnızca en ucuz malzemeleri, yani su ve kireç taşı gerektirmektedir. Buna karşılık kireç azotu üretimi için kömür de gerekir ve gerekli azot hava biçiminde kullanılamaz, bilâkis havadan özellikle ayrılmak zorundadır. Böylece tarıma yeni bir gübre maddesi sokulmuştur, bu madde, salt teknik-endüstriyel bir tarzda üretilir ve ölçüsüz miktarlarda mevcuttur.[1]

A. Müller'e göre sağlıklı, yetişkin bir insan yılda ortalama 48,5 kilogram katı ve 438 kilogram sıvı dışkı atıyor. Bu maddeler, buharlaşma vs. dolayısıyla değer yitimine uğramadan kullanılabilseler, gübre fiyatlarının bugünkü

---

[1] Profesör Bernthsen'e göre, Hava güherçile Asidi Üzerine, Londra'daki yedinci uluslararası kongrede verdiği konferans. Uygulanan Kimya Dergisi. 1909, 24. Defter. Yeni sanayi, elektrik üretimi için ucuz hidrolik santraller gereksindiğinden, Baden'li Anilin ve soda fabrikaları ve başka Alman kimya fabrikaları, Norveç'te Birkeland-Eyde tarafından kurulan Norveç-Fransız ortaklığıyla bağlantılı uygun hidrolik santralleri garantilediler. Her biri 16 000 000 Krone'lik hisseli sermayeye sahip iki anonim şirket kuruldu; bunların amacı Norveç hidrolik santrallerini kullanmak ve güherçile üretimiydi. Ayrıca Baden Anilin ve Soda Fabrikası, Bavyera hükümetinde, Alz'den yaklaşık 50 000 beygir gücü elektrik kazanılması ve güneydoğu Bavyera'da Burghausen yakınlarında bir fabrikanın kurulması ile ilgili bir plânın imtiyazını almanın peşindedir.

durumuna göre yaklaşık 5,15 Mark'lık bir para değerini temsil ederler. Bu maddelerden tam olarak yararlanmanın büyük zorluğu, esas olarak amaca uygun, kapsamlı toplama tertibatının kurulmasında ve yüksek taşıma masraflarında yatmaktadır. Kentlerdeki dışkının büyük bir bölümü ırmaklarımıza ve nehirlerimize akıtılır ve onları kirletir. Aynı şekilde gübre olarak kullanılabilen mutfak, el sanatları ve sanayi atıkları da çoğunlukla düşüncesizce boşa harcanır.

Yeni toplum bu israfa karşı çıkmanın araç ve yollarını bulacaktır. Bu sorunu daha kolay çözecektir, bunun bir nedeni de ***nüfusun desantralize olmasıyla büyük kentlerin yavaş yavaş varlığını yitirecek olmasıdır.***

7 — Kent ile Kır Arasındaki Karşıtlığın Ortadan Kaldırılması

Bugünkü büyük kent oluşumumuzu hiç kimse sağlıklı bir ürün olarak görmeyecektir. Egemen endüstriyel ve ekonomik sistem nüfusun büyük yığınlarını sürekli olarak büyük kentlere çeker.[1] Sanayiin ve ticaretin genel merkezi oradadır, ulaşım yolları orada bir araya gelir, büyük servetlerin sahipleri, merkezi makamlar, askeri komutanlar, sanatçı akademileri, büyük eğlence yerleri, sergiler, müzeler, tiyatrolar, konser salonları vs. oradadır. Bin-

[1] 12 Haziran 1907 tarihli meslek sayımına göre Almanya'nın, nüfusu 100 000'in üzerinde olan 42 büyük kenti vardı. 1816 yılında Almanya'da 100 000'den fazla nüfuslu yalnızca 2 kent bulunuyordu. 1871'de bu sayı yalnızca 8'di. 1871'de Berlin'in nüfusu 826 000, 1900'de 1 888 000, 1905'de 2 040 148'di. Yani iki kattan fazla (yüzde 147) artmıştı. 1871'de "Büyük-Berlin"in nüfusu 875 328, 1900'de 2 469 009'du. 1907'de 42 büyük kentin nüfusu 11 790 000 idi ve toplam nüfustaki pay şimdi yaklaşık yüzde 19'dur. Bu büyük kentlerin birçoğu, kapılarının önüne yığılmış, endüstriyel açıdan zengin, aslında artık kent nüfusunu oluşturan banliyöleri, kent birliğine almak zorunda kaldılar, böylece bunların nüfusu birden önemli ölçüde arttı. 1885'den 1905'e kadarki zaman diliminde Leipzig 170 000'den 503 672'ye, Köln 161 000'den 478 722'ye, Magdeburg 114 000'den 240 633'e, Münih 270 000'den 538 983'e, Breslau 299 000'den 470 904'e, Frankfurt a. M. 154 000'den 334 978'e, Hannover 140 000'den 250 024'e, Düsseldorf 115 000'den 253 274'e, Nürnberg 115 000'den 294 426'ya, Chemnitz 111 000'den 294 927'ye, Essen 65 074'den 239 692'ye artmıştır vs.

lerce kişiyi meslek, binlercesini eğlence, bunlardan daha fazlasını daha kolay kazanç ve daha rahat bir geçim umudu çeker.

Fakat bu büyük kent oluşumu, mecazi olarak ifade edildiğinde, göbeği sürekli büyüyen, buna karşılık bacakları gittikçe incelen ve sonuçta artık yükü taşıyamayan bir insan görünümünü uyandırır. Bu kentlerin hemen yakınında proletaryanın toplandığı tüm köyler de, aynı şekilde kentsel bir karakter alır. Çoğunlukla varlıksız olan belediyeler vergi gücünü son haddine dek toplamak zorundadır ve buna rağmen talepleri karşılayamazlar. Ve sonuçta bunlar büyük kente ve büyük kentler bunlara yaklaşığında, güneşe fazla yaklaşmış bir gezegen gibi, onun içine uçarlar. Ama bununla, karşılıklı yaşam koşulları düzeltilmiş olmaz. Daha çok kitlelerin yığılması nedeniyle aşırı dolu ikametgâh yerlerine dönüşerek gitgide kötüleşir. Bugünkü gelişimde gerekli, belirli ölçüde devrim merkezlerini oluşturan kitlesel birikmelerin, yeni toplumda görevi biter. Bunların yavaş yavaş çözülmesi gereklidir, ***artık nüfus tersine kentlerden kırlara göçer, orada değişen koşullara uygun belediyeler kurar ve endüstriyel faaliyetini tarımla birleştirir.***

Kent nüfusu ulaşım araçlarının, üretim kurumlarının vs oluşturulmasıyla, alıştığı kültür gereksinimlerinin hepsini kıra taşıma olanağına sahip olma, eğitim kurumlarını, müzelerini, tiyatrolarını, konser salonlarını, kütüphanelerini, eğlence lokallerini vs. yeniden bulma olanağına sahip olur olmaz göç başlayacaktır. Yaşam, büyük kentin şimdiye kadarki hoşluklarına ***dezavantajları olmaksızın*** ulaşacaktır. Halk çok daha sağlıklı ve rahat barınacaktır. Kırsal nüfus sanayiye, sanayi nüfusu tarım ve bahçeciliğe katılacaktır, bu, şu anda çok az insanın tadına varabildiği ve çoğunlukla aşırı ölçüde çalışma ve gayret karşılığında tadına varabildiği bir faaliyet değişikliğidir.

Tüm alanlarda olduğu gibi bu alanda da burjuva dünyası, yıldan yıla daha fazla endüstriyel girişimin kıra taşınmasıyla, bu gelişimin ön çalışmasını yapıyor. Büyük kentin elverişsiz yaşam koşulları, yüksek kiralar, yüksek ücretler birçok girişimciyi bu göçe zorluyor. Öte yandan büyük toprak sahipleri gittikçe daha fazla sanayici oluyorlar (şeker fabrikatörleri, içki fabrikatörleri, bira imalcisi, çimento, toprak ürünleri, kiremit, kereste işleme, kâğıt fabrikatörleri vs). Ayrıca bugünden onbinlerce kişi, onlara bu olanağı sağlayan ulaşım araçları sayesinde büyük kentlerin banliyölerinde oturuyorlar.

Nüfusun desantralizasyonu dolayısıyla bugün mevcut olan kent ve kır nüfusu arasındaki çelişki de ortadan kalkacaktır.

Köylü şimdiye dek kırdaki yalnızlığıyla tüm yüksek kültürel gelişimlerden soyutlanmış olan modern köle, şimdi en yüksek derecede kültür insanı olduğundan, özgür bir insan olacaktır.[1] Prens Bismarck'ın bir zamanlarki, büyük kentlerin yok olduğunu görme isteği, yerine getirilecektir, ama onun beklediğinden başka bir anlamda.[2]

[1] Profesör Adolf Wagner, Rau'un daha önce atıfta bulunulan eseri "Politik Ekonimi Ders Kitabı"nda şöyle diyor: "Küçük özel toprak mülkiyeti, nüfusun önemli bir bölümü, bağımsız, kendi ayakları üzerinde duran köylülük ve ona özgü sosyal politik konum ve fonksiyonları için başka hiçbir oluşumun yerini dolduramayacağı bir ekonomik temel oluşturur." Eğer yazar tutucu zevklerinin hatırına à tout prix küçük köylüye hayran olmasa, küçük köylümüzü en zavallı insanlardan saymak zorundadır. Küçük köylü, ***verili*** koşullar altında, daha yüksek uygarlık için, neredeyse ulaşılmazdır, sabahtan akşama dek ağır işte yorgun düşer ve çoğunlukla bir köpekten daha kötü yaşar. Ürettiği et, tereyağı, yumurta sütten kendisi yararlanmaz, başkaları için üretir, bugünkü koşullar altında çalışarak daha yüksek bir konuma gelemez ve dolayısıyla ***uygarlığı engelleyici*** bir unsur olur. Hesabına geldiği için geriye gitmeyi sevenler, bu sosyal tabakanın varlığının devamından hoşnutluk duyabilir; insani ilerleme, onun ortadan kalkışını koşullar.

[2] Otto von Bismarck, 1850 yılında Erfurt "Birlik Parlamentosu"nda, büyük kentlere karşı, yerle bir edilmesi gereken "devrimin sürüsü olarak" gürlüyordu. Haklıydı, burjuva toplum, modern proletaryayla kendi "mezar kazıcısını" üretiyor.

Yirmiüçüncü Bölüm

DEVLETİN ORTADAN KALDIRILMASI

Buraya kadar anlatılanlara baktığımızda, üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin kaldırılması ve toplumsal mülkiyete dönüştürülmesiyle, burjuva toplumunun her adımda görülen ve giderek dayanılmaz hal alan bir sürü olumsuzluğunun yavaş yavaş ortadan kalkacağını görürüz. Tek sınıfın egemenliği sona erer, toplum bütün faaliyetini kendi plânına göre uygular ve kendi kendini yönetip denetler. Ücret sisteminin kaldırılmasıyla insanın insan tarafından sömürülmesinin yok olması gibi, dolandırıcılık, hilekârlık, gıda maddeleri sahteciliği ve borsa faaliyetinin de her türlü zemini ortadan kalkar. Paranın mabetleri bomboştur, çünkü devlet tahvilleri, hisse senetleri, borç senetleri, ipotekler, vs. hurda kâğıt haline gelmiştir. Schiller'in sözü, "Borç defterimiz yokedilse, barışsa bütün dünya" gerçeklik kazanır. İncil'in "ekmeğini alnının teriyle yiyeceksin" sözü artık borsa kahramanları ve kapitalist asalaklar için de geçerlidir. Fakat, toplumun eşit haklara sahip üyeleri olarak çalışmaları, onları fazla zorlamayacak, tersine, bedensel sağlıklarına önemli ölçüde yarar sağlayacaktır. Girişimcilerimiz, kapitalistlerimiz, dokunaklı biçimde ileri sürdüklerine göre, taşınması, işçilerin güvensiz ve yoksul kaderlerinden daha zor olan, mülkiyet endişesinden, her zaman için kurtarılacaklardır. Borsacılarımız bunca kalp ağrısı, bunca kalp krizi yaşatan, sinirlerini yıpratan spekülasyon heyecanından kurtulmuş olacaklardır. Onların ve mirasçılarının kaderi artık, ***huzur*** olacak, bu durumda kendilerini iyi hissedeceklerdir.

Özel mülkiyetin ve sınıf karşıtlıklarının ortadan kaldırılmasıyla giderek devlet de çöker. "Kapitalist üretim biçimi halkın büyük çoğunluğunu her geçen gün daha çok proleterleştirerek, çöküşün cezası olarak, bu devrimi gerçekleştirecek gücü de yaratır. Büyük üretim araçlarının devlet mülkiyetinde toplumsallaştırılmasını giderek daha zorunlu kılarak, bizzat kendisi, bu devrimin yerine getirilmesinin yolunu gösterir...

Devlet, bir bütün olarak toplumun resmi temsilcisi, onun görülebilen bir tüzel kişilik içinde biraraya gelmesidir. Ne var ki bu devlet her dönemde, ***bütün toplumu temsil eden sınıfın devleti*** olmuştur: Eski çağda köle sahibi yurttaşların, ortaçağda feodal aristokrasinin, zamanımızda ise burjuvazinin. En sonunda, gerçekten bütün toplumun temsilcisi olmak suretiyle ***kendi kendisini gereksiz kılacaktır***. Baskı altında tutulması gereken herhangi bir toplumsal sınıf kalmayınca, üretim anarşisinin neden olduğu bireysel varoluşlar için mücadele ve bunun yarattığı çatışma ve kargaşalıklar ortadan kaldırılınca, özel bir baskı aracını, bir devleti zorunlu kılacak, ezilmesi gereken hiçbir şey yoktur artık. Devletin gerçekten bütün toplumun temsilcisi olarak ilk eylemi —toplum adına üretim araçlarına el koymak— aynı zamanda onun devlet olarak son bağımsız eylemidir. Toplumsal ilişkilere devlet zorunun müdahalesi çeşitli alanlarda yavaş yavaş gereksizleşecek ve kendiliğinden sönecektir. Kişiler üzerinde hükümet etmenin yerini, işlerin yönetimi ve üretim süreçlerinin yönlendirilmesi alacaktır. Devlet 'ortadan kaldırılmayacaktır' ***devlet yavaş yavaş ölecektir***.[1]

Devletle birlikte temsilcileri de ortadan kaybolur: Bakanlar, parlamento, sürekli ordu, polis ve jandarma, mahkemeler, avukat ve savcılar, hapishane memurları, vergi ve gümrük idarecileri; kısaca bütün politik cihaz. Garnizonlarla öteki askeri binalarını, adliye ve yönetim saraylarını, hapishaneleri vs. artık daha iyi bir amaç beklemektedir. Onbinlerce yasa, kararname, ve mevzuat hurda kâğıda dönüşür, artık sadece tarihi değerleri vardır. Konuşmacıların söylevleriyle dünyayı yönetip yönlendirdiklerini sandıkları büyük, ama yine de çok küçük parlamenter mücadeleler ortadan kalkmıştır. Bunların yerini, üretimin, bölüşümün en iyi biçimde kurulması, gerekli stok miktarlarının saptanması, sanatta eğitimde, ulaştırmada, üretim sürecinde vs., endüstri ve tarımda amaca uygun yeniliklerin tesis edilip kullanılması işiyle uğraşa-

[1] F. Engels. Bay Eugen Dühring'in Bilimi Alt-üst Edişi. Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş üçüncü baskı. s. 301 ve 302. Stuttgart 1894.

cak yönetici meclisler, yönetim delegasyonları alacaktır. Bütün bunlar pratik, görünür ve elle tutulur şeylerdir. Kimse için topluma aykırı kişisel çıkarlar bulunmadığından, herkes bu görevler karşısında objektif olacaktır. Hiç kimsenin, her şeyin en iyisini, en amaca uygununu ve en yararlısını oluşturmak ve kurmaktan ibaret ortak çıkarın dışında bir çıkarı yoktur.

Eski devletin yüzbinlerce temsilcisi, başka mesleklere geçerek, zeka ve güçleriyle, toplumun refahını ve rahatlığını artırmaya yardım edeceklerdir. Gelecekte ne politik ne de adi suç olacaktır. Özel mülkiyet ortadan kalktığından ve yeni toplumda herkes ihtiyaçlarını çalışarak gidermek açısından kolaylık ve rahatlık içinde olacağından hırsızlar da yokolmuştur. "Yersiz yurtsuzlar ve serseriler" de yoktur artık, çünkü bunlar özel mülkiyet üzerinde yükselen bir toplumun ürünleridir. Bu toplum çökünce varlıkları son bulur. Ya cinayet? Niçin? Hiç kimsenin başkasının malıyla zengin olma olanağı yoktur. Nefret ve intikam duygusunun yolaçtığı cinayetler de doğrudan ya da dolaylı olarak, toplumun sosyal konumuyla bağıntılıdır. Yalan tanıklık, sahtekârlık, dolandırıcılık, miras kaçakçılığı, sahte iflaslar? Bu suçlar ya özel mülkiyet ilişkileri içinde ya da buna karşı işleniyor, oysa artık özel mülkiyet yoktur. Ya kundakçılık? Toplum her türlü nefret olanağını ortadan kaldırdığı için kim kundakçılıktan zevk alır, doyum sağlar? Kalpazanlık? "Ah, para boş bir kuruntudur artık", o kadar uğraş boşa gidecektir. Dine hakaret? Saçma; kendisine hakaret edenleri cezalandırmak, her şeye kâdir, latif ve kerim Allaha bırakılmıştır, tabii hâlâ tanrının varlığı üzerinde tartışılıyorsa.

Böylece bugünkü "düzen"in bütün esasları efsane olacak. Sonraları anababalar çocuklarına, şimdiki düzeni, efsanevi dönemleri anlatır gibi anlatacaklar. Bir zamanlar, yeni düşüncelere sahip insanların nasıl çeşitli saldırı ve kovuşturmalara uğradıklarının hikâyeleri, bugün bizim, dinsizlerin ve cadıların yakılmasını dinlediğimiz gibi dinlenecek. Ve yeni düşüncelere karşı uyguladıkları baskılarla sivrilen, darkafalı çağdaşlarınca bu nedenle alkışlara boğulan bütün "büyük" adamlar unutulacak. Adlarına, sadece eski eserleri karıştıran tarih araştırmacıları rastlayacak. Ne yazık ki henüz insanların ***özgürce*** soluk alacakları o mutlu zamanlarda yaşamıyoruz.

Yirmidördüncü Bölüm

DİNİN GELECEĞİ

Devlete olanlar dine de olacaktır. Ateist Sosyal-demokratları suçlayan aptalca konuşmalarda değinildiği gibi, dinin "kaldırılması", "tanrının tahtından indirilmesi", "insanların yüreklerinden dinin sökülüp atılması" sözkonusu değildir. Sosyal-demokrasi bu tür yanlışları, Fransız Devriminde benzer amaçlar güden ve elbette tamamen başarısız olan burjuva ideologlarına bırakır. Dini örgütler ve kilise, zor kullanmadan, ne yönde olursa olsun düşünceler baskılanmadan yavaş yavaş kendiliğinden kaybolacaktır.

Din her dönemde o günün toplumsal durumunun önemli bir yansıtıcısıdır. İnsanlık gelişimin ilerlediği, toplumun dönüştüğü ölçüde din de dönüşmektedir. Din, Marx'ın söylediği gibi, halkın hayali bir mutluluğa olan özlemidir, bu da ***hayale ihtiyacı olan bir toplumsal durumdan*** çıkar[1], ama kitleler gerçek mutluluğu ve bunun gerçekleşebilirliğini kavrayınca da ortadan kalkacaktır. Egemen sınıflar kendi çıkarları için, bu anlayışa ulaşılmasını engellemeye çalışır, böylece dini kendi egemenliklerini korumak amacıyla korumak isterler ki bu, şu bilinen cümlede açıkça ifade edilmektedir: "Din ***halk*** için korunmalıdır." Bu işin sınıf egemenliği temelinde varolan bir toplumda önemli resmi işlevi vardır. Bu işlevi üstlenen, bütün zekâsını bu yapının korunmasına, genişletilmesine —kendi gücünün, itibarının artması buna bağlıdır— yönelten bir kast doğmuştur.

---

[1] Karl Marx, Hegelci Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, Alman-Fransız Yıllıkları, I. ve 2. fasikül, Paris 1844.

Din başlangıçta, ilkel toplumsal ilişkilerin en alt aşamasında fetişizmdir. Daha yüksek gelişme evresinde çoktanrıcı, daha üst aşamalarda ise tektanrıcıdır. İnsanları tanrılar yaratmadı, tanrıları tanrı yapan insanlar olmuştur. "Kendisine (insana) benzeyen, kendisinin modeli olarak yarattı onu (tanrıyı), tersi değil. Bugün tektanrıcılık da her yeri saran kamutanrıcılığı içinde erimekte, giderek daha çok kaybolmaktadır. Doğa bilimleri dünyanın yedi günde yaratıldığını efsane haline getirdi, astronomi, matematik ve fizik, cenneti bir hava oluşumuna, meleklerin taht kurduğu yıldızları, doğaları gereği meleklerin yaşamasını olanaksız kılan sabit yıldızlara ve gezegenlere dönüştürdü. Kendi varlıklarını tehlikede gören egemen sınıf, şimdiye kadar bütün egemen sınıfların yaptığı gibi, bütün otoritesinin dayanağı olarak dine tutunmaktadır.[1] Burjuvazinin kendisi hiç inanmaz, kaydettiği gelişim ve bağrından doğan modern bilim sayesinde din inancını ve otoriteyi tahrip etmiştir. Burjuvazinin inancı sahtedir, kilise ise ihtiyaç duyduğu için, bu sahte dostun yardımını kabul eder. "Din halk için gereklidir."

Yeni toplumsal düşünceler yaşanmayacaktır. İnsanın sürekli gelişimi ve gerçek bilim, yeni toplumun bayrağıdır. Hâlâ birileri dini gereksinim duyuyorlarsa, bu gereksinimlerini kendisi gibilerle birlikte doyurabilirler. Toplum bu konuyla ilgilenmez. Papazlar da yaşayabilmek için çalışmak zorunda kalacaklardır; çalışırken öğreneceklerinden, onların da ***en yüce*** şeyin şu olduğunu kabul edecekleri zaman gelecektir: ***İnsan olmak!***

---

[1] Eskilerin bu konuya ilişkin ne düşündüklerini Aristoteles'in şu sözleri gösteriyor: "Tiran (eski Yunan'da mutlak hükümdara verilen ad) dini çok ciddiye alıyormuş gibi ***görünmek*** zorundadır. Zira yönetilenler, egemenin tanrı korkusuyla, dindarca yaşadığına inanırsa, böyle birinin, yasal olmayan davranışlarda bulunacağına pek inanmaz, öte yandan, tanrıların koruması altında olduğu için ona karşı harekete geçmeleri kolay olmaz." Aristoteles, Politika.

"Prens, iyi insan niteliklerine sahip olmalıdır, daha iyisi sahip olduğu ***görüntüsünü vermelidir; özellikle dindar, özellikle sofu görünmelidir.*** Bazıları gerçeği anlasalar da ses çıkaramazlar, çünkü devlet gücü prensi korumaktadır. Prens bu koruma sayesinde, ***kendi çıkarı gerektirdiğinde,*** muhalif tarafları temizleyecektir. Kulların büyük kısmı, Prens, çeşitli fırsatlarda kendisine zarar olmayan bir dindarlık gösterdiği için onu saygıdeğer biri olarak değerlendirecektir; dürüst olmadığı, dine karşı davranışta bulunduğu zamanlar bile. ***Bundan başka Prens, ibadet ve kiliseye özellikle itina göstermelidir.***" Makyevel, ünlü "Prens" yazısı, 18. Bölüm.

Ahlâk ve moral dinsiz de varolabilir; aksini sadece budalalar ve ikiyüzlüler iddia edebilirler. Ahlâk ve moral insanların birbirleriyle ilişkilerini, birbirlerine davranışlarını düzenler, din ise insanların doğaüstü varlıklarla ilişkisini kapsamaktadır. Ne var ki din gibi ahlâk da, insanların o günkü toplumsal durumlarından çıkar.[1] Yamyamlar insan yemeyi ahlâki açıdan doğru görürlerdi; Yunanlılar ve Romalılar için kölecilik, ortaçağda feodal bey için serflik ve bağımlılık ahlâka uygundu. Bugünkü modern kapitalistler için de ücretli iş ilişkileri, kadınların sömürülmesi, çocukların sanayide çalıştırılarak demoralize edilmesi gayet ahlâki görünmektedir.[2] Dört toplumsal aşama, dört ayrı ahlâk anlayışı, fakat hiçbirinde en yüksek ahlâk anlayışı egemen değil. En yüksek ahlâki ortam insanların karşılıklı ***özgür ve eşit olduğu,*** "sana yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma" ilkesinin, bütün insanlararası ilişkilere egemen kılındığı bir ortamdır. Ortaçağda insanın soyağacı önemliydi, günümüzde zenginliği belirleyici, gelecekte ise insan, insan olarak önem kazanacak. Ve gelecek sosyalizme aittir.

[1] Bkz. K. Kautsky, Ahlâk ve Materyalist Tarih Anlayışı, Stuttgart 1905, Yayınevi J. H. W. Dietz Nachf.

[2] Burjuvazi bazı ahlâksızlıkları gerekçelendirmekte güçlük çektiğinde, bire bin bahse girerim, hemen ahlâka sığınacaktır. 1894 yılında protestan din adamlarının bir toplantısında Berlin Yüksek Mahkemesi'nin "liberal" üyelerinden birisi, Kilise Birliği seçimlerinde, vergi ödeyenlerin oy verme hakkına sahip olmasını "ahlâk"a uygun bulmuştu.

Yirmibeşinci Bölüm

SOSYALİST EĞİTİM SİSTEMİ

Artık hayatta olmayan milletvekili Dr. Lasker 70'li yıllarda Berlin'de bir konuşma yapmış ve konuşmasında toplumun bütün üyeleri için eşit eğitim düzeyi oluşturmanın mümkün olduğu sonucuna varmıştı. Oysa Dr. Lasker bir anti-sosyalist, özel mülkiyetin ve kapitalizmin katı bir taraftarıydı. Ne var ki bugün eğitim sorunu, geniş anlamda ***para sorunudur.*** Bu koşullar altında herkes için eşit eğitim düzeyi ***olanaksızdır.*** Tek tek kişiler nispeten iyi koşullarda, birçok zorluğu aşarak ve çoğunluğun sahip olmadığı büyük enerji sarfederek yüksek eğitim yapabilirler. Ama kitleler, toplumsal baskı ve bağımlılık altında yaşadıkları sürece bu eğitimi hiçbir zaman elde edemezler.[1]

Yeni toplumda varlık koşulları herkes için eşittir. İhtiyaçlar ve eğilimler ise değişiktir, insanın doğası tarafından belirlendiği için değişik kalacaktır, fakat herkes kendisini, herkes için eşit olan varlık koşulları ölçüsünde geliştirebilir. Sosyalizme yakıştırılan yeknesak eşitlik, diğer bir dizi şey gibi saç-

---

[1] "Kültür ve refah belli ölçüde felsefi düşüncenin dışsal koşulu ve gelişimidir... O nedenle felsefe yapmaya başlayan ulusların, refah ve kültürde önemli yükselme kaydeden uluslar olduğunu görürüz. " Tennemann, Buckle'ye Notlar, age. I. Cilt, s. 10.
"Maddi ve kültürellilgiler içiçedir. Biri öteki olmaksızın var olamaz. İkisi arasında ruhla beden arasında olduğu gibi bir bütünlük vardır; onları ayırmak ölüm demektir." v. Thünen, Soyutlanmış Devlet. — "Gerek özel olarak birey, gerekse de genel olarak devlet için en iyi yaşam, erdemin, güzel ve iyi edimlere aktif katılımını mümkün kılacak kadar *dışsal* zenginliklerle donatılmış olmaktadır." Aristoteles, Politika.

malıktır. Sosyalizm böyle bir şeyi amaçlasaydı akılsızca davranmış olurdu, çünkü bu durumda insan doğasıyla çelişerek toplumun kendi prensipleriyle gelişmesini görmekten vazgeçmek zorunda kalırdı.[1] Evet, eğer sosyalizm, toplumu zorla ele geçirmeyi ve doğal olmayan ilişkilere sıkıştırmayı başaracak olsa bile, kendilerini bağ olarak hissettiren bu yeni ilişkiler kısa süre içinde parçalanacak ve sosyalizm her zaman için mahkûm edilecektir. Toplumlar kendilerine içkin yasalarca gelişir ve ona göre davranırlar.[2]

Yeni toplumun ana görevlerinden biri yeni nesilleri gereği gibi eğitmektir. Dünyaya gelen her çocuk, toplumun kucak açtığı bir çoğalma olacaktır; toplum onda kendi süreklilik olanağını, gelişiminin sürekliliğini görür; böylece yeni canlıya bütün gücüyle sahip çıkma görevini hisseder. Buna göre her şeyden önce, doğurana, anaya özen gösterir. Rahat ev, hoş bir çevre, analığın bu safhasına uygun her türlü donanım, ana ve çocuk için dikkatli bakım ilk koşullardır. Mümkün olduğunca ve gerektiği sürece anne göğsünün çocuğa bırakılması doğaldır. Moleschot, Sonderegger, bütün sağlıkçılar ve doktorlar, anne sütünün yerini, hiçbir şeyin tam anlamıyla doldurmadığında hemfikirlerdir.

---

[1] Bay Eugen Richter, "Yanlış İnançlar"ında sosyalistlerin bir "şiddet devleti" istedikleri yönündeki tükenmiş lakırdıları tekrarlıyor —kitabımızı okuyanlar bir "devlet"ten sözedilemeyeceğini anlamış olmalı—; demek ki Eugen Richter, toplumdan, ***kendi çıkarlarına aykırı düşen*** bir "devlet"e ya da toplumsal düzene teslim olmasını beklemekte. Fakat, daha önceki temelden farklı bir devlet, ya da yeni bir toplumsal düzen ***keyfi olarak yaratılamaz;*** bu, toplumların bütün oluşum ve gelişim yasalarına aykırıdır. Bay Eugen Richter ve yandaşları rahat olsunlar: Sosyalizm, yakıştırdıkları saçma amaçları güdüyorsa gerçekten, kendilerinin herhangi bir katkısı olmadan yıkılıp gidecektir.
Richter'in, sosyalistlerin istediği gibi bir toplumsal durum için insanların "melek" olması gerektiği sözleri de aynı derecede asılsızdır. Meleklerin gerçek olmadığı bilinmekte, onlara ihtiyacımız da yok. Bir yanda ortamlar insanları etkilerken, öte yanda insanlar da ortamları etkilemektedir. ***Kendi oluşturdukları*** toplumun niteliğini daha iyi ***tanıdıkça*** ve deneylerini, amacı kavramış olarak ***toplumsal örgütlenmelerine daha iyi uyguladıkça,*** sonuncusu daha çok gündeme gelecektir. ***Bu sosyalizmdir.*** İhtiyacımız olan başka insanlar değil, ama ***bugün çoğunluğun olduğundan daha akıllı, kavrayışlı insanlardır.*** Onları daha akıllı, daha kavrayışlı kılmak için ajitasyon yapıyor, elinizdeki kitap gibi yazılar yayınlıyoruz.

[2] Sosyalizmin karşıtlarının ne kadar darkafalı olduklarını düşününce, şimdiye kadar kimsenin, sosyalist toplumda yeknesak eşitliği "taçlandırmak" için, herkese aynı miktarda yiyecek, aynı beden çamaşır ve giysi verileceğini iddia etmemesine şaşınıyor insan.

Eugen Richter gibi, bugün sadece zenginlere açık olan, yeni annenin gereksindiği her şeyin mevcut bulunduğu bir ortamda yaşamasına —ki bugünküler, özellikle bu amaç için kurulacakların vereceği hizmeti veremezler— öfkelenenlere, günümüzde, insanların en az ***beşte dördünün,*** medeniyetimizle, kültürümüzle alay etmek anlamına gelen, ***en ilkel*** koşullar ve ortamda doğurduğu hatırlatılır. Öte yandan annelerimizin kalan beşte biri içinden de küçük bir azınlık, bu durumdaki kadınlara gereken bakım ve rahatlığı bir ölçüde tadabiliyor. ***Gerçekten de kentlerde günümüzde de çok sayıda kadın, doğumlarının yaklaştığını hissettiklerinde, bu amaçla kurulmuş mükemmel tesislere gidip doğum yapmayı bekleyebilmekteler. Ama bu kuruluşlarda fiyatlar öylesine yüksektir ki bundan çok az kadın yararlanabilmektedir; başkaları ise doğrusu önyargıları nedeniyle gitmiyorlar buralara.*** Burada da ***burjuva dünyasının, geleceğin kurumlarını tohum halinde bağrında taşıdığının*** bir örneğini görüyoruz.

Kibar kadınların çoğunluğunun, analık görevlerini, olduğunca çabuk ***proleter bir sütanneye*** devretmeleri gerçeği, analıklarına tuhaf, hoş olmayan bir tat katar. Bilindiği gibi Lousitz (Spreewald) yeni doğmuş çocuklarını emzirmek istemeyen ya da emziremeyen Berlin burjuvazisine mensup kadınların sütanne buldukları bir bölgedir. Sütannelik, köylü kızların hamile kalarak çocuklarını doğurduktan sonra, kendilerini sütanne olarak zengin Berlinli ailelerden birine kiralamalarıyla ***profesyonel biçimde*** uygulanmaktadır. Kızların sütanne olarak bir yere kapılanmak için evlilik dışı üç dört çocuk doğurmalarına pek seyrek rastlanmaz ve bu işte ne kadar çok para kazanırlarsa Spreewald'in genç erkeklerinin gözünde o kadar itibar kazanırlar. Burjuva ahlâkı açısından kötü olan bu davranış biçimi, burjuvazinin aile çıkarları açısından övülmeye değer, arzu edilir bir şey olmaktadır.

Çocuk büyümeye başlayınca, onu yaşıtları arasında ortak oyun ve ortak korunma ortamı bekler. Düşünsel ve bedensel gelişimi için düşünebilen, ihtiyaç duyulan her şey mevcuttur. Çocukları izlemiş olan herkes, ***onların en iyi kendi yaşıtları arasında eğitildiklerini bilir;*** arkadaşlıkları ve taklit dürtüleri çok canlıdır. Özellikle daha küçük çocuklar, daha büyük olanları örnek alır ve bunları ana-babalarından daha çok dinlerler. Bu özelliklerinden eğitim için çok iyi yararlanılabilir.[1]

[1] Düşüncelerini anlatırken ütopik olana düşse de bunu Fourier çok parlak biçimde anlatır. A. Bebel, Charles Fourier, Yaşamı ve Teorileri, 3. Baskı, Stuttgart 1907.

Oyun salonlarıyla çocuk yuvalarını, bilgilenme ve meslek edinmeye oyun tarzında giriş izleyecektir. Arkasından oyun, spor ve patinaj yerlerinde, yüzme havuzunda yapılacak jimnastik ve serbest hareketlere bağlantılı olarak uygun düşünsel ve bedensel çalışma gelecektir, bunu her iki cins için yürüyüş eğitimi, güreşler, egzersizler izler ve birbirini tamamlar. Sağlıklı, dayanıklı, bedensel ve düşünsel gelişimi normal bir nesil yetiştirilmelidir. Bahçecilik, tarım, imalat, üretim süreci tekniği gibi çeşitli pratik faaliyetlere giriş adım adım uygulanacaktır. Bilimin çeşitli alanlarında düşünsel eğitim ihmal edilmeyecektir.

Eğitim sisteminde de üretim sisteminde öngörülen temizlik ve iyileştirme süreçleri gündeme getirilecektir. Düşünsel ve bedensel gelişimi engelleyen bir sürü eskimiş, gereksiz yöntem ve ders konuları bir yana bırakılacaktır. Doğal şeyler hakkında akla uygun bilgilenme, öğrenme faaliyetini bir konunun öteki konuyla çeliştiği, böylece etkisini yitirdiği —örneğin bir tarafta İncil temelinde din öğretilirken, öte tarafta doğa bilimleri ve doğa bilgisi öğretilmekte— bir eğitim sisteminden daha çok teşvik edecektir. Yeni toplumun yüksek kültür düzeyine uygun olarak derslikler, eğitim kurumları donatılacak, eğitim araçları temin edilecektir. Eğitim-öğrenim araçları giydirme ve beslenme toplum tarafından karşılanacaktır; hiçbir öğrenci, öteki öğrenciler karşısında haksızlığa uğramayacaktır.[1] Bu da burjuva "düzen adamları"mızı öfkelendiren bir konudur.[2] Karşıtlarımız okullar kışla haline getirilecek, ana-babaların elinden çocuklarının üzerindeki bütün etkileri alınacak diye feryat ediyorlar. Bütün bunlar sözkonusu bile değildir. Geleceğin toplumunda ana-babalar çok daha fazla boş zamana sahip olacaklarından, çocuklarıyla bugün çoğunlukla olduğundan —on saat, hatta daha fazla çalışan çoğu işçiler, posta, demiryolu, cezaevi memurları vs., esnaflık yapan küçük çiftçiler, tüccarlar, askerler, birçok doktor vs. hatırlansın— daha çok ilgilenebileceklerdir. ***Ayrıca alınacak ve uygulanacak önlemleri, düzeni onlar belirleyeceği için, eğitim sistemi ana-babaların elindedir. Ancak böyle olursa***

[1] ***Condorcet*** eğitim plânında şunu talep etmektedir: "Eğitim parasız, eşit, genel, bedensel, düşünsel, endüstriyel ve siyasal olmalıdır ve gerçek eşitliği amaçlamalıdır." Aynı şekilde ***Rousseau*** "Politik Ekonomi"sinde şöyle diyor: "Eğitim özellikle genel, eşit ve ortak olmalı, insan ve yurttaş eğitmelidir." ***Aristoteles*** da şunu talep etmektedir: "Devletin tek bir amacı olduğuna göre bütün üyeleri için tek ve aynı eğitimi vermeli ve bu bir özel mesele değil, devlet meselesi olmalıdır."

[2] Eugen Richter "Yanlış Öğretiler"inde böyle söylüyor.

tam demokratik bir ortamda yaşayabiliriz. Kurulacak eğitim konseyleri ana-babalarla —kadınlar ve erkekler— eğitim uzmanlarından oluşacaktır. Bunların kendi duygularına, kendi çıkarlarına karşı davranacakları düşünülebilir mi? Aslında bu, devletin eğitimde kendi çıkarlarını ana-babalarının çoğunun isteğine karşı uyguladığı günümüz toplumunun gerçeğidir.

Muhaliflerimiz, çocuklarını eğitebilmek için onları bütün gün yanlarında tutmak, ana-babaların en büyük rahatlıklarından biriymiş gibi davranıyor. Gerçekte durum farklıdır. Çocukların eğitilmesinin ne büyük zorluklar, ne büyük uğraşlar gerektirdiğini en iyi bu durumda olan, ya da bu durumu yaşamış ana-babalar bilir. Gerçi çok çocuk eğitimi kolaylaştırır, fakat öyle çok işe ve uğraşa neden olur ki, yükün temel taşıyıcısı olan anne, okul zamanı gelip, çocuklar günün bir bölümünü geçirmek üzere evden uzaklaştığında sevinir. Ayrıca ana-babaların çoğu çocuklarını ancak çok yetersiz biçimde eğitebilmektedirler. Büyük bölümünün buna zamanı yoktur; babalar işleriyle meşguller, annelerin ise eğer çalışmıyorlarsa ev işleri var. Eğitim için zamanları olduğunda ise, sayısız durumda "yetenekleri" eksiktir. Kaç ana-baba çocuklarının okuldaki durumuyla ilgilenip destek olabilecek durumdadır? Çok azı. Eğitimle en çok anneler ilgileniyor, ama onlar da yetersiz eğitildikleri için bu işi pek azı yapabiliyor. Ayrıca eğitim yöntemleri ve konuları öyle sık değişiyor ki ana-babalar konulara tamamen yabancı kalıyorlar.

Bunun ötesinde çocukların çok büyük bir kısmının evlerindeki donanım öyle yetersiz ki, ev ödevlerini yapmak ya da gerekli desteği bulmak için ne gerekli rahatlığa, ne düzene, ne de sükünete sahipler. Çoğunlukla bunun için en gerekli şeyler bile eksiktir. Evler yetersiz ve çok kalabalık, çok dar bir alanda herkes birarada yaşıyor; mobilya da yetersiz ve çalışmak isteyen çocuğa en ufak bir rahatlık sunmamaktadır. Çoğu durumda çocuklar ışık, hava ve sıcaklıktan bile mahrumlar. Eğitim ve çalışma araçları ya hiç yok, ya da son derece kalitesiz. İç organlarını kazıyan açlık ise çalışması için ne zevk ne de istek bırakıyor. Bunun dışında yüzbinlerce çocuk, gençliklerini zehir eden ve son derece az olan eğitim görevlerini yapmalarına güç bırakmayan ev ve fabrika işlerinde çalışmaktadır. Çocuklar çoğu kez, ev ödevlerini yapmak ya da oyun oynamak için, anlayışsız ana-babalarının direnişlerini aşmak zorunda kalırlar. Kısaca engeller öyle sonsuzki, gençliğin hâlâ bunca iyi yetişmesine şaşmak gerekir. İnsan doğasının sağlıklılığı ve içindeki ilerleme ve yetkinleşme dürtüsüne bir kanıttır bu.

Burjuva toplumu da bu olumsuzlukları, okulun parasız olmasını sağlayarak ve bazı yerlerde ders araçlarını parasız dağıtarak, gençliğin eğitimini kolaylaştırmak suretiyle kabul etmektedir. Bu iki talep daha 80'li yılların ortasında, o zamanki Saksonya Kültür Bakanı tarafından sosyalist milletvekilleri karşısında "Sosyal-demokrat bir talep" olarak adlandırılmıştı. Halk eğitiminin uzun süre ihmal edildiği Fransa'da ise büyük ilerleme sağlanmış, daha da ileri gidilerek, en azından Paris'te ***çocukların hep birlikte yediği yemeğin belediye tarafından karşılanması gerçekleştirilmiştir.*** Yoksullara yemek parasız verilmekte, daha iyi statüye sahip babaların çocukları da belediye kasasına az miktarda para atmaktadırlar. İşte bu şimdiden, ana-babaların ve çocukların hoşnutluğunu kazanarak değerini göstermiş komünist bir düzenlemedir.

Devamla, bugünkü okul sisteminin yetersizliğini —önüne koyduğu ölçülü görevleri bile yerine getirememektedir çoğu kez— binlerce öğrencinin, ***yetersiz beslenme nedeniyle okul ödevlerini yapamayacak durumda olması göstermektedir. Kentlerimizde hiçbir kış, sabahları kahvaltı etmeden okula giden binlerce öğrenci olmaksızın geçmemektedir.*** Diğer yüzbinlercesinin ise beslenmesi ***yetersizdir.*** Bütün bu çocuklar için kamusal beslenme ve giydirilme büyük nimettir; kendilerini doğru dürüst besleyip giydirerek insan olmanın ne demek olduğunu öğreten bir kamu kurumunu "hapishane" olarak görmeyeceklerdir. Burjuva toplumu bu sefaleti inkâr edemiyor, o nedenle, aslında toplumun görevi olan şeyi ***hayırseverlik yoluyla*** bir ölçüde yerine getirebilmek için merhametli insanlar, kahvaltı ve çorba tesisleri kurmak için birleşiyor. Bir dizi belediye de yeni yeni duruma müdahale edip yoksul çocuklara, belediye imkânlarından asgari besin maddelerini sunmaktadır. Bütün bunlar yetersizdir ve aslında hak olanın, hayır adına yapılmasına yolaçmaktadır.[1]

Evlerde yapılan ödevlerin yetersizliği kabul edildiği için okullarımızda ev ödevleri haklı olarak mümkün olduğunca sınırlanmıştır. Zengin ana-babaların çocukları daha yoksul olanlara göre, sadece dış koşullar itibariyle ayrıcalıklı değildir, aynı zamanda hizmetlerinde çoğu kez mürebbiyeler, özel

---

[1] "Bugün Paris'in 20 mahallesinde öğle yemeği —et ve sebze— veren okul kantinleri vardır. Bu zorunlu olandır, birçok mahallede ise kahvaltı ve ikindi kahvaltısı da verilmektedir." Helene Simone, Okul ve Ekmek, s. 44, Hamburg 1907. İngiltere'de ise İşçi Partisi sayesinde 1906 yılında okul beslenmesini düzenleyen bir tasarı komisyona havale edilmiştir.

öğretmenler bulunmaktadır. Buna karşılık, ebeveynlerinin zenginliğinin ona öğrenmeyi gereksizmiş gibi göstermesi, ahlâki açıdan en kötü örneklerin sık sık gözü önüne gelmesi ve baştan çıkarılmayla çok içli dışlı olmasıyla varlıklı öğrencilerde tembelliğin ve kayıtsızlığın ortaya çıkması kolaylaşıyor. Her gün ve her saat rütbe, konum ve servetin her şey demek olduğunu duyan ve gören biri, insan ve onun görevleri, devlet kurumları ve toplumsal kurumlar üzerine garip kavramlar edinir.

Aslında, burjuva toplumun, sosyalistlerin amaçladıkları komünist çocuk eğitimine kızmaları için bir neden yoktur, çünkü bunu bizzat kendisi, ayrıcalıklı çevreler için kısmen yürürlüğe sokmuştur, ***ama çarpıtılmış biçimde.*** Yalnızca ***yatılı askeri okulları, askeri yetimhaneleri, yatılı okulları, öğretmen okullarını, rahip okullarını*** vs. anımsatıyoruz. Buralarda, kısmen en yüksek sınıflardan binlerce çocuk, ***en tek yanlı*** ve ***en yanlış tarzda*** ve ***en katı manastır nezareti*** altında eğitilir ve belirli meslekler için yetiştirilirler. Doktor, din adamı, memur, fabrikatör, toprak sahibi, büyük çiftçi vs. olarak köyde ya da yüksek eğitim kurumlarının bulunmadığı bölgelerde oturan iyi durumdaki sınıfların birçok üyesi de çocuklarını büyük kentlere yatılı gönderirler ve onları yıl boyunca en fazla tatilde görürler.

Yani karşıtlarımızın komünist çocuk eğitimi ve çocukların ebeveynlerine yabancılaşması üzerine kızmaları ve benzer bir eğitimi yalnızca ***bozulmuş, yanlış ve yetersiz biçimde kendi çocukları için yürürlüğe koymaları*** bir çelişkidir. Varlıklı sınıfların çocuklarının sütnineler, hizmetçi kızlar, mürebbiyeler, ev öğretmenleri tarafından eğitilmeleri üzerine de, onların aile yaşamına projektör tutacak olan özel bir bölüm yazılabilirdi. ***Burada da çoğunlukla ikiyüzlülüğün egemen olduğu ve ne öğreten ne de öğrenen için pek ideal bir durum olmadığı görülecektir.***

Gençliğin hem bedensel hem düşünsel gelişimini ve eğitimini amaçlayan, tümüyle değişmiş eğitim sistemine uygun olarak, öğretim güçlerinin sayısı artmak zorundadır. Toplumun yeni kuşaklarının eğitimi, bir astsubaya sekiz-on askerin düştüğü ordudaki asker eğitimine benzer biçimde ele alınmalıdır. Gelecekte aynı sayıda öğrenciye bir öğretmen ders verdiğinde, ulaşılması gereken şeye ulaşılmış demektir. En mükemmel biçimde donatılmış eğitim atölyelerinde mekanik faaliyetlere, bahçe ve tarla işlerine sokulmaları, gençlik eğitiminin önemli bir parçasını oluşturacaktır. Bütün bunlar, mümkün olduğunca mükemmel eğitilmiş insanlar yetiştirmek için, değişikliklerle ve zorlamaksızın gerçekleştirilecektir.

Ayrıca eğitim, ***iki cins için de eşit ve ortak olmak zorundadır.*** Bunların ayrılması yalnızca, cinsiyet farklılığının bunu mutlaka gerekli kıldığı hallerde haklıdır. Birleşik Devletler, bu tarz eğitimde bizden çok öndedir. Orada iki cinsin eğitimi ilkokuldan üniversiteye dek ortaktır. Yalnızca ***ders değil, el işleri ve yemek pişirme dersi için, kimya ve fizik dersi için gereken malzemeler ve öğrencinin deney ve çalışma masasında gereksindiği malzemeler dahil öğrenim araçları da parasızdır.*** Çoğu okullarda beden eğitimi salonları, banyo tesisleri, yüzme havuzları, oyun salonları bağıntılıdır. Daha yüksek okullarda kadın cinsi de beden eğitimi, yüzme, kürek çekme, yürüme eğitimi görür.[1]

Sosyalist eğitim sistemi daha fazlasını sağlayacaktır. Bu toplum gençliğini reşit ilân edinceye kadar, gerektiği gibi ayarlanmış ve düzenlenmiş ve yeterli denetim altında tutularak sürer. Artık iki cins de, her yönde hak ve görevleri yerine getirmek için tam yetenektedir. Şimdi toplum, iyi ve her yönde gelişmiş unsurlar, insani hiçbir şeyin onlara yabancı olmadığı, reşit olarak girdikleri toplumun karakteri ve durumuna olduğu kadar kendi doğalarına ve karakterlerine de aşina olan insanlar yetiştirmiş olma güvencesine sahiptir.

Böylece, çürüme ve çözülme aşamasında olan toplumsal durumun doğal sonuçları olan, günümüz gençliğinde her gün çoğalan kamburlar; özellikle yüksek eğitim kurumlarımızın, liseler, politeknik okullar, üniversiteler vs., gençliğinde görüldüğü gibi, asilik, disiplinsizlik, ahlâksızlık ve kaba zevk düşkünlüğü, ev yaşamının dağınıklığı ve huzursuzluğu ve sosyal yaşamın zehirleyici etkileri tarafından ortaya çıkarılan ve güçlendirilen erdemsizlikler ortadan kalkacaktır. Aynı şekilde fabrika sisteminin, kötü barınma koşullarının, insanın dizgine ve kendini eğitme ve denetleme eğitimine en fazla gereksinim duyduğu bir yaşta gençliğin özgürlüğü ve bağımsızlığı üzerinde kötü etkileri de sona erecektir. Gelecekteki toplum bütün bu kötülüklerden, zor araçlarına başvurmak zorunda kalmaksızın kaçınacaktır. Toplumsal kurumlar ve onların oluşturduğu ve topluma egemen olan düşünsel atmosfer bunları olanaksız kılacaktır. Doğada nasıl organizmaların hastalığı ve yokoluşu bir çürüme sürecinin mevcut olduğu yerde ortaya çıkabiliyorsa, toplumda da böyledir.

---

[1] Profesör Dr. Emil Hausknecht, Amerikan Eğitim Sistemi. Berlin İkinci Belediye Realschule'sinin Yıllık Raporuna Bilimsel Ek. Paskalya 1894. Gärtners Verlag.

Bugünkü eğitim ve öğrenim sistemimizin büyük ve tehlikeli uygunsuzlukların hastalığını çektiğini kimse reddedemeyecektir, ve daha yüksek okullar ve eğitim kurumları bunlardan, alttakilerden daha fazla etkilenirler. Bir köy okulu bir lise karşısında ahlâki sağlıklılık açısından örnektir, daha yoksul çocuklar için bir kız elişleri okulu, birçok seçkin yatılı okul karşısında ahlâklılık örneğidir. Nedenini uzun boylu aramak gerekmez. Toplumun üst sınıflarında yüksek amaçlar için her türlü çaba tükanmıştır, ***artık onların idealleri yoktur. İdeal ve hedef bilinçli faaliyet eksikliği sonucunda zevk düşkünlüğü ve taşkınlık tutkusu fiziksel ve ahlâki kamburlarıyla beraber çevreye yayılır.*** Bu atmosfer içinde yetişen gençlik nasıl farklı olabilir? Gördüğü ve tanıdığı şey ölçüsüz ve sınırsız maddi yaşam zevkidir. Ebeveynlerin serveti çabayı gereksiz kılıyorsa, neden çabalamalı? Burjuvazimizin oğullarının büyük bölümünün ***maksimum*** eğitimi, bir yıllık gönüllüler sınavının verilmesinden ibarettir. Buna ulaşıldığında Pelion ve Ossa'ya tırmandıklarına inanırlar ve kendilerini yarı tanrı gibi hissederler. Ceplerinde bir yedek subay belgesi olunca artık gurur ve kibirleri sınır tanımaz. Çoğu üyeleri karakter ve bilgide zayıf, fakat inanç tutkunluğu ve harislikte güçlü bir kuşağa bunun bulunduğu etki, bu dönemi yedek subay çağı olarak belirliyor. Özelliği çok inanca, hiç karaktere ve az bilgiye sahip olmaktır. Üste karşı yaltakçı, alta karşı kibirli ve zorba.

Yüksek sınıf kızlarının büyük çoğunluğu, zevkten zevke koşan ve sonuçta aşırı doymuş olarak sıkıntıdan ve her türlü hayali ve gerçek hastalığın ıstırabını çeken süs bebeği, moda delisi ve salon hanımı olarak yetiştirilirler. Yaşlandıklarında, dünyanın bozukluğu üzerine gözlerini döndüren ve keşişliği vaaz eden dindarlık taslayıcı duacı, ispiritizmacı ve üfürükçü olurlar. Diğer tabakaların ise, eğitim düzeylerinin düşürülmesine çalışılır. Proleter akıllanınca, kölelik ilişkisi canına tak eder ve dünyevi tanrılarına karşı öfkelenir. Kitle ne kadar aptalsa o kadar kolay tabi olur ve kendini yönettirir. Doğu Elbe büyük toprak sahipleri toplantılarında sürekli "en çok, en aptal işçiyi severiz" açıklamasını yapıyorlardı. Bu bir tek cümlede, bütün bir program yatıyor.

Bugünkü toplum öğrenim ve eğitim sorununda, aynen bütün diğer sosyal sorunlarda olduğu gibi hedefsiz ve çaresizdir. Ne yapmaktadır? Cezadan sözeder ve dini vaazeder, yani zaten fazlasıyla bağlı ve hoşnut olanlara bağlılık ve hoşnutluk [vaaz eder —ÇN]; sahip olunmadığı için en gerekli şeylerden bile yoksun olunan yerde az ile yetinmeyi öğretir. Kabalıklarından

dolayı karşı koyanları, sofuluğun etkisi altında bulunan sözümona ıslah kurumlarına koyarlar. Bununla toplumumuzun pedagojik bilgeliği sona erer. Düşkün proleter çocukları için eğitim metodlarının tüm çürümüşlüğü, sözümona eğitim yuvalarında yönetici kişiler tarafından gerçekleştirilen ve onlara karşı ceza davalarına yol açan sayısız kötü muamele örnekleri gösteriyor. En fanatik türde dinsel ham sofuluğun, sadist bir sevinçle, tüyler ürpertici türde kötü muamele suçunu nasıl işlediği burada ortaya çıkarılır. Ve acaba korkunçluğun ne kadarı kamuoyundan gizli kalıyor!

Yirmialtıncı Bölüm

SOSYALİST TOPLUMDA SANAT VE EDEBİYAT

Yeni toplum yeni kuşaklarını reşit oldukları yaşa dek eğittikten sonra, eğitiminin devamı herkesin kendisine bırakılır. Herkes eğilim ve yeteneklerinin yönlendiriciliğine göre çalışır, çabalar. Bazıları gittikçe daha iyi şekillenen doğabilimlerinden bir dal seçerler: antropoloji, zooloji, botanik, mineraloji, jeoloji, fizik, kimya, tarih öncesi bilim vs. vs., diğerleri tarih bilimi, filoloji, sanat tarihi vs. Bazıları şiddetli istekle müzisyen, diğerleri ressam, heykeltraş, oyuncu olurlar. Gelecekte ne loncasal sanatçı ne loncasal bilgin ve ne de loncasal zanaatkâr olacaktır. Şimdiye dek baskı altında tutulmuş olan binlerce parlak yetenek gelişecek ve fırsat doğan her yerde bilgi ve becerilerini gösterecektir. Artık meslekten müzisyen, oyuncu, sanatçı, bilgin yoktur, ama eskisinden daha fazla ***coşkulu, yetenekli ve dahidirler.*** Ve bunların çalışmaları bu alandaki mevcut çalışmaları, gelecekteki toplumun endüstriyel, teknik ve tarım alanındaki çalışmalarının bugünkünü aşacağı gibi aşacaktır.

Sanat ve bilimler için, daha önce dünyanın hiç görmediği bir çağ doğacaktır ve onun ürettiği yaratılar da buna uygun olacaktır.

Bir kez insana yaraşır koşullar varolduktan sonra, sanatın nasıl bir yeniden doğuş yaşayacağını, daha 1850'de "Sanat ve Devrim" eserinde ifade eden, müteveffa ***Richard Wagner***'den daha iyi sezen yoktur. Bu eser özellikle, ***Wagner***'in katılmış olduğu yenilmiş bir devrimin hemen ardından yayınlandığı için ilginçtir. Wagner, geleceğin neler getireceğini önceden söylüyor;

burada, gerçek sanatı kurmak için sanatçılara yardım etmek zorunda olan işçi sınıfına doğrudan yöneliyor. Başka şeylerin yanısıra şöyle diyor: "Geçimini sağlamak, *gelecekteki özgür insanımızın artık yaşam amacı olmadığında,* bilâkis faal hale gelmiş olan yeni bir inanç ya da *daha iyi bilgi* dolayısıyla geçimin sağlanması *ona uygun doğal bir faaliyet ile bizi her türlü kuşkudan uzaklaştırdığında,* kısaca sanayi bizim efendimiz değil, hizmetçimiz olduğunda, *o zaman yaşamın amacını yaşam sevincine dönüştüreceğiz ve bu sevincin gerçekten tadına varmak için çocuklarımızı eğitimle yetenekli ve sağlam yapmaya çalışacağız. Kuvvet egzersizi ve bedensel güzelliğin bakımından hareketle eğitim, çocuğa duyulan engelsiz sevgi ve onun güzelliğinin gelişiminden duyulan sevinç dolayısıyla salt sanatsal olacaktır ve her insan gerçekte herhangi bir açıdan sanatçı olacaktır. Doğal eğilimlerin farklılığı, çok çeşitli yönelimleri tahmin edilemeyecek bir zenginliğe götürecektir!*" Bu tamamen sosyalistçe düşünülmüştür ve bizim anlatımlarımızla bütünüyle örtüşür.

Gelecekte toplumsal yaşam gittikçe daha fazla kamusal olacaktır. Nereye doğru gittiğini en açık biçimde, kadının eski zamanlardakine göre tümüyle değişen konumunda görüyoruz. Ev yaşamı en gerekli olanla sınırlanacak, buna karşılık, toplumsallık gereksinimine en geniş alan açılacaktır. Konferanslar ve tartışmalar için ve gelecekte genelin bağımsız karar verdiği tüm toplumsal meselelerin görüşülmesi için büyük toplantı lokalleri, yemek, oyun ve okuma salonları, kütüphaneler, konser ve tiyatro salonları, müzeler, oyun ve beden eğitimi alanları, parklar ve gezinti yerleri, genel banyolar, her türden öğrenim ve eğitim kurumları, laboratuarlar vs., hepsi en iyi biçimde donatılmış olarak, sanata ve bilime ve her türden eğlenceye en iyisini vermeleri için yeterli fırsatı tanıyacaktır. Aynı şekilde hastaların, düşkünlerin, yaşlıların bakım kurumları da en yüksek taleplere uygun olacaktır.

Buna karşılık bir zamanlar o kadar övülmüş olan çağımız ne kadar küçük görünecektir. Yukarıdan gelecek lütuf için kuyruk sallama, bu yaltakça anlayış daha ayrıcalıklı yer için en kinci en alçakça araçlarla karşılıklı kıskanç mücadele; bu arada gerçek inancın baskı altında tutulması, göze batabilecek olan iyi özelliklerin gizlenmesi, karakterin hadım edilmesi, düşünce ve duyguların ikiyüzlülüğü — kısaca *korkaklık ve karaktersizlik olarak tanımlanabilecek* bu özellikler her gün daha da iğrenç bir biçimde ortaya çıkıyor. İnsanı yücelten ve soylulaştıran şey, onur, bağımsızlık ile düşüncenin ve öz anlayış ve inancın satılmazlığı, insanın serbestçe açılması, bugünkü koşul-

larda çoğunlukla hata ve suç sayılır. Bu özellikler, eğer bastırılamazsa, çoğunlukla sahiplerini mahvederler. Çoğu kişi alışığı için, aşağılandığını farketmez bile. Köpek, canı sıkıldığında onu kırbaçlayan bir efendiye sahip olmasını doğal bulur.

Sosyal yaşamda sözü edilen değişimlerle beraber tüm edebi üretim de kökten bir değişime uğrayacaktır. Mevcut edebi yayınların yıllık listelerinde en büyük rakamları gösteren teolojik literatür, hukuksal literatürle birlikte ortadan kaybolacaktır. Biri için ilgi, diğeri için artık gereklilik yoktur; devlet kurumlarıyla günlük mücadeleyle ilgili olan ürünler de ilgili kurumlar artık olmadığı için ortadan kalkacaktır. İlgili incelemeler uygarlık tarihi üzerine olacaktır. Çoğunlukla yazarın mağrurluğunu feda etmesiyle mümkün olan bozuk zevkin işareti olan yüzeysel edebi ürünlerin çoğu yok olur. Hatta bugünkü koşullarımızın bakış açısından abartmaksızın, tüm edebi ürünlerin beşte dördünün, ***hiçbir kültürel çıkar bundan zarar görmeksizin***, piyasadan kalkabileceği söylenebilir. Yüzeysel ya da zararlı ürünlerin ve açık avam edebiyatının miktarı bu kadar büyüktür.

Edebiyat ve gazetecilik aynı ölçüde etkilenecektir. Gazete literatürümüzün büyük bölümünden daha zevksiz ve yüzeysel bir şey daha yoktur. Kültürel kazanımlarımız ve bilimsel bakımdan durumumuz gazetelerimizin içeriğine göre ölçülecek olsa, çok düşük çıkardı. Kişilerin faaliyeti ve şeylerin durumu, geçen yüzyıla uyan ve bilimimiz tarafından çoktan geçersiz olarak kanıtlanmış bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir. Muhabirlerimizin büyük bölümü, bir zamanlar Bismarck'ın haklı olarak dediği gibi, "yanlış meslek seçmiş" ama eğitim durumları ve ücret talepleri burjuvaların iş çıkarlarına uyan kişilerdir. Bunun yanısıra, edebi dergilerin çoğu gibi gazeteler de, ilân bölümlerinde en kirli reklamları teşvik etme görevine sahiptirler; borsa bölümleri ise bir başka alanda aynı çıkara uygundur. Girişimcinin maddi çıkarı içeriği belirler. Edebi literatür ***ortalama*** olarak gazete literatüründen çok daha iyi değildir: burada özellikle cinsel alanda suistimale hizmet edilir, bazen en yüzeysel aydınlatma, bazen en banal önyargılar ve batıl inançlar övülür. Amaç, burjuva dünyasını, küçük çapta kabul edilen tüm eksikliklerini görmezden gelerek, dünyaların en iyisi olarak göstermeye çalışmaktır.

Geleceğin toplumu, bu geniş ve önemli alanda çok titiz bir temizlik yapmak zorunda kalacaktır. Yalnızca bilim, gerçek, güzellik, en iyi uğruna düşünce çatışması bu alanda egemen olacaktır. İyi şeyler üreten herkese katılma fırsatı verilecektir. Kişi artık kitapçının lütfuna, para çıkarına, önyargıya

değil, seçimlerine kendisinin de katıldığı ve onaylamadığı kararlarına karşı her zaman genele hitap edebileceği böyle bir şey —bugün, ne yalnızca kendi kişisel çıkarlarına danışan gazete redaksiyonunda ne de bir kitapçıda mümkün değildir—, tarafsız uzmanların değerlendirmelerine bağlıdır. Sosyalist bir devlette düşünce çatışmasının bastırılacağı naif görüşünü yalnızca, burjuva dünyayı en mükemmel toplum olarak gören ve düşmanlıktan dolayı sosyalizme iftira atmak ve onu küçültmek isteyenler savunabilir. Tam, demokratik eşitlik üzerinde yükselen bir toplum, baskı tanımaz ve buna izin vermez. ***Yalnızca tam düşünce özgürlüğü, toplumun yaşam ilkesi olan kesintisiz ilerlemeyi sağlar.*** Burjuva toplumunu, gerçek düşünce özgürlüğünün savunucusu olarak göstermek de kaba bir yanılgıdır. Egemenlerin sınıf çıkarlarını temsil eden partiler basında yalnızca bu sınıfın çıkarlarına zarar vermeyen şeyleri yayınlayabilirler, buna karşı gelenin vay haline. Koşulları tanıyan herkesin bildiği gibi, bununla, sosyal yıkım mühürlenmiş olur. Kendileriyle uyuşmayan edebi çalışmalara karşı kitapçıların nasıl keyfi davrandığını yazarlar çok iyi bilir. Sonuç olarak basın ve ceza yasamamız da, yöneten ve yönlendiren sınıflara hangi ruhun egemen olduğunu gösterir. Gerçek düşünce özgürlüğü onlara en tehlikeli kötülük olarak görünür.

Yirmiyedinci Bölüm

KİŞİLİĞİN ÖZGÜR GELİŞİMİ

1 — Kaygısız Yaşam

İnsan kendisini tam olarak geliştirebilmelidir, insani sosyalizasyonun amacı bu olmalıdır; insan doğum rastlantısının onu bıraktığı yurt toprağına da bağlı kalmamalıdır. İnsanlar ve dünya yalnızca kitaplardan ve gazetelerden tanınmamalı, buna kişisel görüş ve pratik araştırma da dahil olmalıdır. Yani gelecekteki toplum, bugünkü toplumda birçok örnekte itici güç zorunluluk olsa da çoğu kişi için mümkün olan şeyi herkese sağlamalıdır. ***Tüm yaşam ilişkilerinde değişiklik gereksinimi insan doğasının derinine işlemiştir.*** Bu tüm canlı yaratıklarda içkin olan mükemmelleşme güdüsünden kaynaklanır. Karanlık odada duran bitki, sanki bilincindeymiş gibi, herhangi bir delikten içeri düşecek ışığa doğru uzanır. İnsan da böyledir. İnsanın doğuştan sahip olduğu bir güdü, akılcı bir biçimde doyurulmalıdır. Değişiklik güdüsüne yeni toplumun durumu engel değildir, aksine bu güdünün doyurulmasını herkes için mümkün kılar. En yüksek ölçüde gelişmiş ulaşım ilişkileri bunu kolaylaştırır, uluslararası ilişkileri bunu teşvik eder. Gelecekte, şimdiye kadar olduğundan çok daha fazla insan çeşitli amaçlarla dünyayı dolaşacaktır.

Ayrıca toplumun, tüm talepleri karşılamak için yeterli derecede her türden yaşamsal gereksinim rezervlerine ihtiyacı vardır. Buna uygun olarak toplum çalışma süresini gereksinime göre ayarlar; taleplerin ve mevsim özel-

liklerinin gerektirdiği gibi süreyi bazen uzun bazen kısa tutar. Bir mevsimde temel olarak tarımsal, başka mevsimde endüstriyel ve zanaatsal üretime yönelir; işgüçlerini, gereksinimin gerektirdiği gibi yönetir; sayısız işgücünün, en mükemmel teknik donanımla kombinasyonu dolayısıyla, bugün olanaksız görünen girişimleri kolaylıkla gerçekleştirebilir.

Toplum gençliğinin bakımını üstlendiği gibi, yaşlılarının, hastalarının ve sakatlarının bakımını da üstlenir. Kim herhangi bir nedenle çalışamaz hale geldiyse, onun için genel devreye girer. Burada sözkonusu olan bir hayırseverlik değil, ***görev*** eylemidir, merhamet kırıntısı değil, gücü ve çalışma yeteneği yerindeyken genele karşı görevlerini yerine getirmiş birine, her türlü saygıyla yapılması gereken bakım ve yardımdır. Yaşamın sonu yaşlıya, toplumun ona sunabileceği her şeyle güzelleştirilecektir. Herkes, yaşlıya ne sunuyorsa, zamanı gelince kendisinin de yararlanacağı umudunu taşır. Şimdi artık yaşlıları, miraslarını almak için birilerinin kendi ölümlerini beklediği düşüncesi rahatsız etmez. Yaşlandıklarında ve çaresiz kaldıklarında, sıkılmış bir limon gibi bir kenara atılma korkusu da yok olmuştur. Ne çocuklarının müşfikliğine ve desteğine ne de belediyelerin dilenci yardımlarına muhtaçtırlar.[1] Yaşlılıkta çocuklarının yardımına muhtaç çoğu ebeveynin hangi durumda olduğu bilinen bir gerçektir. Ve kural olarak, ***miras*** alabilme umudu çocuklarda, ve daha da büyük ölçüde akrabalarda ne kadar ahlâk bozucu etkide bulunuyor. Hangi düşük tutkular uyandırılıyor ve ne kadar suça neden olunuyor: cinayet, zimmete para geçirme, miras dolandırıcılığı, yalan yemin, şantaj.

Toplumun ahlâki ve fiziki durumu, çalışma, barınma, giyim biçimi, toplum yaşamı, her şey, kazalardan, hastalıklardan ve kötürümlükten mümkün olduğunca kaçınmaya katkıda bulunacaktır. Bundan sonra doğal ölüm, yaşam güçlerinin yok oluşu gittikçe daha fazla kural haline gelecektir. Cennetin yeryüzünde olduğu ve ölümün son anlamına geldiği inancı, insanları

[1] "Yaşlanana dek yaşamını düzenli ve yorucu faaliyetlerle geçiren bir insan, yaşlılığında ne çocuklarının ne de burjuva toplumun insafına bağlı kalarak yaşamamalıdır. Bağımsız, kaygısız ve külfetsiz bir yaşlılık, güçlü ve sağlıklı olunduğu günlerdeki sürekli çabaların doğal bedelidir." v. Thünen, Soyutlanmış Devlet. Ama bu burjuva toplumda nasıldır? Milyonlarca insan, yaşlanıp sokağa atılacakları zamanı korkuyla beklerler. Ve sanayi sistemimiz insanları erken yaşlandırır. Alman İmparatorluğu'nda o çok övülen yaşlılık ve sakatlık bakımı çok yetersiz bir bedel sağlar, bunu en gayretli savunucuları dahi kabul ediyor. Emekli memurların büyük çoğunluğuna devletin verdiğinden çok daha azdır bunların yardım ödemeleri.

mantıklı yaşamaya yöneltecektir. Yaşamın en fazla tadına varanlar, en uzun tadına varanlardır. Uzun yaşamın değerini tam da, insanları "öbür dünya"ya hazırlayan din adamları biliyor. Yaşamlarının kaygısızlığı, en yüksek ortalama yaşa ulaşmalarını sağlıyor.

2 — Beslenmenin Değişmesi

Yaşamaya ilk plânda yeme ve içme dahildir. "Doğaya uygun yaşam tarzı" taraftarları sık sık, neden sosyal-demokrasinin vejetarizme kayıtsız kaldığını soruyorlar. Tabii, herkes istediği gibi yaşar. Vejetarizm, yani bitkilerle beslenme öğretisi önce, bitkisel ve hayvansal besin arasında seçim yapabilecek kadar iyi durumda olan çevrelerde tutundu. Ama insanların çok büyük çoğunluğu için bu seçim yoktur, onlar yetersizliği neredeyse yalnızca bitkisel beslenmelerine, çoğunlukla en az besleyici olanlarıyla beslenmelerine yol açan olanaklarına göre yaşamak zorundadırlar. Silezya'da, Saksonya'da, Thüringen'de vs. işçi halkımız için patates temel gıdadır, ekmek bile ancak ikinci plânda gelir; et, hem de en kötü kalitede et, ender olarak masada görünür. Kır nüfusunun büyük bölümü de, davar yetiştirmelerine rağmen, ender olarak et gıdasına sahiptir, kazanılan parayla başka gereksinimlerini karşılamak için davarı satmak zorundadır.

Zorunlu olarak vejetaryen olarak yaşayan bu sayısız insan için arasıra hatırı sayılır bir biftek, iyi bir koyun budu, kesinlikle beslenmelerinin iyileşmesi anlamına gelecektir.[1] Vejetarizm, et gıdasının beslenme değerinin

[1] "Bunun gerçekten böyle olduğunu, yenilerde iki İtalyan araştırmacının haber verdiği beslenme deneyleri doğruluyor. Eski zamanlardan beri yalnızca bitkisel gıdalarla yaşayan bir halkın metabolizması incelendi. Sefil ekonomik koşullar altında yaşayan böyle bir kırsal nüfus İtalya'nın güneyinde, Abruzlarda vardır. Gıdaları mısır unu, sebze ve zeytinyağından oluşur. Süt, peynir, yumurta yemezler. Et, yılda yalnızca üç-dört kez masaya gelir. Deney amacıyla yemeklerine et katılmıştır, 15 gün boyunca kişi başına 100 gram et, sonraki 15 gün için 200 gram et verilmiştir. Bundan sonra 'asimilasyon sürecinin —yani gıdanın bağırsak kanalında kabulünün— oldukça elverişli şekillendiği' görülmüştür. 'Önceden, kullanılmaksızın vücudu terk eden gıda maddeleri kaybının korkunç oranı çok azaldı. Yalnızca yeni eklenen hayvansal albümin tümüyle alınmakla kalmamış, birlikte yenen bitkisel gıda da eskisine göre çok daha mükemmel değerlendirilmişti. Bu, özellikle çok selülöz içeren mısırdan kaynaklanan zor sindirimden dolayı daha da dikkate değerdir.'" Dr. A. Lipschütz, Beslenmemizde Bir Reform mu? "Neue Zeit", 27. yıl, cilt 1. s. 915.

abartılmasına karşı çıktığında haklıdır; çoğunlukla çok duygusal nedenlerle, örneğin, doğal duygu bir hayvanı öldürmeyi ve bir "cesedi" yemeyi yasakladığı için, et yemek zararlı ve uğursuzdur diye, ona karşı mücadele ettiğinde haksızdır. Hoş ve rahat yaşama isteği, bizi her türden haşarat görünümünde çok sayıda canlıya savaş açmaya ve onları yoketmeye zorluyor, ve onlar tarafından yenmemek için vahşi hayvanları öldürmek ve köklerini kazımak zorunda kalırız. "İnsanların iyi dostları", ev hayvanlarının engellenmeksizin yaşamaya bırakılması, birkaç on yılda bu "iyi dostları" öylesine artıracaktır ki, elimizden gıdamızı alarak onlar bizi "yiyeceklerdir". Bitkisel beslenmenin ılımlı karakter yarattığı iddiası da yanlıştır. İngilizlerin sertliği onları öfkelendirdiğinde yumuşak huylu, vejetaryen Hintlilerin içinde "canavar" uyanmıştır.

Bir gıda maddesinin albümin açısından beslenme değeri, yalnızca içerdiği albümin miktarıyla değerlendirilmez. İlgili gıda maddesiyle alınan albüminin ne kadarının sindirilmeden kaldığı da gözönünde bulundurulmalıdır. Bu bakış açısından hareketle örneğin et ve pirinç ya da patates, albümin açısından 2,5 ve 20 ya da 22'dir, yani etle alınmış 100 gram albüminden 2,5 gramı dışkıda yeniden görülürken, pirinçle ya da patatesle alınmış 100 gramdan 20 ya da 22 gramı görülür. Ünlü Rus fizyoloğu Pavlov ve onun okulu, ekmeğin sindiriminde etin sindiriminden önemli ölçüde daha fazla sindirim maddesi atıldığını gösterdi. Pavlov ayrıca mide salgı bezlerinden akan sindirim sularının iki nicelikten oluştuğunu gösterdi: mide suyu bir yandan ilgili gıda maddesi dolayısıyla mide mukozasının tahriki üzerine akar, öte yandan gıda maddesi dolayısıyla duyum organlarının tahrikine yönelik "iştah suyu" olarak akar. İştah suyunun miktarı birincisi psikolojimizin durumuna, örneğin açlık, üzüntü, kızgınlık, sevinç vs., ikincisi ilgili gıda maddesinin niteliğine bağlıdır. Fakat iştah suyunun sindirim için önemi, tek tek gıda maddelerinde farklı ağırlığa sahiptir. Örneğin ekmek, pişirilmiş tavuk albümini ya da saf nişasta gibi bazı gıda maddeleri, deneylerin doğrudan gösterdiği gibi, eğer sindirimleri iştah suyu tarafından başlatılmazsa hiç sindirilemezler: yalnızca iştahla (ya da başka gıda maddeleriyle aynı anda) alındığında sindirilebilirler. Buna karşılık, Pavlov'un gösterdiği gibi et, kısmen iştah suyu olmaksızın sindirilebilir, ancak iştah suyuyla etin sindirimi kıyaslanamayacak ölçüde hızlı (beş kat kadar) gerçekleşmektedir. ***"Bu nedenle insanın psikolojisine bağlı olan koşulları gözönünde bulundurmalıyız. Burada beslenme fizyolojisinin gerçekleriyle sosyal koşullar arasında köprü atılmıştır. Modern kentli, özellikle işçi sınıfının geniş yığınları, her türlü***

normal iştahı yoketmesi gereken sosyal koşullarda yaşarlar. Boğucu fabrikada çalışma, günlük ekmek için sürekli kaygı, ruhsal rahatlığın ve neşeli duyguların eksikliği, topyekün bedensel tükeniş — bütün bunlar iştahı yokeden anlardır. Bu psikolojik durumda, bitkisel gıdanın sindirimine başlanması ve gerçekleştirilmesi için gereken iştah suyunu sağlayacak durumda olmayız. Buna karşılık et —böyle ifade edilebilirse— kendi sindirimini kendisi sağlayan bir gıda maddesidir: Yalnızca önemli bir bölümü iştahsız sindirilmekle kalmaz, üstelik tahrik edici ve zevk verici madde olarak güçlü bir iştah açıcıdır. Böylece et, onunla aynı anda yenen bitkilerin sindirimini de teşvik eder ve dolayısıyla sonuncuyla beraber alınan maddelerin daha verimli kullanımını garanti eder. Hayvansal gıdanın modern insan için büyük avantajı sanırız burada yatmaktadır."[1]

Sonderegger: "Gıda maddelerinin gereklilik hiyerarşisi yoktur, ama bunların besleyici maddelerinin karışımı için değişmez bir yasa vardır", derken, isabetli bir söz söylemiştir. Yalnızca et gıdasıyla kimsenin beslenemeyeceği, ama doğru seçmesi önkoşuluyla, bitkisel gıdayla beslenebileceği doğrudur. Öte yandan hiç kimse, en besleyicisi olsa da, belirli bir bitkisel gıdayla yetinemez. Örneğin fasulye, bezelye, mercimek, tek kelimeyle kuru baklagiller, tüm gıda maddelerinin en besleyicileridir. Ama yalnızca onlarla beslenmek zorunda kalmak —olabileceği söyleniyor—, bir işkence olurdu. Karl Marx, "Kapital"in birinci cildinde, Şilili maden ocağı sahiplerinin işçilerini yıl boyunca fasulye yemeğe zorladıklarını belirtiyor, çünkü fasulye onlara büyük ölçüde bir güç verir ve başka hiçbir gıdada olmadığı kadar yük taşıyabilecek hale getirir. Fakat işçiler, besleme değerine rağmen fasulyeyi geri çevirir, ancak onlar yine de onunla yetinmeye zorlanırlar. Şurası kesin, insanların mutluluğu ve sağlığı, vejetaryenler arasındaki fanatiklerin iddia ettiği gibi belirli bir gıda türüne bağlı değildir. İklim, sosyal koşullar, alışkanlık ve kişisel zevk belirleyicidir.[2]

---

[1] A. Lipschütz, age., s. 914-915.

[2] "Toprağa bağlı beslenme, çoğunlukla yalnızca, az miktarda hayvansal maddelerin eklenmesiyle, bitkiseldir. Köylü gıdasında et çok az bulunur. Bu biçimde de yaşanabileceği bugün kimse tarafından reddedilemez. Evet, uygun seçildiğinde ağız tadına da büyük bir değişiklik sunan salt bitkisel gıda da refahla mutlaka bağdaştırılabilir. Ama tüm kıtalarda, görmezden gelinemeyecek başka bir talep geçerli hale geliyor, toprağa bağlı, basit halk beslenmesi terkediliyor, tatlandırıcı ilaveler ve gıda maddelerinin çoğalması talep ediliyor ve mutfakta yüz türlü değerlendirilebilen et buna dahildir. Gıdanın değişimine yönelik bu çaba her yerde

Ancak uygarlığın yükseldiği oranda, avcı ve çoban halklarda olduğu gibi salt et gıdası yerine daha çok bitkisel gıda geçer. Bitki kültürünün çok çeşitliliği yüksek uygarlığın bir işaretidir. Yine verili bir tarla üzerinde hayvan yetiştirilerek elde edilebilecek etten çok daha fazla bitkisel gıda maddesi yetiştirilebilir. Bu gelişme, bitkisel gıdaya gittikçe daha büyük bir ağırlık kazandırıyor. Bugün yağma ve talanla özellikle Güney Amerika ve Avusturalya'dan gelen et transportları birkaç on yıl sonra tükenecektir. Öte yandan hayvan sadece eti için değil, yünü, kılı, derisi, sütü, yumurtası vs. için de yetiştirilir. Birçok sanayi ve insani gereksinim bunlara bağımlıdır. Sanayi ve ev artıklarının birçoğu da, hayvan yetiştirmede olduğundan daha yararlı hiçbir yerde kullanılamaz. Gelecekte deniz de, hayvansal gıda maddeleri açısından zenginliklerini şimdiye kadar olduğundan çok daha yüksek ölçülerde insanlığa açmak zorunda kalacaktır. O zaman bugün olduğu gibi, fazla balık yakalandığında büyük miktarların, transport ve konserve yapma tesisleri korunmalarını mümkün kılmadığı için veya yüksek taşıma masrafları sürümü engellediğinden büyük miktarların gübre olarak kullanılmasına zor rastlanacaktır. Ve kent ile kır çelişkisinin ortadan kaldırılmasıyla nüfus büyük kentlerden kıra göçettiğinde, kapalı yerlerdeki fabrika çalışması tarımsal çalışmayla birleştiğinde, etsel gıdanın yine bitkisel gıdanın gerisinde kalacağı çok muhtemeldir. Elbette bitkisel gıdadaki uyarıcı madde eksikliği, baharatların yardımıyla uygun ve bilinçli hazırlamayla giderilebilir. Ama gelecekteki toplum için salt bitkisel bir yaşam tarzı ne olası ne de gereklidir.

3 — Komünist Mutfak

Fakat beslenmede nicelikten çok ***nitelik*** önemlidir, çok olan iyi değilse, çok'un bir yararı yoktur. Nitelik ise hazırlama tarzıyla önemli ölçüde iyileşti-

görülüyor ve basit âdetler, alışkanlıklar, ulusal giysiler nasıl ortadan yok oluyorsa, aynı şekilde eski beslenme biçimlerine karşı da mücadele ediliyor. Bu altüst oluş tüm ülkeler için geçerlidir; eskiden ülkenin kendine özgü gıdasının egemen olduğu Japonya'da da Avrupai gıda eski rejimi bir kenara itiyor ve hatta donanma, daha uygun olduğu ve çalışan adam için daha iyi olduğu görüldüğünden yeni gıdayı yürürlüğe koydu. Bu konsantre, bol yağlı ve lezzetli gıdaya ulaşmak için genelde çabalanıyor." M. Rubner, Halk Beslenmesi Sorunları.,s. 31-32. Leipzig 1908.

rilebilir. Olabildiğince yararlı kılınması için, ***gıdanın hazırlanışı da, başka insani faaliyetler kadar bilimsel ele alınmalıdır. Bunun için bilgi ve donanım gereklidir.*** Şu anda gıdanın hazırlanmasını esas olarak üstlenen kadınlarımızın bu bilgiye çoğunlukla sahip ***olmadıkları*** ve olamayacaklarını kanıtlamaya gerek yoktur. Büyük mutfakların tekniği, en iyi donatılmış aile mutfağının tanımadığı bir mükemmelliğe ulaşmıştır. Özellikle ısıtma ve aydınlatma için elektrikle donanmış mutfak, erişilmek istenene uygundur. Duman, sıcak, buhar, artık yoktur; mutfak bir işyerinden çok, en hoş olmayan ve zaman alıcı işleri kolaylıkla halleden her türlü teknik ve makinesel donanımların bulunduğu bir salonu andırır.

Burada yüzlerce yemek davetlisi için yiyecekleri, nispeten az sayıda kişiye, az çabayla hazırlama olanağı sağlayan elektrikli patates ve meyve soyucular, çekirdek çıkarıcı aletler, sosis doldurucusu, domuzyağı presi, kıyma makinesi, ızgara, kızartma aletleri, kahve ve baharat değirmenleri, ekmek kesme makinesi, buz parçalama makinesi, tirbuşon, mantar sıkıştırıcı ve yüzlerce cihaz ve makine vardır. Aynı şey bulaşık yıkama ve temizlik donanımları için de geçerlidir.

Özel mutfak milyonlarca kadın için en yorucu, en zaman alıcı ve en müsrif kurumdur, burada sağlıkları ve neşeleri ellerinden gider ve özellikle çoğu ailelerde olduğu gibi, olanaklar son derece kısıtlı olduğundan mutfak günlük kaygı konusudur. Özel mutfağın ortadan kaldırılması sayısız kadın için bir kurtuluş olacaktır. Özel mutfak aynen küçük ustaların atölyeleri gibi geri ve aşılmış bir kurumdur, ikisi de hiç ekonomik değildir, zaman, güç, ısıtma ve aydınlatma malzemesi, gıda maddeleri vs. açısından en büyük israf anlamına gelir.

Yemeklerin beslenme değeri, onların kolay özümlenme yetenekleriyle yükseltilir; bu belirleyicidir.[1] Yani herkesin doğaya uygun bir beslenme biçimini, ancak yeni toplum sağlayabilir. Cato eski Roma'yı, altıncı yüzyıla dek kentte (bizim zamanımızla 200) gerçi tıp uzmanlarının bulunduğu, fakat bunlara iş düşmediğiyle över. Romalılar öylesine temkinli ve basit yaşarlardı ki, hastalıklarla çok ender karşılaşılırdı ve ölümün alışılmış biçimi yaşlılıktan kaynaklanan ölümdü. Ancak bir yanda sefahat düşkünlüğü ve avarelik, kısaca derbeder yaşam, öte yanda sıkıntı ve aşırı çalışma

[1] Yiyeceklerin özümlenme yeteneği birey için önemlidir. Niemeyer, Sağlık Dersi.

yaygınlaştığında bu durum kökten değişti. Gelecekte sefahat düşkünlüğü ve derbeder yaşam olanaksız olacaktır, sıkıntı, sefalet ve yoksulluk da öyle. Her şey herkes için yeterince bulunur. Bunu Heinrich Heine söylemişti:

Bu dünyada tüm insanlar için
Yeterince ekmek
Gül ve mersin ağacı, güzellik ve zevk var,
Bezelye de az değil.
Evet kabukları patlar patlamaz
Herkes için bezelye!
Gökyüzünü meleklere ve serçelere
Bırakıyoruz biz.[1]

Niemeyer'in atıfta bulunduğu gibi, italyan Cornaro, onaltıncı yüzyılda, "Az yiyen, iyi yaşar" (yani uzun), diyordu. Sonuç olarak kimyada gelecekte, şimdiye dek görülmemiş biçimde yeni ve daha iyi gıda maddelerinin üretimi için çalışacaktır. Bugün bu bilim, sahtecilik ve dolandırıcılığı olanaklı kılmak için çok kötüye kullanılıyor; ama doğal bir ürünün tüm özelliklerine sahip kimyasal olarak hazırlanmış bir gıda maddesinin, aynı amacı yerine getirdiği açıktır. Ürünün, tüm taleplere uygun olması önkoşuluyla, nasıl elde edildiği tali öneme sahiptir.

4 — Ev Yaşamının Değişimi

Mutfakta olduğu gibi, tüm ev yaşamında da devrim gerçekleşecek ve bugün hâlâ yapılmak zorunda olan sayısız işleri gereksiz kılacaktır. Gelecekte, merkezi gıda hazırlama kurumları dolayısıyla ev mutfakları nasıl en mükemmel biçimde gereksiz kılınacaksa, aynı şekilde merkezi ısıtma, elektrikli merkezi aydınlatma dolayısıyla da, sobaların yakılması ve lamba ile aydınlatma cihazlarının gerektirdiği tüm işler ortadan kalkacaktır. Soğuk su tesisatının yanısıra sıcak su tesisatı, herkese her türlü yıkanma ve banyo olanağını, yardımcı bir kişiye gereksinim duyulmaksızın sağlar. Merkezi çamaşır yıkama kurumları ve merkezi kurutma kurumları çamaşırların temiz-

[1] Heinrich Heine, Almanya, Bir Kış Masalı.

lenmesini ve kurutulmasını; merkezi temizleme kurumları giysi ve halıların temizlenmesini devralır. Chicago'da, sergiye gelen kadınları hayrete ve hayranlığa düşürecek kadar kısa zamanda temizliği gerçekleştiren halı temizleme makineleri sergilenmiştir. Elektrikli kapı parmakla hafifçe bastırılarak açılıyor ve kendi kendine kapanıyor. Elektrikli donatımlar, mektup ve gazeteleri evlerin tüm katlarına taşıyor; elektrikli asansörler merdiven çıkmayı gereksizleştiriyor. Evlerin, yerlerin, duvar kaplamalarının, mobilyaların iç düzenlemesi, her şey en kolay biçimde temizlenecek ve toz ve bakteri oluşmayacak şekilde yapılacaktır. Her türden çöp ve atıklar, kullanılmış su gibi borularla evlerden dışarı nakledilecektir (çöp yutucu). Birleşik Devletler'de, bazı Avrupa kentlerinde, örneğin Zürih'de, Berlin'de ve banliyölerinde, Londra'da, Viyana'da, Münih'te, sayısız iyi durumda ailelerin oturduğu — diğerleri masrafları taşıyamaz—, ve anlatılan avantajların büyük bir kısmının tadını çıkardıkları, tüm bu inceliklerle donatılmış bu tür evler şimdiden mevcuttur.[1]

Burada bir kez daha, burjuva toplumun evdeki yaşam tarzının devrime uğratılması için nasıl yolu açtığının —ama yalnızca seçkinler için—, kanıtı-

---

[1] 1908 yılında Wilmersdorf'da yapılan 2521 evden:

Merkezi ısıtmaya sahip olanlar	1001 ya da yüzde	39,71
Sıcak suya " "	1373 " " "	54,46
Elektrik ışığına	1288	51,09
Banyoya	2063	81,83
Asansöre	699	27,73
Elektrikli süpürge makinesine sahip olan	304	12,06'dır.

Her evde gaz vardı.

Berlin ve civarında artık birçok büyük, tek mutfaklı evler de vardır. Buralarda ortak mutfaklarda evde oturanların tümü için yemek hazırlanır. Böylece burjuva toplum tüm alanlarda toplumun sosyalist dönüşümünün tohumlarını içinde taşıyor: "Geleceğin park kenti, gaz, elektrik ve ısıtma merkezli belediye evinin, okulların ve toplantı yerlerinin yanısıra, tüm belediyeye ait merkezi mutfağa da sahip olmak zorundadır. O zaman, aydınlatma kablolarının ve ısıtma borularının bulunduğu boşlukları, büyük kentlerde resmi daireler arasında plânlanan elektrikli yeraltı mektup postası gibi, telefonla çağrı üzerine yemeğin küçük otomatik arabalarla doğrudan evlere taşınabileceği dikdörtgen galeriler halinde genişletilmek olanaksız olmayacaktır. Bu, henüz kısa süre önceye kadar o kadar ütopik görünen uçuş sorunun çözümünden çok daha az zor ve çok daha kolay ulaşabilir bir şeydir." E. Lilienthal, Evişinin Reformu. Gelişmenin Belgeleri, 9. Defter. 1909.

nı görüyoruz. Fakat ev yaşamı değinilen tarzda temelden değiştirildiğinde, o zaman "hanımefendinin her türlü keyfinin kölesi" olan hizmetçi ortadan kalkar. Tabii hanımefendiler de. "Hizmetçisiz uygarlık olmaz" diye haykırıyor Bay v. Treitschke komik bir heyecanla ve korkuyla. Aristoteles'in toplumu *kölesiz* düşünemeyeceği gibi, o da toplumu hizmetçisiz düşünemiyor. Şaşırtıcı olan, Bay v. Treitschke'nin hizmetçilerimizi, "kültürümüzün taşıyıcıları olarak" görmesidir. Treitschke ile Eugen Richter'i, çizme parlatma ve elbise temizleme konuları da endişelendiriyor, bunları herkesin kendisinin yapması mümkün değilmiş. Oysa bugün örneklerin onda dokuzunda bu işi herkes kendisi ya da kadın erkek için veya bir kız ya da erkek çocuk tüm aile için yapıyor; şimdiye dek onda dokuzun yaptığını, geri kalan onda bir de yapabilir diye yanıt verilebilir. Başka bir çare daha vardır. Neden gelecekte cinsiyet ayrımı olmaksızın tüm ***gençlik*** bu ve benzeri gerekli işler için kullanılmasın? Çalışma, çizme parlatma da olsa kimseyi lekelemez, bunu, borçları nedeniyle Birleşik Devletler'e kaçan ve orada uşak ya da çizme temizleyici olan kimi eski soylu subay öğrenmiştir. Bay Eugen Richter broşürlerinden birinde bile, çizme temizleme sorunundan dolayı "sosyalist devlet başkanı"nı devirtir ve "geleceğin sosyalist devleti"ni çökertir. "Sosyalist devlet başkanı" çizmelerini kendisi temizlemeyi reddeder ve, bu onun talihsizliği olur. Karşıtları bu anlatımla şeytanca eğlendiler ve bununla, bir sosyalizm eleştirisine taleplerinin alçak gönüllülüğünü kanıtladılar. Bay Eugen Richter broşürü çıktıktan hemen sonra yalnızca kendi partili yoldaşlarından birinin, *Nürnberg*'de bir ***çizme parlatma makinesi*** icat etmesinin değil, 1893'de Chicago Dünya Sergisi'nde de bu işi mükemmel yerine getiren ***elektrikli bir çizme parlatma makinesinin*** sergilenmiş olmasının acısını yaşamak zorunda kaldı. Böylece Richter'le Treitschke'nin sosyalist topluma karşı öne sürdükleri temel itiraz, hem de burjuva toplumda yapılan bir icatla pratikte bir kenara atılmıştır.

Yani, insanların tüm yaşam ilişkilerini kökten değiştiren ve özellikle kadınların konumunu da değiştiren devrimci dönüşüm daha şimdiden gözlerimizin önünde gerçekleşmektedir. Toplumun bu dönüşümü en büyük ölçekte ele alması ve ***istisnasız herkesin onun sayısız çeşitte avantajlarından yararlanmasını sağlayacak*** biçimde hızlandırması ve genelleştirmesi, yalnızca bir ***zaman*** sorunudur.

Yirmisekizinci Bölüm

GELECEKTE KADIN

Bu bölüm çok kısa olabilir. Gelecekteki toplumda kadının konumu için şimdiye dek söylenenlerden çıkan sonuçları içeriyor yalnızca, bunlar artık okurun kendisinin çıkarabileceği sonuçlardır.

Yeni toplumun kadını, sosyal ve ekonomik olarak tamamen bağımsızdır, artık hiçbir egemenlik ve sömürü altında değildir, erkeğin karşısında özgür ve eşittir ve yeteneklerinin efendisidir. Eğitimi erkeğinkiyle eşittir, cinsiyet farklılığının ve kadının cinsel fonksiyonlarının gerektirdiği ayrımlar hariç; kadın doğal koşullar altında yaşayarak fiziksel ve düşünsel güçlerini ve becerilerini isteğe göre geliştirebilir ve kullanabilir; kadın faaliyeti için, isteklerine, eğilimlerine ve yeteneklerine uygun alanları seçer ve erkekle eşit koşullarda faaliyet gösterir. Az önce herhangi bir işte çalışan işçiyken, günün bir başka bölümünde eğitimci, öğretmen, bakıcıdır, günün üçüncü bölümünde herhangi bir sanatla veya bilimle uğraşır ve dördüncü bölümde herhangi bir yönetici işleve sahiptir. Kadın istediği gibi, ve bulduğu fırsatlara göre incelemeler yapar, çalışır, hemcinsleriyle ya da erkeklerle sohbet eder ve eğlenir.

Aşk seçiminde aynı erkek gibi özgür ve kısıtlamasızdır. Kur yapabilir ya da kendisine kur yapılmasına izin verebilir ve evliliğe, duyduğu yakınlıktan başka hiçbir nedenle karar vermez. Bu birlik, herhangi bir görevlinin araya girmediği —ortaçağa dek olduğu gibi—, özel bir anlaşmadır. Sosyalizm burada yeni bir şey yaratmıyor, ***özel mülkiyetten önce topluma egemen olan, genelde geçerli olan şeyi,*** daha yüksek uygarlık aşamasında ve yeni toplumsal biçimler altında yeniden kuruyor yalnızca.

İnsan güdülerinin doyumu başkalarına zarar vermemesi ya da dezavantaj yaratmaması önkoşuluyla, kendi kendine hükmetmelidir. ***Cinsel güdünün doyumu da, tüm diğer doğal güdülerin doyumu gibi, herkesin kişisel sorunudur.*** Bu konuda kimsenin bir başkasına verilecek hesabı yoktur ve ilgisiz hiç kimsenin karışmaya hakkı yoktur. Nasıl yediğim, nasıl içtiğim, nasıl uyuduğum ve nasıl giyindiğim benim kişisel meselemdir, aynı şekilde başka cinsten bir kişiyle ilişkim de öyle. Anlayış ve kültür, kişiliğin tam bağımsızlığı —bunların hepsi gelecekteki toplumda eğitim ve koşullar dolayısıyla doğal özelliklerdir—, herkesi zararlı olabilecek davranışlardan uzak tutar. Gelecek toplumun erkek ve kadınları bugünkülerden çok daha yüksek ölçüde kişisel disipline ve kendi karakterleri hakkında bilgiye sahip olacaklardır. Cinsel şeyler üzerine konuşmada gösterilen o aptalca ürkeklik ve gizli tavırlar takınma ortadan kalktığında, bu gerçek, cinslerin ilişkisini bugün olduğundan çok daha doğal şekillendirecektir. Birleşen iki insan arasında geçimsizlik, hayalkırıklığı ya da antipati ortaya çıktığında, o zaman ahlâk, yapay ve bu nedenle ahlâksız hale gelmiş olan ilişkiyi koparmayı buyurur. Ve bugüne dek kadınların büyük bir çoğunluğunu ya evlenmemeye ya da bedenlerini satmaya mahkum eden tüm koşullar ortadan kalktığı için erkek dünyası artık üstünlük kaznamaz. Öte yandan tümüyle değişmiş olan sosyal durum, bugün evlilik yaşamını etkileyen ve sıkça gelişimini engelleyen ya da tümüyle olanaksız kılan çok sayıda engelleri ve rahatsızlıkları ortadan kaldırır.

Kadının bugünkü konumundaki engeller, çelişkiler ve doğaya aykırılıklar gittikçe daha geniş çevrelerin bilincine erdiği konular oluyor ve gerek sosyal gerekse roman literatüründe çok canlı ifadesini buluyor; çoğunlukla isabetsiz biçimlerde. Bugünkü evliliğin gittikçe daha az amacına uygun olduğunu, düşünen hiç kimse artık reddetmiyor, ve böylece buradan, şimdiki sosyal durumumuzun değişimi için sonuç çıkarmaya eğilimli olmayan kişilerin bile, aşk seçimi özgürlüğünü ve girilmiş ilişkinin özgürce bitirilmesini doğal bulmalarına şaşmamak gerekiyor; bunlar yalnızca ayrıcalıklı sınıflara cinsel ilişkide özgürlük talep etme gereğine inanıyorlar. Örneğin ***Mathilde Reichhard Stromberg***, yazar ***Fanny Lewald***'ın kadın eşitliği çabalarına karşı bir polemikte[1] şunları söylüyor:

[1] Kadın Hukuku ve Kadın Görevi. Fanny Lewald'ın Mektuplarına Yanıt: Kadınların Lehine ve Aleyhine. 2. Baskı. Bonn 1871.

"Sosyal ve politik yaşamda kadının erkekle tam eşitliği talebini öne sürdüğünüzde, o zaman *Georg Sand*'ın, erkeğin uzun süreden beri tartışmasız sahip olduklarından başka bir şeyi amaçlamayan eşitlik çabaları da zorunlu olarak haklılık kazanmalıdır. ***Çünkü bu eşitliğe kadının kalbinin de katılmaması ve erkek gibi verme ve alma özgürlüğüne sahip olmaması için, kadının yalnızca kafasının katılması için hiç bir makul neden yoktur.*** Tersine: eğer kadın doğası gereği, diğer cinsin düşün devleriyle yarış için beyin liflerini son haddine dek çalıştırma hak ve yükümlülüğüne sahip olacaksa —çünkü bize verilmiş olan yeteneği köreltmek istemiyoruz—, o zaman ***aynen diğer cins gibi, dengenin korunması için, hangi tarz ona uygun görünüyorsa o tarzda, kalbin kan dolaşımını hızlandırma*** hakkına da sahip olmalıdır. Çünkü hepimiz en ufak bir ahlâki kızgınlık duymaksızın örneğin Göthe'den —hemen en büyük örneği seçmiş olalım— kalbinin sıcaklığını ve büyük ruhunun çoşkusunu nasıl sık ve tekrar tekrar başka bir kadına harcadığını okuyoruz. Anlayışlı olanlar, onun büyük, zor doyuma ulaşan ruhu nedeniyle bunu yalnızca doğal buluyor ve yalnızca darkafalı moralistler onu eleştiriyor. O halde neden kadınlar arasındaki 'büyük ruhlar'la alay edesiniz! ...Tüm kadın cinsinin istisnasız Georg Sand gibi büyük ruhlardan oluştuğunu varsayalım; diyelim ki tüm kadınlar, çocuklarının herbiri aşk çocuğu olan, ama hepsi de bu çocukları gerçek annelik sevgisiyle ve özveriyle, aynı zamanda anlayış ve mantıkla eğiten birer Lukretia Floriani'dir. Bu durumda dünya ne hale gelirdi? ***Hiç şüphe yok, dünya varolmaya devam edecek ve bugünkü gibi ilerleme kaydedecekti ve belki de bu arada kendisini son derece iyi hissedecekti."***

Ama bunu neden yalnızca "büyük ruhlar" talep edebilsinler de "büyük ruh" olmayanlar edemesinler? Aynı biçimde davranmış olan ve davranan bir çokları arasından ikisini seçersek, Göthe ve George Sand kalplerinin eğilimine göre yaşayabiliyorsa, özellikle Göthe'nin aşk skandalları üzerine, hayranları tarafından bir tür kendinden geçmiş bir coşkuyla yutulan kütüphaneler dolusu kitap yayınlanıyorsa, Göthe ya da Georg Sand yaptığında cezbeli hayranlığın konusu olan bir şeyi, başkalarında neden kötü karşılamalı?

Elbette, aşk seçimi özgürlüğünü burjuva dünyada geçerli kılmak olanaksızdır —sunduğumuz kanıtlar bu sonuca varıyor—, ama genel, bugün yalnızca maddi ve düşünsel olarak seçilmişlerin payına düşen sosyal koşulların benzeri sosyal koşullara getirilirse, genel de aynı özgürlükler olanağına kavuşur. Georg Sand "Jacques"da, karısının zina ilişkisini şöyle değerlendi-

ren bir kocayı anlatır:"Hiç bir insan aşka egemen olamaz, hiç kimse aşkı hissettiğinde ya da ondan yoksun kaldığında suçlu değildir. Kadını alçaltan yalandır; zinayı zina yapan, kadının sevgiliye ayırdığı an değil, ***bunun ardından kocasıyla geçirdiği gecedir.*** "Jacques bu anlayışın sonucu olarak kendisini, alanı rakibine (Borel) bırakmaya yükümlü hissediyor ve bu arada şöyle felsefe yapıyor:"Benim yerimde Borel olsaydı karısını döver ve sonra dayağı ve öpücükleriyle aşağılanmış olan [karısını —ÇN] yüzü kızarmaksızm kollarının arasına alırdı. Yasal mülkleri olarak gördükleri için, sadık olmayan karılarını şark usulü öldüren erkekler vardır. Başkaları, rakipleriyle düello yapar, onu öldürür ya da uzaklaştırırlar, sonra da sevdiklerini iddia ettikleri kadından, o korkuyla geri çekilirken ya da çaresizlik içinde teslim olurken öpücük ve okşama isterler. Evlilik aşkında alışılmış tarzda davranış budur ve bana, domuzların aşkı, bu tür insanlarınkinden daha az aşağılık ve daha az kaba gibi geliyor. "Burada alınılanmış cümlelere ilişkin Brandes şöyle diyor:"Bugünkü ***kültürlü*** dünyamız için çok temel olan bu gerçekler, elli yıl önce korkunç safsatalardı."[1] Ama Georg Sand'ın ilkelerini açıkça kabul etmeye, gerçekte öyle yaşıyor olmasına rağmen bugün "mülk sahibi ve kültürlü dünya" da cesaret edemiyor. Ahlâk ve dinde nasıl ikiyüzlülük yapıyorsa, evlilikte de aynen öyle ikiyüzlülük yapıyor.

Göthe ve George Sand'm yaptığını bugün kendilerini Göthe veya Sand ile kıyaslayamayacak olan binlerce kişi hem de toplumda saygınlıklarını az da olsa yitirmeksizin yapıyor. Yalnızca saygın bir konuma sahip olmak gerek, ondan sonra her şey kendiliğinden geliyor. Bu dikkate alınmaksızın, bir Göthe'nin ve bir George Sand'm özgürlükleri, burjuva ahlâkı açısından ahlâksızlık sayılır, çünkü toplum tarafından yapılan ahlâk yasalarını çiğnerler ve sosyal durumumuzun doğasıyla çelişki içindedirler. Burjuva toplum için zorunlu evlilik normal evliliktir, cinslerin tek "ahlâki" ilişkisidir, başka her türlü cinsel ilişki ahlâk dışıdır. Şunu reddedilmez biçimde kanıtladık ki, burjuva evlilik, burjuva mülkiyet ilişkilerinin sonucudur. Özel mülkiyet ve miras hakkıyla en sıkı bağ içinde, mirasçı olarak "yasal" çocukların yetiştirilmesi için yapılır. Ve toplumsal koşulların baskısı altında, miras olarak bı-

[1] George Brandes, Ondokuzuncu Yüzyılın Literatürü. 5. Band. Leiptig 1883, Veit Co.

[2] *Dr. Schäffle* "Sosyal Organın Yapısı ve Yaşamı" adlı eserinde şöyle diyor: "Boşanmanın kolaylaştırılmasıyla evlilik bağının gevşetilmesi arzu edilir bir şey değildir, bu, insani çiftleşmenin ahlâki görevlerine aykırı ve nüfusun korunması ile çocukların eğitimi üzerinde

rakacak bir şeyleri olmayanlara da zorla dayatılır[2], çiğnenmesi halinde, zina yapan ve boşanan erkek veya kadınların devlet tarafından, bir süre için hapse konmasıyla cezalandırıldığı, toplumsal bir hukuk olur.

Fakat sosyalist toplumda —eğer ev aletleri ve kişisel mallar miras sayılmak istenirse o başka—, miras bırakılacak hiçbir şey yoktur, o nedenle bu açıdan da bugünkü evlilik biçimi hükümsüzdür. Böylece miras hukuku sorunu da çözümlenmiş olur, sosyalizmin onu ayrıca kaldırması gerekmez. Özel mülkiyet yoksa, miras hukuku da var olamaz. Yani kadın ***özgürdür*** ve sahip olduğu çocuklar onun özgürlüğünü kısıtlamaz, yalnızca yaşam sevincini artırabilirler. Bakıcılar, eğitimciler, dost kadınlar, yetişmekte olan genç kadınlar, yardıma gereksinim duyduğu durumlarda onun yanındadır.

Gelecekte de ***A. Humboldt***'a benzer erkeklerin şöyle demesi olasıdır: "Ben aile babası olmak için uygun değilim. Ayrıca evlenmeyi günah, çocuk yapmayı suç sayıyorum." Ne önemi var? Doğa güdülerinin gücü başkalarında dengeyi sağlayacaktır. Bizi ne Humboldt'un evlilik düşmanlığı ne de bir Schopenhauer'in, Mainländer'in ya da v. Hartmann'ın "İdeal Devlet"te insanlığın kendi kendini yokedişini vaat eden felsefi pesimizmi huzursuz etmiyor. Tümüyle haklı olarak şöyle yazan Fr. Ratzel ile beraberiz:

"İnsan kendisini daha uzun süre doğa yasalarının dışında görmemeli, bilâkis kendi davranışlarında ve düşüncelerinde yasalara uygun olanı aramaya başlamalı ve yaşamını doğa yasalarına uygun yürütmeye çabalamalıdır İnsan kendi türünden olanlarla ortak yaşamı, yani aile ve devleti, eski yüzyılların yasalarına göre değil, bilâkis doğaya uygun bir anlayışın makul prensiplerine göre kurmaya yönelecektir. Bugün hâlâ her türlü kaynaktan beslenen politika, ahlâk, hukuk ilkeleri, yalnızca doğa yasalarına uygun şekillendirilecektir. Binlerce yıldır sayıklanan insana yaraşır bir yaşam, sonunda gerçek olacaktır."[1]

Bu dönem ***dev adımlarla*** yaklaşıyor. İnsan toplumu sonuçta, çıkış noktasına, komünist mülkiyete ve yalnızca centil yoldaşlarının değil, ***bilâkis***

---

olumsuz olurdu." Bu söylenenlerden sonra, bu görüşü yalnızca doğru olarak görmememiz bir yana, onu ahlâk dışı" olarak değerlendirmeye eğilimli olduğumuz sonucu çıkar. Bu arada, bugünkünden çok daha yüksek uygarlığa sahip bir toplumda, ***kendi ahlâki kavramlarını çiğneyen*** kurumları yürürlüğe sokmanın ya da yaşatmanın olanaksız olduğunu Dr. Schäffle de kabul edecektir.

[1] Häckel'in "Doğal Yaratılış Tarihi"nden alıntı. 4. Baskı.

tüm insanların tam eşitliği ve kardeşliğine ulaşmak için, binlerce yılda tüm gelişim aşamalarından geçti. İnsanlığın yaptığı büyük ilerleme budur. Burjuva toplumun boşyere ulaşmaya çalıştığı ve başaramadığı ve başaramayacağı, tüm insanların özgürlüğü, eşitliği ve kardeşliğini inşa etmeyi, sosyalizm gerçekleştirecektir. Burjuva toplum yalnızca teoriyi kurabildi, pratik, birçok başka şeyde olduğu gibi burada da teorileriyle çelişkiliydi. Sosyalizm, teoriyle pratiği birleştirecektir.

Fakat insanlık gelişiminin çıkış noktasına geri dönüş, çıkılmış olan kültür aşamasından sonsuz derecede yüksekte gerçekleşir. İlkel toplum genste, klanda, yalnızca en kaba biçimde ve en gelişmemiş aşamada ortak mülkiyete sahipti. O zamandan bu yana olan gelişim süreci, gerçi ortak mülkiyeti küçük önemsiz kalıntılarına dek çözdü, gensi parçaladı ve sonuçta tüm toplumu atomize etti, ama çeşitli aşamalarında toplumun üretici güçlerini ve gereksinimlerin çok yönlülüğünü de muazzam ölçüde artırdı, gensler ve kabilelerden ulusları ve büyük devletleri yarattı, fakat bununla, toplumun gereksinimleriyle açık çelişkiye düşen bir durum üretti. Geleceğin görevi bu çelişkiyi, özel mülkiyetin ve iş araçlarının ortak mülkiyete geri dönüştürülmesini en geniş temelde gerçekleştirerek çözmektir.

Toplum bir zamanlar sahip olduğunu ve bizzat yarattığını geri alır, ama herkese, yeni yaratılmış olan yaşam koşullarına uygun olarak, ***en üst*** uygarlık aşamasında yaşamı mümkün kılar, yani, ***daha ilkel koşullar altında yalnızca tek tek kişilerin ya da sınıfların ayrıcalığı olabileni herkese sağlar.*** Ve şimdi ***kadın*** da, bir zamanlar ilkel toplumda sahip olduğu ***aktif*** rolü yeniden elde eder, ama egemen olarak değil, eşit haklara sahip biri olarak.

"Devletin gelişiminin sonu, insani varlığın başlangıcına benzer. İlk eşitlik sonunda yeniden geri gelir. İnsani şeylerin kan dolaşımını başlatan ve bitiren annesel maddi varlıktır", diye yazıyor Bachofen "Analık Hukuku" eserinde. Ve Morgan şöyle diyor:

"Uygarlığın başlangıcından beri, servetin gelişimi o kadar muazzam, biçimleri o kadar çeşitli, kullanımı o kadar kapsamlı ***ve yönetimi mülk sahiplerinin çıkarına o kadar becerikli olmuştur ki, bu servet halkın karşısında alt edilemez bir güç haline gelmiştir.*** İnsan beyni kendi yaratısı karşısında çaresiz ve eli kolu bağlanmış duruyor. Ama insan mantığının, servet üzerinde egemenliğinin güçleneceği, gerek devletin koruduğu mülkiyetle ilişkisini, gerekse mülk sahiplerinin haklarını saptayacağı zaman gelecektir. ***Toplumun***

çıkarları tek tek çıkarlardan mutlak önde gelir ve ikisi arasında adil ve uyumlu bir ilişki kurulmalıdır; tek başına servet avı insanlığın nihai kararı değildir, ilerleme, geçmişte olduğu gibi, geleceğin de yasası olarak kalır. uygarlığın başlangıcından beri akan zaman, insanlığın geçen yaşamının, daha önünde duran yaşamının yalnızca çok küçük bir parçasıdır. *Toplumun çözülüşü, tek amacı servet olan tarihsel bir yolun sonu olarak tehditkâr biçimde önümüzde duruyor; çünkü böyle bir yol kendi yokoluşunun unsurlarını içinde barındırır.*

Yönetimde demokrasi, toplumda kardeşlik, hak eşitliği, genel eğitim toplumun gelecek, daha yüksek aşamasını kutsayacak, deneyim, mantık ve bilime doğru sürekli ilerleyecektir.

Eski gensin, özgürlük, eşitlik ve kardeşliğinin —ama daha yüksek biçimde— yeniden canlandırılması olacaktır."[1]

Çeşitli bakış açılarına sahip adamlar, bilimsel araştırmaları temelinde böylece aynı sonuca varıyorlar. Kadının tam eşitliği ve erkekle aynı konuma gelmesi, uygarlık gelişimimizin hedeflerinden biridir, bunun gerçekleşmesini yeryüzünde hiçbir güç engelleyemez. Ama bu yalnızca, insanın insan üzerindeki egemenliğini —yani kapitalistin de işçi üzerindeki egemenliğini— ortadan kaldıran bir dönüşüm temelinde olasıdır. Ancak bundan sonra insanlık en yüksek gelişimine ulaşacaktır. İnsanların binlerce yıldır düşünü gördüğü ve özlediği "altın çağ" nihayet gelecektir. *Sınıf egemenliği her zaman için sona ermiştir, ama onunla birlikte erkeğin kadın üzerindeki egemenliği de.*

[1] Morgan, age., s. 474-475.

Yirmidokuzuncu Bölüm

ENTERNASYONALLİK

Fakat herkes için insana yaraşır bir yaşam, tüm diğer halklardan soyutlanmış olarak bu durumu ne kurabilecek ne de koruyabilecek halde olmayan tek bir ayrıcalıklı halkın yaşam biçimi olamaz. Tüm gelişimimiz, ulusal ve uluslararası güçlerin ve ilişkilerin ortak etkisinin ürünüdür. Ulusal düşünce hâlâ çoğunlukla kafalarda egemen olmasına ve politik ve sosyal egemenliğin sürdürülmesinin aracı olarak hizmet etmesine —çünkü bu yalnızca ulusal sınırlar içinde mümkündür— rağmen, artık çok derin biçimde enternasyonalizm içinde bulunuyoruz.

Ticaret, gümrük ve denizcilik anlaşmaları, dünya posta birliği, uluslararası sergiler, devletler hukuku ve harita ölçümleri için kongreler, başka uluslararası bilimsel kongreler ve ilişkiler, uluslararası araştırma gezileri, ticaret ve ulaşımımız, özellikle yeni çağın taşıyıcıları olan ve onların moral etkisi sayesinde, 1890 ilkbaharında Alman İmparatorluğu'nun çağrısı üzerine Berlin'de ilk uluslararası, işçileri koruma yasaları konferansının gerçekleştiği işçilerin uluslararası kongreleri, bütün bunlar, gittikçe daha fazla delinen ulusal kapanıklıklarına rağmen, çeşitli uygar ulusların ilişkilerinin aldığı uluslararası karakteri belgeliyor. Ulusal ekonominin karşısında, ***dünya ekonomisinden*** söz ediyoruz ve tek tek ulusların refahı ve gelişmesi esas olarak ona bağlı olduğu için sonuncusuna daha büyük önem biçiyoruz. Kendi ürünlerimizin büyük bir bölümü, yabancı ülkelerin, artık onlarsız olamayacağımız ürünleriyle değiş tokuş ediliyor. Ve nasıl bir sanayi dalı, diğeri tavsadığında zarar görüyorsa, bir ülkenin ulusal üretimi, diğerininki tıkandığında aynı biçimde önemli ölçüde tavsıyor. Tek tek ülkelerin ilişkileri, savaşlar ve ulusal

kışkırtmalar gibi geçici bozulmalar dikkate alınmaksızın gittikçe daha samimileşiyor, çünkü her şeyden güçlü maddi çıkarlar onlara egemendir. Her yeni ulaşım yolu, ulaşım araçlarının her iyileştirilmesi, üretim sürecinde, malların ucuzlamasına yol açan her buluş ve iyileştirme, ilişkileri güçlendiriyor. Birbirinden çok uzak ülke ve halklar arasında kişisel ilişkinin kurulabilmesindeki kolaylık, ilişkiler zincirinde yeni önemli bir faktördür. Göç ve sömürgeleştirmede başka önemli manivelalardır. Bir halk diğerinden öğrenir, biri diğerini yarışta geçmek ister. Çeşitli türde maddi ürünlerin değiş tokuşu yanısıra, gerek orijinal dilde gerekse çevirilerle düşünce ürünlerinin değiş tokuşu da gerçekleşiyor. Yaşayan yabancı dilleri öğrenmek milyonlar için bir gereklilik halini alıyor. Ama maddi avantajların yanında, yabancı bir halkın diline ve düşünce ürünlerine girişten daha fazla, antipatilerin ortadan kaldırılmasına ve sempati uyandırılmasına katkıda bulunan başka bir şey yoktur.

Uluslararası ölçekte gerçekleşen bu yakınlaşma sürecinin etkisi, çeşitli ülkelerin ***sosyal koşullarının gittikçe daha fazla birbirine benzemesidir.*** En ilerlemiş ve ***bu nedenle belirleyici*** olan uygar uluslarda bu benzerlik o kadar büyüktür ki, bir halkın ekonomik yapısını öğrenen bir kimse, esas olarak diğerlerininkini de öğrenmiş olur. Nasıl doğada aynı türden hayvanlarda iskelet düzeni ve yapısı aynıysa, yaklaşık olarak öyle; ve bu iskeletin bazı parçalarına sahip olunduğunda, teorik olarak hayvanın bütünü kurulabilir.

Sonuçlardan bir başkası, aynı türden sosyal temellerin mevcut olduğu yerde, bunların yol açtığı etkilerin de aynı olması gereğidir: büyük servet yığılması ve onun karşıtı ücret köleliği, kitlelerin makineler altında uşaklaştırılması, bundan çıkan tüm sonuçlarla beraber kitlelerin varlıklı azınlık tarafından egemenlik altında tutulması.

Gerçekten de, Almanya'yı baştan başa saran sınıf çelişkilerinin ve sınıf mücadelelerinin tüm Avrupa'yı, Birleşik Devletler'i, Avusturalya'yı vs. hareketе geçirdiğini görüyoruz. Avrupa'da Rusya'dan Portekiz'e, Balkanlar'dan Macaristan'dan ve İtalya'dan İngiltere ve İrlanda'ya dek aynı huzursuzluk ruhu egemendir, sosyal kaynama, genel rahatsızlık ve parçalanmanın aynı semptomları kendini belli etmektedir. Gelişme derecesine, nüfusun karakterine ve politik durumunun biçimine göre, dışsal olarak bu farklı hareketler, özünde her yerde aynıdır. Nedeni derin sosyal çelişkilerdir. Her geçen yıl bunlar daha da keskinleşiyor, sonuçta belki de önemsiz türden bir bahane patlamaya yol açana ve bu patlama yıldırım hızıyla tüm uygar dünyaya yayı-

lana ve kişileri lehte ve aleyhte barikatlara çağırana dek, kaynama ve huzursuzluk topluma gittikçe daha derin ve daha geniş nüfuz ediyor.

Eskiye karşı yeni dünyanın mücadelesi başladı. Sahneye kitleler çıkıyor, dünyanın hiçbir mücadelede görmediği benzer bir mücadele, ikinci bir kez daha da göremeyeceği yoğunlukta bir zekayla mücadele ediliyor. ***Çünkü bu, son sosyal mücadeledir.*** Yirminci yüzyılın başlangıcında, bu mücadelenin, yeni düşüncelerin zafer kazandığı son aşamasına doğru nasıl yaklaştığını görüyoruz.

O zaman yeni toplum uluslararası temelde de kendini inşa edecektir. Halklar kardeş olacak, birbirlerine ellerini uzatacak ve yeni koşulları yavaş yavaş yeryüzünün tüm halklarına yaygınlaştırmaya çalışacaklardır.[1] Artık bir halk diğerine, sömürmek ve baskılamak için düşman olarak değil, ona zorla kabul ettirmek için yabancı bir inancın temsilcisi olarak değil, bilâkis tüm insanları uygar insan olarak eğitmek isteyen dost olarak gider. Yeni toplumun kültür ve kolonizasyon çalışmasının karakteri ve araçları şimdikinden, iki toplum birbirinden nasıl özde farklıysa, öyle farklı olacaktır. Ne barut, ne kurşun ne de ateş suyu (içki) ve incil kullanılacaktır; uygarlık götürenleri barbarlara ve yabanıllara düşman değil, ***hayırsever*** olarak gösteren barışçıl araçlarla kültür misyonu gerçekleştirilir. Bilgili gezginler ve araştırmacılar, bu yolun ne kadar başarılı olduğunu çoktandır biliyor.

Uygar halklar bir kez büyük bir federasyon halinde birleştiğinde, "savaş akınlarının" her zaman için "sustuğu" an gelmiş olacaktır. O zaman bugün üniformalar içinde dolaşan bayların dünyayı inandırmaya çalıştığı gibi, ebedi barış düş olmaktan çıkacaktır. Halklar gerçek çıkarlarını anlar anlamaz bu an gelecektir. Bunlar savaşlar ve kavgalarla ve ülkeleri ve halkları mahveden silahlanmayla değil, barışçı iletişim ve ortak kültürel çalışmayla teşvik edilir. Ayrıca egemen sınıflar ve hükümetleri, yukarıda anlatıldığı gibi, askeri silahlanma ve savaşların kendi korkunçluklarında, kendi sonlarına ulaşmalarını sağlıyorlar. Böylece son silahlar aynen ondan önceki çok sayıda silahlar gibi, gelecek kuşaklara geçmiş kuşakların binlerce yıl boyunca —sonuçta içlerindeki insan hayvana üstün gelene dek—, birbirlerini çoğunlukla yabani hayvanlar gibi nasıl doğradıklarını belgelemek için, antika koleksiyonlarına girecektir.

---

[1] "Ulusal çıkar ile insanlık çıkarları bugün birbirine karşı düşmanca duruyor. Uygarlığın daha üst bir aşamasında iki çıkar örtüşecek ve bir olacaktır." v. Thünen, Soyutlanmış Devlet.

Savaşlara neden olan —her iki tarafta egemen sınıflar tarafından, gerektiğinde içteki tehlikeli akımları, büyük bir savaşla tahliye edecek bir kanala sahip olmak için yapay olarak beslenen—, ulusal özellikler ve çıkar çelişkileridir, ölmüş olan Feldmareşal ***Moltke***'nin bir ifadesi bunu onaylar. 1870-71 Alman-Fransız savaşını ele alan, ölümünden sonra yayınlanmış eserlerinin birinci cildinin önsözünde başka şeylerin yanısıra şöyle deniyor:

"Uluslar yalıtılmış bir yaşam sürdüğü müddetçe, yalnızca silahla çözümlenebilecek olan çatışmalar olacaktır, ama korkunçlaştıkları ölçüde savaşların daha enderleşmesi, insanlığın yararına umulmalıdır."

Bu ulusal özel yaşam, yani bir ulusun diğerine karşı düşmanca tecriti, bunu yaşatmak için aksi yöndeki tüm çabalara rağmen, gittikçe daha fazla yok oluyor, böylece gelecek nesiller, dahi beyinlerin çoktan düşündüğü, hedefe ulaşamaksızın çözümü için denemelere giriştikleri görevleri de zahmetsizce gerçekleştireceklerdir. Örneğin Condorcet, genel bir dünya dilini hayata geçirme düşüncesine sahipti. Ve Birleşik Devletler'in şimdi ölmüş olan eski başkanı Ulysses Grant bir konuşmasında şöyle diyordu: "Ticaret, eğitim ve düşünce materyallerinin telgraf ve buhar aracılığıyla hızlı iletimi, her şeyi değiştirdiği için, tanrının dünyayı ***bir*** ulus olmaya, ***bir*** dil konuşmaya, ***orduların ve savaş filolarının artık gerekli olmadığı*** mükemmel bir duruma hazırladığına inanıyorum." Yalnızca tarihsel gelişimin ürünü olan şey, safkan bir Yankee için, elbette ki sevgili tanrının ürünü olmak zorundadır. Buna şaşmamak gerekir. Din konusunda ikiyüzlülük ya da dalkafalılık, hiçbir yerde Birleşik Devletler'dekinden daha büyük değildir. Devlet iktidarı, örgütlenmesiyle kitleleri ne kadar az yönlendiriyorsa, bunu o oranda fazla din ve kilise yapmak zorundadır. Bu nedenle devlet iktidarının gevşek olduğu her yerde burjuvazi en dindar görünümdedir. Birleşik Devletler'in yanısıra İngiltere, Belçika, İsviçre de böyledir. Aristokratların ve din adamlarının kafalarıyla kiy topu gibi oynayan devrimci Robespierre de bilindiği gibi çok dindardı, bu nedenle kısa süre önce Konvent'in —benzer bir münasebetsizlikle— tahtından indirildiğini ilân etmiş olduğu en yüksek varlığı, törenle yeniden tahtına çıkardı. Fransa'nın hafifmeşrep ve bohem aristokratları büyük devrimden önce çoğu kez ateizmleriyle övündükleri için, Robespierre ateizmi aristokrat olarak görüyor ve Konvent önünde en yüksek varlık üzerine yaptığı bir konuşmada onları şu sözlerle ihbar ediyordu: ***"Ateizm aristokrattır.*** Ezilen masumiyeti koruyan ve zafer kazanmış suçu cezalandıran en yüksek bir varlık düşüncesi tümüyle halktandır. ***Tanrı olmasaydı, böyle bir tanrı***

bulmak gerekirdi. " Erdemli Robespierre, erdemli burjuva cumhuriyetinin sosyal çelişkileri dengeleyemeyeceğini sezinliyordu, ***bu nedenle*** öc alan ve o zaman henüz insanların dengeleyemediğini dengeleme iddiasında olan yüksek bir varlığa inanç, ilk cumhuriyet için bir zorunluluktu.

Bu dönem geçiyor. Bir uygarlık gelişimi diğerine yol açacak, insanlık önüne sürekli yeni görevler koyacak ve ulusal kin, savaş, din kavgası ve benzeri geriliklerin artık bilinmediği bir uygarlık aşamasına varacaktır.

Otuzuncu Bölüm

NÜFUS SORUNU VE SOSYALİZM

1 — Fazla Nüfus Korkusu

"Aşırı nüfus" tehditi bulunduğu, evet, gerçekte mevcut olduğu iddiasıyla ***nüfus sorununu*** en önemli ve en yakıcı sorun olarak gören kişiler vardır. Bu sorun çok özel biçimde uluslararası açıdan ele alınmalıdır, çünkü halkın beslenmesi ve dağılımı gittikçe daha fazla uluslararası bir mesele olmuştur. Nüfus yasası üzerine Malthus'tan bu yana epey tartışılmıştır. Karl Marx'ın, "öğrencivari bir yüzeysellik ve papazvari bir gösterişle sunulan, Sir James Stewart, Townsend, Franklin, Wallace vs.'den aşırılmış olarak" tanımladığı, "kendine ait tek bir cümle içermeyen", ünlü ve adı kötüye çıkmış eseri "Nüfus Prensibi Üzerine Deneme"de Malthus, gıda yalnızca aritmetik dizide (1, 2, 3, 4, 5 vs.) çoğaltılabilirken, bunun karşılığında insanlığın geometrik dizide çoğalma (1, 2, 4, 8, 16, 32 vs.) eğiliminde olduğu görüşünü ortaya koyar. Bunun zorunlu sonucu olarak, insan sayısıyla gıda rezervi arasında, kitlesel sıkıntıya ve sonuçta kitlesel ölüme yol açmak zorunda olan hızlı bir orantısızlık oluşur. Bu nedenle çocuk yapmada "itidallilik" dikte etmek zorunludur. Bir aileyi beslemeye yetecek olanaklara sahip olmayan evlenmemelidir, çünkü aksi halde "doğanın masasında" gelecek kuşak için yer olmayacaktır.

Fazla nüfustan korku çok eskidir. Eldeki eserde bulunan açıklamaların gösterdiği gibi, Yunanlılarda ve Romalılarda ve yine ortaçağın sonlarında

mevcuttu. Plato ve Aristoteles, Romalılar, ortaçağın küçük burjuvaları bu korkunun egemenliği altındaydı ve bu korku, onsekizinci yüzyılın ilk çeyreğinde bu konuda bir yazı yayınlayan Voltaire'de egemendi. Sonuçta bu korkuları en kesin biçimde ifade eden Malthus ortaya çıkana dek Voltaire'i birçok yazar izledi.

Fazla nüfustan korku, her zaman, mevcut sosyal durumun çökmek üzere olduğu dönemlerde ortaya çıkar. O zaman oluşan genel hoşnutsuzluğun nedenini ilk plânda, nasıl kazanıldıkları ve paylaşıldıklarına değil de, insan fazlalığına ve gıda maddesi yetersizliğine yüklemek gerektiğine inanılır.

İnsanın insan tarafından her türlü sömürüsü sınıf egemenliği üzerinde yükselir. Sınıf egemenliğinin ilk ve en seçkin aracı ise toprağın ele geçirilmesidir. Toprak ortak mülkiyetten yavaş yavaş özel mülkiyete geçer. Kitle mülkiyetsizdir ve mülk sahiplerinin hizmetinde gıda maddeleri payını kazanmak zorundadır. Böylesi koşullar altında ailenin her artışı veya yeni rakip, bir yük olarak duyumsanır. Toprağın tekel mülkiyeti haline gelişi arttığı ve verimliliği, ister yeterince iyi yönetilemediği için olsun, isterse en iyi toprak koyun otlağına dönüştürüldüğü ya da efendilerinin eğlencesine av alanı olarak rezerve edilerek böylece insani gıda için ekilmesi engellendiği için olsun, verimliliği düştüğü oranda, korku yayan fazla nüfus hayaleti ortaya çıkar. Roma ve İtalya, toprağın yaklaşık üçbin latifundiya sahibinin elinde olduğu zaman en fazla gıda maddesi sıkıntısını çekmiştir. Latifundiyalar Roma'yı mahvediyor, korkulu haykırışı bu nedenledir. İtalya'nın toprakları soylu sahiplerinin eğlencesi için muazzam av alanlarına ve eğlence bahçelerine dönüştürüldü, çoğunlukla da ekilmeksizin öylece bırakıldı, çünkü köleler tarafından ekilmelerinin, Afrika ve Sicilya'dan getirtilen tahılın fiyatından daha pahalı olduğu görülmüştü, bu durum, yine ilk plânda Roma'nın varlıklı soylularının katıldığı tahıl tefeciliğine kapıları ardına kadar açtı. Hatta bu, yurt topraklarının ekilmesinden vazgeçilmesinin ana nedeni olmuştur. Soylular tahıl tefeciliğinden, kendi ülkelerinde tahıl ekiminden daha fazla kazanıyordu.

Bu tür koşullar altında Roma vatandaşı ya da yoksullaşmış soylular evlilikten ve çocuk yapmaktan feragat ediyorlardı, egemen sınıfın azalmasını engellemek için evliliğe ve çocuğa konulan tüm primlere rağmen bu engellenemiyordu. Benzer bir görünüm, yüzyıllar boyunca soyluların ve din adamlarının her türlü kurnazlık ve şiddet aracılığıyla sayısız köylünün mülkünü

elinden çaldıktan ve ortak toprağı ele geçirdikten sonra, ortaçağın sonlarına doğru ortaya çıktı. Yaşanan tüm kötü muameleler sonucunda köylüler öfkelendiğinde ama şiddetle bastırıldıklarında ve esas bundan sonra soyluların yağmacılığı en yüksek aşamada sürdüğünde ve reforme* prensler tarafından kilise mallarına da uygulandığında, haydutların, dilencilerin ve serserilerin sayısı daha önce olmadığı ölçüde arttı. Bunların sayısı reformasyondan sonra en fazlaydı. Mülksüzleştirilen kırsal nüfus kentlere akın etti. Ama buralarda da daha önce anlatılmış olan nedenlerle yaşam koşulları gittikçe daha fazla kötüleşmişti, ve böylece "fazla nüfus" her yerde mevcuttu.

Malthus'un ortaya çıkışı, İngiliz sanayisinin, Hargreaves, Arkwright ve Watt'ın yeni buluşları sonucunda, temel olarak pamuk ve keten sanayiinde uygulama bulan ve ilgili ev sanayilerinde onbinlerce işçiyi ekmeksiz bırakan, mekanik ve teknikteki muazzam dönüşümlerin başladığı döneme denk düşer. Toprak mülkiyetinin konsantrasyonu ve büyük sanayiin gelişimi o dönemde İngiltere'de büyük boyutlar kazandı. Bir yanda hızla artan servetle beraber, öte yanda kitlesel sefalet büyüyordu. Böyle bir zamanda, mevcut dünyayı en iyisi olarak görmek için nedenlere sahip olan egemen sınıflar, artan zenginlik ve en yüksek sanayi gelişiminin ortasında, kitlelerin genel yoksullaşması gibi böylesine çelişkili bir görünüm için, inandırıcı, kendi suçsuzluklarını kanıtlayıcı bir açıklama aramak zorundaydı. Suçu, kapitalist üretim süreci ve toprağın köy lordları elinde toplanmasıyla insanların fazlalık haline getirilmelerine değil de, işçilerin çocuk doğumuyla çok hızlı çoğalmasına yüklemekten kolay bir şey yoktu. Bu koşullar altında Malthus'un yayınladığı "öğrencivari bir yüzeysellik ve papazvari bir gösterişle sunulan çalıntı eser", egemen sınıfın en gizli düşünce ve arzularını ifade eden ve onu dünyanın gözünde haklı çıkaran, mevcut kötülüğün gerekçelendirmesini içeriyordu. Malthus'un bir yandan aldığı olağanüstü alkış ve diğer taraftan gördüğü şiddetli mücadele bununla açıklanabilir. Malthus, İngiliz burjuvazisi için, ***doğru zamanda doğru sözü söylemişti ve eseri "kendisine ait tek bir cümle" içermemesine rağmen ünlü ve büyük bir adam oldu ve adı tüm öğreti için şiar haline geldi.***[1]

---

* Reformiert: Zwingli ve Calvin tarafından tesis edilen protestan kilisesi taraftarları, reformeler. —ÇN.

[1] Darwin'in ve başkalarının Malthus'un tekrarcısı olmaları, ekonomik araştırma yetersizliğinin, doğa bilimsel alanda nasıl tek yanlı görüşlere yol açtığını gösterir yalnızca.

2 — *Fazla Nüfusun Üretimi*

Malthus'un imdat feryadına ve zorba öğretilerine neden olan —bunları çalışan sınıflara yöneltiyordu ve zararına bir de alayı ekliyordu— koşullar, o zamandan bu yana onlarca yıl içinde yaygınlaştı. Yalnızca Malthus'un anavatanı Büyük Britanya'da değil, bilâkis toprağın aşırı sömürüsüne ve kitlelerin makineler ve fabrikalar dolayısıyla boyunduruk altına alınmasına yol açan kapitalist üretim tarzına sahip dünyanın tüm ülkelerinde. Bu sistem kanıtlandığı gibi, işçinin iş araçlarından (toprak ya da iş aleti) ayrılmasından ve iş araçlarının kapitalistlerin eline geçmesinden oluşur. Sistem sürekli yeni sanayi dalları yaratır, bunları geliştirir ve yoğunlaştırır, ama sürekli yeni halk kitlelerini de sokağa atar, onları "fazlalık" haline getirir. Çoğu kez, eski Roma'daki gibi, tüm sonuçlarıyla birlikte latifundiya mülkünü teşvik eder. İrlanda, İngiliz yağmacılığından en kötü biçimde etkilenmiş olan en klâsik Avrupa ülkesidir. Daha 1874'de 12 378 244 acre çayır ve otlağa karşın, yalnızca 3 373 508 acre tarlaya sahipti ve her yıl nüfusun azalması ve bununla el ele, tarlaların koyun ve sığır sürüleri için çayır ve otlağa ve köy lordları için av alanına dönüştürülmesi artıyor.[1] (1908 yılında 14 805 046 acre çayır ve otlak, 2 328 906 acre tarla.) Ayrıca İrlanda tarlaları çoğu kez, topraktan en üst derecede yararlanacak durumda olmayan çok sayıda küçük ve en küçük kiracının elinde kiradadır. Böylece İrlanda, tarla tarımıyla uğraşan bir ülke görünümünden, çobanlar ülkesi görünümüne geri döner. Bu arada ondokuzuncu yüzyılın başlangıcında 8 milyon olan nüfus şu anda 4,3'e düşmüş-

[1] Ferdinand Freiligrath sarsıcı "İrlanda" şiirinde şöyle der:

Böylece Tanrı,
Bildiğiniz İrlanda bataklıklarını
Kurutmak yerine,
Köylülerin semirttiği
Geyik ve öküzleri kayırır.
Ürün üzerine ürün verebilecek
Toprağı, yararsız dinlenmeye bırakır,
Onu insafsızca su tavuğuna
Kızkuşuna ve yaban ördeğine terkeder.
Evet, tanrı laneti: -Bataklık
Ve dört milyon dönüm işlenmemiş arazi!

tür ve hâlâ birkaç milyonu "fazlalıktır". İrlandalıların İngiltere'ye karşı isyanı buna göre kolayca anlaşılabilir. *İskoçya*, toprak mülkiyeti ve toprak işleme ilişkileri açısından İrlanda'ya çok benzer bir tablo sunar.[1] Aynı şey, henüz son on yılda modern gelişime girmiş *Macaristan*'da tekrarlanıyor. Avrupa'da çok azında olduğu kadar verimli toprağa sahip bir ülke, borçlu durumdadır, halkı yoksullaşmıştır ve tefecilerin elindedir. Çaresizlikten kitleler halinde göçüyorlar. Fakat toprak, ormanda ve tarlada en kötü sömürüyü sürdüren modern sermaye magnatlarının* elindedir, böylece Macaristan kısa zamanda tahıl ihraç eden bir ülke olmaktan çıkacaktır. İtalya da aynı durumdadır. İtalya da, Almanya'da olduğu gibi ulusun politik birliği kapitalist gelişmeye destek verdi, ama Piemont'un, Lombardei'ın, Toskana'nın, Ronagna'nın ve Sicilya'nın çalışkan köylüleri gittikçe daha fazla yoksullaşıyor ve mahvoluyor. Daha birkaç on yıl önce, küçük köylülerin bakımlı bahçelerinin ve tarlalarının olduğu yerlerde bataklıklar ve turbalıklar yeniden oluşuyor. Roma kapılarının önünde, Campagna denilen yerde, yüzbinlerce hektarlık toprak, bir zamanlar eski Roma'nın en verimli arazi parçası, terkedilmiş durumda yatıyor. Toprağı bataklık kaplamıştır ve zehirli miyazmalarını havaya yayar. Uygun araçların kullanımıyla köklü bir bataklık kurutma ve amaca uygun sulama gerçekleştirilse, Roma halkı zengin bir gıda kaynağı elde edecektir. Ama İtalya, büyük devlet tutkusu altında, kötü yönetimle, askeri ve donanmaya yönelik silahlanmayla ve "sömürgeleştirme"yle halkı mahvediyor ve Campagna'yı verimli hale getirme gibi kültür görevleri için parası yok.

---

[1] *"İskoçya'nın en verimli arazilerinden bazılarını* içeren *iki milyon acre* hiç işlenmemiş durumdadır. Glen Tilt'in doğal çimeni, Perth Kontluğunun en besleyici çimeni arasındaydı; Ben Aulder deer Forest'ı (Av hayvanları alanı), Badenoch bölgesinin en iyi çim arazisiydi; Black Mount forest'ın bir bölümü karayüzlü koyunlar için, İskoçya'nın en seçkin otlağıydı. *Av zevki* için işlenmeden bırakılan toprağın boyutunu tahmin edebilmek için, bunun, Perth Kontluğu'ndan çok daha büyük bir alanı kapsadığı gerçeğini bilmek yeterlidir. Bu muazzam tahribat sonucunda ülkenin yitirdiği üretim kaynağı, Ben Aulder forest'ının 15 000 koyun besleyebileceği ve Ben Aulder'ın İskoçya'daki *tüm av alanlarından 1/30'unu oluşturduğu* temel alınarak hesap edilebilir... Tüm bu av alanları bütünüyle verimsizdir... bunun yerine Kuzey Denizi'nin selleri altına da gömülebilirlerdi." Londra'da çıkan "Economist", 2 Haziran 1866, alıntılayan Karl Marx, Das Kapital, 1. Cilt, 2. Baskı. (Altını çizen August Bebel. —*Red.*)

Magnat: (Polonya'da, Macaristan'da) yüksek aristokrasiye mensup kişi; büyük toprak sahibi. —ÇN.

Güney İtalya ve Sicilya'da durum Campagna'dakine benzerdir. Bir zamanlar Roma'nın tahıl ambarı olan buralar, gittikçe daha fazla yoksullaşıyor; tüm Avrapa'da artık daha çok sömürülmüş, daha yoksul yaşayan, kötü muamele gören başka bir halk daha yoktur. Avrupa'nın ve Amerika'nın en güzel ülkesinin gönlü tok oğulları, Avrupa'nın ve Amerika'nın yarısına ücret düşürücü olarak akın ediyor ya da yığınlar halinde geri dönmemecesine göç ediyorlar, çünkü kendi mülkleri olmayan yurt topraklarında açlık çekmek istemiyorlar. Sıtma, o korkunç ateş, tüm İtalya'da öylesine boyutlara ulaştı ki, hükümet 1882'de korkuyla bir araştırma yaptırdı, araştırmanın üzücü sonuçları söyleydi: Ülkenin 69 ilinden 32'sini hastalık kırıp geçirmişti, 32'si hastalıktan etkilenmişti ve yalnızca 5'i korunabilmişti. Eskiden yalnızca kırda görülen hastalık, kente de girdi, çünkü burada birikmiş olan proleterleşmiş kırsal nüfusla çoğalmış proletarya, hastalığın enfeksiyon sürüsünü oluşturuyordu.

3 — Yoksulluk ve Doğurganlık

Kapitalist ekonomik sistemi hangi yönden incelersek inceleyelim, kitlelerin sıkıntı ve sefaletinin, gıda ve yaşam için gerekli maddelerin yetersizliğinden değil, bilâkis bunların eşitsiz dağılımı ve birilerine bolluk yaratırken diğerlerini açlığa zorlayan, yanlış ekonomik tarzdan kaynaklandığını görürüz. Malthuscu iddiaların yalnızca kapitalist üretim tarzı açısından mantığı vardır. Öte yandan bizzat kapitalist üretim tarzı çocuk doğurmaya zorlar; atölyeleri ve fabrikaları için çocuk şahsında ucuz "ellere" ihtiyacı vardır. Proleterlerde çocuk dünyaya getirme bir tür hesap işidir, bunlar geçim masraflarını kendileri kazanmak zorundadır. Ev sanayiindeki proleter, çok çocuk sahibi olmak zorundadır, çünkü rekabet yeteneğinin bir garantisi burada yatar. Bu elbetteki iğrenç bir sistemdir; işçinin genel yoksullaşmasını ve girişimciye bağımlılığını artırır. Proleter gittikçe sefilleşen ücret karşılığında çalışmaya zorlanır. Ve girişimciyi, ev sanayiinde çalıştırdıkları için ve yükümlü kılmayan her işçi koruma yasası, şu ya da bu sosyal görev için her fazla harcama, girişimciyi, ev sanayiinde çalışanlar çevresini genişletmeye yöneltir, çünkü bu alan ona, üretim sürecinin karakterine uygun uygulanabilmesi önkoşuluyla, başka hiç bir işletme biçiminin sağlamadığı avantajlar sunar.

Fakat kapitalist üretim sistemi yalnızca mal ve işçi fazlası üretmez, aydın fazlası da üretir. Sonuçta aydınlar da iş bulmakta gittikçe zorlanır, arz sürekli talebi aşar. Bu kapitalist dünyada yalnızca bir şey fazla değildir, o da sermaye ve onun sahibi olan kapitalisttir.

Burjuva ekonomistleri Malthuscuysa, burjuva çıkarları onları buna zorladığı içindir, yalnız burjuva kaçıklıklarını sosyalist topluma taşımaya kalkmasınlar. John Stuart Mill şöyle diyor: "Komünizm, bu tarz bencil ölçüsüzlüklere karşı, kamuoyunun şiddetle karşı çıkmasını gerektiren bir durumdur. Halkın rahatını azaltabilecek ya da çabasını artırmasına yol açabilecek her nüfus artışı, toplumun her bireyi için doğrudan ve gözle görünür rahatsızlıklara neden olacaktır ve bu durum artık işverenin açgözlülüğüne veya varlıklıların haksız ayrıcalıklarına yüklenemeyecektir. Böylesi değişik koşullar altında, komuoyunun bu durumu onaylamadığını farkettirmesi ve bu yetmezse, genele zarar veren şu ya da bu aşırılıkların herhangi türde cezalarla bastırılması kaçınılmazdır. Yani komünist teori için, fazla nüfus tehlikesi altında olduğu iddiası hiç bir biçimde geçerli değildir; daha çok, bu uygunsuzluğu büyük ölçüde önleme eğilimine sahip olmasıyla kendini gösterir." Ve Profesör Ad. Wagner, Raus'un "Politik Ekonomi Ders kitabı"nda. s. 376'da şöyle diyor: "Bir sosyalist devlette prensip olarak en az evlilik ve çocuk doğurma özgürlüğü verilebilecektir." Adı geçen kişiler, fazla nüfus eğiliminin tüm toplumsal koşullarda ortak olduğu görüşünden hareket ediyorlar, ama ikisi de sosyalizme, nüfus ve gıda ilişkisini herhangi başka bir toplum biçiminden daha iyi dengeleyebilme özelliğini teslim ediyor. Sonuncusu doğrudur, birincisi değil.

Ne var ki, fazla nüfus tehlikesinin "yakın" olduğundan korkan, Malthuscu düşüncelerden etkilenmiş bazı sosyalistler de vardı. Ama bu sosyalist Malthusçular ortadan kayboldu. Burjuva toplumun doğasına ve özüne daha derin bakış, onlara durumu daha iyi gösterdi. Tarımcılarımızın şikayetleri de bize her şeyi daha iyi gösteriyor, bunlara göre —dünya pazarı açısından bakıldığında— çok fazla gıda maddesi üretiyoruz, öyle ki, bunun yolaçtığı düşük fiyatlar gıda maddelerinin üretimini rantabl kılmamakta.

Malthuscularımız, özgür aşk seçiminin ve herkes için insana yaraşır bir yaşamın bulunduğu sosyalist toplumun, bir "tavşan ahırına" benzeyeceğini; en taşkın cinsel zevke ve kitlesel çocuk üretimine düşeceğini sanıyor ve burjuva sözcülerin korosu da düşüncesizce onların dediklerini yineliyor. Tam tersi olacaktır. Şimdiye dek en çok çocuk sahibi olanlar iyi durumdaki taba-

kalar değil, tersine kötü durumdakilerdir. Hatta abartmaksızın şöyle söylenebilir: ***Bir proleter tabaka ne kadar yoksulsa, ortalama olarak üreme bereketi o kadar çoktur; kimi istisnalar hariç.*** Geçen yüzyılın ortalarında şöyle yazan Virchov'da bunu onaylıyor: "Derin ahlaki çöküntüsü ve ruhunun herşeyden yoksunluğu içinde, yalnızca iki zevk kaynağını, sarhoşluk ve cinsel ilişkiyi tanıyan İngiliz işçisi gibi, Yukarı Silezya halkı da ***bir kaç yıl öncesine kadar,*** tüm istek ve çabalarını bu iki şey üzerine yoğunlaştırmıştı. İçki ve cinsel güdünün doyumu ona tümüyle egemen olmuştu, ve böylece halkın fiziksel güç ve ahlâki dayanağını yitirdiği ölçüde, hızlı bir sayıda artması kolay açıklanabilir."

Karl Marx "Kapital"de benzer şeyler söylüyor: "Gerçekten de yalnızca doğum ve ölüm olaylarının sayısı değil, ailelerin mutlak büyüklüğü de, iş ücretinin yüksekliğiyle, yani çeşitli işçi kategorilerinin elinde bulunan gıda maddeleri miktarıyla ters orantılıdır. ***Kapitalist toplumun bu yasası, yabanıllar ya da bizzat uygar sömürgecilere saçma gelirdi.*** Bu, birey olarak zayıf ve çok kovalanan hayvan türlerinin, kitlesel üremesini andırıyor." Devamen Marx, Laing'i alıntılıyor: "Bütün dünya rahat koşullarda olsaydı, dünya kısa zamanda ıssızlaşırdı." Yani Laing, Malthus'un tam tersi yönünde düşünmektedir, iyi yaşam standardı, doğumların artmasına değil, azalmasına yol açar. Herbert Spencer'de benzer şeyler söylüyor: "***Her yerde ve her zaman*** mükemmelleşme ile üreme yeteneği birbirinin karşısındadır. Bunun sonucu olarak, insanlığı bekleyen ileriki gelişme, ***olasılıkla üreme düşüşüne*** yol açacaktır." Görüldüğü gibi burada, başka zamanlar tümüyle farklı bakış açılarına sahip adamların, bir fikirbirliği sözkonusudur ve onların düşüncesine biz de katılıyoruz.

4 — İnsan Yetersizliği ve Gıda Maddeleri Bolluğu

Görülebilir sürede fazla nüfus yüzünden korkunun hiçbir anlamı olmadığı, yıldan yıla büyüyen bir gıda maddeleri bolluğuyla karşı karşıya olduğumuz, bunun yetip yetmeyeceği kaygısından çok, bu zenginlikle ne yapılacağı kaygısının daha yerinde olduğu söylenerek, tüm nüfus sorunu kolay yoldan bir kenara bırakılabilirdi. Hatta gıda maddeleri üreticileri için, tüketicilerin daha hızlı artması arzu edilir bir şey olabilirdi. Fakat Malthusculanmız yo-

rulmaksızın itiraz öne sürüyor ve bu itirazlara, kendilerine yanıt verilemediği bahanesini kullanamamaları için karşılık vermek gerekiyor.

Yakın zamanda [karşılaşılacak olan —ÇN] fazla nüfus tehlikesinin, "azalan toprak verimi" yasasında yattığını iddia ediyorlar. Kültür toprağımız "verim yorgunu" olacaktır ve ekilebilir kültür toprağı gittikçe azalacağından, nüfusun daha da artması halinde, gıda maddesi sıkıntısı yakındır. Gerçi bu eserde, toprağın tarımsal kullanımı üzerine bölümlerde, insanlığın mevcut toprak işleme bilimiyle bile, yeni gıda miktarları kazanımı açısından nasıl büyük gelişmeler gösterebileceği bizce reddedilmez biçimde kanıtlanmıştır, ama biz başka örnekler de vermek istiyoruz. İyi bir büyük toprak sahibi ve kabul görmüş bir ekonomist, yani iki yönden de Malthus'u çok aşan bir adam, daha 1850'de, yani kimyasal tarım kültürü henüz emeklerken, şöyle diyordu: "Ham üretimin, özellikle ***gıda maddelerinin*** verimliliği, gelecekte artık imalat ve taşımacılıktaki üretkenlikten geri kalmayacaktır... Günümüzde tarıma yeni ufuklar açacak kimyasal tarım kültürü henüz yeni başlıyor, kuşkusuz bazı yanlış yollara sapılacaktır, ***ama sonuçta, aynen bugün*** gerekli yün rezervi bulunduğunda, ***istenen kumaş miktarını teslim etmek nasıl onun elindeyse, gıda maddeleri üretimini de toplumun egemenliğine verecektir.***[1]

Kimyasal tarım kültürünün yaratıcısı Justus v. Liebig şu görüştedir, "insani çalışma ve gübre maddeleri yeterli miktarda bulunduğunda toprak tükenmek bilmez ve kesintisiz en zengin hasatları verir". Azalan toprak verimi yasası, zamanında çok geri kalmış tarımsal kültür durumu için kabul edilebilecek, ama bilimin ve deneyimin çoktan çürüttüğü Malthuscu bir kaçıklıktır. Yasa daha çok şöyledir: ***Bir tarlanın verimi ona uygulanan insan emeği (bilim ve teknik dahil) ve amaca uygun kullanılan gübre maddesi ile doğrudan orantılıdır.*** Küçük köylülerin Fransa'sı nüfusu iki kat bile artmazken son doksan yılda toprak ürününü dört kat artırmayı başarabildiyse, sosyalist tarzda işletilen bir toplumdan çok daha başka sonuçlar beklenebilir. Malthuscularımız ayrıca, bugünkü koşullarda yalnızca bizim toprağımızın değil, bilakis tüm dünyanın topraklarının, yani büyük bölümü verimliliği aynı ebatlarda bizim toprağımızdan yirmi-otuz kat ve daha çok olan ülkelerin sözkonusu olduğunu gözden kaçırıyorlar. Gerçi insanlar yeryüzünü oldukça fazla

[1] Rodbertus, Sosyal Sorunun Aydınlatılması Üzerine. 1850.

sahiplendiler, ***ama küçük bir bölümü hariç, dünyanın hiçbir yeri ekilebileceği ve yararlanılabileceği gibi ekilip yararlanılamamıştır.*** Bugünkünden daha fazla gıda maddesi miktarını yalnızca Büyük Britanya değil, Fransa, Almanya, Avusturya ve çok daha büyük ölçülerde diğer Avrupa ülkeleri üretebilir. 879 970 hektarlık tahıl toprağıyla küçük Württemberg'de bile yalnızca buharlı pulluğun kullanımıyla 6 140 000 zentner olan ortalama hasat miktarı, 9 000 000 zentner tahıla yükseltilebilir.

Avrupa Rusyası, Almanya'nın nüfus durumuyla ölçüldüğünde, bugünkü yaklaşık 100 milyon yerine, 475 milyonu besleyebilirdi. Bugün Avrupa Rusyası'nda kilometrekareye yaklaşık 19,4 kişi düşmektedir, Saksonya'da 300'den fazla.

Rusya'nın iklimi dolayısıyla yüksek verimi olanaksız kılan geniş arazi parçalarına sahip olduğu itirazı gerçi doğrudur, buna karşılık özellikle güneyde, Almanya'ya çok yabancı olmayan bir iklime ve toprak yapısına sahiptir. Ayrıca nüfus yoğunluğu ve bununla artan toprak kültürü, iklimde, bugünden hesaplanamayacak değişikliklere yol açar. İnsanların yoğun miktarlarda toplandığı her yerde, iklimsel değişiklikler de olmaktadır. Bu görünümlere çok az önem veriyoruz, ayrıca büyük ölçeklerde deneyler yapmak için vesile ve bugünkü durumda olanak olmadığı için, bunları tüm boyutlarıyla değerlendiremiyoruz da. Örneğin muazzam ormanları ve tükenmez denebilecek maden varlığı, çok sayıda nehirleri, deniz kıyılarıyla bugün seyrek nüfuslu İsveç ve Norveç, yoğun nüfus için zengin bir beslenme kaynağı olabilir. Bu ülkelerin zenginliklerini işleyecek uygun araç ve donatımlar verili koşullar altında yaratılamıyor ve böylece seyrek nüfusun bir bölümü bile göç ediyor.

Avrupa'nın kuzeyi için söylenebilenler, güneyi için karşılaştırılamayacak kadar büyük bir önem kazanıyor: Portekiz, İspanya, İtalya, Yunanistan, Tuna ülkeleri, Macaristan, Türkiye vs. için. Mükemmel bir iklim, Birleşik Devletler'in en iyi bölgelerinde bile pek bulunmayan zengin ve verimli bir toprak, bir zamanlar sayısız halk yığınlarına yeterince gıda vermişti. Bu ülkelerin tembel politik ve sosyal koşulları, yüzbinlerce kişinin, ülkesinde kalmak ya da çok daha yakın olan ve kolay ulaşılabilen ülkelerden birine yerleşmek yerine, Avrupa'dan okyanus ötesine geçmesine neden oluyor. Burada makul sosyal ve politik kurumlar oluşur oluşmaz, bu geniş ve verimli ülkeleri daha yüksek uygarlık aşamasına çıkarmak için, milyonlarca yeni insana gereksinim duyulacaktır.

Önemli ölçüde daha yüksek kültür amaçlarına erişmek için uzun vadede Avrupa'da insan fazlasına değil, daha çok insan ***eksikliğine*** sahibiz, ve bu koşullar altında nüfus fazlalığı nedeniyle herhangi bir korkuya kapılmak saçmadır.[1] Bu arada, bilimin ve emeğin uygulanmasıyla mevcut gıda kaynaklarından yararlanmanın ***sınırı olmadığı ve her geçen günün bize, gıda kazanımı için kaynakları artıran yeni keşif ve icatlar getirdiği*** gözden hiç kaçırılmamalıdır.

Avrupa'dan başka kıtalara geçtiğimizde, ***çok daha yüksek derecede insan sıkıntısı ve toprak bolluğu ortaya çıkar.*** Yeryüzünün en bereketli ve verimli ülkeleri henüz ***tamamen*** ya da neredeyse tamamen kullanılmadan durmaktadır, çünkü işlenmeleri ve faydalanılmaları, birkaç bin insanla gerçekleştirilemez, bilakis ***aşırı bereketli doğaya bir ölçüde egemen olabilmek için milyonların kitlesel kolonizasyonu gereklidir.*** Yüzbinlerce milkarelik toprakları olan Merkez ve Güney Amerika, başkalarının yanısıra bunlara dahildir. Örneğin Arjantin'de 1892'de yalnızca 5 milyon hektar işlenmişti, fakat ülke 96 milyon hektar verimli toprağa sahiptir. Güney Amerika'nın buğday ekimi için uygun olan işlenmemiş toprağı en az 200 milyon hektar olarak tahmin ediliyor, Birleşik Devletler, Avusturya-Macaristan, Büyük Britanya ve İrlanda, Almanya ve Fransa ise birlikte, tahıl için yalnızca yaklaşık 105 milyon hektar ekiyorlar. ***Carey*** kırk yıl önce, yalnızca 300 mil uzunluğundaki Orinokotal'ın, ***tüm insanlığı geçindirebilecek*** miktarda gıda maddesi verebileceğini iddia ediyordu. Yalnızca yarısını varsaysak bile bu yeterince çoktur. Tek başına Güney Amerika, bugün yeryüzünde bulunan insan sayısından ***çok fazlasını*** besleyebilirdi. Muz ağaçları dikilmiş bir arazinin ve buğday ekilen aynı büyüklükte bir başkasının besleyici değeri 133:1'dir. Bizim buğdayımız elverişli toprakta oniki-yirmi kat arası verim taşırken, anavatanında pirinç 80-100 kat, mısır 250-300 kat ürün verir, ve örneğin Filipinler gibi bazı bölgelerde pirincin verimi 400 kat olarak tahmin ediliyor. Bütün bu gıda maddelerinde ayrıca önemli olan, hazırlanırken olabildiğince besleyici hale getirilmeleridir. Beslenme sorununda kimyanın önünde tükenmez bir gelişme alanı vardır.

---

[1] Bu özellikle Almanya için geçerlidir. Nüfusun sürekli artmasına rağmen göç aynı süreklilikte düştü — örneğin 1891'de 120 089 kişiyken, 1907'de yalnızca 31 696 kişiydi. Tersine çeşitli sanayi dallarında yerli işçi eksik olduğu için içe göç arttı. Bunların sayısı örneğin 1900'de 757 151, 1905'de 1 007 149'du.

Merkez ve Güney Amerika, özellikle neredeyse tüm Avrupa kadar büyük olan Brezilya —Brezilya 8 524 000 kilometrekaredir ve nüfusu yaklaşık 22 milyondur, buna karşılık Avrupa 9 897 010 kilometrekaredir ve nüfusu yaklaşık 430 milyondur—, tüm gezginlerin hayret ve hayranlığını uyandıran bir bereket ve verimliliğe sahiptir, bu ülkelerin maden filizi ve metallerde de tükenmez bir zenginliği vardır. Fakat bunlar dünya için neredeyse tümüyle kapalıdır, çünkü nüfusları az ve kayıtsızdır ve kudretli doğaya egemen olmak için kültürel olarak gelişmemiştir. Afrika'da durumun nasıl olduğu üzerine, son on yılda yapılan keşifler bizi bilgilendirdi. Merkez Afrika'nın büyük bölümü Avrupai toprak kültürü için hiç kullanılamasa da, makul kolonizasyon prensipleri uygulanmaya başlanır başlanmaz çok büyük ölçüde yararlanılabilecek başka büyük boyutlu bölgeler vardır. Öte yandan Asya'da, milyonlarca kişiyi besleyebilecek geniş, verimli araziler vardır. Bugün verimsiz, neredeyse çölleşmiş bölgelerde, insan toprağa bereket verici suyu iletmeyi bildiğinde, ılımlı iklimin en zengin gıdayı topraktan nasıl çıkarabildiğini bize geçmiş gösteriyor. Ön Asya'da, Dicle ve Fırat'ın ülkelerinde vs., fevkâlade su boruları ve sulama tesislerinin yokedilmesiyle, delicesine fetih savaşları ve halkın çılgınca ezilmesiyle binlerce milkarelik araziler kumlu çöl toprağına dönüştü.[1] Asya'da olduğu gibi, Kuzey Afrika, Meksika, Peru'da da böyledir. Milyonlarca uygar insanı buraya getirin ve tükenmez gıda kaynakları kazanılmış olacaktır. Hurma ağacı Asya ve Afrika'da inanılmaz bollukta yetişiyor ve bu arada o kadar az yer kaplıyor ki, 200 hurma ağacı bir morgenlik yere sığıyor. Karabuğday Mısır'da 3000 kattan fazla ürün veriyor ve ülke yine de yoksul. İnsan fazlalığı sonucunda değil, bilâkis on yıldan on yıla çölün gittikçe yaygınlaşmasını başaran bir yağmacı sömürü sistemi sonucunda. Orta Avrupa tarla ve bahçe kültürünün bütün bu ülkelerde nasıl olağanüstü sonuçlar elde edebileceği her türlü hesaplamanın ötesine geçer.

Kuzey Amerika ***Birleşik Devletler***'i, tarımsal üretimin ***bugünkü*** durumuna göre, mevcut nüfusunun (85 milyon) onbeş-yirmi katını, yani 1250-1700 milyonu ***rahatça*** besleyebilir; ***Kanada***, aynı koşullarda 6 milyon yerine yüzlerce milyon kişiyi besleyebilir. Ayrıca Avusturalya, Büyük Okyanus ve Hint Okyanusu'nun kısmen büyük ve son derece verimli adaları var vs.

[1] Kärger, Anadolu'da kötü hasatta bile ürünü 9 ile 13 çiftzentner arası, ortalama 26,40 ile 39 çiftzentner arası, iyi gübrelenmiş ve iyi sulanmış toprakta 66 çiftzentner tahmin ediyor. Uluslararası Tarımsal Rekabet, Kapitalist Bir Problem. Prof. Dr. Gustav Ruhland. Berlin 1901.

Uygarlık adına insanlığa yapılan çağrı, ***insanları azaltmak değil, çoğaltmaktır.***

Her yerde sıkıntı ve sefaleti yaratan sosyal kurumlardır —ürünlerin mevcut ***üretim ve paylaşım tarzıdır***—, insanların ***fazla oluşu değil. Arka arkaya*** birkaç bol ürün, gıda maddelerinin fiyatını öylesine aşağı çeker ki, kimi çiftçinin yokolmasına yolaçar. Üreticiyi daha iyi duruma getireceği yerde, durumlarını kötüleştirir. Çiftçilerin büyük bir bölümü, fiyatları düşürdüğü için, ***iyi bir hasatı bugün talihsizlik*** olarak görüyor. Bu nasıl makul bir durum olabilir? Başka ülkelerin ürün varlığını bizden uzak tutmak için, yabancı tahılın ithalatını zorlaştırmak ve yerlisinin fiyatlarını yükseltmek için, yüksek tahıl gümrükleri yürürlüğe konuyor. ***Aynen sanayi ürünlerinde bolluğa sahip olduğumuz gibi, gıda maddelerinde de sıkıntımız yok, bolluk var.*** Nasıl milyonlarca insan her türden sanayi ürününe gereksinim duyuyor, ama mevcut mülkiyet ve kazanç ilişkileri altında bunları doyuramıyorsa, aynı şekilde milyonlarca kişi, gıda maddeleri bolluğu olmasına rağmen, fiyatlarını ödeyemedikleri için en gerekli yasamsal maddelerin sıkıntısını çekiyor. Bu tür koşulların çılgınlığı açıktır. Fazla üründe tahıl spekülatörlerimiz ürünü kasıtlı olarak imha ediyorlar, çünkü ürün azaldığı oranda fiyatın tedrici olarak yükseldiğini biliyorlar, bu durumda fazla nüfustan nasıl korkulur. Rusya'da, Güney Avrupa'da ve birçok başka ülkelerde yılda ***yüzbinlerce*** zentner tahıl, uygun depolama ve taşıma araçlarının eksikliğinden dolayı imha oluyor. Milyonlarca zentner gıda maddesi her yıl hasat aletleri tam olmadığı ve gerektiği anda hasat için insan gücü bulunmadığından israf ediliyor. Bazen sigorta primi kazancı yükselttiği için, kimi tahıl yığınları, dolu ambarlar ve bazen de çiftlikler yakılıyor; içindeki insanlar ve farelerle birlikte gemiler denizde neden batırılıyorsa, aynı nedenle gıda maddeleri imha ediliyor.[1] Askeri tatbikatlarımızda her yıl önemli miktarda ürün mahvolur —yalnızca birkaç gün süren manevraların masrafları yüzbinleri bulur, ve bilindiği gibi tahminler çok itidalli yapılır—, ve bu tür manevralar her yıl çok

[1] Daha Aziz Basilius zamanında (ölümü 379) benzer koşullar yaşanmış olmalı, çünkü zenginlere şöyle sesleniyor: "Sefiller, tanrısal yargıçlara ne yanıt vereceksiniz? Duvarlarınızın çıplaklığını duvar kâğıdı ile örtüyorsunuz, ama insanın çıplaklığını giysilerle örtmüyorsunuz! Atları değerli yumuşak örtülerle süslüyorsunuz ve paçavralar içindeki kardeşinizi görmezden geliyorsunuz. ***Tahıllarınızı ambarlarda çürütüyor ve hayvanlara yem ediyorsunuz ve ekmeği olmayanlara dönüp bakmıyorsunuz.***" Ahlâk dersinin egemenlerde öteden beri pek yararı olmadı ve gelecekte de olmayacak. Hiç kimsenin yanındakine haksızlık yapamaması için sosyal kurumları değiştirin, o zaman dünyanın durumu düzelecektir.

sayıda gerçekleşir. Aynı amaçla koca köyler yerle bir edilir ve büyük alanlar her türlü kültüre elverişsiz hale gelir.

Anılan tüm yardımcı kaynaklara, denizin de eklenmesi gerektiği unutulmamalıdır, su yüzeyiyle yer yüzeyi 18:7 oranındadır, yani deniz yüzeyi ikibuçuk kez büyüktür ve olağanüstü gıda zenginliğinin rasyonel sömürüsü hâlâ beklenmektedir. Yani gelecek için önümüzde, Malthusculanmızm çizdiği karanlık resimden çok farklı bir tablo açılıyor.

Kimyasal, fiziksel, fizyolojik bilgilerimizin sınırının nerede olduğunu kim söyleyebilir? İleriki yüzyıllarda insanlığın, ülkelerin iklim koşullarında ve toprak kullanımında önemli değişiklikler elde etmek için hangi dev girişimlerde bulunacağını önceden söylemeye kim cesaret edebilir?

Bugün artık kapitalist toplumda bile, bir yüzyıl önce olanaksız ve çılgınca sayılan girişimlerin gerçekleştirildiğini görüyoruz. Geniş kıstaklar yarılarak denizler birleştiriliyor. Dağların karınları deşilip yapılan millerce uzunlukta tüneller, en yüksek dağlarla ayrılmış ülkeleri bir araya getiriyor; yol kısaltmak için, denizle ayrılmış ülkelerde arıza ve tehlikeleri önlemek amacıyla deniz altına tüneller yapılıyor. Yani birinin: "Buraya kadar ve devamı yok!" diyebileceği nokta neredediır? Bugünkü deneyimlerimiz temelinde yalnızca "azalan toprak ürünü yasası" reddedilmekle kalmaz, ayrıca binlerce milyon insanın yeni işleyebileceği ekilebilir toprak bolluğu vardır.

Bütün bu uygarlık görevleri aynı anda ele alınacak olsa, ***o zaman fazla değil, az insana sahip olduğumuz ortaya çıkardı.*** İnsanlık kendisini bekleyen bütün bu işlerin hakkını verebilmek için daha güçlü çoğalmalıdır. Ne işlenmiş topraktan yararlanılabileceği kadar yararlanılmaktadır, ***ne de yeryüzeyinin neredeyse dörtte üçü için, onu işleyebilecek insan mevcuttur.*** Bugün kapitalist sistemin sürekli olarak işçinin ve toplumun zararına ürettiği göreceli nüfus fazlası, ***daha yüksek uygarlık aşamasında hayırlı bir iş olarak görülecektir.*** Olabildiğince kalabalık nüfus bir engel değil, bilakis kültürel ilerlemenin bir aracıdır, aynen, mallardaki ve gıda maddelerindeki mevcut fazla üretim, kadınların ve çocukların modern sanayide kullanımından dolayı evliliğin parçalanması, orta tabakaların büyük kapitalistler tarafından kamulaştırılmasının daha yüksek bir uygarlık aşamasının önkoşulları olması gibi.

5 — Sosyal Koşullar ve Üreme Yeteneği

Sorunun diğer yönü şöyledir: İnsanlar istedikleri kadar ürüyorlar mı ve ***buna gereksinim duyuyorlar mı?***

İnsanın büyük üreme yeteneğini kanıtlamak için Malthuscular, bazı ailelerin ve kabilelerin norm dışı örneklerine dayanmayı seviyorlar. Ama bununla hiçbir şey kanıtlanmış olmuyor. Bu örneklerin karşısında, elverişli yaşam koşullarına rağmen kısa süre sonra tam bir kısırlık veya yalnızca çok az üreme yeteneğinin ortaya çıktığı başka örnekler vardır. İyi durumdaki ailelerin çoğunlukla ne kadar çabuk kökünün kuruduğu şaşırtıcıdır. Birleşik Devletler nüfus çoğalması için bütün diğer ülkelerden daha elverişli koşullara sahip olmasına ve her yıl en güçlü yaşta yüzbinlerce kişi yerleşmeye gelmesine rağmen, nüfusu ancak otuz yılda iki kat artıyor. İddia edilen oniki veya yirmi yılda bir, iki misli artış periyodları için, hiçbir yerde büyük ölçekte kanıt yoktur.

Virchow ve Marx'ın alıntılarında değinildiği gibi, nüfus ***en yoksul olduğu yerde*** en hızlı artıyor, çünkü Virchow'un haklı olarak açıkladığı gibi, içkinin yanısıra cinsel zevk onların tek eğlencesidir. VII. Gregor din adamlarına evlenme yasağı koyduğunda, daha önce belirttiğimiz gibi Mainz Piskoposluğunun alt düzeydeki din adamları, yüksek rütbeli ruhani başkanlar gibi her türlü zevke sahip olmadıkları, ***tek*** zevklerinin kadın olduğu şikayetinde bulunuyorlardı. Köy din adamlarının evliliklerinin ortalama olarak çocuk yönünden çok bereketli olmasının nedeni belki de, çok yönlü faaliyet eksikliğidir. Ayrıca Almanya'da en yoksul bölgelerimizin, Silezya'daki Eulengebirge, Lausitz, Erz ve Fichtelgebirge, Thüringer Wald, Harz vs.'nin, temel gıdaları patates olan en yoğun nüfusun ikamet yerleri olduğu reddedilemez. Bunun dışında veremlilerde cinsel güdünün özellikle güçlü gelişmiş olduğu ve artık olanaksız görülebilecek en dermansız kaldıkları bir dönemde çoğunlukla çocuk yaptıkları sabittir.

Herbert Spencer ve Laing tarafından alıntılarda da ifadesini bulan, niteliğin yerini nicelikle doldurmak, doğanın bir yasasıdır. Üst konumdaki güçlü hayvanlar: aslan, fil, deve vs., at, eşek, inek gibi ev hayvanlarımız çok az yavru dünyaya getirir, buna karşılık daha alt örgütlenmiş hayvanlar ters orantıda çoğalırlar, örneğin tüm böcek türleri, çoğu balıklar vs. tavşan, sıçan, fare vs. gibi küçük memeli hayvanlar. Öte yandan Darwin, belirli hay-

vanların, yabanıllıktan insanın disiplini altına gelir gelmez ve evcilleşir evcilleşmez doğurganlıklarını yitirdiklerini saptıyor, örneğin fil. Bununla, ***değişen yaşam koşullarının ve ona bağlı olarak değişen yaşam tarzının, üreme yeteneğinin çokluğu ve azlığı için belirleyici olduğu kanıtlanmıştır.***

Fakat, modern Malthusculanmızın otorite olarak dayandıkları fazla nüfus korkusunu paylaşanlar tam da Darwincilerdir. Darwincilerimiz teorilerini insanlar üzerinde uygular uygulamaz talihsizlikle karşılaşıyorlar, çünkü burada kaba ampirik davranıyorlar ve gerçi insanın en yüksek örgütlenmiş hayvan olduğu, ama hayvanların aksine doğa yasalarını tanıdığı ve onları amaç bilinçli yönlendirme ve kullanmayı bildiğini dikkate almıyorlar.

Varolma mücadelesi teorisi, yeni yaşamlar için embriyonların, mevcut geçim araçları temelinde yaşayabilecek halde korunabileceğinden çok daha yüksek derecede mevcut olduğu öğretisi, eğer insanlar havayı, toprağı ve suyu amaç bilinçli kullanmak için beyinlerini yormak ve tekniğin yardımını almak yerine, hayvan sürüleri gibi otlasalar ya da maymunlar gibi dizginsizce cinsel güdülerinin doyumuna kapılsalardı, yani bizzat maymun haline gelselerdi, insanlar için de geçerli olabilirdi. Bu arada belirtelim, insanın dışında yalnızca maymunlarda cinsel güdünün belirli zamanlara bağlı olmaması gerçeğinde, ikisi arasındaki akrabalık için çarpıcı bir kanıt yatar. Ama yakın akraba olsalar da aynı değiller; aynı düzeye konup, aynı ölçülerle değerlendirilemezler.

Şimdiye kadarki mülkiyet ve üretim ilişkileri altında varolma mücadelesinin tek tek insanlar için de mevcut olduğu ve birçoklarının gerekli yaşam koşullarını bulamadığı doğrudur. Ama geçim araçlarını yetersizliklerinden dolayı değil, bilâkis en büyük bolluğun ortasında, sosyal koşullar tarafından mahrum bırakıldıkları için bulamamışlardır. Ve ayrıca buradan, şimdiye kadar böyle olduğu için, bunun değiştirilemeyeceği ve ebediyen böyle kalmak zorunda olduğu sonucuna varmak da yanlıştır. Darwincilerin yanlış yola saptıkları nokta budur, gerçi doğa bilgisi ve antropoloji öğreniyorlar ama sosyoloji öğrenmiyorlar, bilâkis düşüncesizce burjuva ideologlarımızın peşinden gidiyorlar. Böylece hatalı sonuçlarına varıyorlar.

Cinsel güdü insanda her dem tazedir, insan sağlığının zarar görmemesi için doyurulması gereken en güçlü güdüsüdür. Bu güdü, insan ne kadar sağlıklı ve normal gelişmişse kural olarak o kadar güçlüdür, aynı iyi bir iştah ve iyi bir sindirim nasıl sağlıklı bir mideye işaret ediyorsa ve sağlıklı bir be-

denin temel koşullarını oluşturuyorsa öyle. Ama cinsel güdünün doyumuyla hamile kalma aynı şey değildir. İnsan cinsinin verimliliği üzerine çok çeşitli teoriler kurulmuştur. Genel olarak bu son derece önemli soruniarda karanlıkta el yordamıyla yürüyoruz, çünkü yüzyıllar boyunca insanın oluşum ve gelişim yasalarıyla uğraşmak, üreme ve gelişim yasalarını titizlikle incelemek saçma bir ürkeklikle ele alındı. Bu yavaş yavaş değişiyor ve daha çok değişmek zorunda.

Bir yandan, yüksek düşünsel gelişimin ve güçlü düşünsel faaliyetin, genel olarak yüksek sinirsel faaliyetin cinsel güdü üzerinde olumsuz etkisi olduğu ve üreme yeteneğini zayıflattığı teorisi öne sürülüyor. Öte yandan bu reddediliyor. İyi durumdaki sınıfların ortalama olarak az çocuğa sahip oldukları gerçeğine dikkat çekiliyor ve bunun yalnızca koruyucu önlemlere bağlanamayacağına dikkat çekiliyor. Elbette yorucu düşünsel faaliyet cinsel güdüyü etkiler, ama bu faaliyetin varlıklı sınıfımızın çoğunluğu tarafından yerine getirildiği tartışılırdır. Öte yandan aşırı fiziksel yorgunluk da aynı şekilde etkide bulunur. Ama her türlü aşırı çaba zararlıdır ve bu nedenle reddedilmelidir.

Başkaları üreme yeteneğini ve hamileliği, kadının belirli fiziksel koşullarının yanısıra, yaşam tarzının özellikle de beslenmesinin belirlediğini iddia ediyorlar. Bunlara göre hayvanlarda da görüldüğü gibi, uygun beslenme, üreme eyleminin etkisini her şeyden daha çok etkiler. Gerçeketen de belirleyici bu olabilir. Beslenme biçiminin belirli hayvanların organizmaları üzerinde nasıl etkide bulunduğu, özel bir gıdanın verilmesiyle, kendilerine isteğe göre bir ana kraliçe üreten arılarda şaşırtıcı biçimde saptanmıştır. Yani arılar cinslerinin gelişimi üzerine insanlardan daha ileri bilgiye sahiptir. Herhalde onlara binlerce yıl boyunca, cinsel şeylerle ilgilenmenin "yakışıksız" ve "ahlâk dışı" olduğu vaaz edilmemiştir.

Ayrıca bitkilerin, iyi toprakta ve bolca gübrelendiğinde, bereketli geliştikleri, ama tohum vermedikleri biliniyor. İnsanlarda da gıda türünün gerek erkek spermasının bileşimine ve gerekse kadın yumurtalarının üreme yeteneğine etkide bulunduğu kuşku götürmez ve böylece nüfusun üreme yeteneği büyük ölçüde beslenme türüne bağlı olabilir. Karakterleri henüz çok az bilinen başka faktörler de aynı şekilde rol oynar.

Nüfus sorununda gelecekte bir şey belirleyici önemdedir. Bu, kadınlarımızın o zaman istisnasız alacağı daha yüksek, özgür konumdur. Zeki ve

enerjik kadınlar kural olarak —istisnalar hariç— yaşamlarını "takdiri ilahi" olarak çok sayıda çocuğa adama ve en iyi yıllarını hamilelikle ya da göğüslerinde çocukla geçirme eğiliminde değillerdir. Çok sayıda çocuğa karşı daha bugünden çoğu kadının beslediği antipati, sosyalist toplumun hamilelere ve annelere sağladığı özen dikkate alınmaksızın, azalacağına artacaktır ve bize göre sosyalist toplumda nüfus çoğalmasının burjuva toplumdakinden daha yavaş gerçekleşmesi olasılığı burada yatmaktadır.

Malthusculanmızın, gelecekte insanlığın çoğalması nedeniyle kafalarını yormalarına gerçekten gerek yoktur. Şimdiye dek halklar, sayılarının gerilemesi nedeniyle yok oldular ama hiçbir zaman sayılarının çokluğu nedeniyle yok olmadılar. Sonuçta, doğaya uygun yaşayan bir toplumda nüfusun ayarlanması, zararlı perhizkârlık ve doğaya aykırı önlemli ilişki olmaksızın gerçekleşir. Karl Marx burada da gelecek için haklı çıkacaktır; her ekonomik gelişim döneminin kendi özel nüfus yasasına sahip olduğu görüşü, sosyalizm egemenliği altında da doğrulanacaktır.

"Çocuk Sayısının Yapay Sınırlanması" adlı eserinde H. Ferdy şu görüşü savunuyor: Sosyal-demokrasi Malthusculuğa karşı muhalefetiyle bir entrika amaçlıyordu. Hızlı nüfus artışı kitlesel proleterleşmeyi teşvik ediyor ve bu da hoşnutsuzluğu artırıyordu. Fazla nüfusa egemen olma başarılırsa, o zaman sosyal-demokrasinin yaygınlaşması sona erecekti ve tüm harikalıklarıyla sosyal-demokrat devlet tüm zamanlar için gömülecekti. Burada, birçok başkalarının yanısıra sosyal-demokrasiyi öldüren yeni bir araca, Malthusculuğa sahip oluyoruz.[1]

Fazla nüfustan korkan ve bu nedenle özellikle işçiler için evlenme ve yerleşme özgürlüğünün sınırlanmasını talep edenler arasında Profesör Dr. Adolf Wagner de vardır. Wagner, işçilerin orta sınıflara kıyasla çok erken evlendiğinden şikayet ediyor. O ve aynı görüşe sahip başkaları, orta sınıf

[1] Sosyalist katili Ferdy'nin, sosyal-demokrasi hakkındaki olağanüstü cahilliği, en iyi, eserinin 40. sayfasındaki şu cümlelerden anlaşılıyor: "Sosyal-demokrasi taleplerinde, Yeni Malthusculardan ileri gidecektir. Minimal ücretin, her işçinin toplumsal beslenme düzeyine göre olanaklı sayıda çocuk üretebileceği gibi ölçülmesini talep edecektir... Sosyal-demokrasinin son sonuçları çıkarıldığında ve özel mülkiyet kaldırıldığında en aptal olan bile kendi kendine şöyle diyecektir: Yalnızca komşum topluma bir düzine yeni üye vermek istediği için, ben neden daha uzun ve daha ağır çalışmak zorunda kalayım?" Hakkında bir şeyler yazmaya kalkışmadan önce —hem de abuk sabuk şeyler—, sosyalizmin abc'si öğrenilmelidir.

erkeklerinin ancak ileri yaşlarda, konumlarına uygun bir evlilik yapmalarını olanaklı kılan yaşam düzeyine eriştiklerini gözden kaçırıyorlar. Fakat bu yoksunluktan doğan zararlarını fuhuşla karşılıyorlar. İşçilere de evlilik zorlaştırıldığında, onlar da aynı yola itilmiş olur. Ama o zaman sonuçlardan şikayetçi olunmasın ve "edep ve ahlâk düşüklüğü" üzerine yaygara koparılmasın. Erkekler ve kadınlar —sonuncular da erkeklerle aynı güdülere sahip oldukları için—, doğa güdülerini doyurmak amacıyla yasal olmayan ilişkiler içinde yaşadığında ve "tohumlar" olarak yığınlar halinde yasadışı çocuklar kentleri ve köyleri doldurduğunda da öfkelenilmesin. Wagner ve yoldaşlarının görüşleri, dünya pazarında rekabet yeteneği sağlayan işgücüne sahip olmak için, mümkün olduğunca fazla ele gereksinim duyan burjuvazinin ve ekonomik gelişimimizin çıkarlarına da ters düşüyor. Burnunun ucunu görmeyen dar görüşlülük ve gericilikten kaynaklanan darkafalı önerilerle, zamanın kötülüklerine çare bulunamaz. Yirminci yüzyılın başlangıcında artık hiçbir sınıf, hiçbir devlet, toplumun doğal gelişimini alıkoyacak ya da engelleyecek güçte değildir. Her deneme başarısızlıkla sonuçlanır. Gelişim akımı o kadar güçlüdür ki, tüm engelleri yıkar. Şiar geriye doğru değil, ileriye doğrudur, ve hâlâ engellemelere inanan aldatılmış bir kişidir.

İnsanlık, gerçekten özgür ve doğal zemininde bulunduğu sosyalist toplumda, gelişimini bilinçli olarak yönlendirecektir. Şimdiye kadarki tüm çağlarda, üretim ve paylaşım, ve nüfus çoğalmasına ilişkin eylemleri, yasaları bilmeksizin oluyordu, yani bilinçsizce; yeni toplumda, kendi gelişiminin yasalarını bilerek bilinçli ve plânlı davranacaktır.

Sosyalizm, tüm insani faaliyet alanlarına uygulanan bir bilimdir.

SONUÇ

Açıklamalarımız, sosyalizmin gerçekleşmesinde, keyfi bir yıkma ve inşa etmenin değil, doğa tarihi açısından bir oluşumun sözkonusu olduğunu gösterir. Bir yandan yıkma sürecinde, öte yandan oluşum sürecinde rol oynayan tüm faktörler, zorunlu oldukları etkide bulunan faktörlerdir. Ne "dahi devlet adamları" ne de "halkı kışkırtan demagoglar" şeyleri iradelerine göre yönlendirebilirler. Bunlar "itici olduklarını sanırlar, ama itilirler." Ne var ki, "zamanın dolduğu" noktaya çok yakınız.

Ayrıntılı açıklamalarımızda, krizlere neden olan bir fazla meta üretiminden sık sık söz ettik; bu, önceki hiçbir gelişme döneminde görülmeyen, burjuva dünyasına özgü bir görüntüdür.

Fakat burjuva dünyası yalnızca metalarda ve işçilerde fazla üretim yaratmaz, aydınlar için de aynı şey geçerlidir. Almanya, burjuva dünyanın artık değerlendiremediği aydın fazla üretimini, en yüksek ölçüde yaratan klâsik ülkedir. Almanya'nın gelişimi için yüzyıllar boyunca şanssızlık sayılan bir durum: küçük devletçcilik ve bu siyasal oluşumun büyük kapitalist gelişme üzerinde yaptığı engelleyici etki, bu görünüme esas olarak katkıda bulundu. Küçük devletçilik ulusun düşünsel yaşamını desantralize ediyor, düşünsel yaşamın bütünü üzerinde etkili olan birçok küçük merkezler kuruyordu. Tek bir merkezi hükümetle karşılaştırıldığında bu çok sayıdaki devletler, üyeleri için belirli bir yüksek eğitimin gerekli olduğu korkunç büyüklükte bir memur mekanizmasına gereksinim duyuyordu. Böylece başka hiçbir Avrupa ülkesinde olmadığı kadar çok yüksek okul ve üniversite ortaya çıktı. Çeşitli hükümetlerin kıskançlığı ve hırsı burada büyük bir rol oynadı. Tek tek hükümetlerin zorunlu öğrenimi yürürlüğe koyması da benzer bir gelişmeye yol

açtı. Komşu devletten geri kalmama hırsı ilk kez işe yaradı. Artan eğitim, burjuvazinin maddi gelişimiyle el ele yürüyerek, siyasal katılım, halk temsili ve belediyelerin özyönetimi isteğini uyandırdığında, aydınlara gereksinim daha da çoğaldı. Bunlar küçük eyaletlerin ve küçük nahiyelerin küçük organlarıydı, ama yüksek sınıfın oğullarını oralarda bir mevki kapmaya ve eğitimlerini ona göre ayarlamaya yöneltiyordu.

Sanatta da aynı şey oldu. Avrupa'nın hiçbir ülkesinin, orantılandığında, Almanya kadar çok resim, sanat ve teknik okulları, müzeleri ve sanat koleksiyonları yoktur. Başka ülkelerin başkentlerinde, sunabilecek önemli şeyleri vardır, ama Almanya'da olduğu gibi, tüm imparatorluk üzerinde dağılıma hiçbiri sahip değildir. Yalnızca İtalya sanat açısından bu durumda olabilir.

Bütün bu gelişme, Alman düşüncesi üzerinde derinleştirici etkide bulundu, büyük politik mücadelelerin eksikliği belirli bir mistik yaşam için boş vakit sağlıyordu. Başka uluslar dünya pazarında egemenlik uğruna güreşirken, dünyayı aralarında paylaşırken ve büyük iç siyasal mücadeleler yürütürken, Almanlar evde oturuyor, hayal kuruyor ve felsefe yapıyorlardı. Ama ev yaşamını ve gayreti gerektiren bir iklimin teşvik edildiği bu hayal kurma, ince düşünme ve felsefe yapma, gözleri açıldıktan sonra Almanları öne çıkarmaya başlayan o eleştirel, gözlemci ruhu yarattı.

İngiliz burjuvazisi onyedinci yüzyılın ortasında, Fransız burjuvazisi onsekizinci yüzyılın sonlarında devlet üzerinde belirleyici etkisini kazanırışken, Alman burjuvazisi devlet gücü üstünde ancak 1848 yılında, diğerleriyle kıyaslandığında çok ılımlı bir etki elde edebildi. Ama 1848 yılı, liberalizmde temsil edilen, şimdi bağımsız politik bir parti olarak sahneye çıkmış, kendine güvenli bir sınıf olarak Alman burjuvazisinin doğum yılıydı. Burada da Alman gelişiminin özgüllüğü kendini gösterdi. Sözcülüğü yapanlar, fabrikatörler, tüccarlar, ticaret ve finans adamları değildi, bilakis öncelikle liberalize olan derebeyleri, profesörler, yazarlar, hukukçular ve tüm fakültelerin doktorlarıydı. Bunlar Alman ideologlardı ve eserleri de buna uygundu. 1848'den sonra burjuvazi politik olarak geçici dinlenmeye çekildi; ama o elli yılların politik ölüm sessizliği dönemini, işlerini geliştirmek için esaslı biçimde kullandı. Avusturya-İtalya savaşının patlak vermesi, Prusya'da kral naipliğinin başlaması burjuvaziyi siyasal iktidara el uzatmaya yeniden teşvik etti. Ulusal birlik hareketi başladı. Burjuvazi çok sayıdaki tek tek devletler arasında, aynı zamanda ekonomik olan siyasal engellere daha fazla gözyummayacak kadar çok gelişmişti; devrimci olmaya koyuldu. Bay v.

Bismarck durumu kavradı ve burjuvazinin çıkarlarıyla, burjuvazinin hiçbir zaman düşman olmadığı —çünkü devrimden ve kitlelerden korkuyordu— Prusya Krallığı'nın çıkarlarını uzlaştırmak için, bunu kendi tarzında kullandı. Nihayet, maddi gelişimi önlemiş olan engeller kalktı. Almanya'nın sahip olduğu kömür ve maden filizi zenginlikleri ve akıllı, ama kanaatkâr bir işçi sınıfıyla burjuvazi, Birleşik Devletler hariç, başka hiçbir ülke burjuvazisinin aynı kısa sürede ve bu boyutta ulaşamadığı dev bir gelişmeye, birkaç on yıl içinde ulaştı. Böylece Almanya sanayi ve ticaret devleti olarak hızla Avrupa ikincisi oldu, ve birinci olmaya çabalıyor.

Fakat bu hızlı maddi gelişimin bir de öteki yüzü vardı. Almanya'nın birliği kurulana dek, tüm Alman devletleri arasında var olan yalıtma sistemi o zamana dek korkunç sayıda zanaatkâra ve küçük köylüye geçim olanağı sağlamıştı. Her türlü koruma önlemlerinin kaldırılmasıyla, bunlar, aniden dizginsizce gelişen bir kapitalist üretim süreciyle karşı karşıya kaldılar. Böylece çaresiz bir duruma düştüler. Yetmişli yılların başlangıcındaki gelişme aşaması başlangıçta tehlikeyi daha az büyük gösteriyordu, ama kriz başladığında daha hissedilir oldu. Burjuvazi gelişme çağını kendisinin olağanüstü gelişimi için kullanmıştı ve şimdi seri üretimle baskıyı on kez fazla hissettiriyordu. Bu andan sonra mülk sahibi olanlarla olmayanlar arasındaki uçurum hızla ve muazzam ölçüde açıldı. Bir yanda maddi gücün artışı ve öte yanda direnme gücünün azalışı tarafından teşvik edilen, gittikçe daha hızlı gerçekleşen bu parçalanma ve massetme süreci sınıfları gittikçe büyüyen sıkıntıya sokuyor. Kendilerini gittikçe daha fazla tehdit altında görüyorlar ve matematiksel bir kesinlikle yokolacaklarını anlıyorlar.

Bu çaresiz mücadele içinde çoğu kurtuluşu mesleklerini değiştirmede görüyor. Yaşlılar bu değişimi artık gerçekleştiremez, ender örneklerde çocuklarına miras bırakabilirler, böylece oğullarını ve kızlarını, işletme sermayesi gerektirmeyen sabit gelirli işlere yerleştirmek için son çabalar gösterilir ve son olanaklar kullanılır. Bu işler, imparatorluk, devlet ve belediye hizmetlerinde memuriyet, öğretmenlik, posta ve demiryolları hizmeti, burjuvazinin hizmetinde daha yüksek mevkiler, bürolarda, mal depolarında, ve fabrikalarda katip, depo görevlisi, kimyager, teknisyen, mühendis, konstrüktör vs.dir, ayrıca hukukçu, doktor, teolog, yazar, sanatçı, mimar, öğretmen vs. gibi, serbest denilen mesleklerdir.

Eskiden endüstriyel bir meslek sahibi olabilecek binlerce kişi, şimdi artık bağımsızlık ve yeterli bir geçim olanağı bulunmadığı için adı geçen mes-

leklerde herhangi bir iş arıyorlar. Yüksek eğitim ve öğretime talep artıyor. Orta okullar, liseler, politeknik okullar vs. yerden mantar gibi bitiyor, ve varolanlar aşırı dolu; üniversitede okuyanların sayısı, kimya ve fizik laboratuarlarında, sanat okullarında, meslek ve ticaret okullarında, kadınlar için her türden yüksek eğitim kurumlarında öğrenci sayısı da aynı ölçüde artıyor. İstisnasız tüm branşlarda büyük fazlalık var ve akın gittikçe artıyor. Öğrenci sayısını kucaklayabilmek için, yeni liseler ve yüksek eğitim kurumları kurulması talebi dile getiriliyor. Resmi makamlar ve özel kurumlar, bazen bu bazen öteki branşın seçilmemesini ikaz eden açıklamalar yapıyorlar üstüste. Önceki on yıllarda aday eksikliğinden kuruyup gitme tehlikesi altında olan teoloji bile fazlalıktan payına düşeni alıyor ve arpalıklarının dolduğunu görüyor. "İstenirse onbinlerce tanrıya ve şeytana inancı öğretirim, yalnızca yaşamamı sağlayacak bir iş bulun bana", diye yankı yükseliyor her köşeden. Çoğunlukla ilgili bakanlar bile yeni yüksek öğretim kurumlarının kurulması için onay vermeyi "mevcut kurumlar tüm branşlar için aday gereksinimini yeterince karşılayabilecek durumda olduğu" gerekçesiyle reddediyorlar.

Bu durum, burjuvazi arasındaki rekabet ve yoketme mücadelesinin oğullarından bir çoğunu kendilerine kamu işleri aramak zorunda bırakmasıyla daha da keskinleştirilir. Ayrıca gittikçe büyüyen düzenli ordu, uzun süren barış dönemlerinin ardından terfileri tıkanan çok sayıda subayı en verimli çağlarında emekliye ayırır; bunların birçoğu her türlü resmi dairede, devlet koruması altında iş ararlar. Ordunun alt rütbeli sivil adaylarının büyük kitlesi, yine başka kesimlerin ekmeğini elinden alır. Bunun üstüne, her derecede imparatorluk, devlet ve belediye memurları ordusunun ilk plânda kendi çocuklarını adı geçen meslekler için eğittiği ve eğitmek zorunda olduğu gerçeği eklenir. Sosyal konum, eğitim durumu ve bu çevrelerin talepleri, çocukların aşağı denilen meslek türlerinden —ayrıca bunlar da doludur— uzak tutulmasını gerektirir.

Belirli bir eğitim derecesinden sonra, belirli bir maddi fedakârlık karşılığında, askerlik hizmetinin iki ya da üç yıl yerine bir yıl sürmesine izin veren bir yıllık gönüllü hizmet sistemi de resmi görev adaylarının sayısını artırır. Özellikle, köye ve baba mesleğine dönmeye gönüllü olmayan varlıklı köylü çocuklarıdır bunlar.

Bütün bu koşulların sonucu olarak Almanya, bütün diğer ülkelerden çok daha fazla korkunç kalabalıkta aydın ve sanatçı proletaryaya sahiptir, serbest denilen mesleklerde sürekli artan ve kaynama ile mevcut koşullarla hoşnut-

suzluğu toplumun yüksek çevrelerine kadar taşıyan güçlü bir proletarya. Bu gençlik, mevcudu eleştirmeye provoke ve tahrik edilir ve genel parçalanma işini hızlandırmaya yardımcı olur. Böylece mevcut koşullar her yönden saldırıya uğrar ve altı oyulur.

Bütün bunlar, Alman sosyal-demokrasisinin geleceğin dev mücadelesinde ilk lider rolünü devralmasına yolaçmıştır. Modern toplumun hareket yasalarını keşfeden ve geleceğin toplum biçimi olarak sosyalizmi bilimsel olarak kuranlar, Alman sosyalistleriydi. İlk plânda Karl Marx ve Friedrich Engels, onların ardından, ajitasyonuyla kitleleri ateşleyen Ferdinand Lassalle. Çoğu kez çeşitli halkların işçileri arasında sosyalist düşünceleri yayan öncüler, Alman sosyalistlerdir.

Yarım yüzyıl önce Buckle, Alman düşünce ve eğitim ilişkilerini incelemesi temelinde, Almanya'nın çok sayıda en büyük düşünüre sahip olduğunu, ama aydınlar sınıfı ile halk kitleleri arasında uçurumun bu kadar büyük olduğu başka bir ülke bulunmadığını yazabiliyordu. Bu artık bugün doğru ***değil***dir. Almanya'da bilim, pratik yaşamdan uzak aydınlar çevresiyle sınırlı kaldığı sürece bu geçerliydi. Almanya ekonomik olarak devrime uğradığından beri, bilim pratik yaşamın hizmetine girmeye zorlandı. Bilimin kendisi pratik oldu. Yaşam için araç haline geldiğinde gerçek değerine ulaştığı kavrandı; bunu zorlayan büyük kapitalist üretimin gelişimiydi. Böylece Almanya'da son on yıllar içinde tüm bilim branşları güçlü biçimde demokratikleşti. Birincisi, yüksek meslekler için eğitilmiş genç erkeklerin büyük sayısı, bilimin halka taşınmasına katkıda bulundu; sonra, Almanya'da çoğu ülkelerden yüksek olan genel okul eğitimi, kitlelerin birçok düşünce ürününü kavramasını kolaylaştırdı. Ama özellikle, literatürü, yayınları, dernekleri, toplantıları, parlamenter temsili ve bütün bu faktörleriyle, kamu yaşamının tüm alanlarında aralıksız yürüttüğü eleştiriyle sosyalist hareket, kitlelerin düşünsel düzeyini önemli ölçüde yükseltti.

Sosyal-demokrasiye karşı olağanüstü hal yasası da (1878'den 1890'a dek) bunda bir şey değiştiremedi. Hareketi biraz daraltti ve tempoyu biraz düşürdü. Ama öte yandan hareketin derinleşmesine yardımcı oldu ve egemen sınıflarla devlet iktidarına karşı büyük bir öfke yarattı. Olağanüstü hal yasasının sonuçta düşmesi, sosyal-demokrat partinin aynı yasa altında gelişiminin ve ulusun ekonomik gelişiminin bir sonucudur yalnızca, ve hareket, verili koşullar altında ilerlemesi gerektiği gibi ilerliyor.

Almanya'da olduğu gibi, tüm uygar devletlerde de sosyalist hareket son on yıllarda tahmin edilemeyecek ilerlemeler kaydetti, gittikçe daha güçlü katılım bulan uluslararası işçi kongreleri bunun açık kanıtıdır.

Tüm uygar devletlerde düşüncelerin büyük mücadelesi patlak verdi ve büyük bir hararetle sürdürülüyor. Silahların alındığı cephaneliği sosyal bilimlerin yanısıra, doğa bilimlerinin, sağlık biliminin, uygarlık tarihinin ve felsefenin geniş alanları oluşturuyor. Mevcut olanın temellerine ***her yönden*** saldırılıyor ve eski toplumun dayanaklarına karşı en şiddetli darbeler indiriliyor. Devrimci düşünceler en tutucu çevrelere sızıyor ve düşmanlarımızın saflarını karıştırıyor. Zanaatkârlar ve bilginler, çiftçiler ve sanatçılar, tüccarlar ve memurlar, hatta fabrikatörler ve bankerler, kısaca her konumdan adamlar, zafer için mücadele eden ve onu kazanacak olan ordunun büyük çoğunluğunu oluşturan işçilere katılıyor. Herkes birbirini dektekliyor ve tamamlıyor.

Genelde kadına, özelde proleter kadına da, onun kurtuluşu için de mücadele edilen bu kavgada geri kalınama çağrısı yapılıyor. Hareketteki ve daha iyi bir gelecek için bugünkü mücadelelerdeki gerçek yerini kavradığını ve katılmaya kararlı olduğunu kanıtlamak ona düşer. Erkeklerin işi onu, tüm önyargıları sıyırıp atmada ve mücadeleye katılmada desteklemektir. Hiç kimse gücünü küçümsemesin ve birey olarak kendisinin önemli olmadığına inanmasın. İnsanlığın ilerlemesi için mücadelede, ne kadar zayıf olursa olsun hiçbir güçten vazgeçilemez. Damlaların kesintisiz düşüşü sonuçta en sert taşı deler. Ve birçok damladan dere, derelerden ırmak, çok sayıda ırmaktan büyük nehir oluşur. Sonuçta hiçbir engel onun haşmetli akışını önleyemez. İnsanlığın kültür yaşamı da aynen böyledir. Kendisini yükümlü hisseden herkes, bu mücadeleye tüm gücüyle katılırsa, nihai zafer kaçınılmazdır.

Her birey önceden çizilmiş yolu ne kadar gayretli ve özveriyle izlerse, zafer o kadar büyük olacaktır. Tek tek kişilerin tüm özveriler, emek ve çaba dikkate alınmaksızın yeni, daha güzel uygarlık aşamasını görüp göremeyeceği, zaferin meyvelerinden yararlanıp yararlanamayacağı kuşkuları, kimseyi pişman etmemeli, hele yürünen yoldan kimsenin dönmesine yol açmamalıdır. En yüce amaçlar için bu mücadelenin, ne geçmek zorunda olduğu gelişme aşamalarının türünü ne de süresini belirleyemeyiz; nasıl yaşam süremiz hakkında bir kesinliğe sahip olamıyorsak, bunu da belirleyemeyiz. Ama yaşam sevinci bize nasıl egemense, zaferi göreceğimiz ***umudunu*** da aynı şekilde besleyebiliriz. Deyim yerindeyse yedi mil çizmeleriyle ilerleyen

ve bu nedenle yeni, daha yüksek bir toplum düzeninin tüm düşmanlarını korkudan titreten bir çağda yaşıyoruz.

Her geçen gün, sosyalist düşüncelerin hızlı gelişimi ve gittikçe devleşen yaygınlığına yeni örnekler sunuyor. Sosyalist düşünce tüm alanlarda uyanıyor ve öne çıkıyor. Güzel bir günün şafağı güçlü biçimde doğuyor. İnsanlık için yeni, daha iyi bir zamanın sınır taşlarının "nerede" ve "ne zaman" konacağı kaygısından uzak, durmadan ileriye doğru çabalayalım ve mücadele edelim. Ve insanlığı kurtaracak bu büyük mücadelede düşersek, arkamızdan gelenler yerimize geçecektir. İnsan olarak yükümlülüğümüzü yerine getirmiş olmanın bilinci ***ve insanlığın ilerlemesine düşman güçler ne kadar karşı çıkarsa çıksın ne kadar direnirse direnşin, hedefe ulaşılacağı inancıyla düşeceğiz.***

"GELECEK SOSYALİZMİNDİR, YANİ İLK PLÂNDA İŞÇİNİN VE KADININ."

EK

"Hukukun Gelişimi İçinde Eş ve Anne Olarak Kadın" adlı kitabında Marianne Weber, Yunanlılarda da analık hukukunun yaşandığına dair görüşüme karşı polemik yürütüyor (s. 59):

"Çünkü, analık hukukunun tüm halklara özgü, daha eski bir gelişme aşaması olduğu teorisinin yandaşlarıyla birlikte —örneğin popüler yazarlar arasında A. Bebel'le— Eşil'in Orestes'indeki problematiği Yunanlılarda daha eski analık hukuku çağının ve ahlâkının yerinin daha genç babalık hukuku tarafından 'alınmasına' bir örnek olarak almak tümüyle olanaksızdır. Bebel, —onunla birlikte (Bachofen'den sonra) birçokları— Apollon tarafından emredilen ve onaylanan anne katlinin intikamının, eski doğa tanrıları olan intikam ilahelerince alınmasının, Yunanistan'da bir zamanlar baba ile oğul arasındakinden çok anne ile oğul arasındaki kan bağının geçerli olduğunun bir kanıtı olduğuna ve daha genç aydınlık tanrıları —öncelikle de Apollon— tarafından korunan babalık hukukunun, daha sonraki bir gelişmenin ürünü olduğuna inanıyor. Buna karşı şunu söylemek gerekir ki, Eşil tarafından kullanılan konunun yüzyıllarca daha önceki anlatımı olan tam da Homer'ci versiyonu, oğlun annesini katletmek suretiyle, öldürülmüş olan babasının intikamını alma mutlak yükümlülüğü, bizzat tanrı tarafından konulmuş yükümlülüğü ile arasındaki çatışmanın trajedisinden en küçük bir iz bile yoktur. [Cümle orijinalinde bozuk! —ÇN.] Tersine, Homer'de tüm vurgu, Orestes'in kan gütme yükümlülüğünü, Klytamnestra ile birlikte Agamemnon'u öldürmüş olan Egistos üzerinde yerine getirmesine verilmiştir. Bu arada annesini de öldürmesi tali bir şeydir ve kendisi için hiçbir problem teşkil etmez."

Bu açıklamaya karşı kendi görüşümde direnmek zorundayım. Önce tespit etmeliyim ki, ben Yunanlılarda analık hukukunu açık bir şekilde Kahramanlık Çağı öncesine yerleştirdim. (Bkz. bu kitabın —içeriği önceki baskılarla aynı olan— 61. sayfası.) Ama bu eski durumdan yeni duruma geçişin yüzyıllar almış olmasını dıştalamaz, bilâkis bu gayet olağandır, zira o dönemin sosyal gelişme aşamaları bugün bizdekinden çok daha yavaş olmaktaydı. Ve hızlı ve aceleci zamanımızda bile sosyal gelişmenin en güçlü karşıtları ısrarla yanyana durabilmektedir. Demek ki, Yunanistan'da Kahramanlık Çağı babalık hukuku döneminin başlangıcıydı. Ama bizzat Kahramanlık Çağı'nda Troya önünde savaşan Yunanlılarda da analık hukukunun varlığını koruduğu, İlyada'nın Priamos'un oğlu Lykaon'un Ahilleus'a yalvardığı ve merhamet dilediği şu bölümünden anlaşılıyor:

"Bana kıyma, ***çünkü ben,*** senin o yumuşakbaşlı ve cesur arkadaşını öldüren

Hektor'un öz kardeşi değilim!"

Homeros yeni hukukun savunucusudur. Yani, döneminin olaylarını bu bakış açısı ile ortaya koyduğunda, bu zamanımızdaki benzer görüntülerle uygunluk gösterir. Kaç yazar ve tarihçi, olayları plânlarına ve çıkarlarına uygun olandan başka göstermeye yetenekli ve isteklidir? Yani Eşil, kendi Orestye anlatımı için malzemeyi Homeros'da değil — Hezyot'ta bulmuştur. Sonuncusu tarihsel ifadelere göre, Homeros'tan hemen hemen iki insan ömrü kadar gençtir. Yani o henüz mücadelenin tam ortasında bulunuyor ve çeşitli halklarda zamanında gerçekleşen analık hukukundan babalık hukukuna geçişe dair anıları duyuyordu. Bachofen'e[1] göre hatta, o dönemde Amfidamas'ın cenaze töreninde Hezyot'un Homeros üzerindeki zaferinden söz ediliyordu. Kesin olan, Hezyot'un, Homeros'un tersine, eski düzenin savunucusu olduğudur. Ve böylelikle Eşil, trajedisine Hezyot'un anlatımlarını konu ederek tarihsel doğruyu —yani her iki tarafta da cinslerin konumu hakkında gerçekten var olan görüşleri— anlatmıştır.

Homeros'a göre, Orestes'in annesini de öldürmüş olması bir yan mesele gibi görünse de, bu görüş anlaşılmazdır. Anne katli, babalık hukuku bakış açısına göre de bir yan mesele olamazdı. Orestes annesini öldürerek, onun

[1] Analık Hukuku, s. 298.

şahsında eş ve baba katlinin kışkırtıcısını cezalandırmış ve onuru kırılmış olan kocanın namusunu kurtarmıştı. Anlaşılan, hoşnutsuzluğun arttığı bir dönemde anne katlini haklı göstermek Homeros'a uygun gelmemişti. Böylece [anne katli —ÇN] onun anlatımında bir "yan mesele" olmaktadır.

Bu iki görüş —Homeros'cu ve Eşil-Hezyot'cu— yanyana konulduğunda, objektif bir eleştirmen için bunlardan ancak sonuncusunun gerçek durumu yansıttığına kuşku olamaz.

Burada, İlyada'da ve Odyssee'de kadının ve annenin çok değişik değerlendirildiğine dikkat çekmek istiyorum. İlyada'da kadın ve anneden söz edildiği veya ona hitap edildiği her yerde karakteristik olan sevgi ve saygıdır. Odyssee'de durum farklıdır. Örneğin, Telemachos'ın annesi Penelope'ye davranış biçimi tam anlamıyla vicdansızcadır. Ve taliplerin Telemachos'dan annesini dışarı göndermesini ve ona babasının seçtiği kimseyi koca olarak kabul etmeyi emretmesini talep etmeleri, bir kadına ve anneye karşı yapılabilecek en kötü aşağılamadır.

Buradan anlaşıldığına göre, Odyssee daha sonraki bir döneme, kadının aşağılanmasının büyük ilerleme yapmış olduğu bir döneme aittir.

İnsanlık, gerçekten özgür ve doğal zemininde bulunduğu sosyalist toplumda, gelişimini bilinçli olarak yönlendirecektir. Şimdiye kadarki tüm çağlarda, üretim ve paylaşım, ve nüfus çoğalmasına ilişkin eylemleri, yasaları bilmeksizin oluyordu, yani bilinçsizce; yeni toplumda, kendi gelişiminin yasalarını bilerek bilinçli ve plânlı davranacaktır.

Sosyalizm, tüm insani faaliyet alanlarına uygulanan bir bilimdir.

Toplum bir zamanlar sahip olduğunu ve bizzat yarattığını geri alır, ama herkese, yeni yaratılmış olan yaşam koşullarına uygun olarak *en üst* uygarlık aşamasında yaşamı mümkün kılar, yani, *daha ilkel koşullar altında yalnızca tek tek kişilerin ya da sınıfların ayrıcalığı olabileni herkese sağlar.* Ve şimdi *kadın* da, bir zamanlar ilkel toplumda sahip olduğu *aktif* rolü yeniden elde eder, ama egemen olarak değil, eşit haklara sahip biri olarak.

ISBN 975 - 7349 - 39 - 9

inter
yayınları